

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΡΩΜΑΙΟΥΣ
Β

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΟΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ	9
ΛΟΓΟΣ ΙΒ' (Ρωμ. στ' 5-18)	13(157)*
Διάφορα είδη θανάτου.	21(167)
Πόσον κακόν είναι ή επιθυμία των χρημάτων.	24(170)
ΛΟΓΟΣ ΙΓ' (Ρωμ. στ' 19-ζ' 13)	28(175)
'Η τελειότης της Χριστιανικής ζωής.	34(183)
Τά φυσικώς υπάρχοντα δέν δύνανται νά μεταβληθοῦν.	
'Η ήδονή καταλήγει εις τόν θάνατον, ή άρετή εις τήν ζωήν.	40(191)
Τό κακόν της πλεονεξίας.	42(193)
Μέ ποιόν τρόπον διορθώνονται τά πάθη.	44(194)
Εις τήν έξουσίαν μας έγκειται τό νά μή υποφέρωμεν.	46(196)
ΛΟΓΟΣ ΙΔ' (Ρωμ. ζ' 14-η' 11)	47(198)
Πώς ή χάρις του Πνεύματος έχει άνακαινίσει τά πάντα.	60(213)
'Όπου παρευρίσκεται τό Πνεύμα παρευρίσκεται καί ό Χριστός.	63(216)
Συνιστάται ή νέκρωσις. Δέν ζή εκείνος ό όποιος είναι ύποτεταγμένος εις τά έλαττώματα.	65(218)
'Εναντίον της μέθης καί της πλεονεξίας.	67(220)
ΛΟΓΟΣ ΙΕ' (Ρωμ. η' 12-27)	71(225)
'Αρχή της προσευχής των κατηχομένων.	75(229)
Συνιστάται ή έλεημοσύνη.	87(244)
'Η πομπή του αυτοκράτορος.	90(248)
ΛΟΓΟΣ ΙΣΤ' (Ρωμ. η' 28-39)	94(252)
'Η έκλογή είναι σημείον άρετής. Δέν πρέπει νά φοβού- μεθα τάς δοκιμασίας.	98(257)
'Η άγάπη του Παύλου έναντι του Χριστού.	103(263)
'Αποτροπή από τήν άγάπην των γηίνων. Σύστασις της έλεημοσύνης.	104(264)

*Οί εντός παρενθέσεως αριθμοί παραπέμπουν εις τάς σελίδας του άντιστοιχου πρωτοτύπου κειμένου.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ' (Ρωμ. θ' 1-33)	106(266)
Πῶς θά ἐπεθύμει ὁ Παῦλος νά εἶναι τό ἀνάθεμα.	107(267)
Ἡ γνώμη τινῶν διά τόν Παῦλον.	110(272)
Ποῖον εἶναι τό σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ.	113(275)
Λύσις τῆς κατηγορίας. Πάντες ἐκλήθησαν, δέν προσήλ- θον ὁμῶς πάντες.	115(277)
Δέν πρέπει νά ζητοῦνται εὐθύναι ἀπό τόν Θεόν.	120(283)
Ὁ Θεός δέν ἀφαιρεῖ τήν ἐλευθέραν προαίρεσιν.	122(286)
Τί κυρίως εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ.	125(289)
ΛΟΓΟΣ ΙΗ' (Ρωμ. ι' 1-13)	130(295)
Ποία εἶναι ἡ ἀληθῆς δικαιοσύνη.	132(298)
Ἐλεγχος κατά τῆς κενοδοξίας.	135(302)
ΛΟΓΟΣ ΙΘ' (Ρωμ. ι' 14-ια' 6)	141(309)
Ἐκεῖνα τά ὁποῖα περιέχονται εἰς τās Διαθήκας πρέπει νά εἶναι ψυχωφελῆ.	154(324)

ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΟΜΟΥ*

(Ύπό ιερέως Ἰωάννου Κ. Διώτη)

«Δέν εἶπεν (ὁ Παῦλος) νά μή ζῇ λοιπόν ἡ σάρξ, ἀλλά «ἡ ἁμαρτία μή βασιλευέτω»· διότι δέν ἤλθε νά φονεύσῃ τήν φύσιν, ἀλλά τήν προαίρεσιν νά διορθώσῃ» (σ. 16).

«Πῶς βασιλευεῖ ἡ ἁμαρτία; "Οχι διὰ τῆς ἰδικῆς τῆς δυνάμεως, ἀλλά διὰ τῆς ἰδικῆς σου ἀδιαφορίας» (σ. 17).

«Τό σῶμα λοιπόν εὐρίσκεται εἰς τήν μέσσην μεταξύ κακίας καί ἀρετῆς, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καί τά ὄπλα· καί τά δύο δέ τά ἔργα ἀπό ἐκεῖνον πού τά χρησιμοποιεῖ γίνονται· ὅπως ἀκριβῶς καί στρατιώτης πού ἀγωνίζεται ὑπέρ τῆς πατρίδος, καί ληστής πού ὀπλιζέται κατά τῶν ἐνοικούντων, μέ τά ἴδια ὄπλα προστατεύονται· τό ἀδίκημα λοιπόν δέν εὐρίσκεται εἰς τήν πανοπλίαν, ἀλλ' εἰς ἐκείνους πού τήν χρησιμοποιοῦν διὰ τό κακόν. Πρᾶγμα τό ὁποῖον βεβαίως καί ἐπὶ τῆς σαρκός εἶναι δυνατόν νά εἴπωμεν, ἡ ὁποία γίνεται τοῦτο ἢ ἐκεῖνο συμφώνως πρὸς τήν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ὄχι συμφώνως πρὸς τήν ἰδικήν τῆς φύσιν» (σ. 17).

· «Ἐάν δέν ταπεινωθῶμεν πολύ, δέν θά ἀποχωρήσῃ ἀπό ἡμᾶς ἡ ἁμαρτία. Διότι δέν εἶναι μόνον ὁ νόμος πού προτρέπει, ἀλλά καί ἡ χάρις, ἡ ὁποία καί τά προηγούμενα συνεχώρησε, καί πρὸς τά μέλλοντα ἐξασφαλίζει» (σ. 19).

«Εἰς τοὺς πολέμους μέν πολλάκις οἱ στρατιῶται παραδίδονται καί χωρίς τήν θέλησίν των· ἐδῶ ὅμως (εἰς τήν ἁμαρτίαν), ἐάν δέν παραδοθῇς σύ ὁ ἴδιος, οὐδεὶς θά σέ καταβάλῃ» (σ. 20).

«Διότι, πές μου, ποῖον εἶναι τό ὄφελος εἰς βασιλέα, ὁ ὁποῖος περιβάλλεται μέν πορφυρᾶν ἐσθῆτα· καί ἔχει ὄπλα, δέν κέκτηται ὅμως

*Ὅπως γράφομεν καί εἰς τόν πρόλογον τοῦ προηγούμενου τόμου, ἡρχίσαμεν νά κάμνωμεν «ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ» ἐκάστου τόμου τῆς Σειρᾶς «ΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ, διὰ νά διευκολύνωμεν καί ἐκείνους ἀκόμη πού δέν ἔχουν, ὅταν λαμβάνουν τοὺς τόμους, καθόλου χρόνον εἰς τήν διάθεσίν των, ὥστε νά δύνανται πρὶν τοποθετήσουν ἕκαστον τόμον εἰς τήν βιβλιοθήκην των, νά ἀπολαμβάνουν τήν πρώτην πνευματικὴν γεύσιν μέ τήν ἀνάγνωσιν τοῦ «ΑΠΑΝΘΙΣΜΑΤΟΣ». Ἡμεῖς, διὰ τόν σκοπὸν αὐτόν, διαθέτομεν πρόσθετον χρόνον καί καταβάλλομεν ἀρκετὸν κόπον. Παρακαλοῦμεν τοὺς παραλήπτας τῶν τόμων νά ἀξιοποιήσουν τήν εὐκαιρίαν αὐτὴν πρὸς ψυχικὴν των ὠφέλειαν. Ἐπίσης τοιαῦτα Πατερικά ἀπανθίσματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τρόπον συστηματικόν θά ἐκδίδωμεν καί εἰς μικρά φυλλάδια, δύνανται νά χρησιμοποιοῦν, λίαν καρποφόρως, οἱ Κληρικοί, ὅλοι οἱ ἱεροκλήρυκες καί οἱ ὑπεύθυνοι πνευματικῶν συνάξεων, ὥστε τὰ θεῖα νάματα τῆς Πατερικῆς σοφίας νά καταρδεύσουν τὰς ψυχὰς ὁλοκλήρου τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

οὐδένα ὑπήκοον, ἀλλὰ εὐρίσκεται πρό ὧν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θέλουν νά ἐπιτίθενται καί νά ἐμπαίζουν αὐτόν; Τοιουτοτρόπως καί εἰς τόν Χριστιανόν οὐδέν κέρδος θά ὑπάρξῃ, ὁ ὅποιος, ἐνῶ ἔχει μέν πίστιν καί τήν δωρεάν ἀπό τό βάπτισμα, ὑπόκειται ὅμως εἰς ὅλα τά πάθη» (σ. 22).

«Ὡστε, ἐάν ἐπιθυμῇς τήν δόξαν, σταμάτησε αὐτά τά ὅποια τώρα πράττεις, καί νά μὴ καλλωπίζῃς τήν οἰκίαν, ἀλλά τήν ψυχὴν, διὰ νά γίνῃς λαμπρός καί περιφανής· ὅπως βεβαίως τώρα τίποτε δέν θά σοῦ συμβῇ εὐτελέστερον, ὅταν ἔχῃς ἔρημον τήν ψυχὴν, καί προβάλλῃς τήν ὠραιότητα τῆς οἰκίας. Ἐάν δέ δέν ἀνέχεσαι τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα, ἀκουσε τί ἔκαμε κάποιος ἐκ τῶν μὴ χριστιανῶν, καί νά ἐντραπῇς τήν φιλοσοφικὴν διάθεσιν τούλάχιστον ἐκείνων. Λέγεται δηλαδὴ, ὅτι κάποιος ἀπὸ αὐτοῦς, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς κάποια λαμπράν οἰκίαν, ἡ ὁποία ἔλαμπε μέν ἀπὸ πολὺ χρυσάφι, ἤστραπτε δὲ ἀπὸ τό πολὺ κάλλος τῶν μαρμάρων καί τῶν κιόνων, ἐπειδὴ εἶδε καί τό ἔδαφος πανταχοῦ νά ἔχῃ τύπῃτας ἐστρωμένους, ἐνέπτυσεν εἰς τό πρόσωπον τοῦ οἰκοδεσπότου· ἔπειτα προσκαλούμενος νά ἀπολογηθῇ, εἶπεν ὅτι ἡναγκάσθη νά προσβάλλῃ τό πρόσωπον ἐκείνου, ἐπειδὴ δέν τοῦ ἐπετρέπετο νά πράξῃ τοῦτο εἰς οὐδέν ἄλλο σημεῖον τῆς οἰκίας. Βλέπεις πόσον εἶναι καταγέλαστος ἐκεῖνος πού καλλωπίζει τὰ ἔξωθεν, καί ἀπὸ ὧν πού ἔχουν νοῦν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητος» (σ. 27);

«Διὰ τοῦτο καί ὁ Χριστός ἀπαιτεῖ νά εἴμεθα καθαροὶ ὄχι μόνον ἀπὸ φόνους, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄρχαῖοι, ἀλλὰ καί ἀπὸ ὀργῆν· ὄχι μόνον ἀπὸ μοιχείαν, ἀλλὰ καί ἀπὸ ἀκόλαστον βλέμμα διατάσσει νά ἀπαλλαγῶμεν· ὄχι μόνον ἀπὸ ἐπιорκίαν, ἀλλὰ καί ἀπὸ εὐορκίαν νά εἴμεθα ἐκτός, καί μαζί μέ τοὺς φίλους διατάσσει νά ἀγαπῶμεν καί τοὺς ἐχθρούς· καί εἰς ὅλα δέ τὰ ἄλλα ἔκαμε τὰς ὁδοὺς τοῦ δρόμου μακροτέρας, καί ἂν δέν πειθώμεθα, ἠπειλῆσε καί γέενναν, δεικνύων ὅτι τὰ ζητούμενα δέν ἐπαφίνονται εἰς τήν φιλοτιμίαν τῶν ἀγωνιζομένων, ὅπως ἡ παρθενία καί ἡ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ ὅπωςδὴποτε αὐτά πρέπει νά κατορθωθοῦν. Διότι συγκαταλέγονται εἰς τὰ ἀναγκαῖα καί ἐπείγοντα, καί ἐκεῖνος πού δέν θά τὰ ἐφαρμόσῃ θά τιμωρηθῇ αὐστηρῶς» (σ. 34).

«Ὅταν δέ ἀκούσῃς ἁμαρτίαν, νά μὴ νομίσῃς ὅτι εἶναι κάποια δύναμις πού ἔχει ὑπόστασιν, ἀλλὰ ὅτι εἶναι πρᾶξις πονηρά, ἡ ὁποία διαρκῶς συμβαίνει καί πάλιν ἐξαφανίζεται, καί οὔτε ὑπάρχει πρὶν πραγματοποιηθῇ, καί μετὰ τήν πραγματοποιήσιν πάλιν ἀφανίζεται. Διότι διὰ τοῦτο ἐδόθη καί ὁ νόμος· ὁ νόμος δέ οὐδέποτε δίδεται διὰ τήν κατάργησιν τῶν φυσικῶν, ἀλλὰ διὰ τήν διόρθωσιν τῆς συμφώνως πρὸς τήν προαίρεσιν πονηρᾶς πράξεως» (σ. 40).

«Καί τὰ ἄλλα δέ μέρη τῆς κακίας ἂν τὰ διερευνήσῃ κάποιος, πολὺ θόρυβον θά ἴδῃ, πολλοὺς σκοπέλους. Καί τό σπουδαιότερον, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρετῆς μέν πρῶτα μέν τὰ ἐπίποννα, μετὰ ταῦτα δέ τὰ εὐχάριστα, ὥστε καί δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ὁ κόπος νά ἀνακουφίζεται· ἐπὶ τῆς κακίας ὅμως ἀντιστρόφως· μετὰ τήν ἡδονὴν αἱ ὀδύναι καί αἱ τιμωρίαι, ὥστε καί ἀπὸ

ἐδῶ ἡ ἡδονὴ νά ἐξαφανίζεται. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού ἀναμένει στεφάνους, οὐδέν αισθάνεται ἀπό τὰ παρόντα δυσβάστακτα, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον ἐκεῖνος πού ἀναμένει τιμωρίας μετὰ τήν ἡδονήν, δέν δύναται νά καρποῦται καθαρὰν εὐφροσύνην, ἐπειδὴ ὅλα τὰ διαταράσσει ὁ φόβος» (σ. 42).

«Βάλε πάλιν εἰς τόν ἑαυτὸν σου ὄρον, ὥστε νά μὴ προσβλέπης εἰς γυναῖκα, οὔτε νά ἀναβαίνης εἰς τό θέατρον, οὔτε εἰς τήν ἀγοράν νά περιεργάζεσαι τὰ ξένα κάλλη. Διότι εἶναι πολὺ εὐκολώτερον εἰς τήν ἀρχὴν νά μὴ ἰδῇς εὐμορφον γυναῖκα, παρά ὅταν τήν ἀντικρύσῃς καὶ δεχθῇς τήν ἐπιθυμίαν, νά ἐξαφανίῃς τήν ἀναταραχὴν πού προκαλεῖται ἀπὸ αὐτήν... Διότι δέν εἶναι τόσος κόπος νά μὴ βλέπῃς γυναῖκας ὥραιας, ὅσος κόπος ὅταν βλέπῃς νά συγκρατεῖσαι, μᾶλλον δέ οὔτε κόπος δέν εἶναι τό προηγουμένον, ἀλλὰ μετὰ τήν ὄρασιν δημιουργεῖται πολὺς ἰδρώς καὶ μόχθος» (σ. 44).

«Πρόσεξε δέ: Ὑβρίσεν ὁ δεῖνα; Σὺ εἶσαι κύριος νά κάμῃς τήν ὕβριν αὐτὴν ἐγκώμιον ἰδικόν σου. Διότι ἐάν μὲν ἀνταποδώσῃς τήν ὕβριν, ἠϋΐησες τήν αἰσχύνην· ἐάν δέ εὐλογῇς ἐκεῖνον πού ἔχει ὕβρισι, θά ἰδῇς ὅλους τοὺς παρόντας νά σέ στεφανώνουν καὶ νά σέ ζητωκραυγάζουν. Εἶδες μέ ποῖον τρόπον, δι' ἐκείνων τῶν ὁποίων ἀδικοῦμεθα, εὐεργετοῦμεθα, ἐάν θέλωμεν» (σ. 46);

«Τίποτε δέν συνηθίζει νά στενοχωρῇ τόσον ἐκείνους πού μᾶς βλάπτουν, ὅσον ἡ περιφρόνησις τῶν βλαβῶν ἀπὸ ἡμᾶς πού βλαπτόμεθα» (σ. 47).

«Ἡμεῖς δέ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ σὰρξ εἶναι μικροτέρα καὶ κατωτέρα ἀπὸ τήν ψυχὴν, ὅχι ὁμως ἀντίθετος οὔτε μαχομένη οὔτε πονηρά, ἀλλ' ὅπως ἡ κιθάρα εἰς τὸν κιθαριστήν, καὶ ὅπως τό πλοῖον εἰς τὸν κυβερνήτην, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον αὐτὴ ὑπόκειται εἰς τήν ψυχὴν... Καὶ ὁ Παῦλος μέ τό νά εἰπῇ, ὅτι «οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν», δέν συκοφαντεῖ τό σῶμα, ἀλλὰ δεικνύει τήν ὑπεροχὴν τῆς ψυχῆς» (σ. 50).

«Ἐκ τῶν ὀρωμένων τίποτε δέν εἶναι ἴσον πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καθόσον καὶ τὸν οὐρανόν καὶ τήν ξηράν καὶ τήν θάλασσαν χάριν ἐκείνου ἐδημιούργησε· καὶ εἰς αὐτόν ὅταν κατοικῇ εὐφραίνεται περισσότερο, παρά εἰς τὸν οὐρανόν» (σ. 92).

«Δέν ἡγάπα (ὁ Παῦλος) τὸν Χριστόν διὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτόν τὰ Ἐκείνου, καὶ πρὸς αὐτόν ἀπέβλεπε μόνον, καὶ ἐν ἐφοβεῖτο, μήπως ἐκπέσει ἀπὸ τῆν ἀγάπην ἐκείνην. Διότι τοῦτο εἰς αὐτόν ἦτο φοβερώτερον καὶ ἀπὸ τῆν γένναν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ παραμονὴ εἰς αὐτήν (τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ) ἦτο ποθεινότερα ἀπὸ τήν Βασιλείαν (τῶν οὐρανῶν)» (σ. 103).

«Τό ἐξεταζόμενον ἀπὸ τὸν μακάριον Παῦλον τοῦτο ἦτο, νά διδάξῃ δι' ὅλων τῶν λεχθέντων, ὅτι τοὺς ἀξιούς μόνος ὁ Θεὸς γνωρίζει, ἐκ τῶν ἀνθρώπων δέ οὐδεὶς, καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς πολὺ θέλει νά γνωρίξῃ, ὁμως συχνάκις κάμνει λάθος εἰς τήν γνώμην του» (σ. 118).

«Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβίδ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ ἐφόνευσε καὶ ἐμοίχευσε, ἐπειδὴ ἔπραξεν αὐτὰ παρασυρθεὶς ἀπὸ κάποιοιαν περίστασιν καὶ ὄχι ἀπὸ πονηρὰν μελέτην, ταχέως ἐκαθαρίσθη ἀπὸ αὐτά· ὁ Φαρισαῖος ὅμως, ἂν καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε, ἀλλὰ καὶ ἐσεμνύνετο δι' ἄλλα ἀγαθὰ, ἐπειδὴ εἶχε πονηρὰν προαίρεσιν ὅλα τὰ ἔχασε» (σ. 120).

«Ἀπὸ αὐτὸ τὸ δεινὸν (τὴν κενοδοξίαν) προέρχονται καὶ ἔρωτες αἰτοποὶ· διότι πολλοὺς καὶ εἰς μοιχείαν παρέσυραν, ὄχι ἢ ὠραιότης τῆς ἐμφανίσεως, οὔτε ἢ ἐπιθυμία τῆς μίξεως, ἀλλὰ ἢ θέλησις νὰ καυχῶνται ὅτι «τὴν τάδε ἔρριψα χαμαί» (σ. 136).

«Θὰ προετίμων νὰ γίνω δοῦλος χιλίων βαρβάρων, παρὰ τῆς κενοδοξίας μίαν φορὰν· διότι ἐκεῖνοι δὲν διατάσσουν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τοιαῦτα, ὅποια αὕτη διατάσσει εἰς τοὺς ὑπηκόους τῆς. Λέγει δηλαδὴ νὰ γίνῃς δοῦλος εἰς ὄλους, εἴτε τυγχάνει νὰ εἶναι ἀνώτεροί σου, εἴτε κατώτεροί σου· νὰ περιφρονῇς τὴν ψυχὴν, νὰ παραμελῇς τὴν ἀρετὴν, νὰ κάμνης καταγέλαστον τὴν ἐλευθερίαν, νὰ θυσιάῃς τὴν σωτηρίαν σου· καὶ ἂν κάμης κάτι ἀγαθόν, μὴ τὸ κάμης πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τοὺς πολλοὺς, διὰ νὰ χάσῃς τὸν στέφανον δι' αὐτά· καὶ ἂν ἐλεῇς, καὶ ἂν νηστεύῃς, τὸν μὲν κόπον νὰ ὑπομένῃς, τὸ δὲ κέρδος νὰ προσπαθῇς νὰ χάνῃς. Ποία ἀπὸ αὐτὰς τὰς διαταγὰς θὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ σκληροτέρα» (σ. 136);

«Ναί, λέγει· ἀλλ' ὅτι μὲν αὐτὸ ἐδῶ τὸ πάθος (τῆς κενοδοξίας) εἶναι κακόν, παντοῦ εἶναι φανερόν· πῶς ὅμως θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀποφύγωμεν αὐτό, τοῦτο πρέπει νὰ εἰπῇς. Ἰδιαιτέρως μὲν, ἂν πείσῃς καλῶς τὸν ἑαυτὸν σου, ὅτι εἶναι φοβερόν αὐτό ἐδῶ τὸ νόσημα, θὰ λάβῃς ἀρίστην ἀρχὴν διορθώσεως· ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀσθενὴν ταχέως θὰ ἐπιζητήσῃ τὸν ἱατρόν, ἂν πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα τοῦτο μάθῃ, ὅτι εἶναι ἀρρωστος» (σ. 137).

«Καὶ αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἐπαινοῦν, ὕστερον συκοφαντοῦν (τὸν ἐπαινούμενον) ὥς κενοδόξον καὶ φιλόδοξον καὶ ἀγαπῶντα τὸν παρ' αὐτῶν ἔπαινον. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἐνεργεῖ τοιοῦτοτρόπως, ἀλλ' ὅταν σέ ἴδῃ νὰ ἐπιθυμῇς τὴν παρ' αὐτοῦ δόξαν, τότε ἰδιαιτέρως θὰ σέ ἐπαινέσῃ καὶ θὰ σέ θαυμάσῃ καὶ θὰ σέ ἀνακηρύξῃ. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δὲν πράττει τοιοῦτοτρόπως, ἀλλὰ ἀφοῦ σέ λάβῃ δοῦλον ἀντὶ ἐλευθέρου, καὶ διὰ λόγου, ἄνευ σημασίας πολλάκις, ἀφοῦ σοῦ χαρίσῃ ἔπαινον ψευδῆ, συνήθως ἀρπάζει ἀπὸ σέ μισθὸν ἀληθῆ, καὶ πῖο πολὺ σέ ὑποτάσσει καὶ διὰ χρημάτων σέ ἐξαγοράζει» (σ. 138).

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

II

ΟΜΙΛΙΑΙ ΙΒ'-ΙΘ'

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'

(Ρωμ. 6,5—18)

«Εἰ γάρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα» (στ. 5).

Β* Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καὶ προηγουμένως εἶπον, τοῦτο καὶ τώρα θά εἰπῶ, ὅτι συνεχῶς μεταβαίνει εἰς τὸν ἠθικὸν λόγον, ὅχι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς, πού διαιρεῖ αὐτάς εἰς δύο μέρη, τὸ μὲν πρῶτον ἀφιερῶνων εἰς τὰ δόγματα, τὸ δὲ ἕτερον εἰς τὴν φροντίδα διὰ τὰ ἥθη· ἐδῶ ὁμῶς οὐχί τοιουτοτρόπως, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς ἀναμινύει αὐτά, ὥστε ὁ λόγος νά γίνῃ εὐκόλως παραδεκτός.

Ἐδῶ λοιπὸν λέγει, ὅτι ὑπάρχουν δύο εἰδῶν νεκρώσεις καὶ δύο θάνατοι· καὶ ὅτι ἡ μὲν μία νέκρωσις ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ βάπτισμα, **С** ἡ δὲ ἄλλη πρέπει νά γίνεταί ἀπὸ ἡμᾶς διὰ τῆς μετέπειτα προσπαθείας. Διότι τὸ νά ἐνταφιασθοῦν μὲν τὰ πρότερα ἁμαρτήματα, ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τῆς ἰδικῆς του δωρεᾶς· τὸ νά παραμείνωμεν ὁμῶς μετὰ τὸ βάπτισμα νεκροὶ ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, πρέπει νά γίνῃ ἔργον τῆς ἰδικῆς μας προσπαθείας, ἃν καὶ βλέπωμεν, ὅτι καὶ ἐδῶ πάρα πολὺ μᾶς βοηθεῖ ὁ Θεός. Τὸ βάπτισμα δηλαδὴ δέν ἰσχύει μόνον εἰς τοῦτο,

* Οἱ ἐντὸς τῆς μεταφράσεως συνεχόμενοι ἀριθμοὶ (ἐντονοὶ) παραπέμπουν εἰς τὰ ἀντιστοίχως ῥιθμημένα τμήματα τοῦ πρωτοτύπου κειμένου (εἰς τὰ περιθάρια). Τὰ δὲ **В, С, D, E** ἀποτελοῦν ὑποδιαίρέσεις τῶν τμημάτων αὐτῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται εὐχερῶς ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν μετάφρασιν εἰς τὸ ἀρχαῖον κείμενον καὶ ἀντιστρόφως.

εις τό νά ἀφανίσῃ τά πρότερα πλημμελήματα, ἀλλά μᾶς ἐξασφαλίζει καί πρὸς τὰ μέλλοντα. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν δι' ἐκεῖνα εἰσέφερες τὴν πίστιν, διὰ νά ἀφανισθοῦν, οὕτω καί διὰ τὰ μετὰ ταῦτα νά ἐπιδείξῃς τὴν μεταβολὴν τῆς προθυμίας, διὰ νά μὴ μολύνῃς πάλιν τὸν ἑαυτὸν σου. **Δ** Συμβουλευὼν λοιπόν αὐτά καὶ τὰ παρόμοια λέγει: «*Εἰ γάρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα*».

Εἶδες πῶς ἀνέσυρε τὸν ἀκροατὴν, ἀνυψώσας αὐτὸν ἀμέσως πρὸς τὸν Δεσπότην αὐτοῦ, καὶ προσπαθήσας νά δείξῃ πολλὴν τὴν ὁμοιότητα; Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε «*θανάτῳ*», διὰ νά μὴ ἀντεῖπῃς, ἀλλ' «*ὁμοιώματι θανάτου*»· διότι δὲν ἀπέθανεν αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ οὐσία, ἀλλ' ὁ ἐξ ἁμαρτιῶν ἀποτελούμενος ἄνθρωπος, τουτέστιν ἡ κακία. Καὶ δὲν εἶπεν «*εἰ γάρ ἐκοινωνήσαμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου*», ἀλλὰ τί; «*Εἰ γάρ σύμφυτοι γεγόναμεν*» εἰς τό ὄνομα τῆς φυτείας, ὑπονοῶν τὸν καρπὸν ποῦ προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν δι' ἡμᾶς. **Ε** Διότι ὅπως ἀκριβῶς τό σῶμα αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐνεταφιάσθη εἰς τὴν γῆν, ἔφερε καρπὸν εἰς τὴν οἰκουμένην τὴν σωτηρίαν, οὕτω καὶ τό ἰδικόν μας, ἀφοῦ ἐνεταφιάσθη εἰς τό βάπτισμα, ἔφερε καρπὸν τὴν δικαίωσιν, τὸν ἁγιασμόν, τὴν υἰοθεσίαν, τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθὰ· θά φέρῃ δέ ὕστερον καὶ τό δῶρον τῆς ἀναστάσεως. Ἐπειδὴ λοιπόν ἡμεῖς μὲν ἐτάφημεν εἰς τό ὕδωρ, αὐτός δέ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἡμεῖς μὲν ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἐκεῖνος δε σωματικῶς, διὰ τοῦτο δὲν εἶπε «*σύμφυτοι τῷ θανάτῳ*», ἀλλὰ, «*τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου*»· διότι εἶναι μὲν θάνατος καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, ἀλλ' ὅχι τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου.

Ἐάν λοιπόν, λέγει, εἰς τὸν θάνατον ἐφυτεύθημεν μαζί μέ ἐκεῖνον, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν θά συμβῇ τό ἴδιον, **531** ἐννοῶν ἐδῶ ἀνάστασιν τὴν μέλλουσαν. Διότι ἐπειδὴ ἄνωτέρω, ἀφοῦ ἐδίδαξε περὶ θανάτου καὶ ἀφοῦ εἶπεν «*ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν*»; οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως ἐδίδαξε σαφῶς, ἀλλὰ περὶ τρόπου ζωῆς μετὰ τό βάπτισμα μέ τό νά προτρέψῃ νά περικατήσωμεν εἰς νέαν ζωὴν, διὰ τοῦτο ἐδῶ, ἀφοῦ ἐπανελάβε τὸν ἴδιον λόγον, ἐκείνην τὴν ἀνάστασιν κατόπιν προαναγγέλλει εἰς ἡμᾶς. Καὶ διὰ νά μάθῃς, ὅτι δὲν ὁμιλεῖ περὶ ταύτης τῆς ἐκ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης τῆς ἀληθινῆς, ἀφοῦ εἶπεν «*εἰ γάρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ*», δὲν εἶπεν, ὅτι «*τοῦ ὁμοιώματος τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα*», ἀλλὰ «*καὶ τῆς ἀναστάσεως*».

Β Διότι διὰ νά μὴ λέγῃς, καὶ πῶς, ἀφοῦ δὲν ἀπεθάναμεν ὅπως ἀπέθανε, θά ἀναστήθωμεν ὅπως ἀνεστήθη; ὅτε μὲν ἀνέφερε τὸν θάνατον, δὲν εἶπε «*σύμφυτοι τῷ θανάτῳ*», ἀλλὰ «*τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου*»· ὅτε δέ τὴν ἀνάστασιν, δὲν εἶπε «*τῷ ὁμοιώματι τῆς ἀναστάσεως*», ἀλλ' «*αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα*». Καὶ δὲν εἶπε «*γεγόναμεν*», ἀλλ' «*ἐσόμεθα*», δηλῶν πάλιν καὶ μέ αὐτό τό ρῆμα ἐκείνην τὴν ἀνάστασιν ποῦ δὲν ἔχει πραγματοποιηθῇ ἀκόμη, ἀλλὰ ποῦ θά πραγματοποιηθῇ εἰς τό μέλλον.

Ἐπειτα θέλων νά κάμῃ τόν λόγον ἀξιόπιστον, δεικνύει ἑτέραν ἀνάστασιν πού ἐπραγματοποιήθη ἐδῶ πρὶν ἀπὸ ἐκείνην, ὥστε διὰ τῆς παρουσίας νά πιστεύσῃς καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν. Διότι ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι θὰ ἀνατείλωμεν μαζί εἰς τὴν ἀνάστασιν, προσέθεσε: «**Τοῦτο γίνωσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας**» (στ. 6), ἀναφέρον συγχρόνως καὶ αἰτίαν καὶ ἀποδείξιν τῆς μελλούσης ἀναστάσεως. Καὶ δὲν εἶπεν «**ἐσταύρωται**», ἀλλὰ «**συνεσταύρωται**», ὁδηγῶν τὸ βάπτισμα πλησίον τοῦ Σταυροῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἔλεγε «**σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγόναμεν, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας**», ὀνομάζων τοιουτοτρόπως, ὅχι αὐτὸ τὸ σῶμα, **Δ** ἀλλὰ κάθε πονηρίαν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὀνομάζει παλαιὸν ἄνθρωπον τὴν κακίαν ὁλόκληρον, τοιουτοτρόπως καὶ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου τὴν κακίαν πάλιν ὀνομάζει, τὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῆς πονηρίας.

Καὶ ὅτι ὁ λόγος οὗτος δὲν εἶναι ἀπλοῦς στοχασμός, ἄκουσε τὸν ἴδιον ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Παῦλον πού ἡρμήνευσεν αὐτὸ διὰ τῶν ἐξῆς: Διότι ἀφοῦ εἶπε «**ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας**», προσέθεσε: «**Τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ**» (στ. 6). Θέλω δηλαδὴ αὐτὸ νά εἶναι νεκρόν ὡς πρὸς ταύτην, ὅχι διὰ νά ἀφανισθῇ καὶ νά ἀποθάνῃ, ἀλλὰ διὰ νά μὴ ἁμαρτάνῃ.

Καὶ συνεχίζων καθιστᾷ αὐτὸ ἀκόμη σαφέστερον: «**Ὁ γὰρ ἀποθανών, φησί, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας**» (στ. 7). Τοῦτο τὸ λέγει διὰ πάντα ἄνθρωπον, διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού ἀπέθανεν ἔχει ἀπαλλαγῇ εἰς τὴν συνέχειαν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, **Ε** ἀφοῦ κεῖται νεκρός, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐκεῖνος πού ἀνέβη ἀπὸ τὸ βάπτισμα· ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπέθανεν ἅπαξ ἐκεῖ, πρέπει διαπαντός νά παραμένῃ νεκρός ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Ἐάν λοιπὸν ἀπέθανες εἰς τὸ βάπτισμα, νά παραμένῃς νεκρός· διότι ὁ καθεὶς πού ἔχει ἀποθάνει, δὲν δύναται πλέον νά ἁμαρτάνῃ· ἐάν δέ ἁμαρτάνῃς, βλάπτεις τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ.

Ἀφοῦ ἀπήτησε λοιπὸν τόσῃν ἐγκαρτέρησιν ἀπὸ ἡμᾶς, ταχέως προσέθεσε καὶ τὸν στέφανον, λέγων: «**Εἰ δέ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ**» (στ. 8). Καίτοι καὶ τοῦτο εἶναι μέγιστος στέφανος πρὸ τοῦ στεφάνου, τὸ νά συμμετάσχῃς μέ τὸν Δεσπότην, **532** πλὴν ὅμως καὶ ἕτερον ἑπαθλόν, λέγει, σοῦ διδῶ. Ποῖον λοιπὸν τοῦτο; Τὴν αἰώνιον ζωὴν. «**Πιστεύομεν γάρ, φησὶν, ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ**» (στ. 8).

Καὶ ἀπὸ πού εἶναι τοῦτο φανερόν; «**Εἰδότες, ὅτι Χριστὸς ἔγερθεις ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει**» (στ. 9). Καὶ πρόσεξε πάλιν τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ, καὶ πῶς ἀποδεικνύει αὐτὸ διὰ τῶν ἀντιθέτων. Διότι ἐπειδὴ ἦτο φυσικόν μερικοὶ νά θορυβοῦνται διὰ τὸν σταυρόν καὶ τὸν θάνατον, δεικνύει, ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο ἀκριβῶς πρέπει νά ἔχωμεν θάρρος κατόπιν. Διότι νά μὴ νομίσης, λέγει, ὅτι, ἐπειδὴ ἅπαξ αὐτὸς ἀπέθανεν, εἶναι θνητός· διότι διὰ τοῦτο αὐτὸς παραμένει ἀθάνατος· διότι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἔγινε

θάνατος τοῦ θανάτου· **Β** καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανε, διὰ τοῦτο δὲν ἀποθνήσκει· διότι ἐκείνον τὸν θάνατον, «τῇ ἁμαρτία ἀπέθανε» (στ. 10).

Τί σημαίνει «τῇ ἁμαρτία»; Τουτέστιν, δὲν ἦτο ὑπεύθυνος δι' ἐκείνον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδικήν μας ἁμαρτίαν. Διότι διὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτήν, καὶ ἐκκόψῃ τὰ νεῦρα αὐτῆς καὶ ὅλην τὴν δύναμιν, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν. Εἶδες πῶς ἐφόβησεν; Διότι ἐάν δὲν ἀποθνήσκῃ δευτέραν φοράν, οὔτε λουτρόν ὑπάρχει δεύτερον· ἐάν δὲ δὲν ὑπάρχῃ δεύτερον λουτρόν, οὔτε σύ νὰ ἐπιρρέπῃς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

“Ὅλα αὐτὰ δηλαδὴ τὰ λέγει ἐπιμένων πρὸς ἐκεῖνο τὸ «ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά», καὶ τὸ «ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, **Γ** ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ». “Ὅλα αὐτὰ λοιπόν τὰ ἀναφέρει διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τὴν ρίζαν τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν.

“**Ὁ δὲ ζῆ, τῷ Θεῷ ζῆ**» (στ. 10), λέγει· τουτέστι χωρὶς νὰ διαλύεται ἡ ζωὴ, ὥς νὰ μὴ ἐξουσιάζεται ὑπὸ τοῦ θανάτου. Διότι ἐάν καὶ τὸν πρότερον θάνατον δὲν τὸν ὑπέστη ἐπειδὴ ἦτο ὑπεύθυνος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἄλλων, πολὺ περισσότερον τώρα δὲν θά ἀποθάνῃ, ἀφοῦ κατέλυσεν αὐτήν. Πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἔλεγεν· “*Ἀπαξ γάρ, φησὶν, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται*» (Ἑβρ. 9,26). Καὶ καθόσον ἀπόκειται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπαξ νὰ ἀποθάνουν, **Δ** τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Χριστὸς ἀφοῦ ἀπαξ προσηνέχθη διὰ νὰ βαστάσῃ ἁμαρτίας πολλῶν, ἐκ δευτέρου θά φανερωθῇ χωρὶς ἁμαρτίας εἰς ἐκείνους πού τὸν ἀναμένουν μετὰ πόθου διὰ τὴν σωτηρίαν. Δεικνύει δὲ καὶ τὴν ἰσχύν τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἁμαρτίας· τῆς μὲν κατὰ Θεὸν ζωῆς, διότι ποτὲ δὲν θά ἀποθάνῃ πλέον, τῆς δὲ ἁμαρτίας, διότι ἐάν τὸν ἀναμάρτητον αὐτὴν παρεσκεύαζεν νὰ ἀποθάνῃ, πῶς δὲν θά καταστρέψῃ ἐκείνους πού εἶναι ὑπεύθυνοι;

Ἐπειτα ἐπειδὴ ἐδίδαξε περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ λέγῃ κάποιος, ποίαν σχέσιν ἔχει λοιπόν πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος αὐτός; Προσέθεσεν· “*Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογιζέσθε ἑαυτοὺς, φησὶ, νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ*» (στ. 11). **Ε** Καλῶς εἶπε “*λογιζέσθε*», ἐπειδὴ κατ' ἀρχάς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραστήσωμεν τὸ λεγόμενον εἰς τὴν ὄψιν. Καὶ τὴν λογιζόμεθα, λέγει· “*Νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*» (στ. 11)· διότι ἐκεῖνος πού ζῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλας τὰς ἀρετάς θά κατορθώσῃ, ἀφοῦ ἔχῃ σύμμαχον αὐτόν τὸν ἴδιον τὸν Ἰησοῦν· διότι τοῦτο σημαίνει “*ἐν Χριστῷ*». Διότι ἐάν ὅτε ἦσαν νεκροὶ τοὺς ἀνέστησε, πολὺ περισσότερον θά δυνηθῇ νὰ κρατήσῃ αὐτοὺς ζῶντας.

“**Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ**» (στ. 12). Δὲν εἶπε νὰ μὴ ζῇ λοιπόν ἡ σὰρξ, οὔτε νὰ μὴ ἐνεργῇ, **533** ἀλλ' “*ἡ ἁμαρτία μὴ βασιλευέτω*»· διότι δὲν ἤλθε νὰ φονεύσῃ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν

προαίρεσιν νά διορθώσῃ. Ἐπειτα διεκνύων, ὅτι δέν κατεχόμεθα διά τῆς βίας καί ἐξ ἀνάγκης ὑπό τῆς πονηρίας, ἀλλά μέ τήν θέλησίν μας, δέν εἶπε «*μή τυραννείτω*», πρᾶγμα τό ὁποῖον ἐφανερώανε ἀνάγκην, ἀλλά «*μή βασιλευέτω*». Διότι θά ἦτο ἄτοπον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ὁδηγοῦνται εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, νά ἔχουν βασιλίσσαν τήν ἁμαρτίαν, καί ἐκεῖνοι πού καλοῦνται νά συμβασιλεύσουν μετά τοῦ Χριστοῦ, νά προτιμοῦν νά γίνωνται αἰχμάλωτοι τῆς ἁμαρτίας· ὅπως ἀκριβῶς θά ἦτο ἄτοπον ἂν κάποιος, ἀφοῦ ἀπορρίψῃ τό διάδημα ἀπό τῆς κεφαλῆς του, νά θέλῃ νά ὑποδουλῶνεται εἰς γυναῖκα δαιμονιζομένην καί ἐπαιτοῦσαν καί περιβεβλημένην ἐνδύματα ἐσχιμένα.

Β Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶναι δύσκολος ἡ νίκη κατά τῆς ἁμαρτίας, κύτταξε μέ ποῖον τρόπον καί ἐλαφράν τήν ἀπέδειξε, καί διά τόν κόπον παρηγόρησεν, ἀφοῦ εἶπεν «*ἐν τῷ θνητῷ ὡμῶν σώματι*». Διότι τοῦτο φανερώνει, ὅτι οἱ ἀγῶνες εἶναι πρόσκαιροι, καί ταχέως καταλύονται· συγχρόνως δέ ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς καί τά προηγούμενα κακά καί τήν ρίζαν τοῦ θανάτου· διότι κατέστη θνητόν ἀπό ἐδῶ καί ὄχι ἐξ ἀρχῆς.

Ἄλλ' εἶναι δυνατόν ἂν καί ἔχῃς θνητόν σῶμα, νά μή ἁμαρτάνῃς. Εἶδες τήν ἀφθονίαν τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ; Διότι ὁ μέν Ἀδάμ ἂν καί δέν εἶχε καθόλου θνητόν, κατωλίσθησε· σύ δέ ἂν καί τό ἔλαβες νά εἶναι ὑπεύθυνον εἰς τόν θάνατον, θά δυνηθῇς νά στεφανωθῇς.

Γ Καί ἐρωτᾷ κάποιος: Πῶς βασιλεύει ἡ ἁμαρτία; Ὅχι διά τῆς ἰδικῆς τῆς δυνάμεως, ἀλλά διά τῆς ἰδικῆς σου ἀδιαφορίας. Διά τοῦτο, ἀφοῦ εἶπε, «*μή βασιλευέτω*», καί τόν τρόπον δεικνύει τῆς τοιαύτης βασιλείας, προσθέτων καί λέγων: «*Εἰς τό ὑπακοῦεν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ*». Διότι δέν εἶναι τιμὴ νά χαρίζωμεν ὅλα εἰς τό σῶμα μέ ἐξουσίαν, ἀλλά δουλεία ἐσχάτη καί αὔξησις ἀτιμίας. Διότι ὅταν πράττῃ ἐκεῖνα τά ὁποῖα θέλει, τότε ἔχει στερηθῇ ὅλην τήν ἐλευθερίαν, ὅταν ὁμως ἐμποδίζεται, τότε ἰδιαίτερος διατηρεῖ τήν ἰδικήν του ἀξίαν.

«Μηδέ παριστάνετε τά μέλη ὡμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅπλα δικαιοσύνης» (στ. 13).

Δ Τό σῶμα λοιπόν εὐρίσκεται εἰς τήν μέσσην μεταξύ κακίας καί ἀρετῆς, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καί τά ὅπλα· καί τά δύο δέ τά ἔργα ἀπό ἐκεῖνον πού τά χρησιμοποιοεῖ γίνονται· ὅπως ἀκριβῶς καί στρατιώτης πού ἀγωνίζεται ὑπέρ τῆς πατρίδος, καί ληστής πού ὀπλίζεται κατά τῶν ἐνοικούντων, μέ τά ἴδια ὅπλα προστατεύονται· τό ἀδίκημα δηλαδή δέν εὐρίσκεται εἰς τήν πανοπλίαν, ἀλλά εἰς ἐκεῖνους πού τήν χρησιμοποιοῦν διά τό κακόν. Πρᾶγμα τό ὁποῖον βεβαίως καί ἐπὶ τῆς σαρκός εἶναι δυνατόν νά εἰπώμεν, ἡ ὁποία γίνεται τοῦτο ἢ ἐκεῖνο συμφώνως πρὸς τήν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ὄχι συμφώνως πρὸς τήν ἰδικήν τῆς φύσιν. Διότι ἐάν μὲν περιεργασθῇ ξένων ὠραιότητα ὁ ὀφθαλμός, ἔγινεν ὅπλον ἀδικίας, ὄχι συμφώνως πρὸς τήν ἰδικήν του ἐνέργειαν (διότι γνώρισμα τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι νά βλέπῃ, **Ε** ὄχι νά βλέπῃ κακῶς), ἀλλά συμφώ-

νως πρὸς τὴν πονηρίαν τοῦ λογισμοῦ ποῦ διέταξε· ἂν ὁμως τὸν χαλινώσῃς, ἔγινεν ὄπλον δικαιοσύνης. Τό ἴδιον συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης, τό ἴδιον καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ ἐπὶ ὅλων τῶν ἄλλων. Καλῶς δὲ ὠνόμασε τὴν ἁμαρτίαν ἀδικίαν· διότι κάποιος ὅταν ἁμαρτάνῃ, ἢ τὸν ἑαυτὸν του, ἢ τὸν πλησίον ἀδικεῖ, μᾶλλον δὲ τὸν ἑαυτὸν του πρὶν ἀπὸ τὸν πλησίον.

Ἀφοῦ ἀπεμάκρυνε λοιπὸν ἀπὸ τὴν πονηρίαν, ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀρετὴν, λέγων: «**Ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας**» (στ. 13). Κύτταξε μὲ ποῖον τρόπον προτρέπει διὰ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν, ἐκεῖ μὲν ἁμαρτίαν ἀφοῦ εἶπεν, ἐδῶ δὲ τὸν Θεόν. Διότι ἀφοῦ ἔδειξε πόση εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν βασιλευνῶντων, ἐξέβαλε ἀπὸ κάθε συγγνώμην τὸν στρατιώτην, 534 ποῦ ἐγκατέλειψε μὲν τὸν Θεόν, ἐπεθύμησε δὲ νὰ τάσσεται ὑπὸ τὴν βασιλείαν τῆς ἁμαρτίας. «Οὐχὶ μόνον δέ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἀποδεικνύει τοῦτο λέγων, «ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας». Δι' αὐτῶν δηλαδὴ δεικνύει καὶ τὴν βλάβην ἐκείνης, καὶ τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Διότι σκεφθεῖτε, λέγει, ποῖοι εἴσθε κάποτε, καὶ τί ἐγίνατε. Ποῖοι εἴσθε λοιπόν; Νεκροὶ καὶ ἀπολεσθέντες μὲ ἀπώλειαν, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο ἀπὸ πούθενά νὰ διορθωθῇ, διότι δὲν ὑπῆρχε κάποιος ποῦ νὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ. Καὶ τί ἐγίνατε ἐξ ἐκείνων τῶν νεκρῶν; Ζῶντες ζωὴν ἀθάνατον. Καὶ διὰ ποίου; Διὰ τοῦ Θεοῦ, **B** ὁ ὁποῖος δύναται τὰ πάντα. Λοιπὸν εἶναι δίκαιον καὶ νὰ τάσσησθε ὑπὸ τούτου μετὰ τοσαύτης προθυμίας, μεθ' ὅσης εἶναι φυσικόν νὰ τάσσωνται οἱ ἀπὸ νεκρῶν γενόμενοι ζῶντες.

«**Καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ**» (στ. 13). Ἐπομένως τό σῶμα δὲν εἶναι πονηρόν, ἀφοῦ βεβαίως εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ὄπλον δικαιοσύνης. Ἀφοῦ ἀνέφερε δὲ ὄπλον, ἐφανέρωσε, ὅτι καὶ πόλεμος φοβερὸς ἔχει ἀρχίσει. Διὰ τοῦτο χρειάζεται εἰς ἡμᾶς καὶ πανοπλία ἰσχυρά, καὶ διάθεσις γενναία, καὶ ποῦ νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὰ τῶν κολέμων τούτων, καὶ πρῶτον ἀπὸ ὅλα στρατηγός. Ἀλλ' ὁ μὲν στρατηγὸς παρευρίσκεται, δηλαδὴ ὁ Χριστός, πάντοτε ἕτοιμος πρὸς συμμαχίαν, καὶ παραμένων ἀνίκητος, καὶ τὰ ὅπλα δὲ ἰσχυρά κατεσκεύασε δι' ἡμᾶς, **C** χρειάζεται δὲ ἐν συνεχείᾳ προαίρεσις ποῦ νὰ χρησιμοποιῇ αὐτὰ ὅπως πρέπει, ὥστε καὶ εἰς τὸν στρατηγὸν νὰ πείθεται, καὶ νὰ παρατάσῃ ὅπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ἀφοῦ προέτρεψε λοιπὸν ἡμᾶς εἰς τόσον μεγάλην, καὶ ἀφοῦ ἐμνημόνευσεν ὅπλα καὶ μάχην καὶ πολέμους, κύτταξε πῶς ἐνθαρρύνει πάλιν τὸν στρατιώτην, καὶ ἐτοιμάζει τὴν προθυμίαν, λέγων: «**Ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐκέτι κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλὰ ὑπὸ χάριν**» (στ. 14). Ἐάν λοιπὸν ἡ ἁμαρτία δὲν κυριαρχῇ πλέον εἰς ἡμᾶς, διὰ ποῖον λόγον τόσον πολλὰ μεταβιβάσεις πρὸς ἡμᾶς, λέγων «**μὴ βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι**», καὶ «**μὴ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ**»; **D** Τί σημαίνει λοιπὸν τό λεγόμενον; Κάποιον λόγον ὡς σπέρμα φυτεύ-

εἰ ἐδῶ, τὸν ὅποιον ὕστερον πρόκειται νά ἀναπτύσσει, καί πολὺ τὸν προετοιμάζει. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ λόγος αὐτός; Τό σῶμα ἡμῶν πρό μὲν τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἦτο εὐάλωτον εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Διότι μετὰ τὸν θάνατον καί πολὺ πλῆθος παθῶν προσετέθη· διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δέν ἦτο καθόλου ἐλαφρόν πρὸς τὸν δρόμον διὰ τὴν ἀρετὴν. Διότι οὔτε Πνεῦμα παρευρίσκετο πού νά βοηθῇ, οὔτε βάπτισμα πού ἠδύνατο νά νεκρώσῃ τὴν ἁμαρτίαν· ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἵππος ἀτίθασος, Ἐ ἔτρεχε μὲν, πολλάκις ὁμως ἔκαμνε λάθος, ἐνῷ ὁ νόμος καθώριζε μὲν τὰ πρακτέα καί τὰ μὴ πρακτέα, δέν προσέφερεν ὁμως εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους κάτι περισσότερον ἀπὸ τὴν προτροπὴν διὰ τῶν λόγων. Ὅταν ὁμως ἦλθεν ὁ Χριστός, τὰ παλαίσματα ἐγιναν κατόπιν εὐκολώτερα. Διὰ τοῦτο καί μεγαλύτερα προετέθησαν εἰς ἡμᾶς τὰ σκάμματα, ἀφοῦ μεγαλύτεραν βοήθειαν λαμβάνωμεν. Διὰ τοῦτο καί ὁ Χριστός ἔλεγεν: «*Ἐάν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*» (Ματθ. 5,20).

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς τὴν συνέχειαν σαφέστερον διατυπώνει, προηγουμένως ὁμως ὑπαινίσσεται αὐτό δι' ὀλίγων ἐδῶ, δεικνύων, ὅτι ἐάν δέν ταπεινωθῶμεν πολὺ, δέν θά ἀποχωρήσῃ ἀπὸ ἡμᾶς ἡ ἁμαρτία. 535 Διότι δέν ὑπάρχει μόνον ὁ νόμος πού προτρέπει, ἀλλὰ καί ἡ χάρις, ἡ ὁποία καί τὰ προηγούμενα συνεχώρησε, καί πρὸς τὰ μέλλοντα ἐξασφαλίζει. Ἐκεῖνος μὲν δηλαδή, ὁ νόμος, εἶχεν ὑποσχεθῇ τοὺς στεφάνους μετὰ τοὺς κόπους, αὕτη ὁμως, ἡ χάρις, πρότερον ἐστεφάνωσε, καί τότε προσείλκυσε εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ἐγὼ δέ νομίζω, ὅτι ἐδῶ δέν ὑπαινίσσεται ὁλόκληρον τὸν βίον τοῦ πιστοῦ, ἀλλὰ κάμνει σύγκρισιν τοῦ βαπτίσματος καί τοῦ νόμου, πρᾶγμα τό ὅποιον καί εἰς ἄλλο σημεῖον λέγει, ὅτι «*τό μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τό δέ πνεῦμα ζωοποιεῖ*» (Β' Κορινθ. 3.6). Β Διότι ὁ νόμος μὲν ἐλέγχει τὴν παράβασιν, ἡ χάρις ὁμως διαλύει τὴν παράβασιν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος, ὅταν ἐλέγχει, καθορίζει τὴν ἁμαρτίαν, τοιουτοτρόπως αὕτη, ὅταν συγχωρῇ, δέν ἀφίνει νά εὐρίσκεσαι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· ὥστε κατὰ δύο τρόπους εἶσαι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτὴν τὴν τυραννίδα, καί διότι δέν εὐρίσκεσαι ὑπὸ τὸν νόμον, καί διότι ἔχεις ἀπολαύσει τὴν χάριν.

Ἀφοῦ λοιπὸν δι' αὐτῶν ἔκαμε τὸν ἀκροατὴν νά ἀναπνεύσῃ, ἀσφαλίζει πάλιν αὐτόν, εἰσάγων παραίνεσιν ἐξ ἀντιθέσεως, καί λέγων οὕτω: «*Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμέν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο*» (στ. 15). Πρῶτον μὲν δηλαδή χρησιμοποιεῖ τὴν ἀπαγόρευσιν, ἐπειδὴ τό λεγόμενον εἶναι πάρα πολὺ ἄτοπον· Ὁ ἔπειτα δέ καί εἰς παραίνεσιν ὁδηγεῖ τὸν λόγον, καί δεικνύει ὅτι ἡ εὐκολία τῶν ἀγώνων εἶναι μεγάλη, λέγων ὡς ἐξῆς: «*οὐκ οἴδατε, ὅτι ὃ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοι ἐστε, ὃ ὑπακούετε, ἢτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην*» (στ. 16); Δέν ἀναφέρω τὴν γέννηαν, λέγει, οὔτε τὴν πολλὴν ἐκείνην κόλασιν, ἀλλὰ τὴν ἐδῶ ἐντροπήν, ὅταν γίνεσθε δούλοι, καί μάλιστα μέ τὴν θέλησίν σας, καί ἁμαρτίας

δοῦλοι, καὶ μέ τοιοῦτον μισθόν, ὥστε πάλιν νά ἀποθάνετε. Διότι ἔάν πρό τοῦ βαπτίσματος ἐπροξένησε θάνατον σωματικόν, **Δ** καὶ τό ἔλκος ἐχρειάσθη τόσῃν θεραπείαν, ὥστε ὁ Δεσπότης τῶν ὅλων νά κατέλθῃ εἰς θάνατον, καὶ κατ' αὐτόν τόν τρόπον νά διαλύσῃ τό κακόν, ὥστε ἀπό τήν τόσῃν δωρεάν καὶ τήν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ σέ παραλαμβάνει πάλιν ἡ ἁμαρτία μέ τήν θέλησίν σου νά εἶσαι ὑπό κρίσιν, τί δέν θά σοῦ προξενήσῃ;

Ἄς μή προστρέξῃς λοιπόν εἰς τόν μὲγα βάραθρον, οὔτε μέ τήν θέλησίν σου νά προδώσῃς τόν ἑαυτόν σου. Διότι εἰς τοὺς πολέμους μέν πολλάκις οἱ στρατιῶται παραδίδονται καὶ χωρὶς τήν θέλησίν των· ἐδῶ ὅμως ἔάν δέν παραδοθῇς σὺ ὁ ἴδιος, οὐδεὶς θά σέ καταβάλλῃ.

Ἀφοῦ προέτρεψε λοιπόν διὰ τοῦ πρέποντος, δημιουργεῖ ζῆλον καὶ διὰ τῶν ἐπάθλων, **Ε** καὶ ἀναφέρει καὶ τῶν δύο τὰ ἐπακόλουθα, δικαίωσιν καὶ θάνατον· θάνατον δέ ὄχι τοιοῦτον, ἀλλὰ πολύ φοβερώτερον. Διότι ἔάν δέν θά ἀποθάνῃ ὁ Χριστός, ποῖος θά ἐξαφανίσῃ τόν θάνατον ἐκείνον; Οὐδεὶς. Ἐπομένως κατ' ἀνάγκην καθ' ὁλοκληρίαν θά κολαζώμεθα καὶ θά τιμωρούμεθα· διότι καθόλου πλέον δέν καταφθάνει ὁ αἰσθητός θάνατος, ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ, πού ἀναπαύει τό σῶμα καὶ τό ἀποχωρίζει ἀπό τήν ψυχήν· «Ἐσχατος γάρ ἐχθρός καταργεῖται ὁ θάνατος» (Α' Κορινθ. 15,26).

Ὅθεν ἀθάνατος θά εἶναι ἡ κόλασις, ἀλλ' ὄχι διὰ τοὺς ὑπακούοντας εἰς τόν Θεόν, ἀλλὰ τὰ ἐπαθλα θά εἶναι ἡ δικαίωσις καὶ τὰ ἐκ ταύτης πηγάζοντα ἀγαθά.

«Χάρις δέ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δέ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασχῆς» (στ. 17). Ἀφοῦ ἀπέτρεψε διὰ τῆς δουλείας, ἀφοῦ ἐφόβησε καὶ προέτρεψε διὰ τῶν ἐπάθλων, **536** ἀνορθώνει πάλιν αὐτοὺς διὰ τῆς ὑπενθυμίσεως τῶν εὐεργεσιῶν. Διότι διὰ τούτων δεικνύει, ὅτι καὶ ἀπό μεγάλα κακά ἀπηλλάγησαν, καὶ ὅτι ὄχι μέ τοὺς ἰδικούς των κόπους, καὶ ὅτι τὰ μέλλοντα εἶναι εὐκολώτερα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἀφοῦ κάποιος ἐλευθερώσῃ τόν αἰχμάλωτον ἀπό σκληρόν τύραννον, καὶ συμβουλεύων νά μή ἐπιστρέψῃ πάλιν πρὸς αὐτόν, ὑπενθυμίζει τήν φοβερὰν ἐξουσίαν αὐτοῦ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Παῦλος φανερώνει ἐμφαντικώτατα τὰ παρελθόντα κακά διὰ τῆς εὐχαριστίας πρὸς τόν Θεόν. Διότι δέν προήρχετο ἀπό ἀνθρωπίνην ἰσχύν, λέγει, τό νά ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς ἀπό ὅλα ἐκεῖνα, **Β** ἀλλὰ εἰς τόν Θεόν ἀντὶ τῆς χάρις, ὁ ὁποῖος τόσα πολλά καὶ ἠθέλησε καὶ ἠδυνήθη.

Καὶ καλῶς εἶπεν «υπηκούσατε ἐκ καρδίας»· διότι δέν ἤναγκασθητε οὔτε ἐβιάσθητε, ἀλλὰ μέ τήν θέλησίν σας καὶ μετὰ προθυμίας ἀπεμακρύνθητε ἀπό τήν ἁμαρτίαν. Τοῦτο δέ τό λέγει συγχρόνως καὶ ἐγκωμιάζων καὶ ἐλέγχων. Διότι σεῖς οἱ ὅποιοι μέ τήν θέλησίν σας προσήλθετε εἰς τήν ἁμαρτίαν, καὶ χωρὶς καθόλου νά ἐξαναγκασθῇτε· ποίαν συγνώμην θά ἔχετε λοιπόν ποίαν δέ ἀπολογία, ἀφοῦ πρὸς τὰ προηγούμενα κακά ἐπεστρέψατε;

Ἔπειτα διὰ νά μάθῃς, ὅτι ὄχι μόνον ἀπό τήν ἰδικήν των εὐγνωμοσύνην, ἀλλά καί ἀπό τήν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐπραγματοποιήθη τό πᾶν, ἀφοῦ εἶπεν «*ὑπηκούσατε ἐκ καρδίας*», Ὡς προσέθεσεν «*εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασχῆς*». Διότι ἡ μέν ἐκ καρδίας ὑπακοή φανερώνει τό αὐτεξούσιον, ἡ δέ παράδοσις ὑποδηλώνει τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Ποῖος εἶναι δέ ὁ τύπος τῆς διδασχῆς; Ἡ ὀρθή ζωή καί μετὰ ἀρίστης διαγωγῆς.

«*Ἐλευθερωθέντες δέ ἀπό τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ*» (στ. 18). Δύο δωρεάς τοῦ Θεοῦ φανερώνει ἐδῶ, καί τήν ἀπελευθέρωσιν ἀπό τήν ἁμαρτίαν καί τήν ὑποδούλωσιν εἰς τήν δικαιοσύνην, πρᾶγμα τό ὁποῖον εἶναι ἀνώτερον ἀπό κάθε ἐλευθερίαν. Διότι τό ἴδιον ἀκριβῶς ἔκαμεν ὁ Θεός, ὁποῖον ἂν κάποιος ἀφοῦ παρέλαβεν ὀρφανόν παῖδα, ὁ ὁποῖος ἀπήχθη ὑπό βαρβάρων εἰς τήν χώραν αὐτῶν, ὄχι μόνον τόν ἀπήλλαξεν ἀπό τήν αἰχμαλωσίαν, ἀλλά καί τόν ἑαυτόν του κατέστησε πατέρα πού φροντίζει δι' αὐτόν, **Δ** καί ἀνύψωσεν εἰς μεγίστην ἀξίαν· πρᾶγμα τό ὁποῖον βεβαίως καί εἰς ἡμᾶς ἐπραγματοποιήθη. Διότι δέν μᾶς ἠλευθέρωσε μόνον ἀπό τά παλαιά κακά, ἀλλά καί μᾶς ὠδήγησεν εἰς βίον ἀγγελικόν, καί ἔτεμε δι' ἡμᾶς ὁδόν ἀρίστης διαγωγῆς, ἀφοῦ μᾶς παρέδωκεν εἰς τήν ἀσφάλειαν τῆς δικαιοσύνης, καί ἐθανάτωσε τά παλαιά κακά, καί ἐνέκρωσε τόν παλαιόν ἄνθρωπον, καί ἐχειραγώγησεν ἡμᾶς πρὸς τήν ἀθάνατον ζωήν.

Ἄς παραμένωμεν λοιπόν ζῶντες αὐτήν τήν ζωήν· διότι πολλοί ἐξ ἐκείνων πού φαίνονται ὅτι τήν ζοῦν καί τήν βαδίζουν, διάκεινται ἀθλιώτερον ἀπό τούς νεκρούς.

Διάφορα εἶδη θανάτου

Ε Διότι ὑπάρχουν διάφοροι τρόποι θανάτου· καί ὑπάρχει εἰς μέν ὁ θάνατος τοῦ σώματος, κατὰ τόν ὁποῖον ὁ Ἀβραάμ ἐνῶ ἦτο νεκρός, δέν ἦτο νεκρός: «*Ὁ γάρ Θεός, φησίν, οὐκ ἔστι Θεός νεκρῶν, ἀλλά ζώντων*» (Ματθ. 22,32). Ἄλλος εἶναι ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς, τόν ὁποῖον ὑπαινισσόμενος ὁ Χριστός ἔλεγεν: «*Ἄφες τούς νεκρούς θάψαι τούς ἑαυτῶν νεκρούς*» (Ματθ. 8,22). Ἄλλος, ὁ ὁποῖος πρέπει καί νά ἐπαινῆται, εἶναι ἐκεῖνος πού γίνεται διὰ τῆς ἐγκαρτερήσεως, περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὁ Παῦλος: «*Νεκρώσατε ὑμῶν τά μέλη τά ἐπὶ τῆς γῆς*» (Κολοσ. 3,5). Ἄλλος, ὁ ὁποῖος ἐχει γίνεαι καί αἷτιος αὐτοῦ, εἶναι ἐκεῖνος πού πραγματοποιεῖται εἰς τό βάπτισμα: «*ὁ γάρ παλαιός ἡμῶν ἄνθρωπος, φησίν, ἐσταύρωται*» (Ρωμ. 6,6), τουτέστιν ἐχει νεκρωθῆ.

Γνωρίζοντες λοιπόν αὐτά, ἐκείνην μέν τήν νέκρωσιν ἅς ἀποφύγωμεν, κατὰ τήν ὁποίαν καί ἐνῶ ζῶμεν ἀποθνήσκομεν, αὐτήν δέ ἅς μὴ φοβηθῶμεν, κατὰ τήν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ κοινός δι' ὅλους θάνατος. Τάς δέ δύο ἄλλας νεκρώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ

μέν εἶναι μακαριστή, δηλαδή ἐκείνη πού ἐδόθη παρά τοῦ Θεοῦ, 537 ἡ δέ ἐπαινετή, δηλαδή ἐκείνη πού κατορθώνεται ἀπό ἡμᾶς καί ἀπό τόν Θεόν, καί ἄς προτιμήσωμεν καί ἄς ἐπιδιώξωμεν. Ἐκ τούτων τῶν δύο δέ τήν μέν ὁ Δαυῖδ μακαρίζει λέγων, «μακάριοι ὧν ἀρέθῃσαν αἱ ἀνομίαι», τήν δέ ὁ Παῦλος θαυμάζει, γράφων πρὸς τοὺς Γαλάτας, ὅτι «οἱ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν» (Ψαλμ. 31,1 καί Γαλ. 5,24).

Ἐκ τῶν ἄλλων δύο δέ τήν μέν ὁ Χριστὸς χαρακτηρίζει εὐκαταφρόνητον λέγων «μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δέ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν», τήν δέ φοβεράν: «Φοβήθητε γάρ τόν δυνάμενον καί ψυχὴν καί σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ» (Ματθ. 10,28). Β

Διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἀποφύγωμεν αὐτόν, ἐκείνον τόν θάνατον ἃς προτιμήσωμεν, ὁ ὁποῖος μακαρίζεται καί θαυμάζεται, ὥστε ἐκ τῶν ἄλλων δύο τόν μέν νά ἀποφύγωμεν, τόν δέ νά φοβηθῶμεν. Διότι οὐδέν ὄφελος ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι βλέπομεν τόν ἥλιον, καί ἐσθίωμεν καί πίνωμεν, ἂν δέν μᾶς παρακολουθῇ ἡ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ζωή. Διότι, πές μου, ποῖον εἶναι τὸ ὄφελος εἰς βασιλέα, ὁ ὁποῖος περιβάλλεται μέν πορφυρᾶν ἐσθῆτα καί ἔχει ὄπλα, δέν κέκτηται ὅμως οὐδένα ὑπήκοον, ἀλλὰ εὐρίσκεται πρό ὄλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θέλουν νά ἐπιτίθενται καί νά ἐμπαίζουσιν αὐτόν; Τοιουτοτρόπως καί εἰς τόν Χριστιανόν οὐδέν κέρδος θά ὑπάρξῃ, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἔχει μέν πίστιν καί τὴν δωρεάν ἀπὸ τοῦ βάπτισμα, ὑπόκειται ὅμως εἰς ὅλα τὰ πάθη. C Διότι μεγαλύτερα κατ' αὐτόν τόν τρόπον θά εἶναι ἡ περιφρόνησις καί περισσοτέρα ἡ αἰσχύνῃ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού περιβάλλεται τὸ διάδημα καί τὴν πορφυρᾶν ἐσθῆτα, ὅχι μόνον τίποτε δέν θά κερδίσῃ ἀπὸ τὴν στολὴν ταύτην διὰ τὴν ἰδικὴν του τιμὴν, ἀλλὰ καί ἐκείνην προσβάλλει διὰ τῆς ἰδικῆς του αἰσχύνῃς, τοιουτοτρόπως καί ὁ πιστός, ὅταν διάγῃ διεφθαρμένην ζωὴν, ὅχι μόνον οὐδόλως θά εἶναι σεβαστός ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καί περισσότερον καταγέλαστος. «Ὅσοι γάρ, φησὶν, ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως καί ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὰ νόμον κριθήσονται» (Ρωμ. 2,12). Καί πρὸς τοὺς Ἑβραίους δέ ἐπιστέλλων, ἔλεγεν: «Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. D Πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀζιωθήσεται τιμωρίας ὁ τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας» (Ἑβρ. 10,28-29);

Καί μᾶλλον εὐλόγως· διότι σοῦ ὑπέταξα ὅλα τὰ πάθη, λέγει, διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τί συνέβη λοιπόν καί προσέβαλες τόσον μεγάλην δωρεάν καί κατέστης ἄλλος ἀντὶ ἄλλου; Σοῦ ἐθανάτωσα καὶ σοῦ ἔθαψα τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα, ὅπως ἀκριβῶς τοὺς σκώληκας; διατί λοιπόν ἐγέννησες ἄλλα; διότι τὰ ἁμαρτήματα εἶναι χειρότερα ἀπὸ τοὺς σκώληκας· διότι οὗτοι μέν βλάπτουν τὸ σῶμα, ἐκεῖνα ὅμως τὴν ψυχὴν, καί περισσοτέραν δημιουργοῦν τὴν δυσωδίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς δέν αἰσθανόμεθα διὰ τοῦτο δέν σπεύδομεν νά καθαρίσωμεν αὐτήν. E Διότι οὔτε ὁ μεθύων ἀντιλαμβάνεται πόση εἶναι ἡ δυσσομία τοῦ σάπιου οἴνου, ἀλλ'

ἐκεῖνος πού δέν μεθύει γνωρίζει αὐτά ἐπακριβῶς. Κατά τόν ἴδιον τρόπον συμβαίνει καί ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων· ἐκεῖνος μέν ὁ ὁποῖος ζῇ σωφρόνως, γνωρίζει μετὰ ἀκριβείας τόν βόρβορον καί τήν κηλίδα ἐκείνων· ἐκεῖνος ὁμοῦς ὁ ὁποῖος παρέδωκε τόν ἑαυτόν του εἰς τήν πονηρίαν, ὡς νά εἶναι ναρκωμένος ἀπό κάποιαν μέθην, οὔτε αὐτό τοῦτο γνωρίζει, ὅτι νοσεῖ. Καί τοῦτο ἰδιαιτέρως εἶναι τό φοβερώτερον τῆς κακίας, ὅτι δέν ἀφήνει ἐκείνους πού ἐνεπλάκησαν εἰς αὐτήν οὔτε νά ἴδουν τό μέγεθος τῆς βλάβης πού προξενεῖ αὐτή, ἀλλ' ἐνῶ κεῖνται εἰς βόρβορον, νομίζουν ὅτι ἀπολαμβάνουν μῦρα· διά τοῦτο δέν δύνανται νά ἀπαλλάσσωνται, ἀλλ' ἐνῶ εἶναι γεμάτοι ἀπό σκώληκας, 538 ὑπερηφανεύονται ὡς νά καλλωπίζονται μέ πολυτίμους λίθους. Διά ταῦτα οὔτε θέλουν νά φονεύουν αὐτούς τοὺς σκώληκας, ἀλλά καί τοὺς τρέφουν καί τοὺς πολλαπλασιάζουν εἰς τοὺς ἑαυτούς των, ἕως ὅτου τοὺς ἐνώσουν μέ τοὺς σκώληκας τοῦ μέλλοντος αἵωνος. Διότι οὗτοι εἶναι πρόξενοι ἐκείνων· ὄχι μόνον δέ πρόξενοι, ἀλλά καί πατέρες εἶναι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ποτέ δέν τελευτοῦν. «Ὁ γάρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει» (Μαρκ. 9,43), λέγει. Οὗτοι ἀνάπτουν τήν γέενναν, ἡ ὁποία ποτέ δέν σβήνει.

Β Διά νά μή συμβοῦν λοιπόν αὐτά, ἅς ἐξαφανίσωμεν τήν πηγὴν τῶν κακῶν, καί ἅς σβήσωμεν τήν κάμινον, καί ἅς ἐκριζώσωμεν ἀπό κάτω τήν ρίζαν τῆς πονηρίας· διότι καί δένδρον ἄγριον ἂν τό κόψῃς ἀπό ἐπάνω, τίποτε σπουδαῖον δέν κατάρθωσες, ἀφοῦ ἡ ρίζα κάτω παραμένῃ, καί τά ἴδια πάλιν βλαστήνῃ.

Ποία εἶναι λοιπόν ἡ ρίζα τῶν κακῶν; Μάθε ἀπό τόν καλόν φυτουργόν, ὁ ὁποῖος ἐπακριβῶς γνωρίζει τά τοιαῦτα, καί φροντίζει τήν πνευματικὴν ἀμπελον, καί γεωργεῖ ὁλόκληρον τήν οἰκουμένην. Ποία λοιπόν, λέγει οὗτος, ὅτι εἶναι ἡ αἰτία ὧν τῶν κακῶν; Ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων. «*Ρίζα γάρ πάντων τῶν κακῶν, φησὶν, ἡ φιλαργυρία*» (Α' Τιμοθ. 6,10). Ἀπό ἐδῶ προέρχονται μάχαι καί ἔχθραι καί πόλεμοι, C ἀπό ἐδῶ φιλονεικίαι καί ἐμπαιγμοί καί ὑποψαίαι καί ὕβρεις, ἀπό ἐδῶ φόνοι καί κλοπαί καί ἀνοίγματα τάφων· ἐξ αἰτίας αὐτῆς ὄχι μόνον πόλεις καί χῶραι, ἀλλά καί ὁδοί, καί κατοικημένη γῆ καί ἔρημος, καί ὄρη καί κοιλάδες, καί λόφοι καί ὅλα γενικῶς εἶναι γεμάτα ἀπό αἵματα καί φόνους. Καί οὔτε ἀπό τήν θάλασσαν δέν ἀπουσίασεν αὐτό ἐδῶ τό κακόν, ἀλλά καί ἐκεῖ εἰσώρμησε μετὰ πολλῆς μανίας, ἀφοῦ οἱ πειραταὶ πολιορκοῦν αὐτήν ἀπό παντοῦ, καί ἐπινοοῦν κάποιον νέον τρόπον ληστείας. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς καί οἱ νόμοι τῆς φύσεως ἀνετράπησαν, καί διεσαλεύθησαν οἱ θεσμοὶ τῆς συγγενείας, καί διεφθάρησαν τά δίκαια καί αὐτῆς τῆς περιουσίας.

Πόσον κακόν εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων

Δ Διότι ἡ τυραννίς τῶν χρημάτων δέν ὥπλισε τὰς τοιαύτας χεῖρας μόνον ἐναντίον τῶν ζώντων, ἀλλά καί ἐναντίον τῶν ἀποθανόντων· καί οὔτε ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου συνθηκολογοῦν πρός αὐτούς, ἀλλά ἀφοῦ ἀνοίγουν τάφους, ἀκόμη καί ἐναντίον νεκρῶν σωμάτων ἐκτείνουν τὰς μολυσμένας χεῖρας, χωρίς νά ἀφήνουν νά ἀπαλλαγῇ ἀπό τήν ἰδικήν των ἐπιβουλὴν ἐκεῖνος πού ἀπηλλάγη ἀπό τήν ζωὴν. Καί ὅσα καί ἂν εὕρης κακά, ἔστω εἰς οἰκίαν, ἔστω εἰς ἀγοράν, ἔστω εἰς δικαστήρια, ἔστω εἰς βουλευτήρια, ἔστω εἰς ἀνάκτορα, ἔστω ὅπουδῆποτε, ἀπό ἐδῶ θά τά ἰδῇς ὅλα νά βλαστάνουν. Διότι τοῦτο εἶναι, τοῦτο τό κακόν, τό ὅποιον ὅλα τὰ ἐγέμισεν ἀπό αἵματα καί φόνους, **Ε** τοῦτο ἦναψε τήν φλόγα τῆς γεέννης, τοῦτο ἔκαμε τὰς πόλεις νά μὴ εὐρίσκωνται οὐδόλως εἰς καλυτέραν κατάστασιν ἀπό τὰς ἐρημίας, ἀλλά καί εἰς πολὺ χειρότεραν.

Ἐκείνους μὲν δηλαδή, οἱ ὅποιοι ἐνεδρεῦουν εἰς τὰς ὁδοὺς εἶναι εὐκολον καί νά τοὺς ἀποφεύγωμεν, ἀφοῦ δέν ἐπιτίθενται διὰ παντός μέσου· ἐκεῖνοι ὅμως οἱ ὅποιοι μιμοῦνται αὐτούς εἰς τό κέντρον τῶν πόλεων, εἶναι τόσον χειρότεροι ἀπό ἐκείνους ὅσον καί ὀλιγώτερον δυνάμεθα νά τοὺς ἀποφύγωμε, καί μέ θράσος τολμοῦν αὐτά, τὰ ὅποια κρυφίως ἐκεῖνοι. Διότι τοὺς κειμένους νόμους πού χρησιμεύουν διὰ τήν διάλυσιν τῆς πονηρίας αὐτῶν, αὐτούς ἀφοῦ τοὺς χρησιμοποιοῦν καί εἰς συμμαχίαν, ἐγέμισαν τὰς πόλεις μέ αὐτούς τοὺς φόνους καί τὰ μιάσματα. Ἡ δέν εἶναι φόνος, πές μου, καί χειρότερα ἀπό φόνον, **539** ἡ παράδοσις τοῦ πτωχοῦ εἰς πείναν καί ὁ ἐγκλεισμός εἰς φυλακὴν, καί μαζί μέ τήν πείναν καί ἡ ἐκδοσις εἰς βασάνους καί ἀναριθμήτους κακώσεις; Διότι ἔστω καί ἂν σύ ὁ ἴδιος δέν πράττης αὐτά, ἂν παρέχης ὅμως τήν αἰτίαν νά γίνωνται, πραγματοποιεῖς αὐτά περισσότερον ἀπό ὅσον οἱ ὑπηρεταί σου. Διότι ἐκεῖνος μὲν πού φονεύει, διατρυπᾷ μέ τό ξίφος, καί ἀφοῦ ἐδημιούργησε δι' ὀλίγον χρόνον πόνον, οὐδόλως κατόπιν ἐπεκτείνει τήν βάσανον· σύ ὅμως μέ τὰς συκοφαντίας, μέ τὰς προσβολάς, μέ τὰς ἐπιβουλάς, ἀφοῦ μετατρέπης εἰς αὐτόν τό φῶς εἰς σκότος, καί τόν κάμνης νά ἐπιθυμῇ ἀπείρους φορές τόν θάνατον, σκέψου πόσους θανάτους προκαλεῖς ἀντί δι' ἓνα.

Καί τό περισσότερον φοβερόν βεβαίως ἀπό ὅλα εἶναι, ὅτι ἀρπάζεις καί πλεονεκτεῖς, ὅχι διότι ἐξωθεῖσαι ὑπό πτωχείας, **Β** οὔτε διότι σέ καταναγκάζει ἡ πείνα, ἀλλά διὰ νά ἀλείφῃται ὁ χαλινός τοῦ ἵππου μέ πολὺν χρυσόν, καί ἡ ὀροφή τῆς οἰκίας, καί τὰ κιονόκρανα. Καί πόσης γεέννης δέν εἶναι ἄξια αὐτά, ὅταν τόν ἀδελφόν, ὁ ὅποιος συμμετέσχε μαζί σου εἰς τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά, καί τόσον ἐτιμήθῃ ἀπό τόν Δεσπότην σου, τόν ρίπτῃ εἰς ἀναριθμήτους συμφοράς, διὰ νά καλλωπίσης λίθους καί ἔδαφος

καί σώματα ἀλόγων ζώων, τὰ ὅποια οὔτε αἰσθάνονται τόν κόσμον αὐτόν; Καί ὁ μέν σκύλος πολύ φροντίζεται, ὁ δέ ἄνθρωπος, μᾶλλον δέ ὁ Χριστός, ἐξ αἰτίας τοῦ σκύλου καί ὄλων πού ἀνεφέρθησαν κατακλείεται εἰς ἐσχάτην πείναν. **Γ** Τί ὑπάρχει χειρότερον ἀπό αὐτήν τήν σύγχυσιν; τί φοβερώτερον ἀπό αὐτήν τήν παρανομίαν; πόσοι ποταμοί πυρός θά ἀρκέσουν διά τήν τοιαύτην ψυχήν; Ὁ μέν κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργημένος ἔχει σταθῇ εἰς ἀσχημίας ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σου ἀπανθρωπίας· αἱ δέ ὄψεις τῶν ἡμιόνων, οἱ ὅποιοι βασταίνουν τήν γυναῖκα σου, ἀστράπτουν ἀπό τό πολὺ χρυσάφι, καί τὰ δέρματα καί τὰ ξύλα τὰ ὅποια κρατοῦν τήν στέγην· καί ἂν χρειάζεσαι νά κατασκευάσης κάθισμα, ἢ ὑποπόδιον, ὅλα κατασκευάζονται ἀπό χρυσόν καί ἄργυρον· τό δέ μέρος τοῦ Χριστοῦ, καί ἐκεῖνος διά τόν ὅποιον κατήλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, **Δ** καί τό τίμιον αἷμα ἔχυσε, οὔτε τήν ἀναγκαίαν τροφήν δέν ἀπολαμβάνει ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σου πλεονεξίας. Ἀλλ' αἱ μέν κλίνει ἀπό παντοῦ εἶναι περιβεβλημένοι μέ ἄργυρον, τὰ δέ σώματα τῶν ἁγίων ἔχουν στερηθῇ καί τό ἀναγκαῖον σκέπασμα· καί ἀπό ὅλα ὑπολογίζεις τόν Χριστόν ὀλιγωτέρας τιμῆς, καί ἀπό ὑπηρέτας καί ἡμιόνους καί κλίνην καί θρόνον καί ὑποπόδιον. Διότι τὰ ἀκόμη ὀλιγώτερον πολῦτιμα ἀπό αὐτά τὰ παραλείπω ἀφήνων εἰς σᾶς νά τὰ σκεφθῆτε.

Ἐάν δέ φρίττης μέ τό νά ἀκούης αὐτά, σταμάτησε νά τὰ πράττης, καί οὐδόλως θά σέ βλάψουν τὰ λεχθέντα· σταμάτησε καί ἀπομάκρυνε τήν ἀνοησίαν αὐτήν· διότι εἶναι σαφῆς ἀνοησία ἢ φροντίς διά τὰ τοιαῦτα.

Ε Διά τοῦτο ἀφοῦ ἐγκαταλείψωμεν ὅλα αὐτά, ἅς ἀναβλέψωμεν ἔστω ἀργά κάποτε εἰς τόν οὐρανόν, ἅς ἐνθυμηθῶμεν τήν μέλλουσαν ἡμέραν, ἅς ἀναλογισθῶμεν τό φοβερόν δικαστήριον καί τās ἐξηκριβωμένας εὐθύνas καί τήν δικαίαν ἀπόφασιν· ἅς ἐννοήσωμεν, ὅτι ταῦτα πάντα βλέπων ὁ Θεός, δέν ρίπτει κεραυνούς ἀπό ἐπάνω, καίτοι βεβαίως τὰ συμβαίνοντα δέν εἶναι ἄξια μόνον διά κεραυνούς. Ἀλλ' οὔτε τοῦτο πράττει, οὔτε τήν θάλασσαν ἀφήνει νά ἐπιπέσῃ ἐναντίον ἡμῶν, οὔτε τήν γῆν διασπᾷ εἰς τήν μέσην, οὔτε τόν ἥλιον σβῆνει, οὔτε τόν οὐρανόν μαζί μέ τοὺς ἀστέρας ρίπτει κατεπάνω μας, οὔτε ὅλα γενικῶς τὰ ἐξαφανίζει, ἀλλά τὰ ἀφήνει νά εὐρίσκωνται εἰς τάξιν καί ὅλην τήν κτίσιν νά μᾶς ὑπηρετῇ.

540 Ταῦτα λοιπόν ἀφοῦ ἀναλογισθῶμεν, ἅς καταληφθῶμεν ἀπό ἱεράν φρικτίαν διά τό μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας, καί ἅς ἐπανέλθωμεν πρὸς τήν φυσικήν μας εὐγένειαν· ἐπειδὴ τώρα βεβαίως ἀπό τὰ ἄλογα ζῶα οὐδόλως συμπεριφερόμεθα καλύτερον, ἀλλά πολὺ χειρότερον. Διότι ἐκεῖνα μέν ἀγαποῦν τὰ συγγενῇ, καί ἀρκοῦνται εἰς τήν μεταξύ των φιλοστοργίαν, πού εἶναι φυσική δι' ὅλα.

Συ ὅμως ἂν καί ἔχης μαζί μέ τήν κοινήν φύσιν ἀναριθμήτους σκοπούς πού σέ ὁδηγοῦν καί σέ ἐνώνουν πρὸς τὰ ἰδικὰ σου μέλη,

δηλαδή πρὸς τοὺς συνανθρώπους σου, ὅπως τὸ ὅτι ἔχεις τιμηθῇ μὲ λογικότητα, τὸ ὅτι μετέχεις τῆς εὐσεβείας, **Β** τὸ ὅτι κοινωνεῖς μὲ ἀναρίθμητα ἀγαθὰ, ἔχεις καταστῇ ἀγριώτερος ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀφοῦ πολὺ φροντίζεις διὰ τὰ ἀνωφελῆ, τοὺς δὲ ναοὺς τοῦ Θεοῦ παραβλέπεις νὰ καταστρέφονται μὲ πείναν καὶ γυμνότητα, πολλάκις δὲ τοὺς περιβάλλεις καὶ μὲ ἀναρίθμητα κακὰ.

Ἐάν δὲ πράττης αὐτὰ ἐπειδὴ ἐπιθυμῇς τὴν δόξαν, πρέπει πολὺ περισσότερον νὰ φροντίζης διὰ τὸν ἀδελφόν παρά διὰ τὸν ἵππον. Διότι ὅσον εἶναι καλύτερος ἐκεῖνος πού ἀπολαμβάνει τὴν εὐεργεσίαν, τόσον καὶ λαμπρότερος πλέκεται διὰ σέ ὁ στέφανος τῆς τοιαύτης φροντίδος· ὅπως τώρα βεβαίως πού περικίπτεις εἰς τὰ ἀντίθετα, δὲν ἀντιλαμβάνεσαι τοὺς ἀναριθμήτους κατηγοροὺς, πού προκαλεῖς ἐναντίον σου. **Γ** Διότι ποῖος δὲν θά σέ κακολογήσῃ; ποῖος δὲν θά σέ κατηγορήσῃ δι' ἐσχάτην σκληρότητα καὶ μισανθρωπίαν, ὅταν βλέπῃ νὰ ἀτιμάζῃς μὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, νὰ ὑπολογίζῃς δὲ τὸ γένος τῶν ἀλόγων ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων, καὶ μαζί μὲ τὰ ἄλογα τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐπιπλά; Δὲν ἤκουσες τοὺς ἀποστόλους πού λέγουν, ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἐδέχθησαν τὸν λόγον, ἐπώλουν καὶ οἰκίας καὶ χωράφια, διὰ νὰ τρέφουν τοὺς ἀδελφούς; Σὺ ὅμως ἀρπάζεις καὶ οἰκίας καὶ χωράφια, διὰ νὰ στολίσῃς ἵππον καὶ ξύλα καὶ δέρματα, καὶ τοίχους καὶ ἔδαφος.

Καὶ τὸ φοβερώτερον βεβαίως εἶναι, ὅτι ὄχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες πάσχουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν, καὶ τοὺς ἄνδρας ἐτοιμάζουν διὰ τὴν τοιαύτην ματαιοπονίαν, **Δ** ἀφοῦ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ δαπανοῦν μᾶλλον δι' ὅλα παρά διὰ τὰ ἀναγκαῖα· καὶ ἂν τὰς κατηγορήσῃ κάποιος δι' αὐτὰ, ἔχουν μελετήσῃ ἀπολογίαν, ἢ ὁποία εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλήν κατηγορίαν εἰς βάρος των. Διότι λέγουν ὅτι καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα γίνονται.

Τί λέγεις; δὲν φοβεῖσαι ὅταν ὁμιλῇς τοιαῦτα, καὶ ὅταν συγκαταλέγῃς τὸν Χριστόν πού πεινᾷ μαζί μὲ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἡμιόνους, καὶ τὰς κλίνας καὶ τὰ ὑποπόδια; μᾶλλον δὲ οὔτε μαζί μὲ αὐτά, ἀλλὰ τὸ μὲν περισσότερον μέρος εἰς αὐτά, εἰς ἐκεῖνον δὲ ἀπονέμων μόλις ὀλίγον μέρος. Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὅλα εἶναι ἰδικά του, καὶ σύ, καὶ τὰ ἰδικά σου; δὲν γνωρίζεις, ὅτι αὐτός καὶ τὸ σῶμα διέπλασε, καὶ τὴν ψυχὴν ἐχάρισε, καὶ ὅλον τὸν κόσμον ἀπένειμε; Σὺ ὅμως οὔτε μικράν ἀμοιβὴν δὲν ἀνταποδίδεις εἰς αὐτόν· **Ε** ἄλλ' ἐάν μὲν ἐνοικιάσῃς μικρὸν οἰκίσκον, ἀπαιτεῖς μετὰ πολλῆς ἀκριβείας τὸ ἐνοίκιον, καρπούμενος δὲ ὁλόκληρον τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ, καὶ κατοικῶν εἰς τόσῃν ἔκτασιν, δὲν ἀνέχεσαι οὔτε ὀλίγον μισθόν νὰ δώσῃς, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς τὴν ματαιοδοξίαν ἐξέδωσες, καὶ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου· διότι ὅλα αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖ ἐξαρτῶνται.

Διότι οὔτε ὁ ἵππος θά γίνῃ καλύτερος ὥς πρὸς τὰ προσόντα αὐτοῦ μὲ τὸ νὰ περιβάλλεται ἀπὸ αὐτόν τὸν στολισμόν, οὔτε ὁ ἄνθρωπος πού κάθεται ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ κάποτε εἶναι καὶ ἀτιμότερος. Διότι πολλοὶ ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸν ἐποχούμενον, στρέφουν

τούς ὀφθαλμούς πρὸς τὸν στολισμὸν τοῦ ἵππου, καὶ πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας ὑπηρετάς καὶ πρὸς τοὺς προπορευομένους καὶ πρὸς τοὺς βαδίζοντας μέ μεγαλοπρέπειαν· ἐκείνους ὁμοῦς, ὁ ὁποῖος περιστοιχίζεται ἀπὸ αὐτοῦς, καὶ τὸν μισοῦν, καὶ τὸν ἀποστρέφονται ὡς κοινὸν ἐχθρόν. **541** Ὅμως δὲν συμβαίνει τοῦτο, ὅταν κοσμήῃς τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων, ὅλοι σοῦ πλέκουν τὸν στέφανον.

Ὡστε, ἐὰν ἐπιθυμῇς τὴν δόξαν, σταμάτησε αὐτὰ τὰ ὁποῖα τώρα πράττεις, καὶ νὰ μὴ καλλωπίζῃς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν, διὰ νὰ γίνῃς λαμπρὸς καὶ περιφανής· ὅπως βεβαίως τώρα τίποτε δὲν θὰ σοῦ συμβῇ εὐτελέστερον, ὅταν ἔχῃς ἔρημον τὴν ψυχὴν, καὶ προβάλλῃς τὴν ὠραιότητα τῆς οἰκίας. Ἐὰν δὲ δὲν ἀνέχεσαι τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα, ἄκουσε τί ἔκαμε κάποιος ἐκ τῶν μὴ χριστιανῶν, καὶ νὰ ἐντραπῇς τὴν φιλοσοφικὴν διάθεσιν τοῦλάχιστον ἐκείνων. Λέγεται δηλαδὴ, ὅτι κάποιος ἀπὸ αὐτοῦς, ἀφοῦ εἰσηλθεν εἰς κάποιαν λαμπρὰν οἰκίαν, **B** ἡ ὁποία ἔλαμπε μὲν ἀπὸ πολὺ χρυσάφι, ἤστραπτε δὲ ἀπὸ τὸ πολὺ κάλλος τῶν μαρμάρων καὶ τῶν κιόνων, ἐπειδὴ εἶδε καὶ τὸ ἔδαφος πανταχοῦ νὰ ἔχῃ τάπητας ἐστρωμένους, ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ οἰκοδεσπότη· ἔπειτα προσκαλούμενος νὰ ἀπολογηθῇ, εἶπεν ὅτι ἠναγκάσθη νὰ προσβάλῃ τὸ πρόσωπόν ἐκείνου, ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἐπετρέπετο νὰ πράξῃ τοῦτο εἰς οὐδὲν ἄλλο σημεῖον τῆς οἰκίας.

Βλέπεις πόσον εἶναι καταγέλαστος ἐκεῖνος πού καλλωπίζει τὰ ἔξωθεν, καὶ ἀπὸ ὅλους πού ἔχουν νοῦν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητος; Καὶ μᾶλλον εὐλόγως. Διότι δὲν θὰ ἡνείχεσο μέ πραότητα, ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ ἐγκατέλειπε τὴν σύζυγόν του νὰ εἶναι ρακένδυτος καὶ παρημελημένη, **C** περιέβαλε μέ λαμπρὰν στολὴν τὰς ὑπηρετρίας, ἀλλὰ θὰ ὠργίζεσο καὶ θὰ ἔλεγες, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐσχάτη προσβολή.

Τὸ ἴδιον λοιπὸν νὰ ὑπολογίζῃς καὶ προκειμένου περὶ τῆς ψυχῆς. Διότι ὅταν καλλωπίζῃς μὲν τοὺς τοίχους καὶ τὸ ἔδαφος καὶ τὰ ἐπιπλα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ἐλεημοσύνην δὲ δὲν παρέχεις ἄφθονον, οὔτε γενικῶς ἀσκεῖς χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν, τίποτε ἄλλο εἰ μὴ τοῦτο πράττεις, μᾶλλον δὲ τὸ πολὺ φοβερώτερον. Διότι οὐδεμία μὲν εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ὑπηρετρίας καὶ τῆς οἰκοδεσποίνης, τῆς ψυχῆς ὁμοῦς καὶ τῆς σαρκὸς εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ· ἐὰν δὲ μεταξὺ τῆς σαρκὸς, πολὺ περισσότερον τῆς ψυχῆς καὶ τῆς οἰκίας, καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὑποποδίου.

D Διὰ ποίαν ἀπολογίαν λοιπὸν θὰ εἶσαι ἀξίος, ὅταν ὅλα μὲν αὐτὰ τὰ περιβάλλῃς μέ πολὺν ἄργυρον, περιφρονῇς δὲ τὴν ψυχὴν νὰ εἶναι ρακένδυτος, ρυπαρά, πεινώσα, γεμάτη ἀπὸ τραύματα, νὰ σπαράσσεται ἀπὸ ἀναριθμήτους σκύλους, καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὅταν νομίζῃς, ὅτι καὶ δοξάζεσαι ἐκ τοῦ καλλωπισμοῦ ἐκείνων πού περικεῖνται ἔξωθεν; πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἰδιαίτε-
ρως γνώρισμα τῆς ἐσχάτης παραφροσύνης· ὅταν δηλαδὴ ἐμπαίξε-

σαι καὶ περιβάλλεσαι μέ θνείδος καὶ ἀσχημοσύνην καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐμπίπτῃς εἰς τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, καὶ ἀκόμη εὐχαριστήσαι μέ αὐτά.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, ὅλα αὐτά ἀφοῦ ἀντελήφθημεν ἅς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ἔστω καὶ ἀργά κάποτε, Ε καὶ ἅς συνέλθωμεν, καὶ αὐτόν τόν στολισμόν ἀπὸ τὰ ἐξωθεν ἅς τόν μεταφέρωμεν εἰς τὴν ψυχὴν. Διότι κατ' αὐτόν τόν τρόπον καὶ αὐτός παραμένει ἀσφαλής, καὶ καθιστᾷ ἡμᾶς ἴσους πρὸς τοὺς ἀγγέλους, καὶ θά δημιουργήσῃ τὰ ἀμετακίνητα καλὰ, τὰ ὅποια εἶθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν, διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'

(Ρωμ. 6,19 — 7,13)

542 «Ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. Ὡςπερ γάρ παρεστήσατε τὰ μέλη τῆς σαρκὸς ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν» (στ. 19).

Ἐπειδὴ ἀπήτησεν πολλὴν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, προτρέπων νὰ εἶναι νεκροὶ ὡς πρὸς τὸν κόσμον, Β καὶ νὰ ἔχουν ἀποθάνει ὡς πρὸς τὴν πονηρίαν, καὶ νὰ μένουν ἀκίνητοι πρὸς τὴν διάπραξιν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἐφαίνετο, ὅτι διδάσκει κάτι μέγα καὶ βαρὺ καὶ πού ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, θέλων νὰ δείξῃ, ὅτι δέν ἀπαιτεῖ τίποτε ὑπέρογκον, οὔτε ὅσον θά ἔπρεπε ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἀπήλαυσε τόσον μεγάλην δωρεάν, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ μετρημένον καὶ ἐλαφρὺ, ἀπὸ τῶν ἀντιθέτων ἀποδεικνύει αὐτό, καὶ λέγει «ἀνθρώπινον λέγω» ὡς νὰ ἔλεγεν, ἀπὸ ἀνθρωπίνους σκέψεις, ἀπὸ τὰ συνήθως συμβαίνοντα διὰ τῆς ὀνομασίας δηλαδὴ τοῦ ἀνθρωπίνου φανερώνει τὴν συμμετρίαν· διότι καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον λέγει: C «Πειρασμός ὑμᾶς οὐκ ἔληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος» (Α' Κορινθ. 10,13)· τουτέστι σύμμετρος καὶ μικρός.

«Ὡςπερ γάρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν». Καίτοι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δεσποτῶν, ἀλλ' ὅμως ἀπαιτῶ τό ἴσον μέτρον διὰ τὴν δουλείαν. Διότι ἔπρεπε μὲν καὶ πολὺ περισσότερον νὰ εἰσφέρετε, καὶ τόσον περισσότερον, ὅσον καὶ αὕτη ἡ κυριαρχία τῆς δικαιοσύνης εἶναι μεγαλυτέρα καὶ σπουδαιότερα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς σαρκὸς· ἀλλ' ὅμως τίποτε περισσότερον δέν ἀπαιτῶ, διότι συγκαταβαίνω εἰς τὴν ἀδυναμίαν σας. Καὶ δέν εἶπε «τῆς προαιρέσεως ὑμῶν», D οὔτε «τῆς προθυμίας», ἀλλὰ «τῆς σαρκὸς ὑμῶν», διὰ

νά κάμη τόν λόγον ὀλιγώτερον βαρύν. Καίτοι τό μέν εἶναι ἀκαθαρσία, τό δέ ἁγιασμός· τό μέν ἀνομία, τό δέ δικαιοσύνη.

Καί ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος καί ταλαιπώρος, ὥστε νά μή καταβάλλῃ τόσῃν προσπάθειαν διά τήν δουλείαν εἰς τόν Χριστόν, ὅσῃν διά τήν δουλείαν εἰς τήν ἁμαρτίαν καί τόν διάβολον; Λοιπόν ἄκουσε τά ἐξῆς καί θά γνωρίσῃς σαφῶς, ὅτι δέν εἰσφέρομεν οὔτε αὐτό τό μικρόν. Ἐπειδή δηλαδή, λεγόμενον τοῦτο τόσον γενικῶς, δέν ἐφαίνεται ὅτι εἶναι ἀξιόπιστον οὔτε παραδεκτόν, οὔτε ἡνείχετο κάποιος νά τό ἀκούσῃ, ὅτι δέν δουλεύει τόσον εἰς τόν Χριστόν, ὅσον ἐδούλευσεν εἰς τόν διάβολον, διά τῶν ἐξῆς ἀποδεικνύει αὐτό καί τό καθιστᾷ ἀξιόπιστον, **Ε** φέρων εἰς τό μέσον τήν δουλείαν ἐκείνην, καί λέγων μέ ποῖον τρόπον ἐδούλευσαν. «**Ὅτε γάρ ἦτε δοῦλοι, φησί, τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ**» (στ. 20). Αὐτό δέ τό ὅποιον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Ὅτε ἐζῆτε εἰς πονηρίαν καί ἀσέβειαν καί εἰς πάρα πολύ ἄσχημα πράγματα, ἐζῆτε μέ τόσῃν ὑπακοῇ, ὥστε τίποτε καλόν νά μή πράττετε. Διότι τοῦτο σημαίνει *«ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ»*, τουτέστι δέν εἴσθε ὑποτεταγμένοι εἰς αὐτήν, ἀλλά καθ' ὀλοκλήριαν ἀποξενωμένοι. Οὔτε βεβαίως ἐμοιράζατε τήν συμπεριφοράν τῆς δουλείας εἰς τήν δικαιοσύνην καί τήν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὀλοκλήρους τοὺς ἑαυτοὺς σας παρεδίδατε εἰς τήν πονηρίαν. Ἐπομένως καί τώρα, ἀφοῦ μετέστῃτε πρὸς τήν δικαιοσύνην, ὀλοκλήρους τοὺς ἑαυτοὺς σας νά παραδώσετε εἰς τήν ἀρετήν, χωρίς τίποτε νά πράττετε κακόν, **543** ὥστε τοῦλάχιστον νά ἐπιδείξετε ἴσον τό μέτρον. Καί ὅμως δέν εἶναι μεγάλη μόνον ἡ διαφορά τῆς δεσποτείας, ἀλλά εἶναι μεγάλη καί τῆς δουλείας· καί αὐτήν τήν διαφοράν ἐξηγεῖ μέ πολλήν σαφήνειαν, καί δεικνύει εἰς ποίους τότε ἦσαν ὑποδουλωμένοι, εἰς ποίους δέ τώρα.

Καί δέν ἀναφέρει ἀκόμη τήν βλάβην πού προξενεῖται ἀπό τό πρᾶγμα, ἀλλά πρῶτον ἀναφέρει τήν ἐντροπήν. «**Τίνα γάρ, φησί, καρπὸν εἶχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε**» (στ. 21); **Β** Τοιαύτη δηλαδή ἦτο ἡ δουλεία, ὥστε καί αὕτῃ ἡ ἀνάμνησις τώρα νά προξενῇ ἐντροπήν. Ἐάν δέ ἡ ἀνάμνησις ἐντροπιάζῃ, πολύ περισσότερον ἢ πρᾶξις. Ὡστε τώρα ἔχετε διπλοῦν τό κέρδος: Καί διότι ἀπηλλάγητε ἀπό τήν ἐντροπήν, καί διότι ἐμάθετε εἰς ποῖα εἶχετε ὑποδουλωθῇ· ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως τότε διπλὴν εἶχετε τήν βλάβην, καί διότι ἐπράττετε πράγματα πού προεκάλουν τήν ἐντροπήν, καί διότι δέν ἐγνωρίζετε νά ἐντρέπεσθε, πρᾶγμα τό ὅποιον ἦτο χειρότερον ἀπό τό προηγούμενον· ἀλλ' ὅμως ἐπιμένετε νά ὑποδουλώνεσθε.

Ἀφοῦ ἔδειξε λοιπόν μέ ἀφθονίαν διά τῆς ἐντροπῆς τήν βλάβην πού προήρχετο ἀπὸ τά τότε συμβαίνοντα, προχωρεῖ καί πρὸς αὐτό τό ἴδιον τό πρᾶγμα. Ποῖον λοιπόν ἦτο τό πρᾶγμα; «**Τό γάρ τέλος ἐκείνων θάνατος**» (στ. 21). Διότι ἐπειδὴ ἡ ἐντροπή δέν εἶναι πολύ βαρὺ πρᾶγμα, ἔρχεται εἰς τό περισσότερον φοβερόν, τόν θάνατον ἐννοῶ, ἂν καί βεβαίως ἤρκει καί τό ἀνωτέρω λεχθέν.

Σ Διότι σκέψου πόση είναι ἡ ὑπερβολή τῆς κακίας, ἀφοῦ βεβαίως καὶ ἐνῶ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐντροπήν. Ποῖον μισθὸν λοιπὸν ἀναμένεις, λέγει, ἀπὸ τὴν πράξιν, ὅταν μόνον ἀπὸ τὴν μνήμην, καὶ ἐνῶ ἔχεις ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, καλύπτεσαι καὶ κοκκινίζης, ἂν καὶ εὐρίσκεισαι βεβαίως εἰς τόσον μεγάλην χάριν;

Ἄλλ' ὁμως τὰ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τοιαῦτα. «**Νῦν δέ, φησίν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον**» (στ. 22). Ὁ καρπὸς ἐκείνων εἶναι ἐντροπή καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν, **Ὁ** δὲ καρπὸς ὁμως αὐτῶν εἶναι ἁγιασμός· ὅπου δὲ ὑπάρχει ὁ ἁγιασμός, ὑπάρχει πολλὴ παρρησία. Τὸ τέλος ἐκείνων εἶναι θάνατος, τούτων ὁμως εἶναι ζωὴ αἰώνιος.

Εἶδες μέ ποῖον τρόπον τὰ μέν παρουσιάζει ὡς δεδομένα, τὰ δὲ ὡς ἐλπιδόμενα; Καὶ ἀπὸ τὰ δεδομένα καὶ ἐκεῖνα ἀποδεικνύει, ἀπὸ τὸν ἁγιασμόν τὴν ζωὴν. Διότι διὰ νὰ μὴ λέγῃς, ὅτι τὰ πάντα εὐρίσκονται εἰς ἐλπίδας, φανερώνει καὶ σύ ἥδη νὰ ἔχῃς καρπωτῇ. Πρῶτον τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν πονηρίαν καὶ ἀπὸ τοιαῦτα κακά, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐνθύμησις προξενεῖ ἐντροπήν· δεύτερον τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τὴν δικαιοσύνην· τρίτον τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ἁγιασμοῦ· **Ε** τέταρτον τὴν συνάντησιν καὶ τῆς ζωῆς, καὶ μάλιστα ζωῆς ὄχι προσκαιροῦ, ἀλλ' αἰωνίας. Ἄλλ' ὁμως καίτοι ὑπάρχουν καὶ αὐτά, τούλάχιστον ἐξ Ἰσου, λέγει, ὑποδουλωθεῖτε. Διότι ἂν καὶ ὁ Δεσπότης πολὺ ὑπερέχῃ, καὶ ἡ διαφορὰ τῆς δουλείας καὶ τῶν ἐπάθλων χάριν τῶν ὁποίων ὑποδουλώνασθε εἶναι πολὺ μεγάλη, οὐδὲν ἀπαιτῶ περισσότερον.

Ἐπειτα ἐπειδὴ ἀνέφερε ὅπλα καὶ βασιλέα, ἐπιμένει εἰς τὴν μεταφοράν, λέγων: «**Τὰ μέν γάρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν**» (στ. 23). Ἀφοῦ εἶπεν ὀψώνια ἁμαρτίας, διὰ τὰ χρηστά δὲν ἐτήρησε τὴν ἰδίαν τάξιν. Δὲν εἶπε δηλαδὴ ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων σας, ἀλλὰ «**τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ**», δεικνύων ὅτι δὲν ἀπηλλάγησαν ἀπὸ μόνοι των, **544** οὔτε ἀπῆλθσαν ὀφειλὴν, οὔτε ἀμοιβὴν καὶ μισθὸν κόπων, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος ἔγιναν ὅλα αὐτά· ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται ἡ ὑπεροχὴ, ὄχι μόνον διότι ἀπῆλλαξεν, οὔτε διότι πρὸς τὸ καλλίτερον προώθησεν, ἀλλὰ διότι ὅλα αὐτά ἔγιναν χωρὶς νὰ κοπιᾶσουν οὔτε νὰ μοχθήσουν· καὶ ὄχι μόνον διότι ἀπῆλλαξεν, ἀλλὰ καὶ διότι πολὺ σπουδαιότερα ἔδωσε, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔδωσεν. Ὅλα δὲ αὐτά τὰ παρενέβαλεν, ἐπειδὴ καὶ περὶ χάριτος ἐδίδαξε, καὶ πρόκειται καὶ τὸν νόμον ἐν συνεχείᾳ νὰ προσθέσῃ. Διὰ νὰ μὴ τοὺς καταστήσουν λοιπὸν ἀμφοτέρα ταῦτα περισσότερον ὀκνηροὺς, παρενέβαλεν ἐνδιαμέσως τὰ περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου, παντοῦ διεγείρων τὸν ἀκροατὴν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀρετῆς. Ὅταν δὲ ὀνομάξῃ τὸν θάνατον ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, **Β** φοβίζει πάλιν, καὶ περιχαράκωνει πρὸς τὰ μέλλοντα. Διότι δι' ἐκείνων τῶν προηγουμένων ποῦ

ὕπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς, διὰ τούτων καὶ εὐχαρίστους τοὺς κάμνει, καὶ ἀσφαλεστέρους πρὸς ὅλα τὰ ἐπακόλουθα.

Ἀφοῦ ἐτελείωσε λοιπὸν ἐδῶ τὸν λόγον περὶ τῶν ἠθικῶν, πάλιν μεταβαίνει πρὸς τὰ δόγματα, λέγων ὡς ἐξῆς: «**Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ**» (στ. 1). Διότι ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἀπεθάνομεν ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, δεικνύει ἐδῶ ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὔτε ὁ νόμος δέν κυριεύει αὐτοὺς. Ἐάν δέ ὁ νόμος δέν κυριεύσῃ, **С** πολὺ περισσότερον ἡ ἁμαρτία. Καὶ χρησιμοποιοῦν ἥπιον λόγον κάμνει τοῦτο φανερόν δι' ἀνθρωπίνου παραδείγματος. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ἐν πρᾶγμα λέγει, δύο ὁμῶς ἀποδείξεις θέτει ἐπὶ τοῦ προκειμένου, μίαν μὲν, ὅτι ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, δέν ὑπόκειται ἡ γυνὴ εἰς τὸν νόμον τοῦ ἀνδρός, οὔτε ὑπάρχει ἐκεῖνος πού ἐμποδίζει νά γίνῃ σύζυγος εἰς ἕτερον ἑτέραν δέ, ὅτι ἐδῶ ὄχι μόνον ὁ ἀνὴρ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή, ὥστε διπλὴν νά ἀπολαμβάνῃ τὴν ἐλευθερίαν. Διότι ἐάν ἀφοῦ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἔχει ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, ὅταν καὶ αὐτὴ φανῇ ὅτι ἔχει ἀποθάνει, πολὺ περισσότερον ἔχει ἐλευθερωθῇ. **Д** Διότι ἐάν ἐν μόνον ὅταν συμβαίῃ, ἀπαλλάσσει αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, πολὺ περισσότερον ὅταν συνέλθουν ἀμφοτέρα. Ἀφοῦ λοιπὸν πρόκειται νά εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀπόδειξιν περὶ αὐτῶν, ἀρχίζει μὲ ἐγκώμιον πρὸς τοὺς ἀκροατάς λέγων: «**Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ**». Τοῦτέστι ἀναφέρω κάτι τὸ ὁποῖον ἔχει πολὺ ὁμολογηθῇ καὶ εἶναι σαφές, καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι γνωρίζουν ὅλα αὐτὰ μὲ ἀκρίβειαν.

«**Ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ**» (στ. 1). Δέν εἶπε «**τοῦ ἀνδρός**», οὔτε «**τῆς γυναικός**», ἀλλὰ «**τοῦ ἀνθρώπου**», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν ὄνομα καὶ διὰ τοὺς δύο. «**Ὁ γὰρ ἀποθανὼν, φησί, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας**». Ἐπομένως ὁ νόμος ὑπάρχει διὰ τοὺς ζῶντας, **Е** δι' ἐκείνους δέ πού ἔχουν ἀποθάνει δέν διατάσσεται πλέον. Βλέπεις πῶς ἐφανέρωσε διπλὴν τὴν ἐλευθερίαν;

Ἐπειτα ἀφοῦ ὑπέδειξε τοῦτο εἰς τὸ προοίμιον, κατὰ τὴν διασάφησιν προάγει τὸν λόγον ἐπὶ τῆς γυναικός, λέγων ὡς ἐξῆς: «**Ἡ γὰρ ὑπανδρὸς γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐάν δέ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήρηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός**. Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει, ἐάν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ· ἐάν δέ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ» (στ. 2—3). Συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ καὶ μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν, ἐπειδὴ ἔχει πολὺ θάρρος εἰς ἐκεῖνο πού ἐτοιμάζει. **545** Καὶ θέτει εἰς τὴν θέσιν μὲν τοῦ ἀνδρός τὸν νόμον, εἰς τὴν θέσιν δέ τῆς γυναικός ὅλους τοὺς πιστεύσαντας.

Ἐπειτα τὸ συμπέρασμα δέν τὸ ἐξάγει συμφώνως πρὸς τὴν πρότασιν, διότι τὸ φυσιολογικόν ἦτο νά εἰπῇ: «**Ὡστε, ἀδελφοί μου, δέν θά σᾶς κυριεύσῃ ὁ νόμος, διότι ἀπέθανε**». Ἀλλὰ δέν εἶπε τοιουτοτρόπως, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν πρότασιν ὑπεδήλωσε τοῦτο, εἰς τὴν συνέχειαν ὁμῶς κατόπιν, διὰ νά κάμῃ τὸν λόγον ἐλαφρόν,

ἀναφέρει τὴν γυναῖκα πού ἔχει ἀποθάνει, λέγων: «**Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ**» (στ. 4). Διότι ὅταν, ἐνῶ συμβαίνει καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν παρέχῃ, τί ἐμποδίζει νὰ χαρισθῇ εἰς τὸν νόμον, ἀφοῦ τό πρᾶγμα οὐδόλως παραβιάζεται; **Β** «**Ἡ γάρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ**». Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι πού διαβάλλουν τὸν νόμον; Ἄς ἀκούσουν μέ ποῖον τρόπον, καὶ ἐνῶ εἰς ἀνάγκην εὐρέθη, δὲν καταλῇ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ μεγάλη διδάσκει περὶ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, ἀφοῦ βεβαίως, ἐνῶ ὁ νόμος λειτουργεῖ, ἔχει δεσμευθῇ ὁ Ἰουδαῖος, καὶ μοιχοὶ ὑπολογίζονται ἐκεῖνοι πού παραβαίνουν αὐτόν καθ' ὃν χρόνον τὸν ἀφήνουν νὰ ὑπάρχῃ· ἐάν δὲ τὸν ἄφησεν ἀφοῦ ἀπέθανεν, οὐδόλως εἶναι τοῦτο παράδοξον· διότι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν κακολογεῖται ἐκεῖνος πού πράττει αὐτό. «**Ἐάν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός**».

Γ Εἶδες μέ ποῖον τρόπον διὰ τοῦ παραδείγματος δεικνύει ὅτι ὁ νόμος ἔχει ἀποθάνει; Ἄλλὰ δὲν πράττει τοῦτο εἰς τὴν εἰσαγωγὴν. «**Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἢ γυνή**». Κύτταξε πόσον ἐπιμένει νὰ κατηγορῇ ἐκείνους πού παραβαίνουν τὸν νόμον ἐνῶ εὐρίσκεται ἐν λειτουργίᾳ. Ὅταν δὲ κατήργησεν αὐτόν, ἐν συνεχείᾳ μέ ὅλην τὴν ἀσφάλειαν προσφέρει αὐτόν εἰς τὴν πίστιν, χωρὶς οὐδόλως νὰ παραβλάπῃ. «**Ζῶντος γάρ, φησί, τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἢ γυνή, ἐάν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ**». Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς», φυσιολογικόν ἦτο νὰ εἰπῇ ἐν συνεχείᾳ: **Δ** «**Ἀφοῦ ὁ νόμος ἀπέθανε, δὲν κρίνεσθε διὰ μοιχείαν, ἐάν ὑπανδρευθῇτε ἕτερον ἄνδρα**». Ἄλλὰ δὲν εἶπε τοιοῦτοτρόπως, ἀλλὰ πῶς; «**Ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ**». Ἐάν ἐνεκρῶσθε, δὲν εὐρίσκεσθε κάτω ἀπὸ τὴν ἰσχὺν τοῦ νόμου. Διότι ἐάν ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ δὲν εἶναι ὑπεύθυνος ἢ γυνή, πολὺ περισσότερον ἔχει ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτόν, ὅταν ἡ ἴδια ἔχει ἀποθάνει. Εἶδες τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου, μέ ποῖον τρόπον ἔδειξεν, ὅτι ὁ νόμος ἠθελε τοῦτο, τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ αὐτόν καὶ τὸν γάμον μέ ἕτερον ἄνδρα; Διότι δὲν ἐμποδίζει, λέγει, νὰ ὑπανδρευθῇ ἕτερον ἄνδρα, ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ πρῶτος. Διότι πῶς θὰ ἡμποδίζεν, ἀφοῦ βεβαίως, καὶ ἐνῶ ἀκόμη ζῇ, ἐπιτρέπει νὰ λάβῃ διαζύγιον; Ἄλλὰ καὶ τοῦτο δὲν τό ἀναφέρει, πρᾶγμα τό ὁποῖον ἦτο ἁμάρτημα τῶν γυναικῶν μᾶλλον· **Ε** διότι ἂν καὶ ἔχη συγχωρηθῇ, ἀλλ' ὅμως δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὴν αἰτίαν. Καθόσον ὅταν ἔχη τὴν νίκην ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ δόκιμα, δὲν ζητεῖ τὰ περιττά· δὲν εἶναι δηλαδὴ φειδωλός. Τό θαυμαστόν λοιπόν τοῦτο εἶναι, ὅτι αὐτός ὁ νόμος ἀπαλλάσσει ἡμᾶς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, ὅταν ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ αὐτόν· ὥστε ἰδική του θέλησις εἶναι ἡ προσχώρησις ἡμῶν εἰς τὸν Χριστόν. Διότι καὶ αὐτός ἔχει ἀποθάνει, καὶ ἡμεῖς ἔχομεν ἀποθάνει, καὶ κατὰ διπλοῦν τρόπον ἔχουν καταργηθῇ ἐκ τῆς ἐξουσίας.

Αὐτός ὅμως δὲν ἀρκεῖται εἰς μόνα αὐτά, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὸν αἵτιον· **546** διότι δὲν ἀνέφερεν ἀπλῶς τὸν θάνατον, ἀλλὰ πάλιν εἰσήγαγεν ἐκεῖνον πού κατάρθωσεν αὐτά διὰ τοῦ Σταυροῦ,

καί δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου κάμνων ἡμᾶς ὑπευθύνους. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς «ἀπηλλάγητε», ἀλλὰ «διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Δεσποτικοῦ». «Ἐθανατώθητε γάρ, φησί, τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (στ. 4). Δὲν προτρέπει δὲ μόνον δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δευτέρου ἀνδρός· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν: «Εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι» (στ. 4).

Ἐπειτα διὰ νά μὴ λέγουν «τί λοιπόν, ἂν δὲν θέλωμεν νά ὑπανδρευθῶμεν δεῦτερον ἄνδρα; διότι ὁ νόμος ἐκείνην πού ἐχήρηνσε δὲν τὴν κάμνει μὲν νά εἶναι μοιχαλὶς ἐὰν συνάψῃ δεῦτερον γάμον, ὅμως καὶ δὲν τὴν ἀναγκάζει νά συνάψῃ». Διὰ νά μὴ λέγουν λοιπόν αὐτό, **Β** δεικνύει, ὅτι πρέπει νά θελήσωμεν ἤδη καὶ ἐκ τῶν πρᾶξάντων χάριν ἡμῶν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον σαφέστερον ἀναφέρει, λέγων: «Οὐκ ἐστὶ ἑαυτῶν» καὶ «τιμῆς ἠγοράσθητε» (Α' Κορινθ. 5,19,20)· καὶ «μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων» (Α' Κορινθ. 7,23)· καὶ πάλιν «εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μὴ κτεῖ ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι» (Β' Κορινθ. 5,15). Τοῦτο λοιπόν καὶ ἐδῶ προὑπέδειξεν εἰπὼν «διὰ τοῦ σώματος».

Ἐπειτα προτρέπει καὶ πρὸς τὰς καλυτέρας ἐλπίδας, λέγων: «Ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ» (στ. 4). Διότι τότε μὲν ἔκαρποφορεῖτε εἰς τὸν θάνατον, λέγει, τώρα δὲ εἰς τὸν Θεόν. «Ὅτε γάρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰς τὸ καρποφορήσαι τῷ θανάτῳ» (στ. 5). **Σ** Εἶδες τὸ κέρδος τοῦ προηγουμένου ἀνδρός; Καὶ δὲν εἶπεν «ὅτε ἦμεν ἐν τῷ νόμῳ», πανταχοῦ ἀποφεύγων νά παρέχῃ λαβὴν εἰς τοὺς αἰρετικούς, ἀλλ' «ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί», τουτέστιν εἰς τὰς πονηράς πράξεις, εἰς τὸν σαρκικόν βίον. Διότι δὲν λέγει αὐτό, ὅτι πρὸ αὐτοῦ μὲν εὐρίσκοντο ἐν σαρκί, τώρα δὰ δὲ ἀφοῦ ἐγιναν ἀσώματοι περιήρχοντο εἰς αὐτό. Ἀφοῦ εἶπε δὲ τοῦτο, οὔτε λέγει, ὅτι αἴτιος τῶν ἁμαρτημάτων ἦτο ὁ νόμος, οὔτε ἀπαλλάσσει αὐτόν ἀπὸ τὴν ἀπέχθειαν· διότι ἦτο πικρὸς κατηγορος, ἀπογυμνῶν τὰ ἁμαρτήματα· **Δ** διότι αὐτός πού διατάσσει περισσότερα εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος οὐδόλως θέλει νά πείθεται, κάμνει τὸ παράπτωμα νά πλεονάζῃ. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε «τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου γινόμενα», ἀλλὰ «τὰ διὰ τοῦ νόμου», καὶ δὲν προσέθεσε «γινόμενα», ἀλλ' ἀπλῶς «διὰ τοῦ νόμου», τουτέστι τὰ διὰ τοῦ νόμου φαινόμενα ἢ γνωριζόμενα.

Ἐπειτα, διὰ νά μὴ κατηγορήσῃ οὔτε τὴν σάρκα, δὲν εἶπεν «ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐνήργουν τὰ μέλη», ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα «ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν», δεικνύων ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς πονηρίας ἦτο ἄλλοῦ, εἰς τοὺς ἐνεργοῦντας λογισμοὺς, ὅχι εἰς τὰ ἐνεργούμενα μέλη. Ἡ ψυχὴ μὲν δηλαδὴ ἦτο ὡς τεχνίτης, ἡ φύσις δὲ τῆς σαρκὸς κιθάρα, **Ε** τοιουτοτρόπως ἤχοῦσα, ὅπως τὴν ἠνάγκαζεν ὁ τεχνίτης. Ἐπομένως δὲν ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὸ ἄσχημον μέλος, ἀλλὰ πρέπει νά τὸ ἀποδῶσμεν εἰς ἐκείνην πρὶν ἀπὸ αὐτῆς.

«Νῦν δέ, φησί, κατηγορήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου» (στ. 6). Βλέπεις

κατά ποῖον τρόπον πάλιν ἐδῶ φροντίζει νά μή κατηγορήσῃ τήν σάρκα καί τόν νόμον; Διότι δέν εἶπεν, ὅτι κατηργήθη ὁ νόμος, οὔτε ὅτι κατηργήθη ἡ σάρξ, ἀλλ' ὅτι «κατηργήθημεν ἡμεῖς». Καί πῶς ἡμεῖς κατηργήθημεν; Ἀφοῦ ὁ κατεχόμενος ἀπό τήν ἀμαρτίαν παλαιός ἄνθρωπος ἀπέθανε καί ἐτάφη· διότι ἐφάνέρωσε τοῦτο εἰπών «ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα» (στ. 6). Ὡς νά ἔλεγεν, ὁ δεσμός, διὰ τοῦ ὁποίου κατειχόμεθα, ἐνεκρώθη καί διεσπάσθη, ὥστε ὁ κατέχων οὐδόλως κατόπιν νά κατέχη, τουτέστιν ἡ ἀμαρτία.

Ἀλλά νά μή ἐφυσυχάσῃς, οὔτε νά γίνῃς ὀκνηρότερος· 547 διότι κατηργήθῃς διὰ νά ὑποδουλώνεσαι πάλιν, ἀλλ' ὄχι καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀλλ' «ὥστε δουλεῦειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καί οὐ παλαιότητι γράμματος» (στ. 6). Τί σημαίνει δέ ἐκεῖνο τό ὁποῖον λέγει; διότι εἶναι ἀναγκαῖον νά ἐξηγησώμεν ἤδη αὐτό, ὥστε ὅταν φθάσωμεν εἰς τό χωρίον, νά μή θορυβώμεθα. Λέγει δηλαδή, ὅτι ὅτε ἡμαρτεν ὁ Ἀδάμ, τότε καί τό σῶμα αὐτοῦ κατέστη θνητόν καί ὑποκείμενον εἰς πάθη, καί ἐδέχθη πολλά φυσικά ἐλαττώματα, καί ὁ ἵππος τῆς ψυχῆς κατέστη βαρύτερος καί δυσκόλως κατευθυνόμενος· ἀφοῦ ὁμως ἦλθεν ὁ Χριστός, διὰ τοῦ βαπτίσματος κατέστησεν εἰς ἡμᾶς τό σῶμα ἐλαφρότερον, Β ἀνυψώνων διὰ τῶν πτερύγων τοῦ Πνεύματος.

Ἡ τελειότης τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δέν τίθενται τά ἴδια σκάμματα διὰ τούς παλαιούς καί δι' ἡμᾶς, ἐπειδή οὔτε τόσον εὐκόλος ἦτο τότε ὁ δρόμος. Διὰ τοῦτο καί ὁ Χριστός ἀπαιτεῖ νά εἴμεθα καθαροί ὄχι μόνον ἀπό φόνους, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλά καί ἀπό ὀργήν· ὄχι μόνον ἀπό μοιχείαν, ἀλλά καί ἀπό ἀκόλαστον βλέμμα διατάσσει νά ἀπαλλαγώμεν· ὄχι μόνον ἀπό ἐπιορκίαν, ἀλλά καί ἀπό εὐορκίαν νά εἴμεθα ἑκτός, καί μαζί μέ τούς φίλους διατάσσει νά ἀγαπῶμεν καί τούς ἐχθρούς· καί εἰς ὅλα δέ τά ἄλλα ἔκαμε τάς ὁδούς τοῦ δρόμου μακροτέρας, καί ἂν δέν πειθώμεθα, ἡεῖλησε καί γέενναν, δεικνύων ὅτι τά ζητούμενα δέν ἐπαφίενται εἰς τήν φιλοτιμίαν τῶν ἀγωνιζομένων, C ὅπως ἡ παρθενία καί ἡ ἀκτημοσύνη, ἀλλά ὅπωςδῆποτε αὐτά πρέπει νά κατορθωθοῦν. Διότι συγκαταλέγονται εἰς τά ἀναγκαῖα καί κατεπείγοντα, καί ἐκεῖνος πού δέν θά τά ἐφαρμόσῃ θά τιμωρηθῇ αὐστηρῶς. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν: «Ἐάν μή περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον τῶν Γραμμάτων καί Φαρισαίων, οὐ μή εἰσέλθῃτε εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 5,20). Ἐκεῖνος δέ ὁ ὁποῖος δέν βλέπει τήν βασιλείαν ὅπωςδῆποτε θά ἐμπέσῃ εἰς τήν γέενναν.

Διὰ τοῦτο καί ὁ Παῦλος ἔλεγεν: «Ἀμαρτία γάρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ ἔστε ὑπό νόμον, ἀλλ' ὑπό χάριν»· καί ἐδῶ πάλιν:

«Ὡστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος. **Δ** καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος». Διότι δὲν ὑπάρχει γράμμα πού καταδικάζει, δηλαδή ὁ νόμος ὁ παλαιός, ἀλλὰ πνεῦμα πού βοηθεῖ. Διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν παλαιῶν, ἐάν κάπου παρουσιάσθῃ κάποιος νά ἀσκήσῃ παρθενίαν, τό πρᾶγμα ἦτο πολὺ ἐκπληκτικόν· τώρα ὅμως ἔχει σπαρῇ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης· καὶ τότε μὲν μόλις ὀλίγοι ἄνδρες περιεφρόνησαν τὸν θάνατον, τώρα δὲ ὅμως καὶ εἰς κωμοπόλεις καὶ εἰς πόλεις ὑπάρχουν ἄπειροι λαοὶ μαρτύρων, ἀποτελούμενοι ὅχι μόνον ἐξ ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ γυναικῶν.

Ἐπειτα ἐπειδὴ εἶπεν αὐτά, πάλιν λύει ἀντίθεσιν πού ἀνακύπτει, καὶ κατὰ τὴν λύσιν ἀποδεικνύει ἐκεῖνο τὸ ὅποιον θέλει. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν εἰσάγει τὴν λύσιν ἀπὸ πρὶν, **Ε** ἀλλ' ἐξ ἀντιλογίας, ὥστε ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς λύσεως νά λάβῃ ἀφορμὴν διὰ νά εἰπῇ ἐκεῖνα πού θέλει, καὶ νά κάμῃ τὴν κατηγορίαν περισσότερον ἐλαφράν. Ἐπειδὴ εἶπε δηλαδή «ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος», προσέθεσε: «**Τί οὖν ἐροῦμε; ὁ νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο**» (στ. 7). Διότι καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ εἶχεν εἶπει, ὅτι «τά παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν»· καὶ «ἁμαρτία ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ ἔστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν»· καὶ ὅτι «οὐ γάρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις»· καὶ «νόμος δὲ παρεσλήθην, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα»· καὶ «ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται». Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ ἐφαίνοντο, ὅτι διαβάλλουν τὸν νόμον, διὰ νά διορθώσῃ τὴν ὑπόνοιαν ἐξ αὐτῶν, τοποθετεῖ καὶ ἀντίθεσιν καὶ λέγει: **548** «**Τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο**». Πρὸ τῆς ἀποδείξεως ἐχρησιμοποίησεν ἄρνησιν, πλησιάζων τὸν ἀκροατὴν, καὶ θεραπεύων τὸν σκανδαλιζόμενον. Διότι ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ ἤκουσε, καὶ περὶ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ ἀφοῦ ἐπληροφορήθη, ζητεῖ μαζί με αὐτόν ἐκεῖνο πού φαίνεται ἀμφίβολον, καὶ δὲν ὑποψιάζεται τὸν ὁμιλητὴν· διὰ τοῦτο καὶ προλαβὼν, ἔθεσε τὴν ἀντίθεσιν ἐκείνην. Διότι δὲν εἶπε «τί θὰ ἐλέγομεν λοιπόν»; ἀλλὰ «τί ἐροῦμεν»; ὥς νά πρόκειται θέλησις καὶ ἐπιθυμία, καὶ νά ἔχῃ συγκροτηθῇ κοινὴ συνάθροισις, καὶ ἡ ἀντίθεσις νά ἐφάνῃ ὅχι ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν τῶν λεχθέντων καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων. **Β** «Ὅτι μὲν λοιπὸν τὸ γράμμα φονεῦει, οὐδεὶς θὰ διαφωνήσῃ, λέγει· καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ, καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν, καὶ οὐδεὶς θὰ φιλονεικήσῃ. Ἐάν λοιπὸν αὐτὰ ἔχουν ὁμολογηθῇ, τί θὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ νόμου, ὅτι εἶναι ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο. Παῦσε λοιπὸν τὴν ἀπορίαν.

Εἶδες κατὰ ποῖον τρόπον μαζί με αὐτόν ἀνορθῶναι τὸν ἀντιδίκον, καὶ ἀφοῦ ἔλαβε θέσιν διδασκάλου, φθάνει εἰς τὴν λύσιν; Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ λύσις; Ἁμαρτία μὲν, λέγει, δὲν ὑπάρχει. «**Ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἂν ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου**» (στ. 7). Κύτταξε δύναμιν σοφίας. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ὁ νόμος, ἐξ ἀντιθέσεως τὸ ἀνέφερεν, ὥστε ἀναιρῶν αὐτό, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου χαριζόμενος εἰς τὸν Ἰουδαῖον, νά πείσῃ αὐτόν νά δεχθῇ

τό ὀλιγώτερον. Ποῖον δὲ εἶναι τό ὀλιγώτερον; «Ὅτι τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω. εἰ μὴ διὰ νόμου».

Γ «Τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, φησὶν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν οὐκ ἐπιθυμήσεις» (στ. 7). Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον ὀλίγον κατ' ὀλίγον δεικνύει αὐτόν νά εἶναι ὄχι μόνον κατήγορος τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἀνεπαισθήτως δημιουργός; ὁμως παρουσιάζει τοῦτο νά συμβαίνει ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του αἰτίαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν αἰτίαν τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων. Διότι ἔχει προσπαθήσει νά ἐμφράξῃ καὶ τὰ στόματα τῶν Μανιχαίων οἱ ὅποιοι κατηγοροῦν τὸν νόμον.¹ Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ, ὅτι «τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις», προσέθεσεν: **Δ** «Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν» (στ. 8).

Εἶδες κατὰ ποῖον τρόπον ἀπήλλαξεν αὐτόν ἀπὸ κατηγορίας; «Ἀφορμὴν γὰρ λαβοῦσα», λέγει, ἡ ἁμαρτία, ὄχι ὁ νόμος, ἠῤῥησε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ συνέβη τό ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο τό ὅποιον ἠθέλεν ὁ νόμος, πρᾶγμα τό ὅποιον ἦτο ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας, ὄχι πονηρίας. Διότι ὅταν ἐπιθυμῶμεν κάτι, καὶ ἔπειτα ἐμποδιζώμεθα, φεύγει μᾶλλον ἡ φλόξ τῆς ἐπιθυμίας. Ὡστε τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν νόμον, διότι αὐτός μὲν ἡμῶς μετὰ σκοπὸν νά ἀπομακρύνῃ, ἡ ἁμαρτία ὁμως, **Ε** τοῦτέστιν ἡ ἰδικὴ σου ὁκηρία καὶ ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρά, ἐχρησιμοποίησε τό ὥραιον διὰ τό ἀντίθετον. Ἀλλ' ἡ κατηγορία αὕτη δὲν βαρύνει τὸν ἱατρόν, ἀλλὰ τὸν ἄρρωστον πού ἐχρησιμοποίησε τό φάρμακον κακῶς. Διότι δὲν ἔδωκε τὸν νόμον διὰ τοῦτο, διὰ νά ἐξάψῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ διὰ νά τὴν σβῆσῃ· ὁμως συνέβη τό ἀντίθετον.² Ὡστε ἡ κατηγορία δὲν βαρύνει τὸν νόμον, ἀλλ' ἡμᾶς. Διότι οὔτε θά κατηγορηθῇ κάποιος δικαίως, ἐάν εἰς τὸν πυρέσσοντα καὶ ἐπιθυμοῦντα ἄκαιρον πόσιν ψυχροῦ ὕδατος, ἀφοῦ δὲν δώσῃ τὴν δυνατότητα νά ἐμπλησθῇ, αὐξήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἡδονῆς· διότι καθῆκον τοῦ ἱατροῦ ἦτο μόνον ἡ ἀπαγόρευσις, ἡ δὲ ἀπομάκρυνσις ἐκείνου πού ὑποφέρει.

549 Διότι ποίαν σημασίαν ἔχει ἐάν ἡ ἁμαρτία ἔλαβε τὴν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ νόμου; Καθόσον καὶ ἐκ τῶν πονηρῶν πολλοὶ ἀπὸ ἀγαθὰ παραγγέλματα αὐξάνουν τὴν πονηρίαν αὐτῶν· διότι καὶ ὁ διάβολος τοιοῦτοτρόπως κατέστρεψε τὸν Ἰούδαν, ἀφοῦ τὸν ἐνέβαλεν εἰς φιλοχρηματίαν, καὶ τὸν ἔκαμε νά κλέπτῃ τὰ χρήματα τῶν πτωχῶν· ὥστε δὲν ἐπροξένησε τοῦτο εἰς αὐτόν ἡ φύλαξις τοῦ ταμείου, ἀλλ' ἡ πονηρία τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ ἡ Εὐα δὲ ἀφοῦ ἔκαμε

1. Ὡς γνωστὸν οἱ αἰρετικοὶ Μανιχαῖοι μετὰ ἀρχηγόν τὸν Πέρσην Μάνεντα ἐνεφανίσθησαν τὸν 3ον αἰῶνα. Ἐπομένως ὁ Παῦλος ὅσα γράφει δὲν τὰ γράφει ἔχων ὑπ' ὄψει τοὺς Μανιχαίους, ἀλλ' ὁ Χρυσόστομος εὐρίσκει εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῶν Μανιχαίων, πού ἀπασχολοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν του ἀκόμη τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλωστε διὰ τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἀνασκευάζονται ὅλαι αἱ αἵρέσεις.

τόν Ἀδάμ νά φάγῃ ἀπό τό δένδρον, τόν ἐξέβαλεν ἀπό τόν παράδεισον· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖ ἦτο αἴτιον τό δένδρον, ἄν καί δι' αὐτοῦ ἐγένετο ἡ ἀφορμή.

Ἐάν δέ χρησιμοποιοῖ τόν λόγον τόν περί τοῦ νόμου σφοδρότερον, **Β** μὴ ἀπορήσῃς· διότι ὁ Παῦλος ἐπιμένει εἰς τό κατεπεῖγον, χωρίς νά ἐπιτρέπῃ μὲν οὔτε εἰς τούς κατ' ἄλλον τρόπον ὑπονοοῦντας τά λεγόμενα νά λάβουν ἀφορμήν, φροντίζων δέ πολὺ νά διορθώσῃ τό παρόν.

Νά μὴ ξετάξῃς λοιπόν τά ἀπό ἐδῶ διδασκόμενα γυμνά, ἀλλά νά προσθέτῃς καί τήν ἀνάγκην, διὰ τήν ὁποίαν βιάζεται νά εἰπῇ αὐτά, καί τήν Ἰουδαϊκὴν μανίαν νά ὑπολογίζῃς, καί τήν ζωηράν φιλονεικίαν αὐτῶν, τήν ὁποίαν ἐσπευδε νά ἐξαλείψῃ. Φαίνεται δέ ὅτι καταφέρειται πολὺ ἐναντίον τοῦ νόμου, ὅχι διὰ νά κατηγορήσῃ ἐκεῖνον, ἀλλά διὰ νά μαλακώσῃ τὴν ζωηρότητα αὐτῶν. Διότι ἐάν ἦτο κατηγορία ἐναντίον τοῦ νόμου, τό ὅτι ἡ ἁμαρτία ἔλαβεν ἀφορμήν δι' αὐτοῦ, **Γ** θά εὗρεθῇ καί εἰς τὴν Καινὴν νά συμβαίνει αὐτό. Διότι καί εἰς τὴν Καινὴν ὑπάρχουν ἀναρίθμητοι νόμοι, καί περί πολλῶν καὶ σπουδαιότερων πραγμάτων· καί τό ἴδιον θά ἔβλεπε κάποιος νά συμβαίνει καί ἐκεῖ, ὅχι μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλά γενικῶς ἐπὶ πάσης κακίας. «*Εἰ γάρ μὴ ἦλθον, φησί, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον*» (Ἰωάν. 15,22). Ἐπομένως ἀπὸ ἐδῶ ἡ ἁμαρτία ἔλαβε τὴν ἀφορμήν, καὶ ἡ τιμωρία μεγαλυτέρα. Καί πάλιν ὁ Παῦλος διδάσκων περὶ τῆς χάριτος, λέγει: «*Πόσῳ δοκεῖτε χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας*» (Ἐβρ. 10,29); Ἐπομένως καί ἡ χειρότερη τιμωρία ἀπὸ ἐδῶ ἔχει τὴν ἀφορμήν, ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν εὐεργεσίαν. **Δ** Καί οἱ Ἕλληνες δέ, λέγει, διὰ τοῦτο εἶναι ἀναπολόγητοι, διότι καίτοι ἐτιμήθησαν καί διὰ τοῦ λόγου, καί κατέμαθον τό κάλλος τῆς κτίσεως, καί ἠδύναντο ἀπὸ αὐτὴν νά ὀδηγηθοῦν πρὸς τόν Δημιουργόν, δὲν ἐχρησιμοποίησαν ὅπως ἔπρεπε τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Κύτταξε ὅτι παντοῦ αἱ ἀφορμαὶ τοῦ νά τιμωροῦνται περισσότερον εἰς τούς πονηροὺς προέρχονται ἀπὸ τά ἀγαθὰ πράγματα. Ἀλλ' οἱ ἴδι βεβαίως διὰ τοῦτο θά κατηγορήσωμεν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ταύτας μὲν θά θανατώσωμεν περισσότερον καί μετέπειτα, θά διαβάλωμεν ὅμως τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι χρησιμοποιοῦν τά ἀγαθὰ διὰ τά ἀντίθετα.

Ε Αὐτό λοιπόν ἅς πράττωμεν καί ἐπὶ τοῦ νόμου. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἶναι ἀπλοῦν καὶ εὐκόλον· τό δέ δύσκολον ἐκεῖνο εἶναι. Πῶς λέγει, «*τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμῶσαι*»; Διότι ἐάν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐγνώριζε τὴν ἐπιθυμίαν πρὶν λάβῃ τόν νόμον, ἀπὸ ποῦ ἐγινεν ὁ κατακλυσμός; ἀπὸ ποίαν αἰτίαν ἐπυρπολήθησαν τὰ Σόδομα; Τί ἐννοεῖ λοιπόν; Τὴν ηὔξημένην ἐπιθυμίαν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε «*κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν*», ἀλλά, «*πᾶσαν ἐπιθυμίαν*», ὑπονοῶν ἐδῶ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιθυμίας.

Καί ποῖον εἶναι τό κέρδος τοῦ νόμου, ἐάν ηὔξησε τό πάθος; λέγει. Οὐδέν, ἀλλά καί πολλή ἡ βλάβη· ὅμως δὲν ἀνήκει εἰς τόν

νόμον ἢ κατηγορία, ἀλλὰ εἰς τὴν ὀκνηρίαν ἐκείνων πού τόν ἐδέχθησαν. Διότι ἡ ἁμαρτία ἐπροξένησεν αὐτό, ἀλλὰ διὰ τοῦ νόμου ὥστε ὁ νόμος δέν ἐπεδίωκε αὐτό, ἀλλὰ καί τό ἀντίθετον. **550** Ἰσχυροτέρα λοιπόν κατέστη ἡ ἁμαρτία, καί πολύ ἰσχυροτέρα· ἀλλὰ τοῦτο δέν εἶναι πάλιν κατηγορία ἐναντίον τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῆς ἀγνωμοσύνης ἐκείνων.

«Χωρίς γάρ νόμου ἡ ἁμαρτία νεκρά» (στ. 8)· τουτέστιν ὄχι τόσον γνωστή. Διότι ἐγνώριζον μέν καί οἱ πρό τοῦ νόμου, ὅτι ἡμάρτανον, ἔμαθον ὅμως ἀκριβέστερον μετά τὴν χορήγησιν τοῦ νόμου. Διὰ τοῦτο καί ἦσαν ὑπεύθυνοι μεγαλυτέρας κατηγορίας. Διότι δέν ἦτο τό ἴδιον νά ἔχῃς φύσιν κατήγορον, καί μαζί μέ τὴν φύσιν καί τόν νόμον νά τά διατυπώνῃ ὅλα σαφῶς.

«Ἐγὼ δέ ἦν χωρίς νόμου ποτέ» (στ. 9). Πότε, πές μου; Πρό τοῦ Μωϋσέως.

Β Κύτταξε πῶς προσπαθεῖ νά δείξῃ, ὅτι ὁ νόμος κατεπίεσε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καί δι' ἐκείνων πού ἔκαμε καί δι' ἐκείνων πού δέν ἔκαμε. Διότι ὅτε ἔζων, λέγει, χωρίς τόν νόμον, δέν κατεδικαζόμην τόσον. «Ἐλθούσης δέ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δέ ἀπέθανον» (στ. 9-10). Τοῦτο φαίνεται μέν ὅτι εἶναι κατηγορία τοῦ νόμου· ἐάν ὅμως ἐξετάσῃ κάποιος ἀκριβῶς, θά φανῇ ὅτι εἶναι καί ἐγκώμιον αὐτοῦ. Διότι ὁ νόμος δέν ἔκαμε τὴν ἁμαρτίαν νά ὑπάρχῃ ἐνφ' δέν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ τὴν ἐφανέρωσε πού ἐκρύπτετο, πρᾶγμα τό ὅποιον εἶναι καί ἔπαινος τοῦ νόμου, ἐάν βεβαίως πρό τούτου μέν ἀνεπαισθήτως ἡμάρτανον, ὅταν ὅμως ἦλθεν οὗτος, ἂν καί τίποτε ἄλλο δέν ἐκαρπώθησαν, **Γ** ἀκριβῶς αὐτό τοῦτο τοῦλάχιστον ἔμαθον, ὅτι ἡμάρτανον, πρᾶγμα τό ὅποιον δέν εἶναι μικρόν διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπό τὴν κακίαν. Ἐάν δέ δέν ἀπηλλάγησαν ἀπό τὴν κακίαν, τοῦτο δέν σημαίνει τίποτε ἐναντι τοῦ νόμου, ὁ ὅποιος τά πάντα ἔκαμε χάριν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ ὅλη ἡ κατηγορία βαρύνει τὴν διάθεσιν ἐκείνων, ἡ ὁποία παρά πᾶσαν ἐλπίδα διεφθάρη.

Διότι αὐτό πού συνέβαινε δέν ἦτο σύμφωνον πρὸς τὴν λογικὴν, ἡ βλάβη δηλαδὴ ἡ προξενουμένη διὰ τῶν ὠφελούντων· διὰ τοῦτο καί ἔλεγε: «Καί εὗρέθη μοι ἡ ἐντολή ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον» (στ. 10). Δέν εἶπεν «ἔγινε θάνατος», οὔτε «ἐγέννησε θάνατον», ἀλλ' «εὗρέθη» ἐρμηνεύων κατ' αὐτόν τόν τρόπον τό καινοφανές καί παράδοξον τοῦ παραλόγου, καί ἐπιρρίπτων τό πᾶν εἰς τὴν κεφαλὴν ἐκείνων. **Δ** Διότι ἂν θέλῃς, λέγει, νά ἰδῇς τόν σκοπόν τῆς ἐντολῆς, εἰς ζωὴν ὠδήγει καί διὰ τοῦτο ἐδόθη· ἐάν δέ θάνατος ἀπό ἐδῶ προῆλθεν, ἡ κατηγορία ἀνήκει εἰς ἐκείνους πού ἔλαβον τὴν ἐντολήν, ὄχι εἰς ἐκείνην πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν ζωὴν.

Σαφέστερον δέ αὐτό τοῦτο καί διὰ τῶν ἐξῆς ἐδήλωσεν, εἰπών: «Ἡ γάρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καί δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν» (στ. 11). Εἶδες μέ ποῖον τρόπον παντοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀρπάζει, ἀπαλλάσσει τόν νόμον ἀπό κάθε κατηγορίας; Διὰ τοῦτο καί προσέθεσε λέγων: «Ὡστε ὁ

νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή» (στ. 12).

Ε Ἄλλ' ἐάν θέλετε ἅς φέρωμεν εἰς τό μέσον τοῦ λόγου καὶ ἐκείνους πού παραποιοῦν τὰς ἐξηγήσεις ταύτας· διότι κατ' αὐτόν τόν τρόπον θά γίνουν σαφέστερα τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Μερικοὶ δηλαδὴ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Παῦλος ἐδῶ λέγει αὐτὰ πού λέγει ὄχι περὶ τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσέως, ἀλλὰ ἄλλοι μὲν ὅτι τὰ λέγει περὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἄλλοι δέ περὶ τῆς ἐντολῆς πού ἐδόθη εἰς τόν παράδεισον. Καί ὅμως παντοῦ ὁ σκοπὸς τοῦ Παύλου εἶναι εἰς τοῦτον τόν νόμον νά θέσῃ τέρμα, εἰς ἐκείνους δέ δέν ἔχει οὐδένα λόγον· καὶ μᾶλλον εὐλόγως· διότι τοῦτο φοβούμενοι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ φρίττοντες, ἐφιλονείκουν πρὸς τὴν χάριν. Τὴν δέ ἐντολήν πού ἐδόθη εἰς τόν παράδεισον φαίνεται, ὅτι ποτὲ δέν τὴν ὠνόμασε νόμον, οὔτε αὐτὸς οὔτε οὐδεὶς ἄλλος.

551 Διὰ νά γίνῃ δέ τοῦτο σαφέστερον καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λεχθέντα, ἅς διερευνήσωμεν τοὺς λόγους, ἐπαναφέροντες τόν λόγον ὀλίγον προηγουμένως. Ὅταν δηλαδὴ ἐδίδαξεν αὐτοὺς περὶ ἀληθοῦς τρόπου ζωῆς, προσέθεσε λέγων: «*Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ νόμος κυριεῦει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ: Ὡστε ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ*». Ἐπομένως ἐάν αὐτὰ ἀναφέρωνται εἰς τόν φυσικόν νόμον, θά εὗρεθῶμεν νά μὴ ἔχωμεν νόμον φυσικόν· ἐάν δέ τοῦτο εἶναι ἀληθές, εἴμεθα περισσότερον ἀνόητοι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Ἀλλὰ δέν εἶναι ταῦτα ἀληθῆ, δέν εἶναι. Διότι περὶ τοῦ νόμου πού ἐδόθη εἰς τόν παράδεισον, δέν εἶναι ἀναγκαῖον νά συζητῶμεν, διὰ νά μὴ δεχθῶμεν πόλεμον περιττόν, ἀφοῦ θά ἀσχοληθῶμεν μέ ἐκεῖνα πού ἔχουν ὁμολογηθῇ.

Β Πῶς λοιπόν λέγει «*τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω. εἰ μὴ διὰ νόμον*»; Τό λέγει, ἐννοῶν ὄχι τὴν παντελεῖαν ἀγνοίαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν. Διότι ἐάν τοῦτο ἔχει λεχθῇ περὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου, πῶς θά ἔχη λόγον τό κατωτέρω; «*Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ*». Διότι οὔτε ὁ Ἀδάμ, οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος οὐδεὶς οὐδέποτε φαίνεται νά ἔζησε χωρὶς τόν φυσικόν νόμον· διότι συγχρόνως ἐδημιούργει τόν Ἀδάμ ὁ Θεός, καὶ ἐνέβαλεν ἐκείνῳ τόν νόμον εἰς αὐτόν, καθιστῶν αὐτόν εἰς ὅλην τὴν φύσιν ἀσφαλῆ σύνοικον. Ἐκτός δέ ἀπὸ αὐτὰ οὐδαμοῦ φαίνεται νά ὠνόμασε τόν φυσικόν νόμον ἐντολήν· αὐτόν ὅμως τόν ὀνομάζει καὶ ἐντολήν, καὶ δικαίαν, καὶ ἁγίαν, καὶ νόμον πνευματικόν. Ὁ δέ φυσικός δέν ἐδόθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος· **Γ** διότι καὶ οἱ βάρβαροι καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν αὐτόν τόν νόμον.

Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι καὶ ἀνωτέρω καὶ κατωτέρω καὶ παντοῦ περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου διδάσκει. Διὰ τοῦτο καὶ ἅγιον ὀνομάζει αὐτόν λέγων: «*Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή*». Διότι ἂν καὶ κατέστησαν ἀκάθαρτοι οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τόν νόμον, καὶ ἄδικοι καὶ πλεονέκται, τοῦτο δέν καταργεῖ τὴν ἀρετὴν τοῦ νόμου, ὅπως ἀκριβῶς δέν καταργεῖ τὴν πιστότητα τοῦ Θεοῦ ἡ ἀπιστία αὐτῶν. **Δ** Ὡστε ἐξ ὅλων αὐτῶν εἶναι φανερόν, ὅτι περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου διδάσκει αὐτὰ.

«Τό οὖν ἀγαθόν, φησίν, ἐμοί γέγονε θάνατος; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ἁμαρτία» (στ. 13). Τουτέστι διὰ νὰ δειχθῇ πόσον κακόν εἶναι ἡ ἁμαρτία, ἡ ὀκνηρά διάθεσις καὶ ἡ φορὰ πρὸς τό χειρότερον, καὶ αὕτη δέ ἡ πρᾶξις καὶ ἡ διεφθαρμένη ἐπιθυμία, διότι τοῦτο εἶναι αἷτιον ὅλων τῶν κακῶν. Θὰ αὐξήσῃ δέ τὴν ἁμαρτίαν δεικνύων τὴν ὑπερβολὴν τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, καὶ διδάσκων ἀπὸ πόσον μέγα κακόν ἀπῆλλαξε τό γένος τῶν ἀνθρώπων, τό ὅποιον κακόν καὶ διὰ τῶν ἱατρικῶν φαρμάκων ἐγένετο χειρότερον, καὶ δι' ἐκεῖνων πού τό ἡμποδίζαν ηὔξανετο· **Ε** διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων: «**Ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς**» (στ. 13).

Εἶδες πῶς παντοῦ πρὸς αὐτὴν συμπλέκεται; Καὶ δι' ἐκεῖνων τὰ ὁποῖα κατηγορεῖ εἰς αὐτήν, ἐντόνως δεικνύει πάλιν τὴν ἀξίαν τοῦ νόμου. Διότι δέν κατώρθωσε μικρόν πρᾶγμα μέ τό νὰ δείξῃ πόσον κακόν εἶναι ἡ ἁμαρτία, καὶ μέ τό νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τό δηλητήριον αὐτῆς, καὶ μέ τό νὰ τό προβάλῃ εἰς τό μέσον· διότι ἐφάνέρωσεν αὐτό μέ τό νὰ εἰπῇ: «**Ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς**». Τουτέστιν διὰ νὰ φανῇ πόσον μέγα κακόν, πόσον μέγας ὀλεθρος εἶναι ἡ ἁμαρτία· τοῦτο δέ διὰ τῆς ἐντολῆς ἐδείχθη. Ἐκ τούτων δεικνύει καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς χάριτος ἔναντι τοῦ νόμου· τὴν ὑπεροχὴν, ὅχι τὴν διαμάχην. **552** Διότι νὰ μὴ προσέξῃς τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνοι πού ἐδέχθησαν τόν νόμον ἔγιναν χειρότεροι, ἀλλ' ἐκεῖνο πρόσεχε, ὅτι ὁ νόμος ὅχι μόνον δέν ἤθελε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν κακίαν εἰς αὐξήσιν, ἀλλὰ προσεπάθει καὶ τὴν προϋπάρχουσαν νὰ ἐξαφανίσῃ. Ἐάν δέ δέν ἡδυνήθη, νὰ στεφανώνης μὲν ἐκεῖνον διὰ τὴν διάθεσιν πού εἶχε, νὰ προσκυνῇς δέ περισσότερον τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, διότι τόσον ποικιλόμορφον καὶ δυσκόλως ἡττώμενον κακόν καὶ τό ἐξηφάνισε καὶ τό ἀπέρριψεν, ἀφοῦ τό ἔκοψε ἀπὸ τὴν ρίζαν.

Ὅταν δέ ἀκούσῃς ἁμαρτίαν, νὰ μὴ νομίσης ὅτι εἶναι κάποια δύναμις πού ἔχει ὑπόστασιν, ἀλλὰ ὅτι εἶναι πρᾶξις πονηρά, ἡ ὁποῖα διαρκῶς συμβαίνει καὶ πάλιν ἐξαφανίζεται, καὶ οὔτε ὑπάρχει πρὶν πραγματοποιηθῇ, καὶ μετὰ τὴν πραγματοποίησιν πάλιν ἀφανίζεται. **Β** Διότι διὰ τοῦτο ἐδόθη καὶ ὁ νόμος· ὁ νόμος δέ οὐδέποτε δίδεται διὰ τὴν κατάργησιν τῶν φυσικῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν διόρθωσιν τῆς συμφώνως πρὸς τὴν προαίρεσιν πονηρᾶς πράξεως.

Τὰ φυσικῶς ὑπάρχοντα δέν δύνανται νὰ μεταβληθοῦν. Ἡ ἡδονὴ καταλήγει εἰς τόν θάνατον, ἡ ἀρετὴ εἰς τὴν ζωὴν

Καὶ τοῦτο γνωρίζουν καὶ οἱ θύραθεν νομοθέται, καὶ ὅλη ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἀναστέλλουν μόνον τὰ ἐκ τῆς ὀκνηρίας γινόμενα κακά καὶ δέν ὑπόσχονται νὰ ἐκκόπτουν τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν φύσιν, διότι δέν εἶναι δυνατόν. Διότι ἐκεῖνα πού ὑπάρχουν εἰς τὴν φύσιν μένουν ἀκίνητα, πρᾶγμα τό ὅποιον σᾶς ἔχω ἀναπτύξει καὶ εἰς ἄλλας ὁμιλίας.

Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, ἀφοῦ ἀφήσωμεν αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας, **C** ἅς γυμνάσωμεν πάλιν τὸν ἠθικὸν λόγον· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἀγῶνων ἰδικόν των εἶναι. Διότι ἂν ἐκδιώξωμεν τὴν κακίαν, καὶ εἰσαγάγωμεν τὴν ἀρετὴν, διὰ τούτων σαφῶς θά διδάξωμεν, ὅτι ἡ κακία δέν εἶναι ἐκ φύσεως πονηρόν πρᾶγμα, καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ζητοῦν νά ἐρευνήσουν ἀπό ποῦ προέρχονται τὰ κακά, ὅχι μόνον διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων θά δυνηθῶμεν εὐκόλως νά ἀποστομώσωμεν, συμμετέχοντες μὲν τῆς ἰδίας με αὐτοὺς φύσεως, ἀπηλλαγμένοι ὅμως ἀπό τὴν πονηρίαν αὐτῶν.

"Ας μὴ προσέξωμεν λοιπόν τοῦτο, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐπίπονος, ἀλλ' ὅτι εἶναι δυνατόν νά κατορθωθῇ· ἐάν δὲ προσπαθῶμεν, καὶ ἐλαφρά θά γίνῃ δι' ἡμᾶς καὶ εὐκολος. Ἐάν δὲ μοῦ προβάλλῃς τὴν ἡδονὴν τῆς κακίας, **D** νά ἀναφέρῃς καὶ τὸ τέλος αὐτῆς· διότι εἰς θάνατον αὕτη καταλήγει, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀρετὴ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς ζωὴν. Μᾶλλον δέ, ἐάν θέλῃς, καὶ πρό τοῦ τέλους ἅς ἐξετάσωμεν ἐκάστην ἐξ αὐτῶν· διότι θά ἴδωμεν ἢ μὲν κακία νά ἔχῃ πολλὴν ὀδύνην, ἢ δὲ ἀρετὴ ἡδονήν. Διότι, πές μου, τί εἶναι ὀδυνηρότερον ἀπὸ τὴν πονηράν συνειδήσιν; τί δὲ περισσότερο εὐχάριστον ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα; Διότι τίποτε τόσον, τίποτε δέν συνηθίζει νά μᾶς κόπῃ καὶ νά μᾶς πιέξῃ, ὅπως ἡ πονηρά προσμονή· τίποτε τόσον δέν μᾶς στηρίζει καὶ σχεδόν μᾶς κάμνει νά πετῶμεν, ὅπως ἡ ἀγαθὴ συνειδήσις. Καὶ τοῦτο εἶναι δυνατόν νά τό μάθωμεν ἀπὸ τὰ εἰς ἡμᾶς συμβαίοντα. Διότι οἱ φυλακισμένοι πού ἀναμένουν καταδίκην, **E** ἔστω καὶ ἂν ἀπολαύσουν πλουσιωτάτην τροφήν, ζοῦν μὲ περισσότερο πόνον ἀπὸ τοὺς ἐπαίτας πού βαδίζουν στενωπὸν δρόμον, ἀλλὰ δέν βαρύνονται μὲ τίποτε πονηρόν· διότι ἡ ἀναμονὴ τῶν δεινῶν δέν ἐπιτρέπει νά αἰσθάνωνται τὰ εἰς τὰς χεῖρας των εὐρισκόμενα εὐχάριστα. Καὶ διατί ἀναφέρω τοὺς φυλακισμένους; Διότι οἱ χειροτέχνη πού ταλαιπωροῦνται καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν ζοῦν μὲ κόπους, διάκεινται πολὺ καλύτερον ἀπὸ ἐκείνους πού ζοῦν εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ πλουτίζουν, αἰσθάνονται ὅμως ὅτι βαρύνονται μὲ πονηράς πράξεις. Καὶ τοὺς μονομάχους δὲ διὰ τοῦτο ἐλεεινολογοῦμεν· καὶ πράγματι βλέποντες αὐτοὺς εἰς τὰ οἰνωπλεῖα νά μεθύνουν, **553** νά διασκεδάζουν, νά τρώγουν κατὰ κόρον, λέγομεν ὅτι εἶναι ἀθλιώτεροι πάντων, διότι εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ἡδονὴν ἐκείνην ἡ συμφορὰ τοῦ ἀναμενομένου θανάτου. Ἐάν δὲ εἰς ἐκείνους οὗτος ὁ βίος φαίνεται, ὅτι εἶναι εὐχάριστος, θυμηθεῖτε τὸν λόγον τὸν ὅποιον συνεχῶς σὰς λέγω, ὅτι οὐδόλως εἶναι παράδοξον, νά μὴ ἀποφύγῃ τὴν πικρίαν καὶ τὴν λύπην τῆς κακίας ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ζῇ ἐντὸς τῆς κακίας (διότι ἔχει ἐμποτισθῇ μὲ τὴν κακίαν). Διότι ἰδοὺ πρᾶγμα τόσον ἐπάρατον φαίνεται ὅτι εἶναι ἀξιαγάπητον εἰς ἐκείνους πού ἀναστρέφονται μὲ αὐτό. Ὡστε δέν μακαρίζομεν αὐτοὺς διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτό τοῦτο ἐλεεινολογοῦμεν, διότι οὔτε γνωρίζουν εἰς ποῖον σημεῖον τῶν κακῶν εὐρίσκονται.

Β Τί θά ἔλεγες δέ περί τῶν μοιχῶν, οἱ ὅποιοι χάριν μικρᾶς ἡδονῆς ὑπομένουν καί ἀπρεπῇ δουλείᾳ καί δαπάνῃ χρημάτων καί διαρκῇ φόβον καί γενικῶς βίον ὅπως τοῦ Καῖν, μᾶλλον δέ καί πολύ φοβερώτερον ἀπό τόν βίον ἐκείνου, φοβούμενοι καί τὰ παρόντα, τρέμοντες καί τὰ μέλλοντα, ὑποψιαζόμενοι καί φίλους καί ἐχθρούς, καί ἐκείνους πού γνωρίζουν καί ἐκείνους πού δέν γνωρίζουν τίποτε; Καί οὔτε διαν κοιμῶνται ἀπαλλάσσονται ἀπό αὐτήν τήν ἀγωνίαν, ἀφοῦ ἡ πονηρά συνείδησις ἀναπλάθῃ εἰς αὐτούς ὄνειρα πού εἶναι πλήρη πολλῶν φόβων, καί τόσον τοὺς ἐκφοβίζουν. Ὅμως ὁ σώφρων δέν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλά διαγεί τόν παρόντα βίον μέ ἄνεσιν καί πολλήν ἐλευθερίαν.

Νά ἀντιπαραθέσῃς λοιπόν εἰς τήν μικράν ἡδονήν τὰ πολλά κύματα τῶν φόβων τούτων, **Γ** καί εἰς τόν ὀλιγοχρόνιον κόπον τῆς ἐγκρατείας τήν γαλήνην τῆς αἰωνίου ζωῆς, καί θά ἴδῃς ταύτην νά εἶναι περισσότερον εὐχάριστος ἀπό ἐκείνην.

Ἐκεῖνος δέ πού θέλει νά ἀρπάξῃ καί νά ἐπιτίθεται εἰς τὰ ξένα χρήματα, πές μου, δέν ὑπομένει ἀναριθμήτους κόπους, περιτρέχων, κολακεύων δούλους, ἐλευθέρους, θυρωρούς, ἐκφοβίζων, ἀπειλῶν, ἀναισχυντῶν, ἀγρυπνῶν, τρέμων, ἀγωνιῶν, ὑποπτευόμενος τὰ πάντα; Ἐκεῖνος ὅμως πού περιφρονεῖ τὰ χρήματα δέν εἶναι τοιοῦτος, ἀλλά καί πολλήν εὐχαρίστησιν ἀπολαμβάνει πάλιν, ζῶν χωρίς φόβον καί μέ ὅλην τήν ἀσφάλειαν.

Δ Καί τὰ ἄλλα δέ μέρη τῆς κακίας ἂν τὰ διερευνήσῃ κάποιος, πολύν θόρυβον θά ἴδῃ, πολλοὺς σκοπέλους. Καί τό σπουδαιότερον, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρετῆς μέν πρῶτα μέν τὰ ἐπιπόνα, μετὰ ταῦτα δέ τὰ εὐχάριστα, ὥστε καί δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ὁ κόπος νά ἀνακουφίζεται· ἐπὶ τῆς κακίας ὅμως ἀντιστρόφως· μετὰ τήν ἡδονήν αἱ ὁδύναι καί αἱ τιμωρίαι, ὥστε καί ἀπό ἐδῶ ἡ ἡδονή νά ἐξαφανίζεται. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού ἀναμένει στεφάνους, οὐδέν αἰσθάνεται ἀπό τὰ παρόντα δυσβάστακτα, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον ἐκεῖνος πού ἀναμένει τιμωρίας μετὰ τήν ἡδονήν, δέν δύναται νά καρποῦται καθαράν εὐφροσύνην, ἐπειδὴ ὅλα τὰ διαταράσσει ὁ φόβος.

Ε Μᾶλλον δέ, ἂν κάποιος ἐξετάσῃ ἀκριβῶς, θά εὕρῃ νά ὑπάρχῃ πολλή ὁδύνη καί πρό τῆς τιμωρίας πού κεῖται δι' αὐτοῦ καί αὐτήν τήν στιγμήν πού ἀποτολμᾶται ἡ κακία.

Τό κακόν τῆς πλεονεξίας

Καί ἂν θέλῃς, ὥς ἐξετάσωμεν τοῦτο ἐπὶ ἐκείνων πού ἀρπάζουν τὰ ξένα, ἢ καί ἐπὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καθ' οἷονδῆποτε τρόπον περιστοιχίζονται ἀπό χρήματα· καί ἀφοῦ ἀπομακρύνωμε καί φόβους καί κινδύνους καί τρόπον καί ἀγωνίαν καί φροντίδα καί ὅλα αὐτά, ὥς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει κάποιος, ὁ ὅποιος

πλουτίζει χωρίς κόπους, καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει θάρρος διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ὑπαρχόντων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀκατόρθωτον, πλὴν ὅμως ἅς τεθῇ ὡς βάσις εἰς τὸν λόγον· ποίαν λοιπὸν ἡδονὴν θὰ καρπωθῇ οὗτος; Ὅτι μὲ πολλά περιστοιχίζεται; 554 Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο βεβαίως δὲν ἀφήνει αὐτὸν νὰ εὐφραίνεται· διότι ἐφ' ὅσον ἐπιθυμῇ ἄλλα περισσότερα, ἐπιτείνεται ἡ βάσανος. Διότι ἡ ἐπιθυμία ὅταν σταματήσῃ, τότε παρέχει τὴν εὐχαρίστησιν· ἀφοῦ καὶ ὅταν διψῶμεν τότε ἀναλαμβάνομεν, ὅταν πίνωμεν ὅσον θέλωμεν· ἔως ὅτου δὲ ἐξακολουθῶμεν νὰ διψῶμεν, ἔστω καὶ ἂν ἐξαντλήσωμεν ὅλας τὰς πηγάς, μεγαλύτερα γίνεται εἰς ἡμᾶς ἡ βάσανος, ἔστω καὶ ἂν πίνωμεν ποταμούς ἀναριθμήτους, φοβερώτερα εἶναι ἡ κόλασις. Καὶ σύ λοιπὸν ἂν λάβῃς ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον, ἐξακολουθῇς δὲ νὰ ἐπιθυμῇς, μεγαλυτέραν ἔκαμες τὴν κόλασιν, ὅσον περισσότερα ἐγεύθῃς.

Β Νὰ μὴ νομίζῃς λοιπὸν, ὅτι σοῦ δημιουργεῖται κάποια εὐχαρίστησις ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι περιστοιχίζεσαι ἀπὸ πολλά, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι δὲν θέλεις νὰ πλουτίζῃς· ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇς νὰ πλουτίζῃς, οὐδέποτε θὰ παύσῃς νὰ μαστίζεσαι. Διότι οὗτος εἶναι ἔρως ἀτελείωτος, καὶ ὅσον ἂν προχωρήσῃς εἰς περισσότεράν οὐδὲν, τόσον περισσότερον ἔχεις ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ τέλος. Ἀραγε λοιπὸν τοῦτο δὲν εἶναι αἶνιγμα καὶ παραφροσύνη καὶ ἐσχάτη τρέλλα;

Ἐν πρώτοις λοιπὸν ἅς ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὰ κακὰ· μᾶλλον δὲ οὔτε νὰ ἐγγίσωμεν τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν· καὶ ἂν δὲ ἐγγίσωμεν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἅς ἀποσκορτίσωμεν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁ Παροιμιαστὴς συμβουλεύει περὶ πόρνῃς γυναικός λέγων: **С** «Ἀποπήδησον (ἀπομακρύνσου), μὴ ἐγγρηνίσῃς, καὶ μὴ ἔλθῃς ἐπὶ θύρας οἴκου αὐτῆς» (Παροιμ. 5,8). Τὸ ἴδιον καὶ ἐγὼ σὲ συμβουλεύω περὶ τῆς φιλοχρηματίας. Διότι ἂν ἐμπέσῃς ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ πέλαγος τῆς παραφροσύνης ἐκείνης, δυσκόλως θὰ δυνηθῇς νὰ ἐπανέλθῃς· καὶ ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ δίνας ἔστω καὶ ἂν διαρκῶς προσπαθῇς, δὲν θὰ διασωθῇς εὐκόλως, τοιουτοτρόπως, καὶ πολὺ φοβερώτερον, ἂν ἐμπέσῃς εἰς τὸ βάθος τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, θὰ καταστρέψῃς τὸν ἑαυτὸν σου μαζί μὲ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα.

Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἅς ἀποφεύγωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ, καὶ ἅς ἀποφύγωμεν τὰ μικρά ταῦτα κακὰ, διότι τὰ μεγάλα ἀπὸ αὐτὰ προξενοῦνται. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὕστερα ἀπὸ κάθε ἀμάρτημα συνήθισε νὰ λέγῃ «τίποτε δὲν θὰ συμβῇ ὕστερα ἀπὸ αὐτό», ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα θὰ τὰ χάσῃ. **Δ** Τοῦτο δηλαδὴ εἰσήγαγε τὴν κακίαν, τοῦτο ἤνοιξε τὰς θύρας εἰς τὸν ληστήν, τοῦτο κατέρριψε τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, ἡ φράσις δηλαδὴ ὕστερα ἀπὸ κάθε κακὴν πρᾶξιν: «Τίποτε ἄλλο κακὸν δὲν θὰ συμβῇ ὕστερα ἀπὸ αὐτό». Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων τὰ μέγιστα νοσήματα αὐξάνουν, ὅταν τὰ μικρά περιφρονοῦνται. Ὁ Ἡσαὺ ἂν δὲν προέδιδε τὰ πρωτοτόκια, δὲν θὰ ἐγίνετο ἀνάξιος τῶν εὐλογιῶν· ἐὰν δὲν καθίστα τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνάξιον τῶν

εὐλογιῶν, δέν θά ἐπεθύμει νά φθάσῃ εἰς ἀδελφοκτονίαν. Ὁ Καῖν ἂν δέν ἐπόθει τὰ πρωτεῖα, ἀλλά παρεχώρει ταῦτα εἰς τόν Θεόν, δέν θά εἶχε τὰ δευτερεῖα· ὅταν δέ πάλιν εἶχε τὰ δευτερεῖα, ἔαν ἤκουε τήν συμβουλήν, δέν θά ἔφθανεν εἰς τόν φόνον· Ἐ πάλιν ὅταν ἐξετέλεσε τόν φόνον, ἔαν μετενόει, ὅταν ὁ Θεός τόν ἐκάλει, καί δέν ἀπεκρίνετο ἀναισχύντως, δέν θά ὑφίστατο τὰ μετὰ ταῦτα δεινά.

Μέ ποῖον τρόπον διορθώνονται τὰ πάθη

Ἐάν δέ πρό τοῦ νόμου ἀπό τήν ἀμέλειαν αὐτήν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς αὐτόν τόν πυθμένα τῆς κακίας, σκέψου τί θά πάθωμεν ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι προσκαλούμεθα εἰς μεγαλυτέρους ἀγῶνας, ἂν δέν προσέχωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μετὰ ἀκριβείας, καί ἂν δέν προλαμβάνωμεν νά σβήνωμεν τοὺς σπινθῆρας τῶν κακῶν, πρὶν ἀνάψῃ ἡ πυρά. Ἀναφέρω παραδείγματα: Ἐπιорκεῖς συνεχῶς; Ὅχι εἰς αὐτό μόνον νά σταθῇ, ἀλλά νά ἐξαφανίσῃς καί τόν ὄρκον, καί δέν θά χρειασθῇς νά κοπιήσῃς κατόπιν· διότι εἶναι πολύ δυσκολώτερον, ὅταν ὀρκίζεσαι νά μὴ ἐπιорκῇς, παρὰ ὅταν δέν ὀρκίζεσαι καθόλου. Ὑβρίζεις καί ἐμπαίζεις καί κτυπᾷς τοὺς ἄλλους; Νά βάλῃς εἰς τόν ἑαυτόν σου νόμον νά μὴ ὀργίζεται οὔτε νά φωνάζῃς καθόλου, **555** καί θά ἐξαφανισθῇ μαζί μέ τήν ρίζαν καί ὁ καρπός. Εἰσαι λάνγνος καί ἄσωτος; Βάλε πάλιν εἰς τόν ἑαυτόν σου ὄρον, ὥστε νά μὴ προσβλέπῃς εἰς γυναῖκα, οὔτε νά ἀναβαίνεις εἰς τό θέατρον, οὔτε εἰς τήν ἀγοράν νά περιεργάζεσαι τὰ ξένα κάλλη. Διότι εἶναι πολύ εὐκολώτερον εἰς τήν ἀρχήν νά μὴ ἰδῇς εὐμορφον γυναῖκα, παρὰ ὅταν τήν ἀντικρύσῃς καί δεχθῇς τήν ἐπιθυμίαν, νά ἐξαφανίξῃς τόν θόρυβον πού προκαλεῖται ἀπό αὐτήν.

Διότι εἶναι ἐλαφρότεροι εἰς τὰς ἀρχάς οἱ ἀγῶνες· μᾶλλον δέ οὔτε ἀγὼν μᾶς χρειάζεται, **Β** ἂν δέν ἀνοίξωμεν τὰς θύρας εἰς τόν ἐχθρόν, οὔτε δεχθῶμεν τὰ σπέρματα τῆς κακίας. Διὰ τοῦτο καί ὁ Χριστός ἐκόλασεν ἐκεῖνον πού βλέπει ἀκολάστως εἰς γυναῖκα, διὰ νά ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς ἀπό περισσότερον κόπον, πρὶν καταστῇ ἰσχυρός ὁ ἀνταγωνιστής διατάσσων νά μᾶς ἐκβάλλῃ ἀπό τήν οἰκίαν, ὅτε καί εὐκόλως δύναται νά ἐκβάλλεται. Διότι ποία ἀνάγκη ὑπάρχει νά ἔχῃς πράγματα περιττά, καί νά συμπλέκεσαι πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστάς, ὅταν εἶναι παρόν τό τρόπαιον νά τό στήσῃς χωρὶς συμπλοκῇν, καί νά ἀρπάσῃς τό βραβεῖον πρό τῆς πάλης; Διότι δέν εἶναι τόσοσ κόπος νά μὴ βλέπῃς γυναῖκας ὥραιας, ὅσος κόπος ὅταν βλέπῃς νά συγκρατῇσαι, **Γ** μᾶλλον δέ οὔτε κόπος δέν εἶναι τό προηγούμενον, ἀλλά μετὰ τήν ὁρασιν δημιουργεῖται πολὺς ἰδρώς καί μόχθος.

Ὅταν λοιπόν καί ὁ κόπος εἶναι ὀλιγώτερος, μᾶλλον δέ ὅταν δέν ὑπάρχῃ καθόλου μόχθος οὔτε πόνος καί τό κέρδος εἶναι

μεγαλύτερον, διατί προσπαθῶμεν νά ἐμπέσωμεν εἰς τό πέραος τῶν ἀναριθμήτων κακῶν; Διότι ἐκεῖνος πού δέν βλέπει γυναικα ὄχι μόνον εὐκολώτερον, ἀλλά καί καθαρώτερον θά ὑπερισχύσῃ τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως ἐκεῖνος πού βλέπει, καί μέ κόπον περισσότερον καί μέ κάποιαν κηλίδα ἀπαλλάσσεται, ἐάν ποτέ ἀπαλλαγῇ. Διότι ἐκεῖνος μέν ὁ ὁποῖος δέν εἶδε τήν εὐμορφον ὄψιν, εἶναι καθαρός καί ἀπό τήν ἐπιθυμίαν πού προκαλεῖται ἀπό ἐδῶ. **Δ** ἐκεῖνος ὅμως πού ἐπεθύμησε νά ἰδῇ, προηγούμενως ἀφοῦ κατέβαλε τόν λογισμόν, καί ἀφοῦ ἐμόλυνεν αὐτόν ἀπείρους φορές, τότε ἐκβάλλει τήν κηλίδα πού προκαλεῖται ἀπό τήν ἐπιθυμίαν, ἐάν βεβαίως τήν ἐκβάλῃ. Διά τοῦτο λοιπόν καί ὁ Χριστός, διά νά μὴ πάσχωμεν αὐτά, ἐμποδίζει ὄχι μόνον τόν φόνον, ἀλλά καί τήν ὀργήν· ὄχι μόνον τήν μοιχείαν, ἀλλά καί τό ἀκόλαστον βλέμμα· ὄχι μόνον τήν ἐπιορκίαν, ἀλλά καί τόν ὄρκον γενικῶς.

Καί δέν σταματᾷ εἰς αὐτό τό μέτρον τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅταν ἐνομοθέτησεν αὐτά, καί πρὸς τό μεγαλύτερον προχωρεῖ. Διότι ἀφοῦ ἀπεμάκρυνεν ἀπό τοὺς φόνους καί διέταξε νά εἶναι καθαρὸς ἀπό τήν ὀργήν, διατάσσει νά εἶναι ἔτοιμος καί εἰς τό νά ὑποφέρῃ, καί νά μὴ ἐτοιμάζεται νά ὑποφέρῃ τόσον, **Ε** ὅσον θέλει ἐκεῖνος πού προκαλεῖ τό κακόν, ἀλλά νά προχωρῇ περισσότερον, καί νά νικᾷ τήν ὑπερβολήν τῆς κακίας αὐτοῦ μέ τήν ἀφθονίαν τῆς ἰδικῆς του ἐγκαρτερήσεως. Διότι δέν εἶπεν «ἐάν τις σέ ῥάπισῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, φέρε γενναίως καί ἡσύχασσον», ἀλλὰ προσέθεσεν εἰς αὐτόν νά παράσχῃ εἰς τοῦτον καί τήν ἄλλην· «στρέψον γὰρ αὐτῷ, φησί, καί τὴν ἄλλην» (Ματθ. 5,39). Διότι τοῦτο εἶναι νίκη λαμπρά, ἡ παραχώρησις εἰς αὐτόν περισσοτέρων ἀπὸ ὅσα θέλει, καί ἡ ὑπέρβασις τῶν ὀρων τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ μέ τήν ἀφθονίαν τῆς ἰδικῆς σου μακροθυμίας. Τοιουτοτρόπως λοιπόν θά ἐξαφανίσῃς καί τήν μανίαν ἐκείνου, καί θά λάβῃς μισθόν τοῦ προτέρου ἔργου ἐκ τοῦ δευτέρου, θά ἐξαφανίσῃς δέ καί τὴν ἐναντίον ἐκείνου ὀργήν.²

2. Ὁπωσδήποτε «πρότερον ἔργον» πρέπει νά νοηθῇ ἐδῶ ἡ ὑπομονὴ καί ἡ ἐγκαρτερήσις τὴν ὥραν πού δεχόμεθα τὴν κακοποίησιν (πρβλ. Ματθ. 5,10—12), «δευτέρον» δὲ «ἡ παραχώρησις εἰς τὸν κακὸν περισσοτέρων ἀπὸ ὅσα θέλει», τό «στρέψον αὐτῷ καί τὴν ἄλλην». Κατ' αὐτόν τὸν τρόπον καί ἡ ἰδικὴ μας ὀργὴ ἐναντίον τοῦ κακοῦ ἐξαφανίζεται, διότι τὴν θέσιν της καλύπτει ἡ ἀφθονία τῆς μακροθυμίας. Ὅντως δέν ὑπάρχει κἄν διάθεσις ὀργῆς, ὅταν ἀπὸ μόνος σου εἰς τὸν κακὸν προσφέρῃς τὰ πάντα. Πάντως διάφορος, ὄχι ὁμοῦς ἀντίθετος, εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως (πρβλ. Ματθ. 18,15—17).

Εἰς τὴν ἐξουσίαν μας ἔγκειται τὸ νὰ μὴ ὑποφέρωμεν

Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἡμεῖς εἴμεθα κύριοι εἰς τὸ νὰ μὴ ὑποφέρωμεν, **556** ὅχι οἱ βλάπτοντες ἡμᾶς; Μᾶλλον δὲ ὅχι εἰς τὸ νὰ μὴ ὑποφέρωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ εὐχαριστοῦμεθα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως ἰδιαίτερος εἶναι θαυμαστόν, ὅτι ὅχι μόνον δὲν ἀδικούμεθα, ἐὰν εἴμεθα νηφάλιοι, ἀλλὰ καὶ εὐεργετοῦμεθα καὶ δι' αὐτῶν τῶν ὁποίων ἀδικούμεθα ἀπὸ ἄλλους. Πρόσεξε δέ: "Υβρισεὶν ὁ δεῖνα; Σὺ εἶσαι κύριος νὰ κάμῃς τὴν ὕβριν ἐγκώμιον ἰδικόν σου. Διότι ἐὰν μὲν ἀνταποδώσῃς τὴν ὕβριν, ἠδύνησες τὴν αἰσχύνην· ἐὰν δὲ εὐλογῇσῃς ἐκείνον πού ἔχει ὕβρισει, θά ἰδῇς ὅλους τοὺς παρόντας νὰ σέ στεφανώνουν καὶ νὰ σέ ζητωκραυγάζουν. Εἶδες μέ ποῖον τρόπον δι' ἐκείνων τῶν ὁποίων ἀδικούμεθα εὐεργετοῦμεθα, ἂν θέλωμεν;

B Τὸ ἴδιον καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων, τὸ ἴδιον καὶ ἐπὶ τῶν κτυπημάτων, τὸ ἴδιον καὶ ἐπὶ ὅλων τῶν ἄλλων εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἴδωμεν νὰ συμβαίνει. Διότι ἂν ἀπαντῶμεν εἰς αὐτοὺς μέ τὰ ἀντίθετα, καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπάθομεν, καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὐεργετοῦμεν, διπλοῦν στέφανον ὑφαίνομεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας. Κατὰ ταῦτα λοιπόν, ὅταν κάποιος ἀφοῦ προσέλθῃ εἴπῃ, ὅτι ὁ δεῖνα σέ ὕβρισε, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ σέ κακολογῇ πρὸς ὅλους, νὰ ἐπαινέσῃς ἐκείνον πού ἔχει ὕβρισει ἐνώπιον ἐκείνων πού λέγουν αὐτά· διότι κατ' αὐτόν τόν τρόπον, καὶ ἂν θελήσῃς νὰ ἀμυνθῇς ἀτά δυνηθῇς νὰ δικαιωθῇς. Διότι ἐκεῖνοι πού ἀκούουν ἔστω καὶ ἂν εἶναι πολὺ ἀνόητοι, θά ἐπαινέσουν μὲν σέ, θά μισήσουν δὲ ἐκείνον ὡς φοβερώτερον ἀπὸ κάθε θηρίον, διότι ἐκεῖνος μὲν ἐλύπησεν ἂν καὶ οὐδόλως εἶχεν ἀδικηθῇ, σὺ δὲ ἂν καὶ ἐκακοποιήθῃς, ἀντήλλαξες τὴν κακοποίησιν μέ τὰ ἀντίθετα. **C** Καὶ ὅλα δὲ τὰ λεχθέντα εἰς βάρος σου θά δυνηθῇς νὰ δεῖξῃς, ὅτι εὐκόλως ἀνασκευάζονται. Διότι ἐκεῖνος μὲν ὁ ὁποῖος αἰσθάνεται τύψεις συνειδήσεως παρέχει ὡς ἀποδείξιν, ὅτι εὐρίσκεται ἐν ἀδίκῳ, ἀκριβῶς τὸ ἄλγος τοῦτο τῆς συνειδήσεως· ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος καταγελά, δι' αὐτοῦ τοῦτου ἀπαλλάσσει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ κάθε ὑποψίας παρὰ τῶν παρόντων.

Πρόσεχε λοιπόν πόσα καλὰ συλλήγεις ἐκ τούτου· πρῶτον ἀπαλλάσσεις τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ θόρυβον καὶ ταραχὴν· ἐπειτα δέ, μᾶλλον τοῦτο ἄς τεθῇ πρῶτον, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃς ἁμαρτήματα, καὶ ταῦτα θά τὰ ἀποσβήσῃς, ὅπως ἀκριβῶς ὁ τελώνης, ὁ ὁποῖος ὑπέμεινε μέ πραότητα τὴν κατηγορίαν τοῦ Φαρισαίου. Πρὸς τοῦτοις καθιστᾷς τὴν ψυχὴν σου ἑτοιμον πρὸς ἐγκαρτέρησιν μέ τὴν τοιαύτην μελέτην, **D** καὶ ἀπὸ ὅλους θά ἀπολαύσῃς ἀναριθμήτους ἐπαίνους, καὶ θά ἐξαφανίσῃς ὅλην τὴν ὑποψίαν ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇς νὰ ἀμυνθῇς καὶ πρὸς ἐκείνον, καὶ τοῦτο θά ἀκολουθήσῃ ἀφθόνως, καὶ διότι ὁ Θεὸς τιμωρεῖ αὐτόν

δι' ἐκεῖνα, τὰ ὅποια εἶπε, καὶ πρό τῆς τιμωρίας ἐκείνης, διότι ἡ ἰδική σου ἐγκαρτέρησις γίνεται εἰς αὐτόν ὡς καιρίον κτύπημα. Διότι τίποτε δέν συνηθίζει νά στενοχωρῇ τόσον ἐκείνους πού μᾶς βλάπτουν, ὅσον ἡ περιφρόνησις τῶν βλαβῶν ἀπό ἡμᾶς πού βλαπτόμεθα.

Ὅπως λοιπόν ἀπό τὴν ἐγκαρτέρησιν θά ὑπάρξουν τόσα καλά, τοιοῦτοτρόπως θά συμβοῦν ὅλα τὰ ἀντίθετα ὅταν εἴμεθα μικροψυχοί. Ε Διότι καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας καταισχύνομεν, καὶ φαινόμεθα ἀπὸ τοὺς παρόντας, ὅτι εἴμεθα ὑπεύθυνοι διὰ τὰ λεγόμενα, καὶ τὴν ψυχὴν γεμίζομεν ἀπὸ θόρυβον, καὶ τὸν ἐχθρόν εὐφραίνομεν, καὶ τὸν Θεόν παροξύνομεν, καὶ προσθέτομεν εἰς τὰ ἰδικά μας ἁμαρτήματα.

Ὅλα λοιπόν αὐτὰ ἀφοῦ τὰ ἐννοήσαμεν, ἄς ἀποφύγωμεν τὸ βάραθρον τῆς μικροψυχίας, καὶ ἄς σπεύσωμεν δρομέως πρὸς τὸν λιμένα τῆς μακροθυμίας, ὥστε καὶ ἐδῶ νά εὐρωμεν ἀνάπαυσιν εἰς τὰ ψυχὰς μας, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς διεκήρυξε, καὶ νά ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, 557 μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα, συγχρόνως εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'

(Ρωμ. 7,14 — 8,11)

«Οἶδαμεν γάρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἐγὼ δέ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν» (στ. 14).

Β Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι μεγάλα κακά συνέβησαν καὶ ἡ ἁμαρτία κατέστη δυνατωτέρα ὅταν ἔλαβε τὴν ἐντολήν, καὶ συνέβη τό ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο πού προσεπάθει ὁ νόμος, καὶ εἰς πολλὴν ἀπορίαν ἐνέβαλε τὸν ἀκροατὴν, ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν σκέψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέβησαν αὐτά, ἀπαλλάξας ἐν πρώτοις τὸν νόμον ἀπὸ τὴν πονηράν ὑποψίαν. Διότι ἀκούων, ὅτι ἡ ἁμαρτία ἔλαβεν ἀφορμὴν διὰ τῆς ἐντολῆς, καὶ ὅτι ὅταν ἦλθεν αὐτῇ, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἐξηπάτησε καὶ ἐφόνευσε, διὰ νά μὴ νομίσῃ λοιπόν κάποιος, ὅτι ὁ νόμος εἶναι αἴτιος τῶν κακῶν τούτων, Ὁ πρῶτον τοποθετεῖ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογία μετὰ πολλῆς ἀφθονίας, ὅχι μόνον ἀπαλλάσσων αὐτόν ἀπὸ κατηγορίαν, ἀλλὰ πλέκων εἰς αὐτόν καὶ ἐγκώμιον μέγιστον. Καὶ τοῦτο δέν τό ἀναφέρει ὡς νά χαρίζεται, ἀλλ' ὡς ἐκφέρων κοινὴν πεποίθησιν. **«Οἶδαμεν γάρ, φησὶν, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν».** Ὡς νά ἔλεγεν: Εἶναι ὁμολογημένον αὐτὸ καὶ φανερόν, ὅτι εἶναι πνευματικός· τόσον ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νά εἶναι αἴτιος ἁμαρτίας, καὶ ὑπεύθυνος τῶν κακῶν πού ἔχουν συμβῇ. Καὶ κύτταξε πῶς

ὄχι μόνον ἀπαλλάσσει αὐτόν ἀπό κατηγορίας, ἀλλά καί τόν ἐπαινεί μέ ὅλην τήν ὑπερβολήν. Διότι ἀφοῦ τόν ὠνόμασε πνευματικόν, τόν δεικνύει ὅτι εἶναι διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς καί ἐχθρός τῆς κακίας· **Δ** διότι τοῦτο σημαίνει, ὅτι εἶναι πνευματικός, τό νά ἀπομακρύνῃ ὅλα τά ἁμαρτήματα, πρᾶγμα τό ὅποιον βεβαίως καί ὁ νόμος ἔπραττε, φοβίζων, νουθετών, τιμωρῶν, διορθώνων, συμβουλεύων ὅλα τά περί ἀρετῆς.

Ἀπό πού λοιπόν, λέγει, εἶχε δημιουργηθῇ ἡ ἁμαρτία, ἀφοῦ τόσον θαυμαστός ἦτο ὁ διδάσκαλος; Ἀπό τήν ἀμέλειαν τῶν μαθητῶν. Διά τοῦτο προσέθεσε λέγων «ἐγὼ δέ σαρκικός εἰμι», σκιαγραφῶν τόν ἐν τῷ νόμῳ καί πρό τοῦ νόμου συμπεριφερόμενον ἄνθρωπον.

Ε «Πεπραμένος ὑπό τήν ἁμαρτίαν». Διότι μαζί μέ τόν θάνατον, λέγει, ἐπεισῆλθε καί ὁ ὄχλος τῶν παθῶν. Διότι ὅταν τό σῶμα κατέστη θνητόν, ἀναγκαίως κατόπιν ἐδέχθη καί ἐπιθυμίαν, καί ὀργήν καί λύπην καί ὅλα τά ἄλλα, τά ὅποια ἐχρειάζοντο πολλήν ἐγκατέρρησιν, διά νά μή καταποντίσουν τόν λογισμόν εἰς τόν βυθόν τῆς ἁμαρτίας ἀφοῦ πλημμυρίσουν ἐντός μας. Διότι αὐτά τά ἴδια μέν δέν ἦσαν ἁμαρτία· ἡ ἀμετρία ὅμως αὐτῶν, ὅταν δέν ἐχαλιναγωγεῖτο, ἐπροξένει αὐτό. Π.χ., διά νά χρησιμοποιήσω ἐν ἐξ αὐτῶν ὡς παράδειγμα, ἡ ἐπιθυμία ἁμαρτία μέν δέν εἶναι, ὅταν ὅμως ἐκπέσῃ εἰς ἀμετρίαν, χωρίς νά θέλῃ νά παραμένῃ εἰς τοὺς νόμους τοῦ γάμου, ἀλλά καί νά μεταβαίνει εἰς ξένας γυναῖκας, τότε κατόπιν τό πρᾶγμα γίνεται μοιχεία, ὅμως ὄχι ἀπό τήν ἐπιθυμίαν, ἀλλά ἀπό τήν κλεονεξίαν αὐτῆς.

Καί πρόσεξε τήν σοφίαν τοῦ Παύλου. Διότι ἀφοῦ ἐγκωμίασε τόν νόμον, **558** εὐθέως προσέτρεξε πρὸς τόν προηγούμενον χρόνον, ὥστε, ἀφοῦ δείξῃ πῶς διέκειτο καί τότε τό γένος ἡμῶν καί ὅτε ἔλαβε τόν νόμον, νά φανερώσῃ ὅτι ἦτο ἀναγκαία ἡ ἀφθονία τῆς χάριτος, πρᾶγμα τό ὅποιον παντοῦ ἔχει προσπαθήσει νά ἀποδείξῃ. Διότι ὅταν λέγῃ τό «πεπραμένος ὑπό τήν ἁμαρτίαν», δέν τό λέγει μόνον περί τῶν ἐν τῷ νόμῳ, ἀλλά καί περί ἐκείνων πού ἔζησαν πρό τοῦ νόμου, καί περί τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑπαρξάντων ἀνθρώπων.

Ἐπειτα ἀναφέρει καί τόν τρόπον τῆς πωλήσεως καί τῆς ἐκδόσεως. «**Ὁ γάρ κατεργάζομαι, φησίν, οὐ γινώσκω**» (στ. 15). Τί σημαίνει «οὐ γινώσκω»; Ἀγνοῶ. Καί πότε ἔγινε τοῦτο; **Β** διότι οὐδεὶς οὐδέποτε ἡμάρτησεν ἐν ἀγνοίᾳ. Βλέπεις ὅτι, ἂν δέν διαλέξωμε τὰς λέξεις μέ τήν εὐλάβειαν πού ταιριάζει, καί δέν ἀποβλέψωμε πρὸς τόν ἀποστολικόν σκοπόν, θά ἀκολουθήσουν ἀναρίθμητα ἄτοπα; Διότι ἐάν ἡμάρτανον χωρίς νά γνωρίζουν, δέν ἔπρεπε νά δικασθοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἀνωτέρω ἔλεγε «χωρίς γάρ νόμου ἁμαρτία νεκρά», ὄχι διὰ νά φανερώνῃ αὐτό, ὅτι δέν ἐγνώριζον ὅτι ἡμάρτανον, ἀλλ' ὅτι ἐγνώριζον μέν, ὄχι ὅμως τόσον ἀκριβῶς· διὰ τοῦτο ἐτιμωροῦντο μέν, ὄχι ὅμως τόσον αὐστηρῶς· **Γ** καί πάλιν «τήν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν», ὄχι διὰ νά φανερώνῃ τήν παντελεῖ ἄγνοιαν, ἀλλά διὰ νά παρουσιάσῃ τήν σαφειτάτην γνώσιν· ἔλεγε δέ, ὅτι «κατεργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν

ἐπιθυμίαν», ὅχι διὰ νά ἐννοῇ αὐτό, ὅτι ἡ ἐντολή ἐδημιούργησε τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ὅτι ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐπεισήγαγε τὴν αὐξήσιν τῆς ἐπιθυμίας· τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐδῶ λέγων «*ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω*», δέν φανερώνει τὴν παντελεῖ ἄγνοιαν· διότι πῶς ἡὐχαριστεῖτο μαζί μέ τόν νόμον τοῦ Θεοῦ κατὰ τόν ἔσω ἄνθρωπον; **Δ** Τί σημαίνει λοιπόν «*οὐ γινώσκω*»; Σκοτίζομαι, λέγει, συναρπάζομαι, ὑπομένω βλάβην, δέν γνωρίζω πῶς ἐξαπατῶμαι· πρᾶγμα τό ὅποιον καί ἡμεῖς συνηθίζομε νά λέγωμεν «*δέν γνωρίζω πῶς ὁ δεῖνα ἄφου ἤλθε μέ συνηρπασεν*», ὅχι προβάλλοντες ἄγνοιαν, ἀλλά φανεροῦντες κάποιαν ἀπάτην καί περίστασιν καί προσπάθειαν νά μᾶς κάμουν κακόν.

«*Οὐ γάρ ὁ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ*» (στ. 15). Πῶς λοιπόν δέν γνωρίζεις ἐκεῖνο τό ὅποιον πράττεις; Διότι ἐάν θέλῃς τό καλόν, καί μισῇς τό κακόν, τοῦτο σημαίνει γνῶσιν τελείαν. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, **Ε** ὅτι καί τό «*ὁ οὐ θέλω*» τό ἔχει εἶπει, ὅχι διὰ νά ἀφανίσῃ τό αὐτεξουσίον, οὔτε διὰ νά εἰσαγάγῃ κάποιαν ἀνάγκην διὰ τῆς βίας. Διότι ἐάν ἁμαρτάνωμεν χωρίς τὴν θέλησίν μας, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι, πάλιν δέν θά εἶχον λόγον αἱ τιμωρίαι πού ἐπεβλήθησαν προηγουμένως. Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς, λέγων «*οὐ γινώσκω*», δέν ἐφανέρωσεν ἄγνοιαν, ἀλλ' ἐκεῖνα τά ὅποια εἶπομεν, τοιοῦτοτρόπως καί τό «*ὁ οὐ θέλω*» προσθέσας, δέν ἐφανέρωσεν ἀνάγκην, ἀλλά τόν μή ἐπαινον τῶν πραττομένων· διότι ἐάν δέν ἐφανέρωνε τοῦτο μέ τό νά εἰπῇ «*ὁ οὐ θέλω, τοῦτο πράσσω*», πῶς δέν προσέθεσεν «*ἀλλ' ὁ ἀναγκάζομαι καί βιάζομαι, τοῦτο ποιῶ*»; διότι τοῦτο ἀντίκειται καί εἰς τὴν θέλησιν καί εἰς τὴν ἐξουσίαν. Τώρα δά ὁμοῦς δέν ἔχει εἶπει αὐτό, ἀλλ' ἀντί τούτου ἐποποθέτησε τό «*ὁ μισῶ*», διὰ νά μάθῃς, ὅτι ὅπως καί μέ τό νά εἰπῇ «*ὁ οὐ θέλω*» δέν ἐξηφάνισε τὴν ἐξουσίαν. **559** Τί σημαίνει λοιπόν τό «*ὁ οὐ θέλω*»; Ἐκεῖνο τό ὅποιον δέν ἐπαινῶ, ἐκεῖνο τό ὅποιον δέν ἀποδέχομαι, ἐκεῖνο τό ὅποιον δέν ἀγαπῶ· πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ ὁποίου καί τά ἐξῆς προσέθεσεν εἰπών: «*Ἄλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δέ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός*» (στ. 16).

Βλέπεις ἐν πρώτοις, ὅτι ἡ διάνοια δέν εἶναι διεφθαρμένη, ἀλλ' ὅτι εἰς τὴν πρᾶξιν διατηρεῖ τὴν ἰδικὴν τῆς εὐγένειαν; Διότι ἂν καί μετέρχεται τὴν κακίαν, ἀλλά μισοῦσα μετέρχεται, πρᾶγμα τό ὅποιον εἶναι μέγιστον ἐγκώμιον καί τοῦ φυσικοῦ καί τοῦ γραπτοῦ νόμου. Διότι, ὅτι ὁ νόμος εἶναι καλός, λέγει, εἶναι φανερόν ἐξ ἐκείνων τά ὅποια κατηγορῶ εἰς τόν ἑαυτόν μου, παρακούω τόν νόμον καί μισῶν αὐτό πού ἔχει γίνει· καί πράγματι ἐάν ὁ νόμος ἦτο αἵτιος ἁμαρτίας, πῶς ἐμίσει τό ὑπ' αὐτοῦ διατασσόμενον νά γίνῃ, εὐχαριστούμενος μαζί μέ αὐτόν; **Β** «*Σύμφημι γάρ τῷ νόμῳ, φησίν, ὅτι καλός*».

«*Νυνὶ δέ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκὶ μου, ἀγαθόν*» (στ. 17-18). Ἐδῶ ἐπιτίθενται ἐκεῖνοι πού

συκοφαντοῦν τὴν σάρκα καὶ τὴν ἀποξενώνουν ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ. Τί θὰ εἰπώμεν λοιπόν; Ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχομεν εἶπει καὶ προηγουμένως διδάσκοντες περὶ τοῦ νόμου, ὅτι, ὅπως ἐκεῖ τὸ πᾶν ἐπιρρίπτεται εἰς τὴν ἁμαρτίαν, λέγει, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐδῶ. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι «ἡ σὰρξ αὐτὸ κατεργάζεται», ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον, C ὅτι «οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία». Ἐάν δέ λέγῃ, ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὴν ἀγαθόν, δὲν εἶναι τοῦτο κατηγορία ἐναντίον τῆς σαρκός· διότι τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀγαθόν· εἰς αὐτήν, δὲν τὴν δεικνύει, ὅτι· εἶναι· πονηρά. Ἡμεῖς δὲ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ σὰρξ εἶναι μικροτέρα καὶ κατωτέρα ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ὅχι ὁμως ἀντίθετος οὔτε μαχομένη οὔτε πονηρά, ἀλλ' ὅπως ἡ κιθάρα εἰς τὸν κιθαριστήν, καὶ ὅπως τὸ πλοῖον εἰς τὸν κυβερνήτην, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον αὐτὴ ὑπόκειται εἰς τὴν ψυχὴν· πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀντίθετα εἰς τοὺς κυβερνῶντας καὶ χρησιμοποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ὑπακούοντα, ὁμως ὅχι ὁμότιμα πρὸς τὸν τεχνίτην. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνος πού λέγει, ὅτι ἡ τέχνη δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν κιθάραν, οὔτε εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλ' εἰς τὸν κυβερνήτην καὶ τὸν κιθαρωδόν, D δὲν συκοφαντεῖ τὰ ἔργα, ἀλλὰ δεικνύει πόση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ τεχνίτου καὶ τῆς τέχνης, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὸ νὰ εἴπῃ, ὅτι «οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀγαθόν», δὲν συκοφαντεῖ τὸ σῶμα, ἀλλὰ δεικνύει τὴν ὑπεροχὴν τῆς ψυχῆς. Διότι αὕτη εἶναι ἐκείνη πού ἔχει ἐπιφορτισθῇ μὲ τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν κιθαρωδίαν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Παῦλος δεικνύει ἐδῶ, σημειῶνον τὸ κύρος τῆς ψυχῆς.

Καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα ἄφου διήρесе τὸν ἄνθρωπον, εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα, λέγει ὅτι ἡ σὰρξ μὲν εἶναι ἀλογωτέρα καὶ χωρὶς συνέσιγ, καὶ ἐκ τῶν ὀδηγουμένων, ὅχι ἐκ τῶν ὀδηγούντων, E ἡ ψυχὴ δὲ σοφωτέρα, καὶ δυναμένη νὰ γνωρίσῃ τὸ πρακτέον καὶ τὸ μὴ πρακτέον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐξαρκῇ νὰ ἐξουσιάζῃ τὸν ἵππον ὅπως θέλει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι κατηγορία ὅχι μόνον τῆς σαρκός, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία γνωρίζει μὲν ἐκεῖνα πού πρέπει νὰ πράττῃ, δὲν πραγματοποιεῖ ὁμως ἐκεῖνα πού ἀποφασίζει, «Τὸ γάρ, θέλειν παράκειται μοι, φησὶ, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὕρισκω» (στ. 18).

Ἐδῶ πάλιν μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «οὐχ εὕρισκω», δὲν ἐννοεῖ ἀγνοίαν, οὔτε ἀπορίαν, ἀλλὰ κάποιαν βλάβην καὶ προσπάθειαν διὰ κακόν τῆς ἁμαρτίας· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως καὶ σαφέστερον δεικνύει, ὡς προσέθεσεν, «Οὐ γάρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὁ ἐγὼ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία» (στ. 19-20). Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον ἄφου ἀπῆλλαξε καὶ τὴν αὐσίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκός, ἀπὸ τὴν κατηγορίαν, μετεβίβασε τὸ πᾶν εἰς τὴν πονηράν· πρᾶξιν. Διότι ἐάν δὲν θέλῃ τὸ κακόν, ἔχει ἀπαλλαγὴν ἡ ψυχὴ, καὶ ἐάν ὁ ἴδιος δὲν πράττῃ αὐτό, ἔχει ἐλευθερωθῇ καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὸ πᾶν ἀνήκει εἰς μόνην τὴν

πονηράν προαίρεσιν. Καθόσον δὲν εἶναι τὸ ἴδιον ἢ οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς προαιρέσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ κινήσεις πού προέρχεται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ πού τὴν ὁδηγοῦμεν ὅπου θελήσωμεν. **Β** Διότι ἡ μὲν βούλησις εἶναι ἐμφυτος καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἢ δὲ τοιαύτη βούλησις ἰδική μας καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν.

«Εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται» (στ. 21). Ἀσαφές εἶναι τὸ λεχθέν· τί σημαίνει λοιπὸν τὸ λεγόμενον; Ἐπαινῶ τὸν νόμον, λέγει, κατὰ τὴν συνείδησιν, καὶ εὐρίσκω δὲ αὐτὸν συνήγορον ἐμοῦ πού θέλω νὰ πράττω τὸ καλόν, καὶ νὰ μοῦ ἐνθαρρύνῃ τὴν θέλησιν· διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐγὼ εὐχαριστοῦμαι μὲ αὐτόν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ αὐτός ἐπαινεῖ τὴν ἰδικήν μου ἐπιθυμίαν.

Βλέπεις πῶς δεικνύει, ὅτι ἡ μὲν γνώσις τῶν καλῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων ἔχει δοθῇ ἐξ ἀρχῆς εἰς ἡμᾶς, ὁ δὲ νόμος τοῦ Μωϋσέως ἐπαινεῖ αὐτήν. **Γ** καὶ ἐπαινείται παρ' αὐτῆς· Διότι δὲν εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι διδάσκομαι παρὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ «σύμφημι τῷ νόμῳ»· οὔτε προεῖπεν, ὅτι ἐκπαιδεύομαι παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι «συνήδομαι αὐτῷ». Τί σημαίνει δὲ «συνήδομαι»; Ὁμολογῶ ὅτι καλῶς ἔχει, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καὶ αὐτός δι' ἐμέ πού θέλω νὰ πράττω τὸ καλόν. Ὡστε ἡ θέλησις τοῦ καλοῦ, καὶ ἡ μὴ θέλησις τοῦ κακοῦ, ἀνωθεν ἦτο προτεθειμένη· ὅταν ἦλθε δὲ ὁ νόμος, καὶ κατήγορος κατέστη εἰς τὰ κακὰ περισσοτέρων, καὶ ἐπαινέτης εἰς τὰ ἀγαθὰ μεγαλυτέρων. Βλέπεις ὅτι παντοῦ φανερώνει δι' αὐτόν μόνον κάποιαν ἀξίησιν καὶ προσθήκην, τίποτε δὲ περισσώτερον; **Δ** Διότι καὶ ὅταν αὐτός ἐπαινῇ, καὶ ἐγὼ εὐχαριστοῦμαι μαζί μὲ αὐτόν καὶ θέλω τὸ καλόν, τὸ κακὸν ἀκόμη παρευρίσκεται, καὶ ἡ πρᾶξις αὐτοῦ δὲν ἔχει ἐξαφανισθῇ. Ὡστε ὁ νόμος, συμφώνως πρὸς ἐκεῖνο πού ἐλέχθη ἀνωτέρω, γίνεται σύμμαχος μόνον εἰς τὸ νὰ πράττῃ τὸ καλόν κατὰ τοῦτο, καθότι καὶ αὐτός τὰ αὐτὰ θέλει μὲ αὐτόν.

Ἐπειτα ἐπειδὴ ἀσαφῶς ἀνέφερεν αὐτό, προχωρῶν ἐρμηνεύει αὐτό καὶ τὸ κάμνει σαφέστερον, δεικνύων κατὰ ποῖον τρόπον παευρίσκεται τὸ κακόν, καὶ πῶς εἰς τὸν θέλοντα νὰ πράττῃ τὸ καλόν συγχρόνως ὁ νόμος βοηθεῖ. «Συνήδομαι γάρ, φησί, τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον» (στ. 22). Διότι ἐγνώριζον μὲν καὶ πρὸ τούτου, **Ε** λέγει, τὸ καλόν, ὅταν δὲ εὗρον αὐτό νὰ περιέχεται καὶ εἰς τὰ γράμματα, ἐπαινῶ.

«Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσι μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου» (στ. 23).

Ἐδῶ πάλιν νόμον πού ἀντιστρατεύεται ὠνόμασε τὴν ἁμαρτίαν, ὄχι διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῆς, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ὑπακοήν ἐκείνων πού πεῖθονται εἰς αὐτήν. Ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως κύριον ὀνομάζει τὸν μαμμωνᾶν, καὶ Θεόν τὴν κοιλίαν, ὄχι διὰ τὴν ἰδικὴν τῶν ἀξίων, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν ὑπαδούλωσιν τῶν ὑποτεταγμένων, τοιουτοτρόπως καὶ ἐδῶ τὴν ἁμαρτίαν ὠνόμασε νόμον,

διά τούς τόσον δουλεύοντας εἰς αὐτήν καί φοβουμένους νά τήν ἐγκαταλείψουν, ὅπως ἀκριβῶς φοβοῦνται οἱ λαβόντες νόμον νά ἀφήσουν τόν νόμον. Αὕτη λοιπόν, λέγει, ἀντίκειται εἰς τόν νόμον τόν φυσικόν **561** διότι τοῦτο σημαίνει «*τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου*».

Καί εἰσάγει ἐν συνεχείᾳ παράταξιν καί μάχην, καί ἀναθέτει ὅλον τόν ἀγῶνα εἰς τόν φυσικόν νόμον. Διότι ὁ Μωσαϊκός ἀφθόνως κατόπιν προσετέθη· ἀλλ' ὅμως καί οὗτος, καί ἐκεῖνος, ὁ μὲν διδάξας, ὁ δέ ἐπαινέσας τὰ πρέποντα, τίποτε σπουδαῖον δέν κατώρθωσαν εἰς τήν μάχην αὐτήν· τόση εἶναι ἡ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας, πού νικᾷ καί ὑπερισχύει. Πρᾶγμα τό ὅποιον βεβαίως ὁ Παῦλος δεικνύων, καί φανερώνων τήν κατά κράτος ἦταν ἔλεγε: «*Βλέπω δέ ἕτερον νόμον ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καί αἰχμαλωτίζοντά με*» (στ. 23). Δέν εἶπε δηλαδή ἀπλῶς «*πού νικᾷ*», ἀλλ' «*αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας*» (στ. 23). **Β** Δέν εἶπεν «*εἰς τήν ὁρμήν τῆς σαρκός*», οὔτε «*εἰς τήν φύσιν τῆς σαρκός*», ἀλλά «*τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας*». τουτέστιν εἰς τήν ἐξουσίαν, εἰς τήν δύναμιν.

Πῶς λοιπόν λέγει: «*Τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου*» (στ. 23); Καί ποῖαν σημασίαν ἔχει τοῦτο; διότι τοῦτο δέν κάμνει τὰ μέλη ἁμαρτιαν, ἀλλά κυρίως τὰ διαχωρίζει ἀπό τήν ἁμαρτίαν· διότι ἄλλο εἶναι ἐκεῖνο πού ὑπάρχει εἰς κάτι, καί ἄλλο ἐκεῖνο πού εἶναι τό ἴδιον. Ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως ἡ ἐντολή δέν εἶναι κακή, ἐπειδή δι' αὐτῆς ἔλαβεν ἀφορμήν ἡ ἁμαρτία, κατά τόν ἴδιον τρόπον οὔτε ἡ φύσις τῆς σαρκός, ἂν καί δι' αὐτῆς κατανικᾷ ἡμᾶς· διότι κατ' αὐτόν τόν τρόπον καί ἡ ψυχὴ θά εἶναι κακή, καί πολύ περισσότερον ἐκεῖνη, ὅσον ἔχει καί τό κύρος τῶν πρακτέων.

Γ Ἀλλά δέν εἶναι σωστά αὐτά, δέν εἶναι. Διότι ἐάν κάποιος τύραννος καί ληστής καταλάβῃ οἶκον καί βασιλικάς αὐλάς, τό συμβάν δέν ἀποτελεῖ διαβολήν τῆς οἰκίας, ἀλλ' ὅλη ἡ κατηγορία βαρύνει ἐκείνους πού ἔκαμαν τὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας μαζί μέ τήν ἀσέβειαν περιπίπτοντες καί εἰς πολλήν ἀνοησίαν, δέν αἰσθάνονται. Διότι δέν κατηγοροῦν μόνον τήν σάρκα, ἀλλά καί τόν νόμον συκοφαντοῦν· καί ὅμως ἐάν ἡ σὰρξ εἶναι κακόν, τότε εἶναι καλόν ὁ νόμος, διότι ἀντιστρατεύεται καί ἐναντιοῦται· ἐάν δέ δέν εἶναι καλόν ὁ νόμος, τότε εἶναι καλόν ἡ σὰρξ, διότι κατ' ἐκείνους μάχεται καί πολεμεῖ πρὸς αὐτόν. **Δ** Πῶς λοιπόν ἰσχυρίζονται ὅτι καί τὰ δύο εἶναι τοῦ διαβόλου, ἐνῶ εἰσάγουν αὐτά νά εἶναι ἀντίθετα μεταξύ των; Βλέπεις πόση εἶναι μαζί μέ τήν ἀσέβειαν καί ἡ ἀνοησία;

Ὡστε τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι τοιαῦτα, ἀλλὰ τήν ἁμαρτίαν μόνον κατακρίνουν, καί διδάσκουν ὅτι ὁ νόμος, καί ὁ φυσικός καί ὁ Μωσαϊκός, πού ἔχει δοθῇ ἀπό τόν Θεόν, πρὸς αὐτήν εἶναι ἐχθρός καί ὄχι πρὸς τήν σάρκα· διότι δέν διδάσκουν, ὅτι ἡ σὰρξ εἶναι ἁμαρτία, ἀλλ' ἔργον τοῦ Θεοῦ, καί κατάλληλον πρὸς ἀρετήν δι' ἡμᾶς, ἐάν σωφρονώμεν.

«Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου» Ε (στ. 24); Εἶδες πόση εἶναι ἡ ἐξουσία τῆς κακίας, ἀφοῦ νικᾷ τὸν νοῦν παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι εὐχαριστεῖται μέ τὸν νόμον; Διότι δὲν δύναται, λέγει, κάποιος νά εἰπῇ, ὅτι ἡ ἁμαρτία ἡττᾶται, ὅταν μισῶ καὶ ἀποστρέφωμαι τὸν νόμον· καθότι εὐχαριστοῦμαι μέ αὐτόν καὶ συμφωνῶ, καὶ καταφεύγω πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος μέν οὔτε ὅταν καταφεύγω πρὸς αὐτόν ἡδυνήθη νά μέ σώσῃ, ὁ Χριστός ὅμως ἂν καὶ τὸν ἀποφεύγω μέ ἔσωσεν. Εἶδες πόση εἶναι ἡ ὑπερβολή τῆς χάριτος; Ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος δὲν ἔγραψεν αὐτό κατ' αὐτόν τὸν τρόπον· στενάξας δέ μόνον καὶ μεγάλως θρηνήσας, ὥς νά εἶναι ἔρημος ἀπὸ ἐκείνους πού πρόκειται νά βοηθήσουν, διὰ τῆς ἀπορίας δεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγει: «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου»;

562 Ὁ νόμος δὲν ἡδυνήθη, ἡ συνείδησις δὲν ἤρκεσε, καίτοι βεβαίως ἐπῆνουν τὰ καλὰ, καὶ δὲν ἐπῆνουν μόνον, ἀλλὰ καὶ χρησιμοποιοῦν αὐτὰ ἐγὼ ὥς φρούρια ἐμαχόμεν πρὸς τὰ ἀντίθετα. Διότι μέ τὸ νά εἰπῇ «ἀντιστρατευόμενον», ἔδειξε καὶ αὐτόν νά ἀντιπαρατάσσεται. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν θά ὑπάρξῃ ἐλπίς σωτηρίας; «Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, φησί, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν» (στ. 25). Εἶδες πῶς ἔδειξεν ἀναγκαίαν τὴν παρουσίαν τῆς χάριτος, καὶ κοινὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ; Διότι ἐάν εὐχαριστῇ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τῆς εὐχαριστίας ταύτης καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι αἷτιος.

Ὅταν δέ ἀκούσῃς αὐτόν νά λέγῃ «τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου»; νά μὴ νομίζῃς, ὅτι αὐτός κατηγορεῖ τὴν σάρκα. Β Διότι δὲν εἶπε σῶμα ἁμαρτίας, ἀλλὰ σῶμα θανάτου, τουτέστι τὸ θνητόν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐνίκηθη ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὅχι ἐκεῖνο πού ἐδημιούργησε τὸν θάνατον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς κακίας τῆς σαρκός, ἀλλὰ τῆς βλάβης τὴν ὁποίαν ὑπέστη. Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἀφοῦ αἰχμαλωτισθῇ ἀπὸ βαρβάρους, λέγεται ὅτι εἶναι τῶν βαρβάρων, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι βάρβαρος, ἀλλ' ἐπειδὴ κατέχεται ἀπὸ ἐκείνους, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ σῶμα λέγεται θανάτου, ἐπειδὴ κατεσχέθη ἀπὸ αὐτόν, ὅχι ἐπειδὴ προεξένησεν αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς οὔτε αὐτός θέλει νά ρυσθῇ ἀπὸ τὸ σῶμα γενικῶς, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ θνητόν σῶμα, ὑποδηλῶν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πολλάκις εἶπον, C ὅτι θέλει νά ρυσθῇ ἀπὸ τὸ σῶμα πού ὑπόκειται εἰς πάθη καὶ πού εὐκόλως ἡττᾶται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, λέγει, ἐάν τόση ἦτο ἡ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας πρὸ τῆς χάριτος, ἐτιμωρήθησαν οἱ ἁμαρτάνοντες; Διότι τοιαῦτα διετάχθησαν, τὰ ὁποῖα ἦτο δυνατόν, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὑπερίσχυε ἡ ἁμαρτία, νά τὰ κατορθώσουν. Καθόσον δὲν ὠδήγει αὐτοὺς εἰς τελείαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ χρήματα ἐπέτρεπε νά ἀπολαμβάνουν, καὶ γυναῖκας περισσοτέρας νά χρησιμοποιοῦν δὲν ἡμπόδιζε, καὶ θυμὸν δίκαιον νά χρησιμοποιοῦν ἐπέτρεπε, καὶ τροφήν

σύμμετρον νά ἀπολαμβάνουν καί τόση ἤτο ἡ συγκατάβασις, ὥστε ὁ γραπτός νά ἀπαιτῇ καί ὀλιγώτερα ἀπό ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα διέτασεν ὁ φυσικός νόμος. **Δ** Διότι ὁ μὲν τῆς φύσεως νόμος διέτασσε ἓνα ἄνδρα μέ μιαν γυναῖκα διαρκῶς νά συνάπτεται, πρᾶγμα τό ὁποῖον βεβαίως καί ὁ Χριστός φανερώων ἔλεγεν, ὅτι «ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς» (Ματθ. 19,4). Ὁ δέ νόμος τοῦ Μωϋσέως δέν ἠμπόδιζεν ἄλλην μέν νά ἀπολύῃ, ἄλλην δέ νά εἰσάγῃ ἀντ' αὐτῆς, οὔτε ἀπηγόρευε νά ἔχῃ δύο συγχρόνως. Ἐκτός δέ ἀπό αὐτό εἶναι δυνατόν νά ἴδῃ κάποιος τοὺς πρό τοῦ νόμου, οἱ ὁποῖοι ἐξεπαιδεύοντο ἀπό τόν νόμον τῆς φύσεως, νά ἔχουν κατορθώσῃ καί ἄλλα περισσότερα ἐν σχέσει μέ τοὺς ἐν τῷ νόμῳ. Δέν ἐπηρεάσθησαν λοιπόν ἐκεῖνοι πού ἔζησαν εἰς τήν Παλαιάν Διαθήκην, ἀφού τόσον σύμμετρος νομοθεσία εἰσήχθη εἰς αὐτούς. **Ε** Ἐάν δέ οὔτε κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἤρκεσαν νά ὑπερισχύουν, ἡ κατηγορία εἶναι διὰ τήν ὀλιγορίαν αὐτῶν.

Διά τοῦτο καί ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ, διότι τίποτε ἀπό αὐτά ἀφού δέν ἐλεπτολόγησεν ὁ Χριστός, ὅχι μόνον δέν ἀπήτησεν εὐθύνas διὰ τὰ ἰδικά μας, ἀλλά καί μᾶς κατέστησε καταλλήλους πρὸς μεγαλύτερον δρόμον. Διά τοῦτο λέγει: «*Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*».

Καί ἀφού ἄφησε τήν σωτηρίαν πού εἶναι ὁμολογημένη, ἐκ τῶν ἤδη ἀποδεδειγμένων πρὸς ἄλλο μεταβαίνει πλεον, λέγων ὅτι δέν ἀπηλλάγημεν μόνον ἀπό τὰ προηγούμενα, ἀλλά καί πρὸς τό μέλλον κατέστημεν ἀήττητοι. «*Οὐδέν γάρ, φησί, κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μή κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν*» (κεφ. 8, στ. 1). Ἀλλά δέν ἀνέφερεν αὐτό προηγούμενως. **563** Ἔως ὅτου ὑπενθύμισε πάλιν τήν προηγούμενην κατάστασιν. Διότι ἀφού εἶπε προηγούμενως «*ἄρα οὖν αὐτός ἐγώ τῷ μέν νοῦ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δέ σαρκί νόμῳ ἁμαρτίας*» (κεφ. 7, στ. 25), τότε προσέθεσεν: «*Οὐδέν ἄρα κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*». Ἐπειτα ἐπειδή εἰς αὐτό ἀντιτίθετο τό γεγονός ὅτι πολλοί καί μετά τό βάπτισμα ἁμαρτάνουν, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτό βιάζεται νά φθάσῃ. Καί δέν λέγει ἀπλῶς «*τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*», ἀλλά «*τοῖς μή κατὰ σάρκα περιπατοῦσι*», δεικνύων, ὅτι τό πᾶν προέρχεται ἐν συνεχείᾳ ἀπό τήν ἰδικήν μας ὀλιγορίαν· διότι εἶναι δυνατόν σήμερον νά μή περιπατῶμεν κατὰ σάρκα, τότε δέ ἦτο δύσκολον.

Ἐπειτα καί μέ ἄλλον τρόπον ἀποδεικνύει αὐτό διὰ τῶν ἐξῆς λέγων: **Β** «*Ὁ γάρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με*» (στ. 2), νόμον Πνεύματος ἐδῶ ὀνομάζων τό Πνεῦμα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς νόμον ἁμαρτίας λέγει τήν ἁμαρτίαν, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον νόμον Πνεύματος τό Πνεῦμα. Καί ὁμῶς καί τόν νόμον τοῦ Μωϋσέως τοιοῦτοτρόπως ὀνόμαζε λέγων: «*Οἶδάμεν γάρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστί*»· ποῖα λοιπόν εἶναι ἡ διαφορά; Πολλή καί ἀπείρος· διότι ἐκεῖνος μέν εἶναι πνευματικός, οὗτος ὁμῶς νόμος Πνεύματος. Καί τί διαφέρει τοῦτο

ἀπό· ἐκεῖνο; "Οτι αὐτός μὲν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος μόνον ἐδόθη; οὗτος δὲ καὶ Πνεῦμα ἄφθονον ἐχορήγει εἰς ἐκείνους τοὺς τὸν ἐδέχοντο. Διὰ τοῦτο καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν νόμον ζωῆς, Ὁ πρὸς ἀντιδιαστολήν ἐκείνου τοῦ τῆς ἁμαρτίας, ὅχι τοῦ Μωϋσαϊκοῦ. Διότι ὅταν λέγῃ «**ἡλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου**» (στ. 2), δὲν ἐννοεῖ ἐδῶ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως καθόσον οὐδαμοῦ ὀνομάζει αὐτὸν νόμον ἁμαρτίας. Διότι πῶς θὰ ὠνόμαζε τοιοῦτοτρόπως ἐκεῖνον τὸν ὅποιον πολλάκις καὶ ἅγιον καὶ δίκαιον ὠνόμασε καὶ ποὺ ἐξαφανίζει τὴν ἁμαρτίαν; ὥστε ἐκεῖνον ποὺ ἀντιστρατεύεται εἰς τὸν νόμον τοῦ νόος ὠνόμασε νόμον ἁμαρτίας. Τοῦτον βεβαίως τὸν φοβερόν πόλεμον κατέλυσεν, ἀφοῦ ἐθανάτωσε τὴν ἁμαρτίαν ἢ χάρις τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀφοῦ κατέστησεν εἰς ἡμᾶς τὸν ἄγωνα ἐλαφρόν, καὶ προηγουμένως ἀφοῦ ἐστεφάνωσε, καὶ τότε μὲ πολλὴν σύμμαχίαν ἀφοῦ ἤλκυσε πρὸς τὰ παλαισματα.

Δ Καὶ πράγμα τὸ ὅποιον πάντοτε πράττει, δηλαδὴ μεταβαίνων ἀπὸ τὸν Υἱὸν εἰς τὸ Πνεῦμα, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν Υἱόν καὶ τὸν Πατέρα, καὶ ἀναφέρων ὅλα τὰ παρ' ἡμῶν εἰς τὴν Τριάδα, τὸ ἴδιον καὶ ἐδῶ πράττει. Διότι ἀφοῦ εἶπε «**τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου**»; ἔδειξε τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ νὰ πράττῃ τοῦτο· ἔπειτα πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ τοῦ Υἱοῦ· «**ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἡλευθέρωσέ με**», λέγει· ἔπειτα πάλιν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν· «**τό γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, φησὶν, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί**» (στ. 3).

Ε Πάλιν φαίνεται μὲν ὅτι κατηγορεῖ τὸν νόμον· ἐάν ὅμως κάποιος προσέχῃ ἀκριβῶς, καὶ πάρα πολὺ ἐπαινῇ αὐτόν, δεικνύων ὅτι εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν Χριστόν, καὶ ὅτι τὰ ἴδια ἔχει προεῖπει. Διότι δὲν εἶπε «**τό πονηρὸν τοῦ νόμου**», ἀλλὰ «**τό ἀδύνατον**» καὶ πάλιν «**ἐν ᾧ ἡσθένει**», ὅχι «**ἐν ᾧ ἐκακούργει, ἢ ἐπεβούλευε**». Καὶ δὲν ἀναφέρει τὴν ἀδυναμίαν εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὴν σάρκα, λέγων· «**Ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός**», σάρκα πάλιν ἐδῶ ὀνομάζων ὅχι αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τὸ σαρκικώτερον φρόνημα, διὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νόμον ἀπαλλάσσει ἀπὸ κατηγορίας· ὅχι μόνον δὲ διὰ τούτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς.

564 Διότι ἐάν ὁ νόμος ἦτο ἀντίθετος, πῶς ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, καὶ προβάλλει τὸ δικαίωμα αὐτοῦ, καὶ χεῖρα ἔτεινε κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί; Διότι τοῦτο εἶχεν ὑπολειφθῇ, ἐπειδὴ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ὁ νόμος εἶχε κατακρίνει αὐτὴν ἐν τῇ ψυχῇ. Τί λοιπόν; τὸ σπουδαιότερον ἐπραξεν ὁ νόμος, τὸ δὲ κατώτερον ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, Οὐδαμῶς. Διότι ἰδιαίτερος μὲν καὶ ἐκεῖνος ὁ Θεὸς ἔκαμε; ὁ ὁποῖος ἔχει δώσει τὸν φυσικὸν νόμον, καὶ προσέθεσε τὸν γραπτὸν κατ' ἄλλον δὲ τρόπον δὲν ὑπῆρχεν ὄφελος ἀπὸ τοῦ σπουδαιότερου, **Β** ἐάν τὸ

κατώτερον δέν προϋπῆρχε. Διότι ποῖον ὄφελος ὑπάρχει νά γνωρίζης ἐκεῖνα πού πρέπει νά πράττης, χωρίς νά προχωρῇς εἰς τήν πράξιν; Οὐδέν, ἀλλά καί μεγαλυτέρα κατάκρισις.¹

"Ὡστε ἐκεῖνος πού ἔσωσε τήν ψυχήν, ὁ ἴδιος εἶναι πού κατέστησε καί τήν σάρκα ὑπάκουον. Διότι ἡ μέν διδασκαλία εἶναι εὐκόλος· ἡ ὑπόδειξις δέ καί κάποιας ὁδοῦ, διά τῆς ὁποίας μέ εὐκολίαν ἐπραγματοποιήθησαν αὐτά, τοῦτο εἶναι τό θαυμαστόν. Διά τοῦτο δέ ἦλθεν ὁ Μονογενής, καί δέν ἀπεμακρύνθη, ἕως ὅτου ἀπῆλλαξεν ἡμᾶς ἀπό τήν δυσκολίαν ἐκείνην.

Καί τό σπουδαιότερον εἶναι βεβαίως ὁ τρόπος τῆς νίκης· διότι δέν ἔλαβεν ἄλλην σάρκα, ἀλλ' αὐτήν ταύτην τήν καταπονομένην, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος εἰς τήν ἀγοράν, ἀφοῦ ἰδῇ γυναῖκα εὐτελεῖ καί εἰς τόν δῆλον ἀνήκουσαν νά τήν κτυποῦν, **Κ** εἰπῇ ὅτι εἶναι υἱός της, ἐνῶ εἶναι υἱός βασιλέως, καί κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἀπαλλάξῃ αὐτήν ἀπό ἐκείνους πού τήν βλάπτουν. Πρᾶγμα τό ὁποῖον αὐτός ἐπραξε μέ τό νά ὁμολογήσῃ ὅτι εἶναι υἱός ἀνθρώπου, καί μέ τό νά παρασταθῇ εἰς αὐτήν, καί μέ τό νά κατακρίνῃ τήν ἁμαρτίαν. Δέν ἐτόλμησε λοιπόν νά κτυπήσῃ αὐτήν κατόπιν, μᾶλλον δέ τήν ἐκτύπησε μέν μέ τό κτύπημα τοῦ θανάτου· μέ αὐτό δέ τοῦτο κατεκρίθη καί ἐχάθη, ὅχι ἡ σὰρξ πού ἐκτυπήθη, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία πού ἐκτύπησε, πρᾶγμα τό ὁποῖον εἶναι περισσότερον θαυμαστόν ἀπό ὅλα. Διότι ἐάν δέν ἐπραγματοποιεῖτο νίκη εἰς τήν σάρκα, δέν θά ἦτο τόσον θαυμαστόν, ἀφοῦ καί ὁ νόμος ἐπραγματοποιεῖ τοῦτο· **Δ** τό δέ θαυμαστόν εἶναι, ὅτι τό τρόπαιον ἐστήθη μετά σαρκός, καί ἐκείνη ἡ ὁποία ἀπειράκις κατεβλήθη ὑπό τῆς ἁμαρτίας, αὕτη ἔλαβε λαμπράν τήν νίκην ἐναντίον αὐτῆς.

Διότι κύτταξε πόσα παράδοξα συνέβησαν: Πρῶτον μέν, ὅτι δέν ἐνίκησεν ἡ ἁμαρτία τήν σάρκα· δεῦτερον δέ, ὅτι καί ἐνίκηθη, καί παρ' αὐτῆς ἐνίκηθη· διότι δέν εἶναι τό ἴδιον νά μή νικηθῇ καί νά νικήσῃ ἐκείνην ἡ ὁποία διαρκῶς ἐνίκα. Τρίτον, ὅτι ὅχι μόνον ἐνίκησεν, ἀλλά καί ἐτιμώρησε· διότι ἐπειδή μέν δέν ἡμάρτησε δέν ἐνίκηθη· ἐπειδή δέ ἀπέθανεν ἐνίκησε καί κατέκρινεν αὐτήν, παραστήσας ἐνώπιον αὐτῆς φοβεράν τήν σάρκα ἡ ὁποία προηγουμένως ἦτο εὐκαταφρόνητος. **Ε** Κατ' αὐτόν τόν τρόπον λοιπόν καί τήν δύναμιν αὐτῆς διέλυσε, καί τόν θάνατον ὁ ὁποῖος εἰσήχθη δι' αὐτῆς ἐθανάτωσε. Διότι ἕως ὅτου μέν ἐλάμβανεν ἁμαρτωλοὺς, δικαίως προσέθετε τόν θάνατον· ἐπειδή δέ

1. Τό νόημα ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ νόμος πού προϋπῆρχε ἦτο θεωρία μόνον· δέν ἐβοήθει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τήν ἐφαρμογὴν του. Τό σπουδαῖον δέ πού προσέφερεν ὁ Χριστός εἶναι ὅχι μόνον ἡ συμπλήρωσις τοῦ νόμου ἀλλά κυρίως ἡ ἐφαρμογὴ του ἀπό τόν ἴδιον, ὥστε μαζί μέ τήν χάριν καί διά τοῦ παραδείγματος νά ὁδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τήν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου.

ἀναμάρτητον σῶμα ἀφοῦ εὗρε τό παρέδωσεν εἰς τόν θάνατον, κατεκρίθη ὡς ἀδικήσασα.²

Βλέπεις πόσα ἔγιναν τὰ βραβεῖα καί αἱ ὠφέλειαι ἐκ τῆς νίκης, ἡ μή ἦτα τῆς σαρκός ὑπό τῆς ἁμαρτίας, καί τό νά νικήσῃ καί νά καταδικάσῃ αὐτήν, ὄχι ἀπλῶς νά καταδικάσῃ, ἀλλά καί ὡς ἁμαρτήσασαν νά καταδικάσῃ; Διότι ἀφοῦ προηγουμένως τήν ἡλεγξεν ὡς ἔχουσαν ἀδικήσῃ, τοιουτοτρόπως κατεδίκασεν αὐτήν, ὄχι ἀπλῶς μέ τήν δύναμιν καί τήν ἐξουσίαν, ἀλλά καί συμφώνως πρὸς τό δίκαιον. 565 Διότι τοῦτο ἐφανέρωσε μέ τό νά εἰπῇ περὶ ἁμαρτίας «κατέκρινε τήν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί», ὡς νά ἔλεγεν, ὅτι τήν ἡλεγξεν ἐπειδὴ μεγάλως εἶχεν ἁμαρτήσῃ, καί τότε κατεδίκασεν αὐτήν. Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἡ ἁμαρτία καταδικάζεται, ὄχι ἡ σὰρξ, ἀλλά αὕτη καί στεφανοῦται, καί τήν ἀπόφασιν κατ' αὐτῆς ἐκφέρει;

Ἐάν δέ λέγῃ ὅτι ἔπεμψε τόν Υἱόν ἐν ὁμοιώματι σαρκός, νά μή νομίζῃς διὰ τοῦτο ὅτι ἐκείνη ἦτο ἄλλη σὰρξ· διότι ἐπειδὴ εἶπεν «ἁμαρτίας», διὰ τοῦτο καί ἀνέφερε τό ὁμοίωμα. Διότι ὁ Χριστός δέν εἶχε ἁμαρτωλὸν σάρκα, ἀλλ' ὁμοίαν μέ τήν ἰδικήν μας τήν ἁμαρτωλὸν, ἀναμάρτητον ὅμως, Β καί ὡς πρὸς τήν φύσιν τήν ἰδίαν μέ ἡμᾶς. Ὡστε καί ἀπό ἐδῶ εἶναι φανερόν, ὅτι δέν ἦτο πονηρά ἡ φύσις τῆς σαρκός. Διότι οὔτε ἄλλην ἀντὶ τῆς προτέρας ἀφοῦ ἔλαβεν ὁ Χριστός, οὔτε αὐτήν ταύτην ἀφοῦ μετέβαλε κατ' οὐσίαν, τοιουτοτρόπως παρεσκευάσεν αὐτήν νά πολεμήσῃ ἐκ νέου, ἀλλ' ἀφοῦ τήν ἄφησε νά μένῃ εἰς τήν ἰδίαν φύσιν, τήν ἔκαμε νά στεφανωθῇ στέφανον κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καί τότε μετὰ τήν νίκην ἀνέστησεν αὐτήν καί τήν κατέστησεν ἀθάνατον.

Ποῖαν λοιπὸν ἀξίαν, λέγει, ἔχει δι' ἐμέ τοῦτο, ἀφοῦ ἀντὶ ἔγιναν εἰς ἐκείνην τήν σάρκα; Κατ' ἐξοχὴν μάλιστα διὰ σέ· διὰ τοῦτο καί προσέθεσεν: «Ἵνα τό δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι» (στ. 4).

С Τί σημαίνει «τό δικαίωμα»; Τό τέλος, ὁ σκοπός, τό κατόρθωμα. Διότι τί ἤθελεν ἐκεῖνος, καί τί διέτασεν; Νά εἰσὶ ἀναμάρτητος. Τοῦτο λοιπὸν ἔχει κατορθωθῇ τῶρα εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ· καί ἡ μὲν ἀντίστασις καί ἡ νίκη ἦτο ἐκείνου· ἡ ἀπόλαυσις δέ τῆς νίκης ἰδική μας. Λοιπὸν ἅς μὴ ἁμαρτήσωμεν ἐν

2. Παρόμοια μέ τὰ ὅσα ἐξέθεσεν ἐδῶ περὶ καταδίκης τῆς ἁμαρτίας ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἐκθέτει καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης (Λόγος κατηχητικός μέγας 24—26), ἀλλὰ εἰς τήν θέσιν τῆς ἁμαρτίας τοποθετεῖ τόν Διάβολον, ὁ ὁποῖος ἐξηπατήθη μέ τήν ἐνοάρκωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί ὡς λαίμαργος ἰχθύς κατέπευε μαζί μέ τό δόλωμα τῆς σαρκός καί τό ἀγκιστρον τῆς θεότητος. Γράφει ἐπὶ λέξει ὁ ἅγιος Γρηγόριος: «Τῷ προκαλύμματι τῆς φύσεως ἡμῶν ἐνεκρύνθη τό θεῖον, ἵνα, κατὰ τοὺς λίχνους (= λαίμαργους) τῶν ἰχθύων τῷ δέλωτι τῆς σαρκός συναποσπασθῇ τό ἀγκιστρον τῆς θεότητος... ἀπατάται γάρ αὐτός (ὁ Διάβολος) τῷ τοῦ ἀνθρώπου προσλήμματι, ὁ προαπατήσας τόν ἀνθρώπον τῷ τῆς ἡδονῆς δολέωματι».

Πόσον, ἀλήθεια, ἡ κακία συμπορεύεται μετὰ τῆς ἀνοησίας!

συνεχεία, ἄς μὴ ἁμαρτήσωμεν, ἂν δὲν εἴμεθα πολὺ διαλελυμένοι καὶ ὀπισθοχωρημένοι· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε: «*Τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν*».

Διότι διὰ τὴν μὴ ἐγκαταλείψης ὅλην τὴν προετοιμασίαν, ὅταν ἀκούσης, ὅτι σὲ ἔσωσεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸν πόλεμον τῆς ἁμαρτίας· καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου ἔχει ἐκπληρωθῇ εἰς σέ, ἀφοῦ ἡ ἁμαρτία κατεκρίθη εἰς τὴν σάρκα. **Δ**· διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ ἀφοῦ εἶπεν «οὐδὲν ἄρα κατάκριμα», προσέθεσε: «*τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν*» καὶ ἐδῶ λέγων «*ἵνα πληρωθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου ἐν ἡμῖν*», τὸ αὐτὸ τοῦτο προσέθεσε, μᾶλλον δὲ ὄχι τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερον. Διότι ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι «*ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν*», προσέθεσεν «*ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα*» (στ. 4), δεικνύων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπέχωμεν μόνον ἀπὸ τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν νὰ σεμνυνώμεθα. Διότι ἡ ἰδούσις μὲν τοῦ στεφάνου εἰς σέ εἶναι ἀπὸ ἐκείνου, **Ε** ἡ δὲ διατήρησις τῶν δοθέντων ἀπὸ σέ. Καθόσον καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἦτο σκοπὸς τοῦ νόμου, τὸ νὰ μὴ καταστῇς ὑπεύθυνος· εἰς τὴν κατάραν, τοῦτο κατάρθωσε διὰ σέ· ὁ Χριστὸς. **Α**ς μὴ προδώσῃς λουτρὸν τὴν τόσον μεγάλην δωρεάν· ἀλλὰ νὰ φυλάττῃς μετὰ προσοχῆς τὸν καλὸν τοῦτον θησαυρόν. Διότι σοῦ ὑποδεικνύει ἐδῶ, ὅτι δὲν ἀρκεῖ τὸ λουτρόν διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἂν δὲν ἐπιδείξωμεν μετὰ τὸ λουτρόν, ἄξιον τῆς δωρεᾶς βίον. **Ω**στε, λέγων αὐτά, συνηγορεῖ πάλιν μετὰ τὸν νόμον. Διότι μετὰ τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστόν, ὅλα πρέπει νὰ τὰ πράττωμεν καὶ νὰ τὰ προσπαθῶμεν, ὥστε ὁ σκοπὸς ἐκείνου, τὸν ὅποιον ἐξεπλήρωσεν ὁ Χριστὸς, νὰ παραμένῃ εἰς ἡμᾶς καὶ νὰ μὴ καταστρέφεται.

«*Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, φησί, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν*· 566 *οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη. Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται*» (στ. 5-7). Ἀλλ' οὔτε τοῦτο εἶναι συκοφαντία τῆς σαρκὸς. Διότι ἐνόσφ μὲν διατηρῇ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκεται, οὐδὲν ἄτοπον συμβαίνει· ὅταν ὁμῶς ἐπιτρέπωμεν τὰ πάντα εἰς αὐτὴν, καὶ ἀφοῦ ὑπερβῇ τὸ ἰδικόν τῆς μέτρον ἐνανταστῇ ἐναντίον τῆς ψυχῆς, τότε ὅλα τὰ χάνει καὶ τὰ καταστρέφει, ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τῆς φύσιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀμετρίαν καὶ τὴν ἀταξίαν πού προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν. **Β**· «*Οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος*». Δὲν εἶπεν «*ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς φύσις*», οὔτε «*ἡ οὐσία τοῦ σώματος*», ἀλλὰ «*τὸ φρόνημα*», τὸ ὅποιον δύναται νὰ διορθωθῇ ἢ καὶ νὰ ἐξαφανισθῇ. Τοῦτο δὲ λέγει, ὄχι ἀποδίδων εἰς τὴν σάρκα ἰδίαν σκέψιν, (ἀπομακρύνσθαι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐκδοχήν)· ἀλλὰ δεικνύων τὴν περισσότερον ἀνόητον ὁρμὴν τῆς διανοίας, καὶ ἀπὸ τοῦ χειροτέρου ὀνομάζων αὐτὴν, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως συνηθίζει πολλὰκις καὶ σάρκα νὰ ὀνομάζῃ ὁλόκληρον ἄνθρωπον πού ἔχει καὶ ψυχὴν.

«**Γ**· «Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος». Πάλιν ἐδῶ τὴν πνευματικὴν διάνοιαν ἐννοεῖ, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καὶ προχωρῶν λέγει: «Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος» (Ρωμ. 8,27)· καὶ δεικνύει πολλὰ τὰ ἀγαθὰ ποῦ προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν καὶ εἰς τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον. Διότι ἐκ τῶν κακῶν, τὸ φρόνημα τῶν ὁποίων εἰσάγει τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν, πολὺ περισσότερα ἀγαθὰ παρέχει τὸ πνευματικόν, πράγματα τὰ ὁποῖα ἐφανέρωσεν, εἰπὼν «ζωὴ καὶ εἰρήνη» τὸ μὲν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ προηγουμένου: «Τὸ γὰρ φρόνημα, φησί, τῆς σαρκός, θάνατος», τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐξῆς: Διότι ἄφου εἶπεν «εἰρήνη», προσέθεσε, «διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, ἔχθρα εἰς Θεόν», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὸν θάνατον.

Ἐπειτα δεικνύων, πῶς ὑπάρχουν καὶ θάνατος καὶ ἔχθρα, «τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, φησὶν, οὐδὲ γὰρ δύναται». **Δ** Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς ἀκούων «οὐδὲ γὰρ δύναται», διότι ἡ ἀπορία αὕτη εὐκόλως λύεται. Διότι ἐδῶ φρόνημα σαρκός ἐννοεῖ τὸν γεῶδη λογισμόν, τὸν ἀνόητον, τὸν ἐστραμμένον πρὸς τὰ βιωτικά καὶ τὰς πονηράς πράξεις· αὐτὸς λέγει, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποταγῇ εἰς τὸν Θεόν.

Καὶ ποία ἐλπίς σωτηρίας ὑπάρχει τότε, ἐάν εἶναι ἀδύνατον ὁ κακὸς νὰ γίνῃ καλός; Δέν ἐννοεῖ αὐτό· διότι πῶς ὁ Παῦλος ἔγινε καλός; πῶς ὁ ληστής; πῶς ὁ Μανασσῆς; πῶς οἱ Νινενῖται; πῶς ὁ Δαυὶδ ἄφου ἔπεσε, ἀνέκτησε τὸν ἑαυτὸν του; πῶς ὁ Πέτρος ἄφου ἡρνήθη, ἦλθε πάλιν εἰς ἑαυτόν; πῶς ἐκεῖνος ποῦ εἶχε πορνεύσει, σύγκατεριθμήθη εἰς τὴν ποιμνὴν τοῦ Χριστοῦ; **Ε** πῶς οἱ Γαλάται ἄφου ἐξέπεσον ἀπὸ τὴν χάριν, ἐπανῆλθον πρὸς τὴν προηγουμένην εὐγένειαν; Δέν ἐννοεῖ λοιπὸν τοῦτο ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὁ κακὸς νὰ γίνῃ καλός, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀδύνατον διὰν παραμένη κακός νὰ ὑποταγῇ εἰς τὸν Θεόν· ἄφου μεταβληθῇ ὁμῶς, εἶναι εὐκόλον νὰ γίνῃ καλός καὶ νὰ ὑποταγῇ. Διότι δέν εἶπεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν δύναται νὰ ὑποταγῇ εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι ἡ κακὴ πρᾶξις δέν δύναται νὰ εἶναι καλὴ· ὥς νὰ ἔλεγεν: Ἡ πορνεία δέν δύναται νὰ εἶναι σωφροσύνη· οὔτε ἡ κακία ἀρετὴ. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως καὶ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον λέγει «οὐ δύναται δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν» (Ματθ. 7,18), ὅχι ἐμποδίζων τὴν μεταβολὴν ἀπὸ τὴν κακίαν εἰς ἀρετήν, ἀλλ' ἐννοῶν, ὅτι διὰν παραμένη εἰς τὴν κακίαν δέν δύναται νὰ φέρῃ καρποὺς καλοὺς. **567** Διότι δέν εἶπεν, ὅτι δέν δύναται δένδρον ἄγριον νὰ γίνῃ ἡμέρον· ἀλλ' ὅτι δέν δύναται νὰ φέρῃ καρποὺς ἡμέρους ἐνὸς ὧ παραμένει ἄγριον· ἄφου βεβαίως, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ μεταβληθῇ, καὶ ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἄλλην παραβολῇ· τὸ εἰδείξεν, διὰν παρουσιάξῃ τὰ ζιζάνια νὰ γίνωνται σῖτος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμποδίζει νὰ τὰ ἐκριζώσωμεν· «μὴ ποτέ γάρ, φησί, σὲν αὐτοῖς ἀνασπάσῃτε καὶ τὸν σῖτον» (Ματθ. 13,29), τούτεστι ἐκεῖνον ποῦ πρόκειται νὰ γίνηται ἀπὸ αὐτά.

«καὶ εἰς τὸν καιρὸν ἐκείνον ἐγὼ ἐκρίνω αὐτὰς καὶ αὐτὰς ἀκριβῶς ἀποθήσω» (Ματθ. 13,30).

Φρόνημα σαρκός λοιπόν τήν κακίαν ἐννοεῖ, καί φρόνημα πνεύματος τήν χάριν, πού ἔχει δοθῇ καί τήν ἐνέργειαν, **Β** πού κρίνεται ἀπό τήν ἀγαθήν προαίρεσιν, οὐδαμοῦ διδασκῶν ἐδῶ περί ὑποστάσεως καί οὐσίας, ἀλλά περί ἀρετῆς καί κακίας. Διότι ἐκεῖνο, λέγει, τό ὅποῖον δέν ἡδυνήθης ἐν τῷ νόμῳ, τοῦτο θά δυνήθῃς τώρα, δηλαδή νά βαδίζῃς ὀρθῶς καί χωρίς νά πίπτῃς, ἐάν δεχθῇς τήν βοήθειαν τοῦ Πνεύματος. Διότι δέν εἶναι ἀρκετόν τό νά μή περὶπατῶμεν κατά σάρκα, ἀλλά πρέπει νά βαδίζωμεν καί κατά πνεῦμα ἐπειδὴ ἀκριβῶς δέν ἔξαρκεῖ εἰς ἡμᾶς πρός σωτηρίαν τό νά ἀποφεύγωμεν τό κακόν, ἀλλά πρέπει καί τὰ ἀγαθὰ νά πράττωμεν. Τοῦτο δέ θά πραγματοποιηθῇ, ἂν παραδίδωμεν τήν ψυχὴν εἰς τό πνεῦμα, καί πείθωμεν τήν σάρκα νά ἐπιγινώσκῃ τήν ἰδικήν της θέσιν. Διότι κατ' αὐτόν τόν τρόπον καί αὐτήν θά τήν καταστήσωμεν πνευματικὴν ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως, **Γ** ἐάν ἀμελῶμεν, καί τήν ψυχὴν θά κάμωμε σαρκικήν.

Πῶς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἔχει ἀνακαινίσει τὰ πάντα

Διότι ἐπειδὴ δέν ἐξήρτησε τό δῶρον ἀπό τήν ἀνάγκην τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐνεπιστεύθη αὐτό εἰς τήν ἐλευθερίαν τῆς προαιρέσεως, εἰς σέ πλεόν ἐναπόκειται νά πραγματοποιηθῇ καί τοῦτο καί ἐκεῖνο. Διότι τὰ πάντα ἀπό αὐτό ἔχουν συμπληρωθῇ καθόσον δέν ἀντιστρατεύεται πλεόν εἰς τόν νόμον τοῦ νοός ἡμῶν ἡ ἁμαρτία, οὔτε αἰχμαλωτίζει, ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως, ἀλλά ὅλα ἐκεῖνα τὰ πάθη ἔχουν σταματήσει καί διαλύονται, καί ἔχουν ὑποχωρήσει φοβούμενα καί τρέμοντα τήν χάριν τοῦ Πνεύματος. Ἐάν δέ σύ σβήνης τό φῶς, ἐκβάλλῃς τόν ἡνίοχον, **Δ** καί ἐκδιώκῃς τόν κυβερνήτην, εἰς τόν ἑαυτὸν σου κατόπιν νά ὑπολογίῃς τήν ἀναταραχήν.

Διότι, ὅτι τώρα ἡ ἀρετὴ ἔχει καταστή εὐκολωτέρα, διὰ τοῦτο καί πολλή ἡ αὐξήσις τῆς ἐγκαρτερήσεως, μάθε πῶς διέκειντο τὰ πράγματα τῶν ἀνθρώπων, ὅτε μὲν ἐπεκράτει ὁ νόμος, πῶς δέ τώρα, ὅτε ἔλαμψεν ἡ χάρις. Διότι ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἰς οὐδένα προηγουμένως ἐφαίνοντο, ὅτι εἶναι δυνατὰ, ἡ παρθενία, καί ἡ περιφρόνησις τοῦ θανάτου, καί τῶν ἄλλων τῶν περισσοτέρων παθῶν, ταῦτα εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης ἔχουν κατορθωθῇ τώρα. Καί ὄχι μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλά καί εἰς τοὺς Σκύθας καί τοὺς Θρᾶκας καί εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καί τοὺς Πέρσας, **Ε** καί εἰς ἄλλους δέ βαρβάρους περισσοτέρους, καί χορεῖται παρθένων καί λαοὶ μαρτύρων καί ὁμάδες μοναχῶν, καί περισσότεροι οὗτοι ἐν συνεχείᾳ εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐγγάμους, καί αὐξήσις τῆς νηστείας καί ὑπερβολικὴ ἀκτημοσύνη τὰ ὅποια οἱ ζῶντες κατὰ τόν νόμον δέν ἡδυνήθησαν νά φαντασθοῦν εἰς ὄνειρον, πλὴν ἐνός ἢ δύο.

Βλέπω λοιπόν τήν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων νά βοᾷ ἰσχυρό-

τερον ἀπό σάλπιγγα, νά μή ἐκθηλύνεσαι, οὔτε νά προδίδῃς τήν τόσον μεγάλην χάριν. Διότι δέν εἶναι δυνατόν, οὔτε μετά τήν πίστιν, ὅταν ἀμελῇς νά σωθῇς. Διότι οἱ ἀγῶνες εἶναι εὐκολοί, διὰ νά νικήσῃς ἀγωνιζόμενος, 568 ὅχι διὰ νά κοιμᾷσαι, οὔτε διὰ νά χρησιμοποιεῖς τό μέγεθος τῆς χάριτος ὡς ἀφορμὴν ὀκνηρίας, κυλιόμενος πάλιν εἰς τόν προηγούμενον βόρβορον. Διὰ τοῦτο καί προσθέτει λέγων: «Οἱ δέ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται» (στ. 8).

Τί λοιπόν; νά φονεύσωμεν τό σῶμα, λέγει, διὰ νά ἀρέσωμεν εἰς τόν Θεόν; καί νά ἐξέλθωμεν ἀπό τήν σάρκα, καί μᾶς προτρέπεις νά εἴμεθα φονεῖς, ὅταν μᾶς ὀδηγῇς πρὸς τήν ἀρετήν; Βλέπεις πόσα ἄτοπα δημιουργοῦνται, ἐάν ἀποδεχθῶμεν τὰ λεγόμενα γενικῶς; Σάρκα καί ἐδῶ δέν ἐννοεῖ τό σῶμα, οὔτε τήν οὐσίαν τοῦ σώματος, ἀλλά τόν σαρκικόν καί κοσμικόν βίον, καί πού εἶναι γεμᾶτος ἀπό τρυφήν καί ἀσωτίαν, ὁ ὁποῖος καθιστᾷ ὅλον τόν ἄνθρωπον σάρκα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πτεροῦνται διὰ τοῦ πνεύματος, **Β** καί καθιστοῦν καί τό σῶμα πνευματικόν, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον καί ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀποσκιρτοῦν μέν ἀπό αὐτοῦ, δουλεύουν δέ εἰς τήν γαστέρα καί τήν ἡδονήν, καί τήν ψυχὴν καθιστοῦν σάρκα, ὅχι μεταβάλλοντες τήν οὐσίαν αὐτῆς, ἀλλά καταστρέφοντες τήν καλὴν καταγωγὴν αὐτῆς. Καί αὕτη ἡ σημασία τῆς λέξεως καί εἰς τήν Παλαιάν Διαθήκην εἰς πολλά σημεῖα εὐρίσκεται, σάρκα σημαίνουσα τόν ἀνόητον καί βορβορώδη βίον, καί πού ἔχει ἐμπλακὴ εἰς ἡδονάς ἀτόπους. Διότι καί εἰς τόν Νῶε λέγει: «Οὐ μὴ καταμείνῃ τό πνεῦμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τό εἶναι αὐτοὺς σάρκας» **С** (Γεν. 6,3). Καίτοι καί αὐτός ὁ Νῶε μέ σάρκα περιεβόλλετο, ἀλλά τοῦτο, τό νά περιβάλλεται δηλαδή ἀπό σάρκα δέν ἦτο κατηγορία, διότι τοῦτο ἦτο φυσιολογικόν, ἀλλά κατηγορία ἦτο τό νά ἔχῃ προτιμήσῃ τόν σαρκικόν βίον. Διὰ τοῦτο καί ὁ Παῦλος λέγει: «Οἱ δέ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται· καί προσέθεσεν «ὅμως δέ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι» (στ. 9), χωρίς νά ἐννοῇ πάλιν γενικῶς τήν σάρκα, ἀλλά τήν τοιαύτην σάρκα, τήν συρομένην ὑπὸ τῶν παθῶν, τήν τυραννουμένην.

Καί διὰ ποῖον λόγον, λέγει, δέν ὠμίλησε κατ' αὐτόν τόν τρόπον, οὔτε ἀνέφερε τήν διαφοράν; Διὰ νά ἀνυψώσῃ τόν ἀκροατήν, καί νά δεικνύῃ ὅτι οὔτε σωματικῶς δέν ὑπάρχει ἐκεῖνος πού ζῇ ὀρθῶς. Διότι ἐπειδὴ τό νά μὴ εὐρίσκεται εἰς ἁμαρτίαν ὁ πνευματικός, **Д** παντοῦ ἦτο ὀλοφάνερον, οὗτος τό σπουδαιότερον ἀναφέρει, ὅτι ὅχι μόνον εἰς ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὅτι οὔτε εἰς σάρκα ἐν συνεχείᾳ εὐρίσκεται ὁ πνευματικός ἄνθρωπος, ἄγγελος γενόμενος ἀπό ἐδῶ πλέον, καί πρὸς τόν οὐρανόν ἀναβάς, καί ἀπλῶς κατόπιν περιφέρων τό σῶμα.

Ἐάν δέ διὰ τοῦτο κατηγορῇς τήν σάρκα, ἐπειδὴ μέ τό ὄνομα αὐτῆς ὀνομάζει τόν σαρκικόν βίον, καί τόν κόσμον κατὰ τόν ἴδιον τρόπον θά κατηγορήσῃς, ἐπειδὴ καί κόσμος ἢ κακία

ὀνομάζεται πολλάκις, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τοὺς μαθητάς ἔλεγεν ὁ Χριστός: «Ὑμεῖς οὐκ ἐστέ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»: καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς του ἔλεγε πάλιν: «Οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖν, ἐμὲ δὲ μισεῖ» (Ἰωάν. 15, 19 καὶ 7, 7). Καὶ διὰ τὴν ψυχὴν δὲ θά-εἰπῃτε, ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὸν Θεόν, Εἰπεὶ δὲ ἐκείνους ποῦ ζοῦν εἰς τὴν πλάνην τοὺς ὀνόμασε ψυχικούς.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι σωστά αὐτά, δὲν εἶναι. Διότι ὅχι ἁπλῶς εἰς τὰς λέξεις, ἀλλὰ εἰς τὴν γνώμην τοῦ λέγοντος εἶναι ἀναγκαῖον παγτοῦ· νά προσέχωμεν, καὶ νά γνωρίζωμεν τὴν ἀκριβῆ διαίρεσιν τῶν λεχθέντων. Διότι ἄλλα μὲν εἶναι ἀγαθὰ, ἄλλα δὲ κακά, ἄλλα δὲ μέσα, π.χ. ἡ ψυχὴ καὶ ἡ σὰρξ ἀνήκουν εἰς τὰ μέσα, δυνάμενα νά γίνουιν καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο· τὸ δὲ πνεῦμα πάντοτε ἀνήκει εἰς τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐδέποτε γίνεται κάτι ἄλλο. Πάλιν τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, τοῦτέστιν ἡ πονηρὰ πράξις, ἀνήκει εἰς τὰ διαρκῆ κακά, διότι δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἄν λοιπὸν παραδώσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα εἰς τὸ καλύτερον, κατέστης μερίς ἐκείνου· ἂν πάλιν εἰς τὸ χειρότερον, κατέστης κοινωνὸς τῆς ἀπωλείας ποῦ προέρχεται ἀπὸ ἐδῶ, 569 ὅχι ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κυρίαν ἐπιθυμίαν· νά προτιμῇ, ἀμφοτέρω ταῦτα.

Καὶ ὅτι, ταῦτα ἔχουν ταύτην τὴν ἐξήγησιν, καὶ δὲν εἶναι κατηγορία τῆς σαρκός τὰ λεχθέντα, πάλιν ἀφ' οὗ χρησιμοποιοῦμεν αὐτὴν τὴν λέξιν, ὥς ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον. «Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι», λέγει.

Τί λοιπόν, δὲν εἶχον σάρκα, ἀλλ' ἀσώματοι περιεφέροντο; καὶ πῶς εἶναι τοῦτο λογικόν; Βλέπεις, ὅτι τὸν σαρκικὸν βίον ὑπεδήλωσε. Καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν εἶπε «σεῖς δὲ δὲν ἐδρίασκεθε εἰς ἁμαρτίαν»; Διὰ νά μάθῃς, ὅτι ὁ Χριστός, δὲν ἐσβησε μόνον τὴν ἐξουσίαν τῆς ἁμαρτίας, Β ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα κατέστησε, ἐλαφροτέραν καὶ πνευματικωτέραν, ὅχι διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναπετερώσεως μᾶλλον αὐτῆς, διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ πῦρ ὅταν περιβάλλῃ τὸν σίδηρον, καὶ ὁ σίδηρος γίνεται πῦρ παραμένων εἰς τὴν ἰδικὴν του φύσιν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τῶν πιστῶν ποῦ ἔχουν καὶ πνεῦμα ἢ σὰρξ κατόπιν μεταβαίνει πρὸς ἐκείνην τὴν ἐνέργειαν, γινομένη ὅλη πνευματικὴ, σταυρομένη ἀπὸ παγτοῦ, καὶ ἀναπετερουμένη μαζί με τὴν ψυχὴν· ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ σῶμα ἐκείνου ποῦ διδάσκει αὐτά. Διὰ τοῦτο περιεφρόνει μὲν ὅλην τὴν τρυφήν καὶ τὴν ἡδονήν, ἐνετρώφα δὲ εἰς τὴν πείναν καὶ εἰς τὰς μαστιγώσεις καὶ εἰς τὰς φυλακάς, καὶ οὔτε ἐπόνει ὅταν ἔπασχε ταῦτα. C Καὶ τοῦτο φανερώων ἔλεγε: «Διότι τὸ βραχείας διαρκείας ἐλαφρόν τῆς θλίψεως ἡμῶν» (Β' Κορινθ. 4, 17). τοιούτοτρόπως εἶχεν ἐκπαιδεύσει καὶ τὴν σάρκα καλῶς νά βοηθῇ τὸ πνεῦμα.

«Εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν» (στ. 9). Τό «εἴπερ» τοῦτο εἰς, πολλά σημεῖα τὸ ἀναφέρει ὅχι ἐπειδὴ ἀμφιβάλλει, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ πάρα πολὺ πιστεύει, καὶ ἀντὶ τοῦ «ἐπεὶπερ», ὅπως ὅταν

λέγει· «Εἴπερ δίκαιον παρά Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν» (Β' Θεσσ. 1,6)· πάλιν «τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκὴ, εἶγε καὶ εἰκὴ ἢ χωρὶς λόγον» (Γαλ. 3,4).

«Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει» (στ. 9). Δὲν εἶπεν «ἐάν δέ σεῖς δὲν ἔχετε», ἀλλ' εἰς ἄλλους προώθησε τὸ λυπηρόν. «Οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ» (στ. 9), λέγει.

Ὅπου παρεννρίσκειται τὸ Πνεῦμα παρεννρίσκειται καὶ ὁ Χριστός.

«Εἰ δέ Χριστός ἐν ὑμῖν» (στ. 10). Πάλιν τὸν Χριστὸν εἰς αὐτοῦς· καὶ τὸ μὲν λυπηρόν, σύντομόν καὶ παρενθετικόν, τὸ δὲ ποθητόν, ἀπὸ παντοῦ καὶ διὰ πολλῶν, ὥστε νὰ συσπιάσῃ ἐκεῖνο· Τοῦτο ἰδὲ, ἔλεγεν, ὅχι ἐννοῶν τὸ Πνεῦμα Χριστόν, (ἀπομακρύνσου ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποψίν), ἀλλὰ δεικνύων ὅτι ἐκεῖνος ποῦ ἔχει τὸ Πνεῦμα, ὅχι μόνον ὀνομάζεται τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἔχει· Διότι δὲν εἶναι δυνατόν· εἶναι τὸ Πνεῦμα εἶναι παρόν, νὰ μὴ παρεννρίσκειται καὶ ὁ Χριστός. Διότι ὅπου παρεννρίσκειται· μία ἐποστάσις τῆς Τριάδος· Εἰ παρεννρίσκειται· ὅλη ἡ Τριάς· διότι ἀδιασπᾶστος ὑπάρχει πρὸς τὸν ἑαυτὸν της· καὶ ἔχει ἐνωθῇ· μὲ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν· Καί· τί θὰ συμβῇ, λέγει, ἐάν εἶναι ὁ Χριστός εἰς σᾶς· «Τὸ μὲν σῶμα νεκρόν δι' ἁμαρτίαν· τὸ δὲ πνεῦμα ζῶν διὰ δικαιοσύνην» (στ. 10). Εἶδες πόσα κακά προέρχονται ἀπὸ τὸ γεγονός· ὅτι δὲν ἔχει Πνεῦμα ἁγίον· θάνατος, ἔχθρα· εἰς Θεόν, ἢ· ἀδυναμία· νὰ ἀρῇσῃ εἰς τοὺς νόμους ἐκείνου· τὸ νὰ μὴ εἶναι ὅπως· πρέπει τοῦ Χριστοῦ· τὸ νὰ μὴ ἔχη αὐτὸν ἐνοικόν· Προσεξέ· πρὸς τοῦτους καὶ πόσα ἀγαθὰ προέρχονται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἔχει Πνεῦμα· τὸ νὰ εἶναι τοῦ Χριστοῦ, τὸ νὰ ἔχη αὐτόν· τὸν Χριστόν, τὸ νὰ ἀμειλλᾷται πρὸς τοὺς ἀγγέλους.

Διότι τοῦτο σημαίνει νὰ νεκρώσῃ τὴν σάρκα· νὰ ζῇ ζωὴν ἀθάνατον· τὸ νὰ ἔχη ἡδη ἀπὸ ἐδῶ τὴν ἀξιοπιστίαν· τῆς ἀναστάσεως, 570 τὸ νὰ τρέχῃ· μὲ εὐκολίαν τὸν δρόμον· τῆς ἀρετῆς· Διότι δὲν εἶπεν· ἀνὰ πρῶτην τὸ σῶμα· κατέπιπεν τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ νεκρόν· νὰ εἶναι, πᾶσι τῶν τὴν εὐκολίαν τῶν δρόμων. Χαίρις δὲ δυσκολίας καὶ κόπων· οἱ τοιοῦτοι· στεφανοῦται· κατόπιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἁμαρτίαν προσέθεσε, τοῖα νὰ μάθῃς, ὅτι τὴν πόνηρίαν καὶ ὅχι τὴν φύσιν τοῦ σώματος ἀπαῖς· διὰ πάντος ἐφάνευσεν· Διότι ἂν συνέβαινε τοῦτο, πολλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων τοῦ δύνανται· νὰ ὠφεληθοῦν τὴν ψυχὴν· θὰ ἐξηφανίζοντο· Δὲν ἐννοεῖ λοιπὸν τοῦτο, ἀλλὰ θελεῖ νὰ εἶναι νεκρόν, ἐν ᾧ καὶ μένει· Β· Διότι τοῦτο εἶναι ἀποδείξις τοῦ γεγονότος, ὅτι ἔχομεν τὸν Υἱόν, ὅτι τὸ Πνεῦμα εὐρίσκειται ἐντός ἡμῶν, τὸ οὐδόπως νὰ διαφέρουν τὰ σώματα ἡμῶν ἀπὸ τὰ νεκρά· ὥς πρὸς τὴν διαπράξιν τῆς ἁμαρτίας.

Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆς, ἐπειδὴ ἤκουσες νέκρωσιν· καθόσον ἔχεις τὴν ἀληθῆ ζωὴν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς θάνατος θά διαδεχθῇ. Διότι τοιαύτη εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ Πνεύματος· δὲν ὑποχωρεῖ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸν θάνατον, ἀλλὰ ἐξαντλεῖ τὸν θάνατον καὶ τὸν δαπανᾷ, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὸ διατηρεῖ ἀθάνατον. Διὰ τοῦτο ὅταν εἶπε τὸ σῶμα νεκρόν, δὲν εἶπε τὸ Πνεῦμα ζῶν, ἀλλὰ ζωὴν, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δύναται καὶ εἰς ἄλλους νὰ παράσχῃ τὴν ζωὴν. Ἐπειτα πάλιν δημιουργῶν μέγιστον ἐνδιαφέρον εἰς τὸν ἀκροατὴν, ἀναφέρει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀπόδειξιν· Ὡς αὕτη δὲ εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Διότι ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἁμαρτία, οὔτε θάνατος φαίνεται· ὅταν δὲ ὁ θάνατος δὲν φαίνεται, ἡ ζωὴ εἶναι ἀκατάλυτος.

«Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν» (στ. 11). Πάλιν μὲ τὸν λόγον περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀσχολεῖται, ἐπειδὴ αὕτη ἡ ἐλπίς ἰδιαιτέρως ἡτοίμαζε τὸν ἀκροατὴν, καὶ βεβαιώνει αὐτόν διὰ τῶν συμβάντων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Διότι μὴ φοβηθῆς, λέγει, ἐπειδὴ περιβάλλεσαι ἀπὸ νεκρῶν σῶμα· νὰ ἔχῃς τὸ Πνεῦμα, καὶ ὅπως οὐποτε θά ἀναστήθῃ.

Δ Τί λοιπόν; τὰ σώματα ποῦ δὲν ἔχουν Πνεῦμα δὲν ἀνίστανται; καὶ πῶς πρέπει ὅλοι νὰ παρασταθοῦν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ; πῶς δὲ ὁ λόγος τῆς γεέννης θά εἶναι ἀξιόπιστος; Διότι ἐάν ἐκεῖνοι ποῦ δὲν ἔχουν Πνεῦμα δὲν ἀνίστανται, οὔτε γέεννα θά ὑπάρξῃ. Τί σημαίνει λοιπόν τὸ λεγόμενον; Ὅλοι μὲν θά ἀναστήθωσιν, ὅχι ὅμως ὅλοι εἰς ζωὴν, ἀλλ' ἄλλοι μὲν εἰς κόλασιν, ἄλλοι δὲ εἰς ζωὴν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε θά ἀναστήσῃ, ἀλλὰ «ζωοποιήσῃ», πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο σπουδαιότερον ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ποῦ ἔχει δωρηθῇ εἰς μόνους τοὺς δικαίους. Ε Καὶ ἀναφέρων τὴν αἰτίαν τῆς τόσον μεγάλης τιμῆς, προσέθεσε λέγων, «διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν».

Ὡστε ἂν ἀπομακρύνῃς, ἐνῶ εὐρίσκεσαι ἐδῶ, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀπέλθῃς χωρὶς νὰ ἔχῃς αὐτὴν σῶαν, θά τὴν χάσῃς πάντως, ἔστω καὶ ἂν ἀναστήθῃς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἀνέχεται νὰ σὲ παραδώσῃ εἰς κόλασιν, ὅταν βλέπῃ τότε νὰ λάμπῃ εἰς σὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δὲν θά καταδεχθῇ, ὅταν τὸ ἰδῇ ἐσβεσμένον, νὰ σὲ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν νυμφῶνα, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε τὰς παρθένους ἐκεῖνας.

Νὰ μὴ ἀφήσῃς λοιπόν τὸ σῶμα νὰ ζήσῃ τώρα, διὰ νὰ ζήσῃ τότε· κάμε αὐτὸ νὰ ἀποθάνῃ διὰ νὰ μὴ ἀποθάνῃ. Διότι ἐάν παραμῆνῃ ζῶν, δὲν θά ζήσῃ· ἐάν δὲ ἀποθάνῃ, τότε θά ζήσῃ. 571 Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς καθόλου ἀναστάσεως· διότι πρέπει πρῶτον αὐτὸ νὰ ἀποθάνῃ καὶ νὰ ἐνταφιασθῇ, καὶ τότε νὰ γίνῃ ἀθάνατον. Τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὸ λουτρόν· ἐσταυρώθη δηλαδὴ πρῶτον καὶ ἐτάφη, καὶ τότε ἀνεστήθη. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν σώματος τοῦ Κυρίου· διότι καὶ ἐκεῖνο ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη καὶ τότε ἀνέστη.

Συνιστᾶται ἡ νέκρωσις. Δέν ζῇ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶναι ὑποτεταγμένος εἰς τὰ ἐλαττώματα

Αὐτό λοιπόν ἄς πράττωμεν καί ἡμεῖς· ἄς νεκρώσωμεν αὐτό διαρκῶς ἐπὶ αὐτῶν τῶν ἔργων. Δέν ἐννοῶ τὴν οὐσίαν, ὄχι, ἀλλὰ τὰς ὁρμὰς πού ὁδηγοῦν εἰς τὰς κακὰς πράξεις. Διότι καὶ τοῦτο εἶναι ζωὴ, μᾶλλον δέ μόνον τοῦτο εἶναι ζωὴ, τὸ νὰ μὴ ὑπομένῃ τίποτε ἀνθρώπινον, οὔτε νὰ ὑποδουλῶνται εἰς ἡδονάς. Καθόσον ἐκεῖνος πού ὑπέταξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς αὐτάς, **Β** οὔτε νὰ ζῇ δέν δύναται ἐν συνεχείᾳ ἐξ αἰτίας τῶν ἀθυμιῶν πού προέρχονται ἀπὸ αὐτάς, καὶ τῶν φόβων, καὶ τῶν κινδύνων, καὶ τοῦ συρφετοῦ τῶν ἀναριθμητῶν παθῶν. Διότι καὶ θάνατον ἂν ἀναμένη, ἔχει ἀποθά- νει πρὸ τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ φόβου· ἂν καὶ νόσον ὑποῖτευσῃ ὅτι ὑπάρχει, ἂν περιφρόνησιν, ἂν πτωχείαν, ἂν κάτι ἄλλο ἐκ τῶν ἀπροσδοκῆτων, ἔχει χαθῇ καὶ ἔχει καταστραφῇ. Τί θὰ ἡδύνατο λοιπὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀθλιώτερον ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ζωὴν;

Ὅμως δέν εἶναι τοιοῦτος ἐκεῖνος πού ζῇ ἐν τῷ Πνεύματι, ἀλλὰ ἔχει σταθῇ ἀνώτερος καὶ ἀπὸ φόβους καὶ ἀπὸ λύπην καὶ ἀπὸ κινδύνους καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν μεταβολὴν, ὄχι μέ τὸ νὰ μὴ ὑπομένη τίποτε τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ σπουδαιότερον, μέ τὸ νὰ περιφρονῇ αὐτὰ καὶ ὅταν ἐπέρχων- ται κατ' αὐτοῦ.

Γ Πῶς θὰ κατορθωθῇ δέ αὐτό; Ἐάν τὸ Πνεῦμα κατοικῇ ἐντελῶς εἰς ἡμᾶς· διότι δέν εἶπεν ἀπλῶς νὰ κατοικῇ αὐτό δι' ὀλίγον, ἀλλὰ νὰ ἐνοικῇ διαρκῶς. Διὰ τοῦτο δέν εἶπε «τὸ ἐνοικῆ- σαν Πνεῦμα», ἀλλὰ «τὸ ἐνοικοῦν», φανερώνων τὴν καθ' ὅλοκληρί- αν διαμονήν. Ἐπομένως οὗτος ἰδιαιτέρως εἶναι ἐκεῖνος πού ζῇ, αὐτός πού ἐνεκρώθη εἰς τὸν βίον. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε: «*Τὸ Πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην*».

Καὶ διὰ νὰ καταστῇ σαφέστερον τὸ λεγόμενον, ἄς παρουσιά- σωμεν δύο ἀνθρώπους, τὸν ἓνα μὲν νὰ ἔχῃ ἐκδοθῇ εἰς ἀσωτίας καὶ ἡδονάς καὶ εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ βίου, τὸν ἄλλον δέ νὰ ἔχῃ νεκρωθῇ ὡς πρὸς αὐτά, καὶ ἄς ἐξετάσωμεν ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος περισσότερον ζῇ. Διότι ἄς εἶναι ἐκ τῶν δύο τούτων ὁ εἰς μὲν πάρα πολὺ πλούσιος καὶ ἐπίσημος, **Δ** πού τρέφει παρασίτους καὶ κόλακας, καὶ ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι δαπανᾷ ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τοῦτο, ἐπιδιδόμενος εἰς χοροὺς καὶ μέθας· ὁ δέ ἕτερος ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι ζῇ εἰς πτωχείαν καὶ νηστείαν καὶ μέ τὴν λοιπὴν σκληραγωγίαν καὶ ἐγκαρτέρησιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐσπέραν μόνον λαμβάνει τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, ἢ, ἂν θέλῃς, ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι μένει χωρὶς τροφήν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας· ποῖος λοιπὸν ἐκ τῶν δύο τούτων θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἰδιαιτέρως ζῇ;

Οἱ μὲν πολλοὶ καλῶς γνωρίζω, ὅτι ἐκεῖνον θὰ θεωρήσουν, ὁ ὁποῖος σκιρτᾷ καὶ σκορπίζει τὴν περιουσίαν του· ἡμεῖς ὁμως θὰ θεωρήσωμεν ἐκεῖνον πού ἀπολαμβάνει συμμετρίαν. Λοιπὸν ἐπει-

δή ὑπάρχει ἀκόμη διαμάχη καὶ φιλονεικία, ἄς εἰσέλθωμεν εἰς τὰς οἰκίας καὶ τῶν δύο, **Ε** καὶ τότε ἰδιαιτέρως, ὅτε κατ' ἐξοχὴν νομίζεις ὅτι ὁ πλούσιος ζῇ, εἰς αὐτὸν τὸν χρόνον τῆς τρυφῆς, καί, ἀφοῦ εἰσέλθωμεν, ἄς ἐξετάσωμεν μετὰ προσοχῆς εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται ἕκαστος ἐκ τῶν δύο τούτων· διότι ἀπὸ τὰς πράξεις φαίνεται καὶ ἐκεῖνος πού ζῇ καὶ ἐκεῖνος πού ἔχει ἀποθάνει. Λοιπὸν τὸν μὲν ἕνα θά εὕρωμεν νά εἶναι εἰς τὰ βιβλία, ἢ εἰς τὴν προσευχὴν καὶ τὴν νηστείαν, ἢ νά εἶναι ἐν ἐργηγόρσει εἰς κάτι ἄλλο ἐκ τῶν ἀναγκαίων, καὶ νά εἶναι νηφάλιος, καὶ μέ τὸν Θεόν νά συνομιλῇ, τὸν δὲ ἄλλον πού ἔχει ἐμποτισθῇ ὑπὸ τῆς μέθης, θά τὸν ἴδωμεν νά διάκειται οὐδόλως καλύτερον ἀπὸ νεκρόν· καὶ ἂν μείνωμεν μέχρι τῆς ἑσπέρας, θά ἴδωμεν τὸν θάνατον νά ἐπέρχεται περισσότερος εἰς αὐτόν, **572** καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλιν τὸν ὕπνον νά τὸν διαδέχεται, ἐκεῖνον ὁμως καὶ κατὰ τὴν νύκτα θά τὸν ἴδωμεν νά εἶναι νηφάλιος καὶ ἐν ἐργηγόρσει.

Ποῖος λοιπὸν θά εἴπωμεν ὅτι ζῇ περισσότερον, ἐκεῖνος πού κεῖται χωρὶς αἰσθήσεις, καὶ πού πρόκειται ὡς γέλως εἰς ὄλους, ἢ ἐκεῖνος πού ἐνεργεῖ, καὶ συνομιλεῖ πρὸς τὸν Θεόν; Διότι ἂν προσέλθης μὲν πρὸς ἐκεῖνον καὶ εἴπῃς κάτι ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, οὐδόλως θά τὸν ἀκούσης νά ὁμιλῇ, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε τὸν νεκρόν· πρὸς τοῦτον ὁμως ἂν ἐπιθυμήσης νά συναναστραφῇς, ἔστω κατὰ τὴν νύκτα, ἔστω κατὰ τὴν ἡμέραν, ἄγγελον μᾶλλον θά ἴδῃς παρά ἄνθρωπον, καὶ θά τὸν ἀκούσης νά φιλοσοφῇ περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων.

Β Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνος μὲν ζῇ περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους πού ζοῦν, οὗτος δὲ κεῖται ἐλεεινότερος καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν ἀποθάνει; Καὶ ἂν ἀκόμη φανῇ ὅτι ἐνεργεῖ, βλέπει ἄλλα ἀντὶ ἄλλων, καὶ ὁμοιάζει πρὸς τοὺς παράφρονas, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπὸ ἐκείνους εἶναι ἀθλιώτερος. Διότι ἐναντίον ἐκείνων μὲν ἂν κακολογήσῃ κάποιος, καὶ εὐσπλαγχνιζόμεθα πάντες ἐκεῖνον πού κακολογεῖται, καὶ ἐπιτιμῶμεν αὐτόν πού κακολογεῖ ἐναντίον αὐτοῦ ὁμως ἔστω καὶ ἂν ἴδωμεν κάποιον νά ἐφορμᾷ, ὅχι μόνον δὲν συγκινούμεθα πρὸς εὐσπλαγχνίαν, ἀλλὰ καὶ ἐγκρίνομεν τὴν πράξιν ἐναντίον αὐτοῦ πού κεῖται χαμαί. Τοῦτο λοιπόν, πές μου, εἶναι ζωὴ; δέν εἶναι πρᾶγμα φοβερώτερον ἀπὸ ἀναριθμήτους θανάτους;

Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνος πού διασκεδάζει ἀσώτως ὅχι μόνον εἶναι νεκρός, **Γ** ἀλλὰ καὶ χειρότερος ἀπὸ νεκρόν, καὶ ἀθλιώτερος ἀπὸ δαιμονιζόμενον; Διότι ὁ εἰς μὲν ἐλεεῖται, ὁ ἄλλος δὲ μισεῖται· καὶ ὁ μὲν ἀπολαμβάνει συγγνώμην, ὁ δὲ τιμωρεῖται δι' αὐτὰ πού νοσεῖ. Ἐάν δὲ ἐξωτερικῶς εἶναι τόσον καταγέλαστος, ἔχων σίελον πού ἔχει σαπίσει, καὶ ἀποπνέων οἶνον πού ἀναδίδει δυσσομίαν, σκέψου τὴν ἀθλίαν ψυχὴν, ἢ ὁποῖα ἔχει ἐμβυθισθῇ εἰς τό τοιοῦτον σῶμα ὡς εἰς τάφον, κατὰ ποῖον τρόπον εἶναι φυσικόν νά διάκειται. Διότι τό ἴδιον εἶναι δυνατόν νά ἰδῇς, ὁποῖον ἂν κάποιος προητοιμάζε κάποιαν ὑπῆρέτριαν βάρβαρον

καί αἰσχράν καί ἀκάθαρτον νά ἐφορμᾷ καί νά προσβάλλῃ κόρην κοσμίαν καί σῶφρονα καί ἐλευθέραν καί καλῆς καταγωγῆς καί ὡραίαν. Διότι τοιοῦτον πρᾶγμα εἶναι ἡ μέθη.

Ἐναντίον τῆς μέθης καί τῆς πλεονεξίας

Β Ποῖος λοιπόν ἐξ ἐκείνων πού ἔχουν νοῦν δέν θά προετίμα ἀπείρους φορές νά ἀποθάνῃ παρά νά ζήσῃ ἔστω καί μίαν ἡμέραν κατ' αὐτόν τόν τρόπον; Διότι ὅταν ἀνατείλῃ ἡ ἡμέρα ἀφοῦ ἐγερθῇ ἐκ τῆς μέθης ἐκείνης, ἔστω καί ἂν νομίσῃ ὅτι εἶναι νηφάλιος, οὔτε τότε ἀπολαμβάνει καθάραν σωφροσύνην, ἐνῶ ἀκόμη ἡ νεφέλῃ ἐκείνῃ, ἡ δημιουργηθεῖσα ἀπό τήν τρικυμίαν τῆς μέθης, ἴσταται πρό τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐάν δέ καί εἶναι ἐντελῶς νηφάλιος, ποῖον τό ὄφελος; Διότι οὐδόλως εἰς αὐτόν εἶναι χρήσιμος ἡ νηφαλιότης αὕτη, παρά μόνον διὰ νά ἰδῇ τοὺς κατηγορούς. Διότι ὅταν μέν ἀσχημονῇ, τόσον κερδίζει, ὅσον δέν αἰσθάνεται ἐκείνους πού καταγελοῦν εἰς βάρος του· ὅταν δέ ἀνατείλῃ ἡ ἡμέρα, χάνει καί ταύτην τήν παρηγορίαν, Ἐ ἀφοῦ ἀντιλαμβάνεται καί τοὺς δούλους νά γογγύζουν, καί τήν σύζυγον νά αἰσχύνεται, καί τοὺς φίλους νά συκοφαντοῦν, καί τοὺς ἐχθρούς νά καταγελοῦν. Τί εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ ἐλεεινότερον ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τήν ζωὴν, ὅταν ἀνατέλλῃ ἡ ἡμέρα νά περιπαίζεται ὑπὸ πάντων, καί κατὰ τό δειλινόν πάλιν τὰ ἴδια νά ἀσχημονῇ;

Ἀλλὰ τί; θέλεις νά φέρωμεν εἰς τό μέσον τοὺς πλεονέκτας; Διότι αὕτη πάλιν εἶναι ἄλλῃ μέθῃ φοβερωτέρα· ἀφοῦ δέν εἶναι μέθη, ὅπωςδῆποτε εἶναι καί θάνατος πολὺ χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον, ἐπειδὴ καί ἡ μέθη εἶναι φοβερωτέρα. Διότι δέν εἶναι τόσον φοβερόν πρᾶγμα ἡ μέθη ἀπὸ οἶνον, ὅπως ἡ μέθη ἀπὸ τήν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων· καθόσον ἐκεῖ μέν ἡ ζημία σταματᾷ μέχρι τοῦ πάθους, καί καταλήγει εἰς ἀναισθησίαν, καί εἰς τήν καταστροφὴν αὐτοῦ τοῦ μεθύοντος· 573 ἔδω ὁμως ἡ βλάβη διαβαίνει εἰς ἀναριθμήτους ψυχάς, ἀνάπτουσα ἀπὸ παντοῦ ποικίλους πολέμους.

Ἐμπρός λοιπόν, καί τοῦτον ἅς συγκρίνωμεν πρὸς ἐκεῖνον, καί ἅς ἴδωμεν εἰς ποῖα σημεῖα μέν εἶναι ὁμοίος πρὸς αὐτόν, εἰς ποῖα δέ πάλιν πλεονεκτεῖ ἀπὸ αὐτόν, καί ἅς κάμωμεν σήμερον σύγκρισιν μεθύοντων. Διότι πρὸς ἐκεῖνον τόν μακάριον, ὁ ὁποῖος ζῇ ἐν Πνεύματι, ἅς μὴ παραβληθοῦν οὗτοι ἐν συνεχείᾳ, ἀλλὰ μεταξύ των ἅς ἐξετασθοῦν· καί πάλιν τήν τράπεζαν ἅς φέρωμεν εἰς τό μέσον, ἡ ὁποία εἶναι γεμάτῃ ἀπὸ ἀναριθμήτους φόνους. Εἰς ποῖα σημεῖα λοιπόν συμφωνοῦν, **Β** καί ὁμοιάζουν μεταξύ των; Εἰς αὐτὴν τήν φύσιν τοῦ νοσήματος· διότι τὸ μέν εἶδος τῆς μέθης εἶναι διάφορον, ἐπειδὴ τό ἐν γίνεται ἀπὸ οἶνον, τό ἄλλο ἀπὸ

χρήματα, τό πάθος ὁμως εἶναι ὁμοιον, διότι καί οἱ δύο κατέχονται ὁμοίως ἀπό ἀτοπον ἐπιθυμίαν. Καί ἐκεῖνος δηλαδή ὁ ὁποῖος μεθύει ἀπό οἶνον, ὅσον περισσότερα ποτήρια καί ἂν πῖη, τόσον περισσότερα ἐπιθυμεῖ, καί ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ χρήματα, ὅσον περισσότερα καί ἂν κατέχη, τόσον περισσότερον ἀνάπτει τήν φλόγα τῆς ἐπιθυμίας, καί φοβερωτέραν ἐτοιμάζει διὰ τόν ἑαυτόν του τήν δίψαν.

Γ Εἰς τοῦτο μέν λοιπόν ὁμοιάζουν· εἰς ἄλλο δέ πάλιν ὁ φιλάργυρος πλεονεκτεῖ. Εἰς ποῖον λοιπόν; Ὅτι ἐκεῖνος μέν πάσχει πρᾶγμα κατά φύσιν, διότι ἐπειδή ὁ οἶνος εἶναι θερμός, καί ἐπαυξάνει τήν ἔμφυτον ξηρότητα, κατ' αὐτόν τόν τρόπον κάμνει τοὺς μεθύοντας νά διψοῦν· ἐκεῖνος ὁμως διὰ ποῖον λόγον διαρκῶς ἐπιθυμεῖ περισσότερα; Διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἔάν περισσότερον πλουτήσῃ, τότε ἰδιαίτερος εὐρίσκεται εἰς πτωχείαν· καθόσον τοῦτο ἐδῶ τό πάθος εἶναι ἀδιανόητον, καί ὁμοιάζει μᾶλλον μέ αἰνίγμα.

Ἄλλ' ἅς ἐξετάσωμεν αὐτούς, ἂν θέλῃς, καί μετά τήν μέθην· μᾶλλον δέ τόν φιλάργυρον οὐδέποτε εἶναι δυνατόν νά τόν ἴδωμεν μετά τήν μέθην· ἀκριβῶς κατ' αὐτόν τόν τρόπον διαρκῶς εὐρίσκεται ἐν τῇ μέθῃ. Ἐπομένως ἅς ἐξετάσωμεν καί τοὺς δύο ὅταν εὐρίσκονται εἰς αὐτήν τήν μέθην, **Δ** καί ἅς ἐξακριβώσωμεν ποῖος εἶναι περισσότερον καταγέλαστος, καί ἅς διαζωγραφίσωμεν σκιαγραφοῦντες αὐτούς πάλιν μέ ἀκρίβειαν.

Θά ἴδωμεν λοιπόν ἐκεῖνον πού παραπαίει ἀπό οἶνον, ὅταν γίνῃ ἐσπέρα, νά μή διακρίνῃ οὐδένα ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοὶ του εἶναι ἀνοικτοί, ἀλλά ἀπλῶς καί εἰς τήν τύχην νά περιφέρεται, καί νά συγκρούεται πρός ἐκείνους πού τόν συναντοῦν, καί νά κάμνῃ ἕμετον καί νά σπαράσσεται καί νά γυμνοῦται ἀσχημόνως· ἔστω καί ἂν παρευρεθῇ γυνή, ἔστω θυγάτηρ, ἔστω ὑπηρέτρια, ἔστω οἰοσδήποτε, θά γελᾷ ἀφθόνως.

Λοιπόν καί τόν πλεονέκτην ἅς φέρωμεν εἰς τό μέσον. Διότι ἐδῶ τὰ γινόμενα δέν εἶναι ἄξια μόνον γέλωτος, **Ε** ἀλλά καί κατάρας καί πολλοῦ θυμοῦ καί ἀναριθμῆτων κεραυνῶν· πρῶτον ὁμως ἅς ἐξετάσωμεν τόν γέλωτα. Διότι καί οὗτος καθ' ὁμοιον τρόπον πρός ἐκεῖνον ἀγνοεῖ τοὺς πάντας, καί φίλους καί ἐχθρούς, καί ὁμοίως ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ἀνοικτοί ἔχει τυφλωθεῖ, καί ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὅλα τὰ βλέπει ὡς οἶνον, τοιοῦτοτρόπως καί οὗτος ὅλα τὰ βλέπει ὡς χρήματα. Καί ὁ ἕμετος δέ πολύ φοβερότερος· διότι δέν ἐκβάλλει τροφάς, ἀλλά λόγους ἐμπαιγμοῦ, ὕβρεων, πολέμων, θανάτων, πράγματα πού προσελκύουν κατά τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀναριθμήτους ἀπό ὑψηλά κεραυνούς· καί ὁποῖον εἶναι τό σῶμα τοῦ μεθύοντος μαυροκίτρινον καί παραλελυμένον, τοιαύτη εἶναι καί ἡ ψυχὴ ἐκεῖνου· μᾶλλον δέ οὔτε αὐτό τό σῶμα ἔχει ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τήν νόσον ταύτην, ἀλλά καί περισσότερον κυριεύεται, ἀφοῦ ἡ φροντίς καί ὁ θυμός καί ἡ ἀγρυπνία κατατρώγουν αὐτό φοβερότερον ἀπὸ τόν οἶνον, καί ὀλίγον κατ' ὀλίγον

τό εξαφανίζουσιν. **574** Καί ὁ μὲν ὑπὸ τῆς μέθης κατεχόμενος, ἔστω καὶ κατὰ τὴν νύκτα δύναται νά εἶναι νηφάλιος· αὐτός ὁμως διαπαντός μεθύει, καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ κατὰ τὴν νύκτα, καὶ ὅταν εὐρίσκεται εἰς ἐγρήγορσιν καὶ ὅταν καθεύδῃ, τιμωρούμενος περισσότερον ἀπὸ κάθε φυλακισμένον καὶ ἐργαζόμενον εἰς καταναγκαστικά ἔργα, καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλην τιμωρίαν φοβερωτέραν ἀπὸ αὐτήν.

Τοῦτο λοιπόν, πές μου, εἶναι ζωὴ καὶ ὄχι θάνατος, μᾶλλον δέ καὶ ἀπὸ κάθε θάνατον ἐλεεινότερον; Διότι ὁ θάνατος μὲν ἀναπαύει τό σῶμα, καὶ τό ἀπαλλάσσει καὶ ἀπὸ γέλωτα καὶ ἀσχημοσύνην καὶ ἁμαρτήματα· αἱ μέθαι ὁμως αὐταὶ ἐμβάλλουσιν εἰς ὅλα αὐτά, **Β** ἀφοῦ φράσσουσιν τὰς ἀκοάς, τυφλώνουσιν τοὺς ὀφθαλμούς, τὴν διάνοιαν εἰς πολὺ σκότος κατέχουν. Διότι δέν ἀνέχεται οὔτε νά ἀκούσῃ, οὔτε νά εἴπῃ κάτι ἄλλο, παρά μόνον τόκους καὶ τόκους τόκων, καὶ ἀναίσχυντα κέρδη, καὶ μικρεμπορία μισητά, καὶ πραγματείας ἀνελευθέρους καὶ δουλεπρεπεῖς, ὅπως ἀκριβῶς ὁ κύων ὁ ὁποῖος πρὸς ὄλους ὑλακτεῖ, ὄλους μισεῖ, ὄλους ἀποστρέφεται, πολεμᾷ πρὸς ὄλους ἐνῶ δέν ὑπάρχει καμμία αἰτία, κατεξανίσταται πρὸς τοὺς πτωχοὺς, φθονεῖ τοὺς πλουσίους, μέ κανένα δέν εὐχαριστεῖται. Ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ γυναῖκα, ἔστω παιδιά, ἔστω φίλους, ἂν δέν εἶναι δυνατόν ἀπὸ παντοῦ νά κερδίζουσιν δι' αὐτόν, οὔτοι δι' αὐτόν εἶναι περισσότερον ἐχθροὶ ἀπὸ τοὺς ἐκ φύσεως ἐχθρούς. **Γ**

Τί εἶναι δυνατόν λοιπόν νά συμβῇ χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν τρέλλαν, τί δέ ἀθλιώτερον, ὅταν αὐτός ἐτοιμάζῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ παντοῦ σκοπέλους καὶ ὑφάλους καὶ κρημνοὺς καὶ φάραγγας καὶ ἀναρίθμητα βάραθρα, ἐνῶ ἔχει ἐν σῶμα, καὶ εἰς μίαν γαστέρα εἶναι ὑποδουλωμένος;

Καὶ ἂν κάποιος σέ ἐμβάλῃ εἰς πολιτικὰς ὑπηρεσίας, δραπετεύεις, φοβούμενος τὰς δαπάνας· διὰ τὸν ἑαυτὸν σου ὁμως ἐτοιμάζεις ἀναρίθμητα ἔργα φοβερώτερα ἀπὸ ὅλας ἐκεῖνας, καὶ προσφέρων εἰς τὸν μαμμωνᾶν ὄχι μόνον περισσότερον δαπανηράς, ἀλλὰ καὶ περισσότερον σφαλεράς ὑπηρεσίας, καὶ ὄχι μόνον εἰσφέρων χρήματα εἰς τὸν κακὸν τοῦτον τύραννον, οὔτε κόπον σώματος καὶ βάσανον ψυχῆς καὶ πόνους, **Δ** ἀλλὰ καὶ αὐτό τό σῶμα, διὰ νά σοῦ προσφερθῇ κάτι περισσότερον, ἀθλίε καὶ ταλαίπωρε, ἀπὸ τὴν βαρβαρικὴν ταύτην ὑποδούλωσιν.

Δέν βλέπεις αὐτοὺς πού καθ' ἑκάστην ἡμέραν μεταφέρονται πρὸς τὰ μνήματα, κατὰ ποῖον τρόπον ὁδηγοῦνται πρὸς τοὺς τάφους ἐκείνους γυμνοὶ καὶ ἔρημοι ἀπὸ ὄλους, χωρὶς νά δύνανται νά λάβουν τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά των, ἀλλὰ καὶ αὐτά μέ τὰ ὅποια περιβάλλονται νά τὰ προσφέρουν εἰς τὸν σκώληκα; Τούτους νά ἐξετάξῃ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ἴσως σταματήσῃ τό πάθος, ἐάν δέν πρόκειται καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, δηλαδή ἀπὸ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἐνταφίων νά γίνεσαι περισσότερον φρενοβλαβής· διότι δύσκολον εἶναι τό πάθος καὶ τό νόσημα φοβερόν. **Ε**

Διά τοῦτο ἀκριβῶς καί ἡμεῖς καθ' ἑκάστην συγκέντρώσιν διδάσκομεν εἰς σᾶς δι' αὐτό τό πρᾶγμα, καί συνεχῶς ἐξαντλοῦμεν τάς ἀκοάς σας, ὥστε ἔστω καί μέ τήν συνήθειαν νά δυνηθῇ νά κατορθωθῇ καί περισσότερον.

Ὅμως μή σπεύσετε νά διαφωνήσετε· καθόσον οὔτε κατὰ τήν μέλλουσαν ἡμέραν μόνον, ἀλλά καί πρό ἐκείνης πολλές τιμωρίας συνεπάγεται τό ποικίλον τοῦτο πάθος. Διότι ἔστω καί ἄν ἀναφέρω ἐκείνους πού εἶναι διαρκῶς φυλακισμένοι, ἔστω ἐκείνον πού εἶναι καρφωμένος εἰς μακροχρόνιον νόσον, ἔστω ἐκείνον πού ἀγωνίζεται μέ τήν πείναν, ἔστω ὁποιονδήποτε ἄλλον, οὐδένα θά δυνηθῶ νά δεῖξω ὅτι πάσχει τοιαῦτα, ὅποια ἐκείνοι πού ἀγαποῦν τά χρήματα. 575 Διότι τί θά ἡδύνατο νά συμβῇ φοβερώτερον ἀπό τό νά μισῇται ἀπό ὅλους, ἀπό τό νά μισῇ ὅλους; ἀπό τό νά μή προσφέρεται πρός οὐδένα μέ χαράν, ἀπό τό νά μή χορταίνῃ ποτέ; ἀπό τό νά διψᾷ καθ' ὀλοκληρίαν; ἀπό τό νά ἀγωνίζεται πρός διαρκῇ πείναν, καί ἀπό ἐκεῖνο τό ὅποιον ἀπό ὅλους θεωρεῖται φοβερώτερον, δηλαδή τό νά ἔχῃ καθημερινάς λύπας; ἀπό τό νά μή εἶναι ποτέ νηφάλιος, ἀπό τό νά εὐρίσκεται διαρκῶς εἰς θορύβους καί ταραχάς; Διότι ὅλα αὐτά καί περισσότερα ἀπό αὐτά ὑφίστανται οἱ πλεονέκται· διότι κατὰ τό κέρδος μέν, ἔστω καί ἄν περιβάλλονται ἀπό τά πάντα, οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν αἰσθάνονται, ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦν περισσότερα· κατὰ τήν ζημίαν δέ, ἔστω καί ἕνα ὀβολόν ἔάν χάσουν, νομίζουν ὅτι ἔχουν πάθει φοβερώτερα ἀπό ὅλα, καί ὅτι ἔχουν χάσει καί αὐτήν τήν ζωήν.

Β Ποῖος λοιπόν λόγος θά δυνηθῇ νά παραστήσῃ τά κακά ταῦτα; Ἐάν δέ τά ἐνταῦθα εἶναι τοιαῦτα, σκέψου ὅποια εἶναι τά μετὰ ταῦτα, τήν ἀπώλειαν τῆς βασιλείας, τήν ὀδύνην πού προέρχεται ἀπό τήν γένναν, τά διαρκῇ δεσμά, τό σκότος πού εὐρίσκεται πολὺ ἔξω ἀπό τόν παράδεισον, τόν δηλητηριώδη σκώληκα, τόν τριγμόν τῶν ὀδόντων, τήν θλίψιν, τήν στενοχωρίαν, τοὺς ποταμούς τοῦ πυρός, τάς καμίνους αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε σβήνουν· καί ταῦτα ἅπαντα ἀφοῦ συγκεντρώσῃς, καί ἀφοῦ τά ἀντιπαραθέσῃς πρός τήν ἡδονήν πού προέρχεται ἀπό τά χρήματα, ἀπό τήν ρίζαν νά ἀνακόψῃς αὐτό ἐδῶ τό νόσημα, ὥστε ἀφοῦ λάβῃς τόν ἀληθῆ πλοῦτον, καί ἀφοῦ ἀπαλλαγῇς ἀπό τήν φοβερὰν ταύτην πτωχείαν, νά ἀπολαύσῃς καί τά παρόντα καί τά μέλλοντα ἀγαθά, διὰ τῆς χάριτος καί τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, **Γ** διὰ τοῦ ὁποίου καί μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τόν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καί πάντοτε, καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'

(Ρωμ. 8, 12—27)

«Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμέν οὐ τῇ σαρκί, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γάρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε» (στ. 12-13).

Δ Ἀφοῦ ἔδειξε πόσον εἶναι τό ξπαθλον τοῦ πνευματικοῦ βίου, καὶ ὅτι καθιστᾷ ἔνοικον τόν Χριστόν, καὶ ὅτι ζωοποιεῖ τὰ θνητά σώματα, καὶ πρὸς τόν οὐρανόν ἀνυψώνει, καὶ καθιστᾷ εὐκολωτέραν τὴν ὁδόν τῆς ἀρετῆς, ἀναγκαιῶς προσθέτει κατόπιν τὴν παραίνεσιν λέγων: Λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ζῶμεν κατὰ σάρκα. Ἀλλὰ δὲν ὠμίλησε μὲν τοιουτοτρόπως, ἐπειδὴ ὠμίλησε μέ περισσοτέραν σφοδρότητα καὶ δύναμιν, ὅτι εἴμεθα ὀφειλέται εἰς τό πνεῦμα· διότι μέ τό νά εἰπῇ, ὅτι δὲν εἴμεθα ὀφειλέται εἰς τὴν σάρκα, τοῦτο ἐφανέρωσε. **Ε** Καί παντοῦ τοῦτο ἀποδεικνύει, δεικνύων ὅτι ἐκεῖνα μὲν τὰ ὁποῖα ἔχουν πραχθῇ ὑπό τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς δὲν προήρχοντο ἐξ ὀφειλῆς, ἀλλὰ μόνον ἐκ χάριτος· τὰ δὲ ὑφ' ἡμῶν μετὰ ταῦτα γινόμενα, οὐδόλως ἦσαν ἔργα φιλοτιμίας, ἀλλ' ὀφειλῆς. Διότι καί ὅταν λέγῃ «*τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων*», τοῦτο ὑπονοεῖ· καί ὅταν γράφῃ ὅτι «*οὐκ ἐστέ ἑαυτῶν*», τό ἴδιον ἀκριβῶς φανερώνει. Καί εἰς ἄλλο σημεῖον δὲ πάλιν αὐτὰ τὰ ἴδια ὑπενθυμίζει, οὕτω λέγων, ὅτι «*εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἅρα οἱ πάντες ἀπέθανον· ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσι*» (Α' Κορινθ. 7,23. 6,19. Β' Κορινθ. 5,14-15). Τοῦτο λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἀποδεικνύων λέγει «*ὀφειλέται ἐσμέν*».

Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπεν «*οὐκ ἐσμέν ὀφειλέται τῇ σαρκί*», **576** διὰ νά μὴ ἐκλάβῃς πάλιν τὰ λεγόμενα, ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν φύσιν τῆς σαρκός, δὲν ἐσταμάτησεν ἐκεῖ, ἀλλὰ προσέθεσε «*τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν*». Διότι πολλὰ πρέπει νὰ πράττωμεν χάριν αὐτῆς, τὴν τροφήν αὐτῆς, τό θάλλος, τὴν ἀνάπαυσιν, τὴν θεραπείαν ὅταν νοσῇ, τὴν ἔνδυσιν καὶ εἰς ἀναρίθμητα ἄλλα νά τὴν ὑπηρετῶμεν. Διὰ νά μὴ νομίσῃς λοιπὸν, ὅτι δὲν δέχεται αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν μέ τό νά εἰπῇ «*οὐκ ἐσμέν ὀφειλέται τῇ σαρκί*», ἐρμηνεύει αὐτό λέγων: «*τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν*». Διότι ἐκείνην τὴν φροντίδα δὲν δέχομαι, λέγει, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς ἁμαρτίαν, ἐπειδὴ βεβαίως ἐκεῖνα πού φροντίζουν δι' αὐτὴν θέλω νά γίνωνται, **Β** πρᾶγμα τό ὁποῖον καὶ συνεχίζων ἐδήλωσε. Διότι ὅταν εἶπε «*τῆς σαρκός μὴ ποιεῖσθε πρόνοιαν*», δὲν ἐσταμάτησεν, ἀλλὰ προσέθεσεν «*εἰς ἐπιθυμίαν*» (Ρωμ. 13,14). Πρᾶγμα εἰς τό ὁποῖον καὶ ἐδῶ ἐκπαιδεύει λέγων, ὅτι ἅς τὴν φροντίζωμε μὲν, διότι ὀφειλομεν τοῦτο εἰς αὐτὴν· ὅμως ἅς μὴ ζῶμεν κατὰ σάρκα, τουτέστιν ἅς μὴ καθιστῶ-

μεν αὐτήν κυρίαρχον τῆς ζωῆς μας. Διότι εἶναι ἀνάγκη αὐτὴ νὰ ἔπεται, ὄχι νὰ ἡγῆται, οὔτε αὐτὴ νὰ ρυθμίῃ τὸν βίον μας, ἀλλὰ νὰ δέχεται τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος.

Αὐτὸ λοιπὸν ἀφοῦ καθώρισε καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι εἴμεθα ὀφειλῆται εἰς τὸ πνεῦμα, ἔπειτα δεικνύων τίνων εὐεργεσιῶν εἴμεθα ὀφειλῆται, **Γ** δὲν ἀναφέρει τὰ παρελθόντα, πρᾶγμα διὰ τὸ ὅποιον εἶναι δυνατόν νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν σύνεσιν, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Παρά τὸ γεγονὸς βεβαίως, ὅτι ἦσαν ἀρκετὰ καὶ ἐκεῖνα· ἀλλ' ὅμως δὲν ἀναφέρει αὐτὰ τώρα, οὔτε ὁμιλεῖ διὰ τὰς ἀφάτους ἐκεῖνας εὐεργεσίας, ἀλλ' ὁμιλεῖ διὰ τὰ μέλλοντα. "Ἀλλωστε οὔτε ἡ ἀπαξ δοθεῖσα εὐεργεσία συνηθίζει τόσον νὰ προσελκύῃ τοὺς πολλοὺς, ὅπως ἡ προσδοκωμένη καὶ μέλλουσα.

Καὶ τοῦτο σκοπεύων, πρῶτον ἐπισείει τὸν κίνδυνον διὰ τῶν λυπηρῶν καὶ τῶν προξενουμένων κακῶν ἐκ τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς, οὕτω λέγων: «*Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν*», ὑπονοῶν τὸν θάνατον ἐκείνον τὸν ἀθάνατον, τὴν εἰς τὴν γέννηαν κόλασιν καὶ τιμωρίαν. **Δ** Μᾶλλον δέ, ἂν κάποιος ἐξετάσῃ τοῦτο λεπτομερῶς, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν ἔχει ἀποθάνει ὁ τοιοῦτος· πρᾶγμα τὸ ὅποιον βεβαίως καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν σὰς ἔχομε κάμει σαφές.

«*Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε*». Βλέπεις ὅτι δὲν διδάσκει περὶ τῆς φύσεως τοῦ σώματος, ἀλλὰ περὶ τῶν σαρκικῶν πράξεων; Διότι δὲν εἶπεν, ἐάν δέ διὰ τοῦ πνεύματος θανατώνετε τὴν φύσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ «*τὰς πράξεις*», καὶ οὔτε ταύτας ὅλας, ἀλλὰ τὰς πονηράς· καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἐκ τῶν ἐξῆς: ἐάν πράξετε τοῦτο, θά ζήσετε, λέγει. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ αὐτό, ἐάν ὁ λόγος τοῦ ἤτο περὶ ὅλων τῶν πράξεων γενικῶς; **Ε** Διότι καὶ ἡ ὄρασις, καὶ ἡ ἀκοή, καὶ ἡ ὁμιλία, καὶ τὸ βᾶδισμα τοῦ σώματος πράξεις εἶναι· καὶ ἐάν πρόκειται αὐτάς νὰ θανατώσωμε, τόσον θά ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν ζωὴν, καθόσον καὶ διὰ φόνον θά τιμωρηθῶμεν. Ποίας πράξεις λοιπὸν λέγει νὰ θανατώνωμεν; Ἐκεῖνας πού κινοῦνται πρὸς πονηρίαν, πού προχωροῦν πρὸς κακίαν, τὰς ὁποίας μέ οὐδένα ἄλλον τρόπον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θανατώσωμεν, εἰμὴ διὰ τοῦ πνεύματος. Διότι τὰς μὲν ἄλλας εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαφανίσωμεν ἐάν θανατώσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν εἶναι θεμιτόν· αὐτάς ὅμως μόνον διὰ τοῦ πνεύματος. Καθόσον ἐάν τοῦτο παρευρίσκεται, ὅλα τὰ κύματα καταστέλλονται, καὶ τὰ πάθῃ ὑποχωροῦν, καὶ οὐδόλως ἐπαναστατοῦν ἐναντίον μας.

Εἶδες πῶς διὰ τῶν μελλόντων, πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἶπον προηγουμένως, μᾶς προτρέπει καὶ δεικνύει ὅτι εἴμεθα ὀφειλῆται, **577** ὄχι μόνον διὰ τῶν ἤδη λαβόντων χώραν. Διότι δὲν εἶναι μόνον αὐτό, λέγει, τὸ κατόρθωμα τοῦ πνεύματος, ὅτι ἀπήλλαξεν ἡμᾶς ἀπὸ τὰ παρελθόντα ἁμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μᾶς καθιστᾷ ἀηττήτους, καὶ μᾶς καταξιώνει τῆς ἀθανάτου ζωῆς.

Ἔπειτα καὶ ἕτερον μισθὸν ἀφοῦ ἀνέφερε, προσέθεσεν: «**Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ**» (στ. 14).

Ὁ στέφανος οὗτος πάλιν εἶναι πολὺ σπουδαιότερος ἀπὸ τὸν προηγούμενον. **Β** Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ὅσοι ζοῦν διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' «**ὅσοι πνεύματι Θεοῦ ἄγονται**», δεικνύων ὅτι τοιοῦτοτρόπως θέλει τὸ πνεῦμα νὰ εἶναι κυρίαρχον τῆς ζωῆς μας, ὅπως τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου, καὶ τὸν ἡνίοχον τοῦ ζευγους τῶν ἵππων. Καὶ ὅχι μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑποβάλλει εἰς τὰς τοιαύτας καθοδηγήσεις. Διότι οὔτε ἐκείνην θέλει νὰ εἶναι αὐθέντης, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης τὴν ἐξουσίαν ἐτοποθέτησεν ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος. Διότι διὰ νὰ μὴ παραμελήσουν τὸν μετέπειτα τρόπον ζωῆς, ἐπειδὴ θὰ ἔχουν θάρρος ἐκ τῆς δωρεᾶς τοῦ λουτροῦ, λέγει, ὅτι ἔστω καὶ ἂν λάβῃς τὸ βάπτισμα, ἐὰν δὲν πρόκειται μετὰ ταῦτα νὰ ὁδηγήσαι ὑπὸ τοῦ πνεύματος, **Γ** ἔχασες τὴν ἀξίαν πού ἔχει δοθῇ, καὶ τὴν τιμὴν τῆς υἰοθεσίας. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν, ὅσοι ἔλαβον πνεῦμα, ἀλλ' «**ὅσοι πνεύματι ἄγονται**», τουτέστιν, ὅσοι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς ζοῦν τοιοῦτοτρόπως «**οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ**».

Ἔπειτα ἐπειδὴ ἡ τιμὴ αὕτη εἶχε δοθῇ καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «**ἐγὼ γάρ, φησὶν, εἶπον, Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες**», καὶ πάλιν «**υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψώσα**», καὶ «**πρωτότοκός μου Ἰσαὰκ**», καὶ ὁ Παῦλος δὲ λέγει «**ὦν ἡ υἰοθεσία**» (Ψαλμ. 81,6. Ἦσ. 1,2. Ἐξὸδ. 4,22. Ρωμ. 9,4), ἀποδεικνύει ἐν συνεχείᾳ πόση εἶναι ἡ διαφορὰ ἐκείνης καὶ ταύτης τῆς τιμῆς. **Δ** Διότι ἂν καὶ τὰ ὀνόματα εἶναι τὰ ἴδια, λέγει, ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι τὰ ἴδια. Καὶ παρέχει σαφεῖ ἀπόδειξιν τούτων, εἰσάγων τὴν σύγκρισιν καὶ ἀπὸ τοὺς κατορθοῦντας, καὶ ἀπὸ τὰ δεδομένα, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα πού «**πρόκειται νὰ γίνουν**».

Καὶ πρῶτον δεικνύει ποῖα ἦσαν τὰ δεδομένα εἰς ἐκείνους. Ποῖα λοιπὸν ἦσαν αὐτά; Πνεῦμα δουλείας· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε λέγων: «**Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον**» (στ. 15). Ἔπειτα ἀφοῦ δὲν εἶπε τὸ ἀντιδιαστελλόμενον εἰς τὴν δουλείαν, τουτέστι πνεῦμα ἐλευθερίας, ἀνέφερε τὸ πολὺ σπουδαιότερον, τὸ τῆς υἰοθεσίας, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐκεῖνο συνεισηγέτο, εἰπὼν: «**Ἄλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας**» (στ. 15).

Ἀλλὰ τί εἶναι μὲν τοῦτο εἶναι φανερόν· **Ε** τί σημαίνει ὁμῶς τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας εἶναι ἄδηλον. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ καταστήσῃ αὐτὸ σαφέστερον. Διότι τὸ λεχθέν δὲν ἦτο μόνον ἀσαφές, ἀλλὰ καὶ ἐδημιούργει πολλὰς ἀπορίας· διότι πνεῦμα δὲν ἔλαβεν ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων. Τί ἐννοεῖ λοιπὸν ἐδῶ; Τὰ γράμματα ὠνόμασε πνεῦμα δουλείας, ἐπειδὴ πνευματικὰ ἦσαν, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καὶ τὸν νόμον πνευματικόν, καὶ τὸ ὕδωρ πού ἀνέβλυσεν ἀπὸ τὴν πέτραν, καὶ τὸ μάννα. «**Πάντες γάρ, φησὶ, τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικόν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικόν ἔπιον**». Καὶ τὴν πέτραν δὲ τοιοῦτοτρόπως ὀνομάζει, λέγων: «**Ἐπὶ οὖν ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας**» (Α' Κορινθ.

10,3-4). Διότι ἐπειδὴ ὅλα τὰ τελούμενα ἦσαν ὑπὲρ φύσιν, πνευματικά ὠνόμασεν αὐτά, ὅχι ἐπειδὴ οἱ μετέχοντες εἰς αὐτά τότε ἔλαβον πνεῦμα.

Καὶ πῶς τὰ γράμματα ἐκεῖνα ἦσαν γράμματα δουλείας; 578 Νὰ διεξέλθῃς ὅλον τὸν τρόπον ζωῆς, καὶ τότε θά γνωρίσῃς καὶ τοῦτο σαφῶς. Διότι αἱ τιμωρίαι ἦσαν ἐνώπιόν των, καὶ ὁ μισθὸς ἀμέσως ἠκολούθει, καὶ ἦτο κανονικὸς καὶ ἐδίδετο ὡς καθημερινή τροφή εἰς δούλους, καὶ ἀπὸ παντοῦ ἦτο πολὺς ὁ φόβος πού ἤστραπτεν ἐνώπιόν των, καὶ οἱ καθαρμοὶ διὰ τὰ σώματα, καὶ ἡ ἐγκράτεια πού ἐξεδηλοῦτο διὰ τῶν πράξεων. Εἰς ἡμᾶς ὅμως δὲν συμβαίνει τοιοῦτοτρόπως, ἀλλὰ καὶ ἡ σκέψις καὶ ἡ συνείδησις ἐκκαθαίρονται. Διότι δὲν λέγει μόνον, μὴ φονεύσῃς, ἀλλ' οὔτε νὰ ὀργισθῇς· οὔτε, μὴ μοιχεύσῃς, ἀλλ' οὔτε νὰ ἴδῃς ἀκολάστως· Β ὥστε καὶ ἡ συνήθεια τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατορθαύμενα νὰ ἐπιτελῶνται ὅχι ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τῆς παρούσης τιμωρίας, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτόν. Οὔτε ὑπόσχεται γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, ἀλλὰ καθιστᾷ συγκληρονόμον μετὰ τοῦ μονογενοῦς, διὰ πάντων ἀπομακρύνων ἡμᾶς ἀπὸ τὰ παρόντα, καὶ ὑποσχόμενος νὰ μᾶς δώσῃ ἐκεῖνα ἰδιαιτέρως, τὰ ὅποια πρέπει νὰ λαμβάνουν ὅσοι γίνονται υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, αἰσθητόν μὲν οὐδέν, οὔτε σωματικόν, πνευματικά δὲ ἅπαντα.

Ὡστε ἐκεῖνοι μὲν ἂν καὶ ὠνομάζοντο υἱοί, ἀλλ' ὡς δοῦλοι· ἡμεῖς ὅμως ἐπειδὴ κατέστημεν ἐλεύθεροι, τὴν υἱοθεσίαν ἐλάβομεν, C καὶ τὸν οὐρανὸν ἀναμένομεν. Εἰς ἐκείνους μὲν μέ ἄλλους ἐδίδασκεν, ἡμᾶς ὅμως μέ τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐπραττον τὰ πάντα ὀδηγούμενοι ἐκ τοῦ φόβου τῆς τιμωρίας, οἱ πνευματικοὶ ὅμως ἐκ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς ἀγάπης· καὶ τοῦτο φανερῶνουν καὶ διὰ τῆς ὑπερβάσεως τῶν διαταγμάτων. Ἐκεῖνοι ὡς μισθωτοὶ καὶ ἀγνώμονες, οὐδέποτε βεβαίως ἔπαυον νὰ γογγύζουν· οὗτοι ὅμως ἐνεργοῦν ἀρέσκοντες εἰς τὸν Πατέρα· καὶ αὐτοὶ μὲν ἐνῶ εὐηργετοῦντο ἐβλασφήμουν, ἡμεῖς ὅμως καὶ ὅταν κινδυνεύομεν εὐχαριστοῦμεν.

Καὶ ὅταν πρέπει νὰ τιμωρηθῶμεν ἐπειδὴ ἁμαρτάνομεν, καὶ ἐδῶ πολλή εἶναι ἡ διαφορά. Διότι ἡμεῖς δὲν μετανοοῦμεν ὅπως ἐκεῖνοι λιθοβολούμενοι καὶ καίόμενοι καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι παρὰ τῶν ἱερέων, ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ ἀποβληθῶμεν ἀπὸ τὴν πατρικὴν τράπεζαν, D καὶ νὰ μὴ τὴν ἀντικρύζωμεν ἐπὶ ὥρισμένας ἡμέρας. Καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων μὲν ἡ υἱοθεσία ἦτο τιμὴ ψιλοῦ ὀνόματος μόνον· ἐδῶ ὅμως καὶ τό πρᾶγμα ἠκολούθησεν, ὁ καθαρμὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἡ δόσις τοῦ Πνεύματος, ἡ χορηγία τῶν ἄλλων ἀγαθῶν. Καὶ ἐκτός ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα εἶναι δυνατόν νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ὅποια καταγγέλλουν τὴν ἰδικὴν μας εὐγένειαν καὶ τὴν ἀναξιοτῆτα ἐκείνων. Ὅλα αὐτὰ ἀφοῦ ὑπεδήλωσε διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς υἱοθεσίας, καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν παραθέτει, τὸ ὅτι ἔχομεν πνεῦμα υἱοθεσίας. Ε Ποῖον εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ὅτι «κράζομεν, Ἀββᾶ ὁ πατήρ» (στ. 15).

Ἀρχή τῆς προσευχῆς τῶν κατηχομένων

Τοῦτο δὲ πόσον σπουδαῖον εἶναι, γνωρίζουν οἱ μεμνημένοι, καλῶς προτρεπόμενοι ἐπὶ τῆς μυστικῆς εὐχῆς πρῶτον τοῦτον τὸν λόγον νὰ λέγουν. Τί λοιπόν; δὲν ὠνόμαζον, λέγει, καὶ ἐκεῖνοι τὸν Θεόν πατέρα; Δὲν ἀκούεις τὸν Μωϋσέα πού λέγει «Θεόν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες» (Δευτ. 32,18); δὲν ἀκούεις τὸν Μαλαχίαν πού ὀνειδίζει καὶ λέγει, ὅτι «Θεός εἰς ἔκτισεν ὑμᾶς, καὶ πατήρ εἰς πάντων ὑμῶν» (Μαλ. 2,10); Ὅμως παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ταῦτα καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν λεχθῇ, οὐδαμοῦ εὐρίσκομεν αὐτοὺς νὰ ὀνομάζουν μέ αὐτὸν τὸν λόγον τὸν Θεόν, οὔτε νὰ εὐχονται τοιουτοτρόπως. Ἄπαντες ὁμως ἡμεῖς, καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοί, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, τοιουτοτρόπως διατάχθημεν νὰ προσευχώμεθα. 579 Καὶ ταύτην τὴν φωνὴν πρῶτην ἐκβάλλομεν, μετὰ τὰς θαυμαστάς ἐκεῖνας ὠδῖνας, καὶ τὸν καινοφανῆ καὶ παράδοξον νόμον τοῦ τοκετοῦ.

Ἐξ ἄλλου ὁμως, ἂν καὶ ὠνόμασαν κάποτε ἐκεῖνοι τὸν Θεόν πατέρα, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδικῆς των διανοίας· οἱ εὐρισκόμενοι ὁμως εἰς τὴν χάριν, κινούμενοι ἀπὸ πνευματικὴν ἐνέργειαν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει πνεῦμα σοφίας, κατὰ τὸ ὅποιον οἱ ἄσοφοι ἐγίνοντο σοφοί, καὶ φαίνεται τοῦτο ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν· καὶ πνεῦμα δυνάμεως ὑπάρχει, κατὰ τὸ ὅποιον οἱ ἀδύνατοι νεκροὺς ἀνέστησαν καὶ δαίμονας ἀπεδίωξαν· καὶ πνεῦμα χαρίσματος ἱαμάτων, καὶ πνεῦμα προφητείας, καὶ πνεῦμα γλωσσῶν, τοιουτοτρόπως ὑπάρχει καὶ πνεῦμα υἰοθεσίας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς γνωρίζομεν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας, ἐκ τοῦ γεγονότος, Β ὅτι ἐκεῖνος πού τὸ ἔχει προλέγει τὰ μέλλοντα, ὁμιλῶν ὄχι ὑπὸ τῆς ἰδικῆς του διανοίας, ἀλλὰ κινούμενος ὑπὸ τῆς χάριτος, τοιουτοτρόπως λοιπόν γνωρίζομεν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐκεῖνος πού τὸ ἔλαβε πατέρα ὀνομάζει τὸν Θεόν, κινούμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Πρᾶγμα τὸ ὅποιον βεβαίως θέλων νὰ δείξη ὅτι εἶναι γνησιώτατον, ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑβραίων· διότι δὲν εἶπε μόνον, ὁ Πατήρ, ἀλλ' «Ἀββᾶ ὁ Πατήρ», πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἶναι λόγος κατ' ἐξοχὴν τῶν γνησίων παίδων πρὸς τοὺς πατέρας.

Ἀφοῦ ἀνέφερε λοιπόν τὴν διαφορὰν ἐκ τοῦ τρόπου ζωῆς, τὴν διαφορὰν ἐκ τῆς δεδομένης χάριτος, τὴν διαφορὰν ἐκ τῆς ἐλευθερίας, προσθέτει καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς πού προέρχεται ἐκ τῆς υἰοθεσίας ταύτης. C Ποίας λοιπόν ταύτης; «Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, φησὶν, ὅτι ἐσμεν τέκνα Θεοῦ» (στ. 16). Διότι δὲν ἰσχυρίζομαι μόνον ἀπὸ τὴν φωνήν, λέγει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν αἰτίαν ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται ἡ φωνή, καθόσον λέγομεν αὐτὰ ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τὰ ὑπαγορεύει. Πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἰς ἄλλο σημεῖον σαφέστερον ἐξηγῶν ἔλεγεν, ὅτι «ἐξαπέστειλεν ὁ Θεός τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον, Ἀββᾶ ὁ Πατήρ» (Γαλ. 4,6).

Τί σημαίνει δέ «τό πνεῦμα τῷ πνεύματι συμμαρτυρεῖ»; Ὁ Παράκλητος, λέγει, εἰς τό χάρισμα πού μᾶς ἔχει δοθῇ. Διότι ἡ φωνή δέν εἶναι τοῦ χαρίσματος μόνον, ἀλλά καί τοῦ Παρακλητοῦ πού ἔδωσε τήν δωρεάν. **Β** αὐτός ἀκριβῶς δηλαδή μᾶς ἐδίδαξε διά τοῦ χαρίσματος νά ὀμιλῶμεν τοιουτοτρόπως. «Ὅταν δέ τό πνεῦμα μαρτυρῇ, ποία ἀμφιβολία ὑπάρχει; Διότι ἐάν μὲν ἄνθρωπος, ἡ ἄγγελος, ἡ ἀρχάγγελος, ἡ κάποια ἄλλη τοιαύτη δύναμις ὑπέσχετο τοῦτο, θά ἦτο φυσικόν καί νά ἀμφιβάλλῃ κάποιος· ὅταν ὅμως μαρτυρῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ἀνωτάτη οὐσία, ἡ ὁποία καί ἐδώρησε τοῦτο, καί ἐκεῖνα διά τῶν ὁποίων διέταξε νά προσευχώμεθα, ποῖος τότε θά ἀμφισβητήσῃ τήν ἀξίαν; Διότι οὔτε, ὅταν βασιλεὺς χειροτονήσῃ κάποιον, καί ἀνακηρύττῃ τήν τιμὴν ἐνώπιον ὄλων, θά τολμήσῃ κάποιος ἐκ τῶν ὑπηκόων νά ἀντεῖπῃ.

Ε «Εἰ δέ τέκνα, φησί, καί κληρονόμοι» (στ. 17). Κύτταξε πῶς ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐξάνει τήν δωρεάν. Διότι ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν καί τέκνα νά εἴμεθα, καί νά μὴ γίνωμεν κληρονόμοι· καθόσον δέν εἶναι ὅπωςδῆποτε ὅλοι οἱ παῖδες κληρονόμοι, προσθέτει καί τοῦτο, ὅτι καί κληρονόμοι εἴμεθα. Οἱ δέ Ἰουδαῖοι μαζί μέ τό γεγονός, ὅτι δέν εἶχον τοιαύτην νόθεσίαν καί ἀπό τήν κληρονομίαν ἐξεβλήθησαν. «Κακοὺς γάρ κακῶς ἀπολέσει, καί τόν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται γεωργοῖς ἑτέροις» (Ματθ. 21,41). Καί πρό τούτου δέ ἔλεγεν, ὅτι «πολλοὶ ἀπό ἀνατολῶν καί δυσμῶν ἥξουσιν, καί ἀνακλιθῇσονται μετά Ἀβραάμ· οἱ δέ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται» (Ματθ. 8,11-12).

Ὅμως δέν σταματᾷ ἐδῶ, ἀλλά καί κάτι σπουδαιότερον ἀπό αὐτό ἀναφέρει. Ποῖον τοῦτο; Ὅτι Θεοῦ κληρονόμοι· διά τοῦτο καί προσέθεσε: «Κληρονόμοι μὲν Θεοῦ» (στ. 17). **580** Καί τό ἀκόμῃ σπουδαιότερον, ὅτι ὄχι ἀπλῶς κληρονόμοι, ἀλλά καί «συγκληρονόμοι Χριστοῦ» (στ. 17). Βλέπετε πῶς προσπαθεῖ νά μᾶς ὀδηγήσῃ πλησίον τοῦ δεσπότη; Διότι ἐπειδὴ δέν εἶναι ὅλα τά τέκνα κληρονόμοι, δεικνύει ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα καί τέκνα καί κληρονόμοι. Ἐπειδὴ δέ δέν εἶναι ὅλοι οἱ κληρονόμοι κληρονόμοι μεγάλων πραγμάτων, δεικνύει ὅτι καί τοῦτο ἔχομεν, ἀφοῦ εἴμεθα κληρονόμοι Θεοῦ. Πάλιν ἐπειδὴ συμβαίνει νά εἶμαι κληρονόμος Θεοῦ, πάντως ὅμως ὄχι συγκληρονόμος τοῦ μονογενοῦς, δεικνύει ὅτι καί τοῦτο ἔχομεν.

Καί πρόσεξε σοφίαν. Διότι ἀφοῦ ἀπεσιώπησε τά λυπηρά, ὅπως ἐάν ἔλεγε, τί θά ὑποστοῦν οἱ ζῶντες κατὰ σάρκα, π.χ. ὅτι πρόκειται νά ἀποθάνουν, ἐπειδὴ ἡσυχολήθῃ μέ τά ἀγαθότερα, **Β** ἐξάγει τόν λόγον εἰς πολλήν ἀνεσιν, πλατύων αὐτόν μέ τήν ἀνταπόδοσιν τῶν μισθῶν, καί δεικνύων ὅτι αἱ δωρεαί εἶναι ποικίλαι καί μεγάλαι. Διότι ἂν καί τό νά εἶναι κάποιος τέκνον ἡ χάρις ἦτο ἄφατος, σκέψου πόσον σπουδαῖον ἦτο τό νά εἶναι κληρονόμος. Ἐάν δέ τοῦτο εἶναι μέγα, πολύ περισσότερον καί τό νά εἶναι συγκληρονόμος.

Ἐπειτα δεικνύων, ὅτι ἡ δωρεά δέν προέρχεται μόνον ἀπό

χάριν, καὶ συγχρόνως καθιστῶν καὶ ἀξιόπιστα τὰ λεχθέντα, προσέθεσεν: «**Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν**» (στ. 17). Διότι ἐάν, λέγει, συμμετέσχομεν μετ' αὐτοῦ εἰς τὰ λυπηρά, Ὁ πολὺ περισσότερον θὰ συμβῇ τοῦτο εἰς τὰ ἀγαθὰ. Καθόσον ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει θωρήσει τόσα ἀγαθὰ εἰς αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι οὐδόλως ἔχουν κατορθώσει, ὅταν ἴδῃ ἡμᾶς καὶ νὰ ἔχωμεν κοπιᾶσει, καὶ τόσα νὰ ἔχωμεν ὑποστῇ, πῶς δὲν θὰ μᾶς ἀμείψῃ περισσότερον;

Ἀφοῦ ἔδειξε λοιπόν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἡτοῦ ζήτημα ἀνταποδόσεως, διὰ νὰ εἶναι ἀξιόπιστον τὸ λεγόμενον, καὶ οὐδεὶς νὰ ἀμφιβάλλῃ, δεικνύει πάλιν ὅτι ἔχει καὶ δύναμιν χάριτος· ἀφ' ἐνός μὲν, ὥστε καὶ εἰς τοὺς ἀμφιβάλλοντας νὰ γίνωνται πιστευτά τὰ λεγόμενα, καὶ οἱ λαμβάνοντες νὰ μὴ αἰσχύωνται ὡς δωρεάν διαρκῶς σωζόμενοι, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὁ Θεὸς ἀμείβει τοὺς κόπους μὲ τὰς ἀνταποδόσεις. Καὶ τοῦτο μὲν ἐδήλωσεν ἀφοῦ εἶπεν «**εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν**», **Ὁ** τοῦτο δέ ἀφοῦ συνεπλήρωσε καὶ προσέθεσεν, ὅτι «**οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς**» (στ. 18). Διότι εἰς τὰ προηγούμενα μὲν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν πνευματικόν τὴν διόρθωσιν τῶν ἡθῶν, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητε κατὰ σάρκα· π.χ. ὥστε ὁ τοιοῦτος νὰ νικήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν ὀργὴν, τὰ χρήματα, τὴν κενοδοξίαν, τὸν φθόνον· ἐδῶ δέ, ἀφοῦ ὑπενθύμισεν εἰς αὐτόν ὅλην τὴν δωρεάν, ἐκείνην πού ἐδόθη, πού πρόκειται νὰ δοθῇ, καὶ τὸν ἀνύψωσε μὲ τὰς ἐλπίδας, καὶ τὸν ἐτοποθέτησε πλησίον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ἀπέδειξε συγκληρονόμον τοῦ μονογενοῦς, ἔχων θάρρος ἐξάγει ἐν συνεχείᾳ αὐτόν καὶ ἐπὶ τοὺς κινδύνους. **Ε** Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον νὰ νικήσωμεν τὰ ἐν ἡμῖν πάθη, καὶ νὰ ὑπομείνωμε τοὺς πειρασμούς ἐκείνους, τὰς μάστιγας, τὴν πείναν, τὰς λεηλασίας, τὴν φυλακὴν, τὰς ἀλύσεις, τὰς ἀπαγωγάς· διότι αὐτὰ ἀπαιτοῦν πολὺ γενναιοτέραν ψυχὴν καὶ μὲ περισσότερον νεανικὸν σφρίγος.

Καὶ κύτταξε πῶς συγχρόνως καὶ καταβιβάζει καὶ ἀνυψώνει τὸ φρόνημα τῶν ἀγωνιζομένων. Ὅταν δείξῃ δηλαδὴ, ὅτι τὰ ἔπαθλα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς κόπους, τότε καὶ προτρέπει περισσότερον, καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ μεγαλοφρονοῦν, ἐπειδὴ νικῶνται ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν στεφάνων. Καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον μὲν λέγει: **581** «**Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρόν τῆς θλίψεως καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται**» (Β' Κορινθ. 4, 17)· διότι ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπνυθύνετο πρὸς φιλοσοφωτέρους· ἐδῶ ὁμως δὲν λέγει μὲν ὅτι εἶναι ἐλαφρά, τὰ ἀνακουφίζει ὁμως μὲ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν μελλόντων, λέγων: «**Λογίζομαι γάρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ**». Καὶ δὲν εἶπε, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἄνεσιν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ σπουδαιότερον, **Β** «**πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν**». Διότι ὅπου ὑπάρχει μὲν ἡ ἄνεσις, δὲν ὑπάρχει ὅπωςδὴποτε καὶ ἡ δόξα· ὅπου ὁμως ὑπάρχει ἡ δόξα, ὅπωςδὴποτε καὶ ἡ ἄνεσις.

Ἐπειτα, μέ τήν λέξιν μέλλουσα, δεικνύει ὅτι αὐτή ἤδη ὑπάρχει. Διότι δέν εἶπε, πρὸς ἐκείνην πού πρόκειται νά ὑπάρξῃ, ἀλλά «πρὸς τήν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι», ὡς νά ὑπάρχῃ μέν καί τώρα, νά κρύπτεται ὁμως· πρᾶγμα τό ὅποιον καί εἰς ἄλλο σημεῖον σαφέστερον ἔλεγεν, ὅτι «ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ». Νά ἔχῃς θάρρος λοιπόν δι' αὐτήν· διότι ἤδη ἔχει ἐτοιμασθῇ καί ἀναμένει τοὺς ἰδικούς σου κόπους. Ἐάν δέ σέ στενοχωρῇ τό γεγονός, ὅτι αὐτή εἶναι μέλλουσα, αὐτό ἀκριβῶς τοῦτο πρέπει νά σέ εὐφραίνῃ· διότι ἔχει ἀποθησαυρισθῇ ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι μεγάλη καί ἄφατος καί ὑπερβαίνει τήν παροῦσαν κατάστασιν. Καθόσον δέν ἀνέφερε γενικῶς «τά παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ», ἀλλά διὰ νά δείξῃ ὅτι αὐτή νικᾷ ὄχι μόνον εἰς ποιότητα, C ἀλλά καί εἰς ποσότητα. Διότι αὐτά μέν τά παθήματα ὅποια καί ἂν εἶναι συνυπάρχουν μόνον μέ τόν παρόντα βίον· τά μέλλοντα ὁμως ἀγαθὰ ἐπεκτείνονται πρὸς τοὺς αἰωνίους αἰῶνας. Τά ὅποια ἀγαθὰ ἐπειδὴ δέν ἠδύνατο νά μᾶς ἀπαριθμῇσῃ λεπτομερῶς, οὔτε νά μᾶς τά παραστήσῃ διὰ τοῦ λόγου, ὠνόμασεν αὐτά μέ ἐκεῖνο τό ὅποιον ἰδιαιτέρως φαίνεται νά εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀξιαγάπητον, δηλαδή μέ τήν δόξαν· διότι ἡ κορυφή καί ἡ ἀρχή τῶν ἀγαθῶν, ἡ δόξα φαίνεται ὅτι εἶναι.

Ἀνυψῶνων δέ καί μέ ἄλλον τρόπον τόν ἀκροατήν, καί διὰ τῆς κτίσεως ἐξογκᾶνει τόν λόγον, παραθέτων δύο ἀποδείξεις δι' ἐκείνων πού πρόκειται νά λεχθοῦν, καί τήν περιφρόνησιν τῶν παρόντων, καί τήν ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων. D καί τρίτην ὕστερα ἀπό αὐτάς, μᾶλλον δέ πρώτην, τό νά δείξῃ πόσον περισπούδαστον εἶναι εἰς τόν Θεόν τό γένος τῶν ἀνθρώπων, καί εἰς πόσην τιμὴν ὁδηγεῖ τήν φύσιν ἡμῶν. Μαζί δέ μέ αὐτά καί ὅλας τὰς γνώμας τῶν φιλοσόφων πού ἔχουν διατυπώσῃ περί τοῦ κόσμου τοῦτου τὰς καταρρίπτει μέ τήν μίαν αὐτήν κρίσιν ὡς κάποιαν ἀράχνην καί παίγνια παιδῶν. Ἀλλά διὰ νά καταστοῦν σαφέστερα αὐτά, ὡς ἀκροασθῶμεν προσεκτικῶς αὐτήν τήν ἰδίαν τήν ἀποστολικήν φράσιν.

«Ἡ γάρ ἀποκαρδοκία τῆς κτίσεως, φησί, τήν ἀποκάλυψιν τῶν νῦν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γάρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, E οὐχ ἐκοῦσα, ἀλλά διὰ τόν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι» (στ. 19-20). Ἐκεῖνο δηλαδή τό ὅποιον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Αὐτή ἡ κτίσις πάρα πολύ πονεῖ ἀναμένουσα καί προσδοκῶσα αὐτά τά ἀγαθὰ, τά ὅποια ἔχομεν τώρα ἀναφέρει· διότι ἀποκαρδοκία σημαίνει τήν μεγάλην προσδοκίαν. Διὰ νά γίνῃ δέ ἐμφαντικώτερος ὁ λόγος, προσωποποιεῖ καί ὅλον αὐτόν τόν κόσμον· πράγματα τά ὅποια καί οἱ προφηταὶ πράττουν, εἰσάγοντες ποταμούς νά χειροκροτοῦν, καί βουνούς νά πηδοῦν, καί τά ὄρη νά σκιρτοῦν· ὄχι διὰ νά νομίσωμεν ὅτι αὐτά εἶναι ἐμψυχα, οὔτε διὰ νά ἀποδώσωμεν λογικὴν σκέψιν εἰς αὐτά, ἀλλά διὰ νά μάθωμεν τήν ὑπερβολὴν τῶν ἀγαθῶν, ὥστε νά φθάνῃ μέχρι καί αὐτά τά ἀναίσθητα.

Πολλάκις δέ πράττουν τό ἴδιον ἀκριβῶς καί ἐπὶ τῶν λυπη-

ρῶν, 582 εἰσάγοντες καὶ ἄμπελον νά θρηνῇ, καὶ οἶνον, καὶ ὄρη, καὶ τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ νά ὀλολύζουν, διὰ νά ἐννοήσωμεν πάλιν καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν. Αὐτοὺς λοιπὸν μιμούμενος καὶ ὁ ἀπόστολος, προσωποποιεῖ ἐδῶ τὴν κτίσιν, καὶ λέγει ὅτι στεναρίζει καὶ πονεῖ, ὅχι ἐπειδὴ ἤκουσε κάποιον στεναγμὸν πού προήρχετο ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ διὰ νά δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ κατέχοντα κακά.

«Τῇ γάρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκουσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα». Τί σημαίνει «τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη»; Φθαρτὴ ἔχει γίνεи. **Β** Τίνας ἔνεκεν καὶ διατί; Ἐξ αἰτίας σου τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἐπειδὴ σῶμα ἔλαβες θνητόν καὶ ὑποκείμενον εἰς πάθη, καὶ ἡ γῆ ἐδέχθη κατάραν, καὶ ἀκάνθας ἐφύτρωσε καὶ τριβόλους. Ὅτι δὲ καὶ ὁ οὐρανός μαζί μέ τὴν γῆν, ὅταν παλαιωθῇ, ὕστερον θά μεταβληθῇ πρὸς τὴν καλυτέραν κατάληξιν, ἄκουσε τὸν προφήτην πού λέγει: «Κατ' ἀρχάς σύ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σύ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡς περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῇσονται» (Ψαλμ. 101,26-27). Καὶ ὁ Ἡσαΐας δὲ τὰ αὐτὰ ἐμφαίνων ἔλεγεν: «Ἐμβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω. **Γ** ὅτι ὁ οὐρανός ὡς καπνός ἔστερεώθη, ἡ δὲ γῆ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται, οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν ὥσπερ ταῦτα ἀπολοῦνται» (Ἡσ. 51,6). Εἶδες πῶς ὑπεδουλώθη εἰς τὴν ματαιότητα ἡ κτίσις, πῶς καὶ θά ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν φθοράν; Διότι ἐκεῖνος μὲν λέγει «ὡς ἱμάτιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῇσονται», ὁ δὲ Ἡσαΐας «οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν ὥσπερ ταῦτα ἀπολοῦνται», χωρὶς νά ἐννοῇ παντελεῖ ἀπώλειαν, διότι οὔτε οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, τουτέστιν οἱ ἄνθρωποι, θά ὑποστοῦν τοιαύτην ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον ἀπώλειαν ἐννοεῖ, καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν θά μετατεθοῦν, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καὶ ἡ κτίσις. **Δ** Ὅλα αὐτὰ ὑπεδήλωσε μέ τό νά εἰπῇ «ὡς ταῦτα». Πρᾶγμα τό ὁποῖον καὶ ὁ Παῦλος συνεχίζων λέγει· πρῶτον ὁμως περὶ τῆς δουλείας διδάσκει, καὶ δεικνύει τίνας ἔνεκεν κατέστη τοιαύτη, καὶ τὴν αἰτίαν εἰς ἡμᾶς τοποθετεῖ. Τί λοιπόν; ἔχει ὑποστῇ βλάβην καὶ ἔπαθεν αὐτὰ ἐξ αἰτίας ἄλλου; Οὐδόλως· καθόσον χάριν ἐμοῦ ἐδημιουργήθη. Αὐτὴ λοιπόν πού ἐδημιουργήθη χάριν ἐμοῦ πῶς θά ἡδικεῖτο πάσχουσα ταῦτα διὰ τὴν ἰδικὴν μου διόρθωσιν; Ἐξ ἄλλου ὁμως τὸν λόγον τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου δέν πρέπει οὔτε νά τὸν ἀρχίζωμεν, ὅταν τὸν ἐφαρμόζωμεν ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθητῶν. Ἄλλ' ὁ Παῦλος ἐπειδὴ ἐπροσωποποίησεν αὐτὴν, δέν χρησιμοποιεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού εἶπα, **Ε** ἀλλὰ μέ ἄλλον λόγον σπεύδει νά παρηγορήσῃ ἀφθόνως τὸν ἀκροατὴν. Μέ ποῖον λοιπόν; Διὰ ποῖον πρᾶγμα ἀπορεῖς, λέγει; ἑκακοποιήθη χάριν σου καὶ κατέστη φθαρτὴ; Ἄλλ' οὐδόλως ἔχει ἀδικηθῇ· διότι ἀφθαρτος θά γίνῃ πάλιν χάριν σου· διότι τοῦτο σημαίνει τό «ἐπ' ἐλπίδι». Ὅταν δὲ λέγῃ «οὐχ ἑκουσα

ὑπετάγη», δὲν τό λέγει διὰ νά δείξη, ὅτι δύναται αὐτὴ νά ἐκφερῇ κάποιαν γνώμην, ἀλλὰ διὰ νά μάθῃς, ὅτι ὅλα ἐγιναν ἐκ τῆς κηδεμονίας τοῦ Χριστοῦ, καί ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο κατόρθωμα ἐκείνης.

Εἰπέ λοιπόν μέ ποίαν ἐλπίδα; «Ὅτι καί αὐτὴ ἢ κτίσις ἐλευθερωθήσεται» (στ. 21). Τί σημαίνει «καί αὐτή»; Ὅχι σύ μόνος, ἀλλὰ καί ἐκεῖνο τό ὅποιον εἶναι κατώτερον σου, καί δὲν ἔχει λογικὴν οὔτε αἴσθησιν, καί τοῦτο θά συμμετάσχη εἰς τὰ ἰδικά σου ἀγαθὰ. 583 «Ἐλευθερωθήσεται γάρ, φησὶν, ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς» (στ. 21), τουτέστι δὲν θά εἶναι πλέον φθαρτὴ, ἀλλὰ θά ἀκολουθήσῃ τὴν εὐμορφίαν τοῦ ἰδικοῦ σου σώματος. Διότι ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν κατέστη φθαρτόν, κατέστη καί ἐκείνη τοιαύτη, τοιουτοτρόπως ὅταν θά καταστῇ ἀφθαρτόν, καί αὐτὴ θά ἀκολουθήσῃ πάλιν. Πρᾶγμα τό ὅποιον βεβαίως καί δεικνύων προσέθεσεν: «Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (στ. 21), τουτέστι χάριν τῆς ἐλευθερίας. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κάποια τροφὸς ποῦ ἀνατρέφει βασιλόπαιδα, ὅταν ἐκεῖνος κατασταθῇ ἐπὶ τῆς πατρικῆς ἀρχῆς, καί αὐτὴ συναπολαμβάνει τὰ ἀγαθὰ, τοιουτοτρόπως καί ἡ κτίσις, λέγει.

Β Βλέπεις ὅτι πανταχοῦ ὁ ἄνθρωπος προηγείται, καί χάριν αὐτοῦ γίνονται ἅπαντα; Εἶδες κατὰ ποῖον τρόπον καί ἐνισχύει τὸν ἀγωνιζόμενον, καί δεικνύει τὴν ἀφατον φιланθρωπίαν τοῦ Θεοῦ; Διατί ὑποφέρεις, λέγει, διὰ τοὺς πειρασμούς; Σύ πάσχεις χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἢ κτίσις χάριν σου.

Δὲν ἐνισχύει δέ μόνον, ἀλλὰ καί δεικνύει, ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι ἀξιόπιστα. Διότι ἐάν ἡ κτίσις, ἡ ὁποία χάριν σου γίνεται τὰ πάντα, ἐλπίζῃ, πολὺ περισσότερον σύ, χάριν τοῦ ὁποίου ἡ κτίσις πρόκειται νά ἀπολαμβάνῃ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα. Τοιουτοτρόπως καί οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ὁ υἱὸς πρόκειται νά ἀναδεικνύεται εἰς κάποιον ἀξίωμα, **Γ** χάριν τῆς δόξης τοῦ παιδὸς καί τοὺς δούλους ἐνδύουν μέ λαμπροτέραν στολὴν ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καί ὁ Θεὸς τὴν κτίσιν θά τὴν περιβάλῃ μέ ἀφθαρσίαν χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς δόξης τῶν τέκνων.

«Οἶδαμεν γάρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἅχρὶ τοῦ νῦν» (στ. 22).

Εἶδες πῶς προτρέπει τὸν ἀκροατὴν, λέγων σχεδόν: Μήπως καταστῆς χειρότερος ἀπὸ τὴν κτίσιν, καί ἐνδιατρίψῃς εἰς τὰ παρόντα; Καθόσον ὄχι μόνον δὲν πρέπει νά προσκολλᾷσαι εἰς αὐτά, ἀλλὰ καί νά στενάξῃς διὰ τὴν ἀδιαφορίαν τῆς ἀπὸ ἐδῶ ἀποδημίας. Διότι ἐάν ἡ κτίσις πράττῃ τοῦτο, πολὺ περισσότερον εἶναι δίκαιον σύ νά ἐπιδεικνύῃς αὐτό ποῦ ἔχεις τιμηθῇ διὰ τῆς λογικῆς.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι σπουδαῖον πρὸς προτροπὴν διὰ τοῦτο ἀκριβῶς προσέθεσεν: **Δ** «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καί αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καί ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν» (στ. 23)· τουτέστι ἤδη γευσάμενοι τὰ μέλλοντα. Καί

ἂν ἀκόμη δηλαδὴ ὑπάρχῃ κάποιος πολὺ πεπωρωμένος, λέγει, εἶναι ἄρκετά τὰ ἤδη δοθέντα νὰ κάμουν αὐτόν νὰ ἀνανήψῃ, καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰ παρόντα, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα νὰ τὸν ἀναπτέρωσούν με διπλοῦν τρόπον, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι μεγάλα αὐτὰ πού ἔχουν δοθῇ, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι τόσον πολλὰ καὶ τόσον σπουδαία αὐτὰ πού ἀποτελοῦν τὴν ἀπαρχήν. Ἐάν δηλαδὴ ἡ ἀπαρχὴ εἶναι τόσον πολλή, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ ἀπαλλαγῶμεν καὶ ἀπὸ ἁμαρτήματα, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν δικαίωσιν καὶ τὸν ἁγιασμόν, οἱ δὲ τότε καὶ δαίμονας νὰ ἀπομακρύνουν καὶ νεκροὺς νὰ ἀνασταίνουν διὰ σκιᾶς καὶ ἱματίων (πρβλ. Πράξ. 5,15 καὶ 19,12), Ἐ σκέψου πόσον μέγαν εἶναι τὸ ὅλον. Καὶ ἔάν ἡ κτίσις, ἡ ὁποία εἶναι ἐστερημένη νοῦ καὶ λόγου, χωρὶς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ νὰ γνωρίζῃ, στενάζῃ, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς.

Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ δώσῃ λαβὴν εἰς τοὺς αἰρετικούς, καὶ φανῇ ὅτι κατηγορεῖ τὰ παρόντα, στενάζομεν, λέγει, ὅχι ἐπειδὴ κατηγοροῦμεν τὰ παρόντα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦμεν τὰ μεγαλύτερα· διότι τοῦτο ἐφάνέρωσεν εἰπών: **«Υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι»** (στ. 23).

Τί λέγεις, πές μου; Ἀνωτέρω καὶ κατωτέρω συνεχῶς ἐπανελάμβανες, καὶ ἐφώναζες λέγων, ὅτι ἤδη ἔχομε καταστῆ υἱοί, καὶ τώρα εἰς ἐλπίδας τοποθετεῖς αὐτό ἐδῶ τὸ ἀγαθόν, γράφων ὅτι πρέπει νὰ ἀναμένωμεν τὴν υἱοθεσίαν; Τοῦτο λοιπὸν διορθῶντων εἰς τὴν συνέχειαν, 584 λέγει: **«Τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν»** (στ. 23), τουτέστι τὴν τελείαν δόξαν. Τώρα μὲν δηλαδὴ τὰ ἰδικὰ μας ἔχουν σταθῇ ἐν ἀδήλῳ ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· διότι πολλοὶ ἂν καὶ εἴμεθα υἱοί, ἔχομε καταντήσῃ κύνες καὶ αἰχμάλωτοι. Ἄν ὅμως ἀποθάνωμεν με ἀγαθὴν ἐλπίδα, τότε ἡ δωρεὰ θὰ εἶναι ἀμετακίνητος, καὶ σαφεστέρα καὶ μεγαλυτέρα, χωρὶς πλεον νὰ φοβῆται τὴν μεταβολὴν πού ἐπέρχεται διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Τότε λοιπὸν θὰ εἶναι σταθερά ἡ χάρις, ὅταν καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ τὰ ἀναρίθμητα πάθη. Διότι τοῦτο εἶναι ἀπολύτρωσις, ὅχι ἀπλῶς λύτρωσις, ὥστε ποτέ πλεον νὰ μὴ ἐπιστρέψωμεν πάλιν εἰς τὴν προηγουμένην αἰχμαλωσίαν.

Διὰ νὰ μὴ ἀπορῆς δέ, ὅταν συνεχῶς ἀκούης δόξαν, **Β** καὶ ὅταν τίποτε δέν γνωρίζης σαφῶς, μερικῶς σοῦ φανερῶνει τὰ μέλλοντα, μεταβάλλων τὸ σῶμα σου, μεταβάλλων μαζί με αὐτό καὶ ὁλόκληρον τὴν κτίσιν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον σαφέστερον ἐδήλωσεν εἰπών: **«ὅς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ»** (Φιλιπ. 3,21). Καὶ εἰς ἕτερον σημεῖον πάλιν γράφων ἔλεγεν: **«Ὅταν δέ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος»** (Α' Κορινθ. 15,54). Δεικνύων δέ, ὅτι μετὰ τῆς φθορᾶς τοῦ σώματος θὰ ἀπομακρυνθῇ καὶ ἡ κατάστασις τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, **Γ**

ἔγραφε πάλιν εἰς ἄλλο σημεῖον: «*Παράγει γάρ τό σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου*» (Α΄ Κορινθ. 7,31).

«*Τῇ γάρ ἐλπίδι ἐσώθημεν*» (στ. 24), λέγει. Ἀφοῦ ἡσυχολήθη δηλαδή μέ τήν ὑπόσχεσιν τῶν μελλόντων, ἐφαίνετο δέ τοῦτο ὅτι ἐλύπει τόν ἀσθενέστερον ἀκροατήν, ἀφοῦ βεβαίως τά ἀγαθά εὐρίσκοντο εἰς ἐλπίδας, πρῶτον ἀφοῦ ἀπέδειξεν, ὅτι εἶναι σαφέστερα ἀπό τά παρόντα καί ὁρατά, καί πολλά ἀφοῦ ἐδίδαξε περί τῶν ἤδη δεδομένων δωρεῶν, καί ἀφοῦ ἔδειξεν, ὅτι ἐλάβομεν καί ἀρχικὴν δόσιν ὥς προκαταβολήν ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, διὰ νά μή τὰ ζητῶμεν ὅλα ἐδῶ, καί προδίδωμεν τήν καλήν ἡμῶν καταγωγὴν τήν προερχομένην ἀπό τήν πίστιν, **Δ** λέγει: «*Τῇ γάρ ἐλπίδι ἐσώθημεν*». Ἐκεῖνο δέ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Δέν πρέπει ὅλα ἐδῶ νά τά ζητῶμεν, ἀλλά καί νά ἐλπίζωμεν. Διότι τοῦτο μόνον τό δῶρον προσεφέραμεν εἰς τόν Θεόν, τήν πίστιν εἰς αὐτόν ποῦ ἔχει ὑποσχεθῇ τά μέλλοντα, καί μόνον διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ ἐσώθημεν. Ἄν λοιπόν ἀπολέσωμεν αὐτήν, ἀπωλέσαμεν τό πᾶν τῆς ἰδικῆς μας εἰσφορᾶς.

Διότι σέ ἔρωτῶ, λέγει, δέν ἦσουν ὑπεύθυνος δι' ἀναρίθμητα κακά; δέν εἶχες περιέλθει εἰς ἀπόγνωσιν; δέν ὑπέκεισο εἰς κρίσιν; μήπως πάντες δέν ἦσαν ἀδύναμοι διὰ τήν σωτηρίαν σου; Τί λοιπόν σέ ἔσωσε; Μόνον ἡ ἐλπίς εἰς τόν Θεόν, καί ἡ πίστις εἰς αὐτόν περί ἐκείνων τά ὁποῖα ὑπεσχέθη καί ἔδωσε· καί περισσότερον ἀπό αὐτά τίποτε δέν εἶχες νά προσφέρῃς. **Ε** Ἐάν λοιπόν αὕτη σέ ἔσωσε, ταύτην νά κατέχῃς καί τώρα. Διότι ἐκείνη ἡ ὁποία τόσα ἀγαθά σοῦ παρέσχε, εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι οὔτε περί τῶν μελλόντων θά σέ ἐξαπατήσῃ. Καθόσον ἀφοῦ σέ παρέλαβε νεκρόν καί ἀπολωλότα καί αἰχμάλωτον καί ἐχθρόν, σέ ἔκαμε φίλον καί υἱόν καί ἐλεύθερον καί δίκαιον καί συγκληρονόμον, καί τόσον πολλά σοῦ παρέσχεν, ὅσα οὔτε ἤλπισε κάποιος ποτέ, πῶς μετά τήν τόσῃν μεγάλην ἐκτίμησιν καί προσοικειώσιν θά σέ ἐγκαταλείψῃ κατόπιν; Μή μοῦ λέγεις λοιπόν, πάλιν ἐλπίδες, πάλιν προσδοκίαι, πάλιν πίστις. Διότι κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐσώθης ἐξ ἀρχῆς, καί ταύτην μόνον τήν προῖκα προσέφερες εἰς τόν νυμφίον. Νά κατέχῃς λοιπόν αὐτήν καί νά τήν διατηρῇς.

585 Διότι ἄν τὰ ὑπαιτιῆς ὅλα ἐδῶ, ἔχασες τό κατόρθωμά σου, διὰ τοῦ ὁποίου κατέστης λαμπρός. Διὰ τοῦτο προσθέτει λέγων: «*Ἐλπίς δέ βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γάρ βλέπει τις, τί καί ἐλπίζει; Εἰ δέ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα*» (στ. 24-25). Τοῦτέστιν: Ἐάν ὅλα ἐδῶ πρόκειται νά τά ζητῇς, ποία ἀνάγκη ὑπάρχει δι' ἐλπίδα; Τί σημαίνει λοιπόν ἐλπίς; Το θάρρος διὰ τά μέλλοντα. Διότι τί μέγα ζητεῖ ἀπό σέ ὁ Θεός, ἀφοῦ αὐτός ἀπό μόνος του δίδῃ ὀλόκληρα τά ἀγαθά; Ἐν πρᾶγμα ζητεῖ μόνον ἀπό σέ, ἐλπίδα, διὰ νά ἔχῃς κάτι καί σὺ ὁ ἴδιος νά συνεισφέρῃς διὰ τήν σωτηρίαν σου· πρᾶγμα τό ὁποῖον βεβαίως καί ὑποδηλῶν προσέθεσεν: **Β** «*Εἰ δέ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα*». Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκει-

νον πού κοπιάζει καὶ ταλαιπωρεῖται καὶ ἀναρίθμητα πάσχει, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐκεῖνον πού ἐλπίζει ὁ Θεός στεφανώνει. Διότι τὸ ὄνομα τῆς ὑπομονῆς εἶναι ὄνομα ἰδρώτων καὶ καρτερίας πολλῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐχάρισεν εἰς ἐκεῖνον πού ἐλπίζει, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ψυχὴν πού ἀπέκαμε.

Ἐπειτα δεικνύει, ὅτι καὶ δι' αὐτό τὸ ἐλαφρόν πολλὴν βοήθειαν ἀπολαμβάνομεν, λέγων: «**Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν**» (στ. 26). Τό μὲν ἐν δηλαδὴ γίνεται ἰδικόν σου, **Ὁ** τὸ τῆς ὑπομονῆς· τὸ δὲ ἕτερον τῆς χορηγίας τοῦ Πνεύματος, πού σέ προετοιμάζει καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν ἀνακουφίζει τοὺς πόνους.

Ἐπειτα, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἡ χάρις αὕτη δέν σοῦ συμπαρίσταται μόνον εἰς τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους, ἀλλ' ὅτι συμπράττει καὶ εἰς τὰ θεωρούμενα ὅτι εἶναι εὐκολώτατα, καὶ ὅτι πανταχοῦ εἰσφέρει τὴν συμμαχίαν αὐτῆς, προσέθεσε λέγων: «**Τό γάρ τι προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδμεν**» (στ. 26). Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἐμφαίνων καὶ τὴν πολλὴν πρόνοιαν τοῦ πνεύματος δι' ἡμᾶς, καὶ ἐκπαιδεύων αὐτούς, νὰ μὴ θεωροῦν πάντως, **Ὁ** ὅτι ἐκεῖνα εἶναι συμφέροντα, τὰ ὅποια φαίνονται εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους συλλογισμούς. Διότι ἐπειδὴ ἦτο φυσικόν αὐτοῖ, ἀφοῦ ἐμαστίζοντο, ἐσύροντο, ἀναρίθμητα ἔπασχον δεινά, ἀνέσιν νὰ ζητοῦν, κατὰ ταύτην τὴν χάριν νὰ αἰτοῦν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ νομίζουν ὅτι ὠφελοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των, λέγει: Μὴ νομίζετε πάντως, ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ἀπὸ σᾶς συμφέροντα, ὅτι καὶ εἶναι πράγματι. Διότι καὶ εἰς τοῦτο χρειαζόμεθα τὴν βοήθειαν τοῦ Πνεύματος· τόσον ἀσθενής εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπὸ μόνος του δέν εἶναι τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε: «**Τό γάρ τι προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδμεν**».

Διὰ νὰ μὴ αἰσχύνηται δὲ ὁ μαθητὴς διὰ τὴν ἄγνοιαν, ἔδειξεν, ὅτι καὶ οἱ διδάσκαλοι εὐρίσκονται εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν. Διότι δέν εἶπεν, οὐκ οἶδατε, ἀλλ' «**οὐκ οἶδμεν**». Καὶ ὅτι δέν τὰ ἔλεγεν αὐτὰ ἐπιδεικνύων ταπεινῶσιν, ἐφανέρωσε δι' ἑτέρων. Ἐ διότι συνεχῶς εἰς τὰς προσευχὰς του ἐδείκνυνεν, ὅτι ἐχρειάζετο νὰ ἰδῇ τὴν Ρώμην, καὶ δέν τὸ ἐπέτυχεν ὅτε τὸ ἐχρειάζετο· καὶ πολλὰκις παρεκάλεσεν ὑπὲρ τοῦ σκόλοπος, πού τοῦ εἶχε δοθῇ εἰς τὴν σάρκα, τούτέστι τῶν κινδύνων, καὶ ὀλοσχερῶς ἀπέτυχε· καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐπίσης ἀπέτυχεν εἰς τὴν παλαιάν προσευχόμενος νὰ ἰδῇ τὴν Παλαιστίνην, καὶ ὁ Ἰερεμίας ἱκετεῦεν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὁ Ἀβραάμ μεσιτεύων ὑπὲρ τῶν Σοδομιτῶν.

«**Ἀλλ' αὐτό τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοὺς ἀλαλήτοις**» (στ. 26). Τό λεχθέν εἶναι ἀσαφές, ἐπειδὴ ἔχουν παύσει τώρα πολλὰ ἐκ τῶν τότε γινομένων θαυμάτων. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σᾶς ἐξηγήσω τὴν τότε κατάστασιν, **586** καὶ τοιουτοτρόπως θά γίνῃ σαφέστερος ἐν συνχείᾳ ὁ λόγος. Ποία ἦτο λοιπόν ἡ τότε κατάστασις; Ὁ Θεός ἔδιδε διάφορα χαρίσματα εἰς ὅλους τοὺς τότε βαπτιζομένους, τὰ ὅποια μάλιστα καὶ

πνεύματα ὀνομάζοντο· «πνεύματα γάρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται» (Α' Κορινθ. 14,32), λέγει. Καί ἄλλος μὲν εἶχεν χάρισμα προφητείας, καί προέλεγε τὰ μέλλοντα, ἄλλος δέ σοφίας, καί ἐδίδασκε τοὺς πολλοὺς, ἄλλος δέ ἰαμάτων, καί ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦντας, ἄλλος δέ δυνάμεων, καί ἀνίστα τοὺς νεκρούς, ἄλλος δέ γλωσσῶν, καί ὠμίλει διαφόρους γλώσσας. Μαζί δέ μέ ὅλα αὐτά ὑπῆρχε καί χάρισμα προσευχῆς, τὸ ὁποῖον καί αὐτὸ ἐλέγετο πνεῦμα· καί αὐτός πού εἶχε τοῦτο, προσηύχετο δι' ὅλον τὸ πλῆθος.

Β Διότι, ἐπειδὴ ἀγνοοῦντες πολλὰ ἀπὸ τὰ συμφέροντα εἰς ἡμᾶς, αἰτοῦμεν τὰ μὴ συμφέροντα, ἦρχετο χάρισμα προσευχῆς, εἰς ἓνα ἐκ τῶν τότε, καί αὐτός ἴστατο αἰτῶν χάριν ὅλων τὸ κοινόν συμφέρον ὅλης τῆς ἐκκλησίας, καί τοὺς ἄλλους ἐπαιδαγωγεῖ. Πνεῦμα πρὸς τοῦτοις ἐδῶ ὀνομάζει καί τὸ τοιοῦτον χάρισμα, καί τὴν ψυχὴν πού δέχεται τὸ χάρισμα, καί μεσιτεύει εἰς τὸν Θεόν καί στενάζει. Διότι ἐκεῖνος πού κατηξιώθη τοιαύτης χάριτος, ἰστάμενος μετὰ πολλῆς κατανύξεως, προσπίπτων εἰς τὸν Θεόν μετὰ πολλῶν τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ στεναγμῶν, ἐξήτει δι' ὅλους τὰ συμφέροντα. **Γ** Τοῦ χαρισματοῦχου ἐκείνου καί τώρα σύμβολον εἶναι ὁ διάκονος, ἀναφέρων τὰς προσευχὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ λοιπόν δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν: «*Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις*».

«**Ὁ δὲ ἔρευνῶν τὰς καρδίας**» (στ. 27). Βλέπεις ὅτι ὁ λόγος δέν εἶναι περὶ τοῦ Παρακλήτου, ἀλλὰ περὶ τῆς καρδίας τῆς πνευματικῆς; διότι ἐάν δέν ἦτο τοῦτο, ἔπρεπε νά εἰπῇ, ὁ δὲ ἔρευνῶν τὸ Πνεῦμα. Ἀλλά διὰ νά μάθῃς, ὅτι ὁ λόγος εἶναι περὶ ἀνθρώπινου πνευματικοῦ, καί ἔχοντος χάρισμα προσευχῆς, προσέθεσεν: «**Ὁ δὲ ἔρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος**» (στ. 27), τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ, «**ὅτι κατὰ Θεόν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων**» (στ. 27). Διότι δέν διδάσκει, λέγει, τὸν Θεόν ἐπειδὴ τὸν ἀγνοεῖ, **Δ** ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, διὰ νά μάθωμεν ἡμεῖς νά προσευχώμεθα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρέπει, καί νά αἰτῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνα πού ἐκεῖνος κρίνει ὀρθά· διότι τοῦτο σημαίνει τὸ «κατὰ Θεόν».

«Ὡστε τοῦτο ἐγίνετο καί ἔνεκεν παρορμίσσεως τῶν προσερχομένων, καί ἔνεκεν ἀρίστης διδασκαλίας. Διότι ἐκεῖνος πού παρεῖχε τὰ χαρίσματα καί πού ἔδιδε τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθὰ, ὁ Παρακλήτος ἦτο. «*Ταῦτα γάρ πάντα, φησὶν, ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα*» (Α' Κορινθ. 12,11). Καί διὰ τὴν ἰδικὴν μας διαπαιδαγώγησιν γίνεται τοῦτο, καί διὰ νά φανῇ ἡ ἀγάπη τοῦ Πνεύματος, ὅτι μέχρι τόσοῦ σημείου συγκαταβαίνει. Διὰ τοῦτο καί εἰσήκουε τὸν προσευχόμενον ὁ Θεός, **Ε** ἐπειδὴ κατὰ Θεόν ἐγίνετο ἡ προσευχή.

Βλέπεις μέ πόσα διαπαγαγωγεῖ αὐτοὺς μέ τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτοὺς καί μέ τὴν τιμὴν τὴν προσφερομένην πρὸς αὐτοὺς;

Διότι τί δέν ἔπραξε χάριν ἡμῶν ὁ Θεός; Φθαρτόν τὸν κόσμον ἐξ αἰτίας ἡμῶν, ἀφθαρτον χάριν ἡμῶν. Χάριν ἡμῶν ἐπέτρεψε νά

κακοποιηθῶν οἱ προφήται, χάριν ἡμῶν ἔστειλεν εἰς αἰχμαλωσίαν, ἄφησε νά ἐμπέσουν εἰς κάμινον, τὰ ἀναριθμητὰ δεινὰ νά ὑπομείνουν. Καί προφήτας δέ χάριν ἡμῶν τῶν ἰδίων ἐποίησε, καί ἀποστόλους χάριν ἡμῶν· χάριν ἡμῶν τὸν μονογενῆ ἐξέδωκε, χάριν ἡμῶν τιμωρεῖ τὸν διάβολον· μᾶς ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιά· πρὸς χάριν μας ὤνειδίσθη· «οἱ ὀνειδισμοὶ γάρ, φησί, τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ» (Ψαλμ. 68,10). 587 Ἄλλ' ὅμως ὕστερα ἀπὸ τόσα, καὶ ἐνῷ ἡμεῖς ἀπομακρυνόμεθα, ἐκεῖνος δέν μᾶς ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ καὶ πάλιν παρακαλεῖ, καὶ ἄλλους ἐτοιμάζει νά παρακαλοῦν ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νά προσφέρῃ χάριν εἰς ἡμᾶς· πράγμα τὸ ὁποῖον συνέβη ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως. Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον λέγει «ἄφες με, καὶ ἐξαλείψω αὐτούς» ('Εξόδ. 32,10), διὰ νά ἐμβάλῃ αὐτόν εἰς τὴν ὑπὲρ ἐκείνων προσευχήν· καὶ τώρα τὸ αὐτὸ πράττει. Διὰ τοῦτο καὶ χάρισμα προσευχῆς ἔδωκε.

Πράττει δέ τοῦτο, ὅχι διότι αὐτός ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ παρακλήσιν, ἀλλὰ διὰ νά μὴ καταστῶμεν ἡμεῖς φαυλότεροι, ὅταν σωζώμεθα χωρὶς παρακλήσιν. Διὰ τοῦτο βεβαίως πολλάκις λέγει, ὅτι συνδιαλλάσσεται πρὸς αὐτούς χάριν τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ δεῖνα καὶ τοῦ δεῖνα, τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἐτοιμάζων πάλιν, Β ὥστε καὶ καύχημα νά ὑπάρξῃ εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν. Καὶ ὅμως περισσότερον αὐτός θά ἐφαίνετο φιλόανθρωπος, ἐάν ἔλεγεν, ὅτι σταματᾷ τὴν ὀργὴν ὅχι χάριν τοῦ δεῖνα καὶ τοῦ δεῖνα, ἀλλὰ ἀπὸ μόνος του. Ἄλλὰ δέν προσεπάθησε τοῦτο κατ' αὐτόν τὸν τρόπον, ὥστε εἰς τοὺς σωζομένους νά μὴ καταστῇ ἀφορμὴ ἀδιαφορίας ὁ τρόπος τῆς συμφιλιώσεως. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν Ἱερემίαν ἔλεγε: «μὴ δξίουν περί τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακουσομαί σου» ('Ιερ. 7,16-17), ὅχι ἐπειδὴ ἤθελε νά σταματήσῃ αὐτόν νά ἀξιώνῃ — ἀφοῦ πολὺ ἐπιθυμεῖ τὴν σωτηρίαν μας — ἀλλὰ διὰ νά ἐκφοβίσῃ ἐκεῖνους· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως καὶ ὁ προφήτης ἀφοῦ κατενόησε, C δέν ἔπαυσε νά ἀξιώνῃ. Καὶ διὰ νά μάθῃς ὅτι ἔλεγεν αὐτά, ὅχι ἐπειδὴ ἤθελε νά τὸν ἀποτρέψῃ, ἀλλὰ νά τὸν προτρέψῃ, ἀκουσε τί λέγει: «*Ἡ οὐχ ὁρᾷς τί αὐτοὶ ποιοῦσι*»; Καὶ πρὸς τὴν πόλιν δέ ὅταν λέγῃ: «*Ἐάν ἀποπλόνῃ νίτρω, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐναντίον μου*» ('Ιερ. 2,22), τὸ λέγει ὅχι διὰ νά ἐμβάλῃ εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλὰ διὰ νά τοὺς παρορμήσῃ εἰς μετάνοιαν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν Νινευϊτῶν, ἀφοῦ ἐξέδωκεν ἀορίστως τὴν κρίσιν, καὶ ἀφοῦ δέν προσέφερεν ἀγαθὰς ἐλπίδας, μᾶλλον ἐφόβησε, καὶ εἰς μετάνοιαν ὠδήγησε, τοιουτοτρόπως καὶ ἐδῶ πράττει, καὶ ἐκεῖνους διεγείρων, καὶ τὸν προφήτην ἀποδεικνύων σεβαστότερον, ὥστε ἔστω καὶ κατ' αὐτόν τὸν τρόπον νά τὸν ἀκούσουν.

D Ἐπειτα, ἐπειδὴ παρέμενον νοσοῦντες κατὰ τρόπον ἀνίατον, καὶ οὔτε, ἀφοῦ οἱ ἄλλοι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τῆς ὁρθῆς ὁδοῦ, ἐσωφρονίσθησαν, κατὰ πρῶτον μὲν συμβουλευεῖ νά παραμένουν εἰς τὸ ἴδιον μέρος· ἐπειδὴ δέ δέν ἠνείχοντο τοῦτο, ἀλλ' ἐφευγον πρὸς τὴν Αἴγυπτον, τοῦτο μὲν συνεχώρησε, αἰτεῖ ὅμως

παρ' αὐτῶν νά μή προσχωρήσουν καί πρὸς τὴν ἀσέβειαν ὅπως ἔφυγον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε εἰς τοῦτο ἐπεισθῆσαν, στέλλει μαζί τους τὸν προφήτην, ὥστε εἰς τὴν συνέχειαν νά μή ἐξοκειλουν ἐντελῶς. Ἐπειδὴ ὁμως καί πάλιν αὐτοὶ δὲν ἠκολούθησαν αὐτόν πού τοὺς ἐκάλει, αὐτὸς ὁ ἴδιος κατόπιν προσφέρεται εἰς αὐτοὺς διορθῶντων αὐτοὺς, καί ἐμποδίζων νά ὀδηγοῦνται περισσότερον πρὸς τὴν κακίαν, ὅπως ἀκριβῶς πατήρ φιλόστοργος πρὸς παιδίον πού διάκειται δυσκόλως πρὸς ἅπαντα, **Ε** πανταχοῦ περιπατῶν μαζί του καί παρακολουθῶν.

Διὰ τοῦτο λοιπόν ὄχι μόνον τὸν Ἱερεμίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ καί τὸν Ἰεζεκιήλ εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἔστελλεν· αὐτοὶ δέ δὲν ἀντέλεγον. Διότι ἐπειδὴ εἶδον τὸν Κύριόν των πάρα πολὺ νά τοὺς ἀγαπᾷ, καί αὐτοὶ ἐπραττον αὐτό, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιοι δοῦλος εὐγνώμων, βλέπων τὸν πατέρα νά ὑποφέρῃ καί νά κόπτεται ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐλειήσῃ υἱὸν ἄχρηστον.¹ Διότι τί δὲν ἐπασχον χάριν αὐτῶν; Ἐπιονίζοντο, ἀπεμακρύνοντο βιαίως, ὠνειδίζοντο, ἐλιθοβολοῦντο, ἀναρίθμητα δεινά ἐπασχον· καί ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, πάλιν προσέτρεχον πρὸς αὐτοὺς. Διότι καί ὁ Σαμουὴλ δὲν ἔπαυε νά πενθῇ τὸν Σαοὺλ, **588** ἂν καί φοβερώς ἐκακοποιήθη παρ' αὐτοῦ, καί τὰ ἀνεπανόρθωτα ὑπέστη· ἀλλ' ὁμως τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα δὲν ἐνεθυμείτο. Διὰ τὸν λαὸν δὲ τῶν Ἰουδαίων καί θρήνους γραπτούς ὁ Ἱερεμίας συνέθεσε· καί ἐνῷ ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν παρεχάρε εἰς αὐτόν νά κατοικῇ ὅπου ἤθελε μέ ὅλην τὴν ἀσφάλειαν καί τὴν ἐλευθερίαν, προετίμησε ἀπὸ τὴν παραμονὴν εἰς τὴν πατρίδα τὴν μετὰ τοῦ λαοῦ κακουχίαν καί τὴν εἰς τὴν ξένην γῆν ταλαιπωρίαν. Τοιοῦτοτρόπως καί ὁ Μωϋσῆς, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὰ ἀνάκτορα καί τὴν ἐκεῖ παραμονήν, ἔτρεξε πρὸς τὰς συμφοράς ἐκείνων. **Β** Καί ὁ Δανιὴλ δὲ ἔμεινε χωρὶς τροφὴν εἴκοσι συνεχεῖς ἡμέρας, περισφίγγων τὸν ἑαυτὸν του μέ τὴν βαρυτάτην νηστείαν, διὰ νά συμφιλιώσῃ τὸν Θεόν πρὸς αὐτούς· καί οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς, ἂν καί εὐρίσκοντο εἰς κάμινον καί εἰς τόσον πῦρ, προσηϋχοντο χάριν αὐτῶν. Διότι δὲν ἐπόνουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των πού εἶχον σωθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ τότε ἰδιαιτέρως ἐνόμιζον, ὅτι εἶχον παρρησίαν, διὰ τοῦτο ἐδέοντο ὑπὲρ αὐτῶν. **Δι'** αὐτόν τὸν λόγον καί ἔλεγον: «*Ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείμεν*» (Δαν. 3,39). Διὰ τούτους καί ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ διέσχισε τὰ ἱμάτια· διὰ τούτους καί ὁ Ἰεζεκιήλ ἐθρήνει καί ἐκλαιγε γοερῶς, ὅταν τοὺς ἔβλεπε νά φονεύωνται· καί ὁ Ἱερεμίας ἔλεγεν: «*Ἀφετέ με, πικρῶς κλαύσομαι*» (Ἡσ. 22,4). **Γ** Καί πρὶν ἀπὸ αὐτό δέ, ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμα νά ἀξιώσῃ παντελεῇ συγχώρησιν ἀπὸ τὰ δεινά, ἐζήτηι προθεσμίαν λέγων: «*Ἐως πότε, κύριε*» (Ἡσ. 6,2);

1. Ἐδῶ εἰς τὴν θέσιν τῶν εὐγνωμόνων δούλων πρέπει νά νοηθοῦν οἱ προφῆται, εἰς δὲ τὴν θέσιν τοῦ ἀχρήστου υἱοῦ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ.

Διότι ὅλον τὸ γένος τῶν ἁγίων εἶναι φιλόστοργον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν: «*Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ Θεοῦ ἄγιοι, σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην*» (Κολοσ. 3,12).

Συνιστᾶται ἡ ἐλεημοσύνη

Διακρίνεις τὴν λεπτομέρειαν τοῦ λόγου, καὶ πῶς θέλει νὰ εἴμεθα διαρκῶς ἐλεήμονες; Διότι δέν εἶπεν ἀπλῶς, ἐλεήσατε, ἀλλ' «*ἐνδύσασθε*»· ὥστε ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἱμάτιον πάντοτε εἶναι μαζί μας, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. **Δ** Καὶ δέν εἶπεν ἀπλῶς ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ «*σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ*», διὰ νὰ μιμηθῶμεν φυσικὴν φιλοστοργίαν.

Ἄλλ' ἡμεῖς τὰ ἀντίθετα πράττομεν· καὶ ἂν προσέλθῃ κάποιος αἰτῶν ἓνα ὀβολόν, ὑβρίζομεν, λοιδοροῦμεν, ἀπατεῶνα τὸν ὀνομάζομεν. Δέν φρίττεις, ἄνθρωπε, δέν κοκκινίζεις, ὀνομάζων τὸν συνάνθρωπον ἀπατεῶνα, πού ἀπαιτεῖ δι' ἓν τεμάχιον ἄρτου; Ἐάν δέ καὶ ἀπάτην διαπράττῃ ὁ τοιοῦτος, διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἄξιος νὰ ἐλεῇται, διότι τόσον πιέζεται ὑπὸ πείνης, ὥστε τοιοῦτον προσωπεῖον νὰ ὑποδύεται. Καὶ τοῦτο δέ εἶναι κατηγορία εἰς βάρος τῆς ἰδικῆς μας σκληρότητος. Διότι ἐπειδὴ δέν ἀνεχόμεθα νὰ παρέχωμεν εὐκόλως, ἀναγκάζονται νὰ ἐπινοοῦν ἀναριθμήτους μεθοδεῖας, ὥστε νὰ μᾶς κάμουν νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ἀπανθρωπίαν. **Ε** καὶ νὰ ἀπαλύνωμε τὴν τραχύτητα. Ἐξ ἄλλου δέ, ἐάν μὲν ἐξήτει χρήματα, θά εἶχε λόγον ἡ ὑποψία σου· ἐάν δέ προσέρχεται εἰς σέ διὰ τροφήν ἀναγκαίαν, διατί φιλοσοφεῖς ἀκαίρως, καὶ λεπτολογεῖς περιττά, κατηγορῶν ἀργίαν καὶ ὀκνηρίαν;

Ἐάν δέ πρέπει νὰ λέγωμεν αὐτά, ὄχι εἰς ἄλλους, ἀλλ' εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας πρέπει νὰ τὰ λέγωμεν. Ὅταν λ.χ. προσέλθῃς εἰς τὸν Θεόν αἰτῶν συγχώρησιν ἁμαρτημάτων, νὰ ἐνθυμηθῇς αὐτοὺς τοὺς λόγους, καὶ θά γνωρίσης, ὅτι σύ δικαιότερον θά ἀκούσης αὐτοὺς παρά τοῦ Θεοῦ, παρά ὁ πτωχός παρά σοῦ. **589** Ἄλλ' ὅμως οὐδέποτε εἶπεν ὁ Θεός αὐτοὺς τοὺς λόγους πρὸς σέ, π.χ. φύγε· διότι ἀπατεῶν εἶσαι, εἰς μὲν τὴν ἐκκλησίαν συνεχῶς εἰσερχόμενος, καὶ ἀκούων τοὺς νόμους μου, εἰς τὴν ἀγοράν δέ προτιμῶν ἀντὶ τῶν ἰδικῶν μου προσταγμάτων καὶ χρήματα καὶ φιλίαν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ ὅλα γενικῶς· καὶ τώρα μὲν ταπεινός γίνεσαι, μετὰ τὴν προσευχὴν δέ θρασὺς καὶ σκληρός καὶ ἀπάνθρωπος· νὰ φύγῃς λοιπόν ἀπὸ ἐδῶ, καὶ ποτὲ νὰ μὴ μέ πλησιάζῃς. Διότι αὐτά, καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά εἴμεθα ἄξιοι νὰ ἀκούωμεν· ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε ὠνείδισε τίποτε τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ μακροθυμεῖ, **Β** καὶ ἐκπληρῶνει ὅλα τὰ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ περισσότερα ἀπὸ ὅσα αἰτοῦμεν μᾶς δίδει.

Ταῦτα λοιπόν ἐννοῦντες, ἅς διαλύσωμεν τὴν πτωχείαν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἔστω καὶ ἂν πράττουν ἀπάτην, ἅς μὴ

λεπτολογῶμεν. Καθόσον καὶ ἡμεῖς τοιαύτην σωτηρίαν χρειαζόμεθα τὴν μετὰ συγγνώμης, τὴν μετὰ φιλανθρωπίας, τὴν μετὰ ἐλέους πολλοῦ. Διότι δέν εἶναι δυνατόν, δέν εἶναι δυνατόν, ὅταν τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξετάζονται λεπτομερῶς, νά σωθῶμεν ποτέ, ἀλλ' ἀνάγκη νά τιμωρηθῶμεν καὶ νά ἀπολεσθῶμεν ὡπωσδήποτε.

Ἄς μὴ γινώμεθα λοιπόν αὐστηροὶ δικασταὶ ἄλλων, ὥστε καὶ ἀπὸ ἡμᾶς νά μὴ ἀπαιτηθοῦν λεπτομερεῖς εὐθύναι· διότι ἔχομεν ἁμαρτήματα μεγαλύτερα ἀπὸ κάθε συγγνώμην. Ὡστε ἐκείνους μᾶλλον ἢς ἐλεῶμεν τοὺς ἁμαρτάνοντας ἁμαρτίας ἀσυγχωρήτους, **Κ** ὥστε καὶ ἡμεῖς νά ἔχωμεν ἀπὸ πρὶν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας τό ἔλεος. Καίτοι ὅσα καὶ ἂν φιλοτιμηθῶμεν, οὐδέποτε θά δυνηθῶμεν νά εἰσφέρωμεν τοιαύτην φιλανθρωπίαν, ὅποιαν χρειαζόμεθα ἡμεῖς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Πῶς λοιπόν δέν εἶναι ἀτοπον, ἐνῶ ἡμεῖς εὐρισκόμεθα εἰς τόσας ἀνάγκας, νά λεπτολογῶμεν τὰ ἀφορῶντα τοὺς ἰδικούς μας συνδούλους, καὶ ὅλα νά τὰ πράττωμεν εἰς βάρος τοῦ ἑαυτοῦ μας; Διότι δέν παρουσιάζεις ἐκείνον τόσον ἀνάξιον τῆς ἰδικῆς σου εὐεργεσίας, ὅσον τόν ἑαυτόν σου τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος δηλαδή πού λεπτολογεῖ τὰ ἀφορῶντα τόν σύνδουλον πολὺ περισσότερον θά ἔχη τόν Θεόν νά πράττῃ τοῦτο διὰ τόν ἑαυτόν του.

Ἄς μὴ ὁμιλῶμεν λοιπόν ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἀλλὰ ἔστω καὶ ἂν ἐξ αἰτίας ἀργίας, **Δ** ἔστω καὶ ἂν ἐξ αἰτίας ὀκνηρίας προσέρχονται, ἡμεῖς ἢς παρέχωμεν. Διότι καὶ ἡμεῖς πολλές ἁμαρτίας διαπράττομεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας μας, μᾶλλον δέ ὅλας ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας, καὶ ὁ Θεός δέν ἀπαιτεῖ δι' ἡμᾶς τιμωρίαν ἀμέσως, ἀλλὰ μᾶς δίδει προθεσμίαν μετανοίας, τρέφων καθ' ἑκάστην ἡμέραν, παιδαγωγῶν, διδάσκων, χορηγῶν ὅλα τὰ ἄλλα, διὰ νά μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς τοῦτο τό ἔλεός του.

Ἄς ἐξαφανίσωμεν λοιπόν αὐτὴν τὴν σκληρότητα, ἢς ἀποβάλωμεν τὴν θηριωδίαν, ἀφοῦ τοὺς ἑαυτοὺς μας μᾶλλον παρὰ ἄλλους εὐεργετοῦμεν. **Ε** Διότι εἰς αὐτοὺς μὲν χρήματα δίδομεν καὶ ἄρτον καὶ ἱμάτιον, διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας ὁμῶς μεγίστην δόξαν ἀποκτῶμεν ἀπὸ πρὶν, καὶ τοιαύτην τὴν ὅποιαν δέν εἶναι δυνατόν νά παραστήσωμεν διὰ τὸν λόγον. Διότι τὰ σώματα ἀφθαρτα ἀφοῦ ἀπολάβωμεν, συνδοξαζόμεθα καὶ συμβασιλεύομεν μετὰ τοῦ Χριστοῦ· τοῦτο δέ πόσον σπουδαῖον εἶναι, ἀπὸ ἐδῶ θά γνωρίσωμεν, μᾶλλον δέ σαφῶς μὲν ἀπὸ οὐδαμοῦ δέν θά γνωρίσωμεν τώρα· ἐπομένως δέ μικράν τουλάχιστον ἐννοίαν θά λάβωμεν αὐτοῦ, ὅταν ἐκκινήσωμεν ἀπὸ τὰ εἰς ἡμᾶς εὐρισκόμενα ἀγαθὰ, καὶ ὅσον θά δυνηθῶ θά προσπαθῇσω νά παραστήσω τό λεχθέν. Διότι πᾶς μου, εἴαν κάποιος σύ πού ἔχεις γηράσει καὶ ζῆς εἰς πτωχείαν ὑπέσχετο νά σέ καταστήσῃ ἐξαίφνης νέον, καὶ νά σέ ὀδηγήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἡκμὴν τῆς ἡλικίας, καὶ νά σέ κατασκευάσῃ πάρα πολὺ ἰσχυρόν καὶ ὠραῖον περισσότερον ἀπὸ ὅλους, **590** καὶ νά σοῦ δώσῃ τὴν βασιλείαν ὅλης τῆς γῆς ἐπὶ χίλια ἔτη, βασιλείαν πού νά ἔχη βαθυτάτην εἰρήνην, τί δέν θά προετίμας χάριν αὐτῆς τῆς

ὑποσχέσεως καὶ νά πράξης καὶ νά πάθῃς; Ἴδού λοιπόν ὁ Χριστός ὄχι αὐτά, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερα αὐτῶν ὑπόσχεται. Διότι ἡ διαφορὰ μεταξὺ φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας δέν εἶναι τόση, ὅση μεταξὺ γήρατος καὶ νεότητος· οὔτε τόση ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς δόξης τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης, ὅση μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῆς πτωχείας, ἀλλ' ὅση μεταξὺ ὄνείων καὶ ἀληθείας.

Β Μᾶλλον δέ τίποτε, ἀκόμη δέν ἔχω εἶπει· διότι δέν ὑπάρχει λόγος ἱκανός νά παραστήσῃ τό μέγεθος τῆς διαφορᾶς τῶν μελλόντων πρὸς τὰ παρόντα· ἐξ αἰτίας δέ τοῦ χρόνου δέν εἶναι δυνατόν οὔτε νά ἐννοήσωμεν καθόλου τὴν διαφοράν. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν κάποιος νά συγκρίνῃ τὴν ζωὴν πού δέν ἔχει τέλος πρὸς τὰ παρόντα; Εἶναι τόση δέ ἡ διαφορὰ τῆς εἰρήνης ἐν σχέσει πρὸς τὴν παρούσαν, ὅση εἶναι μεταξὺ εἰρήνης καὶ πολέμου· καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὅσον ἀνώτερος εἶναι ὁ καθαρὸς μαργαρίτης ἀπὸ βῶλον πῆλινον· μᾶλλον δέ ὅσα καὶ ἂν εἴη κάποιος, τίποτε δέν θά δυνηθῇ νά παραστήσῃ. Διότι ἔστω καὶ ἂν συγκρίνω τό κάλλος τῶν τότε σωμάτων πρὸς τό φῶς τῆς ἀκτίνος, **Γ** ἔστω πρὸς τὴν ἀστραπὴν τὴν λαμπροτάτην, τίποτε ἀκόμη δέν θά εἴπω ὅξιον τῆς λαμπρότητος ἐκείνης.

Χάριν αὐτῶν λοιπόν πόσα καὶ χρήματα καὶ σώματα δέν ἀξίζει νά ἐγκαταλείψωμε, μᾶλλον δέ πόσας ζωὰς δέν ἀξίζει νά ἐγκαταλείψωμε; Τώρα δέ ἐάν μὲν κάποιος σέ εἰσήγαγεν εἰς ἀνάκτορα, καὶ ἐνῶ εἶναι ὅλοι παρόντες σέ ἡτοίμαζε νά συνομιλήσῃς μέ τόν βασιλέα, καὶ σέ καθίστα ὁμοτράπεζον καὶ ὁμοδίαιτον πρὸς αὐτόν, θά ἔλεγες ὅτι εἶσαι εὐτυχέστερος ἀπὸ ὅλους· ὅταν δέ πρόκειται νά ἀναβαίνης πρὸς τόν οὐρανόν, καὶ νά παρίστασαι πλησίον αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῶν ὄλων, καὶ νά λάμπῃς ἀπέναντι τῶν ἀγγέλων, καὶ νά ἀπολαμβάνῃς τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην δόξαν, ἀμφιβάλλεις ἂν πρέπει νά ἐγκαταλείψῃς χρήματα, **Δ** ἐνῶ ἔπρεπε, καὶ ἂν ἀκόμη ἐχρειάζετο καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν νά ἀπορρίψῃς, νά σκιρτᾷς καὶ νά ἀγάλλεσαι καὶ νά ἀναπερῶνεσαι ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν;

Σὺ ὁμως διὰ νά ἀποκτήσῃς μὲν ἐξουσίαν πού σοῦ παρέχει ἀφορμὰς κλοπῶν — διότι δέν δύναμαι ἐγὼ νά ὀνομάσω κέρδος τό τοιοῦτον — καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἐκβάλλεις, καὶ ἀφοῦ δανεισθῇς ἀπὸ ἄλλους, ἂν χρειάζεται, δέν διστάζεις νά θέσῃς ὑποθήκην καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα· ὅταν δέ ὑπάρχῃ ἐνώπιόν σου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ ἀρχὴ ἡ ὁποία δέν ἔχει οὐδένα διάδοχον, καὶ ὅταν ὁ Θεὸς προστάξῃ ὄχι μόνον μέρος γωνίας γῆς, ἀλλ' ὅλόκληρον τόν οὐρανόν νά λάβῃς, διστάζεις καὶ ἀποφεύγεις, καὶ πρὸς τὰ χρήματα ἔχεις παραδοθῇ, καὶ δέν ἐννοεῖς, ὅτι ἐάν τὰ πρὸς ἡμᾶς μέρη τοῦ οὐρανοῦ ἐκείνου εἶναι τόσον ὠραῖα καὶ εὐχάριστα, **Ε** πόσον εἶναι τὰ ἄνω καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ;

Ἡ πομπή τοῦ αὐτοκράτορος

Ἄλλ' ἐν πρώτοις ἐπειδὴ ταῦτα δέν εἶναι δυνατόν νά τά ἴδουν οἱ ὀφθαλμοί τοῦ σώματος, ἀνυψώσου μέ τήν σκέψιν, καί ἀφοῦ σταθῇς ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ τούτου, νά ἀναβλέψῃς εἰς ἐκεῖνον τόν οὐρανόν τόν ἀνώτερον τούτου, εἰς τό ὕψος τό ἄπειρον, εἰς τό φῶς πού εἶναι πλήρες ἀπό φρικίαςιν, εἰς τά πλήθη τῶν ἀγγέλων, εἰς τά ἄπειρα στίφη τῶν ἀρχαγγέλων, εἰς τάς ἄλλας τάς ἀσωμάτους δυνάμεις. Καί πάλιν νά ἀσχοληθῇς μέ τήν εἰς ἡμᾶς εὐρισκομένην εἰκόνα ἀφοῦ κατέλθῃς ἀπό ὕψηλά, καί νά σκιαγραφῇς ἐκεῖνα πού περιστοιχίζουν τόν βασιλέα τόν ἐγκόσμιον, π.χ. ἄνδρας πού φοροῦν χρυσᾶ ἐνδύματα, καί ζεύγη λευκῶν ἡμιόνων πού στολίζονται μέ χρυσόν, 591 καί ὀχήματα εἰς τά ὅποια ἔχουν ἐπικολληθῇ λίθοι πολύτιμοι, καί στρωμνὴν πάλλευκον καί ἀπαλὴν ὥς ἡ χιών, καί πέταλα πού σείονται γύρω ἀπό τά ὀχήματα, καί ὄφεις πού ζωγραφίζονται εἰς μεταξωτά ἱμάτια, καί ἀσπίδας πού ἔχουν χρυσοῦς ὀμφαλοῦς, καί ἱμάντας πού ἐκτείνονται ἐκ τούτων πρὸς τοὺς ὕψηλούς κύκλους διὰ πολλῶν λίθων, καί ἵππους πού φοροῦν χρυσᾶ, καί χαλινάρια χρυσᾶ. Ἄλλ' ὅταν ἴδωμεν τόν βασιλέα, τίποτε πλέον ἀπὸ αὐτά δέν βλέπομεν. Διότι μόνος ἐκεῖνος μᾶς προσελκύει τὴν προσοχήν, καί τά πορφυρᾶ του ἱμάτια, καί ἡ κορώνη, καί ὁ θρόνος, καί ἡ πόρπη, καί τά ὑποδήματα, ἡ πολλὴ λάμψις τοῦ προσώπου.

Β "Ὅλα λοιπὸν αὐτά ἀφοῦ τὰ συγκεντρώσῃς λεπτομερῶς, ἀπὸ αὐτά νά μεταθέσῃς πάλιν τὴν σκέψιν πρὸς τὰ ἄνω, καί πρὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ Χριστός. Διότι τότε δέν θά ἰδῇς ζεύγη ἡμιόνων, οὔτε ὀχήματα χρυσᾶ, οὔτε ὄφεις καί ἀσπίδας, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶναι πλήρη ἀπὸ φρικίαςιν πολλήν, καί τὰ ὅποια τόσῃν ἑκστάσιν προκαλοῦν, ὥστε νά ἐκπλαγοῦν καί αὐταί αἱ ἀσώματοι δυνάμεις· «αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, φησί, σαλευθήσονται» (Ματθ. 24,29). Τότε δηλαδὴ ἀνοίγεται μὲν ὁλος ὁ οὐρανός, καί αἱ πύλαι τῶν ἀψίδων ἐκείνων ἀνοίγονται διάπλατα, κατέρχεται δέ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, **Γ** ἐνῶ τὸν περιστοιχίζουν ὄχι εἴκοσιν, οὔτε ἑκατὸν ἄνθρωποι, ἀλλὰ χιλιάδες, μυριάδες ἀγγελοι, ἀρχάγγελοι, τὰ χειρουβίμ, τὰ Σεραφίμ, αἱ ἄλλαι δυνάμεις, καί ὅλα θά εἶναι πλήρη φόβου καί τρόμου, ἡ γῆ θά διασπᾶται πρὸς τὰ ἄνω, οἱ ἄνθρωποι ὅλοι οἱ ὑπάρξαντες, ἀπὸ τότε πού ἐδημιουργήθη ὁ Ἀδὰμ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀπὸ τὴν γῆν θά ἀναβαίνουν καί θά ἀρπάζωνται ὅλοι, αὐτός θά φαίνεται μέ τόσῃν δόξαν, ὥστε καί ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνην καί τὸ κάθε τί θά κρύπτη τό φῶς, ἀφοῦ θά καταλάμπεται ἀπὸ τό φῶς ἐκεῖνο. Ποῖος λόγος θά παρυστήσῃ τὴν μακαριότητα ἐκείνην, τὴν λαμπρότητα, τὴν δόξαν; Ἀλοίμο-

νον ψυχῇ, **Δ** διότι τώρα μοῦ ἔρχεται νά δακρύσω καί μέγਾਲως νά στενάξω, πού ἐννοῶ ἀπό ποῖα ἀγαθὰ ἐξεπέσαμεν, ἀπό ποίαν μακαριότητα ἀποξενούμεθα· διότι ἀποξενούμεθα — τοῦλάχιστον ἐν πρώτοις τήν γνώμην μου λέγω — ἐάν δέν πράξωμεν κάτι σπουδαῖον καί θαυμαστόν.

Ἄς μή μοῦ ἀναφέρῃ λοιπόν ἐδῶ κάποιος τήν γέενναν, διότι εἶναι φοβερωτέρα ἀπό κάθε γέενναν ἢ ἔκπτωσις ἀπό ταύτην τήν δόξαν, καί χειροτέρα ἀπό ἀναριθμήτους κολάσεις ἢ ἀποξένωσις ἀπό τήν λήξιν ἐκείνην.

Ἄλλ' ὅμως ἀκόμη πρὸς τὰ παρόντα ἔχομεν ρίψει τοὺς ἑαυτοὺς μας, καί δέν ἐννοῦμεν τήν κακουργίαν τοῦ διαβόλου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀφαιρεῖ τὰ μεγάλα διὰ τῶν μικρῶν καί προσφέρει πηλὸν διὰ νά ἄρπάσῃ χρυσόν, **Ε** μᾶλλον δέ διὰ νά ἄρπάσῃ τόν οὐρανόν, καί δεικνύει σκιάν διὰ νά μᾶς ἐκβάλῃ ἀπό τήν ἀλήθειαν, καί εἰς τὰ ὄνειρα μᾶς δημιουργεῖ φαντασιώσεις — διότι τοῦτο εἶναι ὁ παρὼν πλοῦτος — ὥστε ὅταν γίνῃ ἡμέρα νά μᾶς ἀποδείξῃ περισσότερον πτωχοῦς ἀπὸ ὅλους.

Ταῦτα λοιπόν ἀφοῦ ἀντελήφθημεν, ἔστω καί ἀργά βεβαίως ἄς ἀποφύγωμε κάποτε τήν δολιότητα, καί πρὸς τὰ μέλλοντα ἄς μετατεθῶμεν. Διότι δέν δυνάμεθα νά εἰπώμεν, ὅτι ἡγνοήσαμεν τὸ μάταιον τοῦ παρόντος βίου, ἀφοῦ τὰ πράγματα βοοῦν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἡχηρότερον ἀπὸ σάλπιγγα τήν παροῦσαν μηδαιμνότητα, τόν γέλωτα, τήν αἰσχύνην, τοὺς κινδύνους, τὰ βάραθρα.

Ποίαν λοιπόν ἀπολογίαν θά ἔχομεν, ὅταν τὰ μὲν ἐπικίνδυνα καί πλήρη αἰσχύνης τὰ ἐπιδιώκωμεν μέ πολλήν προσπάθειαν, **592** ἐκεῖνα δέ πού εἶναι ἀσφαλῆ καί μᾶς καθιστοῦν ἐνδόξους καί λαμπροὺς τὰ ἀποφεύγωμεν, καί ὁλοκλήρους τοὺς ἑαυτοὺς μας ἐκδίδωμεν εἰς τήν ἐξουσίαν τῶν χρημάτων; Διότι ἡ δουλεία εἰς ταῦτα εἶναι φοβερωτέρα ἀπὸ κάθε ἐξουσίαν· καί γνωρίζουν ὅσοι κατηξιώθησαν νά ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτήν.

Διὰ νά γνωρίσητε λοιπόν καί σεῖς τήν καλὴν ταύτην ἐλευθερίαν, σπάσατε τὰ δεσμά, ἀποφύγετε τήν παγίδα· καί ἄς μή ὑπάρχουν χρήματα εἰς τήν οἰκίαν σας, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι τιμιώτερον ἀπὸ ἀναρίθμητα χρήματα, ἡ ἐλεημοσύνη καί ἡ φιλανθρωπία ἀντί τῶν χρημάτων. Διότι αὕτη μὲν μᾶς παρέχῃ παρρησίαν πρὸς τόν Θεόν, ἐκεῖνα δέ μᾶς ἐπιρρίπτουν πολλήν αἰσχύνην, **Β** καί καθιστοῦν τόν διάβολον νά πνέῃ σφοδρὸς ἐναντίον μας.

Διατί λοιπόν καθοπλίζεις τόν ἐχθρόν σου, καί τόν καθιστᾷς ἰσχυρότερον; Νά ὀπλίσης τήν ἰδικήν σου δεξιάν ἐναντίον ἐκείνου, καί νά εἰσαγάγῃς ὅλην τήν ὠραιότητα τῆς οἰκίας εἰς τήν ψυχὴν, καί ὅλον τόν πλοῦτον νά τόν ἀποθέσῃς εἰς τήν διάνοιαν, καί τὰ χρήματα ἄς τὰ φυλάττῃ ὁ οὐρανὸς ἀντί τοῦ κιβωτίου καί τῆς οἰκίας, καί ἡμεῖς ἄς περιβαλώμεθα ὅλα τὰ ἀρμόζοντα εἰς τήν φύσιν μας· διότι ἡμεῖς εἴμεθα πολὺ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς τοίχους, καί πολὺ σεβαστότεροι ἀπὸ τὸ ἔδαφος.

Διατί λοιπόν ἀφοῦ ἐγκαταλείψαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἐξοδεύομεν ὄλην τὴν φροντίδα δι' ἐκεῖνα, **Γ** τὰ ὁποῖα δέν εἶναι δυνατόν νά παραλάβωμεν ὅταν ἀπέλθωμεν, πολλάκις δέ οὔτε καί ὅταν παραμένωμεν ἐδῶ νά κατέχωμεν, ἐνῶ εἶναι δυνατόν τοιοιτοτρόπως νά πλουτῶμεν, ὥστε ὄχι μόνον ἐδῶ, ἀλλά καί ἐκεῖ νά φαινώμεθα εὐπορώτατοι; Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος περιφέρει καί τὰ χωράφια καί τὰς οἰκίας καί τὰ χρήματα ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ὅπου ἀκριβῶς καί ἂν ἐμφανισθῇ, ἐμφανίζεται μαζί μέ τόν πλοῦτον αὐτόν.

Καί πῶς εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθῇ τοῦτο, λέγει; Εἶναι δυνατόν καί μετά περισσοτέρας εὐκολίας. Διότι ἂν μεταθέσῃς αὐτά εἰς τόν οὐρανόν διὰ τῆς χειρός τῶν πτωχῶν, ὅλα θά τά μεταθέσῃς εἰς τὴν ψυχὴν σου· ἔστω καί ἂν ἐπέλθῃ ὁ θάνατος ἐν συνεχείᾳ, οὐδεὶς θά σοῦ ἀφαιρέσῃ αὐτά, ἀλλά θά ἀπέλθῃς καί ἐκεῖ πλούσιος. **Δ** Τοιοῦτον θησαυρόν εἶχεν ἡ Ταβιθά· διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ἡ οἰκία ἀνεκήρυττεν αὐτήν, οὔτε οἱ τοῖχοι, οὔτε οἱ λίθοι, οὔτε οἱ κίονες, ἀλλά σώματα χερῶν ἐνδεδυμένα, καί δάκρυα ἐκχεόμενα, καί ὁ θάνατος πού ἔφευγε, καί ἡ ζωὴ πού ἐπανήρχετο.

Τοιαύτας ἀποθήκας ἅς κατασκευάζωμεν καί ἡμεῖς διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, τοιαύτας οἰκίας ἅς οἰκοδομήσωμεν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας. Τοιοιτοτρόπως καί τόν Θεόν θά ἔχωμεν βοηθόν, καί ἡμεῖς οἱ ἴδιοι θά γίνωμεν βοηθοὶ αὐτοῦ. Διότι αὐτός μέν ἐκ τοῦ μηδενός ὠδήγησεν εἰς τὴν ὑπαρξιν τοὺς πτωχοὺς, σύ δέ, ὅταν ἦλθον εἰς τὴν ὑπαρξιν καί ἐδημιουργήθησαν, δέν ἄφησες νά καταστραφοῦν ἐκ τῆς πείνης καί τῆς λοιπῆς ταλαιπωρίας, θεραπεύων, διορθῶν, ἀπό παντοῦ στηριζὼν τόν ναόν τοῦ Θεοῦ· **Ε** πρᾶγμα ἀπό τό ὁποῖον τί εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ ἴσον καί ὡς πρὸς τὴν ὠφέλειαν καί ὡς πρὸς τὴν καλὴν δόξαν;

Ἐάν δέ δέν ἔμαθες ἀκόμη σαφῶς, μέ πόσον σπουδαῖον στολισμόν σέ ἐστόλισεν, ὅταν σέ προσέταξε νά διορθῶνῃς τὴν πτωχείαν, ἐκεῖνο νά ἀναλογισθῇς εἰς τόν ἑαυτόν σου: Ἐάν σοῦ ἔδιδε τόσῃν ἐξουσίᾳ ὥστε νά δύνασαι νά ἀνορθῶνῃς τόν οὐρανόν, ὅταν κατέπιπτε, δέν θά ἐθεώρεις τό πρᾶγμα τιμὴν πού νά υπερβαίῃ πολὺ τόν ἑαυτόν σου; Ἰδοὺ λοιπόν μεγαλυτέρας τιμῆς σέ κατηξίωσε τώρα. Διότι ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἐνώπιον αὐτοῦ εἶναι τιμιώτερον ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, τοῦτο παρέδωκεν εἰς σέ νά τό διορθῶνῃς. Καθόσον ἐκ τῶν ὁρωμένων τίποτε δέν εἶναι ἴσον πρὸς τόν ἄνθρωπον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καθόσον καί τόν οὐρανόν καί τὴν ξηρὰν καί τὴν θάλασσαν χάριν ἐκείνου ἐδημιούργησε· καί εἰς αὐτόν ὅταν κατοικῇ εὐφραίνεται περισσότερο, παρά εἰς τόν οὐρανόν.

593 Ἄλλ' ὅμως ἡμεῖς ἂν καί γνωρίζωμεν αὐτά, οὐδεμίαν φροντίδα ἐπιδεικνύομεν ἢ πρόνοιαν διὰ τοὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀφοῦ ἐγκαταλείψαμεν αὐτοὺς νά εἶναι παρημελημένοι, διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας κατασκευάζομεν οἰκίας λαμπράς καί μεγάλας.

Διὰ τοῦτο εἴμεθα ἔρημοι ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, καὶ πτωχότεροι ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ πτωχοὺς, διότι ταύτας τὰς οἰκίας καλλωπίζομεν, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ παραλάβωμεν ὅταν ἀπέλθωμεν ἀπὸ ἐδῶ, ἀφοῦ ἐγκατελείψαμεν ἐκείνας, τὰς ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ μεταθέσωμεν μαζί μέ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Διότι ὅταν θά διαλυθοῦν τὰ σώματα τῶν πτωχῶν θά ἀναστηθοῦν ὡς ποτὶς καὶ ἀφοῦ τοὺς παραλάβῃ αὐτοὺς τότε ὁ Θεὸς πού προσέταξεν αὐτά, θά ἐπαινέσῃ ἐκείνους πού ἐφρόντισαν δι' αὐτούς, **Β** καὶ θά θαυμάσῃ, διότι ἐνῶ ἐπρόκειτο αὐτοὶ νὰ καταπίπτουν τώρα μέν ὑπὸ τῆς πείνης, τώρα δὲ ὑπὸ τῆς γυμνότητος καὶ τοῦ ψύχους μέ κάθε τρόπον τοὺς ἀνεκούφισαν.

Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐνῶ τόσοι ἔπαινοι μᾶς ἀναμένουν, ἀναβάλλομεν ἀκόμη, καὶ διστάζομεν πρὸς τὴν καλὴν ταύτην φροντίδα. Καὶ ὁ μέν Χριστὸς δὲν ἔχει ποῦ νὰ μείνῃ, ἀλλὰ περιέρχεται ξένος καὶ γυμνός καὶ πεινῶν, σὺ δὲ κατασκευάζεις ἐπαύλεις καὶ λουτρά καὶ δρόμους διὰ περιπάτους καὶ ἀναριθμήτους θαλάμους χωρὶς λόγον καὶ ματαίως, καὶ εἰς μέν τόν Χριστὸν οὔτε μικρὸν ὄροφον δὲν παρέχεις, διὰ τοὺς κόρακας ὅμως καὶ τοὺς γῦπας ὑπερῶα καλλωπίζεις. Τί εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν; τί φοβερώτερον ἀπὸ τὴν παραφροσύνην; **Γ** διότι ταῦτα ἀποτελοῦν παραφροσύνην ἐσχάτην, μᾶλλον δέ, ὅ,τι καὶ ἂν εἴπῃ κάποιος, τίποτε ἄξιον δὲν θά εἴπῃ.

Ἄλλ' ὅμως, ἂν θέλωμεν, εἶναι δυνατόν καίτοι ἡ νόσος εἶναι φόβερὰ νὰ τὴν ἀπομακρύνωμε, καὶ ὄχι μόνον εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ καὶ εὐκολόν, καὶ ὄχι εὐκόλον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πολὺ εὐκολώτερον νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν βλάβην, παρὰ ἀπὸ τὰ σωματικά πάθη, ὅσον εἶναι καὶ μεγαλύτερος ὁ ἱατρός.

Ἄς προσελκύσωμε λοιπόν αὐτόν, καὶ ἅς τόν παρακαλέσωμεν νὰ μᾶς βοηθήσῃ καὶ τὰ ἐκ μέρους ἡμῶν ἅς συνεισφέρωμεν, προαίρεσιν ἐννοῶ καὶ προθυμίαν. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν θά χρειασθῇ, ἀλλ' ἂν ταῦτα μόνον λάβῃ, θά προσφέρῃ ὅλα τὰ παρ' αὐτοῦ.

Δ Ἄς προσφέρωμεν λοιπόν τὰ παρ' αὐτῶν, ὥστε καὶ ἐδῶ νὰ ἀπολαύσωμεν καθαρὰν ὑγίαν, καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ νὰ ἐπιτύχωμεν, διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς φιланθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τόν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, συγχρόνως εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΣΤ΄

(Ρωμ. 8, 28-39)

Ε «Οἶδαμεν δέ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν» (στ. 28).

Ἐδῶ νομίζω, ὅτι ἔχει προσφέρει ὅλο αὐτό τό χωρίον πρὸς ἐκείνους πού εὐρίσκονται εἰς κινδύνους· μᾶλλον δέ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα πού ἔχουν λεχθῇ ὀλίγον πρὶν ἀπὸ αὐτά. Διότι καὶ τό «οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι», καὶ τό «τὴν κτίσιν ἅπασαν στενάζειν», καὶ ἡ φράσις, ὅτι «τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν», καὶ τό «δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα», καὶ τό «Τί προσευζώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν»· ὅλα αὐτά πρὸς ἐκείνους ἔχουν λεχθῇ.

Διδάσκει δηλαδὴ αὐτοὺς, ὅτι δέν πρέπει νά ἀναφέρωνται ἐκεῖνα τὰ ὅποια αὐτοὶ θά νομίσουν ὅτι εἶναι συμφέροντα, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ ὅποια τό Πνεῦμα τό Ἅγιον θά ὑποδείξῃ. 594 Διότι καὶ πολλά τὰ ὅποια ἐκεῖνοι ἐνόμισαν ὅτι ὠφελοῦν, κάποτε ἐπροξένησαν καὶ πολλήν βλάβην. Ἡ ἀνεσις δηλαδὴ καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τούς κινδύνους καὶ ἡ ζωὴ μέ ἀσφάλειαν, ἐφαίνετο ὅτι εἶναι συμφέρον εἰς ἐκείνους.

Καὶ τί τό ἀξιοθαύμαστον τό ὅτι εἰς ἐκείνους ἐφαίνετο συμφέρον πρᾶγμα ἡ ἀνεσις, ἀφοῦ καὶ εἰς αὐτόν τόν μακάριον Παῦλον ἐφάνη, ὅτι τοῦτο τοιοῦτοτρόπως ἔχει· Ἄλλ' ὅμως ἐδιδάσκειτο ὑστερον, ὅτι τὰ ἀντίθετα αὐτῶν, αὐτά εἶναι τὰ συμφέροντα, καὶ διδασχθεῖς συνεφώνει. Αὐτός δηλαδὴ ὁ ὁποῖος τρίς παρεκάλεσε τόν Κύριον νά ἀπαλλαγῇ ἀπὸ κινδύνους, ὅταν ἤκουσεν αὐτόν νά τοῦ λέγῃ «ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· **Β** ἡ γάρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (**Β** Κορινθ. 12,9), ἔχαιρεν ἐν συνεχείᾳ, ἐνῶ ἐδιώκετο, ὑβρίζετο, ἔπασχε τὰ ἀθεράπευτα. «Εὐδοκῶ γάρ, λέγει, ἐν διωγμοῖς, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις» (**Β** Κορινθ. 12,10). Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Ἐπειδὴ ἡμεῖς δέν γνωρίζομεν κατὰ ποῖον τρόπον πρέπει νά προσευχώμεθα» εἰς ὅλους συνεβούλευεν εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα νά προσφεύγουν. Διότι καὶ τό Πνεῦμα τό ἅγιον πάρα πολὺ φροντίζει δι' ἡμᾶς, καὶ εἰς τόν Θεόν τοῦτο εἶναι ἀρεστόν.

Δι' ὅλων λοιπόν ἀφοῦ προητοίμασεν αὐτούς, προσθέτει καὶ τὰ σήμερον λεχθέντα, παρακινῶν αὐτούς νά ἀποκτήσουν ὀρθήν σκέψιν. «Οἶδαμεν γάρ, φησὶν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τόν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν». Ὅταν δέ λέγῃ «πάντα», ἐννοεῖ καὶ αὐτά, πού φαίνονται ὅτι εἶναι λυπηρά. **Γ** Διότι εἴτε θλίψις, εἴτε πένια, εἴτε φυλακαί, εἴτε πείναι, εἴτε θάνατοι, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο προσθέσει, ὁ Θεός εἶναι δυνατός ὅλα αὐτά νά τὰ μετατρέψῃ εἰς τό ἀντίθετον, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εἶναι γνώρισμα τῆς ἀπειργαπτοῦ

αὐτοῦ δυνάμεως τό νά κάμνη τά θεωρούμενα κοπιώδη ἐλαφρά καί εὐκόλα εἰς ἡμᾶς καί νά τά μετατρέπη εἰς τήν πρός χάριν ἡμῶν βοήθειαν.

Διότι ἀκριβῶς δέν εἶπεν, ὅτι εἰς αὐτούς πού ἀγαποῦν τόν Θεόν δέν ἐπέρχεται κάτι κακόν, ἀλλ' ὅτι καί «*συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν*»· τουτέστιν, ὅτι αὐτά τά δεινά χρησιμοποιεῖ εἰς τήν εὐδοκίμησιν τῶν σχεδιαζομένων κακῶν, πράγμα τό ὅποιον εἶναι πολύ σπουδαιότερον ἀπό τό νά ἐμποδίσῃ νά ἐέλθουν τά δεινά, **Δ** ἢ νά τά ἐξαφανίσῃ ὅταν ἐέλθουν. Τοῦτο βεβαίως ἔχει κάμει καί ἐπὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλῶνος. Διότι οὔτε ἡμποδίσε νά ἐμπέσουν εἰς αὐτήν, οὔτε ὅταν ἐνέπεσον οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι, ἔσβεσε τήν φλόγα, ἀλλά καί ὅταν τοὺς ἄφησε νά καίωνται, δι' αὐτῆς ταύτης τοὺς κατέστησε περισσότερον θαυμαστούς.

Καί ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δέ ἄλλα τοιαῦτα ἐθαυματούργησε διὰ πάντων. Διότι ἐάν ἄνθρωποι, γνωρίζοντες νά φιλοσοφοῦν, δύνανται τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων εἰς τό ἀντίθετον νά μεταχειρίζονται, καί ζῶντες ἐν πενίᾳ νά φαίνονται εὐπορώτεροι τῶν πλουσίων καί διὰ τῆς ἀνυπολήψιας νά λάμπουν, πολύ περισσότερον ὁ Θεός ἐπὶ τῶν ἀγαπώντων αὐτόν, καί ταῦτα καί τὰ πολύ σπουδαιότερα θά κατορθώσῃ. **Ε** Διότι ἐν μόνον πρᾶγμα χρειάζεται, ἡ γνησία πρός αὐτόν ἀγάπη, καί ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἀκολουθοῦν.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν τούτους ὠφελοῦν καί τά θεωρούμενα βλαβερὰ, τοιουτοτρόπως ἐκεῖνους πού δέν ἀγαποῦν αὐτόν καί τὰ ὠφελοῦντα βλάπτουν. Τούς Ἰουδαίους δηλονότι ἐβλαπτε καί ἡ ὀπίδειξις τῶν θαυμάτων καί ἡ ὀρθότης τῶν δογμάτων καί ὁ ἐνθουσιασμός τῆς διδασκαλίας· καί ἐξ αἰτίας ἐκείνων μὲν ἔλεγον, ὅτι ὁ Χριστός κατείχετο ὑπό δαίμονος, ἐξ αἰτίας δέ τούτων ὅτι ἦτο ἀντίθεος· ἐξ αἰτίας δέ τῶν θαυμάτων ἐπεχείρουν καί νά τόν φονεύσουν. Ὁ ληστής ὅμως ἐνῷ ἐσταυροῦτο, ἐνῷ ἔκαρφώνετο, ἐνῷ ἐνεπαίζετο, ἐνῷ μύρια δεινά ἐπασχεν, ὄχι μόνον οὐδόλως παρεβλάβη, ἀλλά καί ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐκέρδισε τὰ μέγιστα.

595 Εἶδες πῶς εἰς ἐκεῖνους πού ἀγαποῦν τόν Θεόν ὅλα συνεργάζονται διὰ τό καλόν των; Ἀφοῦ λοιπόν διετύπωσε τό μέγα τοῦτο ἀγαθόν, τό ὅποιον μεγάλως ὑπερβαίνει τήν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐπειδὴ τοῦτο εἰς πολλοὺς ἐφαίνεται ὅτι εἶναι ἀμφίβολον, ἀποδεικνύει αὐτό ἀπό τὰ προηγούμενα, λέγων τοιουτοτρόπως: «*τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι*» (στ. 28).

Νά ἐξετάζης, λέγει, ἀμέσως ἀπό τῆς κλήσεως τό λεχθέν. Διότι, διατί δέν ἐκάλεσεν ὅλους ἐξ ἀρχῆς, ἢ οὔτε αὐτόν τόν Παῦλον ἀμέσως μαζί μέ τοὺς ἄλλους, ὅπου ἐνόμιζεν ὅτι ἡ ἀναβολή εἶναι ἐπιζήμιος; Ἀλλ' ὅμως ἀπεδείχθη διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι χρησίμως συνέβησαν οὕτω.

Β «*Πρόθεσιν*» δέ ἐδῶ λέγει, διὰ νά μὴ ἀποδώσῃ τό πᾶν εἰς τήν κλήσιν· ἐπειδὴ τοιουτοτρόπως ἐπρόκειτο νά ἀντιλέγουν καί εἰδωλολάτραι καί Ἰουδαῖοι. Διότι ἐάν ἦτο ἀρκετὴ μόνον ἡ κλήσις, διατί δέν ἐσώθησαν πάντες; Διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ὄχι μόνον ἡ

κλησίς, ἀλλά καί ἡ πρόθεσις τῶν καλουμένων συνέβαλεν εἰς τὴν σωτηρίαν· διότι ἡ κλήσις δέν ἐγινε κατ' ἀνάγκην οὐδέ διὰ τῆς βίας. Πάντες δηλαδὴ ἐκλήθησαν, ἀλλὰ δέν ὑπήκουσαν πάντες.

«Ὅτι οὕς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ» (στ. 29).

Εἶδες τιμὴν ὑπερβάλλουσαν; Διότι ἐκεῖνο τό ὅποιον ὁ Μονογενὴς ἦτο κατὰ φύσιν, τό ἴδιον ἔγιναν καὶ αὐτοὶ κατὰ χάριν. **Κ** 'Αλλ' ὅμως δέν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο, εἰς τό νά εἴπῃ «**συμμόρφους**», ἀλλά καί ἕτερον προσέθεσεν: «**Εἰς τό εἶναι αὐτόν πρωτότοκον**» (στ. 29). Καί οὔτε ἐδῶ ἐστάθη, ἀλλά καί μαζί μέ αὐτό πάλιν ἕτερον προσθέτει, λέγων: «**Ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς**» (στ. 29), θέλων δι' ὧλων αὐτῶν νά φανερώσῃ σαφῆ τὴν συγγένειαν. Ὅλα δέ αὐτά νά νομίζῃς, ὅτι ἔχουν λεχθῇ κατ' οἰκονομίαν· διότι κατὰ τὴν θεότητα εἶναι Μονογενὴς.

Εἶδες πόσα ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς; Νά μὴ ἀμφιβάλλῃς λοιπόν διὰ τὰ μέλλοντα· διότι καί μέ ἄλλον τρόπον φανερώνει τὴν φροντίδα αὐτοῦ, **Δ** ἄφοῦ τοιουτοτρόπως ἔχει ἤδη προτυπώσει αὐτά. Διότι οἱ ἄνθρωποι μὲν λαμβάνουν τὰς περὶ αὐτῶν γνώμας ἀπὸ τὰ πράγματα, εἰς τόν Θεόν ὅμως ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἤρεσκον, καί ἤδη πρὸς ἡμᾶς εὐμενῶς διέκειτο· λέγει λοιπόν: «**Οὕς δέ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν**» (στ. 30). Ἐδικαίωσε διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ λουτροῦ. «**Οὕς δέ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν**» (στ. 30). Ἐδόξασε διὰ τῆς χάριτος, διὰ τῆς υἱοθεσίας.

«**Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα**» (στ. 31); Ὡς νά ἔλεγε: Μὴ μοῦ λέγεις λοιπόν εἰς τό ἐξῆς περὶ τῶν κινδύνων καὶ τῆς προσπαθείας ὧλων νά μᾶς βλάψουν. Διότι ἂν καί εἰς τὰ μέλλοντα μερικοὶ ἀπιστοῦν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἤδη λαβόντα χώραν ἀγαθὰ οὐδέν θά εἶχον νά ἀντεῖπουν· π.χ. τὴν ἀνωθεν τοῦ Θεοῦ πρὸς σέ ἀγάπην, τὴν δικαίωσιν, **Ε** τὴν δόξαν. Διότι ταῦτα ἐχάρισε πρὸς σέ διὰ τῶν θεωρουμένων λυπηρῶν· καί ἐκεῖνο τό ὅποιον ἐνόμιζες ὅτι εἶναι αἰσχύνῃ, τόν σταυρόν, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμά, αὐτά εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια προσήλκυσαν ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν μέ ἐκεῖνα τὰ ὅποια αὐτός ἔπαθε, καίτοι φαίνονται ὅτι εἶναι μελαγχολικά, ταῦτα ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν σωτηρίαν ὅλης τῆς φύσεως, τοιουτοτρόπως συνηθίζει νά κάμνῃ καί μέ ἐκεῖνα τὰ ὅποια σύ ὁ ἴδιος ὑπομένεις, χρησιμοποιῶν τὰ παθήματά σου διὰ τὴν δόξαν σου καὶ τὴν εὐδοκίμησίν σου.

«**Εἰ ὁ Θεός ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν**» (στ. 31); Διότι ποῖος δέν εἶναι ἐναντίον ἡμῶν λέγει; Διότι ἡ οἰκουμένη εἶναι ἐναντίον ἡμῶν, καὶ τύραννοι καὶ λαοὶ καὶ συγγενεῖς καὶ πολῖται· **596** ἀλλ' ὅμως οὗτοι οἱ ἐναντίον ἡμῶν τόσον ἀπέχουν ἀπὸ τοῦ νά βλάπτουν ἡμᾶς, ὥστε καί παρὰ τὴν θέλησίν των γίνονται αἵτιοι στεφάνων δι' ἡμᾶς καὶ πρόξενοι μυρίων ἀγαθῶν, ἄφοῦ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ μετατρέπει τὰς ἐπιβουλὰς εἰς τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν καὶ δόξαν.

Βλέπεις πῶς οὐδεὶς εἶναι ἐναντίον ἡμῶν; Διότι καὶ τὸν Ἰῶβ τοῦτο ἔκαμε λαμπρότερον, ὁ ὀπλισμὸς τοῦ διαβόλου ἐναντίον του. Διότι ἐναντίον του καὶ φίλους, ἐναντίον του καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τραύματα καὶ ὑπηρέτας καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα τεχνάσματα ἔθεσεν εἰς κίνησιν ὁ διάβολος· καὶ ὅμως οὐδὲν ἀπέβη ἐναντίον αὐτοῦ. Καὶ ἀκόμη τοῦτο δὲν ἦτο τόσον μέγα, **Β** καίτοι ἦτο πάρα πολὺ μέγα, ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο πάρα πολὺ μεγαλύτερον, ὅτι καὶ πρὸς ὠφέλειαν αὐτοῦ ὅλα ἀπέβησαν. Διότι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἦτο ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὰ θεωρούμενα ὅτι ἦσαν ἐναντίον του, ὅλα ἀπέβησαν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων. Διότι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν καὶ οἱ ὑποκρινόμενοι τοὺς χριστιανούς καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ λαοὶ καὶ πείναι καὶ πτωχεῖαι καὶ ἀναρίθμητα ἦσαν ἐναντίον αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ἐναντίον αὐτῶν. Διότι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἰδιαιτέρως ἔκαμαν αὐτοὺς λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς, καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἐπαινετοὺς, αὐτὰ εἶναι.

Σκέψου λοιπὸν πόσον μέγαλον λόγον διετύπωσεν ὁ Παῦλος περὶ τῶν πιστῶν καὶ ἀκριβῶς ἐσταυρωμένων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὔτε ἐκεῖνος πού φορεῖ τὸ διάδημα θά ἡδύνατο νά ἔχη. **Γ** Διότι ἐναντίον ἐκείνου πολλοὶ καὶ βάρβαροι καθοπλιζόμενοι, καὶ ἐχθροὶ ἐπιτιθέμενοι, καὶ σωματοφύλακες σχεδιάζοντες κακά, καὶ ἐκ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ πολλᾶκις ἐπαναστατοῦντες συνεχῶς, καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα· ἐναντίον δὲ τοῦ πιστοῦ πού προσέχει ἀκριβῶς εἰς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε δαίμων, οὔτε τίποτε ἄλλο θά δυνηθῇ νά ἀντιταχθῇ. Διότι καὶ ἂν ἀφαιρέσης χρήματα, μισθὸν εἰς αὐτόν ἔχεις προξενήσει· καὶ ἂν κακολογήσης, διὰ τῆς δυσφημίας τὸν ἔκαμες περισσότερον λαμπρόν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἂν τὸν ρίψῃς εἰς πείναν, περισσότερα θά εἶναι ἢ δόξα καὶ ἡ ἀνταπόδοσις. **Δ** καὶ ἂν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φαίνεται φοβερώτερον ὅλων, τὸν παραδώσῃς εἰς θάνατον, τοῦ ἐπλεξῆς τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου.

Τί λοιπὸν θά ἡδύνατο νά γίνῃ ἴσον αὐτῆς τῆς ζωῆς, ὅταν τίποτε δὲν δύναται νά ἀποβῇ ἐναντίον του, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ νομίζοντες ὅτι προξενοῦν βλάβην, ὠφελοῦν αὐτόν οὐχὶ ὀλιγώτερον καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοὺς εὐεργέτας; Διὰ τοῦτο λέγει: «εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν»;

Ἐπειτα χωρὶς νά ἄρκεσθῇ εἰς τὰ λεχθέντα, τὴν μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, καὶ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνεχῶς πάντοτε ἐπαναλαμβάνει, τοῦτο καὶ ἐδῶ τοποθετεῖ, τὴν σφαγὴν δηλαδὴ τοῦ Παιδός. Διότι δὲν λέγει μόνον «ἐδικαίωσε καὶ ἐδόξασε καὶ συμμόρφους ἐποίησε τῆς εἰκόνος ἐκείνης, ἀλλὰ χάριν σοῦ οὐτε τὸν Παῖδα δὲν ἐλυπήθη». **Ε** Διὰ τοῦτο καὶ ἐπρόσθεσε λέγων: «Ὡς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται» (στ. 32);

Καὶ μεθ' ὑπερβολῆς καὶ πολλῆς τῆς θερμότητος χρησιμο-

ποιεῖ τὰς λέξεις, διὰ νά φανερώσῃ τήν ἀγάπην αὐτοῦ. Πῶς λοιπόν θά ἐγκαταλείψῃ ἡμᾶς, χάριν τῶν ὁποίων δέν ἐλυπήθη οὔτε τόν ἴδιον Υἱόν, ἀλλ' ὑπέρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν; Διότι διαλογίσου πόσον μεγάλης ἀγαθότητος εἶναι ἀπόδειξις τό νά μή λυπηθῇ οὔτε τόν ἴδιον Υἱόν, ἀλλά καί νά τόν ἐκδώσῃ, καί ὑπέρ πάντων νά τόν ἐκδώσῃ, καί εὐτελῶν καί ἀγνωμόνων καί ἐχθρῶν καί βλασφημῶν. «Πῶς οὖν οὐχί καί σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται»;

Ἐκεῖνο δέ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Ἐάν τόν Υἱόν αὐτοῦ ἐχάρισε, 597 καί ὄχι ἀπλῶς ἐχάρισε, ἀλλά καί εἰς σφαγὴν παρέδωκε, τί ἀμφιβάλλεις εἰς τό ἐξῆς περὶ τῶν ἄλλων; ἀφοῦ ἔλαβες τόν Δεσπότην; τί διστάζεις περὶ τῶν κτημάτων, ἀφοῦ ἔχεις τόν Κύριον; Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει δώσει τό μεγαλύτερον εἰς τοὺς ἐχθροὺς, πῶς δέν θά δώσῃ τὰ μικρότερα εἰς τοὺς φίλους; «Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ» (στ. 33);

*Ἡ ἐκλογή εἶναι σημεῖον ἀρετῆς. Δέν πρέπει νά φοβούμεθα
τὰς δοκιμασίας*

Ἐδῶ ὁ λόγος εἶναι πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι οὐδόλως ἡ πίστις ὠφελεῖ, καί πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας εἰς τὴν ἀθρόαν μεταβολήν. Καί πρόσεξε πῶς ταχέως αὐτοὺς ἀπεστόμωσεν, Β ἀπὸ τό ἀξίωμα ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐξέλεξε. Καί δέν εἶπε «ποιὸς θά τολμήσῃ νά παρουσιασθῇ ὡς κατηγορὸς ἐναντίον τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ», οὔτε «ἐναντίον τῶν πιστῶν τοῦ Θεοῦ», ἀλλά «κατὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ»· διότι ἡ ἐκλογή εἶναι ἀπόδειξις ἀρετῆς.

Διότι ἐάν, ὅταν ἐκεῖνος πού ἐξασκεῖ μικροὺς ἵππους διαλέξῃ τοὺς καταλήλους διὰ τόν δρόμον, οὐδεὶς θά δυνηθῇ νά τόν καταγγεῖλῃ, ἀλλὰ γίνεται καταγέλαστος ἂν κάποιος τολμήσῃ νά τόν κατηγορήσῃ, πολὺ περισσότερο ὅταν ὁ Θεὸς ἐκλέγῃ ψυχάς, γίνονται καταγέλαστοι ἐκεῖνοι πού τολμοῦν νά κατηγοροῦν.

«Θεὸς ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων» (στ. 33-34); Δέν εἶπε «Θεὸς ὁ συγχωρήσας ἁμαρτήματα», ἀλλ' ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἦτο πολὺ μεγαλύτερον, Γ «Θεὸς ὁ δικαίων». Διότι ὅταν ἡ ψῆφος τοῦ δικαστοῦ ἀνακηρύξῃ δίκαιον, καί μάλιστα τοιοῦτου δικαστοῦ, τίνος ἀξίος εἶναι ἐκεῖνος πού κατηγορεῖ;

Λοιπόν δέν εἶναι ὀρθόν νά φοβούμεθα οὔτε τοὺς πειρασμοὺς· διότι ὑπέρ ἡμῶν εἶναι ὁ Θεός, καί ἐφανέρωσε τοῦτο μέ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔκαμε· οὔτε τὰς Ἰουδαϊκὰς φλυαρίας εἶναι ὀρθόν νά φοβούμεθα· διότι καί ἐξέλεξεν ἡμᾶς καί ἐδικαίωσε, καί τό κατ' ἐξοχὴν θαυμαστόν, ὅτι ἐδικαίωσε διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ Παιδός.

Ποῖος λοιπόν θά μᾶς καταδικάσῃ, ἀφοῦ ὁ Θεὸς μᾶς στεφανώνει, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς χάριν ἡμῶν ἐσφάγῃ καί ὄχι μόνον

ἐσφάγη, ἀλλὰ καί μετὰ ταῦτα μεσιτεύει ὑπὲρ ἡμῶν; «Χριστός γάρ, φησίν, ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δέ καί ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, Ὁ ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καί ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν» (στ. 34). Διότι καί ὅταν ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἰδικὴν του τιμὴν, δέν ἔπαυσε νά φροντίζει χάριν ἡμῶν, ἀλλὰ καί μεσιτεύει ὑπὲρ ἡμῶν, καί ἀκόμη τὴν ἰδίαν ἀγάπην ἐξακολουθεῖ νά διατηρῇ.

Διότι δέν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν σφαγὴν· πρᾶγμα τό ὁποῖον εἶναι ἀπόδειξις ἰδιαιτέρας ἀγάπης, τό νά πράττῃ ὄχι μόνον τά εἰς αὐτόν προσήκοντα, ἀλλὰ καί ἄλλον νά παρακαλῇ ὑπὲρ αὐτοῦ. Διότι τοῦτο μόνον ἠθέλησε νά δηλώσῃ διὰ τοῦ «ἐντυγχάνει», ὁμιλήσας ἀνθρωπινώτερον καί συγκαταβατικώτερον, διὰ νά φανερώσῃ τὴν ἀγάπην· ἐπειδὴ καί τό «οὐκ ἐφείσατο», ἐάν δέν τό ἐκλάβωμεν μαζί μέ αὐτήν τὴν ἔννοιαν, πολλά τά ἄτοπα θά ἀκολουθήσουν. Ε Καί διὰ νά μάθῃς, ὅτι τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τό ὁποῖον θέλει νά διδάξῃ, ἀφοῦ προηγουμένως εἶπεν, ὅτι «ἐστὶν ἐν δεξιᾷ», τότε ἐπρόσθεσεν, ὅτι «ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν», διότι τὴν ὁμοτιμίαν ἐδείξε καί τὴν ἰσότητα, ὥστε εἰς τὴν συνέχειαν «τό ἐντυγχάνειν», ὄχι ἐλαττώσεως, ἀλλὰ μόνως τῆς ἀγάπης νά φαίνεται ὅτι εἶναι δηλωτικόν. Διότι ὁ ἴδιος ὁ ὁποῖος εἶναι ζωὴ καί πηγὴ ὧλων τῶν ἀγαθῶν, καί ὁ ὁποῖος μετὰ τῆς αὐτῆς πρὸς τόν Πατέρα ἐξουσίας καί νεκροὺς ἐγείρει καί ζωοποιεῖ καί ὅλα τά ἄλλα κάμνει, πῶς θά ἐχρειάζετο παράκλησιν διὰ νά μᾶς ὠφελήσῃ; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπεγνωσμένους ἡμᾶς καί καταδικασμένους μέ τὴν ἰδικὴν του ἐξουσίαν καί ἀπό τὴν καταδίκην ἐκείνην ἀφοῦ μᾶς ἀπήλλαξε, καί δικαίους καί υἱοὺς ἀφοῦ μᾶς κατέστησε, καί πρὸς τὰς ὑψηλοτάτας τιμὰς ἀφοῦ μᾶς ὠδήγησε, καί ἐκεῖνα τά ὁποῖα οὐδέποτε εἶχομεν ἐλπίζει μᾶς τά ἐπραγματοποιήσει, πῶς, μετὰ τὴν κατόρθωσιν πάντων καί μετὰ τὴν φανέρωσιν τῆς φύσεώς μας ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, 598 θά ἐχρειάζετο παράκλησιν διὰ τά εὐκολώτερα;

Βλέπεις πῶς ἀπό παντοῦ φαίνεται, ὅτι τό «ἐντυγχάνειν» δι' οὐδέν ἄλλο τό ἔχει εἰπῇ, ἀλλὰ διὰ νά δείξῃ τὴν θερμὴν καί ἀκμάζουσαν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην; ἐπειδὴ καί ὁ Πατὴρ φαίνεται ὅτι παρακαλεῖ ἀνθρώπους νά συμφιλιωθοῦν πρὸς αὐτόν. «Ὑπὲρ γάρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν» (Β' Κορινθ. 5,20). Ἀλλ' ὅμως καί ὅταν ὁ Θεός παρακαλῇ, καί ἄνθρωποι ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ πρεσβεύουν πρὸς ἀνθρώπους, οὐδέν ἐννοοῦμεν ἀπὸ αὐτὰ ἀνάξιον τῆς τιμῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἐν μόνον ἐξ ὧλων τῶν λεχθέντων συμπεραίνομεν, τὴν ἔμφασιν δηλαδὴ τῆς ἀγάπης.

Β Τοῦτο λοιπόν καί ἐδῶ ἅς κάμνωμεν. Ἐάν λοιπόν καί τό Πνεῦμα ὑπερμεσιτεύῃ μέ ἀνεκφράστους στεναγμούς, καί ὁ Χριστός ἀπέθανε καί μεσιτεύῃ ὑπὲρ ἡμῶν, καί ὁ Πατὴρ χάριν σοῦ δέν ἐλυπήθῃ τόν ἴδιον Υἱόν, καί σέ ἐξέλεξε καί σέ ἐδικαίωσε, τι φοβεῖσαι εἰς τό ἐξῆς; τί δέ τρέμεις, ἀφοῦ ἀπολαμβάνεις τοσαύτην ἀγάπην καί τοσαύτην φροντίδα;

Διά τοῦτο λοιπόν, ἀφοῦ ἀπέδειξε πολλήν τήν ἀνωθεν πρόνοιαν, μετά παρρησίας ἐν συνεχείᾳ προσθέτει τὰ ἐξῆς, καί δέν λέγει, ὅτι «*ὀφείλετε καί σεις τοιοῦτοτρόπως νά ἀγαπᾶτε αὐτόν*», ἀλλ' ὥς νά ἔχη ξεχειλίσει ἀπό ἐνθουσιασμόν ὑπό τῆς ἀνεκφράστου ταύτης προνοίας, λέγει: **Γ** «*Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπό τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ*» (στ. 35); Καί δέν εἶπε: «*Τοῦ Θεοῦ*» ὥς νά ἦτο κάτι τό ἀδιάφορον δι' αὐτόν καί τόν Χριστόν καί τόν Θεόν νά ὀνομάζῃ.

«*Θλίψεις, ἡ στενοχωρία, ἡ διωγμός, ἡ λιμός, ἡ γυμνότης, ἡ κίνδυνος, ἡ μάχαιρα*» (στ. 35); Πρόσεξε τήν σύνεσιν τοῦ μακαρίου Παύλου. Διότι δέν ἀνέφερεν ἐκεῖνα μέ τὰ ὁποῖα καθημερινῶς δαπανῶμεν τόν καιρόν μας, δηλαδή τόν ἔρωτα τῶν χρημάτων καί τήν ἐπιθυμίαν τῆς δόξης καί τήν βασανιστικὴν ἐξουσίαν τῆς ὀργῆς, ἀλλά ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πολύ περισσότερο ἀπό αὐτά εἶναι τυραννικώτερα, καί ἱκανά καί αὐτὴν τήν φύσιν νά ἐκβιάσουν, καί τήν σταθερότητα τῆς διανοίας νά διασαλεύσουν, πολλάκις καί παρὰ τήν θέλησιν μας, αὐτά ἀναφέρει, θλίψεις καί στενοχωρίας.

Διότι ἂν καί εἶναι ὀλίγα τὰ ἀπαριθμηθέντα, ἐν τούτοις ἑκάστη λέξις ἔχει ἀναριθμήτους ὀρμαθοὺς πειρασμῶν. **Δ** Διότι ὅταν ἀναφέρῃ «*θλίψιν*», καί φυλακὰς ἐννοεῖ καί δεσμά καί συκοφαντίας καί ἐξορίας καί ὅλας τὰς ἄλλας ταλαιπωρίας, μέ μίαν λέξιν διατρέχων ἄπειρον πέλαγος κινδύνων, καί ὅλα μαζί τὰ ἀνθρώπινα δεινὰ διὰ μιᾶς λέξεως παρουσιάζων εἰς ἡμᾶς. Ἄλλ' ὅμως ὅλα αὐτά τολμᾷ νά τὰ ἀναφέρῃ. Διά τοῦτο καί μέ σχῆμα ρητορικῆς ἐρωτήσεως προσφέρει αὐτό ὥς ἀναντίρρητον, ὅτι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ ἡγαπήθη καί τόσον μεγάλην πρόνοιαν ἀπῆλανσεν, οὐδέν ὑπάρχει τό ὁποῖον θά δυνηθῇ νά τόν ἀποσπάσῃ ἀπό τήν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.

Ε Ἐπειτα, διὰ νά μὴ νομισθῇ ὅτι ταῦτα εἶναι ἐνδεικτικά ἐγκαταλείψεως, προσθέτει καί τόν προφήτην, ὁ ὁποῖος πρό πολλοῦ χρόνου ἔχει προαναφωνήσῃ αὐτά καί ἔχει εἶπῃ: «*Ὅτι ἔνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τήν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς*» (στ. 36 πρβλ. καί Ψαλμ. 44,22)· δηλαδή, εἰς ὅλους προκειμέθα εἰς τό νά ὑποφέρωμεν. Ἄλλ' ὅμως ἐναντι τῶν τόσον πολλῶν καί τόσον μεγάλων κινδύνων, καί ἐναντι τῶν νέων αὐτῶν τραγωδιῶν ἔχει δοθῇ εἰς ἡμᾶς ὡς ἀρκετὴ παρηγορία ὁ σκοπὸς τῶν ἀγώνων· μᾶλλον δέ ὅχι ἀρκετὴ μόνον, ἀλλὰ καί πολὺ περισσότερον. Διότι δέν πάσχωμεν αὐτὰ χάριν ἀνθρώπων, οὔτε διὰ κάποιου ἄλλο βιωτικόν πρᾶγμα, ἀλλὰ χάριν τοῦ βασιλέως τῶν ὅλων, λέγει.

Ὅχι δέ μόνον μέ αὐτόν, ἀλλὰ καί μέ ἄλλον πάλιν στέφανον ποικίλον καί πολυειδῆ ἐστεφάνωσεν αὐτούς. Διότι ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωποι δέν δύνανται νά ὑπομένουν χιλιούς θανάτους, **599** φανερώνει ὅτι οὐδόλως εἶναι κατώτερα τὰ βραβεῖα. Διότι ἂν καί εἰς τήν φύσιν ἔχη κληρωθῇ ἓνας μόνον θάνατος, εἰς τήν ψυχικὴν διαθέσιν, ἐάν τό θέλωμεν, ἔχει δώσει ὁ Θεὸς καθημερινῶς νά πάσχωμεν αὐτό. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι θά ἀπέλθωμεν

κατέχοντες τόσον πολλούς στεφάνους, ὅσας ἡμέρας θά ζήσωμεν· μᾶλλον δέ καί πολύ περισσοτέρους, διότι εἶναι δυνατόν εἰς μίαν ἡμέραν καί ἅπαξ καί δις καί πολλάκις νά ἀποθάνωμεν. Διότι ἐκεῖνος πού εἶναι προητοιμασμένος πρός τοῦτο, πάντοτε ὁλόκληρον τόν μισθόν λαμβάνει. Τοῦτο λοιπόν ὑπονοῶν καί ὁ προφήτης ἔλεγεν: «*Ὁλην τήν ἡμέραν*». **Β** Διά τοῦτο καί ὁ Ἀπόστολος αὐτόν ἐπὶ πλεόν εἰσήγαγε, διὰ νά διεγείρῃ περισσότερον αὐτούς.

Διότι ἔάν, λέγει, οἱ ἄνθρωποι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἔχοντες ὡς ἔπαθλον τῶν κόπων καί γῆν καί τά ἄλλα πού καταστρέφονται μαζί μέ τόν παρόντα βίον, τόσον πολύ περιεφρόνουν τήν παροῦσαν ζωήν καί τούς πειρασμούς καί τούς κινδύνους, ποίαν συγγνώμην θά ἔχωμεν ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι θεωροῦμεν εὐτελεῆ πράγματα μετά τόν οὐρανόν καί τήν ἄνω βασιλείαν καί τά ἀπόρρητα ἀγαθά, καί οἱ ὅποιοι δέν φθάνομεν οὔτε πρός τό ἴδιον μέτρον μέ ἐκείνους; Ἀλλά τοιουτοτρόπως μέν δέν ὠμίλησεν, εἰς τήν συνείδησιν δέ τῶν ἀκροατῶν ἀφοῦ ἀφησεν αὐτό, ἀρκεῖται εἰς μόνην τήν μαρτυρίαν, καί φανερώνει, ὅτι καί θυσία γίνονται τά σώματα αὐτῶν, **Γ** καί δέν πρέπει νά θορυβοῦνται, οὔτε νά ταράσσωνται, ἀφοῦ ὁ Θεός τοιουτοτρόπως ἐτακτοποίησε τά πράγματα.

Καί μέ ἄλλον τρόπον δέ προτρέπει αὐτούς. Διότι διά νά μή προφασίζεται κάποιος, ὅτι ἀπλῶς αὐτά ἀναφέρει χωρίς νά ἔχη πείραν τῶν πραγμάτων, ἐπρόσθεσε: «*Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς*», ἐννοῶν τούς καθημερινούς θανάτους τῶν ἀποστόλων. Εἶδες ἀνδρείαν καί ἐπιείκειαν; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνα, λέγει, δέν ἀνθίστανται τήν ὥραν πού σφάζονται, τοιουτοτρόπως οὔτε καί ἡμεῖς.

Ἀλλ' ἐπειδή εἶναι ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἡ ἀδυναμία καί ἐπειδή ὕστερα ἀπό τόσα πολλά εἶχε φοβηθῇ τό πλῆθος τῶν πειρασμῶν, πρόσεξε πῶς πάλιν ἀνορθῶναι τόν ἀκροατήν καί τόν κάμνει ὑψηλόν καί ὑπερήφανον μέ τό νά εἰπῇ: **Δ** «*Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*» (στ. 37). Διότι τό πλεόν θαυμαστόν τοῦτο εἶναι, ὅχι ὅτι τώρα μόνον νικῶμεν, ἀλλ' ὅτι νικῶμεν καί δι' ἐκείνων πού μηχανεύονται κακά ἐνατίον μας. Καί ὅχι ἀπλῶς νικῶμεν, ἀλλ' ὑπερνικῶμεν, τούτέστι, μετά πάσης εὐκολίας, χωρίς ἰδρώτας καί κόπους. Διότι ὅχι μέ τό νά ὑπομένωμε τά πράγματα, ἀλλά μέ τό νά προετοιμάζωμε μόνον τήν διάθεσιν, τοιουτοτρόπως πανταχοῦ στήνομε τά τρόπαια κατά τῶν ἐχθρῶν. Καί μᾶλλον εὐλόγως, διότι ὁ Θεός εἶναι ἐκεῖνος πού ἀγωνίζεται μαζί μας.

Μή ἀπιστήσης λοιπόν, ἔάν, ἐνῶ μαστιζόμεθα, νικῶμεν τούς μαστίζοντας, ἔάν, ἐνῶ διωκόμεθα, ὑπερισχύωμεν τῶν διωκόντων, **Ε** ἔάν, ἐνῶ ἀποθνήσκομεν, τρέπωμεν εἰς φυγὴν τούς ζῶντας. Διότι ὅταν ὑπολογίσῃς καί τήν δύναμιν καί τήν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, δέν ὑπάρχει τίποτε πού νά ἐμποδίσῃ νά συμβοῦν τά θαυμαστά ταῦτα καί παράδοξα, καί τήν νίκην νά λάμπῃ ἐκ τῆς ἀνωτερότητος τῶν χριστιανῶν.

Διότι δέν ἐνίκων ἀπλῶς, ἀλλά μέ πολύ θαυμαστόν τρόπον, καί διά νά μάθουν, ὅτι ὁ πόλεμος ἐκείνων πού ἐμνηχανεύοντο τά κακά δέν ἦτο ἐναντίον ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐναντίον τῆς ἀκαταμαχίῃ-του ἐκείνης δυνάμεως. Πρόσεξε π.χ. τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀνάμεσά τους αὐτοὺς (τοὺς Ἀποστόλους) καί διηπόρουν καί ἔλεγον: «Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις» (Πραξ. 4,16); Καί τό περισσότερο θαυμαστόν τοῦτο εἶναι, ὅτι ἐνῶ κατεῖχον αὐτούς, καί ὑπευθύνους τοὺς εἶχον δι' ἐκεῖνα πού τοὺς εἶχον κατηγορήσει, καί τοὺς ἐδέσμευον, **600** καί τοὺς ἐκτύπων, ἠπόρουν καί εὐρίσκοντο εἰς ἀμνηχανίαν, ἡττώμενοι δι' αὐτῶν τούτων, διά τῶν ὁποίων ἀνέμενον νά νικήσουν. Καί οὔτε τύραννος, οὔτε δῆμιοι, οὔτε φάλαγγες δαιμόνων, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος ἡδυνήθη νά νικήσῃ αὐτούς, ἀλλ' ἐκ τῆς πολλῆς ἀνωτερότητος ἅπαντες ἐνικῶντο, βλέποντες ἐκεῖνα ἀκριβῶς τά ὁποῖα ἐναντίον αὐτῶν ἐμνηχανεύοντο, ὅλα νά ἀποβαίνουν ὑπέρ αὐτῶν. Διά τοῦτο καί ἔλεγεν: «ὑπερνικῶμεν».

Β Διότι καινοφανής ἦτο ὁ νόμος αὐτός τῆς νίκης, τό νά νικοῦν διά τῶν ἀντιθέτων, καί οὐδέποτε νά ἡττῶνται, ἀλλ' ὥς νά ἦσαν αὐτοί κύριοι τοῦ τέλους, τοιουτοτρόπως ἐξήρχοντο πρὸς τοὺς ἀγῶνας αὐτούς. «Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαί οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστώτα οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρῖσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (στ. 38-39).

Μεγάλα εἶναι αὐτά πού ἔχουν λεχθῇ, ἀλλά δέν γνωρίζομεν αὐτά, ἐπειδὴ δέν ἔχομεν τόσῃν πολλήν ἀγάπην. Ἀλλ' ὅμως ἂν καί μεγάλα, ἐπειδὴ ἤθελε νά φανερώσῃ, ὅτι τίποτε δέν εἶναι ἐναντί τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποῖαν ἡγαπήτῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ, θέτει τὴν ἰδικὴν του εἰς δευτέραν μοῖραν, ὕστερα ἀπὸ αὐτήν, διά νά μὴ φανῇ ὅτι λέγει σπουδαῖα περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Γ Ἐκεῖνο δέ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Διατί πρέπει, λέγει, νά ἀναφέρω τά παρόντα, καί τά σύμφυτα πρὸς τόν βίον τοῦτον δεινά; Διότι καί ἂν ἀκόμη ἀναφέρῃ κανεῖς τά μέλλοντα νά συμβοῦν πράγματα, καί ἂν ἀκόμη δυνάμεις, πράγματα μὲν ὅπως θάνατον καί ζωὴν, δυνάμεις δέ ὅπως ἀγγέλους καί ἀρχαγγέλους, καί πᾶσαν τὴν ἄνω κτίσιν, καί ταῦτα δι' ἐμέ εἶναι μικρά ἔμπροσθεν τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Διότι οὔτε ἂν κάποιος ἡπείλει ἐκεῖνον τόν θάνατον, τόν μελλοντικόν ἀθάνατον, ὥστε νά μέ διαχωρίσῃ ἀπὸ τόν Χριστόν, οὔτε ἂν ὑπέσχετο τὴν ἀπειρον ζωὴν, θά κατεδεχόμην. Διατί πρέπει νά ἀναφέρω τοὺς ἐπιγεῖους βασιλεῖς καί ὑπάτους; τόν τάδε καί τόν τάδε; Διότι καί ἂν ἀκόμη ἀγγέλους μοῦ ἀναφέρῃς, **Δ** καί ἂν ἀκόμη ὅλας τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, καί ἂν ἀκόμη ὅλα τά ὄντα, καί ἂν ἀκόμη ὅλα τά μέλλοντα, ὅλα δι' ἐμέ εἶναι μικρά, καί τά ὑπάροντα εἰς τὴν γῆν, καί τά εὐρισκόμενα εἰς τοὺς οὐρανούς, καί τά ὑποκάτω τῆς γῆς, καί τά ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἔμπροσθεν τῆς ἀγάπης ἐκείνης.

Ἐπειτα ὡς νά μή ἤρκουν ταῦτα νά παραστήσουν τόν πόθον, τόν ὁποῖον εἶχεν, ἀλλά τοσαῦτα πάλιν ἀφοῦ ἀνέφερε λέγει: «Ὅτε τις κτίσις ἐτέρα». Ἐκεῖνο δέ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Ἐάν ὑπῆρχε καί ἄλλη τόση κτίσις, ὅση ἡ ὄρατή, ὅση ἡ ἀόρατος, τίποτε δέν θά μέ ἀπέσπα ἀπό τῆς ἀγάπης ἐκείνης.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Παύλου ἔναντι τοῦ Χριστοῦ

Ε Ταῦτα δέ ἔλεγεν, ὅχι διτι τάχα οἱ ἄγγελοι ἐπιχειροῦν αὐτό, ἢ αἱ ἄλλαι δυνάμεις, μή γένοιτο, ἀλλά θέλων νά ἐπιδείξῃ μέ πᾶσαν ὑπερβολήν τήν ἀγάπην, τήν ὁποίαν εἶχε πρὸς τόν Χριστόν. Διότι δέν ἡγάπα τόν Χριστόν διὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά δι' αὐτόν τὰ ἐκείνου, καί πρὸς αὐτόν ἀπέβλεπε μόνον, καί ἐν ἐφοβεῖτο, μήπως ἐκπέσει ἀπό τήν ἀγάπην ἐκείνην. Διότι τοῦτο εἰς αὐτόν ἦτο φοβερώτερον καί ἀπό τήν γένναν, ὅπως ἀκριβῶς καί ἡ παραμονή εἰς αὐτήν (τήν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ) ἦτο ποθεινότερα ἀπό τήν βασιλείαν (τῶν οὐρανῶν).

Τίνος λοιπόν θά εἴμεθα ἡμεῖς ἄξιοι εἰς τό ἐξῆς, ὅταν ἐκεῖνος μέν δέν θαυμάζῃ οὔτε τὰ εὐρισκόμενα εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἔμπροσθεν τοῦ πόθου διὰ τόν Χριστόν, ἡμεῖς δέ προτιμῶμεν ἀντί τοῦ Χριστοῦ τὰ εὐρισκόμενα εἰς τόν βόρβορον καί τόν πηλόν; καί ἐκεῖνος μέν διὰ τόν πόθον αὐτοῦ καταδέχεται νά ἐμπέσῃ καί εἰς τήν γένναν, **601** καί ἀπό τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν νά ἐκπέσῃ, ἐάν καί τὰ δύο πρόκειται νά συμβοῦν ἡμεῖς δέ δέν καταφρονοῦμεν οὔτε τόν παρόντα βίον; Ἀραγε εἴμεθα ἐν συνεχείᾳ ἄξιοι τῶν ὑποδημάτων ἐκείνου, ἀφοῦ τόσον πολύ ἀπέχομεν ἀπό τήν μεγαλοψυχίαν αὐτοῦ; Διότι ἐκεῖνος μέν χάριν τοῦ Χριστοῦ οὔτε τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν δέν θεωρεῖ ὅτι εἶναι κάτι, ἡμεῖς ὅμως τόν ἴδιον μέν τόν Χριστόν καταφρονοῦμεν, διὰ τὰ ἀνήκοντα δέ εἰς τόν Χριστόν πολύν λόγον κάμνομεν. Καί μακάρι οὔτε διὰ τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτόν τώρα δηλαδὴ οὔτε τοῦτο συμβαίνει, ἀλλά ἐνῷ καί ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐρίσκεται ἐνώπιόν μας, ἐκείνην ἀφοῦ ἐγκατελείψαμε, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιδιώκομεν τὰς σκιάς καί τὰ ὀνειράτα.

Καί ὅμως ὁ Θεός ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος καί πάρα πολύ πρᾶος, τό ἴδιον ἔκαμε, ὁποῖον ἂν κάποιος πατήρ πού ἀγαπᾷ τόν παῖδα, **Β** ἐνῷ ὁ παῖς εἶναι δύσκολος εἰς τήν πρὸς τόν πατέρα διαρκῇ συναναστροφῇ, μέ ἄλλον τρόπον ἐσοφίσθη νά συμπεριφερθῇ πρὸς αὐτόν. Διότι ἐπειδὴ δέν ἔχομεν τήν ἐπιθυμίαν πού πρέπει πρὸς αὐτόν, πολλά ἄλλα προβάλλει εἰς ἡμᾶς, ὥστε νά μᾶς προσελκύσῃ πρὸς τόν ἑαυτόν του. Καί οὔτε μέ αὐτόν τόν τρόπον παραμένομεν, ἀλλ' ἀποσκιρτῶμεν τρεπόμενοι πρὸς τὰ παιδικὰ παιγνίδια.

Ὁ Παῦλος ὁμως δέν πράττει οὕτως, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς κάποιοις εὐγενῆς καί ἐλεύθερος καί πού ἀγαπᾷ τόν πατέρα του παῖς τήν συναναστροφήν τοῦ πατρός ἐπιζητεῖ μόνον καί διά τὰ ἄλλα δέν ἐνδιαφέρεται τόσον· μᾶλλον δέ, πολύ περισσότερον παρά ὡς ὁ παῖς. Διότι δέν τιμᾷ μαζί μέ τόν πατέρα καί τὰ τοῦ πατρός, **Γ** ἀλλ' ὅταν ἀποβλέψῃ πρός τόν πατέρα, οὐδόλως ὑπολογίζει ἐκεῖνα, ἀλλά θά προετίμα νά εἶναι μαζί μέ τόν πατέρα, ἔστω καί ἂν τιμωρῆται καί μαστιγώνεται, παρά νά εὐχαριστῆται ἀποχωριζόμενος ἀπό αὐτόν.

Ἀποτροπή ἀπό τήν ἀγάπην τῶν γηίνων. Σύστασις τῆς ἐλεημοσύνης

Ἄς φρίξωμεν λοιπόν ὅσοι οὔτε χρήματα δέν καταφρονοῦμεν χάριν τοῦ Θεοῦ· μᾶλλον δέ, ὅσοι οὔτε χρήματα δέν καταφρονοῦμεν χάριν ἡμῶν τῶν ἰδίων. Διότι ὁ Παῦλος ἦτο μόνος, ὁ ὁποῖος πάντα γνησίως ἐπασχε χάριν τοῦ Χριστοῦ, ὄχι χάριν τῆς βασιλείας, οὔτε χάριν τῆς τιμῆς του, ἀλλά χάριν τῆς εὐνοίας ἐκείνου. Ἡμᾶς ὁμως δέν μᾶς ἀποσύρουν ἀπό τὰ βιωτικά πράγματα οὔτε ὁ Χριστός, οὔτε τὰ τοῦ Χριστοῦ, **Δ** ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ὅφεις ἢ ἐχιδναί ἢ χοῖροι, ἢ καί ὅλα ὁμοῦ, τοιουτοτρόπως εἰς τήν λάσπην συρόμεθα.

Διότι εἰς τί ἀπό τὰ ζῶα ἐκεῖνα ἡμεῖς εἴμεθα καλύτεροι, οἱ ὅποιοι, ἐνῷ ἔχομεν τόσον πολλά καί τόσον μεγάλα παραδείγματα, ἐν τούτοις ἀκόμη κάτω βλέπομεν, καί οὐδέ ἐπ' ὀλίγον ἀνεχόμεθα νά ἀναβλέψωμεν πρός τόν οὐρανόν;

Ἄλλ' ὁ μέν Θεός καί τόν Υἱόν ἐξέδωκε· σύ δέ οὔτε ἄρτον δέν μεταδίδεις εἰς αὐτόν, ὁ ὁποῖος χάριν σου ἐξεδόθη, χάριν σου ἐσφάγη. Ὁ Πατήρ χάριν σου αὐτόν δέν ἐλυπήθη, καί τοῦτο ἐνῷ ἦτο γνήσιος Παῖς· σύ δέ αὐτόν περιφρονεῖς παρά τό γεγονός, ὅτι λειώνει ἀπό τήν πείναν, καί τοῦτο ἐνῷ πρόκειται νά καταναλώνης ἀπό τὰ ἰδικά του, καί χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σου νά καταναλώνης.

Ε Τί χειρότερον ἀπό αὐτήν τήν παρανομίαν θά ἡδύνατο νά γίνη; Ἐξεδόθη διά σέ, ἐσφάγη διά σέ, περιέρχεται πεινῶν διά σέ, ἐκ τῶν ἰδικῶν του δίδεις, διά νά ὠφεληθῇς ὁ ἴδιος, καί οὐδέ τοιουτοτρόπως δίδεις. Ἀπό ποίους λίθους δέν θά ἦσαν ἀναισθητότεροι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐπιμένουν εἰς τήν διαβολικὴν αὐτὴν σκληρότητα, ἐνῷ τόσον πολλά πράγματα ἐλκύουν αὐτούς; Διότι δέν ἠρκέσθη εἰς τόν θάνατον καί τόν σταυρόν μόνον, ἀλλά κατεδέχθη νά γίνη καί πτωχός καί ξένος καί περιφερόμενος τῇδε κακεῖσε καί γυμνός, καί εἰς φυλακὴν νά ἐμπέσῃ, καί ἀρρώστειαν νά ὑπομείνῃ, μήπως καί μέ αὐτόν τόν τρόπον σέ προσκαλέσῃ πλησίον του.

Διότι ἐάν δέν μέ ἀνταμείβῃς, λέγει, ἐπειδή χάριν σοῦ κατί ἐπαθα, ὁμῶς ἐλέησόν με ἐπειδή εἰμαι πτωχός. Ἐάν δέ δέν θέλῃς νά μέ ἐλεήσῃς ἐπειδή εἰμαι πτωχός, λύγισε ἐπειδή εἰμαι ἄρρωστος, λύγισε δέ προσέτι ἐπειδή εἰμαι ἐν φυλακῇ. **602** ἐάν δέ οὔτε αὐτά σέ κάμνουν φιλόνηθρον, ἐξ αἰτίας τῆς εὐκόλου αἰτήσεως συγκατάνευσον. Διότι δέν ζητῶ τίποτε τό πολυτελές, ἀλλά ἄρτον καί στέγην καί παρηγορίαν μέ λόγους.

Ἐάν δέ καί μετά ταῦτα παραμένης ἄγριος, ἔστω διά τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν γίνε καλύτερος, ἔστω διά τά βραβεῖα τά ὅποια ὑπεσχέθην. Ἀλλά οὔτε δι' αὐτά ὑπάρχει αἰτία εἰς σέ νά γίνῃς καλύτερος; Τοῦλάχιστον λύγισε ἄλιν ἐνώπιον αὐτῆς τῆς φύσεως, ἀφοῦ μέ βλέπῃς γυμνόν καί θυμίσου τήν γυμνότητα ἐκείνην, τήν ὅποian ἐγυμνώθην ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διά σέ. Ἐάν δέ δέν θέλῃς ἐκείνη νά θυμηθῇς, τουλάχιστον αὐτήν, τήν ὅποian γυμνοῦμαι χάριν τῶν πτωχῶν.

Β Εὐρέθην εἰς ἀνάγκην τότε χάριν σοῦ, ἀλλά καί τώρα χάριν σοῦ, ὥστε εἴτε ἀπό ἐδῶ, εἴτε ἀπό ἐκεῖ, ἀφοῦ προαχθῇς, νά θελήσῃς νά ἐλεήσῃς κάποιον· ἐνήστευσα χάριν σοῦ, ἄλιν πεινῶ χάριν σοῦ· ἐδίψησα κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διψῶ καί μέσῳ τῶν πτωχῶν, ὥστε καί ἐξ ἐκείνων καί ἐκ τούτων νά σέ προσελκύσω πρὸς τόν ἑαυτόν μου καί νά σέ κάμω φιλόνηθρον διά τήν σωτηρίαν σου.

Διά τοῦτο καί ἐνῶ ὀφείλεις χιλίας εὐεργεσίας ὡς ἀμοιβήν δι' ἐμέ, δέν ἀπαιτῶ αὐτάς τάς εὐεργεσίας ὡς νά ἦσουν ὀφειλέτης, ἀλλά σέ στεφανώνω ὡς νά ἐχαρίζεσο εἰς ἐμέ, καί ἀντί τῶν μικρῶν τούτων σοῦ δωρίζω τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι καθόλου δέν σοῦ λέγω: «*Ἐξαφάνισέ μου τήν πτωχείαν*», οὔτε «*χάρισέ μου πλοῦτον*», **Γ** παρὰ τό γεγονός, ὅτι ἐπτώχευσα χάριν σοῦ· ἀλλ' ὁμῶς μόνον ἄρτον ζητῶ καί ἱμάτιον καί μικράν ἀνακούφισιν τῆς πείνης.

Καί ὅταν εἰς φυλακήν ριφθῶ, δέν σέ ἀναγκάζω νά λύσῃς τά δεσμά καί νά μέ ἐξαγάγῃς, ἀλλ' ἐν μόνον ἐπιζητῶ, νά μέ ἐπισκεφθῇς καί νά μέ ἰδῇς πού εἰμαι δεμένος χάριν σοῦ, καί τότε ἄρκετήν παρηγορίαν ἔχω λάβει, καί ἀντί τούτου μόνον σοῦ χαρίζω τόν οὐρανόν. Παρὰ τό γεγονός, ὅτι ἐγώ σέ ἔλυσα ἀπό δυσκολώτατα δεσμά, ἀλλά δι' ἐμέ εἶναι ἄρκετόν, ἂν θελήσῃς νά μέ ἰδῇς πού εἰμαι δεμένος.

Διότι δύναμαι μέν καί χωρίς αὐτά νά σέ στεφανώνω, θέλω ὁμῶς νά εἰμαι καί ὀφειλέτης σου, διά νά ἐγῇ διά σέ καί κάποιαν παρηγορίαν ὁ στέφανος. Καί διά τοῦτο καίτοι δύναμαι νά θρέψω τόν ἑαυτόν μου, **Δ** ἐν τούτοις περιέρχομαι ὡς ἐπαίτης καί παρίσταμαι εἰς τάς θύρας σου προτείνων τήν χεῖρα. Διότι ἀπό σένα ἐπιθυμῶ νά τραφῶ, ἐπειδή πάρα πολύ σέ ἀγαπῶ· διά τοῦτο καί τήν τράπεζαν τήν ἰδικήν σου ἐπιθυμῶ, πράγμα τό ὅποιον εἶναι συνηθῆεια εἰς τοὺς ἀγαπῶντας, καί ὑπερηφανεύομαι ἐπὶ τούτῳ, καί ὅταν εἰς τό θέατρον εἶναι παροῦσα ἡ οἰκουμένη, τότε

σέ ἀνακηρύσσω, καί ὅταν ὅλοι ἀκούουν, τότε ἐπιδεικνύω τόν ἰδικόν μου τροφέα.

Καί βεβαίως ἡμεῖς ὅταν ἀπό κάποιον τραφῶμεν, ἐντρεπόμεθα διὰ τοῦτο καί τό ἐπικαλύπτομεν· αὐτός ὅμως ἐπειδή πάρα πολύ μᾶς ἀγαπᾷ, καί ὅταν ἡμεῖς σιωπῶμεν, ἀνακηρύσσει τότε τό γεγονός μετά πολλῶν ἐγκωμίων, καί δέν ἐντρέπεται νά φανερώσῃ, Ἐ ὅτι καί ὅταν ἦτο γυμνός τόν ἐνεδύσαμε, καί ὅταν ἐπείνα τόν ἐθρέψαμε.

Ὅλα λοιπόν αὐτά ἀφοῦ ἐννοήσωμεν, ἅς μή σταθῶμεν μόνον εἰς τοὺς ἐπαίνους, ἀλλά καί ἅς ἐφαρμόσωμε τά λεχθέντα. Διότι ποῖον τό ὄφελος ἀπό τοὺς κρότους καί τοὺς θορύβους αὐτούς; Ἐν μόνον ζητῶ ἀπό σᾶς, τήν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν, τήν εἰς τήν πρᾶξιν ὑπακοήν· τοῦτο εἶναι ἰδικός μου ἐπαινος, τοῦτο ἰδικόν σας κέρδος, τοῦτο δι' ἐμέ εἶναι λαμπρότερον ἀπό διάδημα.

Τοῦτον λοιπόν τόν στέφανον, ἀφοῦ ἀποχωρήσετε, νά πλέξετε χάριν ὑμῶν καί ἐμοῦ διὰ τῆς χειρός τῶν πτωχῶν, ὥστε καί κατὰ τήν παροῦσαν ζωὴν νά τραφῶμεν μαζί μέ χρηστὴν ἐλπίδα, 603 καί πρὸς τήν μέλλουσαν ζωὴν ἀφοῦ ἀπέλθωμεν, νά ἀπολαύσωμεν τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθά, τὰ ὅποια εἶθε ὅλοι ἡμεῖς νά ἀπολαύσωμε, μέ τήν χάριν καί τήν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετά τοῦ ὁποίου εἰς τόν Πατέρα συγχρόνως εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμή, τώρα καί πάντοτε καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'

(Ρωμ. 9, 1-33)

«Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυροῦσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ» (στ. 1).

Β Ἀραγε δέν ἐφάνην, ὅτι σᾶς ἔχω ἐκθέσει κατὰ τήν προηγουμένην ἡμέραν μεγάλα καί ὑπερφυσικά περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Παύλου πρὸς τόν Χριστόν; Καί πράγματι ἦσαν ἐκ φύσεως σπουδαῖα καί ὑπερέβαινον πάντα λόγον· ἀλλ' ὅμως τά σήμερον λεχθέντα τόσον πολύ ὑπερέχουν ὥς πρὸς ἐκεῖνα, ὅσον ἐκεῖνα πρὸς τά ἰδικά μας. Καί ὅμως δέν ἐνόμιζα, ὅτι αὐτά ἦσαν ἀνώτερα, ἀλλ' ὅταν ἠκούσθησαν αὐτά πού ἀνεγνώσθησαν σήμερον ἐνώπιόν μας ἐφάνησαν πολύ λαμπρότερα ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα· πρᾶγμα τό ὁποῖον βεβαίως καί ὁ ἴδιος ἀφοῦ συνειδητοποίησε, ἀπὸ τήν ἀρχὴν παρουσίασεν αὐτό, **Γ** ἀφοῦ εἰς μεγαλύτερα ἐπρόκειτο νά εἰσέλθῃ καί νά μή γίνεται πιστευτός ἀπὸ τοὺς πολλούς.

Κατ' ἀρχάς δίδει διαβεβαιώσεις περὶ ἐκείνων τά ὅποια πρόκειται νά ἐκθέσῃ, πρᾶγμα τό ὁποῖον εἶναι συνήθεια εἰς πολλούς νά πράττουν, ὅταν πρόκειται νά διατυπώνουν κάτι, τό ὁποῖον δέν γίνεται πιστευτόν ἀπὸ τοὺς πολλούς, καί ὑπὲρ τοῦ

ὁποίου πάρα πολύ οἱ ἴδιοι ἔχουν πεισθῇ. Διότι «ἀλήθειαν λέγω, φησί, καὶ οὐ ψεύδομαι, καὶ ἡ συνειδήσίς μου μαρτυρεῖ, ὅτι λύπη μοὶ ἔστι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὁδύνη τῇ καρδίᾳ μου. Ἡὐχόμεν γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτός ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ» (στ. 2-3).

Πῶς θὰ ἐπεθύμει ὁ Παῦλος νὰ εἶναι τὸ ἀνάθεμα

Τί λέγεις, Παῦλε; Ἀπὸ τὸν Χριστὸν τὸν ποθοῦμενον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον μῆτε βασιλεία, μῆτε γέεννα σέ ἐχώριζε, μῆτε τὰ ὁρατά, μῆτε τὰ ἀόρατα, μῆτε ἄλλα τόσα πολλά, ἀπὸ αὐτὸν τώρα εὐχесαι νὰ χωρισθῇς, δηλαδὴ νὰ εἶσαι ἀνάθεμα; **Δ** Τί ἔχει συμβῇ; μήπως ἔχεις ἀλλάξει καὶ ἐξηφάνισες τὸν πόθον ἐκείνον; Ὅχι, λέγει, μὴ φοβηθῇς· διότι καὶ περισσότερον τὸν ἐδυνάμωσα.

Πῶς λοιπὸν εὐχесαι νὰ εἶσαι ἀνάθεμα, καὶ ἀποξένωσιν ζητεῖς, καὶ χωρισμὸν τοιοῦτον, ὕστερα ἀπὸ τὸν ὁποῖον δέν εἶναι δυνατόν νὰ εὐρωμεν ἄλλον; Ἐπειδὴ πάρα πολὺ αὐτὸν ἀγαπῶ, λέγει.

Πῶς, πές μου, καὶ μέ ποῖον τρόπον; διότι τὸ πρᾶγμα ὁμοιάζει μέ αἰνίγμα.

Μᾶλλον δέ, ἂν θέλῃς, πρῶτον ἅς μάθωμε τί σημαίνει τὸ ἀνάθεμα, καὶ τότε θὰ ἐρωτήσωμεν αὐτὸν περὶ τούτων, καὶ θὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀπόρρητον καὶ παράδοξον ταύτην ἀγάπην.

Ε Τί λοιπὸν σημαίνει τὸ ἀνάθεμα; Ἀκουσε αὐτὸν πού λέγει: «*Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔστω ἀνάθεμα*» (Α' Κορινθ. 16, 22)· δηλαδὴ ἅς χωρισθῇ ἀπὸ ὅλους, ἅς εἶναι ξένος εἰς ὅλους. Διότι ὅπως ἀκριβᾶ· τὸ ἀνάθεμα! πού ἀφιερώνεται εἰς τὸν Θεόν οὐδεὶς γενικῶς θὰ ἐτόλμα νὰ ἐγγίσῃ μέ τὰς χεῖρας, οὔτε νὰ πλησιάσῃ, τοιουτοτρόπως καὶ τὸν ἀποχωριζόμενον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ τὸν ἀποκόπη ἀπὸ ὅλους, καὶ τὸν ὁδηγῇ πολὺ μακρυνά, μέ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου ὀνομάζει, ἐνῶ ρητῶς ἐπιβάλλει μέ πολὺν φόβον εἰς ὅλους νὰ ἀποχωρίζωνται ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ ἀποσκιρτοῦν. Διότι τὸ μέν ἀνάθεμα οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐγγίσῃ τιμῇς ἔνεκεν, ἀπὸ τὸν περιφρονηθέντα ὅμως ἅπαντες ἀπεχωρίζοντο, **604** ἐπειδὴ δέν συνεφώνουν μέ τὴν διαγωγὴν του.

Ὡστε ὁ μέν χωρισμὸς εἰς καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο ἔχουν ἀποξενωθῇ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς· ὁ τρόπος ὅμως τοῦ χωρισμοῦ δέν εἶναι εἰς, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετος οὗτος ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἀπὸ τὸ μέν ἀπεμακρύνοντο ἐπειδὴ εἶχεν ἀφιερωθῇ εἰς τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως ἐπειδὴ εἶχεν ἀποξενωθῇ ἀπὸ τὸν

1. Τὸ ἀνάθεμα τοῦτο, πού ἀποδίδεται εἰς τὸν Θεόν εἶναι τὸ ἀφιέρωμα· ἡδύνατο νὰ γραφῇ καὶ ἀνάθημα. Καὶ αἱ δύο λέξεις προέρχονται ἀπὸ τὸ ῥ. ἀνατίθημι.

Θεόν καὶ εἶχεν ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο λοιπὸν δηλῶν καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν: «*Ἠυχόμεν ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ*». Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι «*ἐβουλόμην*», ἀλλὰ ἐπιτείνων αὐτό, λέγει καὶ «*ἡυχόμεν*».

Ἐάν δέ σέ ἀνησυχῇ τὸ γεγονός, ὅτι εἶναι ἀσθενέστερα τὰ λεγόμενα, **Β** νὰ σκεφθῇς τὴν πραγματικότητα, ὅχι μόνον ὅτι ἤθελε νὰ χωρισθῇ, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἤθελε, καὶ τότε θὰ ἰδῇς τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· ἐπειδὴ καὶ περιέτεμε, καὶ δὲν προσέχομεν εἰς τὸ γενόμενον, ἀλλὰ εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γενομένου, καὶ διὰ τοῦτο περισσότερον θαυμάζομεν αὐτόν. Δὲν περιέτεμε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξυρίζετο καὶ ἐθυσίασε· καὶ βεβαίως δὲν τὸν ὀνομάζομεν διὰ τοῦτο Ἰουδαῖον, ἀλλὰ δι' αὐτό τοῦτο ἰδιαιτέρως λέγομεν, ὅτι ἀπηλλάχθη τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ὅτι εἶναι καθαρὸς καὶ γνήσιος λάτρης τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὅταν βλέπῃς αὐτόν νὰ περιτέμνῃ καὶ νὰ θυσιάζῃ, δὲν τὸν καταδικάζεις διὰ τοῦτο ὡς Ἰουδαῖζοντα, **Γ** ἀλλὰ δι' αὐτό μὲν τοῦτο ἰδιαιτέρως τὸν ἐπαινεῖς, ὡς ξένον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, τοιοῦτοτρόπως καὶ βλέπων νὰ ἐπιθυμῇ νὰ γίνῃ ἀνάθεμα, μὴ ἀνησυχήσῃς διὰ τοῦτο, ἀλλὰ δι' αὐτό μὲν τοῦτο ἰδιαιτέρως ἀνακτῆρῃς αὐτόν, ἀφοῦ κατανοήσῃς τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ αὐτό.

Διότι ἂν δὲν ἐξετάσωμεν τὰς αἰτίας, καὶ τὸν Ἥλιαν θὰ ἀποκαλέσωμεν ἀνδροφόνον, καὶ τὸν Ἀβραάμ ὅχι μόνον ἀνδροφόνον, ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνον· καὶ τὸν Φινεὲς δὲ καὶ τὸν Πέτρον διὰ φόνον θὰ καταγγείλωμε πάλιν, καὶ ὅχι μόνον δὲ περὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, πολλὰ ἄτοπα θὰ συμπεράνῃ ἐκεῖνος πού δὲν τηρεῖ αὐτόν τὸν κανόνα. Διὰ νὰ μὴ συμβαίνει λοιπὸν αὐτό, **Δ** ἐπὶ ὄλων τῶν παρομοίων, ἀφοῦ συναθροίσωμε καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάθεσιν καὶ τὸν καιρὸν καὶ ὅλα τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῶν γινομένων, τοιοῦτοτρόπως ὥς ἐξετάζωμε τὰ πράγματα· πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ τώρα πρέπει νὰ πράξωμεν ἐπὶ τῆς μακαρίας ταύτης ψυχῆς.

Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία; Πάλιν αὐτός ὁ ποθοῦμενος Ἰησοῦς. Καὶ ὅμως οὐχὶ χάριν αὐτοῦ, λέγει· διότι θὰ ἡυχόμεν, λέγει, νὰ εἶμαι ἀνάθεμα ἀπὸ αὐτόν χάριν τῶν ἀδελφῶν μου.

Καὶ τοῦτο εἶναι σημεῖον τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ· διότι δὲν θέλει νὰ φανῇ ὅτι λέγει κάτι σπουδαῖον, καὶ ὅτι χαρίζει τοῦτο εἰς τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἶπε «*συγγενῶν*», **Ε** διὰ νὰ κρύψῃ τὸ πλεονέκτημα· καὶ ὅμως, ὅτι τὸ πᾶν διὰ τὸν Χριστόν ἤθελεν, ἄκουσε τὰ ἐξῆς· Διότι ἀφοῦ εἶπε «*τῶν συγγενῶν*», προσέθεσεν: «*Ὡν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθήκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*» (στ. 4-5).

Καὶ τί εἶναι τοῦτο; λέγει. Διότι ἐάν διὰ νὰ πιστεύσουν ἄλλοι ἤθελε νὰ γίνῃ ἀνάθεμα, ἔπρεπε καὶ ὑπὲρ τῶν εἰδωλολατρῶν νὰ

εὐχηθῇ τό ἴδιον· ἀφοῦ ὁμως διὰ τοὺς Ἰουδαίους μόνους εὐχεται, φανερώνει ὅτι ἐπιθυμεῖ αὐτό ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἐξοικειώσεως πού ἔχει πρὸς ἐκείνους. Καί προσέτι, ἐάν ἡῤυχτο διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας μόνους, δέν θά ἐφαίνετο τό ἴδιον· ἐπειδὴ ὁμως διὰ μόνους τοὺς Ἰουδαίους, 605 φανερώνει καθαρῶς, ὅτι ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ.

Καί γνωρίζω μέν, ὅτι εἰς σᾶς τό λεγόμενον φαίνεται παράδοξον· πλὴν ὁμως, ἐάν δέν ἀνησυχῆτε, ταχέως θά προσπαθήσω νά τό καταστήσω σαφές. Διότι ἐκεῖνα τά ὁποῖα ἔχει εἰπῇ, δέν τά ἔχει εἰπῇ γενικῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ πάντες ἔλεγον καί τόν Θεόν κατηγοροῦν, ὅτι ἂν καί κατηξιώθησαν νά ὀνομασθοῦν υἱοὶ Θεοῦ, καί νόμον ἐδέχθησαν, καί πρό πάντων αὐτόν ἐγνώρισαν, καί τόσῃν πολλήν δόξαν ἀπῆλυσαν, **Β** καί ἐλάτρευσαν αὐτόν ἐνώπιον τῆς οἰκουμένης, καί ὑποσχέσεις ἐδέχθησαν, καί πατέρες ἦσαν τῶν ἰδίων φυλῶν, καί τό σπουδαιότερον ὄλων, καί προπάτορες ἔγιναν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ (διότι τοῦτο σημαίνει «ἐξ ὧν ὁ Χριστός τό κατά σάρκα»), ἐν τούτοις ἔχουν ἐκβληθῇ καί ἔχουν ἀτιμασθῇ, εἰσήχθησαν δέ ἀντί ἐκείνων ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι μηδέποτε ἐγνώρισαν αὐτόν καί οἱ ὁποῖοι προήρχοντο ἐκ τῶν εἰδωλολατρῶν· ἐπειδὴ λοιπόν μέ τό νά λέγουν αὐτά ἐβλασφήμουν τόν Θεόν, ἀκούων αὐτά ὁ Παῦλος καί στενοχωρούμενος, καί ὑποφέρων ὑπέρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἡσχέθη νά εἶναι ἀνάθεμα, ἐάν μέ αὐτόν τόν τρόπον ἦτο δυνατόν ἐκεῖνοι νά σωθοῦν καί ἡ βλασφημία αὐτή νά διαγραφῇ. **Γ** καί νά μὴ φανῇ, ὅτι ὁ Θεός ἡπάτησε τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων, πρὸς τοὺς ὁποῖους ὑπεσχέθη τὰς δωρεάς.

Καί διὰ νά μάθῃς, ὅτι ὑπέρ τούτου κοπτόμενος, δηλαδή νά μὴ φανῇ, ὅτι καταπίπτει ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἔλεγεν εἰς τόν Ἀβραάμ «σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου» (Γεν. 12,7), ἡῤυχτο αὐτά, ὥστε ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς προσέθεσεν: «Οὐχ οἷον δέ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ» (στ. 6), φανερῶν, ὅτι ὅλα αὐτά ἡνείχτο νά τά ὑπομείνῃ διὰ τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, δηλαδή διὰ τὴν ὑπόσχεσιν πού εἶχε δοθῇ πρὸς τόν Ἀβραάμ.

Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς ἐφαίνετο μέν ὅτι πρεσβεύει ὑπέρ τῶν Ἰουδαίων, τά πάντα ὁμως τά ἐπραττεν ὑπέρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ («ἵνα γάρ μὴ εἰπωσι, **Δ** φησὶν, ὅτι παρὰ τό μὴ δύνασθαι αὐτοὺς σῶσαι, ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπολέσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ· κατὰλυσον τὴν ὁργήν») (Δευτ. 9,28), τοιοῦτοτρόπως λοιπόν καί ὁ Παῦλος, «διὰ νά μὴ εἰπουν, λέγει, ὅτι ἐξέπεσεν ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἐψεῦσθη εἰς ἐκεῖνα τά ὁποῖα ὑπεσχέθη, καὶ ὅτι ὁ λόγος δέν ἐγινεν ἔργον», διὰ τοῦτο ἤθελον νά γίνω ἀνάθεμα.

Διὰ τοῦτο λοιπόν οὐχὶ ὑπέρ τῶν εἰδωλολατρῶν λέγει (διότι δέν εἶχεν ὑποσχεθῇ πρὸς ἐκείνους αὐτό, οὔτε εἶχον λατρεύσει αὐτόν· διὰ τοῦτο οὔτε ἐβλασφήμουν αὐτόν ἐξ αἰτίας ἐκείνων), ἀλλ' ὑπέρ τῶν Ἰουδαίων ἡῤυχτο αὐτά, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν καί τὴν ὑπόσχεσιν καί πρό τῶν ἄλλων ἐγένοντο οἰκεῖοι αὐτοῦ.

Ε Είδες, ὅτι, ἐάν μὲν εἶχεν εὐχηθῇ ὑπὲρ τῶν εἰδωλολατρῶν, δὲν θὰ ἐφαίνετο τόσον σαφῶς, ὅτι πράττει τοῦτο διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ· ὅτε ὁμοῦς ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ἠθέλησε νά γίνῃ ἀνάθεμα, τότε περισσότερον ἐδείχθη, ὅτι χάριν τοῦ Χριστοῦ μόνον ἐπιθυμεῖ αὐτά· διὰ τοῦτο ἔλεγεν: «ὣν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ ἐπαγγελία». Διότι καὶ ὁ νόμος, λέγει, ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Χριστόν ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται, καὶ ὅλαι αἱ συμφωνίαι αἱ γενόμεναι πρὸς αὐτούς, καὶ ὁ ἴδιος ἐξ αὐτῶν, καὶ οἱ πατέρες, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὰς ὑποσχέσεις ἐξ ἐκείνων πάντες· ἀλλ' ὁμοῦς τὸ ἀντίθετον συνέβη, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἐξέπεσον.

Διὰ τοῦτο κόπτομαι, λέγει, καὶ ἐάν ἐπρόκειτο νά χωρισθῶ ἀπὸ τὸν χορόν τὸν γύρω ἀπὸ τὸν Χριστόν, καὶ νά ἀποξενωθῶ, ὄχι ἀπὸ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ (μὴ γένοιτο, ἀφοῦ καὶ ταῦτα ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης τὰ ἐπραττε), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν ἐκείνην καὶ τὴν δόξαν, **606** θὰ τὸ κατεδεχόμην, διὰ νά μὴ βλασφημηθῇ ὁ Δεσπότης μου, διὰ νά μὴ ἀκούσῃ μερικοὺς νά λέγουν, ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν γίνεαι θέατρον· εἰς ἄλλους ὑπεσχέθη καὶ εἰς ἄλλους ἔδωσεν· ἀπὸ ἄλλους ἐγεννήθη καὶ τοὺς ἄλλους ἔσωσεν· εἰς τοὺς προγόνους τῶν Ἰουδαίων ὑπεσχέθη, καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ἀφοῦ ἐγκατέλειπεν, εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἰδικὰ τῶν ἀγαθὰ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε εἶχον γνωρίσει αὐτόν· ἐκεῖνοι ἐκουράσθησαν νά μελετοῦν τὸν νόμον καὶ νά ἀναγινώσκουν τὰς προφητείας, καὶ ἐκεῖνοι πού μόλις χθές ἐπανήλθον ἀπὸ τοὺς βωμούς καὶ τὰ εἰδωλα, ἔγιναν ἀνώτεροι ἀπὸ ἐκείνους· πῶς ταῦτα εἶναι ἀπόδειξις προνοίας;

Διὰ νά μὴ λέγονται λοιπόν ταῦτα περὶ τοῦ Δεσπότη μου, **Β** λέγει, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἀδίκως λέγονται, εὐχαρίστως θὰ ἐξέπιπτον καὶ ἀπὸ τὴν βασιλείαν, καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην δόξαν, καὶ ὅλα τὰ δεινὰ θὰ ὑπέμενα, θεωρῶν ἀπὸ ὅλα μεγίστην παρηγορίαν τοῦ πόνου τὸ νά μὴ ἀκούω ποτέ νά βλασφημῇται ὁ τόσον πολὺ ποθοῦμενος.

Ἐάν δέ ἀκόμη δὲν κατενόησες τὸ λεχθέν, σκέψου, ὅτι καὶ πολλοὶ πατέρες πολλάκις ταῦτα κατεδέχθησαν ὑπὲρ τῶν παιδῶν, καὶ προετίμησαν νά χωρισθοῦν ἀπὸ αὐτούς, μόνον διὰ νά βλέπουν αὐτούς νά προοδεύουν, θεωροῦντες περισσότερον εὐχάριστον τὴν πρόοδον ἐκείνων ἀπὸ τὴν συναναστροφήν με αὐτούς. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολὺ ἀπέχομεν ἀπὸ τὴν ἀγάπην αὐτὴν, **Γ** δὲν δυνάμεθα νά ἐννοήσωμε τὰ λεγόμενα.

Ἡ γνώμη τινῶν διὰ τὸν Παῦλον

Διότι τόσον πολὺ μερικοὶ οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου δὲν εἶναι ἄξιοι νά ἀκούσουν, καὶ ἀπὸ τὸν ἰδικόν του ζέοντα πόθον πάρα πολὺ μακρὰν εὐρίσκονται, ὥστε νά νομίζουν ὅτι αὐτός

ὁμιλεῖ περὶ τοῦ προσκαίρου θανάτου· διὰ τοὺς ὁποίους τόσον πολὺ θά ἔλεγον, ὅτι ἀγνοοῦν τὸν Παῦλον, ὅσον οἱ τυφλοὶ τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα· μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ περισσότερον. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκει, καὶ νιφάδας κινδύνων θέτει ἐνώπιόν του, καὶ λέγει «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμός, ἢ διωγμός» (Ρωμ. 8,35); καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰ λεχθέντα, **Δ** ἀλλ' ὑπερέβη τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ ὅλα τὰ ἄνω περιέδραμε, καὶ συνέλαβε ὁμοῦ τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὁρατά, τὰ ἀόρατα, τὰ λυπηρά, τὰ ἀγαθὰ, τὰ μετέχοντα καὶ τῶν δύο, καὶ καθ' ὁλοκληρίαν οὐδὲν ἄφησε, καὶ οὔτε τοιουτοτρόπως ἐκορέσθη, ἀλλὰ καὶ ἄλλη τόσην κτίσιν, ἢ ὅποια δὲν ὑπάρχει προϋπέθεσε· πῶς θά ἐμνημόνευε τὸν πρόσκαιρον, θάνατον ὡς νὰ ἀνέφερε κάτι σπουδαῖον ὕστερα ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα;

Ε Δὲν εἶναι δυνατὰ αὐτά, δὲν εἶναι· ἀλλὰ ἡ τοιαύτη ὑπόνοια εἶναι γνώρισμα σκωλήκων ἐν κοπρίᾳ φωλευόντων. Διότι ἐάν τοῦτο ἦννόει, πῶς ἦρχετο νὰ εἶναι ἀνάθεμα ἀπὸ τὸν Χριστόν; Διότι ὁ τοιοῦτος θάνατος μᾶλλον τὸν συγκατερίθμει εἰς τὴν χορείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν ἔκαμνε νὰ ἀπολαμβάνῃ τὴν δόξαν ἐκείνην.

Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι τολμοῦν νὰ λέγουν καὶ ἄλλα περισσότερον καταγέλαστα ἀπὸ αὐτά. Διότι ὅχι θάνατον, λέγει, ἀλλὰ ἠύχετο νὰ εἶναι κειμήλιον καὶ ἀνάθεμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ποῖος καὶ ἐκ τῶν πάρα πολὺ εὐτελῶν καὶ δειλῶν δὲν θά ἠύχετο τοῦτο; Πῶς δὲ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τοῦτο ὑπὲρ τῶν συγγενῶν του;

Ἀφοῦ ἀφήσωμεν λοιπὸν τοὺς μύθους καὶ τὰς φλυαρίας (διότι δὲν ἀξίζει νὰ ἀντιλέγωμεν πρὸς ταῦτα, ὅπως οὔτε πρὸς τὰ παιδιὰ τὰ ψελλίζοντα), ἃς ἐπανέλθωμεν πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν φράσιν, ἐντροφῶντες εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, καὶ μετ' ἀσφαλείας πανταχοῦ κολυμβῶντες, καὶ τὴν ἀφατον φλόγα ἐννοοῦντες· μᾶλλον δὲ ὅ,τι καὶ ἂν εἴπῃ κάποιος, **607** οὐδὲν ἀξίον θά εἴπῃ. Διότι καὶ ἀπὸ ὅλων τὸ πέλαγος εὐρυτέρα, καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν φλόγα σφοδροτέρα ἦτο αὕτη, καὶ οὐδεὶς λόγος θά δυνηθῇ νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῆς· ἀλλ' ἐκεῖνος μόνος γνωρίζει αὐτήν, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀκριβείας τὴν κατέχει.

Ἐμπρὸς λοιπὸν πάλιν αὐτοὺς τοὺς λόγους ἃς φέρωμεν εἰς τὸ μέσον· «*ἡρόχνην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτός ἐγώ*». Τί σημαίνει «αὐτός ἐγώ»; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐγινε διδάσκαλος ὅλων, ὁ ὁποῖος συνεκέντρωσε χίλια κατορθώματα, ὁ ὁποῖος ἀναμένει χιλίους στεφάνους, ὁ ὁποῖος ἐπόθησεν αὐτὸν τόσον, ὥστε ἀπὸ ὅλα νὰ προτιμῇ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, **Β** ὁ ὁποῖος καθ' ἑκάστην ἡμέραν καίεται δι' αὐτόν, καὶ ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι ὅλα εἶναι δεῦτερα ἐνώπιον τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτόν. Διότι δὲν ἐνδιέφερετο μόνον νὰ ἀγαπᾶται ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ νὰ ἀγαπᾷ αὐτόν,

καί μάλιστα κατ' ἐξοχήν τοῦτο. Διότι διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸ ἀπέβλεπε μόνον, καί ὅλα εὐκόλως τὰ ὑπέφερε· διότι ἔν ἐπεδίωκε δι' ὅλων, τό νά ἐμπλησθῇ μέ τόν καλόν αὐτόν ἔρωτα.

Καί εὐχεται μέν αὐτά· ἐπειδὴ ὁμως δέν ἐπρόκειτο νά συμβαίνουν τοιοῦτοτρόπως, οὔτε ἐπρόκειτο νά εἶναι ἀνάθεμα, προσπαθεῖ εἰς τήν συνέχειαν καί εἰς ἀπολογίαν τῶν κατηγοριῶν νά εἰσέλθῃ, καί νά ἀνατρέψῃ τὰ παρά πάντων θρυλούμενα, ἀφοῦ τὰ φέρῃ εἰς μέσον.

Καί πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τήν σαφή ἀπολογίαν αὐτῶν, **С** ἤδη προκαταβάλλει τὰ σπέρματα αὐτῆς. Διότι ὅταν λέγῃ «*ὡν ἡ υἰοθεσία καί ἡ δόξα καί ἡ νομοθεσία καί ἡ λατρεία καί αἱ ἐπαγγελίαι*», οὐδέν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι ὁ Θεός μέν ᾔθελεν αὐτοῖ νά σωθοῦν (καί τοῦτο ἐφανέρωσε δι' ἐκείνων τὰ ὁποῖα προηγουμένως ἐπραξε καί δι' ἐκείνων κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ Χριστός ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθη, καί δι' ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἰς τοὺς πατέρας ὑπεσχέθη)· αὐτοῖ ὁμως ἀπό ἰδικτῆν τῶν ἀγνωμοσύνην ἀπεδίωξαν τήν εὐεργεσίαν.

Διὰ τοῦτο καί ἐκεῖνα χρησιμοποιεῖ, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐνδεικτικά μόνον τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καί ὄχι ἐγκώμια ἰδικά τῶν· διότι καί ἡ υἰοθεσία προῆλθεν ἀπό τήν χάριν αὐτοῦ, **D** καί ἡ δόξα καί αἱ ὑποσχέσεις καί ὁ νόμος. Ὅλα αὐτά ἀφοῦ κατενόησε, καί ἀφοῦ ἐλογίσθη πόσῃν φροντίδᾳ ἐχρησιμοποίησεν ὁ Θεός μετά τοῦ Παιδὸς διὰ νά σώσῃ αὐτούς, μεγάλην φωνήν ἀνεφώνησε, καί εἶπεν: «*ὅς ἐστιν εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν*», ἀναφέρων ὁ ἴδιος τήν ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν εἰς τόν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ.

Διότι τί σημασίαν ἔχει, ἐάν καί ἄλλοι βλασφημοῦν, λέγει, ἀφοῦ ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι ἐγνωρίσαμεν τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ, καί τήν ἄφατον σοφίαν, καί τήν πρόνοιαν τήν πολλήν, γνωρίζομεν σαφῶς, ὅτι εἶναι ἄξιος ὄχι νά βλασφημῆται, ἀλλά νά δοξάζεται;

Ε Χωρίς νά ἀρκεσθῇ δέ εἰς τήν συνείδησιν αὐτοῦ, ἐπιχειρεῖ καί τήν λογικήν εἰς τήν συνέχειαν νά χρησιμοποιεῖ, καί ἰσχυρότερον νά χειρισθῇ κατ' αὐτῶν τόν λόγον· καί δέν ἀποτείνεται προηγουμένως πρὸς αὐτούς, ἕως ὅτου ἀπεμάκρυνε τήν ὑπόνοιαν αὐτῶν. Διότι διὰ νά μή φανῇ ὅτι συνομιλεῖ πρὸς αὐτούς ὡς νά ἦσαν ἐχθροί, καί προπορευθεῖς λέγει: «*Ἀδελφοί, ἡ μέν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καί ἡ δέησις ἡ πρὸς τόν Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν*» (Ρωμ. 10, 1)· καί ἐδῶ δέ μαζί μέ τὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα ἔχει εἰπῇ προητοίμαζε τό νά μή θεωρηθῇ ὅτι ὁμιλεῖ ἐξ ἐχθρας, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νά εἰπῇ κατ' αὐτῶν· διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δέν παραιτεῖται ἀπό τοῦ νά ὀνομάζῃ αὐτούς συγγενεῖς καί ἀδελφούς. Διότι ἂν καί χάριν τοῦ Χριστοῦ ὁμιλεῖ, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔλεγεν, ἀλλ' ὁμως καί τήν ἰδικτῆν τῶν διάνοιαν προσελκύει, καί προετοιμάζει μέ τόν λόγον, καί ἀπό πᾶσαν ὑποψίαν ἀπαλλάσσει τόν ἑαυτόν του δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὑπόκειται ἐναντίον αὐτῶν νά εἰπωθοῦν, **608** καί τότε ἐν συνεχείᾳ εἰσέρχεται εἰς τόν παρά τῶν πολλῶν ζητούμενον λόγον.

Διότι πολλοί ἐζήτουν νά μάθουν, ὅπως εἶπον προηγουμένως, διά ποῖον λόγον οἱ μέν ἄν καί ἐδέχθησαν τήν ὑπόσχεσιν ἐξέπεσον, οἱ δέ ἄν καί οὐδέποτε ἤκουσαν αὐτήν, ἐσώθησαν πρό ἐκείνων. Ταύτην τήν ἀπορίαν λοιπόν διαλύων, προσάγει τήν λύσιν πρό τῆς ἀντιθέσεως. Διότι διά νά μή λέγῃ κάποιος, «τί λοιπόν; σύ περισσότερον φροντίζεις διά τήν δόξαν τοῦ Θεοῦ, παρά ὁ Θεός διά τήν ἰδικήν του»; καί «χρειάζεται τήν ἰδικήν σου βοήθειαν, διά νά μὴ ἀθετηθῇ ὁ λόγος αὐτοῦ»; **Β**

Πρός ταῦτα ἀπολογούμενος λέγει: «Εἶπον δέ αὐτά, οὐχ οἶον ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκπέπτωκεν, ἀλλά διά νά δείξω τήν ἀγάπην πρός τόν Χριστόν». Διότι ἄν καί τοιουτοτρόπως συνέβησαν τά πράγματα, δέν εὐρισκόμεθα εἰς ἀμηχανίαν διά τό τί θά εἰπωμεν ὑπέρ τοῦ Θεοῦ, λέγει, καί διά νά ἀποδείξωμεν, ὅτι ἔχει ἐπαληθεύσει ἡ ὑπόσχεσις. Εἶπεν ὁ Θεός εἰς τόν Ἀβραάμ: «Σοί καί τῷ σπέρματί σου δώσω τήν γῆν» (Γεν. 12,7) καί «ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τά ἔθνη» (Γεν. 12,3). Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπόν ποῖον εἶναι τό σπέρμα, λέγει· διότι σπέρματα αὐτοῦ δέν εἶναι ὅλοι ὅσοι κατάγονται ἐξ αὐτοῦ· διά τοῦτο καί ἔλεγεν: «Οὐ γάρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα» (στ. 6-7).

Ποῖον εἶναι τό σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ

Ἄν λοιπόν μάθης ποῖον εἶναι τό σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, **С** θά ἰδῇς ὅτι ἡ ὑπόσχεσις ἐδόθη εἰς τό σπέρμα αὐτοῦ, καί θά γνωρίσης, ὅτι δέν ἡθετήθη ὁ λόγος. Εἰπέ εἰς ἐμέ λοιπόν, ποῖον εἶναι τό σπέρμα; Δέν ὁμιλῶ ἐγώ, λέγει, ἀλλ' αὐτή ἡ Παλαιά ἐρμηνεύει ἑαυτήν, λέγουσα ὡς ἐξῆς: «Ἐν Ἰσαάκ κληθήσεται σοι σπέρμα» (στ. 7, πρβλ. καί Γεν. 21,12). Τί σημαίνει «ἐν Ἰσαάκ», ἐρμηνεύσον. «Τουτέστιν, οὐ τά τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα Θεοῦ· ἀλλά τά τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα» (στ. 8).

Καί πρόσεξε τήν σύνεσιν καί τήν μεγαλοφυχίαν τοῦ Παύλου· διότι ἐρμηνεύων δέν εἶπεν, ὅτι ὄχι τά τέκνα τῆς σαρκός, ταῦτα τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, **Д** ἀλλά «τά τέκνα τοῦ Θεοῦ», συνδέων τά παλαιά εἰς τό παρόν, καί δεικνύων, ὅτι οὔτε ὁ Ἰσαάκ γενικῶς ἦτο τέκνον τοῦ Ἀβραάμ. Ἐκεῖνο δέ τό ὅποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Ὅσοι ἐγεννήθησαν ὁμοίως πρός τόν Ἰσαάκ, αὐτοί εἶναι τέκνα τοῦ Θεοῦ καί σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Διότι διά τοῦτο εἶπεν «ἐν Ἰσαάκ κληθήσεται σοι σπέρμα», διά νά μάθης, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι γεννῶνται κατά τόν τρόπον αὐτόν κατά τόν ὅποιον ἐγεννήθη ὁ Ἰσαάκ, ἐκεῖνοι εἶναι κατ' ἐξοχήν τό σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ.

Πῶς ἐγεννήθη λοιπόν ὁ Ἰσαάκ; Ὅχι κατά τόν νόμον τῆς

φύσεως, οὔτε κατὰ τὴν δύναμιν τῆς σαρκός, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν τῆς ὑποσχέσεως. Τί σημαίνει κατὰ τὴν δύναμιν τῆς ὑποσχέσεως; **«Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι πρὸς σέ, καὶ ἔσται τῇ Σάρρα υἱός»** (στ. 9). Αὕτῃ λοιπὸν ἡ ὑπόσχεσις καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διέπλασε καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ. **Ε** Διότι ποίαν σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός, ὅτι καὶ μήτρα ὑπῆρχε καὶ κοιλία γυναικός; Διότι οὐχί ἡ δύναμις τῆς κοιλίας, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τῆς ὑποσχέσεως ἐγέννησε τὸ παιδίον.

Τοιοιουτρόπως γεννώμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ· διότι εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων λόγοι τοῦ Θεοῦ εἶναι πού γεννοῦν καὶ διαπλάθουν ἡμᾶς· διότι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἀφοῦ βαπτίζωμεθα, γεννώμεθα. Αὕτῃ δέ ἡ γέννησις δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ὑποσχέσεως. Διότι ὅπως ἀκριβῶς, ἀφοῦ προεῖπε τὴν γέννησιν τοῦ Ἰσαάκ, τότε αὐτὴν ἐξεπλήρωσε, τοιοιουτρόπως καὶ τὴν ἰδικὴν μας προανεφώνησε πρό πολλῶν χρόνων δι' ὅλων τῶν προφητῶν, καὶ ὕστερον τὴν ἔκαμε ἔργον.

Εἶδες πόσον σπουδαῖον πρᾶγμα ἔδειξε, **609** καὶ πῶς, μέγα ἀφοῦ ὑπεσχέθη, ἔφερεν εἰς πέρας αὐτό μέ ὅλην τὴν εὐκολίαν; Ἐάν δέ οἱ Ἰουδαῖοι λέγουν, ὅτι τὸ **«ἐν Ἰσαάκ κληθήσεται σοι σπέρμα»**, τοῦτο σημαίνει, ὅτι οἱ γεννῶμενοι ἐκ τοῦ Ἰσαάκ λογίζονται ὡς σπέρμα αὐτοῦ, ἔπρεπε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ὅλοι οἱ καταγόμενοι ἀπὸ ἐκεῖνον νά λογίζωνται υἱοὶ αὐτοῦ· διότι ὁ πρόγονος αὐτῶν Ἡσαὺ ἦτο υἱός τοῦ Ἰσαάκ. Τώρα ὁμοῦς ὅχι μόνον δέν λογίζονται παῖδες, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ εἶναι ἀποξενωμένοι.

Βλέπεις, ὅτι οὐχί τὰ τέκνα τῆς σαρκός εἶναι τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος γέννησις ἄνωθεν προϋπογράφεται; **Β** Ἐάν δέ μοῦ προβάλλῃς τὴν μήτραν, ἔχω καὶ ἐγὼ νά ἀναφέρω τὸ ὕδωρ. Ἀλλ' ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ βαπτίσματος τὸ πᾶν ἀνήκει εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τοιοιουτρόπως καὶ ἐκεῖ τὸ πᾶν ἀνήκει εἰς τὴν ὑπόσχεσιν· διότι ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ἡ μήτρα ἦτο ψυχροτέρα ἐξ αἰτίας τῆς στειρώσεως καὶ τοῦ γήρατος.

Ἄς σπουδάσωμεν λοιπὸν μετὰ πάσης λεπτομερείας τὴν καλὴν ἡμῶν καταγωγὴν, καὶ ἃς ἐπιδειξώμεν ἀξίαν αὐτῆς διαγωγὴν· διότι δέν ἔχει τίποτε τὸ σαρκικόν οὔτε τὸ γεωδές. Μὴ λοιπὸν οὔτε ἡμεῖς. Διότι οὔτε ὕπνος, οὔτε θέλημα σαρκός καὶ περιπυτῆεις, οὔτε ζάλη ἐπιθυμίας, ἀλλὰ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ἐπραγματοποίησε τὸ πᾶν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ ἡ ἡλικία ἀφοῦ εἶχε πολὺ προχωρήσει, οὕτω καὶ ἐδῶ τὸ γῆρας τῶν ἀμαρτημάτων ἀφοῦ εἶχεν ἐπέλθει, **Γ** ἐξαίφνης ὁ ἄνθρωπος ἀνῆλθε νέος, καὶ ὅλοι ἐγίναμε παῖδες τοῦ Θεοῦ καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ.

«Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαάκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν» (στ. 10). Μῆγα ἦτο τὸ ζητούμενον· διὰ τοῦτο καὶ πολλὰς σκέψεις κάμνει καὶ ἀπὸ παντοῦ ἐπιχειρεῖ νά

λύση τὴν ἀπορίαν. Διότι ἂν καὶ εἶναι παράδοξος καὶ καινοφανὴς ὕστερα ἀπὸ τόσας ὑποσχέσεις ἢ πτώσις ἐκείνων, πολὺ παραδοξότερα εἶναι ἢ εἴσοδος ἡμῶν εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων, ἡμῶν οἱ ὅποιοι τίποτε τοιοῦτον δὲν εἶχονεν προσδοκῆσαι. Καὶ τὸ ἴδιον ἀκριβῶς συνέβη, ὅποιον ἂν υἱὸς βασιλέως ἔχων ὑποσχέσεις, **Δ** ὅτι θὰ διαδεχθῇ τὴν ἀρχὴν ἐκείνου, ἐξεβλήθη εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀτίμων, καὶ αὐτὸς ἐκείνου κατάδικος ἄνθρωπος καὶ χιλίων γέμων κακῶν, ἀφοῦ ἐξηλθεν ἀπὸ τὴν φυλακὴν, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἢ ὅποια ἀνῆκεν εἰς ἐκείνον.

Διότι τί θὰ εἶχες νὰ εἰπῇς, λέγει; "Ὅτι ὁ υἱὸς ἦτο ἀνάξιος; Ἀλλὰ καὶ οὗτος εἶναι ἀνάξιος καὶ πολὺ περισσότερον. Λοιπὸν ἔπρεπε ἢ μαζί νὰ τιμωροῦνται ἢ μαζί νὰ τιμῶνται. Τοιοῦτον τι λοιπὸν συνέβη καὶ ἐπὶ τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολὺ περισσότερον παράδοξον ἀπὸ αὐτό. Βεβαίως, ὅτι ἅπαντες μὲν εἶναι ἀνάξιοι ἐφανέρωσεν εἰς τὰ λεχθέντα, **Ε** ἀφοῦ εἶπε: «*Πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*» (Ρωμ. 3,23). Τὸ δὲ πρωτοφανὲς εἶναι, ὅτι ἐνθ' ἅπαντες ἦσαν ἀνάξιοι, δι. σῶθησαν μόνον οἱ εἰδωλολάτραι.

Μαζί δὲ μέ αὐτάς τας ἀπορίας καὶ κάποιαν ἄλλην ἀπορίαν θὰ διηπόρει κάποιος πάλιν, λέγει. Διότι ἐάν δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰς ὑποσχέσεις ὁ Θεός, διὰ ποῖον λόγον ὑπέσχετο; Διότι ἄνθρωποι μὲν οἱ ὅποιοι δὲν γνωρίζουν τὸ μέλλον, πολλάκις ἀπατώμενοι, ὑπόσχονται νὰ λάβουν τὰς δωρεὰς τῶν καὶ οἱ ἀνάξιοι· αὐτὸς δὲ ὁ ὁποῖος προγιγνώσκει καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, καὶ σαφῶς γνωρίζει, ὅτι θὰ καταστήσουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἀναξίων τῶν ὑποσχέσεων, καὶ διὰ τοῦτο τίποτε δὲν θὰ λάβουν ἀπὸ τὰ λεχθέντα, διὰ ποῖον λόγον ὑπόσχεται;

Λύσις τῆς κατηγορίας. Πάντες ἐκλήθησαν, δὲν προσήλθον ὁμῶς πάντες

Πῶς λοιπὸν ἀπεκρίθη εἰς αὐτὰ ὁ Παῦλος; Ἀπὸ τῆς ἀποδείξεως τοῦ ποῖος εἶναι ὁ Ἰσραὴλ εἰς τὸν ὅποιον ὑπέσχετο. Διότι ἀφοῦ ἀπεδείχθη αὐτό, καὶ ἐκεῖνο ἔχει συναποδειχθῇ, ἢ ἐκπληρώσις ὧν τῶν ὑποσχέσεων. **610** Πρᾶγμα τὸ ὅποιον λοιπὸν φανερώων ἐλεγεν: «*οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ*». Διὰ τοῦτο δὲν ἀνέφερε τὸ ὄνομα Ἰακώβ, ἀλλὰ τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἦτο δηλωτικὸν τῆς ἀρετῆς τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἁνωθεν δωρεᾶς καὶ σύμβολον τοῦ γεγονότος ὅτι εἶδε τὸν Θεόν.

Καὶ ὁμῶς λέγει, ὅτι πάντες ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ἐάν λοιπὸν πάντες ἡμαρτον, πῶς ἄλλοι μὲν ἐσώθησαν, ἄλλοι δὲ ἀπώλεσθησαν; Διότι δὲν ἠθέλησαν πάντες νὰ προσέλθουν· τοῦλάχιστον ὥς πρὸς τὸ μέρος αὐτοῦ διεσώθησαν ἅπαντες, διότι ἅπαντες ἐκλήθησαν.

Ἀλλά προηγουμένως δέν θέτει τοῦτο τό ζήτημα, ἀλλά λύει αὐτό ἐκ τοῦ περισσεύματος, καί ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων, **Β** φέρων εἰς τό μέσον ἄλλο ζήτημα, καί ὅπως ἀκριβῶς εἰς τά προηγούμενα, ἔλυσε μεγίστην ἀπορίαν δι' ἄλλης ἀπορίας. Διότι ἐπειδή ἐζητεῖτο, πῶς, ἀφοῦ ὁ Χριστός ἐδικαιώθη, πάντες οἱ λοιποὶ ἀπήλαυσαν τήν δικαιοσύνην ἐκείνην, εἰσήγαγε τό τοῦ Ἀδάμ, λέγων: «Εἰ γάρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε, πολλῷ μᾶλλον οἱ τήν περισσεΐαν τῆς χάριτος λαβόντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι» (Ρωμ. 5,10).

Καί τό μέν ζήτημα τοῦ Ἀδάμ δέν λύει, τό δέ τοῦ Χριστοῦ λύει ἐκ τούτου, καί φανερώνει, ὅτι ἔχει περισσότερον λόγον τό νά ἔχη ἐξουσίαν αὐτῶν ὅπως θά ᾔθελεν ἐκεῖνος πού ἀπέθανεν ὑπέρ αὐτῶν. Διότι ἡ μέν τιμωρία ὧν ἐπειδή εἰς ἡμάρτησε, δέν φαίνεται εἰς τοὺς πολλούς ὅτι γίνεται συμφώνως πρός τήν λογικήν· ἡ δέ δικαίωσις ὧν ἐπειδή εἰς κατάρθωσε, **Γ** καί περισσότερον λογικόν θά ἦτο, καί περισσότερον πρέπον εἰς τόν Θεόν.

Ἀλλ' ὅμως δέν διεσάφησεν ἐκεῖνο τό ἀπορούμενον· διότι ὅσον περισσότερον ἀσαφές παρέμεινε, τόσον περισσότερον ὁ Ἰουδαῖος ἀπεστομοῦτο· καί ἡ διαπόρησις αὐτοῦ πρός ἐκεῖνο μετέβαινε, καί ἀπό ἐκεῖ τοῦτο γίνεται σαφέστερον.

Τοιοιυτρόπως λοιπόν καί ἐδῶ δι' ἄλλων πού μένουν ἀναπάντητα λύει τά ζητούμενα· διότι ὁ ἀγών αὐτοῦ ἦτο πρός Ἰουδαίους. Ἐπομένως διὰ τοῦτο τά μέν παραδείγματα, τά ὁποῖα ἔφερεν εἰς τό μέσον, δέν τά λύει πολύ· διότι δέν ἦτο ὑπεύθυνος εἰς τοιαῦτα, ὅπως εἰς τήν μάχην πρός τοὺς Ἰουδαίους· ὅλα ὅμως τά ζητήματα τοῦ Χριστοῦ τά κάμνει σαφέστερα ἐξ ἐκείνων.

Δ Διότι διατί ἀπορεῖς, λέγει, ἐπειδή ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἄλλοι μέν ἐσώθησαν, ἄλλοι δέ τώρα δέν ἐσώθησαν; Διότι ἀπό πρὶν τοῦτο θά ἡδύνατο κάποιος νά τό ἰδῇ νά γίνεται ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν. Διότι διατί μόνος ὁ Ἰσαάκ ὀνομάζεται σπέρμα, καίτοι καί τοῦ Ἰσμαήλ ἦτο οὗτος (ὁ Ἀβραάμ) πατήρ καί ἄλλων πολλῶν; Ἀλλ' ἦτο ἀπό δούλης μητρός; Καί ποίαν σημασίαν ἔχει αὐτό ἐν σχέσει πρός τόν πατέρα; Πλὴν οὐδόλως φιλονεικῶ· ἅς ἐκβληθῇ οὗτος ἐξ αἰτίας τῆς μητρός· τί θά ἐλέγομεν περὶ τῶν καταγομένων ἐκ τῆς Χεττούρας;² δέν εἶναι ἐλεύθεροι, καί ἐξ ἐλευθέρας; διατί δέν ἐτιμῆθησαν μέ τά αὐτά ἀξιώματα ὅπως καί ὁ Ἰσαάκ;

Ε Καί διατί ἀναφέρω αὐτούς; Διότι ἡ Ρεβέκκα καί μοναδική σύζυγος τοῦ Ἰσαάκ ἐχρημάτισε, καί δύο ἀφοῦ ἐγέννησε παῖδας, ἐκ τοῦ Ἰσαάκ ἐγέννησε καί τοὺς δύο· ἀλλ' ὅμως οἱ τεχθέντες ἂν καί ἦσαν ἀπὸ τόν αὐτὸν πατέρα, ἀπὸ τήν αὐτήν μητέρα, ἂν καί ἔλυσαν τοὺς αὐτοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, καί ἂν καί ἦσαν ὁμοπάτριοι καί ὁμομήτριοι, καί πρός τούτοις καί δίδυμοι, δέν ἀπήλαυσαν τά αὐτά.

2. Ἰδὲ τά σχετικά περὶ τῆς Χεττούρας εἰς Γεν. 25,1 καί Α' Παραλ. 1,32.

Καί βεβαίως ἐδῶ δέν ἔχεις νά αἰτιᾷσαι δουλείαν μητρός, ὅπως εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ Ἰσμαήλ, οὔτε ὅτι ὁ μέν ἐγεννήθη ἐκ ταύτης, ὁ δέ ἐξ ἄλλης μητρας, ὅπως ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς Χεττούρας καί τῆς Σάρρας, ἐπειδή καί κατά τήν αὐτήν ὥραν ἐγεννήθησαν.

Διά τοῦτο λοιπόν καί ὁ Παῦλος ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησε σαφέστερον παράδειγμα «δέν συνέβη τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ Ἰσαάκ, 611 λέγει, ἀλλά καί Ρεβέκκα ἐξ ἐνός κοίτην ἔχουσα Ἰσαάκ τοῦ πατρός ἡμῶν. Μήπω γάρ γεννηθέντων, μηδέ πραξάντων τι ἀγαθόν ἢ κακόν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ πρόθεσις μένη, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρήθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι (Γεν. 25,23) καθὼς γέγραπται. Τόν Ἰακώβ ἠγάπησα, τόν δέ Ἡσαὺ ἐμίσησα» (στ. 11-13 πρβλ. καί Ματ. 1, 2-3).

Διά ποῖον λόγον λοιπόν ὁ μέν ἠγαπάτο, ὁ δέ ἐμισεῖτο; διατί ὁ μέν ὑπηρετεῖται, ὁ δέ ὑπηρετεῖτο; Ἐπειδή ὁ μέν ἦτο πονηρός, ὁ δέ ἀγαθός; Καί ὅμως πρὶν ἀκόμη γεννηθῶν, ὁ μέν ἐτιμᾶτο, ὁ δέ κατεδικάζετο· διότι πρὶν ἀκόμη γεννηθῶν, ὁ Θεός ἔλεγεν, ὅτι «ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι».

Β Διά ποῖον λόγον λοιπόν εἶπε τοῦτο ὁ Θεός; Διότι δέν ἀναμένει, ὅπως ὁ ἄνθρωπος, νά διακρίνῃ τόν ἀγαθόν καί τόν οὐχί ἀγαθόν ἀπό τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων, ἀλλά καί πρὶν ἀπό αὐτά γνωρίζει ποῖος μέν εἶναι ὁ πονηρός, ποῖος δέ ὁ μὴ πονηρός. Τοῦτο καί ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν συνέβη μέν περισσότερον θαυμαστόν τρόπον. Διότι διατί ὁμιλῶ, λέγει, περὶ τοῦ Ἡσαὺ καί τοῦ Ἰακώβ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μέν ἦτο πονηρός, ὁ δέ ἀγαθός; Διότι εἰς τήν περίπτωσιν τῶν Ἰσραηλιτῶν τό ἁμάρτημα ἦτο κοινόν· διότι πάντες προσεκύνησαν τόν μόσχον. Ἄλλ' ὅμως οἱ μέν ἠλεήθησαν, οἱ δέ δέν ἠλεήθησαν· **Γ** «Ἐλεήσω γάρ, φησίν, ὃν ἄν ἐλεῶ, καί οἰκτερήσω ὃν ἄν οἰκτείρω» (στ. 15).

Τό αὐτό καί ἐπὶ τῶν τιμωρουμένων θά ἡδύνατο κάποιος νά ἰδῇ. Διότι τί θά ἔλεγες περὶ τοῦ Φαραῶ, ὁ ὅποιος ἐκολάσθη καί τόσον πολύ ἐτιμωρήθη; Ἐπειδή ἦτο σκληρός καί ἀπειθής. Ἀραγε λοιπόν μόνος αὐτός, ἄλλος δέ οὐδέ εἰς; πῶς λοιπόν οὗτος τόσον πολύ ἐτιμωρεῖτο; τί συμβαίνει δέ καί ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅπου τόν μὴ λαόν ὠνόμασε λαόν, καί πάλιν, δέν ἡξίωσε πάντας τῆς αὐτῆς τιμῆς; «Ἐάν γάρ ὦσι, φησίν, ὥσει ἄμμος τῆς θαλάσσης, τό κατάλειμμα σωθήσεται» (Ἡσ. 10,22).

Καί διά ποῖον λόγον μόνον τό κατάλειμμα; Βλέπεις μέ πόσῃ ἀπορίᾳ ἐγένισε τά προκείμενα θέματα; Καί μᾶλλον εὐλόγως· διότι ὅταν δύνασαι νά ἐμβάλῃς τόν ἀντίδικον εἰς ἀπορίαν, **Δ** νά μὴ προσφέρῃς ἀμέσως τήν λύσιν. Διότι ἐάν καί σὺ ὁ ἴδιος φανῇς, ὅτι κατέχεσαι ἀπό τήν ἰδίαν ἀγνοίαν, διατί εἰσέρχεσαι εἰς περιττοὺς κινδύνους; διατί κάμνεις θρασύτερον ἐκείνον μέ τό νά ἐλκύῃς ὅλα πρὸς τόν ἑαυτόν σου;

Διότι πές μου παρακαλῶ, Ἰουδαῖε, διά τόσα πολλά ἐνῶ

ἀπορεῖς, καί ἐνῶ ἐξ αὐτῶν οὐδέν δύνασαι νά λύης, πῶς μᾶς ἐνοχλεῖς διὰ τήν κλήσιν τῶν εἰδωλολατρῶν; Καί ὅμως ἐγώ ἔχω νά ἀναφέρω καί αἰτίαν δικαίαν, διὰ τήν ὁποίαν οἱ εἰδωλολάτραι ἐδικαιώθησαν, σεῖς δέ ἐξεπέσατε. Ποία λοιπόν εἶναι ἡ αἰτία; "Ὅτι αὐτοί μὲν ἐκ πίστεως, σεῖς δέ ὡς ἐξ ἔργων νόμου. Καί δι' αὐτά ἀφοῦ ἐφιλονεικήσατε ἀπό παντοῦ προεδόθητε. Ἐ « Ἀγνοοῦντες γάρ τήν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καί τήν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν » (Ρωμ. 10,3).

Ἡ μὲν λοιπόν λύσις ὅλου τοῦ χωρίου, διὰ νά ὁμιλήσω συνοπτικῶς, τοιουτοτρόπως ἐκφέρεται παρά τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς· διὰ νά γίνουν δέ ταῦτα καί σαφέστερα, ἄς ἐξετάσωμεν ἐν πρός ἐν τά λεχθέντα, ἐκείνο γνωρίζοντες, ὅτι τό ἐξεταζόμενον ἀπό τόν μακάριον Παῦλον τοῦτο ἦτο, νά διδάξῃ δι' ὅλων τῶν λεχθέντων, ὅτι τοὺς ἀξιους μόνος ὁ Θεός γνωρίζει, ἐκ τῶν ἀνθρώπων δέ οὐδεῖς, καί ἂν ἀκόμη πολύ θέλει νά γνωρίζῃ, ὅμως συνχάκις κάμνει λάθος εἰς τήν γνώμην του.

Διότι ἐκεῖνος πού γνωρίζει καλῶς τά ἀπόρρητα τῆς διανοίας, αὐτός γνωρίζει σαφῶς, ποῖοι μὲν εἶναι ἀξιοὶ στεφάνων, 612 ποῖοι δέ κολάσεως καί τιμωρίας. Διὰ τοῦτο λοιπόν καί πολλούς, οἱ ὁποῖοι ἐνομίζοντο ἀπό τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι εἶναι ἀγαθοί, ἀφοῦ τοὺς ἐξήττασεν ἐπακριβῶς, τοὺς ἐτιμώρησε, καί ἄλλους πού ἐθεωροῦντο πονηροί τοὺς ἐστεφάνωσεν, ἀφοῦ ἐφανέρωσεν ὅτι δέν εἶναι τοιοῦτοι· ἐκφέρων τήν ἀπόφασιν χωρίς νά ἐπηρεάζεται ἀπό τήν γνώμην τῶν δούλων, ἀλλ' ἀπό τήν ἰδικήν του κρίσιν τήν ἀκριβῆ καί δικαίαν, καί χωρίς νά ἀναμένῃ νά ἰδῇ τόν φαῦλον καί τόν οὐχί τοιοῦτον ἀπό τήν ἐκβασιν τῶν πράξεων.

Πλήν ἀλλά διὰ νά μὴ κάμωμεν πάλιν τόν λόγον ἀσαφέστερον, ἄς ἔλθωμεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀποστολικούς λόγους. «Ὁ μόνον δέ, ἀλλά καί *Ρεβέκκα* ἐξ ἐνός κοίτην ἔχουσα». Β Διότι ἡδυνάμην μὲν, λέγει, νά ἀναφέρω καί τοὺς ἀπό τῆς Χεττούρας, ἀλλά δέν τοὺς ἀναφέρω· ἀλλά διὰ νά πάρω πλουσίαν τήν νίκην, τοὺς γεννηθέντας ἐξ ἐνός πατρός καί ἐκ μιᾶς μητρός, τούτους φέρω εἰς μέσον. Διότι ἀμφοτέροι ἦσαν ἀπό τῆς *Ρεβέκκας* καί ἀπό τοῦ Ἰσαάκ, ὁ ὁποῖος ἦτο γνήσιος παῖς, δόκιμος, ἀπό ὅλους προτιμηθεῖς, περί τοῦ ὁποίου εἶπεν: «ἐν Ἰσαάκ κληθήσεται σοι σπέρμα», ὁ ὁποῖος ἐγένετο πατήρ πάντων ἡμῶν.

Ἐάν δέ ἐκεῖνος ἦτο πατήρ ἡμῶν, ἔπρεπε καί οἱ καταγόμενοι ἀπό ἐκεῖνον νά εἶναι πατέρες, ἀλλά δέν ἔγιναν. Εἶδες πῶς τοῦτο δέν συμβαίνει μόνον ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλά καί ἐπ' αὐτοῦ τοῦ παιδός, καί πανταχοῦ ἡ πίστις καί ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐκείνῃ πού διαλάμπει καί πού χαρακτηρίζει τήν ἀκριβῆ συγγένειαν; Γ Διότι ἀπό ἐδῶ μανθάνομεν, ὅτι οἱ παῖδες ὀνομάζονται παῖδες ἐκείνου, ὅχι μόνον διὰ τόν τρόπον τῆς γεννήσεως, ἀλλά καί διὰ τό γεγονός, ὅτι εἶναι ἀξιοὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ γεννήσαντος. Διότι ἐάν τοῦτο συνέβαινε μόνον ἀπό τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως, ἔπρεπε καί ὁ Ἡσαῦ νά ἀπολαύσῃ τά ἴδια μέ τόν Ἰακώβ· διότι καί αὐτός

προήρχετο ἀπὸ ἀδρανῆ μήτραν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἦτο στεῖρα. Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον δέν ἦτο μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συμβάλλει εἰς διδασκαλίαν τοῦ βίου ἡμῶν οὐχὶ τυχούσαν.

Δ Καὶ δέν λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ μὲν ἦτο ἀγαθός, ὁ δέ πονηρός, διὰ τοῦτο προετιμῆθη, διὰ νά μὴ τοῦ φέρουν ἀντίρρῃσιν ἀμέσως τὴν ἐξῆς: Τί λοιπόν; ἀγαθοὶ οἱ ἐξ ἔθνων μᾶλλον παρά οἱ ἐκ περιτομῆς; Ἄν καὶ τοιουτοτρόπως εἶχεν ἡ ἀλήθεια τοῦ πράγματος, ἀλλὰ δέν ἀναφέρει ἀκόμη αὐτό, διότι ἐφαίνετο ὅτι ἦτο περισσότερον βαρὺ διὰ τοῦτο ὅλα τὰ ἐναπέθεσεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ὁποίαν οὐδεὶς θά ἐτόλμα νά πολεμήσῃ, οὔτε καὶ ἂν ἦτο πολὺ παράφρων. «*Μήπω γάρ γεννηθέντων, φησί, μηδὲ πραζάντων τι ἀγαθόν, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μεζῶν δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι*» καὶ φανερώνει, ὅτι ἡ κατὰ σάρκα καλὴ καταγωγὴ οὐδόλως ὠφελεῖ, ἀλλὰ πρέπει νά ζητῶμεν τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς. **Ε** τὴν ὁποίαν καὶ πρὸ τῶν ἔργων ὁ Θεός γινώριζει. «*Μήπω γάρ γεννηθέντων, φησί, μηδὲ πραζάντων τι ἀγαθόν ἢ κακόν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μεζῶν δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι*». Διότι τοῦτο ἦτο σημεῖον προγνώσεως, ἡ ἐκλογὴ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὠδίνων τοῦ τοκετοῦ, διὰ νά φανῇ, λέγει, ἡ ἐκλογὴ τοῦ Θεοῦ ἡ γενομένη κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν· διότι ἐκ τῆς πρώτης ἡμέρας καὶ τὸν ἀγαθόν καὶ τὸν οὐχὶ τοιοῦτον καὶ ἐγνώρισε καὶ ἀνεκήρυξε.

Μὴ λοιπόν μοι προβάλλῃς, ὅτι ἀνέγνωσες, λέγει, τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τόσον πολὺν χρόνον ὑπηρέτησες. Διότι ἐκεῖνος πού γινώριζει τὴν ψυχὴν καὶ νά τὴν δοκιμάσῃ, αὐτός γινώριζει καὶ ποῖος εἶναι ἄξιος νά σωθῇ. Νά ὑποχωρῇς λοιπόν εἰς τὸ ἀκατάληπτον τῆς ἐκλογῆς· διότι μόνος αὐτός γινώριζει ἀκριβῶς νά στεφάνωνῃ. **613** Πόσοι λ.χ. ἐθεώρουν ὅτι εἶναι καλύτεροι ἀπὸ τὸν Ματθαῖον κατὰ τὴν φαινομενικὴν ἐπίδειξιν τῶν ἔργων; Ἀλλ' ἐκεῖνος πού γινώριζει τὰ ἀπόρρητα καὶ πού δύναται νά δοκιμάσῃ τὴν ἰκανότητα τῆς διανοίας, ἐγνώρισε τὸν μαργαρίτην ἂν καὶ ἔκειτο εἰς τὸν βόρβορον, καὶ τοὺς ἄλλους ἀφοῦ παρέτρεξε, καὶ ἀφοῦ ἐθαύμασε τὴν εὐμορφίαν αὐτοῦ, αὐτόν ἐξέλεξε, καὶ εἰς τὴν εὐγένειαν τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ ἀφοῦ προσέθεσε χάριν, ἀνέδειξεν αὐτόν δόκιμον.

Διότι ἐάν ἐπὶ τῶν φθαρτῶν τούτων τεχνῶν καὶ ὅλων τῶν ἄλλων πραγμάτων, οἱ ἱκανοὶ νά κρίνουν, δέν ἐκλέγουν τὰ ἀφορῶντα εἰς αὐτὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνώμης τῶν ἀπλοϊκῶν. **Β** ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει ἐκεῖνων πού οἱ ἴδιοι γινώριζον σαφῶς, καὶ ἐκεῖνο μὲν τὸ ὁποῖον ἐνεκρίθη ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκοὺς πολλάκις ἀπέρριψαν, ἐκεῖνο δέ τὸ ὁποῖον περιεφρονήθη ἐνέκριναν· καὶ ἐάν ἵπποδαμισταὶ πολλάκις ἐπὶ τῶν ἵππων ἐποίησαν τοῦτο, καὶ οἱ κριταὶ τῶν τιμίων λίθων, καὶ οἱ δημιουργοὶ δέ τῶν ἄλλων τεχνῶν, πολὺ περισσότερον ὁ φιλόανθρωπος Θεός, ἡ ἀπειρος σοφία, ὁ μόνος γινώριζων τὰ πάντα σαφῶς, δέν θά ἀνεχθῇ τὴν κρίσιν τῶν

ανθρώπων, αλλά θά ἐκφέρῃ τὴν περὶ τῶν πάντων ψῆφον ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του σοφίαν τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀδιάπτωτον. Διὰ τοῦτο λοιπόν ἐξέλεξε καὶ τελώνην καὶ ληστήν καὶ πόρνην· **Γ** ἱερεῖς δὲ καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἄρχοντας περιεφρόνησε καὶ ἐξέβαλε.

Δέν πρέπει νά ζητοῦνται εὐθύναι ἀπὸ τόν Θεόν

Τοῦτο εἶναι δυνατόν νά ἴδῃ τις νά συμβαίῃ καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων. Πολλοὶ δηλαδή ἐκ τῶν πάρα πολύ περιφρονημένων ἐν καιρῷ τῶν ἀγώνων ἐστεφανώθησαν· καὶ τούναντίον, μερικοὶ ποῦ ἐνομίσθησαν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι σπουδαῖοι, ὑπεσκελίσθησαν καὶ κατέπεσον. Μὴ ἀπαιτεῖς λοιπόν εὐθύνas ἀπὸ τόν Δημιουργόν οὔτε νά λέγῃς· Διὰ τί ὁ μὲν ἐστεφανώθη, ὁ δὲ ἐκολάσθη; Διότι γνωρίζει νά κάμνῃ αὐτά μετὰ ἀκριβείας· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· *«Τόν Ἰακώβ ἠγάπησα, τόν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα»*. Διότι δικαίως, σὺ μὲν ἀπὸ τό τέλος ἐγνώρισες, αὐτός δὲ καὶ πρό τοῦ τέλους γνωρίζει σαφῶς. **Δ** Διότι ὁ Θεός δέν ζητεῖ μόνον ἐπίδειξιν ἔργων, ἀλλὰ καὶ εὐγένειαν προαιρέσεως καὶ διαθέσιν εὐγνώμονα. Διότι ὁ τοιοῦτος, καὶ ἂν ἀκόμη ἁμαρτήσῃ κάποτε ἀπὸ κάποιαν περίστασιν, ταχέως θά διορθωθῇ· καὶ ἂν ἀκόμη τυχαίως ζῇ ἐν κακίᾳ, δέν θά περιφρονῇ, ἀλλὰ ταχέως θά τόν ἀνασύρῃ ὁ τὰ πάντα γνωρίζων Θεός· ὅπως ἀκριβῶς ὁ διεφθαρμένος εἰς αὐτά, καὶ ἂν ἀκόμη φανῇ ὅτι ἐργάζεται κάτι ἀγαθόν, θά ἀπολεσθῇ διότι ἐργάζεται τοῦτο μέ πονηράν διάθεσιν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαυὶδ, παρὰ τό γεγονός ὅτι καὶ ἐφόνευσε καὶ ἐμοίχευσε, ἐπειδὴ ἔπραξεν αὐτά παρασυρθεὶς ἀπὸ κάποιαν περίστασιν καὶ ὄχι ἀπὸ πονηράν μελέτην, **Ε** ταχέως ἐκαθαρίσθη ἀπὸ αὐτά· ὁ Φαρισαῖος ὅμως, ἂν καὶ οὐδέν ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε, ἀλλὰ καὶ ἐσεμνύνετο δι' ἄλλα ἀγαθὰ, ἐπειδὴ εἶχε πονηράν προαίρεσιν ὅλα τὰ ἔχασε.

«Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο» (στ. 14). Λοιπόν οὔτε εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς Ἰουδαίους.

Ἐπειτα προσθέτει ἕτερον ἀσαφέστερον ἀπὸ αὐτό. Ποῖον; *«Τῷ γὰρ Μωϋσῇ λέγει· ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτειρώ»* (στ. 15. Πρβλ. καὶ Ἑξοδ. 33,19). Καὶ πάλιν θά αὐξήσῃ τὴν ἀντίθεσιν μέ τό νά διακόπτῃ αὐτὴν εἰς τό μέσον, καὶ νά τὴν λύῃ καὶ ἄλλην πάλιν ἀπορίαν νά κατασκευάζῃ. Διὰ νά γίνῃ δὲ τό λεγόμενον περισσότερον σαφές, εἶναι ἀνάγκη νά ἐρμηνεύσωμεν αὐτό. Εἶπε, λέγει, ὁ Θεός, ὅτι *«ὁ μεῖζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι»* πρό τῆς γεννήσεως. Τί λοιπόν; μήπως εἶναι ἀδικος ὁ Θεός; **614** Καθόλου. Λοιπόν ἀκούε καὶ τὰ ἐξῆς· διότι ἐκεῖ μὲν ἡ ἡ ἀρετὴ ἡ ἡ κακία διεχώρισεν· ἐδῶ ὅμως τό ἁμάρτημα ὅλων τῶν Ἰουδαίων ἦτο ἐν, τό τῆς κατασκευῆς τοῦ μόσχου πρὸς λατρείαν, καὶ ὅμως ἄλλοι μὲν ἐτιμωρήθησαν, ἄλλοι δὲ δέν ἐτιμωρήθησαν· διὰ τοῦτο

ἔλεγεν: «*Ἐλεῆσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτερήσω ὃν ἂν οἰκτείρω*». Διότι δέν ἀνήκει εἰς τὴν ἰδικὴν σου ἐξουσίαν, ὦ Μωϋσῆ, νά γνωρίζῃς ποῖοι εἶναι ἄξιοι φιλανθρωπίας, ἀλλά νά παραχωρῇς τοῦτο εἰς ἐμέ. Ἐάν δέ δέν ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μωϋσέως νά γνωρίζῃ, πολὺ περισσότερον δέν εἶναι εἰς τὴν ἰδικὴν μας. Διότι διὰ τοῦτο δέν ἀνέφερε γενικῶς τό λεχθέν, ἀλλά ἐμνημόνευσε καί πρὸς ποῖον ὁμίλησε: «*Τῷ γάρ Μωϋσῇ, λέγει*» εἶπε, διὰ νά ἀποτρέψῃ τὸν ἀντιλέγοντα καί μέ τό ἀξίωμα τοῦ προσώπου.

Β Ἀφοῦ ἔδωσε λοιπόν τὴν λύσιν τῶν ἀπορουμένων, εἰς τό μέσον διακόπτει, εἰσάγων πάλιν ἄλλην ἀντίθεσιν καί λέγων: «*Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδέ τοῦ τρέχοντος, ἀλλά τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Λέγει γάρ ἡ Γραφή τῷ Φαραῶ, ὅτι εἰς αὐτό τοῦτο ἐξηγείρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τό ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ*» (στ. 16-17. Πρβλ. καί Ἑξόδ. 9,16). Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ, λέγει, ἄλλοι μὲν ἐσώθησαν, ἄλλοι δέ ἐτιμωρήθησαν, τοιοῦτοτρόπως καί ἔδῳ οὗτος εἰς αὐτό τοῦτο διεσώζετο.

Ἐπειτα πάλιν προσθέτει ἀντίθεσιν: «*Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δέ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι τί ἐτι μέμφεται; τῷ γάρ θελήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν*» (στ. 18-19); **Γ** Βλέπεις πῶς προσεπάθησε νά καταστήσῃ αὐτό μέ ὅλους τοὺς τρόπους ἀντικείμενον ἀπορίας; Καί οὔτε προσφέρει εὐθέως τὴν λύσιν, συμπεφέροντας καί τοῦτο ποιῶν, ἀλλά πρῶτον ἀποστομώνει τὸν ζητούντα, λέγων ὡς ἐξῆς: «*Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἰ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ*» (στ. 20); Πράττει δέ τοῦτο μέ τό νά ἀναστέλλῃ τὴν παράκαιρον περιέργειαν αὐτοῦ, καί τὴν πολλὴν ἀνάμειξιν εἰς ξένας ὑποθέσεις, καί μέ τό νά θέτῃ γύρωθεν χαλινόν, καί μέ τό νά ἐκπαιδεύῃ νά μάθωμεν τί εἶναι μὲν ὁ Θεός, τί δέ ὁ ἄνθρωπος, καί πῶς εἶναι ἀκατάληπτος ἡ πρόνοια αὐτοῦ, καί πῶς ὑπερβαίνει τὴν λογικὴν μας, καί πῶς πρέπει εἰς ἅπαντα νά πειθώμεθα εἰς αὐτόν. **Δ** ὥστε ὅταν ἐπιτύχῃ τοῦτο εἰς τὸν ἀκροατὴν, καί καταστείλῃ καί λειάνῃ τὴν διάθεσιν, τότε μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας προσφέρων τὴν λύσιν, εὐκόλως θά καταστήσῃ τό λεγόμενον παραδεκτόν εἰς αὐτόν. Καί δέν λέγει ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ λύσις τοιούτων θεμάτων, ἀλλά τί; Παράνομος ἡ ζήτησις τοιούτων· διότι πρέπει νά πειθώμεθα εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅχι νά περιεργαζώμεθα, καί ὅταν ἀκόμη ἀγνοῶμεν τὸν λόγον αὐτῶν· διὰ τοῦτο λέγει: «*Σὺ τίς εἰ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ*»; Εἶδες πῶς ἐξηγτέλισε, πῶς κατέρριψε τὸν ἐγωισμόν; «*Σὺ τίς εἰ*»; **Ε** Συμμετέχεις τῆς ἐξουσίας; ἀλλὰ καταστάθῃς δικαστὴς τοῦ Θεοῦ; Διότι ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκεῖνον δέν δύνασαι οὔτε κάτι νά εἶσαι, ὅχι αὐτό ἢ ἐκεῖνο, ἀλλά οὔτε κάτι. Διότι ἀπὸ τό νά εἰπῇς «*Τίποτε δέν εἶσαι*», εἶναι πολὺ περισσότερον μηδαμινόν τό νά εἰπῇς «*ποῖος εἶσαι*».³

3. Τό νόημα ἔδῳ εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποδεικνύεται ἀνόητος, ὅταν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λέγῃ, ὅτι εἶναι κάτι. Εἶναι περισσότερον μηδαμινός ἐκεῖνος πού λέγει,

Καί μέ ἄλλον τρόπον φανερόναι περισσοτέραν τήν ἀγανάκτησιν μέ τήν ἐρώτησιν. Καί δέν εἶπε «σύ τίς εἶ ὁ ἀποκρινόμενος τῷ Θεῷ»; ἀλλ' «ὁ ἀνταποκρινόμενος», τουτέστιν, ὁ ἀντιλέγων, ὁ ἐναντιούμενος. Διότι ἡ φράσις, ὅτι «τοιοιυτρόπως ἔπρεπε» καί «οὐχί τοιοιυτρόπως ἔπρεπε», εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀνταποκρινομένου.

Εἶδες πῶς ἐφόβησε, πῶς κατέπληξε, πῶς ἔκαμε νά τρέμη μάλλον, παρά νά ζητῇ καί νά περιεργάζεται; Τοῦτο εἶναι γνώρισμα ἀρίστου διδασκάλου, τό νά μή ἀκολουθῇ πανταχοῦ εἰς τήν ἐπιθυμίαν τῶν μαθητῶν, 615 ἀλλά νά ὁδηγῇ αὐτούς πρός τό ἰδικόν του θέλημα, καί τάς ἀκάνθας νά ἀποσπᾷ, καί τότε νά σπείρῃ τά σπέρματα, καί νά μή ἀπαντᾷ πανταχοῦ ἀμέσως πρός τά ἐρωτώμενα.

«Μή ἔρεϊ τό πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεύς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκευῆς, ὃ δέ εἰς ἀτιμίαν» (στ. 20-21);

Ὁ Θεός δέν ἀφαιρεῖ τήν ἐλευθέραν προαίρεσιν

Ἐδῶ δέν λέγει τοῦτο διὰ νά ἀναιρέσῃ τό αὐτεξούσιον, ἀλλά διὰ νά δείξῃ μέχρι ποίου σημείου πρέπει νά πειθώμεθα εἰς τόν Θεόν. Εἰς τήν ἀπαίτησιν δηλαδή εὐθυνῶν ἀπό τόν Θεόν, οὐδόλως περισσότερον πρέπει νά συμπεριφερώμεθα ἀπ' ὅ,τι ὁ πηλός. Διότι οὔτε νά ἀντιλέγωμεν δέν πρέπει μόνον, Β οὔτε νά ζητῶμεν, ἀλλ' οὔτε νά ὁμιλῶμεν διόλου, οὔτε νά ἐννοῶμεν, ἀλλά νά ὁμοιάζωμεν μέ ἐκεῖνο τό ἄψυχον, πού εὐρίσκεται εἰς τάς χεῖρας τοῦ κεραμεῶς καί πού ὁδηγεῖται ὅπου ἐκεῖνος θέλει. Διότι δι' αὐτό μόνον ἐχρησιμοποίησε τό παράδειγμα, ὅχι διὰ τήν ἐπίδειξιν τῆς διαγωγῆς, ἀλλά διὰ τήν μεθ' ὑποταγῆς ὑπακοήν καί σιγήν. Καί τοῦτο πανταχοῦ πρέπει νά παρατηρῶμεν, ὅτι τά παραδείγματα δέν πρέπει ὅλα νά τά ἐκλαμβάνωμεν καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλ' ἀφοῦ διαλέξωμεν ἐξ αὐτῶν τό χρήσιμον, καί ἐκεῖνο διὰ τό ὅποιον ἔχουν χρησιμοποιηθῇ, ὅλο τό ὑπόλοιπον νά τό ἀφῇνωμεν. C Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ὅταν λέγῃ «ἀναπесῶν ἐκοιμήθη ὡς λέων» (Ἀριθμ. 24,9), ἐκλαμβάνομεν τό ἀκαταμάχητον καί φοβερόν, οὐχί τό θηριῶδες οὔτε κάτι ἄλλο ἐκ τῶν προσόντων τοῦ λέοντος, καί πάλιν ὅταν λέγῃ «ἀπαντήσομαι αὐτοῖς, ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη» (ᾠσ. 13,8), τήν ιδιότητα τῆς ἀρκτου νά θέλῃ νά τιμωρῇ, καί ὅταν λέγῃ «ὁ Θεός ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον» (Δευτ. 4,24), τήν

ὅτι κάτι εἶναι, παρά ἐκεῖνος πού λέγει, ὅτι δέν εἶναι τίποτε. Διὰ τοῦτο καί ὅλοι οἱ ἅγιοι ἐπίστευον, ὅτι εἶναι ὁμαρτωλοί καί διαρκῶς ἠγωνίζοντο διὰ τήν τελειοποίησιν τῶν. Ὅντως «μακάριοι οἱ πτωχοί τῷ πνεύματι».

κατάστασιν νά ἐξαντλούμεθα ἐκ τῆς κολάσεως, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον λοιπόν καί ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νά ἐκλαμβάνωμεν τὸν πληόν καί τὸν κεραμέα καί τὰ σκεῦη.

Καί ὅταν δέ προσθέτῃ καί λέγῃ «*ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεύς τοῦ πληοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν*»; νά μὴ νομίζῃς ὅτι ταῦτα ἔχουν λεχθῇ ἀπὸ τὸν Παῦλον διὰ νά ὁμιλήσῃ περὶ τῆς δημιουργίας, **Δ** οὔτε περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διαθέσεως ἀλλὰ περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ καί τῆς κατὰ διάφορον τρόπον οἰκονομίας τῶν πραγμάτων ὑπ' αὐτοῦ. Διότι ἐάν δέν ἐννοήσωμεν τοιοῦτοτρόπως θά ἀκολουθήσουν πολλά ἄτοκα. Ἐάν δηλαδή ἐδῶ ὁ λόγος εἶναι περὶ διαθέσεως, καί συγχρόνως περὶ τῶν ἀγαθῶν καί τῶν οὐχὶ ἀγαθῶν, θά εἶναι αὐτοὺς δημιουργοὺς τούτων, καί ὁ ἄνθρωπος θά εὕρισκετο ἔξω ἀπὸ πᾶσαν αἰτίαν· τοιοῦτοτρόπως δέ θά ἐφαίνετο καί ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος πανταχοῦ βραβεύει τὴν διάθεσιν ὅτι μάχεται αὐτός ὁ ἴδιος πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Ἐνταῦθα λοιπόν οὐδέν ἄλλο θέλει νά κατορθώσῃ παρά νά πείσῃ τὸν ἀκροατὴν μέ μεγάλην ἔμφασιν, ὅτι πρέπει νά ὑποχωρῇ εἰς τὸν Θεόν καί ποτέ διὰ τίποτε νά μὴ ζητῇ εὐθύνας ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς, λέγει, ὁ κεραμεύς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ἐκεῖνα πού θέλει κατασκευάζει καί οὐδεὶς ἀντιλέγει, τοιοῦτοτρόπως καί τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἄλλους μὲν τιμωρεῖ, ἄλλους δέ τιμᾷ. **Ε** νά μὴ περιεργάζεσαι, οὔτε νά ἀναμειγνύεσαι εἰς τὰς ὑποθέσεις του, ἀλλὰ μόνον νά τὸν προσκυνῇς, καί νά μιμῆσαι τὸν πληόν· καί ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὑπακούῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κεραμέως, τοιοῦτοτρόπως καί σύ νά ὑπακούῃς εἰς τὴν διάθεσιν ἐκείνου πού οἰκονομεῖ ταῦτα. Διότι τίποτε δέν ἐργάζεται ἀπλῶς, οὔτε ἐκεῖ καί ὡς ἔτυχε, παρά τό γεγονός ὅτι σύ ὁ ἴδιος ἀγνοεῖς καί τό ἀπόρρητον τῆς σοφίας. Σὺ ὅμως εἰς ἐκεῖνον μὲν (τὸν κεραμέα) συγχωρεῖς νά κατασκευάζῃ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος διάφορα, καί δέν τον κατηγορεῖς· ἀπὸ αὐτόν δέ ἀπαιτεῖς εὐθύνας διὰ τὰς τιμωρίας καί τὰς τιμὰς, **616** καί δέν ἐπιτρέπεις εἰς αὐτόν νά γνωρίζῃ ποῖος μὲν εἶναι ἄξιος, ποῖος δέ οὐχὶ ἄξιος, ἀλλ' ἐπειδὴ τό ἴδιον φῦραμα εἶναι τῆς ἰδίας οὐσίας, ἔχεις τὴν ἀξίωσιν καί αἱ διαθέσεις νά εἶναι ἴδιαι.

Καί πόσης παραφροσύνης δέν εἶναι ταῦτα ἐνδεικτικά; Καί ὅμως οὔτε ἐπὶ τοῦ κεραμέως ἐκ τοῦ φυράματος συνίσταται τό ἀτιμον καί τό ἐντιμον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν μεταχειριζομένων, πρᾶγμα τό ὅποιον λοιπόν καί ἐδῶ ἀπὸ τῆς προαιρέσεως.

Πλὴν, ἐκεῖνο τό ὅποιον καί προηγουμένως εἶπον, εἰς ἓν τοῦτο πρέπει νά ἐκλαμβάνωμεν τό παράδειγμα, εἰς τό ὅτι δέν πρέπει νά ἀντιλέγωμεν εἰς τὸν Θεόν. ἀλλὰ νά ὑποχωρῶμεν εἰς τό ἀκατάληπτον τῆς σοφίας αὐτοῦ. Καί διότι τὰ παραδείγματα πρέπει νά εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ προκείμενα καί ἀπὸ ἐκεῖνα ὑπὲρ τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦνται, ὥστε μᾶλλον νά ἐνεργοποιοῦν τὸν ἀκροατὴν· **Β** ἐπειδὴ ἐάν δέν ἦτο μεγαλύτερον καί δέν εἶχε

περισσοτέραν τὴν ὑπερβολήν, δὲν θά ἡδύνατο νά ἐγγίσῃ ὅπως ἔπρεπε καί νά ἀποτρέψῃ τὸν ἀντιλέγοντα.

Τὴν μὲν λοιπὸν παράκαιρον φιλονεικίαν αὐτῶν τοιουτοτρόπως ἀπεστομάσκει μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπερβολῆς· προσθέτει δὲ εἰς τὴν συνέχειαν καὶ τὴν λύσιν. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ λύσις; «Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατόν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκευῇ ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν· Ὁ οὗς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν» (στ. 22-24).

Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Σκευὸς ὀργῆς ἦτο ὁ Φαραὼ· τοῦτέστιν ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐξάπτει τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἰδικῆς του σκληρότητος· διότι ἂν καὶ ἀπῆλυνε πολλήν μακροθυμίαν, δὲν ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἔμεινεν ἀδιόρθωτος. Διὰ τοῦτο δὲν τὸν ὠνόμασε μόνον σκευὸς ὀργῆς, ἀλλὰ καὶ κατηρτισμένον εἰς ἀπώλειαν, τοῦτέστι ἀπηρτισμένον ἀπὸ μόνου του βεβαίως καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Διότι οὔτε ὁ Θεὸς παρέλειψε κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα πού συμβάλλουν εἰς τὴν διόρθωσιν ἐκείνου, οὔτε αὐτὸς παρέλειψε κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα πού καταστρέφουν αὐτόν, **Δ** καὶ πού ἀποστεροῦν κάθε συγχώρησιν. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτὰ ἀφοῦ ἐγνώρισεν ὁ Θεός, προσεφέρθη μὲ πολλήν μακροθυμίαν, θέλων νά ὀδηγήσῃ αὐτόν εἰς μετάνοιαν· διότι ἔάν δὲν ἠθέλε τοῦτο, δὲν θά ἔμακροθύμει. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠθέλησε νά χρησιμοποίησιν τὴν μακροθυμίαν διὰ μετάνοιαν, ἀλλ' ἔκαμε τὸν ἑαυτόν του προσελκύοντα τὴν ὀργὴν, ἐχρησιμοποίησεν αὐτόν διὰ τὴν διόρθωσιν ἄλλων, κάμνων ἄλλους σπουδαιότερους διὰ τῆς τιμωρίας ἐκείνου, καὶ φανερώων διὰ ταύτης τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

Ὅτι βεβαίως δὲν θέλει ὁ Θεός τοιουτοτρόπως νά γνωρίζεται ἡ δύναμις αὐτοῦ, ἀλλὰ μὲ ἄλλον τρόπον, δηλαδὴ δι' ἐκείνων διὰ τῶν ὁποίων εὐεργετεῖ, **Ε** διὰ τῶν ὁποίων ἀνακουφίζει, καὶ τοῦτο διὰ πάντων ἐφανερώσεν ἀνωτέρω. Διότι ἔάν ὁ Παῦλος δὲν θέλῃ τοιουτοτρόπως νά φαίνεται δυνατός, «οὐ γάρ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανώμεν, φησὶν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιήτε» (Β' Κορινθ. 13,7), πολὺ περισσότερο ὁ Θεός.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔμακροθύμησε μὲν διὰ νά ὀδηγήσῃ εἰς μετάνοιαν, δὲν μετενόησεν ὅμως ἐκεῖνος, ὑπέμεινεν αὐτόν ἐπὶ πολὺν χρόνον, φανερώων μὲν συγχρόνως τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, ἔάν δὲν ἠθέλεν ἐκεῖνος νά κερδίσῃ κάτι ἀπὸ τὴν πολλήν ταύτην μακροθυμίαν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν μὲ τὸ νά τιμωρήσῃ αὐτόν ἐπειδὴ ἔμεινεν ἀδιόρθωτος, ἔδειξε τὴν δύναμιν αὐτοῦ, τοιουτοτρόπως μὲ τὸ νά ἐλεήσῃ ἐκείνους πού πολὺ ἡμάρτησαν ἀλλὰ μετενόησαν, ἐφανερώσε τὴν φιlanθρωπίαν αὐτοῦ.

Τί κυρίως εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ

617 "Ὅμως δὲν ἀνέφερε τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τὴν «δόξαν», φανερώων ὅτι τοῦτο ἰδιαιτέρως εἶναι δόξα Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει φροντίσει περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. "Ὅταν δὲ λέγῃ «*ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν*», δὲν ἀνήκει, λέγει, τὸ πᾶν εἰς τὸν Θεόν· διότι ἂν συνέβαινε τοῦτο, τίποτε δὲν θά ἡμπόδιζε νὰ σώζωνται ὅλοι· ἀλλὰ πάλιν δεικνύει τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ καὶ ἀναιρεῖ τὴν διαφορὰν Ἰουδαίων καὶ εἰδωλολατρῶν. Καὶ δὲν ἐπιτυχάνει μικράν πάλιν ἀπολογίαν καὶ ἀπὸ ἐδῶ διὰ τοῦ λόγου. Διότι οὔτε μόνον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἄλλοι μὲν ἀπωλέσθησαν ἄλλοι δὲ ἐσώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν εἰδωλολατρῶν συνέβη τοῦτο· διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν λέγει τὰ ἔθνη πάντα, ἀλλ' «*ἐξ ἐθνῶν*»· οὔτε Ἰουδαίους πάντας, **B** ἀλλὰ «*τούς ἐξ Ἰουδαίων*». "Ὅπως λοιπόν ὁ Φαραὼ ἔγινε σκευὸς ὀργῆς ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του παρανομίας, τοιοῦτοτρόπως καὶ αὐτοὶ σκευὴ ἐλέους ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς των καλῆς διαθέσεως. Διότι ἂν καὶ τὸ περισσότερο ἀνήκη εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅμως καὶ ἡμεῖς κάτι μικρὸν εἰσφέραμε. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε σκευὴ κατορθωμάτων, οὔτε σκευὴ καρρησίας, ἀλλὰ «*σκευὴ ἐλέους*», δεικνύων ὅτι τὸ πᾶν ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν. Διότι καὶ τὸ «*οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος*», ἂν καὶ ἔχη λεχθῇ εἰς τάξιν ἀντιθέσεως, ἀλλ' ὅμως καὶ παρὰ τοῦ Παύλου λεγόμενον, οὐδεμίαν ἀπορίαν φέρει. Διότι ὅταν εἴπῃ «*οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος*», δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐξουσίαν, **C** ἀλλὰ δεικνύει, ὅτι δὲν ἀνήκει τὸ πᾶν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ χρειάζεται τὴν ἄνωθεν χάριν. Διότι πρέπει μὲν καὶ νὰ θέλωμεν καὶ νὰ τρέχωμεν, νὰ ἔχωμεν θάρρος ὅμως ὄχι εἰς τοὺς ἰδικούς μας κόπους, ἀλλὰ εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον ἔλεγεν: «*οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί*» (Α' Κορινθ. 15,10).

Καὶ καλῶς εἶπεν: «*ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν*». Διότι ἐπειδὴ ὠνείδιζον τοῦτο, ὅτι διὰ τῆς χάριτος ἐσώθησαν, καὶ ἐνόμιζον, ὅτι καταισχύνει αὐτούς, μέ περισσεῖαν πνεύματος ἀναιρεῖ αὐτὴν τὴν ὑπόνοιαν. Διότι ἂν τὸ πρᾶγμα ἔφερε δόξαν εἰς τὸν Θεόν, πολὺ περισσότερο εἰς ἐκείνους, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη.

Πρόσεξε δὲ τὴν καλὴν διάθεσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνέκφραστον σοφίαν. **D** Διότι ἂν καὶ ἡδύνατο νὰ μὴ ἀναφέρῃ τὸν Φαραὼ εἰς τὸν λόγον περὶ τῶν τιμωρουμένων, ἀλλὰ ἐκείνους πού εἶχον ἁμαρτήσῃ ἐκ τῶν Ἰουδαίων, καὶ περισσότερο σαφῇ νὰ καταστήσῃ τὸν λόγον, καὶ νὰ δεῖξῃ ὅτι ὅπου οἱ ἴδιοι πατέρες, ὅπου τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, ἄλλοι μὲν ἀπωλέσθησαν, ἄλλοι δὲ ἠλειθῆθησαν, καὶ νὰ πείσῃ ὅτι ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦν, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐξ ἐθνῶν ἐσώθησαν μερικοί, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι καταστρέφονται, διὰ νὰ μὴ καταστήσῃ τὸν λόγον δυσβάστακτον, τὴν μὲν

ἀπόδειξιν τῆς τιμωρίας κατασκευάζει ἐκ τοῦ βαρβάρου, ὥστε νά μή ἀναγκασθῇ νά ὀνομάσῃ αὐτούς σκευή ὀργῆς, τοὺς δέ ἐλεουμένους ἀναφέρει ἀπό τό πλῆθος τῶν Ἰουδαίων. **Ε** Καί βεβαίως ἱκανός καί ὑπέρ τοῦ Θεοῦ ἀπολογεῖται, διότι ἂν καί πάρα πολύ γνωρίζῃ, ὅτι αὐτός καθιστᾷ τόν ἑαυτόν του σκευὸς ἀπωλείας, ὅμως τὰ ἰδικά του εἰσέφερε, δηλαδή τὴν ἀνοχήν, τὴν μακροθυμίαν, καί ὄχι ἀπλῶς μακροθυμίαν, ἀλλὰ πολλήν μακροθυμίαν· ἀλλ' ὅμως δέν ἠθέλησε νά ἀσκήσῃ αὐτό ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων.

Ἀπό πού λοιπόν ἄλλοι μὲν εἶναι σκευή ὀργῆς, ἄλλοι δέ ἐλέους; Ἀπό τῆς ἰδικῆς των προαιρέσεως. Ὁ δέ Θεός ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολύ ἀγαθός, ἐπὶ ἀμφοτέρων ἐπιδεικνύει τὴν ἰδίαν ἀγάπην. Διότι δέν ἠλέησε μόνον τοὺς σωζομένους, ἀλλὰ, καί τόν Φαραῶ, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν· διότι τὴν ἰδίαν μακροθυμίαν ἀπῆλυσαν καί ἐκείνοι καὶ αὐτός. **618** Ἐάν δέ δέν ἐσώθῃ, τό πᾶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδικήν του διάθεσιν· ἐπειδὴ τοῦλάχιστον ἀπὸ τό ἀνῆκον εἰς τόν Θεόν, οὐδόλως ὀλιγώτερον ἔλαβεν ἀπὸ ὅσον οἱ διασωθέντες.

Ἀφοῦ διὰ τῶν πραγμάτων λοιπόν ἔδωκε τὴν λύσιν εἰς τό ζήτημα, διὰ νά καταστήσῃ τόν λόγον καί ἀπὸ ἄλλο σημεῖον ἀξιόπιστον, εἰσάγει τοὺς προφήτας, οἱ ὅποιοι προαναφωνοῦν τὰ ἴδια. Διότι καί ὁ Ὡσηέ, λέγει, ἀνωτέρω ἔγραφεν αὐτά, λέγων ὡς ἑξῆς: «**καλέσω τόν οὐ λαόν μου, λαόν μου**» (Ὡσ. 2,24)· **καί τὴν οὐκ ἡγαπημένην, ἡγαπημένην**» (στ. 25). Διότι διὰ νά μή λέγουν, ὅτι παραλογίζεσαι μέ τό νά λέγῃς ταῦτα εἰς ἡμᾶς, ἐκάλεσε τόν Ὡσηέ ὡς μάρτυρα, **Β** πού φωνάζει καί λέγει: «**καλέσω τόν οὐ λαόν μου, λαόν μου**». Ποῖος ἦτο λοιπόν ὁ οὐ λαός; Φανερόν ὅτι τὰ ἔθνη. Καί ποῖος ἡ οὐκ ἡγαπημένη; Τά αὐτά πάλιν.

Ἀλλ' ὅμως ὠνόμασεν αὐτούς καί «**λαόν**» καί «**ἡγαπημένην**», καί ὅτι θά γίνουν υἱοὶ Θεοῦ. «**Ἐκεῖ γάρ κληθήσονται, φησίν, υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος**» (στ. 26). Ἐάν δέ ἔλεγεν, ὅτι τοῦτο ἔχει λεχθῇ διὰ τοὺς ἑξ Ἰουδαίων πιστεύσαντας, καί τοιουτοτρόπως ἴσταται ὁ λόγος. Διότι ἔάν τόσον μεγάλη ἐγένετο ἡ μεταβολή ἐπὶ ἐκείνων πού ἔδειξαν ἀγνωμοσύνην ὕστερα ἀπὸ πολλὰς εὐεργεσίας, καί πού ἀπεξενώθησαν, καί πού ἀπώλεσαν τὴν χάριν νά εἶναι λαός, τί θά ἡμποδίζεν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δέν ἀπεξενώθησαν μετὰ τὴν οἰκείωσιν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἦσαν ξένοι, νά κληθοῦν, καί ἀφοῦ ὑπακούουσιν νά ἀξιωθοῦν τῶν αὐτῶν;

Γ Ἀφοῦ ἀνέφερε λοιπόν τόν Ὡσηέ, δέν ἀρκεῖται μόνον εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ ἐκείνον εἰσάγει καί τόν Ἡσαΐαν, ὁ ὅποιος συμφώνως πρὸς αὐτόν ὁμιλεῖ. «**Ἡσαΐας γάρ κράζει, φησίν, ὑπέρ τοῦ Ἰσραὴλ**» (στ. 27), τουτέστι μετὰ παρηρησίας ἀναφωνεῖ καί δέν διστάζει. Διατί λοιπόν κατηγορεῖτε ἡμᾶς, ὅταν ἐκείνοι προαναφωνοῦν ταῦτα περισσότερον ἰσχυρῶς ἀπὸ σάλπιγγα; Τί φωνάζει λοιπόν ὁ Ἡσαΐας; «**Ἐάν ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὥσεί ἄμμος τῆς θαλάττης, τό ἐγκατάλειμμα σωθήσεται**» (στ. 27. Πρβλ. καί Ἡσ. 10,22).

Βλέπεις, ὅτι καὶ ἐκεῖνος λέγει, ὅτι δὲν θά σωθοῦν ὅλοι, **Δ** ἀλλὰ οἱ ἄξιοι νά σωθοῦν; Διότι δὲν εὐλαβοῦμαι τό πλῆθος, λέγει, οὔτε μέ πτοεὶ τό γένος, τοιοῦτοτρόπως διεσκορπισμένον, ἀλλ' ἐκεῖνους μόνον σῶζω, οἱ ὅποιοι παρέχουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἄξιους. Καί δὲν ἀνέφερεν ἀπλῶς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ὑπενθυμίζων εἰς αὐτοὺς παλαιὰν ὑπόσχεσιν, τῆς ὁποίας κατέστησαν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀναξίους. Διατί λοιπόν θορυβεῖσθε, ἐπειδὴ δὲν ἐξεπληρώθη ἡ ὑπόσχεσις, ἀφοῦ ὅλοι οἱ προφητὰι δηλώνουν, ὅτι δὲν εἶναι ὅλοι ἐκεῖνοι πού σῶζονται;

Ἔπειτα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας ἀναφέρει. Εἶδες ἀκρίβειαν προφητικὴν, καὶ σύνεσιν ἀποστολικήν, ὁποίαν μαρτυρίαν ἐχρησιμοποίησε, πῶς πάρα πολὺ κατάλληλον; Διότι αὕτη δεικνύει εἰς ἡμᾶς ὅχι μόνον, ὅτι εἶναι μερικοὶ ἐκεῖνοι πού σῶζονται καὶ ὅχι ὅλοι, **Ε** ἀλλὰ προσθέτει καὶ πῶς θά σωθοῦν. Πῶς λοιπόν θά σωθοῦν; καὶ πῶς θά τοὺς ἀξιῶσῃ ὁ Θεὸς τῆς εὐεργεσίας; **«Λόγον συντελῶν καὶ συντέμνων, φησὶν, ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς»** (στ. 28). Ἐκεῖνο δὲ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη περιόδου καὶ κόπων καὶ ταλαιπωρίας τῆς προερχομένης ἀπὸ τὰ νόμιμα ἔργα, ἀλλὰ ἡ σωτηρία θά εἶναι μέ πολλήν συντομίαν. Διότι αὕτη εἶναι ἡ φύσις τῆς πίστεως· μέ συντόμους λόγους ἔχει τὴν σωτηρίαν. **«Ἐάν γάρ ὁμολογήσῃς, φησὶν, ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ»** (Ρωμ. 10,9).

619 Εἶδες τί σημαίνει **«λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς»**; Καὶ τό θαυμαστόν μάλιστα εἶναι, ὅτι ὁ σύντομος οὗτος λόγος ἔφερεν, ὅχι μόνον σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην.

«Καὶ καθὼς προεῖρηκεν Ἡσαΐας, εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορα ἂν ὠμοιώθημεν» (στ. 29. Πρβλ. Ἡσ. 1,9). Πάλιν ἐδῶ κάτι ἄλλο φανερώνει, ὅτι οὔτε αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι διεσώθησαν ἀπὸ μόνοι των. Διότι καὶ οὗτοι θά κατεστρέφοντο καὶ θά ἐπάθαιναν ὅ,τι ἔπαθον οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων, δηλαδή, θά ὑπέμενον πανωλεθρίαν. Διότι καὶ ἐκεῖνοι ὅλοι παντελῶς ἐχάθησαν καὶ δὲν ἄφησαν οὔτε τοὺς ὅποιουσδήποτε ἀπογόνους των· **Β** καὶ οὗτοι λοιπόν, λέγει, θά ἐγίνοντο ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, ἐάν ὁ Θεὸς δὲν ἐχρησιμοποιεῖ πολλήν ἀγαθότητα, καὶ δὲν διετῆρει αὐτοὺς διὰ τῆς πίστεως. Τό ἴδιον δὲ συνέβη καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς αἰχμαλωσίας διότι οἱ περισσότεροι μὲν ἀπήχθησαν καὶ ἐχάθηκαν, διεσώθησαν δὲ μόνον ὀλίγοι.

«Τί οὖν ἐροῦμεν, φησὶν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασεν» (στ. 30-31). Εἰς τὴν συνέχειαν ἡ σαφειάτης λύσις εὐρίσκεται ἐδῶ. Ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα ἔδειξεν: **«οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ»**. **Γ** καὶ τὴν κυριωτάτην λύσιν

προσφέρει από τούς προγόνους τοῦ Ἰακώβ καί τοῦ Ἡσαῦ, καί ἀπό τούς προφήτας, καί ἀπό τόν Ὡσηέ καί τόν Ἡσαϊαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἠῤῥησε τήν ἀπορίαν.

Διότι δύο εἶναι τὰ ζητούμενα, ὅτι καί τὰ ἔθνη ἐπέτυχον, ἄν καί δέν ἐπεδίωκον ἐπέτυχον, τουτέστι, ἄν καί δέν προσεπάθησαν. Καί πάλιν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως αἱ δύο ἀπορίαι, ὅτι καί ὁ Ἰσραήλ δέν ἐπέτυχε, ἄν καί προσεπάθει δέν ἐπέτυχε. Διά τοῦτο καί τās λέξεις τās χρησιμοποιοῖ μέ περισσοτέραν ἔμφασιν· δέν εἶπε δηλαδή, ὅτι ἀπέκτησε δικαιοσύνην, ἀλλά «κατέλαβε». Τό ἰδιαιτέρως δηλαδή καινοφανές καί παράδοξον τοῦτο εἶναι, **Δ** ὅτι αὐτός πού ἐπεδίωκε δέν κατέλαβε, αὐτός δέ πού δέν ἐπεδίωκε κατέλαβε.

Καί φαίνεται μέν ὅτι χαρίζεται εἰς αὐτούς ὅταν λέγῃ «διώκων»· ὕστερον ὁμως καιρίον καταφέρει πλήγμα. Διότι ἐπειδὴ ἔχει νά δώσῃ ἰσχυράν λύσιν, οὐδόλως ἐφοβήθη κάμνων περισσότερον φοβεράν τήν ἀντίθεσιν. Διά τοῦτο οὔτε περί πίστεως διδάσκει, καί τῆς ἐξ αὐτῆς δικαιοσύνης, ἀλλά φανερώνει αὐτούς, νά ἔχουν ἡττηθῇ πρό τῆς πίστεως καί εἰς τὰ ἰδικά των καί νά εἶναι καταδικασμένοι. Διότι σύ μέν, Ἰουδαῖε, λέγει, δέν εὔρες οὔτε τήν δικαιοσύνην πού ἀπορρέει ἐκ τοῦ νόμου· **Ε** διότι τόν παρέβης, καί κατέστης ὑπεύθυνος εἰς τήν ἄράν· αὐτοί ὁμως, οἱ ὅποιοι δέν ἦλθον διά τοῦ νόμου, ἀλλά δι' ἄλλης ὁδοῦ, εὔρον μεγαλυτέραν δικαίωσιν ἀπό αὐτήν, τήν προερχομένην ἐκ τῆς πίστεως· ἐκείνο δηλαδή τό ὅποιον καί ἀνωτέρω ἔλεγεν, «εἰ γάρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρός τόν Θεόν» (Ρωμ. 4,2), δεικνύων, ὅτι αὕτη ἡ δικαίωσις εἶναι μεγαλυτέρα ἐκείνης.

Προηγουμένως μέν λοιπόν ἔλεγον, ὅτι τὰ ἀπορούμενα εἶναι δύο, τώρα δά ὁμως ἐγιναν καί τρία τὰ ζητήματα· ὅτι οἱ εἰδωλολάτραι καί εὔρον δικαίωσιν, καί ἐνῶ δέν ἐπεδίωκον εὔρον, καί μεγαλυτέραν εὔρον ἀπό ἐκείνην πού προέρχεται ἐκ τοῦ νόμου. Τά ἴδια τώρα καί ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων πάλιν διαποροῦνται ἐξ ἀντιθέτου, ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται δέν εὔρον, καί παρὰ τό γεγονός ὅτι προσεπάθουν δέν εὔρον, καί τήν μικροτέραν δέν εὔρον. Ἀφοῦ ἐνέβαλε λοιπόν τόν ἀκροατήν εἰς ἀπορίαν, ἐπιφέρει εἰς τήν συνέχειαν σύντομον τήν λύσιν, **620** καί ἀναφέρει τήν αἰτίαν ὄλων τῶν λεχθέντων. Ποία λοιπόν εἶναι ἡ αἰτία; «**Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου**» (στ. 32).

Αὕτη εἶναι ἡ σαφεστάτη λύσις ὀλοκλήρου τοῦ χωρίου, τήν ὁποίαν ἐάν ἔλεγεν εὐθέως ἐξ ἀρχῆς, δέν θά ἐγίνετο τόσον πιστευτός· ἐπειδὴ ὁμως ἀνέφερον αὐτήν ὕστερα ἀπό πολλάς ἀπορίας καί προετοιμασίας καί ἀποδείξεις, καί ἐχρησιμοποίησε χιλιάς ἐξηγήσεις, ἔκαμε αὐτήν ἐν συνεχείᾳ περισσότερον εὐκόλον εἰς τήν ἐκμάθησιν καί περισσότερον πιστευτήν. Διότι τοῦτο, λέγει, εἶναι τό αἴτιον τῆς καταστροφῆς αὐτῶν, «**ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου**» **Β** ἠθέλησαν νά δικαιωθοῦν. Καί

δέν εἶπεν «ἐξ ἔργων», ἀλλ' «ὡς ἐξ ἔργων νόμου», δεικνύων, ὅτι οὔτε αὐτὴν τὴν δικαίωσιν ἀπέκτησαν. «Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, καθὼς γέγραπται· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτόν οὐ καταισχυνθήσεται» (στ. 32-33. Πρβλ. καὶ Ἦσ. 28,16).

Εἶδες πάλιν πῶς ἡ παρρησία προέρχεται ἐκ τῆς πίστεως, καὶ ἡ δωρεὰ εἶναι καθολικὴ; Διότι δέν ἔχει ἀναφερθῇ μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὁ καθείς, λέγει, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι Ἰουδαῖος, Ἕλλην, Σκύθης, Θράξ, καὶ ἂν ἀκόμη ὅστισδήποτε ἕτερος, ἐάν πιστεύσῃ, Ἐ θά ἀπολαύσῃ πολλὴν παρρησίαν. Τό δέ ἀξιοθαύμαστον τοῦ προφητοῦ εἶναι, ὅτι δέν εἶπεν ὅτι θά πιστεύσουν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ θά ἀπιστήσουν· διότι τό πρόσκομμα, ἡ ἀπιστία εἶναι. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἀνωτέρω ἐφανέρωσε καὶ αὐτοὺς πού καταστρέφονται καὶ αὐτοὺς πού σώζονται μέ τό νά εἰπῇ «ἐάν ἡ ὁ ἀριθμός τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάττης, τό ἐγκατάλειμμα σωθήσεται»· καὶ «εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν»· καὶ «ἐκάλεσεν οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλά καὶ ἐξ ἐθνῶν», τοιοῦτοτρόπως τώρα καὶ ἐδῶ λέγει, ὅτι ἄλλοι μὲν θά πιστεύσουν, ἄλλοι δέ θά ἀπιστήσουν· ἡ δέ ἀπιστία δημιουργεῖται ἀπό ἑλλειψιν προσοχῆς, ἀπό τὴν διάσπασιν τῆς προσοχῆς εἰς ἄλλα. **Δ** Ἐπειδὴ λοιπόν καὶ οὗτοι προσεῖχον εἰς τόν νόμον, προσέκρουσαν εἰς τόν λίθον. Λίθον δέ προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου λέγει ἀπό τὴν διάθεσιν καὶ ἀπό τό τέλος ἐκείνων πού δέν ἐπίστευσαν.

Ἄραγε ἔγιναν σαφῇ τὰ λεχθέντα, ἧ χρειάζονται ἀκόμη πολλήν διασάφησιν; Ἐγὼ μὲν νομίζω ὅτι δι' ἐκείνους πού ἐπρόσεξαν εἶναι κατανοητά· ἐάν ὁμως διέφυγον τὴν προσοχήν μερικῶν, εἶναι δυνατόν καὶ κατ' ἰδίαν ἀφοῦ μέ συναντήσουν νά ἐρωτήσουν καὶ νά μάθουν. Διότι διὰ τοῦτο καὶ εἰς μακρότερον ἐξέφερα τὴν ἐξηγήσιν τοῦ λόγου, ὥστε νά μὴ ἀναγκασθῶ, ἀφοῦ διακόψω τὴν συνέχειαν τῆς ἀκολουθίας, νά βλάψω τὴν σαφήνειαν τῶν λεγομένων. **Ε**

Διὰ τοῦτο τώρα ἐδῶ θά τελειώσω τόν λόγον, χωρὶς νά σᾶς διδάξω τίποτε περί τῶν ἠθικωτέρων, πρᾶγμα τό ὁποῖον εἶναι συνήθεια εἰς ἐμέ νά κάμνω, ὥστε νά μὴ συσκοτίσω πάλιν εἰς τὴν μνήμην τό πλῆθος τῶν λεγομένων. Εἶναι ὦρα λοιπόν ἐν συνεχείᾳ νά τελειώσω εἰς τό ἀρμόζον τέλος, ἀφοῦ τελειώσωμε τόν λόγον, τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, ἀπό κοινοῦ τέλος ἀφοῦ ἀναπαυθῶμεν καὶ ἡμεῖς οἱ λέγοντες καὶ σεῖς οἱ ἀκούοντες, νά ἀναπέμφωμεν εἰς αὐτόν δόξαν, διότι ἰδική του εἶναι ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'

(Ρωμ. 10,1-13)

621 «Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησίς μου ἡ πρὸς Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν» (στ.1).

Πρόκειται πάλιν νά ἀσχοληθῇ μέ αὐτοὺς σφοδρότερον ἀπό ὅσον προηγουμένως· διὰ τοῦτο πάλιν ἀναιρεῖ πᾶσαν ὑπόνοιαν ἀπεχθείας, καὶ πολὺ χρησιμοποιοεῖ τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἐξηγήσιν. Διότι μὴ προσέχετε εἰς τοὺς λόγους, λέγει, οὔτε εἰς τὰς κατηγορίας, **Β** ἀλλ' ὅτι λέγω ταῦτα ὄχι ἀπὸ ἐχθρικῆν διάθεσιν. Διότι δέν εἶναι γνώρισμα τοῦ ἰδίου προσώπου νά ἐπιθυμῇ νά σωθοῦν αὐτοί, καὶ ὄχι μόνον νά ἐπιθυμῇ, ἀλλά καὶ νά εὐχεται, καὶ πάλιν νά τοὺς μισῇ καὶ νά τοὺς ἀποστρέφεται· διότι εὐδοκίαν ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν σφοδράν ἐπιθυμίαν.

Καὶ πρόσεξε καὶ τὴν δέησιν πῶς τὴν κάμνει ἀπό καδίας. Διότι ὄχι μόνον νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τὴν κόλασιν, ἀλλά καὶ νά σωθοῦν αὐτοί, πολὺ προσπαθεῖ καὶ εὐχεται.

Καὶ ὄχι μόνον ἀπό ἐδῶ, ἀλλά καὶ ἀπό τὰ ἐξῆς φανερώνει τὴν εὐνοιαν, τὴν ὅποιαν ἔχει πρὸς αὐτοὺς. Ἀπὸ τὰ παραδεκτά δηλαδή, ὅπως ἡδύνατο, βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ, ζητῶν κάποιαν σκιάν τοῦλάχιστον ἀπολογίας νά εὕρῃ δι' αὐτοὺς, καὶ δέν δύναται νικώμενος ὑπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. **Γ** «Μαρτυρῶ γάρ αὐτοῖς, φησίν, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» (στ. 2). Λοιπὸν ταῦτα δεικνύουν ὅτι εἶναι ἄξιοι συγγνώμης, ὄχι κατηγορίας. Διότι ἐάν δέν εἶναι ἀπεσχισμένοι ἐξ αἰτίας ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ ζήλου, εἶναι δίκαιον νά ἐλεῶνται μᾶλλον, παρά νά κολάζωνται.

Ἀλλά πρόσεξε πῶς μέ τοὺς λόγους τοῦ κατὰ τρόπον σοφόν καὶ ἐχαρίσθη εἰς αὐτοὺς καὶ ἔδειξε τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν αὐτῶν. «Ἀγνοοῦντες γάρ, φησί, τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην» (στ. 3). Πάλιν ὁ λόγος εἶναι ἐνδεικτικὸς συγγνώμης· ἀλλὰ εἰς τὴν συνέχειαν φανερώνει κατηγορίαν μετ' ἐμφάσεως, καὶ πού ἐξαφανίζει πᾶσαν ἀπολογίαν. **Δ** «Καὶ τὴν ἰδίαν γάρ, φησί, δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν» (στ. 3). Ταῦτα δέ ἔλεγε, δεικνύων ὅτι ἐπλανήθησαν ἐκ φιλονεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον, παρά ἐξ ἀγνοίας, καὶ ὅτι δέν ἐθεμελίωσαν οὔτε αὐτὴν ταύτην τὴν δικαιοσύνην τὴν προερχομένην ἀπὸ τὰ νόμιμα· διότι μέ τό νά εἴπῃ «ζητοῦντες στήσαι» τοῦτο σημαίνει ὅτι φανερώνει.

Καὶ δέν διετύπωσε μέν αὐτό μέ σαφῆνειαν· διότι δέν εἶπεν, ὅτι ἐξέπεσον ἀπὸ μίαν ἐκάστην δικαιοσύνην· ὑπεδήλωσε δέ αὐτό μέ πολλήν σύνεσιν καὶ μετὰ τῆς ἀρμοζούσης εἰς αὐτόν σοφίας. **Ε**

Διότι ἂν ἀκόμη ζητοῦν νά θεμελιώσουν ἐκείνην εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι δέν τήν ἐθεμελίωσαν. Ἐάν εἰς αὐτήν δέν ὑπετάγησαν, καί ἀπό αὐτήν ἐξέπεσον. Ἰδίαν δέ δικαιοσύνην ὀνομάζει αὐτήν, ἢ διότι οὐδόλως πλέον ἰσχύει ὁ νόμος, ἢ διότι ἀποκτᾶται μέ κόπους καί ἰδρωτάς· ταύτην δέ τήν προερχομένην ἐκ πίστεως τήν ὀνομάζει δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἐπειδή αὐτή εἶναι ὀλόκληρος ἐκ τῆς ἀνωθεν χάριτος, καί ἐπειδή δικαιοῦται ὄχι μέ κόπους, ἀλλά μέ τήν δωρεάν τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διαρκῶς ἀντιπίπτουν εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα, διαρκῶς ἐπιμένουν μέ ἰσχυρογνωμοσύνην νά δικαιωθοῦν διά τοῦ νόμου, δέν προσῆλθον εἰς τήν πίστιν· ἐπειδή δέ δέν προσῆλθον εἰς τήν πίστιν, οὔτε ἔλαβον τήν ἐξ αὐτῆς δικαίωσιν, καί ἐπειδή καί διά τοῦ νόμου δέν ἠδυνήθησαν νά δικαιωθοῦν, ἀπό παντοῦ ἐξέπεσον. 622

«Τέλος γάρ νόμου Χριστός εἰς δικαιοσύνην παντί τῷ πιστεύοντι» (στ. 4). Πρόσεξε τήν σύνεσιν τοῦ Παύλου. Διότι ἐπειδή ἀνέφερε δικαιοσύνην καί δικαιοσύνην, διά νά μή νομίσουν ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι προσῆλθον εἰς τόν Χριστιανισμόν, ὅτι τήν μέν ἔχουν, στεροῦνται δέ τήν δέ, καί κρίνονται διά παρανομίαν (διότι καί αὐτοί δέν ἔπρεπε ὀλίγον νά φοβοῦνται ἀφοῦ ἦσαν νεοφώτιστοι), οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι πάλιν νά ἐλπίσουν, ὅτι θά κατορθώσουν αὐτήν, καί νά εἶπουν, ὅτι ἂν καί δέν κατωρθώσαμε τώρα, ἀλλά πάντως θά κατορθώσωμε, κύτταξε τί κατασκευάζει. Δεικνύει, ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι μία, καί ἐκείνη ἀνακεφαλαιοῦται εἰς ταύτην, καί ὅτι ἐκεῖνος μέν πού προετίμησε ταύτην, **Β** δηλαδή τήν διά πίστεως, καί ἐκείνην ἐπραγματοποίησε· ἐκεῖνος δέ πού ἐξύβρισε καί ἠτίμασε ταύτην, μαζί μέ αὐτήν καί ἀπό ἐκείνην ἐξέπεσε. Διότι ἂν ὁ Χριστός εἶναι τέλος τοῦ νόμου, ἐκεῖνος πού δέν ἔχει τόν Χριστόν, καί ἂν ἀκόμη νομίζῃ ὅτι ἔχει ἐκείνην, δέν τήν ἔχει· ἐκεῖνος ὅμως πού ἔχει τόν Χριστόν, καί ἂν ἀκόμη δέν ἔχη κατορθώσει τόν νόμον, τό πᾶν ἔχει λάβει. Διότι καί τό τέλος τῆς ἱατρικῆς εἶναι ἡ ὑγεία. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ὁ δυνάμενος νά θεραπεύῃ, καί ἂν ἀκόμη δέν ἔχη τήν ἱατρικήν, τό πᾶν ἔχει, ὁ δέ μή γνωρίζων θά θεραπεύῃ, καί ἂν ἀκόμη νομίζῃ ὅτι μετέχει τῆς τέχνης, ἀπό ὅλα ἐξέπεσε. **Γ** τοιουτοτρόπως καί ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς πίστεως, ἐκεῖνος μέν πού ἔχει αὐτήν, ἔχει καί τό τέλος αὐτοῦ, ἐκεῖνος δέ πού εὐρίσκεται ἔξω ἀπό αὐτήν, καί ἀπό τά δύο εἶναι ξένος. Διότι τί ἤθελεν ὁ νόμος; Νά κάμῃ τόν ἄνθρωπον δίκαιον· ἀλλά δέν ἠδυνήθη, διότι οὐδεὶς ἐξεπλήρωσεν αὐτόν. Αὐτός λοιπόν ἦτο ὁ σκοπός τοῦ νόμου, καί εἰς αὐτόν ὅλα ἀπέβλεπον, καί δι' αὐτόν ἔγιναν ὅλα, καί αἱ ἐορταί καί αἱ ἐντολαί καί αἱ θυσίαι καί ὅλα τά ὑπόλοιπα, διά νά δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλά αὐτόν τόν σκοπόν ὁ Χριστός κατώρθωσε καλλίτερον διά τῆς πίστεως.

Μή φοβηθῇς λοιπόν, λέγει, ὥς νά παραβαίνης τόν νόμον, ἐπειδή προσῆλθες εἰς τήν πίστιν· **Δ** διότι τότε παραβαίνεις αὐτόν,

δταν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δέν πιστεύσης εἰς τόν Χριστόν· ὅπως, ἂν πιστεύσης εἰς αὐτόν, καί ἐκείνον ἐξεπλήρωσες, καί πολύ περισσότερον ἀπό ὅσον διέταξε, διότι πολύ μεγαλυτέραν δικαίωσιν ἔλαβες.

Ἐπειτα ἐπειδή ταῦτα ἦσαν ἐκφρασις γνώμης, ἀπό τῶν Γραφῶν πάλιν ἐπικυρώνει αὐτά. «Μωϋσῆς γράφει, φησί, τήν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην» (στ. 5). Ἐκεῖνο δέ τό ὅποιον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Ὁ Μωϋσῆς φανερώνει εἰς ἡμᾶς τήν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην ποία εἶναι καί τί λογιῆς. Ποία λοιπόν καί ἀπό τί συνίσταται; Ἀπό τήν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν. Ε «Ὁ ποιήσας αὐτά, φησί, ζήσεται ἐν αὐτοῖς» (στ. 5). Καί κατ' ἄλλον τρόπον δέν εἶναι δυνατόν νά γίνη κάποιος δίκαιος διὰ τοῦ νόμου, παρά μόνον ἐάν ἐκπληρώσῃ τά πάντα· τοῦτο ὁμως εἰς οὐδένα ἔχει καταστῆ δυνατόν.

Ποία εἶναι ἡ ἀληθής δικαιοσύνη

Λοιπόν ἔχει καταπέσει ἡ δικαιοσύνη αὐτή. Ἀλλά δίδαξε εἰς ἡμᾶς, ὦ Παῦλε, καί τήν ἄλλην δικαιοσύνην τήν ἐκ τῆς χάριτος. Ποία λοιπόν εἶναι αὐτή καί ἀπό τί συνίσταται; Ἀκουσε αὐτόν, ὁ ὁποῖος σαφῶς τήν σκιαγραφεῖ. Διότι ἐπειδή ἤλεγξε ἐκείνην, μεταβαίνει ἐν συνεχείᾳ εἰς αὐτήν καί λέγει: «Ἡ δέ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· Μή εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναβήσεται εἰς τόν οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι Χριστόν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τήν ἄβυσσον; τοῦτ' ἔστι Χριστόν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἀλλά τί λέγει; Ἐγγύς σου τό ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματί σου καί ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τοῦτ' ἔστι τό ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν, ὅτι ἐάν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, 623 καί πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεός αὐτόν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ» (στ. 6-9). Διότι διὰ νά μή λέγουν οἱ Ἰουδαῖοι, πῶς εὖρον μεγαλυτέραν δικαίωσιν ἐκείνοι οἱ ὅποιοι δέν εἶδον τήν μικροτέραν, ἀναφέρει σκέψιν ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ ὁδός αὐτή εἶναι ἐλαφροτέρα ἀπό ἐκείνην. Διότι αὕτη μέν ἀπαιτεῖ τήν ἐκπλήρωσιν ὅλων: «Ὅταν γάρ ποιήσῃς πάντα, τότε ζήσεις»· ἡ δικαιοσύνη ὁμως ἡ ἐκ πίστεως δέν λέγει αὐτό, ἀλλά τί; «Ἐάν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καί πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεός αὐτόν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ».

Ἐπειτα, διὰ νά μή φανῇ πάλιν, ὅτι κάμνει αὐτήν εὐκαταφρόνητον, Β ἐπειδή τήν φανερώνει εὐκόλον καί κατορθωτήν μέ μικράν προσπάθειαν, πρόσεξε πῶς πλατύνει τόν λόγον τόν ἀναφερόμενον εἰς αὐτήν. Διότι δέν ἦλθεν ἀμέσως εἰς αὐτό, τό ὅποιον ἔχομεν εἶπει, ἀλλά τί λέγει; «Ἡ δέ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· Μή εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναβήσεται εἰς τόν οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι Χριστόν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τήν ἄβυσσον;

τοῦτ' ἐστὶ Χριστόν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν». Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῶν ἔργων ἀνθίσταται ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ χαλάρωσις, ἀπομακρύνουσα τοὺς κόπους, καὶ χρειάζεται πάρα πολὺ ἀγρυπνος ψυχῇ, ὥστε νὰ μὴ ὑποχωρῇ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὅταν χρειάζεται νὰ πιστεύσῃ κάποιος, ὑπάρχουν λογισμοὶ ποὺ θορυβοῦν καὶ βλάπτουν τὴν διάθεσιν τῶν πολλῶν, καὶ χρειάζεται περισσότερον νέα ψυχῇ, ὥστε νὰ ἀποκρούσῃ αὐτούς. **Γ** Διὰ τοῦτο λοιπόν καὶ αὐτοὺς τούτους φέρει εἰς μέσον, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔκαμε ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, τὸ ἴδιο κάμνει καὶ ἐδῶ. Διότι ἐκεῖ ἐπειδὴ ἔδειξεν αὐτόν ὅτι ἐδικαιώθη ἐκ πίστεως, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ματαίως καὶ χωρὶς λόγον ἔχει λάβει τόσον σπουδαῖον στέφανον, ὥς νὰ μὴ ἦτο τίποτε τὸ πρᾶγμα, ἀνυψῶνων τὴν φύσιν τῆς πίστεως, λέγει: «Ὅς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτόν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κατενόησε μὲν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μητρὸς Σάρρας· **Δ** εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι ὃ ἐπηγγέλται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι» (Ρωμ. 4,18-21). Καὶ ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη καὶ δυνάμεως καὶ ψυχῆς ὑψηλῆς ποὺ νὰ δέχεται ἐκεῖνα ποὺ ὑπερβαίνουν τὴν ἐλπίδα, καὶ νὰ μὴ προσκόπη εἰς τὰ βλεπόμενα. Τὸ ἴδιον λοιπόν κάμνει καὶ ἐδῶ, καὶ δεικνύει ὅτι εἶναι ἀνάγκη φιλοσόφου σκέψεως καὶ διαθέσεως οὐρανομήκους καὶ μεγάλης.

Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς «μὴ εἴπῃς», ἀλλὰ «μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου»· τουτέστι, οὕτε νὰ σκεφθῇς νὰ ἀμφιβάλλῃς καὶ νὰ εἰπῇς μέσα σου: Καὶ πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν; **Ε** Βλέπεις ὅτι τοῦτο ἰδιαίτερος εἶναι ἴδιον τῆς πίστεως, καὶ ἀφοῦ ἀφήσωμεν ὅλην τὴν κάτω συνάφειαν τῶν πραγμάτων νὰ ἐπιζητῶμεν τὸ ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἀφοῦ ἐκδιώξωμεν τὴν ἀσθένειαν τῶν λογισμῶν, νὰ παραδεχώμεθα ὅτι ἅπαντα προέρχονται ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ;

Καὶ ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι τοῦλάχιστον δὲν ἔλεγον μόνον αὐτά, ἀλλ' ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δικαιωθῇ κάποιος ἐκ πίστεως. Ἀλλ' αὐτός πρὸς ἄλλο ὁδηγεῖ αὐτὸ τὸ γεγονός, ὥστε, ὅταν δεῖξῃ πόσον σπουδαῖον εἶναι, ὅτι καὶ μετὰ τὴν πραγματοποίησιν του ἔχει ἀνάγκην τῆς πίστεως, νὰ φανῇ ὅτι δικαίως πλέκει εἰς αὐτοὺς τὸν στέφανον. Καὶ χρησιμοποιεῖ λόγους, ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, προσπαθῶν πάντοτε νὰ ἀποφεύγῃ τὰς κατηγορίας τῆς καινοτομίας καὶ τῆς μάχης πρὸς ἐκείνην. **624** Διότι τοῦτο, τὸ ὅποιον λέγει περὶ πίστεως ἐδῶ, περὶ τῆς ἐντολῆς εἰς αὐτοὺς λέγει ὁ Μωϋσῆς, δεικνύων ὅτι πολλὴν εὐεργεσίαν ἀπήλυσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰπῇ, λέγει, ὅτι πρέπει νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν οὐρανόν καὶ νὰ διαβῇ μέγα ἑλάγιος, καὶ τότε νὰ λάβῃ τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ τὰ τόσον μεγάλα καὶ ὑπέρογκα, εὐκολα ἔκαμεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός.

Τί σημαίνει δὲ «ἐγγὺς σου τὸ ῥῆμά ἐστι»; Τουτέστιν, εὐκολον εἶναι· διότι εἰς τὴν διάθεσίν σου καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν σου εἶναι ἡ

σωτηρία. Χωρίς νά βαδίσωμεν μακράν ὁδόν, οὔτε νά πλεύσωμεν πέλαγος, οὔτε νά ὑπερβῶμεν ὄρη, τοιοῦτοτρόπως πρέπει νά σωθῶμεν· ἀλλ' ἐάν θελήσης οὔτε αὐτό τό κατώφλιον νά διαβῆς, **Β** σοῦ ἐπιτρέπεται καί ἐνῶ παραμένεις εἰς τόν οἶκον σου νά σωθῆς· διότι εἰς τό στόμα σου καί εἰς τήν διάθεσίν σου ὑπάρχει ἡ ἀφετηρία τῆς σωτηρίας.

Ἐπειτα καί μέ ἄλλον τρόπον κάμνων εὐκολον τόν λόγον τόν περὶ τῆς πίστεως, λέγει, ὅτι «ὁ Θεός αὐτόν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν». Διότι σκέψου τό ἀξίωμα τοῦ Δημιουργοῦ, καί ποτέ πλέον δέν θά ἰδῆς καμμίαν δυσκολίαν εἰς τό πρᾶγμα. Ἐπομένως, ὅτι εἶναι Κύριος μέν λοιπόν, ἐκ τῆς ἀναστάσεως κατέστη φανερόν· πρᾶγμα τό ὅποιον καί ὅταν ἤρχιζε τήν ἐπιστολήν ἔλεγε: «*Τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν*» (Ρωμ. 1,4)· ὅτι δέ εἶναι καί ἡ ἀνάστασις εὐκολος, **Γ** ἔχει ἀποδειχθῆ ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ Δημιουργοῦ καί εἰς αὐτούς πού πάρα πολύ ἀμφισβητοῦν.

Ὅταν λοιπόν καί μεγαλυτέρα εἶναι ἡ δικαίωσις καί ἐλαφρά καί εὐκόλως γινόμενη παραδεκτή, καί δέν ὑπάρχη ἄλλος τρόπος δικαιώσεως, δέν εἶναι ἀπεγνωσμένη ἡ προσπάθεια νά ἐπιχειροῦν τά ἀδύνατα, ἐνῶ ἀφήνουν τά εὐκολα καί ἐλαφρά; Διότι δέν δύναται νά προφασισθοῦν, ὅτι ἐγκατέλειψαν τήν προσπάθειαν ὡς δυσκολοκατόρθωτον.

Εἶδες πῶς ἀποστερεῖ αὐτούς πάσης συγγνώμης; Διότι ποίας ἀπολογίας θά ἦσαν ἄξιοι, ἀφοῦ προετίμησαν μέν τό φορτικώτερον καί ἀκατόρθωτον, παρέδραμον δέ τό ἐλαφρόν καί δυνάμενον νά σώσῃ αὐτούς, καί ἐκεῖνα νά τοὺς παράσχῃ, **Δ** τά ὅποια δέν ἠδυνήθη ὁ νόμος; Διότι ταῦτα τίποτε ἄλλο δέν εἶναι, παρά μόνον διαθέσεως φιλονεικούσης καί στασιαζούσης πρός τόν Θεόν. Διότι ὁ μέν νόμος βαρὺς, ἡ δέ χάρις εὐκολος· ὁ νόμος, καί ἂν ἀκόμη χίλια προσπαθήσουν, δέν σώζει· ἡ χάρις ὁμως παρέχει καί τήν ἐξ αὐτῆς καί τήν ἐκ τοῦ νόμου δικαίωσιν. Ποῖος λοιπόν λόγος θά ἐξαιρέσῃ αὐτούς οἱ ὅποιοι πρός μέν ταύτην διάκεινται μέ διάθεσιν φιλονεικόν, προσκολλῶνται δέ εἰς ἐκεῖνον ματαιῶς καί ἐκεῖ καί ὡς ἔτυχεν;

Ἐπειτα, ἐπειδὴ σπουδαῖον πρᾶγμα ἀνέφερε, πάλιν ἀπό τῆς Γραφῆς ἀποδεικνύει αὐτό. «Λέγει γάρ ἡ Γραφή, φησί· Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, **Ε** οὐ καταισχυνθήσεται. Οὐ γάρ ἔστι διαστολή Ἰουδαίων τε καί Ἑλλήνων· ὁ γάρ αὐτός Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντα καί ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. Πᾶς γάρ, ὅς ἂν ἐπικαλέσῃται τό ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται» (στ. 11-13). Εἶδες πῶς ἀναφέρει μαρτυρίας καί διὰ τήν πίστιν καί διὰ τήν ὁμολογίαν; Διότι μέ τό νά εἰπῇ μέν, ὅτι «πᾶς ὁ πιστεύων», τήν πίστιν ἐδήλωσε· μέ τό νά εἰπῇ δέ, «ὅς ἂν ἐπικαλέσῃται», τήν ὁμολογίαν ἐφανέρωσεν.

Ἐπειτα πάλιν ἀνακηρύττων ὅτι ἡ χάρις εἶναι κοινὴ δι' ὅλους, καί στηλιτεύων τόν ἐγωϊσμόν ἐκείνων, πράγματα τά ὅποια διὰ πολλῶν προηγουμένως ἀπέδειξε, ταῦτα δι' ὀλίγων ὑπενθυμί-

ζει, δεικνύων πάλιν, ὅτι οὐδεμία εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ Ἰουδαίου καὶ εἰδωολάτρου. **625** «Οὐ γάρ ἐστι διαστολή, φησὶν, Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος».

Καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον περὶ τοῦ Πατρὸς ἔχει ἀναφέρει εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ ἀπόδειξιν, τοῦτο καὶ ἐδῶ λέγει περὶ τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως ἐξηγῶν αὐτό ἔλεγεν: «*Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον; οὐχὶ καὶ ἔθνῶν; ναὶ καὶ ἔθνῶν, ἐπεὶ περ καὶ εἰς ὁ Θεός*» (Ρωμ. 3, 29), τοιουτοτρόπως καὶ ἐδῶ λέγει: «*Ὁ γὰρ αὐτός Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντα καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν*». Βλέπεις πῶς δεικνύει αὐτόν νά ἐπιθυμῇ πάρα πολὺ τὴν σωτηρίαν μας; ἂν δηλαδὴ θεωρῇ αὐτὴν καὶ ἰδικόν του πλοῦτον· ὥστε καθόλου τώρα αὐτοὶ νά μὴ περιέλθουν εἰς ἀπόγνωσιν οὔτε νά νομίσουν, **Β** ἂν δηλαδὴ ἤθελαν νά μετανοήσουν, ὅτι εἶναι ἀσυγχώρητοι. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ἰδικόν του πλοῦτον τὴν σωτηρίαν μας, δέν θά παύσῃ νά πλουτίζει· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εἶναι πλοῦτος, ἡ χορήγησις τῆς δωρεᾶς εἰς ὄλους.

Διότι ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἰδιαιτέρως ἐθορύβει αὐτοὺς, τὸ νά ἀπολαμβάνουν πρωτοκαθεδρίαν ὑπεράνω ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, τώρα διὰ τῆς πίστεως πρέπει νά καταβιβάζωνται ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς θρόνους, καὶ τίποτε περισσότερον νά μὴ ἔχουν ἀπὸ τοὺς λοιπούς, συνεχῶς εἰσάγει τοὺς προφήτας, οἱ ὅποιοι ἐπαναλαμβάνουν εἰς αὐτοὺς τὴν ἰσοτιμίαν ταύτην. «*Πᾶς γὰρ ὁ πιστεύων, λέγει, ἐπ' αὐτῷ, οὐ κατασχνθήσεται*»· καὶ «*πᾶς ὅς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται*». Καὶ παντοῦ τὸ «*πᾶς*» ἀναφέρει, διὰ νά μὴ ἀντιλέγουν. **С**

Ἐλεγχος κατὰ τῆς κενοδοξίας

Ἄλλὰ τίποτε δέν ὑπάρχει χειρότερον ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν· διότι αὕτη, αὕτη περισσότερον ἀπὸ ὅλα κατέστρεψεν αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς: «*Πῶς δύνασθε πιστεῦειν, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες*» (Ἰωάν. 5, 44); Αὕτη μαζὶ μὲ τὴν καταστροφὴν προσθέτει καὶ πολὺν γέλωτα, καὶ πρό τῆς ἐκεῖ κολάσεως, περιβάλλει ἐδῶ μὲ χίλια δεινά.

Καὶ ἐάν θέλῃς, διὰ νά μάθῃς αὐτό, ἀφοῦ ἀφήσωμεν προηγουμένως τοὺς οὐρανοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μᾶς ἐξάγει, καὶ τὴν γένναν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμβάλλει, ἀπὸ ἐδῶ ἅς ἐξετάσωμεν ὀλόκληρον τὸ πρᾶγμα. **Д** Τί εἶναι λοιπὸν δαπανηρότερον ἀπὸ αὐτὴν; Τί δέ αἰσχρότερον καὶ δυσκολώτερον θά ἡδύνατο νά γίνῃ;

Διότι, ὅτι εἶναι μὲν δαπανηρόν τὸ νόσημα τοῦτο, εἶναι φανερόν ἀπὸ ἐκεῖνους πού δαπανοῦν ἐκεῖ καὶ ὥς ἔτυχε καὶ ματαίως εἰς θεάτρα καὶ ἵπποδρομίας καὶ εἰς ἄλλας τοιαύτας

παρακαίρους φιλοδοξίας· από εκείνους οἱ ὅποιοι οἰκοδομοῦν τὰς λαμπράς καὶ πολυτελεῖς οἰκίας, καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού ἐπινοοῦν ὅλα τὰ ἄλλα πού ἀποβλέπουν εἰς ἀνωφελῆ περιουσίαν, τὰ ὅποια δὲν εἶναι δυνατόν νά ἀνφέρωμεν τώρα εἰς τόν λόγον. Ὅτι δέ, ἀφοῦ εἶναι δαπανηρός καὶ πολυτελής ὁ κατ' αὐτόν τόν τρόπον νοσῶν, εἶναι ἀνάγκη νά γίνη ἄρπαξ καὶ πλεονέκτης, παντοῦ εἶναι φανερόν. Διότι διὰ νά ἔχη νά παρέχη τροφήν εἰς τό θηρίον, Ἐρίπτει τὰς χεῖρας του εἰς τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων. Καὶ τί λέγω τὰς περιουσίας; Διότι δὲν κατατρώγει μόνον χρήματα αὐτό ἐδῶ τό πῦρ, ἀλλά καὶ ψυχάς, καὶ δὲν προετοιμάζει μόνον τόν παρόντα, ἀλλά καὶ τόν μέλλοντα θάνατον. Διότι ἡ κενοδοξία εἶναι μήτηρ τῆς γεέννης, καὶ πάρα πολύ ἐξάπτει ἐκεῖνο τό πῦρ καὶ τόν φαρμακερόν σκῶληκα.

Θά ἡδύνατο δέ νά ἴδῃ κάποιοι αὐτὴν νά κυριαρχῇ καὶ εἰς τοὺς νεκρούς, πρᾶγμα ἀπὸ τό ὅποιον τί χειρότερον θά ἡδύνατο νά γίνη; Διότι ὅλα μὲν τὰ ἄλλα πάθη ἐξαφανίζονται μέ τόν θάνατον· αὕτη ὅμως καὶ μετὰ τόν θάνατον βιάζεται, καὶ προσπαθεῖ νά ἐπιδείξῃ τὴν φύσιν της εἰς τό νεκρόν σῶμα. Διότι ὅταν ἐπιβάλουν εἰς αὐτούς, 626 ἀποθνήσκοντες, νά ἀνεγείρουν τάφους λαμπροὺς πού δαπανοῦν ὅλην αὐτῶν τὴν περιουσίαν, καὶ εἰς τὴν ταφήν προσπαθοῦν νά ἀποθέσουν πολλὴν ἀσωτίαν, καὶ ζῶντες μὲν περιφρονοῦν τοὺς προσερχομένους πτωχοὺς χάριν ἐνός μόνον ὀβολοῦ καὶ ἄρτου, ἀποθνήσκοντες δέ παρέχουν πλουσίαν τράπεζαν εἰς τόν σκῶληκα, ποίαν ἄλλην ὑπερβολὴν ζητεῖς τῆς ἐξουσίας τοῦ νοσήματος;

Ἀπὸ αὐτό τό δεινόν προέρχονται καὶ ἔρωτες ἄτοποι· διότι πολλοὺς καὶ εἰς μοιχείαν παρέσυραν, ὅχι ἡ ὠραιότης τῆς ἐμφανίσεως, οὔτε ἡ ἐπιθυμία τῆς μίξεως, ἀλλὰ ἡ θέλησις νά καυχῶνται ὅτι «τὴν τάδε ἔρριψα χαμαί».

Β Καὶ διατί πρέπει νά ἀναφέρω τὰ ἄλλα, ὅσα κακὰ βλαστάνουν ἀπὸ ἐδῶ; Διότι θά προτίμωμ νά γίνω δοῦλος χιλίων βαρβάρων, παρά τῆς κενοδοξίας μίαν φοράν· διότι ἐκεῖνοι δὲν διατάσσουν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τοιαῦτα, ὅποια αὕτη διατάσσει εἰς τοὺς ὑπηκόους. Λέγει δηλαδὴ εἰς ὅλους νά γίνῃς δοῦλος, εἴτε τυγχάνει νά εἶναι ἀνώτεροί σου, εἴτε κατώτεροί σου· νά περιφρονῇς τὴν ψυχὴν, νά παραμελῇς τὴν ἀρετὴν, νά κάμνης καταγέλαστον τὴν ἐλευθερίαν, νά θυσιάζῃς τὴν σωτηρίαν σου· καὶ ἂν κάμης κατὰ ἀγαθόν, μὴ τό κάμης πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τοὺς πολλοὺς, διὰ νά χάσῃς τόν στέφανον δι' αὐτά· **Γ** καὶ ἂν ἐλεῇς, καὶ ἂν νηστεύῃς, τόν μὲν κόπον νά ὑπομένῃς, τό δέ κέρδος νά προσπαθῇς νά χάνῃς. Ποία ἀπὸ αὐτὰς τὰς διαταγὰς θά ἡδύνατο νά γίνη σκληροτέρα;

Ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται καὶ ὁ φθόνος, ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἡ παραφροσύνη, ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἡ μήτηρ ὄλων τῶν κακῶν, ἡ φιλαργυρία. Διότι τό πλῆθος τῶν ὑπηρετῶν, καὶ οἱ χρυσοφοροῦντες βάρβαροι, καὶ οἱ παράσιτοι, καὶ οἱ κόλακες, καὶ τὰ ὀχήματα πού εἶναι κατε-

σκευασμένα από ἄργυρον, καὶ τὰ ἄλλα τὰ περισσότερον καταγέ-
λαστα ἀπὸ αὐτά, δὲν γίνονται χάριν ἡδονῆς οὔτε ἀπὸ κάποιαν
ἀνάγκην, ἀλλ' ἐξ αἰτίας μόνης τῆς κενοδοξίας.

Ναί, λέγει· ἀλλ' ὅτι μὲν αὐτὸ ἐδῶ τὸ πάθος εἶναι κακόν,
παντοῦ εἶναι φανερόν· **Δ** πῶς ὁμως θά δυνηθῶμεν νὰ ἀποφύγωμεν
αὐτό, τοῦτο κρέπει νὰ εἰπῇς. Ἰδιαιτέρως μὲν, ἂν πείσῃς καλῶς
τόν ἑαυτὸν σου, ὅτι εἶναι φοβερόν αὐτὸ ἐδῶ τὸ νόσημα, θά λάβῃς
ἀρίστην ἀρχὴν διορθώσεως· ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀσθενὼν ταχέως θά
ἐπιζητήσῃ τὸν ἱατρόν, ἂν πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα τοῦτο μάθῃ, ὅτι εἶναι
ἄρρωστος.

Ἐάν δὲ ἐπιζητῇς καὶ ἄλλον τρόπον νὰ ἀποφύγῃς αὐτήν, νὰ
ἀποβλέπῃς διαρκῶς πρὸς τὸν Θεόν, καὶ νὰ ἀρκῆσαι μέ τὴν
προερχομένην ἀπὸ αὐτὸν δόξαν. Καὶ νὰ ἰδῇς τὸ πάθος νὰ σέ
γαργαλίξῃ καὶ νὰ σέ διεγείρῃ νὰ ἀνακοινώσῃς εἰς τοὺς συναν-
θρώπους σου τὰ κατορθώματά σου, ἀφοῦ ἀναλογισθῇς πάλιν, ὅτι
μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν οὐδὲν κάρδος ὑπάρχει, νὰ σβήσῃς τὴν
ἄτοπον ἐπιθυμίαν, καὶ νὰ εἰπῇς πρὸς τὴν ψυχὴν σου: Ἰδοὺ
τοσοῦτον χρόνον ἀγωνιοῦσες νὰ ἀνακοινώσῃς τὰ κατορθώματά
σου, **Ε** καὶ δὲν ἐκαρτέρησες νὰ ἔχῃς σιωπὴν, ἀλλ' εἰς ὅλους
ἀνεκοίνωσες· ἀπὸ αὐτὴν λοιπὸν τὴν συμπεριφορὰν τί περισσότε-
ρον ὠφελήθῃς; Περισσότερον μὲν οὐδὲν, ζημία ὁμως ἐσχάτη, καὶ
τὸ σκόρπισμα ὅλων τῶν μετὰ πολλοῦ κόπου συγκεντρωθέντων.

Ὑστερα δὲ ἀπὸ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο σκέψου, ὅτι λανθασμένη
εἶναι ἡ γνώμη καὶ ἡ κρίσις τῶν πολλῶν, καὶ ὄχι μόνον λανθασμέ-
νη, ἀλλ' ὅτι καὶ ταχέως μαραίνεται. Διότι καὶ ἂν θαυμάσουν
πρὸς στιγμὴν, ὅταν παρέλθῃ ὁ καιρὸς, ὅλα τὰ ἔχουν λησμονήσει
καὶ ἤρπασαν τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένον εἰς σέ στέφανον, καὶ
τόν ἰδικόν των δὲν ἡδυνήθησαν νὰ σοῦ διατηρήσουν. Ἄν καί,
καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὸς παρέμενε, ἦτο γεμᾶτος πολλῆς ἀθλιότητος,
ὥστε νὰ ἀνταλλάξῃς τοῦτον ἀντὶ ἐκείνου· ὅταν δὲ καὶ οὗτος
διαρρέῃ, ποίαν ἀπολογίαν θά ἔχωμεν, ἀφοῦ ἐπροδώσαμε τὸν
μόνιμον χάριν τοῦ μὴ μονίμου, ἀφοῦ ἐχάσαμε τοσαῦτα ἀγαθὰ
χάριν τοῦ ἐπαίνου τῶν ὀλίγων; 627

Καὶ πράγματι καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πολλοὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ
αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι ταλανισμοῦ, καὶ τότε ἰδιαιτέρως, ὅταν εἶναι
περισσότεροι ἐκεῖνοι πού πράττουν αὐτό. Ἐάν δὲ ἀπορῇς διὰ τὸ
λεχθέν, ἄκουσε τὸν Χριστόν πού κατακυράνει αὐτά: «Οὐαὶ γάρ
ὑμῖν, φησὶν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι» (Λουκ.
6, 26). Καὶ πάρα πολὺ εὐλόγως. Διότι ἐάν οἱ δημιουργοὶ ἐκάστης
τέχνης πρὲπει νὰ ἀναζητοῦν κριτὰς ἀρμοδίους, πῶς ἐπιτρέπει
τὴν δοκιμασίαν τῆς ἀρετῆς εἰς τοὺς πολλοὺς, καὶ ὄχι πρό πάντων
εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος γνωρίζει περισσότερον ἀπὸ ὅλους, καὶ
δύναται νὰ ἐτοιμάξῃ καὶ νὰ στεφανώνῃ; **Β** Αὐτὴν λοιπὸν τὴν
φράσιν ἅς ἐγγράψωμεν καὶ εἰς τοὺς τοίχους καὶ εἰς τὰς θύρας καὶ
εἰς τὴν σκέψιν, καὶ συνεχῶς ἅς λέγωμεν πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας:
«Οὐαὶ ἡμῖν, ὅταν καλῶς εἰπωσιν ἡμᾶς πάντες οἱ ἄνθρωποι».

Διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἐπαινοῦν, ὕστερον συκοφαντοῦν ὡς κενόδοξον καὶ φιλόδοξον καὶ ἀγαπῶντα τὸν παρ' αὐτῶν ἐπαινον. Ὁ Θεὸς ὁμως δὲν ἐνεργεῖ τοιοῦτοτρόπως, ἀλλ' ὅταν σέ ἰδῇ νὰ ἐπιθυμῇς τὴν παρ' αὐτοῦ δόξαν, τότε ἰδιαιτέρως θά σέ ἐπαινέσῃ καὶ θά σέ θαυμάσῃ καὶ θά σέ ἀνακηρύξῃ. Ὁ ἄνθρωπος ὁμως δὲν πράττει τοιοῦτοτρόπως, ἀλλὰ ἀφοῦ σέ λάβῃ δοῦλον ἀντὶ ἐλευθέρου, καὶ διὰ λόγου ἄνευ σημασίας. πολλὰκις ἀφοῦ σοῦ χάριση ἐπαινον ψευδῆ, συνήθως ἀρπάζει ἀπὸ σέ μισθὸν ἀληθῆ, C καὶ πὺ πολὺ σέ ὑποτάσσει καὶ διὰ χρημάτων σέ ἐξαγοράζει. Διότι ἐκείνους μὲν οἱ δεσπότες τοὺς ἔχουν νὰ ὑπακούουν μετὰ τὰς διαταγὰς, σὺ δὲ ὑποδουλώνεσαι καὶ χωρὶς διαταγὰς. Διότι δὲν ἀναμένεις νὰ ἀκούσῃς κάτι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἂν μάθῃς μόνον ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων αὐτοὶ θά χαροῦν, χωρὶς αὐτοὶ νὰ διατάσσουν ὅλα τὰ πράττεις. Πόσης λοιπὸν γεέννης δέ θά εἴμεθα ἄξιοι, ὅταν τοὺς μὲν μοχθηροὺς τέρπωνμεν καὶ πρὶν διατάξουν ἱκανοποιῶμεν, τὸν δὲ Θεὸν πού καθ' ἐκάστην ἡμέραν προτρέπει καὶ συμβουλεῦει, οὔτε τοιοῦτοτρόπως ἀκούωμεν;

Καὶ βεβαίως ἐὰν ἀγαπᾷς τὴν δόξαν καὶ τοὺς ἐπαινους, νὰ ἀποφεύγῃς τὸν ἐπαινον πού προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, D καὶ τότε θά ἐπιτύχῃς τὴν δόξαν· νὰ ἀποστρέφῃσαι τὰς ἐπευφημίας, καὶ τότε χιλίους ἐπαινους θά ἀπολαύσῃς καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι κανένα δὲν συνηθίζομεν τόσον νὰ δοξάζωμεν ὅσον ἐκεῖνον πού περιφρονεῖ τὴν δόξαν, οὔτε νὰ ἐπαινῶμεν καὶ νὰ θαυμάζωμεν ὅσον ἐκεῖνον πού καταφρονεῖ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸν ἐπαινον· ἐὰν δὲ ἡμεῖς, πολὺ περισσότερον ὁ Θεὸς τῶν ὄλων. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος σέ δοξάζῃ καὶ σέ ἐπαινῇ, ποῖος θά ἡδύνατο νὰ γίνῃ περισσότερον μακαριστός ἀπὸ σέ; Διότι ὅση ἀπόστασις ὑπάρχει μεταξύ δόξης καὶ ἐλλείψεως τιμῆς, τόση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξύ τῆς ἄνωθεν δόξης καὶ τῆς ἀνθρωπίνης· μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερα καὶ ἁπειρος.

Διότι ὅταν καὶ πρὸς τίποτε δὲν συγκρίνεται αὐτὴ, ἐν τούτοις εἶναι αἰσχρὰ καὶ δύσμορφος, E ὅταν ἐξετάζωμεν αὐτὴν ἐν σχέσει καὶ πρὸς ἄλλην, σκέψου πόσον θά φανῇ τὸ αἶσχος. Διότι ὅπως ἀκριβῶς γυνὴ ἑταῖρα καὶ ὅταν ἴσταται εἰς τὴν οἰκίαν ἐκδίδει ὀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν τῆς, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ δοῦλοι τῆς κενοδοξίας· μᾶλλον δὲ καὶ ἀπὸ ἐκείνην αἰσχρότεροι εἶναι αὐτοί. Διότι ἐκεῖναι μὲν εἰς πολλὰ μέρη περιεφρόνησαν μερικοὺς ἑραστάς αὐτῶν· σὺ ὁμως εἰς ὅλους διέθεσες τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ εἰς δραπετάς καὶ εἰς ληστάς καὶ εἰς κλέπτας χρημάτων. Διότι ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς τοιούτους συγκροτεῖται συνήθως τὸ πλῆθος πού σᾶς ἐπαινεῖ· καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι καθ' ἑαυτοὺς κρινόμενοι νομίζεις ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν, αὐτοὺς ἀφοῦ συγκεντρωθὸν προτιμᾷς ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου σωτηρίαν, 628 καὶ ἀπὸ ὅλων ἐκείνους περισσότερον ἄδοξον παρουσιάζεις τὸν ἑαυτὸν σου.

Διότι πῶς δὲν εἴσαι περισσότερον ἄδοξος ἀφοῦ ἔχῃς ἀνάγκην τοῦ ἐπαινοῦ ἐκείνων, καὶ δὲν πιστεύῃς, ὅτι ἐξαρκεῖς τὸν

ἑαυτόν σου, ἐάν δὲν λάβῃς τὴν δόξαν τῶν ἄλλων; Δὲν ἐννοεῖς, πές μου, μαζί μέ τά λεχθέντα, ὅτι ἀφοῦ εἶσαι περίβλεπτος καί εἰς ὅλους γνωστός, ἂν κάμῃς κάποιο σφάλμα, χιλίους θά ἔχῃς κατηγοροῦς, ὅταν ὁμως εἶσαι ἄγνωστος θά διατελῇς ἐν ἀσφαλείᾳ; Ναί, λέγει· ἀλλά καί ὅταν ἐπιτυχάνω χιλίους ἔχω τοὺς θαυμαστάς. Διότι τοῦτο εἶναι τό φοβερόν, ὅτι ὄχι μόνον ὅταν σφάλῃς, ἀλλά καί ὅταν ἐπιτυχάνῃς σέ βλάπτει ἡ νόσος τῆς κενοδοξίας. **Β** τότε μέν ἀναριθμήτους ρίπτουσα χαμαί, τώρα ὅλον τόν μισθόν σου ἀφαιροῦσα.

Φοβερά μέν λοιπόν, καί κατάμεστος πάσης ἀδοξίας, ἡ ἀγάπη τῆς δόξης καί εἰς τά πολιτικά πράγματα· ὅταν δέ καί εἰς τά πνευματικά τό ἴδιον ἀκριβῶς πάσῃς, ποία ἐν συνεχείᾳ σοῦ ἀπομένει συγγνώμη, ἀφοῦ οὔτε τοσαύτην τιμὴν δὲν θέλεις νά παράσῃς εἰς τόν Θεόν, ὅσην ὁ ἴδιος ἔχεις ἀπό τοὺς ὑπηρετάς; διότι ὁ δοῦλος βλέπει πρὸς τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ δεσπότου, καί ὁ μισθωτός πρὸς τόν κύριον τοῦ ἔργου ὁ ὁποῖος πρόκειται νά ἀποδώσῃ τοὺς μισθοὺς, καί ὁ μαθητὴς πρὸς τόν διδάσκαλον· σύ ὁμως τό ἐντελῶς ἀντίθετον, ἀφοῦ ἄφησες τόν Θεόν καί τόν Δεσπότην πού σέ ἐμίσθωσε, **Γ** πρὸς τοὺς ὁμοδούλους βλέπεις, καί ταῦτα ἂν καί γνωρίζῃς, ὅτι ὁ μέν Θεός ἐνθυμεῖται καί εἰς τό μέλλον τὰς ἐπιτυχίας σου, ὁ ἄνθρωπος δέ εἰς τό παρόν· καί ἐνῷ ἔχεις τοὺς θεατάς καθημένους εἰς τὸν οὐρανόν, τοὺς ἐπὶ γῆς θεατάς συγκεντρώνεις. Καί ὁ μέν ἀθλητὴς ἐκεῖ ὅπου ἀγωνίζεται, ἐκεῖ θέλει νά ἐπιτυχάνῃ· σύ ὁμως ἐνῷ ἀγωνίζεσαι ἄνω, κάτω προσπαθεῖς νά στεφανοῦσαι. Καί τί θά ἡδύνατο νά γίνῃ χειρότερον ἀπό αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν;

Ἄς ἐξετάσωμεν δέ, ἂν θέλῃς, καί τοὺς στεφάνους· διότι ἄλλος μέν συναποτελεῖται ἀπὸ ἑλλειψιν νοημοσύνης, ἄλλος δέ ἐκ τοῦ φθόνου πρὸς τόν συνάνθρωπον, ἄλλος δέ ἐξ εἰρωνείας καί κολακείας, **Δ** ἄλλος δέ ἀπὸ χρήματα, ἄλλος δέ ἀπὸ δουλοπρεπή διάθεσιν. Καί ὅπως ἀκριβῶς τά παιδιὰ πού παίζουν τοποθετοῦν στέφανον χόρτον τό ἐν εἰς τό ἄλλο, καί ἐνῷ ἐκεῖνο πού ἐδέχθη τόν στέφανον δὲν τό ἀντελήφθη, πολλάκις ὀπισθέν του γελοῦν τὰ ἄλλα, τοιοῦτοτρόπως λοιπόν καί τώρα ἐκεῖνο πού σέ ἐγκωμιάζουν, πολλάκις ἔχλευσαν ἀπὸ μέσα των, ἀφοῦ ἐτοποθέτησαν εἰς ἡμᾶς τόν χόρτον· καί εἴθε χόρτον μόνον· τώρα δά ὁμως ὁ στέφανος εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ πολλὴν βλάβην, καί καταστρέφει ὅλας τὰς ἐπιτυχίας μας.

Ἀφοῦ ἀντελήφθης λοιπόν τὴν εὐτέλειαν αὐτοῦ, νά ἀποφεύγῃς τὴν ζημίαν. Διότι πόσοι θέλεις νά εἶναι οἱ ἐπαινέται σου; ἑκατόν, ἢ δῖς τοσοῦτοι καί τρίς καί τετράκις; μᾶλλον δέ, ἂν θέλῃς βάλε δεκάκις τοσοῦτους καί εἰκοσάκις, καί ἄς εἶναι δύο χιλιάδες καί τέσσαρες χιλιάδες· **Ε** ἂν θέλῃς δέ, καί δέκα χιλιάδες οἱ ἐπευφημοῦντες· ἄλλ' οὐδόλως διαφέρουν οὗτοι ἀπὸ καλιακούδες πού κρίζουν· μᾶλλον δέ, ἂν ἀναλογισθῇς τοὺς ἀγγέλους θεατάς, καί ἀπὸ τοὺς σκώληκας οὗτοι θά φανοῦν εὐτελέστεροι, καί ἀπὸ

ἀράχνην ἀσθενεστέρα ἢ ἐπευφημία αὐτῶν, καὶ ἀπὸ καπνούς καὶ ὀνείρατα. Ἄκουσε λοιπὸν πῶς ὁ Παῦλος ὁ γνωρίζων ταῦτα ἐπακριβῶς, ὄχι μόνον δὲν ἐπιζητεῖ αὐτά, ἀλλὰ καὶ εὐχεται νὰ μὴ τοῦ συμβοῦν, λέγων: «*Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ*» (Γαλ. 6,14).

629 Αὐτὴν λοιπὸν τὴν καύχησιν νὰ ἐπιδιώκης καὶ σύ, διὰ νὰ μὴ παροργίζῃς τὸν Δεσπότην. Διότι εἰς τὸν Θεὸν παρεκτρέπεσαι, ὅταν πράττῃς αὐτό, ὄχι μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν σου. Διότι οὔτε, ἐάν ἦσουν ζωγράφος καὶ εἶχες κάποιον μαθητὴν, ἔπειτα ἐκεῖνος ἀφοῦ ἀμελήσῃ νὰ ἐπιδείξῃ εἰς σέ τὰ τῆς τέχνης, τὸν πίνακα ἀφοῦ τοποθετήσῃ ἔξω διὰ τοὺς ἀπλῶς παρατηροῦντας, θά ὑπέφερες αὐτό μετὰ πραότητος. Ἐάν δὲ ἐπὶ τῶν ὁμοδούλων τοῦτο εἶναι αὐθάδεια, πολὺ περισσότερον ἐπὶ τοῦ Δεσπότης.

Ἐάν δὲ καὶ μέ ἄλλον τρόπον θέλῃς νὰ μάθῃς νὰ περιφρονῇς τὸ πρᾶγμα, ἀνυψῶσου μέ τὴν διάνοιαν, περιφρόνησε τὰ βλεπόμενα, αὔξησε τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθοῦς δόξης, γέμισε ἀπὸ φρόνημα πνευματικόν, εἰπέ πρὸς τὴν ψυχὴν, ὅπως ὁ Παῦλος εἶπεν: **B** «*Οὐκ οἶδας, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν*» (Α' Κορινθ. 6,3); καὶ ἀφοῦ ἀναπερῶσης αὐτὴν ἀπὸ ἐκεῖ, νὰ ἐπιτιμήσῃς ἐν συνεχείᾳ καὶ νὰ εἰπῇς: Σὺ ποῦ κρίνεις ἀγγέλους, θέλεις νὰ κρίνῃσαι ἀπὸ καθάρματα, καὶ νὰ ἐπαινῇσαι μαζί μέ τοὺς ὀρχηστὰς καὶ τοὺς μίμους καὶ τοὺς θηριοδαμαστὰς καὶ τοὺς ἡνιόχους; διότι οὗτοι ἐπιδιώκουν τὰς εὐφημίας αὐτάς. Ἀλλὰ σύ κατασκεύασε τὸ πτερόν ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν κραυγὴν αὐτῶν, καὶ προσπάθησε νὰ μιμηθῇς τὸν πολίτην τῆς ἐρήμου Ἰωάννην, καὶ μάθε πῶς δὲν ὑπελόγιζεν εἰς τὸ πλῆθος ἐκεῖνος, καὶ βλέπων νὰ τὸν κολακεύουν δὲν μετεστρέφετο, ἀλλὰ βλέπων ὅλους τοὺς κατοικοῦντας τὴν Παλαιστίνην νὰ εἶναι δισκορπισμένοι γύρω ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ θαυμάζουν καὶ νὰ ἐκπλήττωνται, **C** δὲν περιέπιπτε εἰς νωθρότητα ἀπὸ τὴν τοσαύτην τιμὴν, ἀλλὰ καὶ διεμαρτύρετο πρὸς αὐτούς, καὶ διδάσκων τόσον πολὺ πλῆθος ὥς νὰ ἐδίδασκεν ἓνα νεανίσκον, τοιοιουτρόπως ἐπέπληττε λέγων: «*Ὁφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν*» (Ματθ. 3,7). Καὶ ὅμως δι' αὐτὸν συνέδραμον, καὶ τὰς πόλεις ἀφῆκαν, ὥστε νὰ ἰδοῦν τὴν ἱερὰν ἐκείνην κεφαλὴν ἄλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐχαλάρωσεν αὐτόν· διότι ἦτο μακράν ἀπὸ δόξαν, καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε ἐγωϊσμόν.

Τοιοιουτρόπως καὶ ὁ Στέφανος βλέπων τὸ ἴδιον πλῆθος πάλιν ὄχι νὰ τὸν τιμᾷ, ἀλλὰ νὰ μαίνεται καὶ νὰ τρίβῃ τοὺς ὀδόντας, ἀνώτερος γενόμενος τῆς ὀργῆς αὐτῶν, ἔλεγε: «*Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις*» (Πράξ. 7,51). Τοιοιουτρόπως καὶ ὁ Ἥλιος, **D** παρόντων τῶν στρατοπέδων ἐκείνων καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πλῆθους παντός, ἔλεγεν: «*Ἔως πότε ᾤλωνεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἡγνύαις ὑμῶν*» (Γ' Βασιλ. 18,21);

Ἀλλ' ἡμεῖς ὅλους τοὺς κολακεύομεν, τοὺς ὑπηρετῶμεν, ἐξαγοράζοντες μέ τὴν δουλοπρεπῇ αὐτὴν ὑπηρεσίαν τὴν τιμὴν ἐκείνων. Διὰ τοῦτο ὅλα ἐγίναν ἄνω κάτω, καὶ ἐξεπέσαμεν ἀπὸ τὴν

χάριν αὐτήν, καὶ ἔχουν προδοθῇ αἱ ἀξίαι τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ὅλα ἔχουν παραμεληθῇ διὰ τὴν δόξαν τῶν πολλῶν.

Ἄς ἀποδιώξωμε λοιπόν τὸ πάθος, καὶ τότε θά γνωρίσωμε καλῶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν λιμένα καὶ τὴν γαλήνην. Διότι ὁ μὲν κενόδοξος ὁμοιάζει μὲ ἐκείνους πού ὑφίστανται ναυάγιον, διαρκῶς τρέμων καὶ φοβούμενος καὶ ὑπηρετῶν χιλίους δεσπότης· Ἐ ἐκεῖνος ὅμως πού εὐρίσκεται ἔξω ἀπὸ αὐτὴν τὴν τυραννίδα ὁμοιάζει μὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς λιμένας καὶ ἀπολαμβάνοντας καθαρὰν ἐλευθερίαν. Ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον μὲ ἐκείνον, ἀλλ' εἰς ὅσους εἶναι γνωστός, τόσους ἔχει δεσπότης, ἀναγκαζόμενος ὅλους νὰ τοὺς ὑπηρετῇ.

Πῶς λοιπόν θά ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν δύσκολον αὐτὴν δουλείαν; Ἄν ἄλλην ἐπιθυμήσωμε δόξαν, τὴν πραγματικὴν δόξαν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τοὺς ἀγαπῶντας τὰ σώματα, μία λαμπρότερα ὄψις ὅταν ἐμφανισθῇ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν προηγουμένην, τοιοῦτοτρόπως λοιπόν καὶ τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν δόξαν πού προέρχεται ἀπὸ ἡμᾶς, ἡ δόξα πού λάμπει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς θά δυνηθῇ νὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ αὐτὴν.

630 Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπόν ἐκείνην, καὶ ἄς σπουδάσωμεν αὐτὴν ἀκριβῶς, ὥστε ἀφοῦ θαυμάσωμε τὴν ὠραιότητα αὐτῆς, νὰ ἀποφύγωμε τὴν αἰσχροτήτα ταύτης, καὶ πολλῆς εὐχαριστήσεως νὰ ἀπολαύσωμεν, ἐντροφῶντες διαρκῶς εἰς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶθε πάντες ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμε, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ'

(Ρωμ. 10, 14-11, 6)

Β «Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐάν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὼς γέγραπται» (στ. 14-15).

Πάλιν ἐξαφανίζει τὴν συγγνώμην αὐτῶν. Διότι ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι «μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν»· καί, ὅτι «ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, Ἐ οὐχ ὑπετάγησαν», δεικνύει ἔπειτα ὅτι καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἀγνοίαν ἔχουν εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Καὶ δὲν λέγει μὲν τοιοῦτοτρόπως, ἐτοιμάζει δὲ τοῦτο κατὰ ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, καὶ σαφέστερον κάμνων τὸν ἔλεγχον διὰ τῆς ὑφάνσεως ὀλοκλήρου αὐτῆς ἐδῶ τῆς φράσεως κατὰ ἐρώτησιν καὶ ἀπάντησιν.

Πρόσεξε δέ: Ἀνωτέρω λέγει, «εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι πᾶς, ὃς

ἐάν ἐπικαλέσῃται τό ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται». Ἄλλ' ἴσως θά εἶχε κάποιος νά εἰπῇ: Καί πῶς θά ἡδύνατο νά ἐπικαλεσθοῦν αὐτόν, εἰς τόν ὁποῖον δέν ἐπίστευσαν; Ἐπειτα ἐρώτησις παρ' αὐτοῦ μετά τήν ἀντίθεσιν: Καί διατί δέν ἐπίστευσαν; Καί πάλιν ἐρώτησις: πάντως ἔχει κάποιος νά εἰπῇ: Καί πῶς ἡδύνατο νά πιστεύσουν χωρίς νά ἀκούσουν; Καί ὁμως ἤκουσαν, λέγει. **Δ** Ἐπειτα ἄλλη πάλιν ἐρώτησις: Καί πῶς ἡδύνατο νά ἀκούσουν χωρίς ἐκεῖνον πού θά κηρύξῃ; Ἐπειτα πάλιν ἀπάντησις: Καί ὁμως ἐκήρυξαν, καί πολλοί ἀπεστάλησαν εἰς αὐτό τοῦτο τό ἔργον.

Καί ἀπό ποῦ εἶναι φανερόν, ὅτι οὗτοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπεστάλησαν; Τότε κατόπιν εἰσάγει τόν προφήτην πού λέγει: «Ὡς ὥρατοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τά ἀγαθά» (στ. 15. Πρβλ. καί Ἦσ. 52,7). Βλέπεις πῶς ἀπό τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος φανερώνει τούς κήρυκας; Διότι ἵπποτε ἄλλο δέν περιήλθον οὗτοι πανταχοῦ λέγοντες, παρά μόνον τά ἀγαθά ἐκεῖνα τά ἀπόρρητα καί τήν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ πού ἔχει πραγματοποιηθῇ πρός τούς ἀνθρώπους. Ὡστε οἷαν ἀπιστεῖτε δέν ἀπιστεῖτε εἰς ἡμᾶς, λέγει, **Ε** ἀλλά εἰς τόν Ἡσαΐαν, ὁ ὁποῖος πρό πολλῶν ἐτῶν εἶπεν, ὅτι καί θά ἀποσταλῶμεν καί θά κηρύξωμεν καί θά εἰπωμεν ἐκεῖνο τό ὁποῖον εἶπομεν.

Ἐάν λοιπόν ἡ μὲν σωτηρία ἐξηρτᾶτο ἀπό τήν ἐπίκλησιν, ἡ δέ ἐπίκλησις ἀπό τήν πίστιν, ἡ δέ πίστις ἀπό τήν ἀκοήν, ἡ δέ ἀκοή ἀπό τό κήρυγμα, τό δέ κήρυγμα ἀπό τήν ἀποστολήν, ἀπεστάλησαν δέ καί ἐκήρυξαν, καί μετά ἀπό τήν ἀποστολήν, ἀπεστάλησαν δέ καί ἐκήρυξαν, καί μετά ἀπό αὐτούς ὁ προφήτης περιήρχετο δεικνύων αὐτούς καί ἀνακηρύττων καί λέγων, ὅτι οὗτοι εἶναι ἐκεῖνοι, τούς ὁποίους πρό πολλῶν χρόνων ἀνωτέρω ἐφανέρωνα, τῶν ὁποίων ἐνεκωμίαζον καί τούς πόδας καί τόν τρόπον τοῦ κηρύγματος, εἶναι ὁλοφάνερον, ὅτι ἡ ἀπιστία, δι' ἐκεῖνους ἀπέβη μόνον κατηγορία, διότι τά ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ὅλα ἔχουν συμπληρωθῇ.

631 «Ἄλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἡσαΐας γάρ λέγει: Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δέ ἀκοή διὰ ῥήματος Θεοῦ» (στ. 16-17, πρβλ. καί Ἦσ. 53,1). Ἐπειδὴ πάλιν προσέθετον ἄλλην ἀντίρρῃσιν λέγοντες, ὅτι ἄλλ' ἐάν οὗτοι ἦσαν οἱ ἀπεσταλμένοι καί οἱ παρά τοῦ Θεοῦ πεμφθέντες, ἔπρεπε ὅλοι νά ὑπακούσουν, πρόσεξε τήν σύνεσιν τοῦ Παύλου, πῶς αὐτό τοῦτο, τό ὁποῖον ἐδημιούργει τόν θόρυβον, τό δεικνύει νά εἶναι ἀναιρετικόν τοῦ θορύβου καί τῆς ταραχῆς. Διότι τί σέ σκανδαλίζει, λέγει, ὦ Ἰουδαίε, ὕστερα ἀπό τόσον πολλήν καί τόσον μεγάλην μαρτυρίαν καί ἀπόδείξιν πραγμάτων, ὅτι δέν ὑπήκουσαν πάντες εἰς τό Εὐαγγέλιον; Διότι τοῦτο ἀκριβῶς ἡ μὴ ὑπακοή ὧν, **Β** μαζί μέ τά ἄλλα ἦτο ἱκανόν νά σέ κάμῃ νά πιστεύσῃς τά λεχθέντα, διότι καί τοῦτο ἀνωτέρω προεῖπεν ὁ προφήτης. Καί πρόσεξε τήν ἀπερίγραφτον σοφίαν, πῶς περισσότερον ἀποδεικνύει αὐτό πού ἐκεῖνοι προσεδόκων καί

ἡλιπίζον νά ἔχουν ἀντίρρησην. Διότι τί ἰσχυρίζεσθε, λέγει; Ὅτι δέν ὑπήκουσαν πάντες εἰς τό Εὐαγγέλιον; Ἀλλά καί τοῦτο ἀνωτέρω προεῖπεν ὁ Ἑσαίας· μᾶλλον δέ ὄχι τοῦτο μόνον, ἀλλά καί πολύ περισσότερον ἀπό αὐτό. Σεῖς μέν κατηγορεῖτε διατί δέν ὑπήκουσαν ὅλοι· ὁ δέ Ἑσαίας λέγει περισσότερον ἀπό αὐτό. Τί λέγει δηλαδή; «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν»;

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἐξηφάνισεν αὐτόν τόν θόρυβον ἀφοῦ παρενέβαλε τόν προφήτην, πάλιν καταπιάνεται μέ τήν προηγουμένην συνέχειαν. **Γ** Ἐπειδὴ δηλαδή εἶπεν, ὅτι ἔπρεπε νά ἐπικαλεσθοῦν, οἱ δέ ἐπικαλούμενοι νά πιστεύσουν, οἱ πιστεύοντες πρῶτον νά ἀκούσουν, ἐκεῖνοι δέ πού ἐπρόκειτο νά ἀκούσουν νά ἔχουν τοὺς κηρύσσοντας, οἱ δέ κηρύσσοντας νά ἀποσταλοῦν, καί ἔδειξεν ὅτι ἀπεστάλησαν καί ὅτι ἐκήρυξαν, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο πάλιν νά εἰσάγῃ ἄλλην ἀπορίαν ἀφοῦ ἔλαβε προηγουμένως ἀφορμὴν ἀπὸ ἄλλην μαρτυρίαν τοῦ προφήτου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπήντησεν εἰς τὴν ὀλίγον πρό αὐτῆς ἀπορίαν, τοιουτοτρόπως πλέκει αὐτὴν καί τὴν συνδυάζει μέ τὰ προηγούμενα. Διότι ἐπειδὴ ἀνέφερε τόν προφήτην νά λέγῃ: «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν»; λαβὼν μέ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν, **Δ** λέγει: «*Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς*». Αὐτό δέ δέν τό ἀνέφερεν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ κάθε φοράν οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν σημεῖα, καί τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἀναστάσεως, καί πολλοὶ ἀμφέβαλλον πρὸς αὐτά, λέγει, ὅτι καί ὁμοῦς ὁ προφήτης ὑπεσχέθη, ὅτι ἐξ ἀκοῆς πρέπει νά πιστεύσωμεν. Διὰ τοῦτο προηγουμένως αὐτό προετοιμάζει καί λέγει: «*Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς*».

Ἐπειτα, ἐπειδὴ τοῦτο ἐφαίνετο ὅτι εἶναι εὐτελές, κύτταξε πῶς ἀναβιβάζει αὐτό. Διότι δέν εἶπον, λέγει, ἀπλῶς ὅτι πρέπει νά ἀκούωμεν, οὔτε ὅτι πρέπει ἀνθρωπίνους λόγους νά ἀκούσωμεν καί νά πιστεύσωμεν, ἀλλ' ἀκοὴν μεγάλην λέγω· **Ε** διότι ἡ ἀκοὴ διὰ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Διότι δέν ἔλεγον τὰ ἰδικά των, ἀλλὰ διδασκόμενοι τὰ παρά τοῦ Θεοῦ ἀνήγγελλον, πρᾶγμα τό ὁποῖον εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὰ σημεῖα. Διότι εἰς τόν Θεόν πρέπει ὁμοίως νά πιστεύωμεν καί νά πειθώμεθα καί ὅταν ὁμιλῇ καί ὅταν θαυματουργῇ· ἐπειδὴ καί τὰ ἔργα καί τὰ θαύματα προέρχονται ἀπὸ τοῦς λόγους ἐκείνου· διότι καί ὁ οὐρανός καί ὅλα τὰ ἄλλα τοιουτοτρόπως ἐστερεώθησαν.

Ἀφοῦ ἀπέδειξε λοιπόν, ὅτι πρέπει νά πιστεύσουν εἰς τοὺς προφήτας, οἱ ὅποιοι διαρκῶς διδάσκουν τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ, καί οὐδόλως πλέον νά ἐπιζητοῦν ἀκρόασιν, προσθέτει κατόπιν τὴν ἐρώτησιν, τὴν ὁποίαν ἠρώτησαν, καί λέγει: «*Ἀλλά λέγω, μή οὐκ ἤκουσαν*» (στ. 18); Διότι, λέγει, τί, ἐάν ἀπεστάλησαν οἱ κηρύσσοντας, καί ἐκήρυξαν, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα διετάχθησαν, 632 οὗτοι δέ δέν ἤκουσαν; Ἐπειτα μέ ὅλην τὴν δύναμιν ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν: «*Μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καί εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν*» (στ. 18, πρβλ. καί Ψαλμ. 18,5). Τί λέγεις, λέγει; δέν

ἤκουσαν· Ἡ οἰκουμένη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἤκουσαν· καὶ σεῖς εἰς τοὺς ὁποίους τόσον πολὺ χρόνον παρέμειναν οἱ κήρυκες, καὶ ἀπὸ ὅπου κατήγοντο, δὲν ἠκούσατε; καὶ πῶς ὑπάρχει δικαιολογία; Δίκαι ἐάν τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἤκουσαν, πολὺ περισσότερον σείς.

Ἐπειτα πάλιν ἄλλη ἐρώτησις: «**Ἀλλὰ λέγω, μὴ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω**» (στ. 19); Διότι τί, ἐάν ἤκουσαν μὲν, δὲν ἠνόησαν δέ τὰ λεχθέντα, οὐτε κατενόησαν, ὅτι αὐτοὶ ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀποσταλέντες; **Β** δὲν εἶναι ἀξιοὶ συγγνώμης ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀγνοίας; Καθόλου. Διότι ὁ Ἡσαΐας ἐχαρκτήρισεν αὐτοὺς, ἀφοῦ εἶπεν: «**Ὡς ὥραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελισμένων εἰρήνην**» καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοῦ πάλιν αὐτὸς εἶναι ὁ νομοθέτης· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε: «**Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει· Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς**» (στ. 19, πρβλ. καὶ Δευτ. 32, 21). Ὡστε καὶ ἀπὸ αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσουν τοὺς κήρυκας, ὅχι ἐπειδὴ ἠπίστησαν αὐτοὶ μόνον, ὅχι ἐπειδὴ εἰρήνην ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, ὅχι ἐπειδὴ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα εὐηγγελίζοντο, ὅχι ἐπειδὴ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης ὁ λόγος ἐσπεύρετο, **Γ** ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ τοὺς κατωτέρους αὐτῶν, τοὺς προερχομένους ἐξ εἰδωλολατρῶν εἶδον νὰ εὐρίσκωνται εἰς περισσοτέραν τιμὴν. Διότι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ἤκουσαν οὗτοι, οὐτε οἱ πρόγονοι αὐτῶν, ταῦτα ἐξαίφνης ἐσπούδαζον ἐκεῖνοι· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο σημεῖον ὑπερβολικῆς τιμῆς, πού ἠρέθιζεν αὐτοὺς, καὶ ὠδήγει εἰς ζῆλον, καὶ εἰς ἐνθύμωσιν τῆς προφητείας τοῦ Μωϋσέως τῆς λεγούσης: «**Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει**». Διότι βεβαίως δὲν ἦτο μόνον τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς ἀρκετὸν νὰ ἐμβάλῃ αὐτοὺς εἰς ζῆλον, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἔθνος πού ἀπῆλause ταῦτα ἦτο τόσον εὐτελές, ὥστε οὐτε νὰ ὑπολογίζεται εἰς εἶναι ἔθνος. «**Ἐγὼ γὰρ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, Δ** φησὶν, **ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς**». Διότι τί ἦτο περισσότερον ἀσύνετον ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας; τί δὲ περισσότερον εὐτελές;

Κύτταξε πῶς δι' ὧν ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἄνωθεν εἰς αὐτοὺς γνωρίσματα καὶ σημεῖα σαφῆ τῶν καιρῶν τούτων, ὥστε νὰ διανοίξῃ τὴν πώρωσιν αὐτῶν. Διότι αὐτὸ πού συνέβαινε δὲν ἦτο εἰς γωνίαν μικράν, ἀλλ' εἰς ξηράν καὶ θάλασσαν, καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης· καὶ ἔβλεπον χίλια νὰ ἀπολαμβάνουν ἀγαθὰ οἱ πρότερον παρ' αὐτῶν περιφρονούμενοι. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἀντιληφθοῦν, ὅτι αὐτὸ τοῦτο εἶναι τὸ ἔθνος, περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὁ Μωϋσῆς: «**Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, Ε** ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς».

Ἀραγε λοιπὸν μόνον ὁ Μωϋσῆς εἶπεν αὐτό; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε: «**Πρῶτον Μωϋσῆς**», δεικνύων ὅτι καὶ δεύτερος θὰ ἔλθῃ λέγων τὰ ἴδια καὶ τρανότερον καὶ σαφέστερον. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἀνωτέρω εἶπε: «**Κράζει Ἡσαΐας**», τοιουτοτρόπως καὶ ἔδω: «**Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει**» (στ. 20). Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον λέγει,

τοῦτο σημαίνει: Ἐβιάσθη καί προσεπάθησε νά μή εἰπῇ τίποτε σκοτεινόν, ἀλλά νά τοποθετήσῃ τά πράγματα γυνά καί ἐμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν σας, μᾶλλον δέ προτιμῶν νά κινδυνεύῃ ἀπό τήν φανεράν ὁμιλίαν του, παρά, ἀποβλέπων εἰς τήν σωτηρίαν του, νά καλύπτῃ τήν ἀγνωμοσύνην σας. Καίτοι βεβαίως δέν ἦτο ἴδιον τῆς προφητείας νά ὁμιλήσῃ τόσον σαφῶς. 633 Ἄλλ' ὅμως διά νά ἐμφράξῃ τά στόματά σας, πάρα πολύ σαφῶς καί κατηγορηματικῶς προλέγει τά πάντα ἐξ ὑπεροχῆς.

Πάντα, ποῖα; Καί τήν ἰδικήν σας ἀπομάκρυνσιν, καί τήν εἰσαγωγὴν ἐκείνων, οὕτω λέγων: «Εὐρέθην τοῖς ἐμέ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμέ μὴ ἐπερωτῶσι» (στ. 20. Πρβλ. καί Ἡσ. 65,1). Ποιοὶ λοιπόν εἶναι οἱ μὴ ζητοῦντες; ποῖοι οἱ μὴ ἐπερωτῶντες; Ὅλοφάνερρον ὅτι δέν εἶναι Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἔθνῶν, οἱ μὴδέποτε γνωρίσαντες αὐτόν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ὁ Μωϋσῆς ἐχαρακτήρισεν αὐτοὺς εἰπών: «Οὐκ ἔθνη, καὶ ἔθνη ἀσυνέτω», τοιοῦτοτρόπως καί ἐδῶ ἀπὸ τῆς ἰδίας βάσεως φανερώων αὐτοὺς, τῆς ὑπερβολικῆς δηλαδὴ ἀγνοίας· Β πρᾶγμα τό ὁποῖον ἦτο μεγίστη κατηγορία κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι οἱ μὴ ζητοῦντες εὗρον καί οἱ ζητοῦντες ἔχασαν.

«Πρὸς δέ τόν Ἰσραὴλ λέγει Ὁλην τήν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖρας μου πρὸς λαόν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα» (στ. 21). Εἶδες πῶς ἡ ἀπορία ἐκείνη καί παρά πολλῶν ζητουμένη εὕρισκεται ἀνωτέρω καί ὑπάρχουσα εἰς τοὺς προφητικoὺς λόγους, καί σαφῶς λυομένη; Τί σημαίνει δέ αὐτό; Ἦκουσες τόν Παῦλον ποῦ ἔλεγε προηγουμένως: «Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δέ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε». Τό ἴδιον καί ὁ Ἡσαίας λέγει ἐδῶ· Ὁ διότι τό «εὐρέθην τοῖς ἐμέ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμέ μὴ ἐπερωτῶσι», τό ἴδιον εἶναι μέ τόν λόγον, ὅτι «ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην».

Ἐπειτα δεικνύων, ὅτι τό γινόμενον δέν ἐξηρτᾶτο μόνον ἀπὸ τήν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί ἀπὸ τήν διάθεσιν τῶν προσελθόντων, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καί ἡ πῶσις ἐκείνων ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς φιλονεικίας τῶν ἀπειθησάντων, ἄκουσε τί προσέθεσε: «Πρὸς δέ τόν Ἰσραὴλ λέγει Ὁλην τήν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖρας μου πρὸς λαόν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα», ἡμέραν ἐδῶ ἐννοῶν ὅλον τόν προηγούμενον χρόνον· Δ ἡ δέ ἐκπέτασις τῶν χειρῶν φανερώνει τήν κλήσιν καί παρόρμησιν καί παράκλησιν. Ἐπειτα δεικνύων, ὅτι ὁλόκληρον τό κακόν ἀνήκει εἰς ἐκείνους, λέγει: «Πρὸς λαόν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα».

Εἶδες πόση εἶναι ἡ κατηγορία; Διότι οὗτοι μὲν οὔτε δταν τοὺς παρεκάλει ἐπεισθήσαν, ἀλλά καί ἀντεῖπον, καί ταῦτα ὅχι μίαν φοράν, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς, ἀλλά καί καθ' ὅλον τόν χρόνον, ἂν καί ἔβλεπον νά πράττῃ αὐτά· ἄλλοι ὅμως οἱ ὁποῖοι ποτέ δέν ἐγνώρισαν αὐτόν ἠδυνήθησαν νά προσελκύσουν αὐτόν. Ε Ὅμως δέν λέγει, ὅτι αὐτοὶ ἠδυνήθησαν νά προσελκύσουν

αυτόν, ἀλλὰ καταβιβάζων καὶ τὰ φρονήματα τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ἐθνικῶν, καὶ δεικνύων ὅτι ἡ χάρις αὐτοῦ εἰργάσθη τὸ πᾶν, λέγει, ὅτι «*ἐγὼ ἐμφανὲς ἐγενόμην, καὶ ἐγὼ εὐρέθην*». Λοιπὸν δὲν ἔχουν τίποτε ἐκεῖνοι, λέγει; Καθόλου· ἀλλὰ τὸ νὰ λάβουν τὰ εὐρεθέντα καὶ νὰ κατανοήσουν τὰ φανέντα, τοῦτο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοὺς εἰσέφεραν.

Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ λέγουν οὗτοι, διατὶ λοιπὸν δὲν ἐφανερώθης καὶ εἰς ἡμᾶς; τὸ περισσότερον αὐτοῦ ἀναφέρει, ὅτι ὄχι μόνον ἐφανερώθην, ἀλλὰ καὶ παρέμεινα, ἐκτείνων τὰς χεῖρας καὶ παρακαλῶν, ἐπιδεικνύων φροντίδα πατρός φιλοστόργου καὶ μητρός πού ἀγαπᾷ τὰ τέκνα. Κύτταξε πῶς σαφεστάτην προσέθεσε τὴν λύσιν ὄλων τῶν προηγουμένως διαπορηθέντων, **634** δεῖξας ὅτι ἡ ἀπώλεια συνέβη ἐξ αἰτίας τῆς διαθέσεως αὐτῶν, καὶ ὅτι ἀπὸ παντοῦ εἶναι ἀνάξιοι συγγνώμης. Διότι παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἤκουσαν καὶ ἠνόησαν τὰ λεγόμενα, οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠθέλησαν νὰ προσέλθουν.

Καὶ τὸ πολὺ περισσότερον, ὅτι ὄχι μόνον ἔκαμεν αὐτοὺς νὰ ἀκούσουν αὐτά, οὔτε μόνον νὰ κατανοήσουν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει μεγαλύτεραν δύναμιν πρὸς τὴν διέγερσιν, δηλαδὴ νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ ἐνφ' φιλονεικοῦν καὶ ἀντιλέγουν, καὶ τοῦτο προσέθεσε. Ποῖον ἀκριβῶς τοῦτο; Τὸ νὰ ἐρεθίσῃ καὶ νὰ παραζηλώσῃ αὐτοὺς. Διότι γνωρίζετε τὴν τυραννίαν τοῦ πάθους, καὶ πόσῃν δύναμιν ἔχει ἡ φύσις τῆς ζηλοτυπίας εἰς τὸ νὰ διαλύσῃ ὅλο τὸ πείσμα, **B** καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ αὐτοὺς πού εἶχον καταπέσει. Καὶ διατὶ πρέπει νὰ ἀναφέρω τοῦτο ἐφαρμοζόμενον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ βεβαίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων καὶ ἐπὶ τῆς ἀώρου ἡλικίας τῶν παιδίων ἐπιδεικνύεται νὰ ἔχῃ πολλήν δύναμιν; Διότι καὶ παιδίον πολλάκις ἂν καὶ παρεκαλεῖτο δὲν προσῆλθε πρὸς τὸν πατέρα, ἀλλ' ἔμεινεν εἰς τὸ πείσμα του· ὅταν δμως ἄλλο παιδίον ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὸν πατέρα, τὸ πρῶτον ἂν καὶ δὲν ἐκαλεῖτο τώρα ἐπανῆλθε πρὸς τοὺς πατρικοὺς κόλπους, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν κατάρθωσεν ἡ παράκλησις, τοῦτο ἔκαμεν ἡ παραζήλωσις. Τὸ ἴδιον λοιπὸν ἔκαμε καὶ ὁ Θεός. Διότι δὲν παρεκάλεσε μόνον, **C** καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινε, ἀλλὰ καὶ τὸ πάθος τῆς ζηλοτυπίας διήγειρεν εἰς αὐτοὺς, μέ τὸ νὰ εἰσάγῃ τοὺς πολὺ κατωτέρους αὐτῶν (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως δημιουργεῖ παραζήλωσιν), ὄχι εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων, ἀλλὰ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ σπουδαιότερον καὶ κάμνει τὸ πάθος τυραννικώτερον, εἰς τὰ πολὺ μεγαλύτερα ἐκείνων καὶ ἀναγκαιότερα, καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα οὔτε εἰς ὄνειρον ποτέ αὐτοὶ ἐφαντάσθησαν. Ἄλλ' οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσῆλθον. Ποίας λοιπὸν συγγνώμης θά ἦσαν ἄξιοι, ἀφοῦ ὕστερα ἀπὸ τόσῃν ἀφθονίαν ἐπέδειξαν τὸ πείσμα; Οὐδεμιᾶς.

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν αὐτός δὲν λέγει, ἀφήνει δὲ εἰς τὸν ἐκ τῶν ἀκροατῶν κατανοοῦντα νὰ συλλογισθῇ αὐτὸ ἐκ τοῦ συμπεράσματος τῶν λεχθέντων, **D** καὶ πάλιν αὐτὸ προετοιμάζει διὰ τῶν ἐξῆς

μετά τῆς συνήθους εἰς αὐτόν σοφίας. Διότι ἐκεῖνο τό ὅποιον ἔκαμεν εἰς τὰ προηγούμενα, εἰσάγων ἐρωτήσεις καί ἐπὶ τοῦ νόμου καί ἐπὶ τοῦ λαοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεγαλυτέραν κατηγορίαν ἀπό τὴν πραγματικὴν, ἔπειτα εἰς τὴν ἀπάντησιν ἡ ὁποία ἀνέτρεπεν αὐτὴν συγχωρῶν τόσα, ὅσα ἠθέλε, καί τὰ πράγματα παρείχεν, ὥστε νά καθιστᾷ τόν λόγον μὴ φορτικόν, τό ἴδιον πράττει καί ἐδῶ, γράφων τοιοῦτοτρόπως: «**Λέγω οὖν, μὴ ἀπόσωτο ὁ Θεός τόν λαόν αὐτοῦ, ὃν προέγνω; μὴ γένοιτο**» (στ. 1). Καί εἰσάγει σχῆμα ἀμφιβάλλοντος, λαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν λεχθέντων, **Ε** καί ἀφοῦ ἀνέφερε τοῦτο τό φοβερόν, μέ τὴν ἀπόσβεσιν αὐτοῦ, κατόπιν ἔκαμε παραδεκτόν ἐκεῖνο πού ἠκολούθησε, πρᾶγμα τό ὅποιον δι' ὅλων τῶν προηγούμενων προσεπάθει νά ἀποδείξῃ, τοῦτο προετοιμάζων καί ἐδῶ. Ποῖον δηλαδὴ τοῦτο; Ὅτι καί ἂν ἀκόμη εἶναι ὀλίγοι ἐκεῖνοι πού ἔχουν σωθῇ, ἔχει πραγματοποιηθῇ ἡ ὑπόσχεσις. Διὰ τοῦτο δέν εἶπεν ἀπλῶς «**τόν λαόν**», ἀλλὰ προσέθεσεν «**ὃν προέγνω**».

Ἐπειτα προσθέτων ἀπόδειξιν διὰ νά μὴ ἀπομακρύνῃ τόν λαόν, λέγει: «**Καί γάρ ἐγώ Ἰσραηλῆτις εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν**» (στ. 1). Ἐγώ, λέγει, ὁ διδάσκαλος, ὁ κήρυξ. Ἐπειδὴ λοιπόν ἐφαίνετο τοῦτο ὅτι εἶναι ἀντίθετον τῶν προηγουμένως λεχθέντων εἰς τοὺς λέγοντας: «**Τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν**»; καί «**ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖρας πρὸς λαόν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα**» καί «**παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει**», 635 δέν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν, οὔτε εἰς τό νά εἰπῇ «**μὴ γένοιτο**», ἀλλὰ ἐτοιμάζει αὐτό πάλιν ἀναλαμβάνων καί λέγων: «**Οὐκ ἀπόσωτο ὁ Θεός τόν λαόν αὐτοῦ**» (στ. 2). Ἀλλὰ τοῦτο, λέγει, δέν εἶναι ἐτοιμασία, ἀλλ' ἀπόφανσις. Κύτταξε λοιπόν τὴν ἐτοιμασίαν καί τὴν προηγουμένην καί τὴν μετὰ ἀπὸ αὐτὴν. Διότι προηγουμένη μὲν εἶναι ἡ φανέρωσις, ὅτι αὐτός ἀπὸ ἐκεῖ κατήγετο· δέν θά συνέβαινε δέ τοῦτο, ἐάν ἐπρόκειτο νά ἀπομακρύνῃ αὐτοῦς. Δηλαδὴ δέν θά ἐξέλεγε τοῦτον ἀπὸ ἐκεῖ, τοῦτον εἰς τόν ὅποιον ἐνεπιστεύθη ὅλον τό κήρυγμα καί τὰς ὑποθέσεις τῆς οἰκουμένης, **Β** καί ὅλα τὰ μυστήρια, καί ὅλην τὴν οἰκονομίαν.

Αὕτη μὲν λοιπόν μία ἐτοιμασία· δευτέρα δέ μετὰ ἀπὸ ἐκείνην ὁ λόγος: «**Τόν λαόν, ὃν προέγνω**»· τουτέστιν τόν ὅποιον ἐγνώριζε σαφῶς, ὅτι εἶναι ἐπιτήδειος καί τὴν πίστιν νά δεχθῇ· διότι καί τρεῖς χιλιάδες καί πέντε χιλιάδες καί δέκα χιλιάδες ἦσαν ἐξ ἐκείνων οἱ πιστεύσαντες.

Διότι διὰ νά μὴ λέγῃ κάποιος: «**Σὺ λοιπόν εἶσαι ὁ λαός; καὶ ἐπειδὴ σὺ ἐκλήθης, τό ἔθνος ἐκλήθη**»; προσέθεσεν: «**Οὐκ ἀπόσωτο τόν λαόν αὐτοῦ, ὃν προέγνω**». Ὡς νά ἔλεγεν: Ἐχω μετ' ἐμοῦ τρεῖς χιλιάδας, ἔχω πέντε χιλιάδας, **Σ** ἔχω δέκα χιλιάδας. Τί λοιπόν; ὁ λαός εἰς τρεῖς χιλιάδας καί πέντε χιλιάδας καί δέκα χιλιάδας περιωρίσθη τό σπέρμα ἐκεῖνο τό μιμούμενον εἰς τό πλῆθος τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καί τὴν ἄμμον τὴν θαλασσίαν; καί τοιοῦτοτρόπως ἐξαπατᾷς ἡμᾶς καί παραλογίζεις, ὅλον τόν λαόν τοποθε-

τῶν εἰς τόν ἑαυτόν σου καί εἰς τοὺς ὀλίγους τοὺς μετὰ σοῦ; καὶ μᾶς ἐγέμισες μέ ἀπατηλὰς ἐλπίδας λέγων, ὅτι ἐξεπληρώθη ἡ ἐπαγγελία, ἐνῷ ὅλοι ἔχουν ἀπολεσθῆ καὶ εἰς ὀλίγους ἡ σωτηρία ἔχει περιορισθῆ; Κομπορρημοσύνη εἶναι αὐτά καὶ ἐγωῖσμός καὶ δέν ἀνεχόμεθα τὰ σοφίσματα αὐτά.

Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπόν αὐτά, κύτταξε πῶς διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιφέρει τὴν λύσιν, χωρὶς μὲν νὰ θέσῃ τὴν ἀντίθεσιν, πρό δέ τῆς ἀντιθέσεως προετοιμάζων τὴν λύσιν αὐτῆς ἀπὸ παλαιᾶς ἱστορίας.

Β Ποία λοιπόν εἶναι ἡ λύσις; «Οὐκ οἶδατε ἐν Ἡλῖα, φησί, τί λέγει ἡ Γραφή; ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ; Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν· κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου (Γ' Βασιλ. 19,10). Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἀνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν» (στ. 2-5). **Ε** Ἐκεῖνο δέ τό ὅποιον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Δέν ἀπεμάκρυνεν ὁ Θεός τόν λαόν· διότι ἐάν τόν ἀπεμάκρυνεν οὐδένα θά ἐδέχετο· ἐάν δέ ἐδέχθη μερικούς, δέν ἀπεμάκρυνε.

Καί ὅμως, λέγει, ἐάν δέν ἀπεμάκρυνε, ὅλους θά ἐδέχετο. Καθόλου. Διότι καί ἐπὶ τοῦ Ἡλῖα εἰς ἑπτὰ χιλιάδας περιορίσθησαν τὰ τῆς σωτηρίας, καὶ τώρα δέ ὅπως εἶναι φυσικόν πολλοί εἶναι ἐκεῖνοι πού ἔχουν πιστεύσει. Ἐάν δέ σεῖς ἀγνοῇτε, τοῦτο οὐδόλως εἶναι θαυμαστόν, ἀφοῦ καὶ ὁ προφήτης ἐκεῖνος, ὁ τόσον μέγας καὶ τόσον σπουδαῖος ἀνὴρ, ἡγνόει· ἀλλ' ὁ Θεός ἐτακτοποιεῖ τὰ ἰδικά του, ἔστω καί ἂν ὁ προφήτης ἡγνόει. Πρόσεξε δέ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, πῶς εἰς τὴν προετοιμασίαν τοῦ προκειμένου θέματος, χωρὶς νὰ τό ἀντιληφθοῦν θά αὐξήσῃ τὴν κατηγορίαν αὐτῶν. Διότι διὰ τοῦτο ἐνεθυμήθη καὶ ὅλην τὴν μαρτυρίαν, διὰ νὰ διαπομπεύσῃ τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν, **636** καὶ νὰ δείξῃ, ὅτι εἶναι τοιοῦτοι ἄνωθεν. Διότι ἐάν δέν ἤθελε τοῦτο, ἀλλ' ἐν μόνον προσεπάθει νὰ δείξῃ, ὅτι ὅλος ὁ λαός ὑπάρχει εἰς τοὺς ὀλίγους, θά ἔλεγεν, ὅτι καί ἐπὶ τοῦ Ἡλῖα ἀπέμειναν ἑπτὰ χιλιάδες· τώρα δά ὅμως ἀναγινώσκει ἅπασαν τὴν μαρτυρίαν ἄνωθεν. Διότι παντοῦ προσεπάθει νὰ δείξῃ, ὅτι τίποτε παράδοξον δέν ἔπραξαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τὰ συνήθη καὶ προμελετημένα. Διότι διὰ νὰ μὴ λέγουν ὅτι ὡς πλάνον ἐφονεύσαμεν τόν Χριστόν, καὶ ὡς ἀπατεῶνας καταδιώκομεν τοὺς ἀποστόλους, ἐπιφέρει τὴν μαρτυρίαν ἡ ὁποία λέγει: «Κύριε, τοὺς προφῆτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν». **Β**

Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ κάμῃ τόν λόγον δυσβάστακτον, μαζί μέ τὴν ἀναφορὰν τῆς μαρτυρίας περιβάλλει καὶ ἄλλην αἰτίαν. Διότι δέν ἀναφέρει ὅπως προηγουμένως πού ἤθελε νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, ἀλλὰ προσπαθὼν ἄλλα τινά νὰ ἀποδείξῃ καὶ ἀποστερεῖ αὐτοὺς πάσης συγγνώμης καὶ ἀπὸ τὰ προηγουμένως γενόμενα. Διότι κύτταξε πῶς ἡ κατηγορία εἶναι πολὺ ἰσχυρά καὶ γίνεται ἀπὸ τοῦ προσώπου. Διότι αὐτός πού κατηγορεῖ δέν εἶναι οὔτε ὁ

Παῦλος, οὔτε ὁ Πέτρος καί ὁ Ἰάκωβος καί ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει θαυμασθῆ ἀπό αὐτοὺς περισσότερον πάντων, ἡ κορωνίς τῶν προφητῶν, ὁ φίλος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφοσιωθεὶς τόσον πολὺ ὑπὲρ αὐτῶν, **Γ** ὥστε καί εἰς πείναν νά παραδοθῇ, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μέχρι σήμερον ποτέ δέν ἔχει ἀποθάνει. Τί λέγει λοιπόν οὗτος; «*Κύριε τοὺς προφῆτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καὶ ὑπελείφθην ἐγὼ μόνος, καὶ ζητοῦσε τὴν ψυχὴν μου*». Τί θά ἡδύνατο νά γίνῃ σκληρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν θηριωδίαν; Διότι ἐνῶ ἔπρεπε νά παρακαλοῦν ὑπὲρ ἐκείνων πού ἤδη εἶχον ἁμαρτήσῃ, αὐτοὶ καὶ αὐτόν ἤθελον νά φονεύσουν· πράγματα τὰ ὁποῖα ἅπαντα ἀπεστέρουν αὐτοὺς πάσης συγγνώμης. Διότι οὔτε ὅταν διήρκει ἡ πείνα, ἀλλὰ ὅταν ἐπεκράτησεν ἡ εὐημερία, **Δ** καὶ ὅταν ἡ αἰσχὺνὴ διελύθη, καὶ ὅταν οἱ δαίμονες κατησχύνθησαν, καὶ ὅταν ἐδειχθῇ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅταν ὁ βασιλεὺς ὑπέκυψεν, ἐκεῖνοι ἐτόλμων ταῦτα, μεταβαίνοντες ἀπὸ φόβου εἰς φόβους, καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ ἐκείνους πού διώρθωναν τὴν νοοτροπίαν αὐτῶν φονεύοντες.

Διότι τί θά εἶχον νά εἰποῦν; μήπως καὶ ἐκεῖνοι ἦσαν πλάνοι; μήπως καὶ ἐκείνους δέν ἐγνώρισαν ἀπὸ ποῦ κατήγοντο; Ἀλλὰ σὰς ἐλύπουν; Ὅμως σωστά ἔλεγον. Τί δέ καὶ τὰ θυσιαστήρια; μήπως καὶ τὰ θυσιαστήρια σὰς ἐλύπουν; μήπως καὶ αὐτὰ σὰς παρώργιζον; Κύτταξε πόσου πείσματος, πόσης αὐθαδεῖας δείγματα πάντοτε παρουσίαζον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον λέγει ὁ Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς: **Ε** «*Τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων καὶ τοὺς ἰδίους προφῆτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ τῷ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων*» (Α' Θεσσ. 2,14-15). Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον λοιπόν καὶ ἐδῶ λέγει, ὅτι καὶ τὰ θυσιαστήρια κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφῆτας ἐφόνευσαν.

Ἀλλὰ τί λέγει εἰς αὐτόν ἡ ὑπόδειξις; «*Κατέλιπον ἐμαυτῷ ἐπτακισχιλίους ἀνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ*» (Γ' Βασ. 19,18). Ποῖαν σχέσιν λοιπόν ἔχουν ἐκεῖνα πρὸς τὰ παρόντα, λέγει; Καὶ πάρα πολὺ μὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὰ παρόντα. Διότι φανερώνει ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι ὁ Θεὸς πάντοτε συνηθίζει νά σώζῃ τοὺς ἀξίους, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐπαγγελία ἔχει δοθῇ πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἀνωτέρω δι' ἐκείνων πού ἔλεγεν: **637** «*Εάν ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται*» καὶ «*εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν*» (Ρωμ. 9,27-29). Δεικνύει δέ καὶ ἀπὸ ἐδῶ διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων: «*Οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν*».

Κύτταξε πῶς ἐκάστη λέξις διατηρεῖ τὴν ἰδικήν της εὐγένειαν, καὶ ἐμφαίνει καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν σωζομένων. Διότι μέ τὸ νά εἰπῇ μὲν «*ἐκλογὴν*», ἔδειξε τὸν δεδοκιμασμένον χαρακτήρα ἐκείνων· **Β** μέ τὸ νά εἰπῇ δέ «*χάριτος*», ἔδειξε τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ.

«Εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων, ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι ἐστὶ χάρις. Εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις, ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἐστὶν ἔργον» (στ. 6) Πάλιν μετὰ τῶν λεχθέντων ἐπανέρχεται εἰς τὴν φιλονεικίαν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐδῶ ἐναντιοῦται, καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀποστερεῖ αὐτοὺς τῆς συγγνώμης. Διότι, λέγει, δὲν δύνασθε νὰ εἰπῆτε, ὅτι προφητῆται μὲν ἐκάλουν, καὶ ὁ Θεὸς παρεκάλει, καὶ τὰ πράγματα ἐφώναζον, καὶ ἡ παραζήλωσις ἦτο ἱκανὴ νὰ μᾶς προσελκύσῃ· Ὡς φορτικά δὲ ἦσαν τὰ διατασσόμενα, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθημεν νὰ προσέλθωμεν, ἐπειδὴ ἀπαιτούσαμε ἐπίδειξιν ἔργων, καὶ κατορθώματα κοπιώδη· οὕτε τοῦτο δηλαδὴ δύνασθε νὰ εἰπῆτε. Διότι πῶς θὰ ἀπητεῖ ταῦτα ὁ Θεὸς ἀπὸ σαῶς, ὅποτε καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπρόκειτο τοῦτο νὰ ἐπισκιάξῃ; Ταῦτα δὲ εἶπε θέλω νὰ φανερώσῃ, ὅτι πάρα πολὺ ἠθέλεν αὐτοῖς νὰ σωθοῦν. Διότι οὐχὶ μόνον ἡ σωτηρία εἰς αὐτοὺς προεχώρει εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν ἦτο μεγίστη δόξα, ἡ ἐπίδειξις δηλαδὴ τῆς φιланθρωπί-
ας του. Διὰ τοῦ λοιπὸν ἐφοβήθη νὰ προσέλθῃς, χωρὶς νὰ ἀπαι-
τοῦνται ἀπὸ σοῦ ἔργα; διὰ τοῦ δὲ στασιάζεις καὶ φιλονεικεῖς, ἀφοῦ
εὐρίσκεται ἡ ἐνώπιόν σου ἡ χάρις, καὶ νόμον μου προβάλλεις
χωρὶς λόγον καὶ ματαίως. Διότι δὲν θὰ σωθῇς ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ
ταύτην θὰ βλάβῃς τὴν δωρεάν. Διότι ἐάν ἐπιμένῃς ἀπὸ ἐκεῖ νὰ
σώζεσαι, θὰ ἐξαφανίσῃς αὐτὴν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι τοῦτο εἶναι παράδοξον, προλαβὼν εἶπεν ὅτι καὶ αἱ ἐπτά χιλιάδες ἐκεῖνοι ἐκ τῆς χάριτος ἐσώθησαν. Ὅταν εἰπῇ δηλαδὴ, ὅτι τοιοῦτοτρόπως καὶ τώρα ὑπόλειμμα ὑπῆρξε κατ' ἐκλογὴν χάριτος, δεικνύει ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῆς χάριτος ἐσώθησαν. Καὶ ὅχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ μέ τὴν φράσιν «κατέλιπον ἑμαυτῶν»· διότι τοῦτο φανερῶνει, ὅτι τό περισ-
σότερον αὐτὸς εἰσέφερε.

Καὶ ἐάν διὰ τῆς χάριτος, λέγει, διὰ τοῦ δὲν σωζόμεθα πάντες; Εἰ
Διότι δὲν θέλετε· ἡ χάρις δηλαδὴ, ἔστω καὶ ἂν εἶναι χάρις, σώζει
ἐκείνους πού θέλουν, ὅχι ἐκείνους πού δὲν θέλουν καὶ πού
ἀποστρέφονται αὐτήν, καὶ πού πολεμοῦν πρὸς αὐτήν διαρκῶς καὶ
ἐναντιώνονται. Εἶδες πῶς δι' ὅλου ἐκεῖνο ἀποδεικνύει, τὸ «οὐχ
οἶον δέ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 9,6), δεικνύων ὅτι
εἰς τοὺς ἀξίους ἦλθεν ἡ ἐπαγγελία, καὶ ὅτι οὗτοι, ἂν καὶ εἶναι
ὀλίγοι, δύνανται νὰ εἶναι λαὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ πράγματι εἰς τὸ
προοίμιον τῆς Ἐπιστολῆς μετὰ μεγαλυτέρας ἐμφάσεως ἀνέφερεν
αὐτό εἰπών: «Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες» (Ρωμ. 3,3); καὶ χωρὶς
μέχρις αὐτοῦ νὰ σταθῇ, ἀλλὰ προσθέσας: «Γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς
ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης». Καὶ τώρα δὲ πάλιν μέ ἄλλον
τρόπον αὐτό ἀποδεικνύει, καὶ τῆς χάριτος φανερῶνει τὴν δύνα-
μιν, καὶ διαρκῶς ἄλλους μὲν νὰ σώζωνται, ἄλλους δὲ νὰ κατα-
στρέφονται.

638 Ἄς εὐχαριστῶμεν λοιπὸν, διότι ἀνήκομεν ἀνάμεσ εἰς
τοὺς σωζομένους, καὶ ἂν καὶ δὲν ἠδυνήθημεν διὰ τῶν ἔργων νὰ
σωθῶμεν, ἐσώθημεν διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δὲ εὐχαρι-

στῶμεν, ἅς μὴ πράττωμεν τοῦτο μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων καὶ πράξεων. Αὕτη δηλαδή εἶναι ἡ ἀκριβὴς εὐχαριστία, ὅταν ἐκεῖνα πράττωμεν, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ δοξάζεται· ὅταν ἀποφύγωμεν ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπηλλάγημεν. Διότι ἐὰν ἀφοῦ παρεξεδράπημεν ἐναντίον βασιλέως, ἀντὶ νὰ τιμωρηθῶμεν ἐτιμῆθημεν, ἔπειτα πάλιν παρεξεδράπημεν, ἀκριβῶς ὥς νὰ εἶχομεν περιπέσει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀχαριστίαν, δικαίως θὰ ἐτιμωρούμεθα μέ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, καὶ μέ πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν προηγουμένην. **Β** Διότι ἡ προηγουμένη παρεκτροπὴ δὲν μᾶς ἐδείκνυε τόσον ἀχαρίστους, ὅπως ἡ μετὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν πολλὴν εὐεργεσίαν.

Ἄς ἀποφύγωμεν λοιπόν ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπηλλάγημεν, καὶ ἅς μὴ εὐχαριστῶμεν μόνον μέ τό στόμα, διὰ νὰ μὴ λέγῃται καὶ δι' ἡμᾶς: «Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ» (Ἦσ. 29, 13). Διότι πῶς δὲν εἶναι ἀτοπον, ὅταν οἱ μὲν οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, σὺ δέ, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγένοντο οἱ οὐρανοὶ πού δοξάζουν, πράττεις τοιαῦτα ὥς νὰ βλασφημῇται ἐξ αἰτίας σου ὁ δημιουργὸς σου Θεός;

Διὰ τοῦτο ἐπομένως δὲν εἶναι μόνον ἐκεῖνος πού βλασφημεῖ, **Γ** ἀλλὰ καὶ σὺ κατόπιν εἶσαι ὑπεύθυνος τῆς κολάσεως. Διότι δὲν εἶναι οἱ οὐρανοὶ πού ἀφήνοντες φωνὴν δοξάζουν τὸν Θεόν, ἀλλ' ἄλλους παρασκευάζοντες εἰς τοῦτο διὰ τῆς ἐμφανίσεως, καὶ ὁμοῦς αὐτοὶ λέγονται ὅτι διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. Τοιουτοτρόπως καὶ ἐκεῖνοι πού ζοῦν βίον θαυμαστόν, ἔστω καὶ ἂν σιωποῦν, τὸν Θεόν δοξάζουν, ἐνῷ ἄλλοι ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν δοξάζουν αὐτόν. Διότι δὲν θαυμάζεται τόσον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὅσον ἀπὸ τὸν καθαρὸν βίον. Ὅταν λοιπόν διδάσκωμεν πρὸς εἰδωλολάτρας, δὲν φέρομεν τὸν οὐρανόν εἰς τό μέσον, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους, **Δ** ἐνῷ διέκειντο χειρότερον τῶν θηρίων, τοὺς ἐπεισε νὰ γίνουν ἐφάμιλλοι τῶν ἀγγέλων. Καὶ ὅταν παρουσιάζωμεν αὐτὴν τὴν μεταβολήν, ἐμφράσσομεν τὰ στόματα αὐτῶν.

Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ καλύτερος ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ δύναται νὰ ἀποκτήσῃ ψυχὴν λαμπροτέραν ἀπὸ τὴν ὠραιότητά αὐτοῦ. Διότι αὐτός μὲν βλεπόμενος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον δὲν ἐπεισε καὶ πολὺ· ὁ Παῦλος ὁμοῦς ὀλίγον χρόνον ἀφοῦ ἐκήρυξε, προσήλκυσεν ὅλην τὴν οἰκουμένην. Διότι εἶχε ψυχὴν οὐχὶ κατωτέραν τοῦ οὐρανοῦ, δυναμένην ὅλους νὰ τοὺς προσελκύσῃ. **Ε** Διότι ἡ ἰδική μας μὲν οὐτε τῆς γῆς δὲν εἶναι ἀξία, ἡ ψυχὴ ὁμοῦς ἐκείνου ἦτο καὶ τῶν οὐρανῶν ἀνταξία. Διότι ὁ οὐρανός μὲν ἔχει στηριχθῇ ἐπειδὴ διατηρεῖ τὸν ἰδικόν του ὄρον καὶ τὸν κανόν· τὸ ὕψος ὁμοῦς τῆς ψυχῆς ἐκείνου ὑπερέβη ἀπαντας τοὺς οὐρανούς, καὶ ὁμιλεῖ μέ αὐτόν τὸν Χριστόν· καὶ ἡ ὠραιότης δὲ αὐτῆς ἦτο τοιαύτη, ὥστε αὐτὴ νὰ ἀνακηρύττῃ καὶ τὸν Θεόν. Διότι τὰ μὲν ἄστρα οἱ ἄγγελοι ἐθαύμασαν ὅταν ἐδημιουργήθησαν· τὸν Παῦλον ὁμοῦς αὐτός ὁ Χριστὸς ἐθαύμασεν εἰπών: «Σκεὸς ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος» (Πράξ. 9, 15). Καὶ τοῦτον μὲν τὸν οὐρανόν νεφέλῃ πολλὰ-

κίς ἐκάλυψε τὴν ψυχὴν ὁμῶς τοῦ Παύλου οὐδεὶς πειρασμός ἐκάλυψεν, ἀλλ' εἰς τὰς τρικυμίας ἐφαίνετο λαμπρότερος ἀπὸ σταθεράν μεσημβρίαν, καὶ ὁμοίως ἐλαμπεν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ πρὸ τῶν νεφῶν. Διότι ὁ ἥλιος ποῦ ἐλαμπεν εἰς τὸν Παῦλον δὲν ἐξέπεμπε τοιαύτας τὰς ἀκτῖνας, 639 ὥς νὰ συσκοτιζῶνται ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ καὶ τότε περισσότερον ἐξέλαμπον. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν: « Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται » (Β' Κορινθ. 12,9).

Ἄς ἔχωμεν ζῆλον λοιπὸν νὰ μιμηθῶμεν αὐτόν, καὶ τίποτε δὲν θὰ εἶναι οὔτε ἐν σχέσει πρὸς ἡμᾶς οὗτος ὁ οὐρανός, ἐάν θέλωμεν, οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ὁ κόσμος· διότι ταῦτα ἐδημιουργήθησαν δι' ἡμᾶς, οὐχὶ ἡμεῖς διὰ ταῦτα. Ἄς δεῖξωμεν ὅτι εἴμεθα ἄξιοι νὰ ὑπάρχουν αὐτά δι' ἡμᾶς. Διότι ἂν φανῶμεν ἀνάξιοι αὐτῶν, πῶς θὰ εἴμεθα ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Καὶ ἐάν εἶναι ἀνάξιοι νὰ βλέπουν τὸν ἥλιον πάντες, ὅσοι μὲ τὴν ζωὴν τῶν κάμνουν νὰ βλασφημῆται ὁ Θεός, εἶναι ἀνάξιοι νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ κτίσματα ποῦ δοξάζουν αὐτόν, οἱ βλασφημοῦντες αὐτόν· ἐπειδὴ καὶ υἱός ποῦ φέρεται μὲ αὐθάδειαν πρὸς τὸν πατέρα του, Β εἶναι ἀνάξιος νὰ ἀπολαμβάνῃ ὑπηρεσίαν ἐνφ' οἱ ὑπηρετᾷ εὐδοκιμοῦν.

Ἐπομένως διὰ τοῦτο ταῦτα μὲν καὶ πολλὴν δόξαν θὰ ἀπολαύσουν ἡμεῖς ὁμῶς θὰ ὑποστῶμεν κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Πόσης ἀθλιότητος λοιπὸν θὰ ἦτο, ἡ μὲν κτίσις ἢ διὰ σέ δημιουργηθεῖσα εἰς ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ νὰ διαπλάσσεται, ἡμεῖς δὲ οἱ γενόμενοι τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς ὀκνηρίας νὰ πεμπώμεθα εἰς ἀπώλειαν καὶ γέενναν, ἡμεῖς διὰ τοὺς ὁποίους ἡ κτίσις θὰ ἀπολαύσῃ τὴν μεγάλην ἐκείνην εὐημερίαν;

Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν αὐτό, ὅσοι μὲν ἔχομεν καθαρὰν ψυχὴν, C ἄς διατηρήσωμεν αὐτὴν τοιαύτην· μᾶλλον δὲ καὶ ἄς αὐξήσωμεν τὴν λαμπρότητα αὐτῆς· ὅσοι δὲ ἔχομεν ἀκάθαρτον, ἄς μὴ ἀπογοητευθῶμεν. « Ἐάν γάρ ὥσι, φησὶν, αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὥς φοινικοῦν, ὥς χιόνα λευκανῶ· καὶ ἐάν ὥσιν ὥς κόκκινον, ὥσεϊ ἔριον λευκανῶ » (Ἠσ. 1,18). Ὅταν δὲ ὁ Θεός ὑπόσχεται, νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς, ἀλλ' ἐκεῖνα νὰ πράττῃς, διὰ τῶν ὁποίων θὰ δυνηθῇς νὰ προσελκύσῃς τὰς ὑποσχέσεις αὐτάς.

Σοὺ ἔχουν συμβῇ χίλια δεινὰ καὶ ἔχεις ἁμαρτήσῃ; Καὶ τί τοῦτο; Διότι ἀκόμη δὲν ἀπῆλθες εἰς τὸν ἄδην, ὅπου οὐδεὶς θὰ ἐξομολογηθῇ· δὲν ἔχει διαλυθῇ ἀκόμη τό θέατρον τῆς ζωῆς σου, καὶ ἔχεις σταθῇ ἐντός τοῦ σκάμματος, D καὶ δύνασαι καὶ δι' ἐσχάτης πάλης νὰ ἐξαφανίσῃς ὅλας τὰς ἥττας. Δὲν ἔχεις εὐρεθῇ ἀκόμη, ἐκεῖ ὅπου εὐρέθη ὁ πλούσιος, διὰ νὰ ἀκούσῃς, ὅτι « χάος ἐστὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν » (Λουκ. 16,26)· διότι ἀκόμη δὲν ἔφθασεν ὁ νυμφίος, ὥστε νὰ φοβηθῇ κάποιος νὰ σοῦ μεταδώσῃ ἔλαιον· ἀκόμη δύνασαι νὰ ἀγοράσῃς καὶ νὰ ἀποθέσῃς. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη ὁ λέγων: « Μήποτε οὐ μὴ ἀρκέσῃ καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν » (Ματθ. 25,9)· ἀλλ' ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ πωλοῦντες, οἱ γυμνοὶ, οἱ

πεινῶντες, οἱ ἄσθενεῖς, οἱ κατοικοῦντες εἰς φυλακὴν. Θρέψον τούτους, ἐνδύσον ἐκείνους, ἐπίσκεψαι τοὺς κειμένους χαμαί, καὶ περισσότερον ἀπὸ τὰς πηγὰς θά φθάσῃ τό ἐλαιον.

Δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Χρησιμοποίησε καὶ εἰς πρῶτον τὸν καιρὸν, **Ε** καὶ κάμε ἀποκοπὰς τῶν χρεῶν, καὶ εἰπέ εἰς τὸν ὀφείλοντα τοὺς ἑκατὸν κάδους τοῦ ἐλαίου: «*Δέξαι σου τὸ γραμματεῖον, καὶ ποίησον πεντήκοντα*» (Λουκ. 16,6). Καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἐπὶ λόγων καὶ ἐπὶ ὧν τῶν ἄλλων ὁμοίως πράττε, μιμούμενος τὸν οἰκονόμον ἐκείνον· καὶ ταῦτα καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς νὰ συμβουλευῇς. Διότι ἀκόμη εἶσαι κύριος τῶν λόγων αὐτῶν· ἀκόμη δὲν περιῆλθες εἰς ἀνάγκην νὰ παρακαλῇς ἄλλον ὑπὲρ τούτων, ἀλλ' ἔχεις ἐξουσίαν καὶ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ἄλλους νὰ συμβουλευῇς· ὅταν ὁμως ἀπέλθῃς ἐκεῖ, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ δυνηθῇς νὰ πράττῃς ὅπως πρέπει· **640** εὐλόγως. Διότι σύ πού ἔλαβες τοσαύτην προθεσίαν, καὶ μὴτε τὸν ἑαυτὸν σου μὴτε ἄλλον ὠφέλησες, πῶς ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ εὗρεθῇς ὑπὸ τὰς χεῖρας τοῦ δικαστοῦ, θὰ δυνηθῇς νὰ ἐπιτύχῃς αὐτὴν τὴν χάριν;

Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἀφοῦ συγκεντρώσωμεν, ἅς ἀφοσιωθῶμεν πάρα πολὺ εἰς τὴν σωτηρίαν μας, καὶ ἅς μὴ προδώσωμεν τὴν εὐκαιρίαν τοῦ παρόντος βίου. Διότι εἶναι δυνατόν, εἶναι δυνατόν καὶ εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς νὰ εὐареστήσωμεν εἰς τὸν Θεόν· εἶναι δυνατόν καὶ μὲ τὴν διαθήκην νὰ εὐδοκιμήσωμεν, ὅχι τόσον μὲν ὅσον ὅταν εἴμεθα εἰς τὴν ζωὴν, εἶναι ὁμως δυνατόν.

Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἄν ἐγγράψῃς αὐτὸν μετὰ τῶν κληρονόμων σου, καὶ ἀπονείμῃς εἰς αὐτὸν ἓν μέρος ἀπὸ ὅλην τὴν περιουσίαν σου. **Β** Δὲν ἔθρεψες αὐτὸν ὅταν εὗρίσκεσο εἰς τὴν ζωὴν; Τοῦλάχιστον ἀφοῦ ἀπέλθῃς, ὅτε οὐκέτι εἶσαι κύριος, νὰ μεταδώσῃς εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὰ ἰδικά σου· εἶναι φιλόανθρωπος ὁ Θεός, δὲν τὰ ὑπολογίζει ὅλα μὲ ἀκρίβειαν ἐν σχέσει πρὸς σέ. Βεβαίως εἶναι μεγαλυτέρου μὲν πόθου καὶ περισσοτέρου μισθοῦ, ἢ διατροφή αὐτοῦ ἀπὸ σέ ὅταν ἔχῃς· ἐάν ὁμως δὲν ἔπραξες αὐτὸ τοῦτο, τοῦλάχιστον κάμε τό δεύτερον· ἄφησε αὐτὸν συγκληρονόμον μὲ τοὺς παῖδας σου. Ἐάν ὁμως καὶ τοῦτο διστάζῃς, σκέψου, ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ ἔκαμε σέ συγκληρονόμον αὐτοῦ, καὶ ἐξαφάνισε τὴν ἀπανθρωπίαν.

Διότι ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχῃς, ἀφοῦ οὔτε τῶν παίδων σου δὲν κάμνεις αὐτὸν κοινωνόν, ἐκείνον πού ἔκαμε σέ κοινωνόν τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐσφάγη χάριν σοῦ; **Γ** καὶ ὁμως αὐτός ὅλα ὅσα ἔκαμε, δὲν τὰ ἔκαμε ἀποδίδων κάποιαν ὀφειλήν, ἀλλὰ ἐπιδεικνύων χάριν· σύ ὁμως ὕστερα ἀπὸ τόσον πολλὰς εὐεργεσίας κατέστης καὶ ὀφειλέτης.

Ἄλλ' ὁμως καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, τόσον σέ στεφανώνει, ὥς νὰ λαμβάνῃς χάριν, ὅχι ὥς νὰ ἀπαιτῇ ὀφειλήν, καὶ ταῦτα, ἐνῶ πρόκειται νὰ λαμβάνῃ τὰ ἰδικά του.

*Ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα περιέχονται εἰς τὰς Διαθήκας πρέπει νά
εἶναι ψυχωφελῆ*

Δώσε λοιπόν εἰς αὐτόν χρήματα τὰ ἐν συνεχείᾳ ἄχρηστα εἰς σέ, καί ἀπό τὰ ὁποῖα δέν εἶσαι κύριος, καί θά σοῦ δώσῃ βασιλείαν τήν διαρκῶς χρήσιμον εἰς σέ, καί μαζί μέ ἐκείνην καί τὰ ἐδῶ θά χαρίσῃ. **Δ**ιότι ἂν γίνῃ συγκληρονόμος τῶν παίδων, ἀνακουφίζει τήν ὀρφανίαν αὐτῶν, διαλύει τὰς προσβολάς, ἀποκρούει τὰ κακά σχέδια, ἐμφράσσει τὰ στόματα τῶν συκοφαντῶν· ἔστω καί ἂν αὐτοί δέν δύνανται νά προστατεύσουν τὰς διαθήκας, αὐτός θά τὰς προστατεύσῃ, καί δέν θά ἀφήσῃ νά διασπασθοῦν. Ἐάν δέ καί εἰς τοῦτο συγκατατεθῇ, θά ἀναπληρώσῃ ὅλα τὰ ἐγγεγραμμένα ἀπό τόν ἑαυτόν του, μετά περισσοτέρας φιλοτιμίας, ἐπειδή μίαν φοράν ἐτιμήθῃ νά ἐγγραφῇ. Ἄφησε λοιπόν αὐτόν κληρονόμον· διότι πρὸς αὐτόν πρόκειται νά ἀπέλθῃς· αὐτός σοῦ ἐκδικάζει τήν δίκην ὅλων τῶν ἐδῶ πραχθέντων.

Ἀλλά ὑπάρχουν μερικοὶ τόσον ἄθλιοι καί ταλαίπωροι, **Ε** οἱ ὁποῖοι ἂν καί δέν ἔχουν παῖδας δέν ἀνέχονται νά πράττουν αὐτό, ἀλλά καταδέχονται νά διανέμουν τὰ ἰδικά των εἰς παρασίτους καί κόλακας, καί εἰς τόν δεῖνα καί τόν δεῖνα μᾶλλον, παρά εἰς τόν Χριστόν πού τόσον πολὺ τοὺς εὐηργέτησεν· ἀπό τὰ ὁποῖα τί θά ἠδύνατο νά γίνῃ περισσότερον παράλογον; Διότι τοὺς τοιούτους, ἔστω καί ἂν τοὺς συγκρίνῃ τις μέ ὄνους, ἔστω μέ λίθους, οὐδόλως ποτέ δέν θά εἰπῇ κάτι ἄξιον τῆς ἀνοησίας καί τῆς ἀναισθησίας αὐτῶν, οὔτε δύνανται νά εὖρῃ τις εἰκόνα πού νά δύνανται νά παραστήσῃ τήν τρέλλαν αὐτῶν καί τήν παραφροσύνην. Διότι ποίας συγγνώμης θά τύχουν οὗτοι, ἀφοῦ δέν ἔθρεψαν αὐτόν ὅταν ἔζων, ὅταν καί ἐνῶ πρόκειται νά ἀπέλθουν πρὸς αὐτόν, οὔτε καί ἀπό τὰ χρήματα ταῦτα, τῶν ὁποίων κατόπιν δέν εἶναι κύριοι, θελήσουν νά χαρίσουν κάτι μικρόν εἰς αὐτόν, ἀλλά τόσον ἐχθρικῶς διάκεινται, ὥστε οὔτε ἀπό ἐκεῖνα πού ἔγιναν ἄχρηστα εἰς αὐτούς νά μεταδώσουν; **641**

Δέν βλέπεις πόσοι ἐκ τῶν ἀνθρώπων δέν κατηξιώθησαν οὔτε αὐτοῦ τοῦ τέλους, ἀλλ' ἀπῆλθον αἰφνιδίως; Σέ ὁμως ὁ Θεός σέ ἔκαμε κύριον καί νά παραγγείλῃς τὰ πρέποντα, καί νά ὁμιλήσῃς περὶ τῶν πραγμάτων, καί νά διαθέσῃς ἅπαντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τήν οἰκίαν. Ποίαν λοιπόν ἀπολογίαν θά ἔχῃς, ὅταν καί ταύτην ἀφοῦ ἔλαβες παρ' αὐτοῦ τήν χάριν, προδώσῃς τήν εὐεργεσίαν, καί σταθῇς ὡς ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτως τῶν προγόνων τῆς πίστεώς σου; Διότι ἐκεῖνοι μὲν καί ὅταν ἔζων ἐπώλουν ἅπαντα, καί ἔφερον παρά τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· **Β** σὺ ὁμως οὔτε ὅταν ἀποθνήσκῃς δέν μεταδίδεις ἐν μέρος εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Τό μὲν λοιπόν εἶναι καλύτερον καί παρέχει πολλήν παρρησίαν, τό νά διοθρώνῃς δηλαδή τήν πενίαν ἐνῶ ζῇς· ἂν ὁμως δέν θελήσῃς ἐκεῖνο, τοῦλάχιστον ἐνῶ ἀποθνήσκεις πρᾶξε κάτι γενναῖον. Βε-

βαίως τοῦτο μὲν δὲν δεικνύει πολλήν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστόν πάντως ὁμῶς ἀγάπην. Διότι ἐάν δὲν θά ἀποκτήσης τὴν πρωτοκαθεδρίαν μαζί μέ τούς ἄρνας, ἀλλ' ὁμῶς δὲν εἶναι μικρόν τό νά εὐρεθῇς τοῦλάχιστον μετά ἀπό ἐκείνους, καί νά μὴ σταθῇς μετά τῶν ἐρίφων, οὔτε ἐξ εὐωνύμων. Ἄν δέ δὲν πράττης τοῦτο, ποία δικαιολογία θά σέ ἐξαιρέσῃ, **Γ** ὅταν δὲν σέ κάμνη φιλόανθρωπον οὔτε ὁ φόβος τοῦ θανάτου, οὔτε τό γεγονός δι' ἀχρηστα θά σοῦ γίνουν ἐν συνεχείᾳ τά χρήματα, οὔτε τό νά ἀφήσῃς ἀσφάλειαν εἰς τά τέκνα, οὔτε τό νά προαποθέσῃς ἐκεῖ πολλήν συγγνώμην διὰ τόν ἑαυτόν σου;

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ἰδιαιτέρως μὲν, ὅταν εἰσθε ἐν ζωῇ, νά ἀφήνετε εἰς τούς ἔχοντας ἀνάγκην ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τό περισσότερον μέρος. Ἐάν ὁμῶς μερικοὶ εἶναι τόσον μικρόψυχοι, ὥστε νά μὴ ἀνέχωνται τοῦτο, τοῦλάχιστον ὑπό τῆς ἀνάγκης ἃς γίνουν οὗτοι φιλόανθρωποι. Διότι ὅταν μὲν ἐξῆς, ὡς ἀθάνατος, τοιοῦτοτρόπως διέκεισο πρὸς τά ὑπάρχοντα· τώρα δά ὁμῶς, ἐπειδὴ ἔμαθες, ὅτι ἔγινες θνητός, τοῦλάχιστον τώρα διάλυσε τὴν πίστιν, ὅτι εἶσαι ἀθάνατος, καί σκέψου διὰ τά ἰδικά σου ὡς θνητός· **Δ** μᾶλλον δέ, ὡς ὀφείλων νά ἀπολαμβάνῃς διαρκῶς τὴν ἀθάνατον ζωὴν.

Διότι ἂν καί εἶναι φορτικόν αὐτό πού πρόκειται νά λεχθῇ, καί πληρὲς φρίκης, ἀλλ' ὁμῶς εἶναι ἀναγκαῖον νά εἰπῶμεν: ἀρίθμησε μετά τῶν δούλων σου τόν Δεσπότην. Ἐλευθερώνεις τούς δούλους; Ἐλευθέρωσε τόν Χριστόν ἀπό πείναν καί ἀνάγκην καί ἀπό φυλακάς καί γυμνότητα. Ἐφρίξες πού τό ἤκουσες; Λοιπὸν εἶναι φρικωδέστερον, ὅταν οὔτε αὐτό τοῦτο δὲν πράττης. Καί ἐδῶ μὲν ὁ λόγος σέ ἔκαμε νά μουδιάσῃς, ὅταν δέ ἀπέλθῃς ἐκεῖ, **Ε** καὶ ἀκούσῃς τά πολὺ φοβερώτερα ἀπὸ αὐτά, καί βλέπῃς τὰ ἀνεπανόρθωτα βασανιστήρια, τί θά εἰπῇς, πρὸς ποῖον θά καταφύγῃς, ποῖον θά καλέσῃς σύμμαχον καί βοηθόν; τόν Ἀβραάμ; Ἀλλὰ δὲν θά ἀκούσῃ. Ἀλλὰ τὰς παρθένους ἐκεῖνας; Ἀλλ' οὔτε αὐταὶ θά σοῦ μεταδώσουν ἀπὸ τό ἔλαιον. Ἀλλὰ τόν πατέρα, ἀλλὰ τόν πάππον; Ἀλλ' οὔτε ἐκ τούτων εἶναι κάποιος κύριος, ἔστω καί ἂν εἶναι πάρα πολὺ ἅγιος, ὥστε νά ἀκυρώσῃ τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην.

Ἄρα λοιπὸν αὐτὰ ἀφοῦ συλλογισθῇς, τόν μόνον πού εἶναι κύριος νά ἐξαλείψῃ τό χειρόγραφον τό ἰδικόν σου, καί νά σβήσῃ τὴν φλόγα ἐκείνην, αὐτόν ἱκέτευε καί παρακάλει καί κάμε ἴλεων ἤδη, τρέφων καί ἐνδύων διαρκῶς, **642** ὥστε καί ἀπὸ ἐδῶ νά ἀπέλθῃς μετά χρηστῆς ἐλπίδος, καί ὅταν εὐρεθῇς ἐκεῖ νά ἀπολαύσῃς τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὅποια εἶθε ὅλοι ἡμεῖς νά ἐπιτύχωμεν, μέ τὴν χάριν καί τὴν φιλοανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καί μετά τοῦ ὁποίου ἡ δόξα εἰς τόν Πατέρα, ἅμα καί εἰς τό ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

II

ΟΜΙΛΙΑΙ IB' - IO'

(ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ)

(79)

ΛΟΓΟΣ IB.

¹Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐ-
τοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα.

“ΟΠΕΡ καὶ ἔμπροσθεν ^αἔφθην εἰπὼν, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι Β
εἰς τὸν ἠθικὸν συνεχῶς ἐκβαίνει λόγον, ^βοὐχ ὥσπερ ἐν ταῖς

²³ Gen. iii. 5.

²⁴ 2 Cor. ii. 11.

¹ CAP. VI. v. 5.

¹ τὸ δὲ αἷτιον] ὁ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν. τοῦτο γὰρ τὸ αἷτιον G. ^m τοῖς
om. A.E.F.H.I. ⁿ πόλεμον G. Statim καὶ φυλάσσεται G. καὶ φυλάσσεται I.
βαδῶς om. B. ^o τῷ ἰσθμῷ B.G. ^p ἐκείνην om. G. ^q τὸ] τὸν A.F.G.
Μοχ λόγον προ λέγων G. ^r ἡμέρα] ὥρα I. Statim φάγητε πρὸ φάγοιτε
A.B.D.E.G.H.I. ^s φράττον om. G. Μοχ κατάμαθεῖ ιδετω. HOM. XII.
^a ἔφθην εἰπὼν] εἶπον E. ^b οὐχ] πλὴν οὐχ E.

ἄλλαις ἐπιστολαῖς, εἰς δύο διαιρῶν αὐτάς, ^δ τὸ μὲν πρῶτον τοῖς δόγμασιν ἀφορίζει, ^ε τὸ δὲ ἕτερον τῇ τῶν ἡθῶν ἐπιμελείᾳ. Ἄλλ' οὐκ ἐνταῦθα οὕτως, ἀλλὰ δι' ὅλης αὐτῆς ἀναμιξ τοῦτο ποιεῖ, ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον. Δύο τοίνυν ἐνταῦθα νεκρώσεις ^β εἶναί φησι, καὶ θανάτους δύο· καὶ τὴν μὲν ^γ ὑπὸ Χριστοῦ γεγενῆσθαι ἐν τῷ βαπτίσματι, τὴν δὲ ὑφ' ἡμῶν ὀφείλειν ^κ γίνεσθαι διὰ τῆς μετὰ ταῦτα σπουδῆς. Τὸ μὲν γὰρ ταφῆναι τὰ πρότερα ἁμαρτήματα, τῆς αὐτοῦ γέγονε δωρεᾶς· τὸ δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα μέναι νεκροὺς τῇ ἁμαρτίᾳ, τῆς ἡμετέρας δεῖ γενέσθαι ἔργον σπουδῆς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πολλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸν θεὸν ὁρῶμεν βοηθοῦντα ἡμῖν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἰσχύει τὸ βάπτισμα μόνον τὸ τὰ πρότερα ἀφανίσαι πλημμελήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται. Ὡςπερ οὖν ^ι ἐν ἐκείνοις τὴν πίστιν εἰσήνεγκας, ἵνα ἀφανισθῇ οὕτω καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς προθυμίας ἐπίδειξαι τὴν μετα-
D βολήν, ἵνα μὴ πάλιν σαυτὸν καταρρυπάνῃς. Ταῦτα ^μ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα συμβουλευὼν φησὶν· “Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα.” Εἶδες πῶς ἐπῆρε τὸν ἀκροατὴν, πρὸς τὸν δεσπότην ^π αὐτὸν εὐθέως ἀναγαγὼν τὸν αὐτοῦ, καὶ πολλὴν δεῖξαι σπουδάσας τὴν ὁμοιότητα; Διὰ τοῦτο ^ο οὐδὲ εἶπε, θανάτω, ἵνα μὴ ἀντίπῃς, ἀλλ', “ὁμοιώματι θανάτου” οὐ γὰρ ἡ οὐσία· αὐτὴ ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ ἐξ ἁμαρτιῶν ἄνθρωπος, τουτέστιν, ἡ κακία. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ γὰρ ἐκοινωνήσαμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου· ἀλλὰ τί; “Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν,” τῷ τῆς φυτείας ὀνόματι τὸν ἐκ ταύτης καρπὸν ἡμῖν αἰνιζά-
E μενος. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ταφὴν ἐν τῇ γῇ, καρπὸν τῆς οἰκουμένης τὴν σωτηρίαν ἤνεγκεν· οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον ταφὴν ἐν τῷ βαπτίσματι, καρπὸν ἤνεγκε τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμόν, τὴν υἰοθεσίαν, τὰ μυρία ἀγαθά· ἵοῖται δὲ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ὕστερον δῶρον. Ἐπεὶ οὖν ἡμεῖς μὲν ἐν ὕδατι, αὐτὸς δὲ ἐν γῇ, καὶ ἡμεῖς μὲν κατὰ τὸν τῆς ἁμαρτίας λόγον, ἐκεῖνος δὲ κατὰ τὸν τοῦ σώματος ἐτάφη, διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε,

^ε εἰς δύο δ. αὐτάς pro δ. αὐτάς εἰς δύο omnes. ^δ τὸ] τὸν A.D.E.F.H. καὶ τὸν B.I. Mox ἀφορίζει I. et ex corr. B. ^ε τὸ] τὸν A.B.D.E.F.H.I. Statim δεύτερον pro ἕτερον G.H. ^ι ἐπιμελείᾳ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἀλλὰ E.F. ἐπιμελείᾳ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὕτως· ἀλλὰ D. ^κ ἀναμιξ A.E.I. ^β εἶναί φησι A.B.D.E.F.H.I. φησὶν εἶναί G. εἶναι aberat. ^γ ὑπὸ τοῦ Χρ. A.E.F. H.I. ^κ γενέσθαι A.E.H. ^ι ἐν om. G. Mox εἰσήνεγκες idem. ^μ γὰρ] δὲ E. ^π αὐτὸν εὐθέως pro εὐθέως αὐτὸν A.B.D.E.F.H. αὐτὸν om. G. Statim ἀνάγων A.G.H. ^ο οὐδὲ] οὐκ H. ^φ αὕτη Edd. ἱσ. αὕτη Sav. marg. αὕτη est in nostris omnibus. ^ψ αἰσῇ] εἴση G. Mox ὕστερον om. B. ^τ τὸν τ. σ. ἐτάφη] τὴν τ. σ. ταφὴν G.

σύμφυτοι ^ετῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, “ τῷ ὁμοιώματι τοῦ ^εθανάτου.” Θάνατος ^νμὲν γὰρ καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, ἀλλ’ οὐ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου. Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἐν τῷ θανάτῳ ἐγενόμεθα σύμφυτοι, “ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα” ἀνάστασιν ἐνταῦθα τὴν μέλλουσαν λέγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω περὶ θανάτου δια- 531
λεχθεὶς καὶ εἰπὼν, “ Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;” οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως διελέχθη σαφῶς, ἀλλὰ ^ωπερὶ πολιτείας τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα, κελεύσας ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῆσαι διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὸν αὐτὸν ἀναλαβὼν λόγον, ἐκείνην ^εἡμῖν λοιπὸν προαναφωνεῖ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ περὶ ταύτης φησὶ τῆς ἐκ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης· γὰρ εἰπὼν, “ Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ,” οὐκ εἶπεν, ὅτι ^εκαὶ τοῦ ὁμοιώματος τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα, ^αἀλλὰ, “ τῆς ἀναστάσεως.” Ἰνα γὰρ B
μὴ λέγῃς, καὶ πῶς, ^βεἰ μὴ ἀπεθάνομεν ὡς ἀπέθανεν, ἀναστήσόμεθα ὡς ἀνέστη; ἡνίκα μὲν τοῦ θανάτου ἐμνημόνευσεν, οὐκ εἶπε, σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, “ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου” ἡνίκα δὲ τῆς ἀναστάσεως, ^δοὐκέτι εἶπε, τῷ ὁμοιώματι τῆς ἀναστάσεως, ἀλλ’, αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. Καὶ οὐκ εἶπε, γεγόναμεν, ἀλλ’, “ ἐσόμεθα,” καὶ τούτῳ ^επάλιν τῷ ῥήματι δηλῶν ἐκείνην τὴν οὐδέπω γεγενημένην ἀνάστασιν, ἀλλὰ ^εμέλλουσαν.

- (80) Εἶτα βουλόμενος ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὸν λόγον, δείκνυσιν ἑτέραν ἀνάστασιν ἐνταῦθα ^εγενομένην πρὸ ἐκείνης, ἵνα ἀπὸ τῆς C
παρούσης καὶ τῇ μελλούσῃ πιστεῖται. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι σύμφυτοι ἐσόμεθα τῆς ἀναστάσεως, ἐπήγαγε· ^εΤοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας.” ^βὁμοῦ καὶ αἰτίαν καὶ ὑπόδειξιν τῆς μελλούσης τιθεὶς ἀναστάσεως. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐσταύρωται,

2 v. 6.

^ε τοῦ θανάτου G. ^ε θανάτου] + αὐτοῦ B. ^ν μὲν om. H. ^ω περὶ om. I.
x ἡμῶν A.E.F.H. ἡμῶν ex corr. I. ^γ εἰπὼν, εἰ γὰρ σ.] Sic B.D.F.G.H.I.
εἰπὼν γὰρ σ. E. εἰπὼν γὰρ σ. (sic) A. Edebatur εἰπὼν γὰρ, εἰ σ. ^ε καὶ
accessit ex A.B.D.E.F.H.I. Statim τῷ ὁμοιώματι I. ^α ἀλλὰ τῆς δ.] Sic
A.B.E.F.H.I. ἀλλὰ ὁπλῶς τῆς δ. D. ἀλλὰ καὶ τῆς δ. Edd. Pro his verbis
plane diversa, ἀλλὰ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θ. ἐσόμεθα habet G. ^β εἰ καὶ μὴ I.
Statim ἀποθάνομεν G. ἀπεθάνομεν E.H. ^ε ἐμνημόνευσεν B. ^δ οὐκ εἶπε E.
receptum a Montef. τῷ ἀντὶ ὁμ. om. G. οὐ τῷ ὁμ. φησὶ, τῆς δ. ἀλλὰ τῆς δ.
ἐσόμεθα. καὶ τούτῳ κ. τ. ε. I. ^ε πάλιν τῷ ῥ. δηλῶν A.B.D.E.F.H.I. τῷ ῥ.
πάλιν δηλῶν G. πάλιν δηλῶν τῷ ῥ. Edd. ^ε μένουσαν F. ^ε γεγενημένην G.
^h Haec ὁμοῦ καὶ — τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας desunt in I.

ἀλλὰ, “συνεσταίρωται,” ἐγγὺς ἰάγων τὸ βάπτισμα τῷ σταυρῷ. ^κ Διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγε, “Σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγόναμεν.” “Ἴνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας,” οὐ ^μ τὸ σῶμα τοῦτο οὕτω καλῶν, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν ἅπασαν. Ὡς περ γὰρ ὁ ἄνθρωπον παλαιὸν λέγει τὴν ὁλόκληρον κακίαν, οὕτω καὶ ὁ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου τὴν ἀπὸ ὁ διαφόρων μερῶν πονηρίας συγκειμένην πάλιν κακίαν. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἰαντοῦ τοῦ Παύλου τούτου αὐτὸ διὰ τῶν ἐξῆς ἐρμηνεύοντος ἄκουστον. Εἰπὼν γὰρ, “Ἴνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας,” ἐπήγαγε “Τοῦ μηκέτι δουλεῖν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ.” Ταύτη γὰρ αὐτὸ εἶναι βούλομαι νεκρὸν, οὐχ ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, ἀλλ’ ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν. Καὶ προῶν ἔτι σαφέστερον αὐτὸ ποιεῖ. ³ “Ὁ γὰρ ἀποθανὼν, φησὶ, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.” Περὶ παντὸς ἀνθρώπου τοῦτο φησιν, ὅτι ὥς περ ὁ ἀποθανὼν ἀπῆλλαται τοῦ λοιποῦ ἁμαρτάνειν, νεκρὸς κείμενος, οὕτω καὶ τὸν ἀναβάντα ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδή περ ἅπαζ ἀπέθανεν ἐκεῖ, νεκρὸν δεῖ μένειν διαπαντὸς τῇ ἁμαρτίᾳ. Εἰ τοίνυν ἀπέθανες ἐν τῷ βαπτίσματι, μένε νεκρός· καὶ γὰρ ἕκαστος ἀποθανὼν, οὐκέτι ἁμαρτάνειν ὕδυναίτ’ ἂν· εἰ δὲ ἁμαρτάνεις, λυμαίνῃ τοῦ θεοῦ τὴν δωρεάν. Ἀπαιτήσας τοίνυν τὸσαυτὴν ἡμᾶς φιλοσοφίαν, καὶ τὸν στέφανον ἐπάγει ταχέως, λέγων· ⁴ “Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χρ:στῷ.” Καίτοι ^α καὶ τοῦτο πρὸ τοῦ στεφάνου ^β μέγιστος στέφανος, ^γ τὸ κοινωνῆσαι τῷ δεσπότῃ· πλὴν ἀλλὰ καὶ ⁵³² ἕτερον ^δ διδάσκει, φησὶν, ἑπαθλον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Τὴν αἰώνιον ζωὴν. “Πιστεύομεν γὰρ, ^ε φησὶν, ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ.” Καὶ πόθεν τοῦτο δηλον; ⁵ “Ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει.” Καὶ σκόπει πάλιν αὐτοῦ τὴν

3 v. 7.

4 v. 8.

5 v. 9.

¹ ἀγαγὼν A.F.H. ^κ διὸ καὶ ἂν. ἔλεγε om. A.E.F.H. ¹ τῆς ἁμαρτίας om. G. ^μ τὸ σῶμα om. G. οὕτω om. B. ^υ ἀνθ. π. pro π. ἀνθ. omnes. ^ο τὸ σῶμα Edd. τὸ deest in omnibus. Post σῶμα add. ἁμαρτίας E. ^ν τῶν διαφ. Edd. τῶν abest ab omnibus. Statim μερῶν πονηρίαν A. et a pr. man. B. (μερῶν erat.) πονηρίων ex corr. B. πονηρίας om. D.E. Post κακίαν add. φησὶ E. ^ι αὐτοῦ pro ἀπὸ B.D.E.F.G.H.I. ἄκουσαν αὐτοῦ (et mox om. ἀκουσον) A. ^ι τοῦτο om. I. αὐτὸ om. A.E.F.H.I. ^ε ἐρμηνεύοντος (—ένταν H.) pro ἐρμηνεύσαντος omnes. ^ε τοῦ λοιποῦ ἁμ. A.B.D.F.I. τοῦ λοιποῦ ἁμ. E.H. τοῦ λοιποῦ μὴ ἁμ. G. τὸ λοιπὸν τοῦ ἁμ. Edd. ^ν τὸν ἀναβάντα (ἀναστάντα H.) pro ὁ ἀναβὰς omnes. ^ω βαπτίσματος, ἐπειδή περ pro βαπτίσματος. ἐπειδὴ γὰρ A.B.D.E.F.H.I. ^α ἐν om. B. ^γ δύναίτ’ ἂν] δύναται G. ^δ ἐπάγει ταχ. pro ταχ. ἐπήγαγε omnes. ^α καὶ τοῦτο] πρὸ τοῦτο (sic) καὶ G. ^β μεγίστου H. ^γ τὸ] τῷ F.H. ^δ διδάσκει σοι Edd. σοι deest in omnibus. ^ε αἰώνιον G. ^ε φησὶν om. I. ^ε εἰδότες εἰ Edd. εἰδότες deest in omnibus.

φιλονεικίαν, ^h καὶ πῶς ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινὰς θορυβεῖσθαι διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, δείκνυσιν ὅτι δι' αὐτὸ μὲν οὖν τῷτο χρὴ θαρρεῖν λοιπόν. ἸΜὴ γὰρ, ἐπειδὴ ἅπαξ ἀπέθανε, φησί, νομίσης αὐτὸν θνητὸν εἶναι· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸ ἀθάνατος μένει. Θανάτου γὰρ θάνατος ὁ θάνατος αὐτοῦ γέγονε· καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανε, B ^k διὰ τοῦτο οὐκ ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ ἐκείνον τὸν θάνατον ⁶ “Τῇ ἁμαρτία ἀπέθανε.” Τί ἐστὶ, “τῇ ἁμαρτία;” Τούτέστιν, οὐδὲ ἐκείνῳ ὑπεύθυνος ἦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἡμετέραν, ^m τίνα αὐτὴν ἀνέλη, καὶ ἐκκόψῃ τὰ νεῦρα αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν ἅπασαν, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν. Εἶδες πῶς ἐφόβησεν; Εἰ γὰρ οὐκ ἀποθνήσκει δεύτερον, οὐδὲ λουτρὸν ⁿ ἐστὶ δεύτερον· εἰ δὲ λουτρὸν οὐκ ἔστι δεύτερον, μηδὲ σὺ πρὸς ἁμαρτίαν ἐπιρρεπὴς ἔχε. Ταῦτα γὰρ πάντα λέγει, πρὸς ἐκεῖνο ἰστάμενος τὸ, “^o Ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ,” καὶ τὸ, “Ἐπιμενούμεν τῇ ἁμαρτία, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ.” Πρόρριζον C τοίνυν τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἀναιρῶν, ἅπαντα ταῦτα τίθησιν. “Ὁ δὲ ζῇ, τῷ θεῷ ζῇ,” φησί· τούτέστιν, ἀκαταλύτως, ὡς μηκέτι κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου. Εἰ γὰρ καὶ τὸν πρότερον θάνατον οὐχ ὑπεύθυνος ὢν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐτέρων ἁμαρτίαν· πολλῷ μᾶλλον νῦν οὐκ ἀποθανεῖται, καταλύσας αὐτήν. Ὁ καὶ ῥέν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἔλεγεν· ⁷ “Ἀπαξ γὰρ, φησὶν, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. ⁹ Καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσε-D νεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς (81) ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν.” Δείκνυσσι δὲ καὶ τῆς κατὰ θεὸν ζωῆς τὴν ἰσχύν, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν δύναμιν· τῆς μὲν κατὰ θεὸν ⁸ ζωῆς, ὅτι οὐκέτι ἀποθανεῖται· τῆς δὲ ἁμαρτίας, ὅτι εἰ τὸν ἀναμάρτητον αὐτὴ ^t παρεσκεύασεν ἀποθανεῖν, τοὺς ὑπευθύνους ὄντας πῶς οὐκ ἀπολεῖ;

Εἶτα, ἐπειδὴ περὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς διελέχθη, ἵνα μὴ λέγῃ τις, τί οὖν πρὸς ἡμᾶς τὸ εἰρημένον; ἐπήγαγεν· ^{8a} “Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογιζέσθε ἑαυτοὺς, φησί, νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτία, ζῶντας E δὲ τῷ θεῷ.” Καλῶς εἶπε, “λογίζεσθε,” ἐπειδὴ ὄψει παρα-

6 v. 10.

7 Heb. ix. 26—28.

8 v. 11.

^h καὶ om. E. ⁱ μὴ] μηδὲ G. ^k διὰ] καὶ διὰ A.F.G.H. ^l ἦν] ὢν G.
^m ἵνα γὰρ αὐτὴν Edd. γὰρ om. A.B.F.G.H.I. ⁿ ἐστὶ] οὐκ ἔστι A.H.I.
 Sequentia ei δὲ—δευτέρου om. A.E.H.I. et in textu F. ^o ποιήσωμεν A.
^p ῥέν τῇ om. B. ^q καὶ οὐ καθόσον G. ^r ἅπαξ om. I. ^s ζωῆς] +τὴν
 ἰσχύν G. ^t παρεσκεύασεν omnes. παρεσκεύαζεν Edd. ^v εἶναι om. A.F.
 H.I. Mosq. 8.

στῆσαι τὸ λεγόμενον τέως οὐκ ἔστι. Καὶ τί ^ωλογισόμεθα, φησί; “Νεκροὺς μὲν ^αεἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.” Ὁ γὰρ οὕτω ζῶν πάσης ἐπιλήψεται ἀρετῆς, αὐτὸν ἔχων σύμμαχον τὸν Ἰησοῦν τοῦτο γὰρ ἐστίν, “ἐν Χριστῷ.” Εἰ γὰρ νεκροὺς ὄντας ἀνέστησε, πολλῷ μᾶλλον ζῶντας κατασχεῖν δυνήσεται. ⁹ “Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ.” Οὐκ εἶπε, μὴ οὖν ζήτω ἡ 533 σὰρξ, μηδὲ ἐνεργείτω, ἀλλ’, “ἡ ἀμαρτία μὴ βασιλευέτω” οὐ γὰρ τὴν φύσιν ἤλθεν ἀνελεῖν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν ἰδιορθῶσαι. Εἴτα δεικνύς, ὅτι οὐ βία καὶ ἀνάγκη κατεχόμεθα ὑπὸ τῆς πονηρίας, ἀλλ’ ἐκόντες, οὐκ εἶπε, μὴ τυραννείτω, ὅπερ ἀνάγκης ἦν, ἀλλὰ, “μὴ βασιλευέτω.” Καὶ γὰρ ἄτοπον εἰς βασιλείαν ἀγομένους ^ζοὐρανῶν, βασιλίδα τὴν ἀμαρτίαν ἔχειν, καὶ καλουμένους συμβασιλεύσαι τῷ Χριστῷ, αἰρεῖσθαι ^αγίνεσθαι τῆς ἀμαρτίας αἰχμαλώτους· ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸ διάδημα ρίψας ἀπὸ ^βτῆς κεφαλῆς, δαιμονώσῃ γυναικὶ καὶ προσαιτούσῃ καὶ B βράκια περιβεβλημένη δουλεύειν ἐθέλοι. Εἴτα, ἐπειδὴ βαρὺ τὸ περιγενέσθαι ἀμαρτίας, ὅρα πῶς καὶ κούφον ἔδειξε, καὶ τὸν πόνον παρεμυθήσατο εἰπὼν, “ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι.” ^δΤοῦτο γὰρ δέκνυσσι προσκαίρους ὄντας τοὺς ἀγῶνας, καὶ ταχέως καταλυομένους· ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν προτέρων ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει κακῶν, καὶ τῆς τοῦ θανάτου ρίζης· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν θνητὸν γέγονεν. Ἄλλ’ ἔξεστι καὶ θνητὸν ἔχοντα σῶμα, μὴ ἀμαρτάνειν. Εἶδες τὴν περιουσίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος; Ὁ μὲν γὰρ Ἀδὰμ οὐδέπω θνητὸν ἔχων, ^εῴλισθε· σὺ δὲ καὶ ^θθανάτῳ λαβὼν ὑπεύθυνον ὄν, στεφανωθῆναι C δυνήσῃ. Καὶ πῶς βασιλεύει, φησὶν, ^ςἡ ἀμαρτία; Οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας ^βδυνάμεως, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς σῆς ῥαθυμίας. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, “μὴ βασιλευέτω,” καὶ τὸν τρόπον ^ιδείκνυσσι τῆς τοιαύτης βασιλείας, ἐπάγων ^κκαὶ λέγων, “εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ.” Οὐ γὰρ ἐστὶ τιμὴ ^ιτὸ μετ’ ἐξουσίας αὐτῷ πάντα χαρίζεσθαι, ἀλλ’ ἐσχάτῃ δουλείᾳ καὶ ἀτιμίας ἐπίτασις. “Ὅταν γὰρ ^α ^μβούλῃται πράττειν, τότε ἐλευθερίας

9 v. 12.

^ω λογισόμεθα Edd. ^{ισ} λογισόμεθα Sav. marg. λογισόμεθα est in nostris omnibus. ^α εἶναι om. G. ^γ διορθώσασθαι A.E.F.H.I. ^ζ τῶν οὐρανῶν Edd. τῶν om. A.E.F.G.H.I. ^α γίνεσθαι pro γενέσθαι A.E.F.G.H.I. ^β τῆς] + αὐτοῦ I. ^ε ἐθέλει A.I. ἐθέλυ H. ^δ τοῦτω A.H. ^ε ὥλισθησεν G. ^θ θανάτῳ A.B.D.E.F.G.I. θανάτου Edd. Mox ὅν om. A.E.F.H.I. ^ς ἡ om. G. ^β δυνάμεως] φύσεως I. ^ι τῆς τοιαύτης δείκνυσσι inverso ord. B.F.H. ^κ καὶ λέγων om. G. ^ι τῷ F.H. Mox πάντα om. G. ^μ βούληται F.H.

ἐστέρηται πάσης· ὅταν δὲ κωλύηται, τότε μάλιστα τὴν οἰκείαν ἀξίαν διατηρεῖ.

10 «Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅπλα δικαιοσύνης.» Οὐκοῦν μέσον τὸ σῶμα κακίας D καὶ ἀρετῆς, καθάπερ οὖν καὶ τὰ ὅπλα· ὁ ἑκάτερον δὲ τὰ ἔργα παρὰ τὸν χρώμενον γίνεται· ὥσπερ ἂν εἰ καὶ στρατιώτης ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγωνιζόμενος, καὶ ληστής κατὰ τῶν ῥενοικούντων ὀπλιζόμενος, τοῖς αὐτοῖς ἠφράττειντο ὅπλοις· οὐ γὰρ τῆς παντευχίας τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν ῥεῖς κακὸν χρωμένον. Ὁ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἐστὶν εἰπεῖν, τοῦτο κακεῖνο ἁγιομένης παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς γνώμην, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν. Ἄν μὲν γὰρ περιεργάοι καὶ κάλλος ἀλλότριον, ὅπλον ἀδικίας γέγονεν ὁ ὀφθαλμὸς, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν· ὀφθαλμοῦ γὰρ E τὸ ὁρᾶν, οὐ τὸ κακῶς ὁρᾶν· ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ κελεύσαντος λογισμοῦ πονηρίαν· ἂν δὲ χαλινώσῃς αὐτὸν, δικαιοσύνης γέγονεν ὅπλον. Οὕτω καὶ ἐπὶ γλώττης, οὕτω καὶ ἐπὶ χειρῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Καλῶς δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἀδικίαν ἐκάλεσεν· ἢ γὰρ ἑαυτὸν τις, ἢ τὸν πλησίον ἁμαρτάνων ἀδικεῖ, μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλησίον. Ἀπαγαγὼν τοίνυν τῆς πονηρίας, ἄγει πρὸς τὴν ἀρετὴν, λέγων· «Ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας.» Ὅρα πῶς ἀπὸ (82) τῶν ὀνομάτων γυμνῶν προτρέπει, ἐκεῖ μὲν ἁμαρτίαν εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ τὸν θεόν. Δείξας γὰρ ὅσον τὸ μέσον τῶν βασιλεόντων, πάσης συγγνώμης τὸν στρατιώτην ἐξέβαλε, τὸν 534 ἀφέντα μὲν τὸν θεόν, ἐπιθυμήσαντα δὲ ὑπὸ τῇ τῆς ἁμαρτίας τάττεσθαι βασιλείᾳ. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς τοῦτο κατασκευάζει λέγων, «ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας.» Διὰ γὰρ τούτων δείκνυσιν κακεῖνης τὴν λύμην, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δωρεᾶς τὸ μέγεθος. Ἐννοήσατε γὰρ, φησὶ, τίνες ἦτε, καὶ τί γεγόνατε. Τίνες οὖν ἦτε; Νεκροὶ καὶ ἀπολωλότες ἀπώλειαν οὐδαμόθεν διορθωθῆναι δυναμένην· οὐδὲ γὰρ ἦν τις ὁ βοηθησάιν δυνάμενος. Καὶ τίνες ἐξ ἐκείνων γεγόνατε τῶν νεκρῶν; Ζῶντες ζῶν ἀθάνατον. Καὶ διὰ τίνος; Διὰ τοῦ πάντα δυναμένου θεοῦ. Οὐκοῦν καὶ ὑπὸ τούτῳ τάττεσθαι δίκαιον μετὰ προθυ- B

10 v. 13.

ἂν ὅταν pro ὅτε A.E.F.G.H.I. κωλύηται pro κωλύεται A.E.I. ὁ ἑκάτερον δὲ τὰ ἔργα om. G. ὁ οἰκούντων G. ἠφράττειτο G.I. ῥεῖς τὸ κακὸν Edd. τὸ om. F.G.I. ἁγιομένης G. γὰρ om. G. ὀφθαλμοῦ γὰρ — κακῶς ὁρᾶν om. G. Idem mox post πονηρίαν add. οὐχ οὕτως γὰρ ὀφθαλμοῦ τὸ ὁρᾶν. ἐπὶ om. A.E.I. καλῶς] ἄλλως G. ἀπάγων G. τῇ . . . βασιλείᾳ pro τὴν . . . βασιλείᾳ A.B.D.E.F.I. ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας τάττεσθαι βασιλείᾳ G. καὶ om. I. τὰ πάντα A.E.F.H.I. τούτῳ D.E.I. et ex corr. A.B. τούτου G. τούτου H. et a pr. man. B. τούτου Edd.

μίας τοσαύτης, μεθ' ὅσης εἰκὸς τοὺς ἀπὸ νεκρῶν ζῶντας γενο-
μένους. “Καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ^δδικαιοσύνης.” Οὐκοῦν οὐ
πονηρὸν τὸ σῶμα, εἶγε ὅπλον δικαιοσύνης αὐτὸ γενέσθαι δυνα-
τόν. “Ὅπλον δὲ εἰπὼν, ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ πόλεμος ἐφέστηκε
ἡ χαλεπός. Διὸ καὶ παντευχίας ἡμῖν δεῖ ἰσχυράς, καὶ γνώμης
γενναίας καὶ τὰ τῶν πολέμων τούτων ἑπισταμένης καλῶς, καὶ
πρὸ γε πάντων στρατηγοῦ. Ἄλλ' ὁ μὲν στρατηγὸς παρέ-
στηκεν, αἰὲ πρὸς συμμαχίαν ἕτοιμος ὢν, καὶ ἀχειρίωτος μένων,
C καὶ τὰ ὅπλα δὲ ἰσχυρὰ κατεσκεύασεν ἡμῖν· δεῖ δὲ λοιπὸν προ-
αιρέσεως τῆς εἰς θεόν αὐτὰ μεταχειριζομένης, ὥστε καὶ τῷ
στρατηγῷ πείθεσθαι, ^hκαὶ τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τί-
θεσθαι.

Παρακελευσάμενος τοίνυν ἡμῖν οὕτω μεγάλα, καὶ ὅπλων καὶ
μάχης καὶ πολέμων ἀναμνήσας, ὅρα πῶς πάλιν ἰθαρρύνει τὸν
στρατιώτην, καὶ ἀλείφει τὴν προθυμίαν, λέγων· ¹¹“Ἀμαρτία
γὰρ ὑμῶν ^kοὐκέτι κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλὰ ὑπὸ
χάριν.” Εἰ οὖν ἀμαρτία ἡμῶν οὐκέτι ^mκυριεύει, τίνος ἕνεκεν
τοσαῦτα ⁿπαρεγγυῖς, λέγων, “Μὴ βασιλευέτω ^oἡ ἀμαρτία ἐν
τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι” καὶ, “Μὴ παριστάνετε τὰ μέλη
D ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ;” Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον;
^pΣπερματικὸν τινα ^qπροκαταβάλλεται λόγον ἐνταῦθα, ὃν
ὑστερον ἀναπτύσσειν μέλλει, καὶ μετὰ πολλῆς ἐργάζεσθαι ^rτῆς
κατασκευῆς. Τίς οὖν ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος; Τὸ σῶμα ἡμῶν
πρὸ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ^sεὐχείρωτον ἦν τῇ ἀμαρ-
τίᾳ. Μετὰ γὰρ τὸν θάνατον καὶ ^tπολὺς παθῶν ἐπεισῆλθεν
ἐσμός· διόπερ οὐδὲ σφόδρα κοῦφον ἦν πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ^vἀρε-
τῆς δρόμον. Οὔτε γὰρ ^wπνεῦμα παρῆν τὸ βοηθοῦν, οὔτε
βάπτισμα τὸ νεκρῶσαι δυνάμενον· ἀλλ' ὥσπερ τις ἵππος δυσή-
E νιος, ἔτρεχε ^xμὲν, διημάρτανε δὲ πολλάκις, τοῦ νόμου τὰ πρα-
κτέα καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα διαγορευόντος μὲν, πλέον δὲ οὐδὲν τῆς
διὰ τῶν ρημάτων παραινέσεως τοῖς ἀγωνιζομένοις εἰσφέροντος.
Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς παραγέγονε, τὰ παλαίσματα λοιπὸν
εὐκολώτερα γέγονε. Διὸ καὶ μαῖζονα ἡμῖν προετέθη ^yτὰ σκάμ-

11 v. 14.

^a δικαιοσύνης] + τῷ θεῷ Sav. Mor. Ben. τῷ θεῷ om. A.B.D.E.F.G.H. Mosq. ^e χαλεπός] δυνατός E. ^f ἐπισταμένους G. ^g τὰ ἰσχυρὰ Edd. τὰ deest in omnibus. ^h καὶ τὰ ὅπλα—τίθεσθαι om. G. Mox οὕτω με-
γάλα om. idem. ⁱ παραθαρρύνει I. Mox τῇ προθυμίᾳ idem. ^k οὐκέτι] οὐ G. Mosq. 3. ^l ἀλλ' ὑπὸ A.E.H.I. ^m κυριεύσει F. ⁿ παρεγγυῖς omnes. ^p παρεγγυῖ Edd. ^q ἡ accessit ex omnibus. ^r σπερματικῶς A.F. G.H.I. ^s προκαταβάλλεται A.D.E.F.G.H.I. καταβάλλεται Edd. ^t τῆς om. G. ^v εὐχείρωτον G. ^w πολὺς παθῶν] ὁ πολὺς τῶν παθῶν B.D.E. ^x ἀρετῆς] ἀμαρτίας G. ^y τὸ πνεῦμα I. ^z μὲν om. G. Mox οὐδὲν om. E. ^z τὰ om. A.

ματα, ἅτε μείζονος μετεσχηκόσι τῆς βοηθείας. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· ¹²“Ἐὰν μὴ ²περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεόν τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.” Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐν τοῖς ἐξῆς σαφέστερον λέγει, ³“τέως δὲ αὐτὸ αἰνίττεται διὰ βραχέων ἐνταῦθα, δεικνὺς ὅτι εἰ μὴ σφόδρα ἑαυτοὺς ὑποκατακλίνωμεν, οὐ περιέσται ἡμῶν ⁴ἡ ἀμαρτία. Οὐ γάρ ἐστι νόμος ⁵ὁ κελεύων μόνον, ⁵³⁵ ἀλλὰ καὶ χάρις ⁶ἡ καὶ τὰ πρότερα ἀφείσα, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλιζομένη. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ⁷μετὰ τοὺς πόνους τοὺς στεφάνους ⁸ἐπηγγέλλετο· αὕτη δὲ πρότερον ἐστεφάνωσε, καὶ τότε εἰς τοὺς ἀγῶνας εἵλκυσεν. Ἐμοὶ ⁹δὲ δοκεῖ οὐδὲ πάντα τὸν βίον τοῦ πιστοῦ ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι, ἀλλὰ σύγκρισιν βαπτίσματος ποιῆσθαι καὶ ¹⁰νόμον· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι ¹³“Τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.” Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐλέγχει τὴν παράβασιν, ἡ δὲ χάρις λύει ¹τὴν Β παράβασιν. Ὡς περ ^κοὖν ἐκεῖνος ἐλέγχων συνίστησι τὴν ἀμαρτίαν, οὕτως αὕτη συγχωροῦσα οὐκ ἀφήσιν εἶναι ὑπὸ ἀμαρτίαν· ὥστε διπλῇ τῆς τυραννίδος εἰ ταύτης ἀπῆλλαγμένος, τῷ τε ¹μὴ ὑπὸ νόμον εἶναι, καὶ τῷ χάριτος ἀπολεσθαι κενάι.

- (83) Ἐπειδὴ ¹¹τοῖνυν τοῖτοις ἀναπνεῦσαι πεποίηκε τὸν ἀκροατὴν, ἀσφαλιζέται ¹²πάλιν αὐτὸν, ἐξ ἀντιθέσεως παραίνεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων οὕτω· ¹⁴“Τί οὖν; ¹³ἀμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμεν ὑπὸ νόμον, ἀλλ’ ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο.” ¹Πρῶτον μὲν γὰρ τῇ ἀπαγορεύσει, διὰ τὸ σφόδρα ἄτοπον εἶναι τὸ λεγόμενον, κέ-^C χρηται· ἔπειτα δὲ καὶ εἰς παραίνεσιν ¹⁴ἐξάγει τὸν λόγον, καὶ δείκνυσι πολλὴν οὖσαν τὴν εὐκολίαν τῶν ἀγώνων, οὕτω λέγων· ¹⁵“Οὐκ οἴδατε, ὅτι ¹⁵ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δούλοι ἐστε ¹⁶ᾧ ὑπακούετε, ἥτοι ἀμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην;” Οὕτω λέγω τὴν γέενναν, φησὶν, οὐδὲ τὴν ¹⁷πολλὴν ἐκείνην κόλασιν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα αἰσχύνην, ὅταν δούλοι ¹⁸γίνησθε, καὶ ἐκόντες δούλοι, καὶ ἀμαρτίας δούλοι, καὶ ἐπὶ τοιοῦτῳ μισθῷ, ὥστε πάλιν ἀποθανεῖν. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θάνατον εἰργάσατο σωματικόν, καὶ ^D

12 Matth. v. 20.

13 2 Cor. iiii. 6.

14 v. 15.

15 v. 16.

² περισσεύσῃ pro περισσέῃ A.E.F.G.H.I. ³ τέως] πῶς G. ⁴ ἡ om. A.E.H.I. ⁵ ὁ om. A.E. ⁶ ἡ om. A.E.F.H.I. Mox ἀφείσα E. ⁷ τοὺς στ. μετὰ τοὺς π. inverso ord. A.F.H.I. ⁸ ἐπηγγέλλετο B.D.E.G. ⁹ ἐπηγγέλατο I. ἐπηγγέλτο Edd. ¹⁰ δὲ] μὲν H. ¹¹ νόμον sine artic. omnes. ¹² τὴν accessit ex A.E.G.H.I. ¹³ οὖν om. G. ¹⁴ μὴ ὑπὸ νόμον] ὑπὸ νόμον μὴ H.I. ὑπὸ νόμον μὴ F. ¹⁵ τοῖνυν pro δὲ omnes. ¹⁶ πάλιν] λοιπὸν D. ¹⁷ ἀμαρτήσωμεν E.H. Mosq. et ante corr. A. ¹⁸ πρῶτον μὲν γὰρ] καὶ πρῶτον μὲν D.E. ¹⁹ εἰσάγει A.H.I. ²⁰ πολλήν] μακρὰν D.E. ²¹ γένησθε G.

τοσαύτης ἐδεήθη τῆς θεραπείας τὸ ἔλκος, ὥστε τὸν δεσπότην
 πάντων εἰς θάνατον ἑκατελθεῖν, καὶ οὕτω λύσαι τὸ κακὸν,
 μετὰ τὴν τοσαύτην δωρεὰν καὶ ἐλευθερίαν λαμβάνουσά σε
 ἑκόντα ἡ αὐτῇ πάλιν ὑποκατακλινόμενον, τί οὐκ ἐργάζεται;
 Μὴ τοίνυν ἐπὶ τοσούτον ὁράμης βάραθρον, μηδὲ ἐκὼν σεαυτὸν
 προδῶς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πολέμων καὶ ἄκοντες παραδίδονται
 πολλάκις οἱ στρατιῶται ἐνταῦθα δὲ ἂν μὴ αὐτὸς αὐτομολή-
 σης, οὐδεὶς σου περιέσται. Ἐντρέψας τοίνυν ἀπὸ τοῦ πρέ-
 εποντος, φοβεῖ καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάθλων, καὶ τίθησιν ἀμφοτέρων
 τὰ ἐπίχειρα, δικαιοσύνην καὶ θάνατον. ὁ θάνατον οὐ τοιοῦτον,
 ἀλλὰ πολλῷ χαλεπώτερον. Εἰ γὰρ οὐκέτι ἀποθανεῖται Χρι-
 στὸς, τίς λύσει τὸν θάνατον ἐκείνον; Οὐδεὶς. Οὐκοῦν ἀνάγκη
 διόλου κολάζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι. Οὐκέτι γὰρ οὐδὲ θάνατος
 παραγίνεται αἰσθητὸς, καθάπερ ἐνταῦθα, ἀναπαύων τὸ σῶμα,
 καὶ τῆς ψυχῆς διαιρῶν. ¹⁶ "Ἐσχατος γὰρ ἐχθρὸς ἐκαταργεῖται
 ὁ θάνατος." "Ὅθεν ἀθάνατος ἔσται ἡ κόλασις, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς
 ὑπακούουσιν· ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ τὰ ἐκ ταύτης βλαστάνοντα
 ἀγαθὰ, ἔσται τὰ ἑπαθλα.

¹⁷ "Χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἦτε δούλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκού-
 σατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασκῆς." Ἐν-
⁵³⁶ τρέψας ἀπὸ τῆς δουλείας, φοβήσας ἀπὸ τῶν ἐπάθλων καὶ
 προτρέψας, ἀνορθοὶ πάλιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν εὐερ-
 γesiῶν. Διὰ γὰρ τούτων δείκνυσιν, ὅτι ἰτε μεγάλων ἀπηλλά-
 γησαν κακῶν, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ οἰκείου πόνων, καὶ ὅτι τὰ μέλλοντα
 εὐκολώτερα. Καθάπερ γὰρ τις ὤμου τυράννου τὸν αἰχμά-
 λωτον ἐξελόμενος, καὶ παραινῶν μὴ παλινδρομῆσαι πρὸς αὐτὸν,
 ἀναμιμνήσκει τῆς χαλεπῆς αὐτοῦ τυραννίδος· οὕτω καὶ ὁ Παῦ-
 λος ἐμφαντικώτατα τὰ παρελθόντα ἐνδείκνυται κακὰ διὰ τοῦ
 εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρωπίνης ἰσχύος ἦν, φησὶν,
 Βεβαίων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι πάντων, ἀλλὰ τῷ θεῷ χάρις τῷ
 τοσαῦτα καὶ βουλευθέντι καὶ δυνηθέντι. Καὶ καλῶς εἶπεν,
 "ὑπηκούσατε ἐκ καρδίας" οὐδὲ γὰρ ἠναγκάσθητε οὐδὲ ἐβιά-

10 1 Cor. xv. 26.

17 v. 17.

† ελθεῖν D.E.

ν τὴν om. B.G.

ω αὐτῇ (αὐτῇ F.) pro αὐτῇ omnes.

υ υποκατακλ. pro υποκατακρ. omnes. Ita post Savilli conjecturam ediderat Montef. Statim τί οὐκ ἂν ἐργάσθαι G.

τῶν] + ἐξω D.E.

2 πολ-

λάκις οἱ om. I. πολλάκις παραδίδονται στρατιῶται A.F.H.

3 ἐὰν A.E.H.I.

θάνατον δὲ Edd. δὲ om. A.B.D.E.F.H.I. θάνατον δὲ om. G.

4 ἐκείνον om. G.

5 οὐδὲ] οὐ I.

6 καταργεῖται. ὁ θάνατος οὖν ἔσται ἡ κ. G.

† ὑπακούουσι θεῷ Edd. θεῷ om. A.F.G.H.I.

7 βλαστάνοντα om. B.

8 αὐτοὺς post εὐεργεσιῶν vulgo legitur, repugnantibus libris.

1 τε accessit ex omnibus.

9 τὰ, quod aberat ante Montef. est in A.B.E.F.G.H.I.

10 ἡν om. G.

11 χάρις τῷ] εὐχαριστῷ G.

12 οὐδὲ ἐβιάσθητε om. G.

Μοχ ἐκόντες καὶ μετὰ idem.

σθητε, ἀλλ' ἐκόντες μετὰ προθυμίας ὁ ἀπέστητε. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγκωμιάζοντός ἐστιν ὁμοῦ, καὶ καθαπτομένου. Οἱ γὰρ ἐκόντες προσελθόντες, καὶ μηδεμίαν ὑπομείναντες ἀνάγκην, ποίαν ἂν σχοίητε συγγνώμην, ῥτίνα δὲ ἀπολογίαν ἐπὶ τὰ πρότερα παλινδρομοῦντες; Εἴτα ἵνα μάθης, ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν εὐγνωμοσύνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἡ τὸ πᾶν γέγονεν, εἰπὼν, “ ὑπηκούσατε ἐκ ἱκαρδίας,” ἐπήγαγεν, “ εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς.” Ἡ μὲν γὰρ ὑπακοὴ ἡ ἐκ καρδίας τὸ C αὐτεξούσιον δηλοῖ, τὸ δὲ παραδοθῆναι, τὴν τοῦ θεοῦ βοήθειαν αἰνίττεται. Ὅτις δὲ ὁ τύπος τῆς διδαχῆς; Ὁρθῶς ζῆν καὶ μετὰ πολιτείας ἀρίστης. 18“ Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, ὡδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ.” Δύο ἐνταῦθα δείκνυσιν τοῦ θεοῦ δωρεάς, τό τε ἀμαρτίας ἐλευθερῶσαι, καὶ τὸ δουλώσαι τῇ δικαιοσύνῃ, ὅπερ ἐλευθερίας ἀπάσης ἄμεινόν ἐστι. Καὶ γὰρ ταῦτον πεποιήκεν ὁ θεός, οἷον ἂν ἔει τις παῖδα ὀρφανὸν λαβὼν ὑπὸ βαρβάρων εἰς τὴν αὐτῶν ἀπενεχθέντα γῆν, ὡμὴ μόνον τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάξειεν, ἀλλὰ καὶ πατέρα αὐτῷ κηδεμονικὸν ἐπιστήσειε, καὶ εἰς μεγίστην ἀξίαν ἀγάγοι. Ὁ δὲ D καὶ ἐφ' ἡμῶν γέγονεν. Οὐ γὰρ μόνον τῶν παλαιῶν κακῶν ἡλευθέρωσεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀγγελικὸν ἤγαγε βίον, καὶ ὁδὸν ἡμῖν πολιτείας ἔτεμεν ἀρίστης, τῇ τῆς δικαιοσύνης ἀσφαλείᾳ παραδούς, καὶ τὰ παλαιὰ ἀποκτείνας κακὰ, καὶ νεκρώσας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπὶ τὴν ζωὴν χειραγωγήσας ἡμᾶς τὴν ἀθάνατον.

ἸΜένωμεν τοίνυν σταύτην ζῶντες· πολλοὶ γὰρ τῶν δοκούντων ἐμπνεῖν καὶ βαδιῶζειν, νεκρῶν ἀθλιώτερον διάκεινται. Καὶ γὰρ διάφοροι νεκρότητός εἰσι τρόποι· καὶ ἔστιν εἰς μὲν ὁ τοῦ Ε σώματος, καθ' ὃν ὁ Ἀβραάμ νεκρὸς ὢν οὐκ ἦν νεκρός· 19“ Ὁ γὰρ θεός, φησὶν, οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.” ἕτερος ὁ τῆς ψυχῆς, ὃν ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος ἔλεγεν, 20“ Ἀφετε τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς.” ἄλλος ὁ καὶ ἐπαι-

16 v. 18.

19 Matth. xxii. 32.

20 Ibid. viii. 22.

ὁ ἀπέστητε I. P τίνα] ποίαν G. ἡ τὸ πᾶν om. H. ἱκαρδίας] + τῷ θεῷ G. ἡ om. F.G.H.I. ἡ μὲν γὰρ ἐκ κ. ὑπακοῆς A.E. τὴν] + παρὰ G. τίς] τί E.H.I. et ante corr. A. ὡδουλώθημεν H. ὅπερ] + καὶ G. Mox ἀνώτερον προ ἄμεινον idem. εἰ om. B. ἀπὸ I. αὐτῷ] αὐτὸν G. αὐτὸν αὐτῷ Edd. αὐτὸν deest in omnibus. εἰς ἀγγ.] ἰσαγγελικὸν H. ἀρίστην A.H.I. τὴν accessit ex A.E.F.G. H.I. Mox ἡμᾶς om. G. ἩΘΙΚΟΝ. Περὶ διαφόρων νεκρότητος τρόπων καὶ κατὰ φιλαργυρίων καὶ πλεονεκτῶν. Veron. αὐτὴν G. ὁ om. A.E. F.G.H. ἔστι θεός Edd. θεός deest in omnibus. ὁ accessit ex A.E. F.G.I. ἄφετε pro ἀφες A.E.F.G.H.

νετὸς, ὁ διὰ τῆς ^m φιλοσοφίας γινόμενος, περὶ οὗ ⁿ φησιν ὁ Παῦλος. ²¹ "Νεκρώσατε ὑμῶν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς" ἕτερος ὁ καὶ τούτου ^o γενόμενος αἷτιος, ὁ ἐπὶ τοῦ Ῥαββάτισματος. ²² "Ὁ γὰρ παλαιὸς ^q ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταύρωται," τουτέστι, νεκρῶνται. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἐκείνην ^r μὲν φύγωμεν τὴν νέκρωσιν, καθ' ἣν καὶ ζῶντες ἀποθνήσκομεν· ταύτην δὲ μὴ δέσσωμεν, καθ' ἣν ὁ κοινὸς ἔπεισι θάνατος· τὰς δὲ ἑτέρας δύο, ὧν ἡ ⁵³⁷ μὲν ἐστὶ μακαριστὴ ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ δοθεῖσα, ἡ δὲ ἐπαινετὴ ἡ παρ' ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ κατορθουμένη, καὶ ἐλώμεθα καὶ ζηλώσωμεν. Τούτων ^s γὰρ τῶν δύο τὴν μὲν ὁ Δανιὶδ μακαρίζει λέγων, ²³ "Μακάριοι ὧν ἐπέβησαν αἱ ἀνομίαι," τὴν δὲ ὁ Παῦλος ^t θαυμάζει λέγων, καὶ Γαλάταις γράφων, ὅτι ²⁴ "Οἱ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν." Τῆς δὲ ἑτέρας συζυγίας τὴν μὲν εὐκαταφρόνητον εἶναι φησιν ὁ Χριστὸς λέγων, ²⁵ "Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ^x ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνάμενων ἀποκτείνειν" ἵτην δὲ φοβεράν, "Φοβήθητε γὰρ τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ^z ἀπολέσαι ἐν γένει." Διὸ ταύτην φυγόντες, ἐκείνην ἐλώμεθα τὴν νεκρότητα, τὴν μακαριζομένην καὶ θαυμαζομένην, ἵνα τῶν ἐτέρων ^a τῶν δύο τὴν μὲν φυγωμεν, τὴν δὲ ^b μὴ φοβηθῶμεν. Οὐδὲ γὰρ ὄφελος ἡμῖν οὐδὲν τὸν ἥλιον ὀρώσι καὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν, ἂν μὴ ^c ἡ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ζωὴ παρῇ. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, βασιλέως ἀλουργίδα μὲν περικειμένου καὶ ὄπλα ἔχοντος, οὐδένα δὲ ὑπήκοον κεκτημένου, ἀλλὰ προκειμένου πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἐνάλλεσθαι καὶ ὑβρίζειν αὐτόν; Οὕτω καὶ Χριστιανοῦ οὐδὲν ἔσται κέρδος πίστιν ^d μὲν ἔχοντος καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ^C ὄψεσθαι, πᾶσι δὲ τοῖς πάθεσι προκειμένου· μείζων γὰρ οὕτως ἡ ὑβρις ἔσται, καὶ πλείων ἡ αἰσχύνῃ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ τὸ διάδημα περικείμενος καὶ τὴν ἀλουργίδα, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπὸ τῆς στολῆς κερδανεῖ ταύτης εἰς τὴν οἰκίαν τιμὴν, ἀλλὰ ^e καὶ

²¹ Col. iii. 5.²² Rom. vi. 6.²³ Ps. xxxi. 1.²⁴ Gal. v. 24.²⁵ Matth. x. 28.

^m σοφίας G. Statim γεόμενος H.I. ⁿ φησιν om. H. ^o γενόμενος pro γεγενημένος omnes. ^p βαπτίσματος] + περὶ οὗ λέγει πάλιν E. ^q ἡμῶν om. E. φησιν, quod post ἄνθρωπος legebatur, om. A.E.F.G.H.I. ^r μὲν accessit ex A.E.F.G.H.I. ^s γὰρ pro δι omnes. ^t ἀπέβησαν A.D. Post ἀνομίαι add. καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀμαρτίαι I. ^u θαυμάζει λέγων καὶ Γαλάταις λέγων Veron. Sav. Mor. λέγων καὶ om. B.D.E. Tum γράφων pro altero λέγων est in libris omnibus. θαυμάζει Γαλάταις γράφων e libris edidit Montef. ^v οἱ] + δὲ I. ^x ἀποκτενόντων pro ἀποκτείνοντων B.D. ἀποκτενόντων A.E.I. ^y τὴν δὲ φ. φοβήθητε γὰρ] φοβήθητε δὲ G.I. ^z ἐν γ. ἀπολέσαι in verso ord. A.B.F.H. ^a τῶν om. B.D. ^b μὴ accessit ex B.D. ^c ἡ om. B.G. ^d μὲν om. G. ^e καὶ om. H. ἀλλὰ δὲ οἰκίαν αἰσχύνῃ καὶ ἐκείνην καθυβρίζει· οὕτω G.

ἐκείνην καθυβρίζει διὰ τῆς οἰκείας αἰσχύνῃς· οὕτω καὶ ὁ πιστὸς
 βίον διεφθαρμένον ζῶν, οὐ μόνον ὁ οὐδὲν ἐντεῦθεν αἰδέσιμος
 ἔσται, ἀλλὰ καὶ μειζόνως καταγέλαστος. “Ὅποι γὰρ ἐαυτοί-
 μως, φησὶν, ἥμαρτον, ἀνόμιος καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ
 ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται.” Καὶ Ἑβραίοις δὲ ἐπιστελ-
 λων ἔλεγεν· ²⁶ “Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρ-
 μῶν ἐπὶ ἴδοσι καὶ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Πόσῳ δοκεῖτε D
 ἡ χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κατα-
 πατήσας;” Καὶ μάλα εἰκότως. ¹ Καὶ γὰρ ὑπέταξά σοι πάντα
 τὰ πάθη, φησὶ, διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τί οὖν γέγονεν, ὅτι
 εἰς τοσαύτην ἐξίβριτις δωρεῶν, καὶ γέγονας ἕτερος ἀνθ’ ἑτέρου;
 Ἀπέκτεινα καὶ ἐθαψά σου τὰ ² πρότερα πλημμελήματα, καθ-
 ἅπερ σκώληκας· τί τοίνυν ἕτερα ἔτεκες; Καὶ ³ γὰρ σκωλήκων
 χεῖρῳ τὰ ἁμαρτήματα· οὗτοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα, ἐκεῖνα δὲ τὴν
 ψυχὴν λυμαίνεται, καὶ πλείονα ποιεῖ τὴν δυσωδίαν. Ἄλλ’
 ἡμεῖς οὐκ αἰσθανόμεθα· διόπερ αὐτὴν οὐδὲ ἐκκαθαῖραι σπεύδομεν. E
 Οὐδὲ γὰρ ὁ μεθύων οἶδε πόση τοῦ σεσηπότος οἴνου ἡ βδελυ-
 γμία, ἀλλ’ ὁ μὴ μεθύων ἀκριβῶς ταῦτα ἐπίσταται. Οὕτω καὶ
 ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ὁ μὲν σωφρόνως ζῶν, μετὰ ἀκριβείας
 οἶδε τὸν βόρβορον ⁴ ἐκείνων καὶ τὴν κηλίδα· ὁ δὲ ⁵ τῇ πονηρίᾳ
 ἑαυτὸν ἐκδούς, καθάπερ μέθη τινὶ κεκαρωμένος, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο
 οἶδεν, ὅτι νοσεῖ. Καὶ τοῦτο μάλιστα τῆς κακίας τὸ χαλεπώ-
 τaton, ὅτι οὐδὲ ἰδεῖν ἀφήσι τοὺς εἰς αὐτὴν ἐμπεσόντας τῆς
 (85) οἰκείας λύμης τὸ μέγεθος, ἀλλ’ ἐν βορβόρῳ κείμενοι μύρων
 ἀπολαύειν νομίζουσι· διόπερ οὐδὲ ἀπαλλάττεσθαι δύνανται,
 ἀλλὰ σκωλήκων γέμοντες, ὥσπερ λίθοις τιμίοις καλλωπιζόμενοι, 538
 οὕτως ἐναβρύνονται. Διὰ ταῦτα αὐτοὺς οὐδὲ ἀποκτείνειν ἐθέ-
 λουσιν, ἀλλὰ ⁶ καὶ τρέφουσι καὶ αἰξουσιν ἐν ἑαυτοῖς, ἕως ἂν
 αὐτοὺς πρὸς τοὺς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος παραπέμψωσι σκώ-
 ληκας. Καὶ γὰρ ἐκείνων οὗτοι πρόξενοι· οὐ πρόξενοι δὲ μόνον,
 ἀλλὰ καὶ πατέρες εἰσὶν ἐκείνων τῶν μηδέποτε τελευτῶντων.
²⁷ “Ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσκει,” φησὶν. Οὗτοι τὴν
 γέενναν ἀνάπτουσι τὴν μηδέποτε σβεννυμένην. ²⁸ “Ἰν’ οὖν ταῦτα

²⁶ Heb. x. 28, 29.²⁷ Marc. ix. 44.

¹ οὐδενὶ G. ² ἀνόμιος φ. ἥμαρτον A.B.E.F.H.I. ἀνόμιος ἥμαρτον φ. G.
 φ. ἀνόμιος ἥμαρτον Edd. ³ ἔλεγεν om. B. ⁴ ἴδοσι καὶ τρισὶ A.B.D.E.F.
 H. δυσὶν ἢ τρισὶ Edd. ⁵ πλείονος G. ⁶ καὶ γὰρ om. G. ⁷ πρότερα
 om. B.I. Mox καθάπερ ὁ σκώληκας B. ⁸ γὰρ om. B. ⁹ πλημμελήματα
 A.E.F.H. ¹⁰ ἐκείνων pro ἐκείνων A.B.D.E.F.H.I. οἶδε τὸν βδελυγμὸν καὶ
 τὸν βόρβορον καὶ τὴν κ. G. favente Brix. ¹¹ τῇ π.] ἐν π. I. Mox καθάπερ
 ἐν μέθῃ idem. ¹² καὶ om. F.G.H.I. Statim τρέφουσιν ἐν ἑαυτοῖς· κἂν αἰ-
 ξουσιν ὥς G. τρέφουσι καὶ αἰξουσιν ἵνα αὐτοὺς πρὸς τοὺς A. ¹³ ἰν’ οὖν]
 ἵνα H. Statim μὴ ταῦτα pro ταῦτα μὴ A.E.F.H.I.

μὴ γένηται, τὴν πηγὴν τῶν κακῶν ἀνέλωμεν, καὶ τὴν κείμενον σβέσωμεν, καὶ τὴν ῥίζαν τῆς πονηρίας κάτωθεν ἀνασπάσωμεν· ἐπεὶ καὶ δένδρον πονηρὸν ἂν ἂποτέμῃς ἄνωθεν, οὐδὲν πλέον ἐποίησας, τῆς ῥίζης κάτω μενούσης, καὶ τὰ αὐτὰ βλαστανούσης πάλιν.

Τίς οὖν ἡ ῥίζα τῶν κακῶν; Μάθε παρὰ τοῦ καλοῦ φυτουργοῦ, τοῦ τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς ἐπισταμένου, καὶ τὴν ἄμπελον τὴν πνευματικὴν θεραπεύοντος, καὶ τὴν οἰκουμένην γεωργοῦντος ἅπασαν. Τίνα οὖν οὗτός φησιν εἶναι τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν ἁπάντων; Τὴν τῶν χρημάτων ἐπιθυμίαν. ²⁸“Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν, ²φησὶν, ἡ φιλαργυρία.” Ἐντεῦθεν μάχαι καὶ ἔχθραι καὶ πόλεμοι, ἐντεῦθεν φιλονεικίαι καὶ λοιδορίαι καὶ ὑποψίαι καὶ ὕβρεις, ἐντεῦθεν φόνοι καὶ κλοπαὶ καὶ τυμβωρυχίαι. Διὰ ταύτην οὐ πόλεις καὶ χώραι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδοὶ καὶ ἡ οἰκουμένη καὶ ἡ αἰκίη καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ βουνοὶ καὶ πάντα ἀπλῶς αἱμάτων γέμει καὶ φόνων. Καὶ οὐδὲ τῆς θαλάττης ἀπέσχετο τοῦτῃ τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μετὰ πολλῆς εἰσεκώμασε τῆς μαρίας, τῶν πειρατῶν αὐτὴν πολιορκούντων πάντοθεν, καὶ καινόν τινα ληστείας ἐπινοούντων τρόπον. Διὰ ταύτην καὶ οἱ τῆς φύσεως ἀνετράπησαν νόμοι, καὶ οἱ τῆς συγγενείας ἐκινήθησαν θεσμοὶ, καὶ τὰ τῆς εὐστίας αὐτῆς διέφθαρται δίκαια. Ἡ γὰρ τῶν χρημάτων τυραννὶς οὐ κατὰ τῶν ζώντων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἀπελθόντων τὰς τοιαύτας ὥπλισε δεξιὰς· καὶ οὐδὲ τῷ θανάτῳ πρὸς αὐτοὺς ἰσπένδονται, ἀλλὰ θήκας ἀναρρηγύνοντες, καὶ κατὰ νεκρῶν σωμάτων τὰς μιὰς ἐκτείνουσι χεῖρας, οὐδὲ τὸν ἀπαλλαγέντα τῆς ζωῆς τῆς ἑαυτῶν ἀφιέντες ἀπὸ λάρχθαι ἐπιβουλῆς. Καὶ ὅσα ἂν εὐρὴς κακὰ, κἂν ἐν οἰκίᾳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ, κἂν ἐν δικαστηρίοις, κἂν ἐν βουλευτηρίοις, κἂν ἐν βασιλείοις, κἂν ὅπουδήποτε, ἐντεῦθεν πάντα ὄψει βλαστάνοντα. Τοῦτο γάρ ἐστι, τοῦτο τὸ κακόν ὃ πάντα αἱμάτων καὶ φόνων ἐνέπλησε, τοῦτο τὴν φλόγα τῆς γεέννης ἀνῆψε, τοῦτο τῆς ἐρημίας τὰς πόλεις οὐδὲν ἄμεινον διακεῖσθαι ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ πολλῶ χειρόν. Τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὁδοῖς ἐφεδρεύοντας καὶ φυ-

²⁸ 1 Tim. vi. 10.

¹ τῆς] τὴν τῆς G. ² ἀποτέμῃς A.E. ³ αὐτὰ] αὐτῆς H. ⁴ πνευματικὴν] + καὶ ἀληθινὴν G. ⁵ οὗτος om. I. ⁶ φησὶν om. I. φησὶν τῶν κακῶν hoc ord. B. Statim φιλαργυρία sine artic. G. ⁷ πόλεις καὶ χώραι A.H.I. πόλεις καὶ χώραι (sic) F. ⁸ ἡ bis assumptum ex libris omnibus. ⁹ εὐστίας ex corr. eadem manu I. Ceteri omnes cum Editis οὐσίας. ¹⁰ ἀπελθόντων pro ἀποθανόντων A.F.G.H.I. ¹¹ οὐδὲν G. ¹² ἰσπένδονται] ἐπειτα G. Statim ἀλλὰ καὶ θ. E. ἀλλ' οἱ θ. ex corr. G. ¹³ ἐνέπλησε] ἐνέπλησε A.D.E.F.G.I. ¹⁴ ἀφιέντες pro ἀφίεντες A.B.D.E.F.G.I. ¹⁵ δικαστηρίῳ I. Mox βλαστάνοντα pro βλαστάνοντα A.B.D.F.H.I. βλαστάνοντα om. G.

λάσσεσθαι ῥάδιον, ἅτε οὐ διὰ παντὸς ἐπιτιθεμένους· οἱ δὲ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἐκείνους μιμούμενοι, τοσούτῳ χείρους ἐκείνων, ὅσῳ καὶ δυσφύλακτοι μᾶλλον αὐτῶν, καὶ μετὰ παρρησίας ταῦτα τολμῶσιν, ἃ μετὰ τοῦ λανθάνειν ἐκείνοι. Τοὺς γὰρ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς πονηρίας αὐτῶν κειμένους νόμους, τούτους ¹καὶ εἰς συμμαχίαν ἔλκοντες, τῶν τοιούτων φόνων ^κκαὶ μισμμάτων τὰς πόλεις ἐνέπλησαν. ¹Ἡ οὐ φόνος, εἰπέ μοι, καὶ φόνου χείρον, ^μτὸ λιμῷ παραδοῦναι πένητα καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν, 539 καὶ μετὰ τοῦ λιμοῦ καὶ βασάνοις ἐκδοῦναι καὶ μυρίοις αἰκισμοῖς; Κἂν γὰρ αὐτὸς ταῦτα ^μμὴ ποιῇς, παρέχῃς δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ γίνεσθαι, τῶν διακονουμένων ⁹αὐτὰ μᾶλλον ἐργάζῃ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνδροφόνος ὁμοῦ ῥτε τὸ ξίφος ἐνέπηξε, καὶ μικρὸν λυπήσας χρόνον οὐκέτι περαιτέρω προάγει τὴν βίαν· σὺ δὲ ταῖς συκοφαντίαις, ταῖς ἐπηρεαίαις, ταῖς ἐπιβουλαῖς τὸ φῶς ἐργαζόμενος ⁹αὐτῷ σκότος, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ καθιστὰς τοῦ μυριάκις ἀποθανεῖν, ἐννόησον ὅσους ^τἀνθ' ἐνὸς ἐργάζῃ θανάτους. Καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, ὅτι ἀρπύξεις καὶ πλεονεκτεῖς, οὐχ ὑπὸ πενίας ὠθοῦμενος, ⁵οὐδὲ λιμοῦ σε καταναγκάζοντος, ἀλλ' ἵνα ὁ Β τοῦ ἵππου χαλινὸς ἀλείφῃται πολλῷ τῷ χρυσῷ, καὶ ὁ τῆς οἰκίας ὄροφος, καὶ αἱ τῶν κίωνων κεφαλαί. Καὶ πόσης οὐκ ἂν εἴη ταῦτα γεέννης ἄζια, ὅταν τὸν ἀδελφόν, ¹καὶ τῶν ἀπορρήτων σοι κοινωνήσαντα ἀγαθῶν, καὶ οὕτω παρὰ τοῦ δεσπότου σου τιμηθέντα, ἵνα λίθους καλλωπίσης καὶ ἔδαφος, καὶ σώματα ἀλόγων ζώων οὐδὲ αἰσθανομένων τοῦ κόσμου τούτου, εἰς μυρίας (86) ⁹ἐμβάλλῃς συμφοράς; Καὶ ὁ μὲν ^κκίον ἐν ἐπιμελείᾳ πολλῇ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστὸς, διὰ τὸν κύνα καὶ ^κτὰ εἰρημένα ἅπαντα εἰς ἔσχατον ^γκατακλείεται λιμόν. Τί ταύτης C τῆς συγχύσεως χείρον; τί ^κτῆς παρανομίας χαλεπώτερον; πόσοι ποταμοὶ πυρὸς ἀρκέσουσι τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ; Ὁ μὲν κατ' εἰκόνα ^αθεοῦ γεγεννημένος ἔστηκεν ἀσχημονῶν διὰ τὴν σὴν ἀπανθρωπίαν· αἱ δὲ ὄψεις τῶν ἡμιόνων τῶν τὴν γυναῖκα φερουσῶν τὴν σὴν πολλῷ καταλάμπονται ^βτῷ χρυσῷ, καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰ

¹ καὶ accessit ex D.E.F.H. ^κ καὶ, quod vulgo abest, ex B.G. recepimus. Idem clam fecerat Montef. Vocabulum μισμμάτων non agnoscunt A.E.F.H.I. ¹ ἢ οὐ] πῶ G. ^μ τὸ pro τῷ A.D.F.I. et ex corr. B.H. ^μ μὴ] οὐ A.F.I. Statim παρέχεις F.G. ⁹ αὐτὰ μᾶλλον pro μᾶλλον αὐτὰ A.E.F.G.H.I. ῥτε assumptum ex A.B.D.E.G. ⁹ αὐτὸ G. αὐτὸ ἐργαζόμενος σκ. I. ^τ ἀνθ' ἐνὸς ἐργ. pro ἐργ. ἀνθ' ἐνὸς A.E.F.G.H.I. ⁵ οὐδὲ] οὐ G. ^κ καὶ τῶν ἀπ.] τὸν τῶν ἀπ. D.E. καὶ τὸν τῶν ἀπ. B.I. καὶ τὸν ἀπ. A. ^γ ἐμβάλλεις E.F.G. ^κ κίων et mox κίονα Flor. p. 127. (Tom. xii. p. 537 E.) ^κ τὰ εἰρ. ἅπαντα pro πάντα τὰ εἰρ. omnes. ^γ κατακλείεται ex corr. B. ^τ τῆς π. ταύτης Edd. ταύτης om. A.B.D.F.H. ^α θεοῦ sine artic. A.E.F.G.H.I. ^β τῷ χρυσῷ pro χρυσοῖ A.E.F.G.H. Statim καὶ τὰ ξ. καὶ τὰ δ. A.D.E.F.H. καὶ τὰ δ. καὶ τὰ ξ. Edd.

δέρματα τὰ τὴν στέγην ἐκείνην ὑφαίνοντα. Κὰν θρόνον κατασκευάσαι δὲν, κὰν ὑποπόδιον, πάντα ἑὰπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευάζεται· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ μέλος, καὶ ἑδὶ ὃν ἐξ οὐρανοῦ παραγέγονε, καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἐζέχεεν, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ἀπολαύει τροφῆς διὰ τὴν πλεονεξίαν τὴν σὴν. Ἄλλ' αἱ μὲν κλῖναι ἀργύρῳ παντοθεν εἰσι περιβεβλημέναι, τὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπεστέρηται σκέπης· καὶ πάντων σοι γέγονεν ἀτιμότερος ὁ Χριστὸς, καὶ οἰκετῶν καὶ ἡμιόνων καὶ κλίνης καὶ θρόνου καὶ ὑποποδίου. Τὰ γὰρ ἔτι τούτων ἀτιμότερα ἡ σκεύη παρήμι καταλιμπάνων ὑμῖν εἰδέναι. Εἰ δὲ φρίττετε ταῦτα ἀκούων, ἀπόστηθι πράσων, καὶ οὐδὲν σε βλάβῃ τὰ εἰρημένα· ἀπόστηθι, καὶ στῆθι τῆς μαρίας ταύτης· Ἐκαὶ γὰρ μαρία σαφὴς ἡ περὶ ταῦτα σπουδὴ. Διὸ ταῦτα ἀφέντες ἀναβλέψωμεν ὁψὲ γούν ὅποτε εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀναμνησθῶμεν τῆς μελλούσης ἡμέρας, ἐννοήσωμεν τὸ φοβερὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἡκριβωμένας εὐθύνas καὶ τὴν ἀδέκαστον ψῆφον. Λογισώμεθα, ὅτι πάντα ταῦτα ὁρῶν ὁ θεὸς, οὐ κεραυνὸς ἄνωθεν πέμπει· καίτοιγε οὐ σκηπτῶν ἄξια τὰ γινόμενα μόνον· ἀλλ' οὔτε τοῦτο ποιεῖ, οὐ τὴν θάλασσαν ἡμῖν ἐπαφίησιν, οὐ τὴν γῆν ῥήγνυσι μέσσην, οὐ τὸν ἥλιον σβέννυσιν, οὐ τὸν οὐρανὸν ῥίπτει μετὰ τῶν ἀστέρων, οὐ πάντα ἀπλῶς ἐκ μέσου ποιεῖ, ἀλλ' ἀφίησιν ἐν τάξει εἶναι καὶ διακονεῖσθαι ἡμῖν τὴν κτίσιν ἅπασαν.

540 Ταῦτ' οὖν λογισάμενοι, τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος φρίξωμεν, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν εὐγένειαν ἐπανέλθωμεν· ὥς νῦν γε τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄμεινον διακείμεθα, ἀλλὰ πολλῶ χειρόν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἀγαπᾷ τὰ συγγενῇ, καὶ ἀρκεῖται τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως εἰς τὴν πρὸς ἄλληλα φιλοστοργίαν· σὺ δὲ μετὰ τῆς φύσεως μυρίας ἔχων ὑποθέσεις συναγούσας σε καὶ σφιγγούσας πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη, τὸ τετιμῆσθαι λόγῳ, τὸ μετέχειν εὐσεβείας, τὸ κοινωνῆσαι μυρίων ἀγαθῶν, ἐκείνων ἀγριώτερος γέγονας, εἰς μὲν τὰ ἀνόνητα πολλὴν τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος, τοὺς δὲ ναοὺς τοῦ θεοῦ καὶ λιμῶ καὶ γυμνότητι περιορῶν

^c ἀπὸ Flor. ὑπὸ Edd. et Codd.

A.B.D.E.H. Flor. ^d κατασκευάζεται pro κατασκευάζονται

^e δι' ὃ B.E. δι' ὃν H. Statim ἐξ οὐρανῶν B.F.H.I.

^f τὸ αἷμα τὸ τ. pro τὸ τίμιον αἷμα omnes. ^g ἀπεστέρηται G. ^h ὑποπο-

δίου I. ⁱ ἔτι om. H. τούτων ἔτι inverso ord. G. ^k σκεύη παρ' ἡμῖν

καταλιμπάνω δὲ ὑμῖν εἰδ. G. ^l βλάβῃ G. ^m τῆς τοιαύτης μαρίας I.

ⁿ ταῦτα] πάντα A.E.F.H.I. ^o ποτὲ om. I. ^p πάντα ταῦτα pro ταῦτα

πάντα B.D.E.F.G.H. ^q οὐ pro οὔτε A.B.D.E.F.H.I. ^r φιλοστοργίας E.

^s ἐπιδεικνύμενος A.D.E.H.I. ἐνδεικνύμενος vulgo. ^t περιορῶν pro παρορῶν

omnes.

ἀπολλυμένους, πολλάκις ^γ δὲ καὶ μυρίοις περιβάλλων κακοῖς. Εἰ γὰρ δόξης ἐρῶν ταῦτα ποιεῖς, πολλῶ μᾶλλον τὸν ἀδελφὸν ^ω τοῦ ἵππου θεραπεύειν ^χ εἶδει. Ὅσῳ γὰρ βελτίων ὁ τῆς ὑεργεσίας ἀπολαύων, τοσούτῳ ^ς σοι καὶ λαμπρότερος πλέκεται τῆς τοιαύτης σπουδῆς ὁ στέφανος· ὡς νῦν γε τοῖς ἐναντίοις περιπίπτων, καὶ μυρίους ἐπισπώμενος κατὰ ^α σαντοῦ κατηγοροῦν, οὐκ αἰσθάνη. Τίς γάρ σε οὐκ ἐρεῖ κακῶς; τίς γάρ σε οὐ γράψεται ^ς τῆς ἐσχάτης ὁμότητος καὶ μισανθρωπίας, ὁρῶν τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀτιμάζοντα γένος, ^β τὸ δὲ τῶν ἀλόγων πρὸ τῶν ἀνθρώπων ποιούμενον, καὶ μετὰ τῶν ἀλόγων ^ς τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπιπλα; Οὐκ ἤκουσας τῶν ἀποστόλων λεγόντων, ὅτι οἱ πρῶτοι τὸν λόγον δεξάμενοι καὶ οἰκίας καὶ χωρία ἐπώλουν, ἵνα τοῖς ἀδελφοῖς τρέφωσι; σὺ δὲ ^α καὶ οἰκίας καὶ χωρία ἀρπάξεις, ἵνα ἵππον κοσμήσης ^ς καὶ ξύλα καὶ δέρματα καὶ τοίχους καὶ ἔδαφος. Καὶ τὸ δὴ ^ς χαλεπώτατον, ὅτι οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ταύτην ^β μαίνονται τὴν μαρίαν, καὶ τοὺς ἄνδρας εἰς ^ι τὴν τοιαύτην ἀλείφουσι ματαιοπονίαν, πανταχοῦ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ^δ ἀναγκαίοις δαπανᾶν ^κ ἀναγκάζονται. Κἂν ἐγκαλέσῃ τις ^ι ὑπὲρ τούτων, μεμελετήκασιν ἀπολογίαν πολλῆς κατηγορίας γέμονσαν· καὶ γὰρ ^ω καὶ ταῦτα κακείμενα γίνεται, φησί. Τί φῆς; οὐ δέδοικας τοιαῦτα φθεγγόμενος, καὶ μετὰ τῶν ἵππων καὶ ^β τῶν ἡμιόνων καὶ τῶν κρινῶν καὶ τῶν ὑποποδίων τὸν ^ο πεινῶντα Χριστὸν ἀριθμῶν; μᾶλλον δὲ οὐδὲ μετὰ τούτων, ἀλλὰ τὸ μὲν πλεόν μέρος ^β τούτοις, ἐκείνῳ δὲ μόλις ὀλίγον ^γ ἀπονέμων μέρος. ^ι Οὐκ οἶσθα, ὅτι πάντα αὐτοῦ, καὶ σὺ, καὶ τὰ σά; οὐκ οἶσθα, (87) ὅτι καὶ σῶμα αὐτὸς διέπλασε, καὶ ^ς ψυχὴν ἐχαρίσατο, καὶ τὸν κόσμον ἀπένειμεν ἅπαντα; Σὺ δὲ οὐδὲ ^ι μικρὰν τούτῳ ἀντιδίδως ^ε ἀμοιβήν· ἀλλ' ἂν μὲν οἰκίσκον μικρὸν ἐκμισθῶσης, μετὰ πολλῆς ^ω ἀκριβείας τὸν μισθὸν ἀπαιτεῖς· τὴν δὲ κτίσιν ^ς αὐτοῦ πᾶσαν καρπούμενος, καὶ κόσμον τοσούτον οἰκῶν, οὐδὲ ὀλίγον ἀνέχῃ μισθὸν ^γ καταβαλεῖν, ἀλλὰ τῇ κενοδοξίᾳ καὶ ^ς σαυτὸν καὶ τὴν

^γ δὲ om. G. ^ω τοῦ ἵππου] ἢ τὸν ἵππον I. ^χ εἶδει pro δεῖ A.D.E.F.G.H.I.
^γ λευθερίας G. ^ς σοι καὶ λ. pro καὶ λ. σοι A.B.D.E.F.H.I. σοι om. G.
^α σαντοῦ pro σεαντοῦ A.B.D.E.H.I. σου τοὺς G. ^β τὸ] τὰ G. ^ς κατὰ τὴν οἰκίαν (+σκέψῃ G.) ἐπιπλα pro τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐπιπλα omnes. ^δ καὶ om. E. ^ε καὶ ξύλα om. I. ^ι ἐδάφη G. ^κ χαλεπώτατον omnes. χαλεπώτερον Edd. Post ἄνδρες deest folium unum in E. ^ι μοιούνται G. ^ι τὴν accessit ex omnibus. ^κ ἀναγκάζουσιν G. ^ι ὑπὲρ] περὶ G. ^ω καὶ assumptum ex A.F.G.H. ^ο τῶν om G. ^ο πεινῶντα Χρ. pro Χρ. πεινῶντα A.F.G.H.I. ^β ἐπὶ τούτοις A.F.H.I. ^γ ἀπονέμενον (corr. ex ἀπονέμωμεν) A. ^ι οὐκ] ἄλλ' οὐκ A. ^ς τὴν ψ. H. ^ι καὶ] οὐκ οἶσθα ὅτι σὲ G. ^ω μικρὰ H. Statim τούτων G. τούτων Veron. ^ω τῆς ἀκριβείας Edd. τῆς deest in omnibus. ^ς αὐτοῦ om. A.F.H.I. ^γ καταβάλλειν B. ^ς σε-αυτὸν A.H.I.

σαυτοῦ πάντα ἐξέδωκας. Καὶ γὰρ ἐκείθεν ἅπαντα ταῦτα ἤρ-
 τῆται. Οὐδὲ γὰρ ἵππος βελτίων ἂν γένοιτο πρὸς τὴν ἀρετὴν
 ὅτι αὐτοῦ, τὸν κόσμον περιθέμενος τούτον, οὔτε ὁ καθήμενος
 αὐτὸν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἀτιμότερος. Πολλοὶ γὰρ
 ἀφέντες τὸν ὀχούμενον, πρὸς τὸν κόσμον τοῦ ἵππου τρέπουσι
 τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τοὺς ἐπομένους οἰκέτας, καὶ τοὺς προηγου-
 μένους ^ακαὶ σοβοῦντας· τὸν δὲ ὑπὸ τούτων δορυφορούμενον
 541 καὶ μισοῦσι καὶ ἀποστρέφονται ὡς κοινὸν ἐχθρόν. Ἄλλ' οὐχ
 ὅταν τὴν ψυχὴν ἐκοσμήσῃ, τούτο συμβαίνει, ἀλλὰ ^εκαὶ ἄνθρωποι
 καὶ ἄγγελοι, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης, ἔκαστος πάντες σοὶ τὸν
 στέφανον πλέκουσιν. Ὡστε, εἰ δόξης ἐράς, ἀπόστηθι τούτων
 ὧν νῦν ποιεῖς, καὶ μὴ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν καλλώπιζε,
 ἵνα γένη λαμπρὸς καὶ περιφανής· ὡς νῦν γε οὐδὲν σου γένοιτ'
 ἂν εὐτελέστερον, ἐρήμην ἔχοντος τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ τῆς οἰκίας
 προβαλλομένου κάλλος. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχη τῶν παρ' ἐμοῦ
 λεγομένων, ἄκουσον τί τῶν ἐξωθέν τις ἐποίησε, καὶ αἰσχύνθητι
 τὴν ἡγοῦν ἐκείνων φιλοσοφίαν. Λέγεται γὰρ τις ἐκείνων εἰς
 Βοικίαν λαμπρὰν εἰσελθὼν, πολλῶ μὲν καταλαμπομένην ἰχρυσίῳ,
 πολλῶ δὲ ^κἀστράπτουσαν τῷ τῶν μαρμάρων καὶ τῶν κί-
 νων κάλλει, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἔδαφος εἶδε πανταχοῦ τάπητας
 ἔχον ἱστρωμένους, εἰς τὴν ὄψιν ἐμπτύσαι τοῦ τῆς οἰκίας δε-
 σπότου· εἶτα ἐγκαλούμενος ^μεῖπειν, διὰ τὸ μηδαμῶς τῆς οἰκίας
 ἐτέρωθεν τοῦτο ἐξεῖναι ποιῆσαι, εἰς τὴν ὄψιν ἀναγκασθῆναι
 ὑβρίσαι τὴν ἐκείνου. ^νὉρᾷς πῶς καταγέλαστος ὁ τὰ ἐξωθεν
 καλλωπίζων ἐστὶ, καὶ παρὰ πᾶσιν εὐκαταφρόνητος τοῖς νοῦν
 ἔχουσι; Καὶ μάλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ ^οεἰ τὴν σύνοικόν τις
 ἀφείδῃ τὴν σὴν ῥάκιν ^ρπερικεῖσθαι, καὶ ἡμελημένην εἶναι, τὰς
 Cθεραπαινίδας λαμπρὰ ^σπεριέβαλε στολῇ, πρῶως ἂν ^τῆνεγκας,
 ἀλλὰ παρωξύνθης, καὶ ὕβριν ἂν τὸ πρᾶγμα ^ςἔφησας εἶναι τὴν
 ἐσχάτην. Τούτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογιζέται. Ὅταν
^γγὰρ τοὺς μὲν τοίχους καὶ τὸ ἔδαφος καὶ τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ

^α ἤρτηται pro ἤρτηται A.B.D.G.H.I.

^β τὴν accessit ex A.B.D.H.I.

^γ καθήμενος αὐτὸν] Sic F.G.H. καθήμενος αὐτοῦ B. καθήμενος ἐπ' αὐτὸν D. Veron. ἐπικαθήμενος αὐτῷ I. καθήμενος ἐπ' αὐτοῦ ex corr. A. Hoc ediderunt Sav. cet.

^δ καὶ τοὺς σ. Sav. Mor. Ben. τοὺς om. B.G. Veron. ^ε κοσμήσῃ G. ^ε καὶ ἄγγ. καὶ ἀνθ. A.F.H.I. ^ς καὶ accessit ex A.F.G.H.I. στέφανον sine artic. I.

^β γοῦν om. I. Statim ἐκείνου A. τὴν :: :: :: :: τούτων φιλ. (sic) G. ^ι τῷ χρυσῷ G. ^κ ἀστράπτουσαν pro ἀπαστρ. A.B.D.F.G.H. Flor. p. 123. (Tom. xii. p. 485 D.)

^λ ἐστρωμένους pro ἐστορεσμένους A.B.D.F. Flor. ἐστρωμένους H. ^μ εἶπεν A.F.G.H. Flor. ^ν ὅρα F.H. ^ο εἰ τις τὴν σ.

F.G.H.I. εἰ τις σύνοικον (sic) A. ^ρ περιβεβλησθαι A.D.F.H.I. ^σ περιέβαλλε B. ^τ ῆνεγκας H.I. Statim ἀλλὰ καὶ παρ. H. ^ς ἔφησας G. ^γ γὰρ omnes. μὲν Veron. Sav. Mor.

ἄλλα ᾠ πάντα καλλωπίζης, ἐλεημοσύνην δὲ μὴ παρέχης δαψιλῇ, μηδὲ τὴν ἄλλην ἀσκήσῃ φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ποιεῖς, μᾶλλον ᾠ τὸ πολλῶ χαλεπώτερον. Τῆς μὲν γὰρ δούλης καὶ τῆς δεσποίνης οὐδὲν τὸ μέσον, τῆς δὲ ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς πολὺ τὸ διάφορον· εἰ δὲ τῆς σαρκὸς, πολλῶ μᾶλλον ᾠ τῆς οἰκίας καὶ τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὑποποδίου. Ποίας οὖν ἄξιος D ἀπολογίας ἂν εἴης, ταῦτα μὲν ἅπαντα. ᾠ ἀργυρίῳ περιβάλλον, ἐκείνην ᾠ δὲ περιορῶν ῥακοθυτούσαν, αὐχμῶσαν, πεινῶσαν, τραυμάτων γέμουσαν, ὑπὸ μυρίων σπαραττομένην ᾠ κυνῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ᾠ ἅπαντα καὶ δοξάζεσθαι ἀπὸ τοῦ καλλώπισμου ᾠ τῶν ἔξωθεν περικειμένων νομίζων; ᾠ Οὐ δὴ μάλιστα τῆς ἐσχάτης παραπληξίας ἐστὶ, τὸ γελῶμενον καὶ ὀνειδιζόμενον καὶ ἀσχημονοῦντα καὶ ἀτιμαζόμενον καὶ εἰς ἐσχάτην ἐμπίπτοντα κόλασιν, ἐτι ᾠ καὶ ἐγκαλλωπίζεσθαι τούτοις. ᾠ Διὸ, παρακαλῶ, ταῦτα πάντα ἐννοήσαντες ἀνανήψωμεν ὃς ἐ γοῦν ποτε, καὶ ἡμῶν E αὐτῶν γενώμεθα, καὶ τὸν κόσμον τοῦτον ἀπὸ τῶν ἔξωθεν εἰς τὴν ψυχὴν μετενέγκωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ἄστυλος ᾠ μενεῖ, καὶ ἡμᾶς τοῖς ἀγγέλοις ἴσους ἐργάζεται, καὶ τὰ ἀκίνητα ᾠ προξενήσει καλὰ ᾠ ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα ᾠμα τῷ ἀγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ.

542

1 Ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. Ὡς περ γὰρ παρεστήσατε τὰ ᾠ μέλη ὑμῶν δούλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δούλα τῇ δικαιοσύνῃ ᾠ εἰς ἁγιασμόν.

1 CAP. VI. v. 19.

ᾠ ἅπαντα B.D. ᾠ τῆς οἰκίας καὶ τῆς κλ. καὶ τοῦ ὑπ.] Sic D. Veron. τῆς οἰκίας ::::: καὶ τῆς κλ. καὶ τοῦ ὑπ. (sic) G. τῆς ψυχῆς καὶ τῆς κλ. καὶ τοῦ ὑπ. I. τῆς στολῆς (ex corr. pro ψυχῆς) καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῆς κλ. καὶ τοῦ ὑπ. B. Ceteri cum Sav. et recentioribus τῆς ψυχῆς καὶ τῆς οἰκίας, καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς κλ. καὶ τοῦ ὑπ. ᾠ ἀργυρίῳ I. ἀργυρίῳ πολλῶ Edd. πολλῶ om. P.G.H.I. Statim περιβάλων G. ᾠ δὲ om. H. Mox ῥακοθυτούσαν (corr. ex ῥακοδ.)

A. ῥακοδ. (sic) H. ᾠ κυνῶν] κυμάτων G. Statim καὶ om. I. ᾠ ἅπαντα] +καλλωπιζομένην G. πάντα pro ἅπαντα A.F.H.I. ᾠ τοῦ ᾠ περικειμένου I. νόμων pro νομίζων G. ᾠ καὶ superscript. in A. ᾠ διὸ] +καὶ B. ᾠ μενεῖ pro μένει A.B.D. Mox ἐργάζεται pro ἐργάζεται A.B.D.H.I. ᾠ προξενεῖ G. HOM. XIII. ᾠ μέλη] +τῆς σαρκὸς Edd. τῆς σαρκὸς om. B.D.E.F.H.I. et Mosqy. ᾠ εἰς ἁγιασμόν om. H.

ἘΠΕΙΔΗ πολλὴν ἀπήτησεν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, νεκροὺς (88)
 Βεῖναι ἑκελεύων τῷ κόσμῳ, καὶ τεθνηκέναι τῇ πονηρίᾳ, καὶ ἀκινή-
 τους μένειν πρὸς τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἐνέργειαν, καὶ ἐδόκει
 μέγα τι καὶ βαρὺ λέγειν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνειν φύσιν
 δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδὲν ὑπέρογκον ἀπαιτεῖ, οὐδὲ ὅσον
 ἐχρῆν τὸν τοσαύτης ἀπολαύσαντα δωρεᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα
 σύμμετρον καὶ κοῦφον, ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει,
 καὶ φησιν, “Ἀνθρώπινον λέγω” ὥσπερ εἶπεν, ἀπὸ ἀνθρωπίνων
 λογισμῶν, ἀπὸ τῶν ἐν συνηθείᾳ γινομένων· ἢ γὰρ τοῦτο, ἢ
 τὸ σύμμετρον τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου δηλοῖ. **Ἐ**καὶ γὰρ
 C καὶ ἀλλαχοῦ φησι, ²“Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀν-
 θρώπινος” τούτεστι, σύμμετρος καὶ μικρός. “Ὡςπερ γὰρ
 παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δούλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ
 εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δούλα
 τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν.” Καίτοι ¹πολὺ τῶν δεσποτῶν τὸ
 μέσον, ἀλλ’ ὅμως τὸ ἴσον τῆς δουλείας ἀπαιτῶ μέτρον. Ἐδεῖ
 μὲν γὰρ καὶ πολλῶ πλεον εἰσενεγκεῖν, καὶ ¹τοσούτῳ πλεον, ὅσῳ
 καὶ αὕτη μεῖζων τῆς δεσποτείας ἐκείνης καὶ ἀμείνων· πλὴν ἀλλ’
 οὐδὲν πλεον ἀπαιτῶ διὰ τὴν ἀσθένειαν. Καὶ οὐκ εἶπε, τῆς
 D προαιρέσεως ὑμῶν, οὐδὲ τῆς προθυμίας, ἀλλὰ, “τῆς σαρκὸς
 ὑμῶν,” ἀνεπαχθέστερον ποιῶν τὸν λόγον. Καίτοι τὸ μὲν ἀκα-
 θαρσία, τὸ δὲ ἁγιασμός· τὸ μὲν ἀνομία, τὸ δὲ δικαιοσύνη. Καὶ
 τίς οὕτως ἄθλιος, ^κφησὶ, καὶ ταλαίπωρος, ὥς μηδὲ τοσαύτην
 εἰσενεγκεῖν σπουδὴν τῇ τοῦ Χριστοῦ δουλείᾳ, ¹ὅσην τῇ τῆς
 ἀμαρτίας ^μκαὶ τοῦ διαβόλου; Οὐκοῦν ἄκουσον ^πτῶν ἐξῆς, καὶ
 εἶση σαφῶς, ὅτι οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο εἰσφέρομεν. Ἐπειδὴ
 γὰρ ἀπλῶς οὕτω λεγόμενον οὐκ ἐδόκει πιστὸν εἶναι οὐδὲ εὐ-
 παράδεκτον, ^οοὐδὲ ἠνέχετό τις ἀκοῦσαι, ὅτι οὐ δουλεύει τοσού-
 τον τῷ Χριστῷ, ὅσον ἐδούλευε τῷ διαβόλῳ, ^ρδιὰ τῶν ἐξῆς
 E αὐτὸ κατασκευάζει καὶ ποιεῖ πιστὸν, τὴν δουλείαν ἐκείνην ἄγων
 εἰς μέσον, καὶ λέγων πῶς ἐδούλευσαν. ³“Ὅτε γὰρ ἦτε δούλοι,
 φησὶ, ⁹τῆς ἀμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ.” ⁴Ὁ δὲ
 λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτε ἐν πονηρίᾳ ἐζῆτε καὶ ἀσεβείᾳ καὶ
 ἐσχύτοις κακοῖς, μετὰ τοσαύτης ἐζῆτε τῆς ὑπακοῆς, ὥς μηδὲν

2 1 Cor. x. 13.

3 v. 20.

^ε κελεύων] λέγων H. τῷ κ. κελεύων inverso ord. E.G. ^δ ἐν τῇ σ. I.
 Statim γινομένων E. et ante corr. H. ^ο ἢ γὰρ τοῦτο ἢ τὸ σύμμετρον] Sic
 nostri omnes. τὸ γὰρ σύμμετρον Edd. ¹ καὶ γὰρ om. E. ^ε καὶ τῇ ἀνο-
 μίᾳ cm. I. Mox νῦν om. H. ^κ πολλῶ F. πολλοὶ G.H. ¹ τοσούτων H.
 Mox ὅσον E.F.H. ^δ φησὶ, quod aberat, est in nostris omnibus. ¹ ὅσον
 A.F. ^μ καὶ τῇ τοῦ δ. G. ^π τῶν] καὶ τῶν B. ^ο οὐδ’ ἠνέχετο A.E.
^ρ διὰ] καὶ διὰ I. ⁹ τῇ ἀμαρτίᾳ B.

καθόλου πράττειν καλόν. Τοῦτο γάρ ἐστιν, “Ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ” τουνέστιν, οὐκ ἦτε ὑποτεταγμένοι αὐτῇ, ἀλλ’ ἡλλοτριωμένοι καθόλου. Ὅνδ’ ἐγὰρ διενέμετε τῆς δουλείας τὸν τρόπον τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλ’ ὅλους ἑαυτοὺς ἐξεδίδοτε τῇ πονηρίᾳ. Οὐκοῦν ^ακαὶ νῦν, ἐπειδὴ ^ιμετέστητε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ὅλους ἑαυτοὺς ἐκδότε τῇ ἀρετῇ, μηδὲν καθόλου τῆς κακίας πράττοντες, ἵνα κἂν ἴσον ^νἐπιδείξητε τὸ μέτρον. Καίτοιγε οὐχὶ τῆς δεσποτείας πολὺ τὸ ^ωμέσον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς δουλείας αὐτῆς πολὺ τὸ διάφορον ὅπερ καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῆς ^αἀναπλοῖ τῆς σαφηνείας, καὶ δείκνυσιν ἐπὶ τίσι ^νμὲν τότε ἐδούλευον, ἐπὶ τίσι δὲ νῦν. Καὶ οὕτω λέγει τὴν βλάβην τὴν ἀπὸ τοῦ πράγματος ^αγινομένην, ἀλλὰ τέως τὴν αἰσχύνην. ⁴“Τίνα γὰρ, φησὶ, καρπὸν εἴχετε τότε ἐφ’ οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;” Τοιαύτη γὰρ ἦν ἡ δουλεία, ὡς καὶ τὴν ἀνά-
μνησιν αὐτῆς νῦν αἰσχύνην φέρειν. Εἰ δὲ ἡ ἀνάμνησις κατα-
σχύνει, πολλῶ μᾶλλον ἡ πρᾶξις. Ὡστε διπλῇ νῦν ^νἐκερδάνετε, καὶ ἀπαλλαγέντες τῆς αἰσχύνης, καὶ μαθόντες ἐν οἷς ἦτε ὥσπερ οὖν τότε διπλῇ παρεβλάπτεσθε, καὶ αἰσχύνης ἄξια πράττοντες, καὶ οὐδὲ εἰδότες αἰσχύνεσθαι, ὅπερ τοῦ προτέρου μείζον ἦν ἀλλ’ ὁμως ἐμένετε δουλεύοντες. Δείξας τοίνυν ἐκ περιουσίας τὴν βλάβην τῶν τότε ^αγινομένων, ἀπὸ τῆς αἰσχύνης καὶ ἐπ’ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα χωρεῖ. Τί οὖν ἦν τὸ πρᾶγμα; “Τὸ ^αμὲν γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος.” Ἐπειδὴ γὰρ ^νἡ αἰσχύνη οὐ σφόδρα δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, ἐπὶ τὸ πᾶν φοβερὸν ἔρχεται, τὸν θάνατον λέγω· καίτοιγε ἥρκει καὶ τὸ ἐμπροσθεν εἰρημένον.
(89) Ἐννόησον γὰρ ὅση τῆς κακίας ἡ ὑπερβολή, ὅπου γε καὶ τῆς
τιμωρίας ^αἀπηλλαγμένοι, τῆς αἰσχύνης ἀπαλλαγῆναι οὐκ εἶχον. Ποῖον ^νοὖν προσδοκᾷς, φησὶ, μισθὸν ἀπὸ τῆς πράξεως, ὅταν ἀπὸ τῆς μνήμης μόνης, καὶ ταῦτα τῆς τιμωρίας ἀπηλλαγμένοι, ^νἐγκαλύπτῃ καὶ ἐρυθριᾷς, καίτοιγε ἐν τοσαύτῃ ὦν χάριτι; Ἄλλ’ οὐ τὰ τοῦ θεοῦ τοιαῦτα. ⁵“Νῦν ^κγὰρ, φησὶν, ἐλευθε-
ρωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν

4 v. 21.

5 v. 22.

¹ οὐδὲ] οὐ I. ² καὶ νῦν ἐπειδὴ] ἐπειδὴ καὶ νῦν A.D.E.F.H.I. ³ ἐστῆτε G. ⁴ ἐπιδείξασθε A.D.E.I. et ex corr. manu eadem B. ⁵ μέσον] + ἦν I. ⁶ ἀναπλοῖ D. et ex corr. F. ⁷ μὲν accessit ex A.B.D.E.F.H.I. μὲν post δείκνυσιν habet G. ⁸ γινομένην A.B.D.E.H.I. ⁹ αὐτῆς pro αὐτὴν omnes. ¹⁰ ἐκερδάνετε B.D.E. κερδαίνετε I. ¹¹ γινομένων G. ¹² μὲν accessit ex omnibus. ¹³ ἢ] καὶ ἡ H. ἢ om. G. Mox φορτικὸν om. B. ¹⁴ ὅσον G. ¹⁵ ἀπηλλαγμένοι omnes. ἀπαλλαγίντες Edd. ¹⁶ ὅσον om. I. Statim pr. φησὶ μισθὸν A.D.E.F.H. φησὶ pr. μισθὸν B.I. pr. μισθὸν φησὶν Edd. φησὶ abs-
q. a G. ¹⁷ ἐγκ. καὶ ἐρυθριᾷς om. H. ¹⁸ γὰρ pro de omnes.

καρπὸν ὑμῶν εἰς ἀγιασμὸν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον.” ¹Ἐκεί-
 νων ὁ καρπὸς αἰσχύνῃ καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν, ²τούτων ὁ
 καρπὸς ἀγιασμός· ὅπου δὲ ἀγιασμός, παρηρησία ³πᾶσα. Ἐκεί-
 νων τὸ τέλος θάνατος, ⁴τούτων δὲ ζωὴ αἰώνιος. Εἶδες πῶς τὰ
 μὲν δείκνυσι δεδομένα, τὰ δὲ ἐν ἐλπίσιν ὄντα, καὶ ἀπὸ τῶν
 δεδομένων κακείνα πιστοῦται, ἀπὸ τοῦ ἀγιασμοῦ ῥτὴν ζωὴν;
 ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, ὅτι πάντα ἐν ἐλπίσιν, δείκνυσι καὶ ἤδη σε
 καρπωσάμενον· πρῶτον τὸ ἀπαλλαγῆναι ἁτὴς πονηρίας καὶ
 τοιούτων κακῶν, ὧν καὶ ἡ μνήμη αἰσχύνῃ φέρει· δεύτερον τὸ
 δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ· τρίτον τὸ ἀγιασμοῦ ἀπολαύσαι.
 Ετέταρτον τὸ ⁵καὶ ζωὴς ἐπιτυχεῖν, καὶ ζωὴς οὐ προσκαίρου, ἀλλ’
⁶αἰωνίας. Ἀλλ’ ὅμως καὶ ⁷τούτων ὄντων, κἂν ἐξ ἴσης, φησί,
 δουλεύσατε. Εἰ γὰρ καὶ ὁ δεσπότης σφόδρα ὑπερέχων, καὶ
 τῆς δουλείας πολὺ τὸ μέσον καὶ τῶν ἐπάθλων ὑπὲρ ὧν δου-
 λεύετε, οὐδὲν ἀπαιτῶ ⁸πλέον τέως. Εἴτα, ἐπειδὴ ὅπλων ἐμνη-
 μόνευσε καὶ βασιλέως, ἐπιμένει ⁹τῇ μεταφορᾷ, λέγων· ¹⁰“Τὰ
 μὲν γὰρ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας ¹¹θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ
 θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.” Εἰπὼν
 ὀψώνια ἀμαρτίας, ἐπὶ τῶν χρηστῶν οὐ τὴν αὐτὴν ἐτήρησε
 τάξιν. ¹²Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων ὑμῶν,
 ἀλλὰ, “τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ,” δεικνὺς ὅτι οὐκ οἴκοθεν
 544 ἀπηλλάγησαν, οὐδὲ ὀφειλὴν ἀπέλαβον, οὐδὲ ἀμοιβὴν καὶ ἀντί-
 δοσιν πόνων, ἀλλὰ ¹³χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένετο· ¹⁴ὥστε καὶ
 ἐνθεύθην ἢ ὑπεροχῇ, οὐχ ὅτι ἀπῆλλαξε μόνον, οὐδὲ ὅτι ἐπὶ τὰ
 βελτίω μετέθηκεν, ἀλλ’ ὅτι ¹⁵μηδὲ καμόντας μηδὲ πονήσαντας·
 καὶ ¹⁶οὐκ ἀπῆλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μείζονα ἔδωκε, καὶ
 διὰ τοῦ παιδὸς ἔδωκε. Ταῦτα δὲ ¹⁷παρενέβαλεν ἅπαντα, ἐπειδὴ
¹⁸καὶ περὶ χάριτος διελέχθη, καὶ τὸν νόμον μέλλει ¹⁹καταβάλλειν
 λοιπόν. ἵνα γὰρ μὴ ταῦτα ἀμφοτέρω ²⁰ῥαθυμοτέρους ἐργά-
 σθαι, μέσα ²¹παρενέθηκε τὰ περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου,
 πανταχοῦ διεγείρων εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν τὸν ἀκρατήν.

6 v. 23.

¹ ἐκείνων] + γὰρ G. ² τούτων] + δὲ Edd. reclamantibus libris. ³ πᾶσα
 (ἅπασα G.) omnes. πολλῇ Edd. ⁴ τούτων δέ] τοῦτο G. ⁵ τὴν (ζωὴν) τὴν
 χάριν H. τὴν ζ. om. G. ⁶ τῆς πονηρίας] τῶν κακῶν G. ⁷ καὶ τῆς ζωῆς G.
⁸ αἰωνίου H. ⁹ τοιούτων B.E.F. ¹⁰ πλέον om. F. πλέον ἀπαιτῶ in verso
 ord. I. ¹¹ τῇ φορᾷ B. ¹² θάνατος] + λέγει γὰρ οὕτως· τὰ μὲν γὰρ ὀψ. τῆς
 ἀμ. θάνατος G. ¹³ οὐδὲ pro οὐ omnes. ¹⁴ χάριτι] + θεοῦ I. Μοχ ἐγένετο
 pro ἐγένετο A.B.D.E.H.I. ¹⁵ ὥστε] ὡς G. ὥσπερ E. ¹⁶ μηδὲν E.
 Statim καμόντας B.D.E.G.I. κίμνοντας Edd. ¹⁷ οὐκ] Sic D.E.F.G.I. οὐχ
 ὅτι Edd. In libris A.H. pauca hic desunt. ¹⁸ παρέβαλεν G. ¹⁹ καταβάλλειν G.
 om. D. ²⁰ ῥαθυμους B. Veron. ²¹ παρέθηκε G.H. Veron.

“Όταν ἰγάρ ὀψώνια ^κτῆς ἁμαρτίας τὸν θάνατον καλῇ, φοβεῖ B
 πάλιν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται. Δι’ ὧν γὰρ αὐ-
 τοὺς ἀναμνησκεί τῶν προτέρων, διὰ τούτων καὶ εὐχαρίστους
 ποιεῖ, καὶ ἀσφαλεστέρους πρὸς τὰ ἐπίοντα ἅπαντα.

Καταλύσας τοίνυν ἐνταῦθα ἱτὸν τῶν ἠθικῶν λόγον, ἐπὶ τὰ
^μδογματικὰ ἐκβαίνει πάλιν, οὕτω λέγων· ⁷“^αΗ ἀγνοεῖτε, ἀδελ-
 φοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον ἡλαῶ.” Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι
 ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, δείκνυσιν ὅ ἐνταῦθα, ὅτι οὐ μόνον ἁμαρ-
 τία αὐτῶν ἰού κυριεύει, ἀλλ’ οὐδὲ νόμος. Εἰ δὲ νόμος οὐ
 κυριεύει, πολλῶ μᾶλλον ἁμαρτία. Καὶ καταγλυκαίνων τὸν C
 λόγον, ἀπὸ παραδείγματος ἀνθρωπίνου ταῦτο ποιεῖ φανερόν.
 Καὶ δοκεῖ μὲν ἓν τι λέγειν, δύο δὲ ἡτίθησι τοῦ προκειμένου
 κατασκευὰς, μίαν μὲν, ὅτι ἀποθανόντος ἀνδρὸς, οὐχ ὑπόκειται
 γυνὴ νόμῳ τῷ τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲ ἔστιν ὁ κωλύων ἑτέρῳ γενέσθαι
 γυναῖκα· ⁸δευτέραν δὲ, ὅτι ἐνταῦθα οὐ μόνον ὁ ἀνὴρ ἐτελεύ-
 τησεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή· ὥστε διπλῆς ἀπολαύειν τῆς ἐλευθερίας.
 Εἰ γὰρ τελετήσαντος τοῦ ἀνδρὸς, ἀπήλλακται τῆς ἐξουσίας,
 ὅταν καὶ αὐτὴ τετελευτηκῖα φανῇ, πολλῶ μᾶλλον ἡλευθέρωται.
 Εἰ γὰρ ἓν γενόμενον ἀπαλλάττει τῆς ἐξουσίας αὐτὴν, πολλῶ D
 μᾶλλον ἀμφότερα συνελθόντα. Μέλλων τοίνυν ἱἐκβαίνειν εἰς
 τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν, μετ’ ἐγκωμίου τῶν ἀκροατῶν ἄρχε-
 ται λέγων, “^αΗ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον
 ἡλαῶ.” Τουτέστι, σφόδρα ὡμολογημένον λέγω καὶ σαφές,
 καὶ γινώσκουσι ταῦτα μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα. “Ὅτι ὁ νό-
 μος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ’ ὅσον χρόνον ζῇ.” Οὐκ
 (90) εἶπε, τοῦ ἀνδρὸς, ὡς οὐδὲ τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ, “τοῦ ἀνθρώ-
 που,” ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ἑκατέρου τοῦ ζῶον ὄνομα. “Ὁ γὰρ
 ἀποθανὼν, φησὶ, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.” Οὐκοῦν τοῖς
 ζῶσιν ὁ νόμος κείται, τοῖς δὲ τεθνηκόσιν οὐκέτι διατάττεται. E
 Ὅρᾳς πῶς διπλὴν τὴν ἐλευθερίαν ἐδήλωσεν; Εἴτα ἐν τοῖς προ-
 οίμοις ⁹τούτο αἰνίζαμενος, ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κατασκευῇ
 προάγει τὸν λόγον, οὕτω λέγων· ⁸“^αΗ γὰρ ὑπανδρὸς γυνὴ τῷ
 ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· εἰ δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήρηται
 ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα ὧν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοι-
 χαλὶς ¹⁰χρηματίζει, εἰς γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ· εἰ δὲ ἀποθάνῃ

7 CAP. VII. V. 1.

8 v. 2, 3.

¹ γὰρ pro de omnes. ^κ τῆς om. I. ¹ τὸν ἠθικὸν λόγον I. ^μ δογ-
 ματικὰ omnes. δόγματα Edd. Statim ἐμβαίνει A. ^α λέγω H. ^ο ἐνταῦθα
 om. G. ^π οὐ om. I. Statim κυριεύσει G. ⁹ προτίθησι A.F.H.I. ^ε κα-
 τασκευάσματα A.F.G. Statim ἐν in rasura pro μίαν habet F. ⁸ δευτέραν pro
 ἑτέραν A.B.D.E.G.I. δευτέρον F. δευτέρα H. ¹ ἐκβαίνειν D.E.G.H. ἐμβαίνειν
 vulgo. ¹ οὐδὲ] ἡ G. καὶ I. ⁹ τούτο]+ἐνταῦτο (sic) G. ¹⁰ χρηματίζει A.D.E.G.

ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ὑπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν
μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ." Συνεχῶς αὐτὸ ²περιστρέ-
φει, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας· ἐπειδὴ σφόδρα θαρρεῖ
545 τῷ ³ἀπ' αὐτοῦ κατασκευαζομένῳ. Καὶ τίθησιν ἐν τάξει μὲν
τοῦ ἀνδρὸς τὸν νόμον, ἐν τάξει δὲ τῆς γυναίκος ⁴τοὺς πιστεύ-
σαντας ἅπαντας. Εἶτα τὸ συμπέρασμα οὐ κατὰ τὴν πρότασιν
ἐπάγει. ⁵Τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· ὥστε, ἀδελφοί μου,
οὐ ⁶κυριεύει ὑμῶν ὁ νόμος· ἀπέθανε γάρ. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν
οὕτως, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ προτάσει τοῦτο ἠνέξατο· ἐν δὲ τῇ ἐπα-
γωγῇ ⁷λοιπὸν, ὥστε ἀνεπαχθῇ ποιῆσαι τὸν λόγον, τὴν γυναῖκα
εἰσάγει τετελευτηκυῖαν, λέγων· ⁸Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ
ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ." Ὅταν γὰρ καὶ τοῦτο καέκκεινο γε-
νόμενον τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν παρέχῃ, τί κωλύει χαρίσασθαι τῷ
B νόμῳ, τοῦ πράγματος μὴδὲν παραβλαπτομένον; "Ἡ γὰρ
ὑπανδρὸς γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ." Ποῦ ⁹νῦν εἰσιν
οἱ τὸν νόμον διαβάλλοντες; ¹⁰Ἀκουέτωσαν πῶς καὶ εἰς ἀνάγκην
ἐμπεσῶν, οὐ καθαιρεῖ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ ¹¹καὶ μεγάλα περὶ
τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ διαλέγεται, εἴγε ζῶντος ¹²αὐτοῦ δέδεται ὁ
Ἰουδαῖος, καὶ μοιχοὶ χρηματίζουσιν οἱ παραβαίνοντες ¹³καὶ
ἀφιέντες αὐτὸν ζῶντα. Εἰ δὲ τελευτήσαντα ¹⁴εἴασαν, οὐδὲν
θαυμαστόν· καὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων οὐ διαβάλλεται ὁ τοῦτο
ποιῶν. "Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου
C τοῦ ἀνδρός." Εἶδες πῶς ἐν τῷ παραδείγματι τὸν νόμον δεί-
κνυσι τετελευτηκότα; Ἄλλ' οὐκ ἐν τῇ ἐπαγωγῇ τοῦτο ποιεῖ.
"Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, μοιχαλὶς ¹⁵χρηματίζει ἡ γυνή."
Ὅρα πῶς ἐνδιατρίβει ταῖς κατηγορίαις τῶν τὸν νόμον παρα-
βαινόντων ζῶντα. ¹⁶Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἔπαυσε, ¹⁷λοιπὸν μετὰ
ἀσφαλείας ἀπίσης ¹⁸αὐτῷ χιρίζεται, τὴν πίστιν οὐδὲν παρα-
βλάπτων ἐντεῦθεν. "Ζῶντος γὰρ, φησί, ¹⁹τοῦ ἀνδρὸς, μοιχαλὶς
χρηματίζει ἡ γυνή, εἰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ." "Ὡστε, ἀδελφοί
D μου, καὶ ²⁰ὑμεῖς" ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, τοῦ νόμου τελευτήσαντος,

² v. 4.

¹ ὑπὸ τοῦ νόμου om. G. Veron. ² μεταστρέφει G. ³ ἀπ' αὐτοῦ pro
ἐπ' αὐτοῦ B.D.F.H.I. τὸ ἐπ' αὐτοῦ κατασκευαζόμενον G. ⁴ τοὺς + πιστεύ-
οντας καὶ G. ⁵ τοῦτο pro τὸ A.B.D.E.F.H.I. ⁶ κυριεύει pro κυριεύου-
σιν omnes. ⁷ λοιπὸν + καὶ τοῦτο G. ⁸ Verba ἀδελφοί μου post ὑμεῖς transp.
A.D.E.H.I. Mosq. 3. post ἐθανατώθητε G. ⁹ νῦν οὖν A.D.E.F. ¹⁰ ἀκου-
σάτωσαν G. ¹¹ καὶ accessit ex A.E.F.G.H.I. ¹² αὐτοῦ om. B. ¹³ καὶ
οἱ ἄφ. I. ¹⁴ εἴασαν A.B.D.E.G.H.I. εἴασεν Edl. ¹⁵ χρηματίζει A.D.E.
ὁ ὅρας G.H. ¹⁶ ἐπεὶ δὲ ἐπειδὴ A.E.H.I. ἐπειδὴ δὲ B. ἐπειδὴ γάρ G.
ἢ λοιπὸν + γάρ A.F.H.I. ¹⁷ αὐτῷ χ. τὴν πίστιν Sic A.B.E.F.G.H.I. Ede-
batur αὐτὸν χιρίζεται τῇ πίστει. ¹⁸ τοῦ ἀνδρός om. G. Mox χρηματίζει
A.E.F.G.H. χρηματίζει Edl. ¹⁹ ὑμῖν G.

οὐ κρίνεσθε μοιχείας, ἀνδρὶ γενόμενοι ἐτέρῳ. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ πῶς; “Ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ.” Εἰ νεκροὶ γενόμεναί, οὐκ ἔστε ὑπὸ νόμον. Εἰ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἔστιν ὑπεύθυνος ἡ γυνή, πολλῷ μᾶλλον αὕτη τετελευτηκυῖα ἀπῆλλακται τούτου. Εἶδες Παύλου σοφίαν, πῶς τὸν νόμον ἔδειξε τούτο βουλόμενον, τὸ ἀποστήναι αὐτοῦ καὶ γενέσθαι ἀνδρὶ ἐτέρῳ; Οὐ γὰρ κωλύει, φησὶν, ἐτέρῳ συνεῖναι ἀνδρὶ, τελευτήσαντος τοῦ προτέρου. Πῶς γὰρ, ὅπου γε καὶ ζῶντος ὑπετίτρεπει, βιβλίον ἀποστασίῳ λαβοῦσαν; Ἄλλα τούτο οὐ τίθησιν, ὅπερ ἔγκλημα ἦν μᾶλλον τῶν γυναικῶν εἰς γὰρ καὶ συγκεχώρητο, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἦν αἰτίας ἀπῆλλαγμένον. Ὅταν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων καὶ δοκίμων ἔχη τὰ νικητήρια, οὐ ζητεῖ τὰ περιττά· οὐ γὰρ ἔστι γλίσχρος. Τὸ τοίνυν θαυμάσιον τοῦτο ἔστιν, ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς ἀποστάντας αὐτοῦ. Ὡστε αὐτοῦ βούλημα γενέσθαι ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τέθηκε, καὶ ἡμεῖς τεθήκαμεν, καὶ διπλῇ τὰ τῆς ἐξουσίας ἀνῆρτηται. Ὁ δὲ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται μόνοις, ἀλλὰ καὶ τὸν αἴτιον προστίθησιν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τέθεικε τὸν θάνατον, ἀλλὰ πάλιν τὸν 546 ταῦτα ἐργασάμενον τὸν σταυρὸν εἰσήγαγε, καὶ ταύτη ποιῶν ἡμᾶς ὑπευθύνους. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀπῆλλάγητε, φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ δεσποτικοῦ. “Ἐθανατώθητε γὰρ, φησὶ, τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.” Οὐκ ἐντεύθεν δὲ προτρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δευτέρου ἀνδρός· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· “Εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι.” Εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσι, τί οὖν ἂν μὴ βουλώμεθα δευτέρῳ ὁμιλῆσαι ἀνδρὶ; ὁ γὰρ νόμος τὴν χρεύσασαν οὐ ποιεῖ μὲν εἶναι μοιχαλίδα δευτέροις ὁμιλήσασαν γάμοις, οὐ μὴν ἀναγκάζει ὁμιλῆσαι· ἵν' οὖν μὴ τοῦτο λέγωσι, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐκ τῶν ὑπὲρ γένων ἤδη ἡμῖν βουληθῆναι δεῖ· ὅπερ καὶ ἀλλαχού σαφέστερον εἰρήσῃ, λέγων, ¹⁰ “Οὐκ ἔστε ἑαυτῶν” καὶ, “Τιμῆς ἡγορασθητε” καὶ, “Μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων” καὶ πάλιν, ¹¹ “Εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες ¹²μηκέτι

10 1 Cor. vi. 19, 20. vii. 23.

11 2 Cor. v. 15.

¹ ὑπὸ τὸν νόμον Edd. τὸν om. B.E.F.G.H.I. ² αὕτη vel αὐτὴ E.H. x τούτου] τοῦ νόμου A.D.E.F.H.I. ³ ἐπιτρέπει] κελεύει G. Post λαβοῦσαν add. corr. in marg. F. ἐλευθέραν εἶναι. ⁴ ἀλλὰ καὶ τοῦτο Edd. καὶ om. A.D.F.G.H.I. ⁵ συγκεχώρηται G. ⁶ ἀπ' αὐτοῦ G. ⁷ βούλημα γενέσθαι] Sic D.E.G. βουλήματι γενέσθαι A.B.F.H.I. βούλημα τὸ γενέσθαι Edd. ⁸ οὐδὲ] οὐ A.E.F.H.I. Mox μόνον G. ⁹ χρεύσασαν A.D.E.F.H.I. ¹⁰ ἤδη ἡμῖν βουληθῆναι δεῖ· ὅπερ] ἤδη ἡμῖν δουλωθῆναι (hoc ex corr.) δεῖ· διόπερ B. δεῖ ἡμῖν βουληθῆναι· διόπερ G. εἶδε ἡμᾶς βουληθῆναι· διόπερ Veron. ¹¹ τί-θησι] σοι G. ¹² μηκέτι] μὴ I.

ἐαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι.” Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἠνίξατο εἰπὼν, “διὰ τοῦ σώματος.” Εἶτα καὶ προτρέπει ταῖς κρείττοσιν ἐλπίσι, ἰλέγων “Ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ.” Τότε μὲν γὰρ ἐκαρποφορεῖτε τῷ θανάτῳ, φησὶ, ^κνυνὶ δὲ τῷ θεῷ. ¹² “Ὅτε ἵ γὰρ ἤμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ ^Cπαθήματα τῶν ^μἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ.” Εἶδες τοῦ προτέρου ἀνδρὸς τὸ κέρδος; Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτε ἤμεν ἐν τῷ νόμῳ, πανταχοῦ φειδόμενος δοῦναι αἰρετικοῖς λαβὴν· ἀλλ’, “ὅτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί,” τουτέστι, ταῖς πονηραῖς πράξεσι, τῷ σαρκικῷ βίῳ. Οὐ γὰρ τοῦτό φησιν, ὅτι πρὸ τούτου μὲν ^νἐν σαρκὶ ἦσαν, νῦν δὲ ἀσώματοι γεγόμενοι περιήσαν. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὔτε αἴτιον εἶναί φησιν ἁμαρτημάτων τὸν νόμον, οὔτε ἀπαλλάττει αὐτὸν ἀπεχθείας. Κατηγόρου γὰρ τάξιν ἐπέειχε ^Dπικροῦ, ἀπογυμνῶν τὰ ἁμαρτήματα. Ὁ γὰρ τῷ μηδὲν πείθεσθαι βουλομένῳ πλείονα ἐπιτάττων, πλεονάζει ^οτὸ παράπτωμα. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου γινόμενα, ῥαλλὰ, “τὰ διὰ τοῦ νόμου,” καὶ οὐ προσέθηκε, γινόμενα, ἀλλ’ ἀπλῶς, “διὰ τοῦ νόμου,” τουτέστι, τὰ διὰ τοῦ νόμου φαινόμενα, ἠγνωρίζόμενα. Εἶτα, ἵνα μηδὲ τῆς σαρκὸς ἑκατηγορήσῃ, οὐκ εἶπεν, ἃ ^ἐνήργει τὰ μέλη, ἀλλ’ ἃ “ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν” δεικνὺς ἐτέρωθεν οὐσαν ^{τὴν} ἀρχὴν τῆς πονηρίας, ἀπὸ τῶν ἐνεργούντων λογισμῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τεχνίτου ἑτάξιν ἐπέειχε, κιθάρας δὲ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, οὕτως ἠχοῦσα, ὡς ἠνάγκαζεν ὁ τεχνίτης. Οὐκοῦν ^{οὐ} ταῦτη τὸ ἀπηχῆς μέλος, ἀλλ’ ἐκείνη πρὸ ταύτης λογιστέον ἡμῖν.

¹³ “^κΝυνὶ δὲ, φησὶ, κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου.” ^γὉρᾷς πῶς πάλιν ἐνταῦθα ^κκαὶ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ νόμου φείδεται; Οὐ γὰρ εἶπεν, ^αὅτι κατηργήθη ὁ νόμος, ^βοὐδ’ ὅτι κατηργήθη ἡ σὰρξ, ἀλλ’ ὅτι κατηργήθημεν ἡμεῖς. Καὶ πῶς ἡμεῖς κατηργήθημεν; Τοῦ κατεχομένου παρὰ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπου ^επαλαιοῦ ἀποθανόντος καὶ ταφέντος· τοῦτο γὰρ εἰδὼς εἰπὼν·

12 v. 5.

13 v. 6.

¹ λέγων om. B. ^κ νυνὶ pro νῦν A.B.D.E.F.G.H. ¹ γὰρ] μὲν γὰρ G.
^μ ἁμαρτημάτων A.D.E.F.H.I. et Mosqq. ^α ἐν τῇ σαρκὶ F. Statim νῦν pro
 νυνὶ B.D.E.F.G.I. ^ο τὰ παραπτώματα A.E.F.I. ^β ἀλλὰ—γινόμενα et mox
 τουτέστι τὰ διὰ τοῦ νόμου om. I. ^γ ἡ γνωρίζομενα Edd. ἢ om. A.E.F.G.H.I.
^τ κατηγορήσῃς G. ^δ ἐνεργεῖ G. ^ε ἀλλ’ ἃ] ἀλλὰ B.H. ^{τὴν} ἀρχὴν
 τ. π. pro τ. π. τὴν ἀρχὴν A.B.F.G.H.I. ^{οὐ} om. G. ^κ νυνὶ pro νῦν
 A.B.D.E.F.G.H. ^γ ὅρα E.F.G. ^ε καὶ accessit ex A.E.F.G.H.I.
^α ὅτι om. G.H. ^β οὐδ’ ὅτι] οὐδὲ G. οὐδὲ ὅτι B. ^ε τοῦ παλαιοῦ I.

“ Ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα.” Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ δεσμός, δι’ οὗ κατειχόμεθα, ἐνεκρώθη καὶ διερρήν, ὥστε τὸν κατέχοντα μηδὲν κατέχειν λοιπὸν, τουτέστι, τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλὰ μὴ ἀναπέσης, μηδὲ ῥαθυμότερος γένῃ· κατηργήθης γὰρ ὥστε δου- 547
λεύειν πάλιν, “ἀλλ’ οὐχ ὁμοίως, ἀλλ’,” “Ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.” Τί δέ ἐστιν, ὃ φησιν; ἀναγκαῖον γὰρ αὐτὸ ἤδη ἐκκαλύψαι, ἵν’, ὅταν εἰς τὸ χωρίον ἐμπέσωμεν, μὴ θορυβώμεθα. “Ὅτε ἔγάρ, φησὶν, ἡμαρτεν ὁ Ἀδὰμ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ γέγονε θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ πολλὰ ἐλαττώματα ἐδέξατο φυσικὰ, καὶ βαρύτερος καὶ ἡδυση- νιος ὁ ἵππος κατέστη· ἀλλ’ ὁ Χριστὸς ἐλθὼν, διὰ τοῦ βαπτί- σματος κουφότερον ἡμῖν αὐτὸ ἐποίησε, τῷ πτερῷ τοῦ πνεύ- B
ματος διεγείρων. Διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ τὰ αὐτὰ κεῖται τοῖς παλαιοῖς καὶ ἡμῖν σκάμματα, ἐπειδὴ ^κοὐδὲ οὕτω τότε εὐκολος ὁ δρόμος ἦν. Διὸ καὶ αὐτὸς οὐχὶ φόνων ἀπαιτεῖ καθαρὸν εἶναι μόνον, ὥσπερ τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ καὶ ὀργῆς· οὐδὲ μοιχείας, ἀλλὰ καὶ ἀκολάστου ὄψεως ἀπηλλάχθαι κελεύει· οὐδὲ ἐπιор- κίας, ἀλλὰ καὶ εὐορκίας ἐκτὸς εἶναι, καὶ μετὰ τῶν ἰοικείων καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν ἐπιτάττει. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ^πδὲ ἅσασι μακροτέρους ἐποίησε τοὺς διαύλους, καὶ μὴ πειθώμεθα, καὶ γένειαν ἠπέλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἡγώ- (92) νιζομένων τὰ ὀζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἡ ἀκτημοσύνη, C
ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ. Καὶ γὰρ τῶν ἀναγκαιῶν ἐστὶ καὶ κατεπειγόντων, καὶ ὁ μὴ ποιήσας τὴν ἐσχάτην δίδωσι δίκην. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ¹⁴ “Ἐὰν μὴ ^ρπερισσεύσῃ ἡ δικαιο- σύνη ὑμῶν πλεον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλ- θητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.” Ὁ δὲ τὴν βασιλείαν οὐχ ὁρῶν, ⁹εἰς γένειαν ἐμπεστέται πάντως. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰ. Παῦλος ἔλεγεν· “Ἀμαρτία ⁵γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ’ ὑπὸ χάριν” ¹² καὶ ἐνταῦθα πάλιν, “Ὡστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.” Οὐ γὰρ ἐστὶ γράμμα καταδικάζον, τουτέστιν, D
ὁ νόμος ὁ παλαιός, ἀλλὰ πνεῦμα βοηθόν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ

14 Matth. v. 20.

^a ὥστε] + μὴ G. ^o ἀλλ’ om. E. ¹ δὲ] οὖν G. δὲ om. E. ^ε γὰρ om. D.E. ^h εὐήμιος G. ¹ αὐτὸν B.G. Brix. Mox τοῦ πν. διεγείρων pro διεγείρων τοῦ πν. A.B.D.F.G.H.I. ^k οὐδέ] οὐχ G. Statim εὐκολος dr. sine artic. idem. ^o dr. εὐκολος inverso ord. A.D.F.H.I. ¹ οἰκείων A.F.G.H.I. φίλων Edd. ^m δὲ accessit ex omnibus. ⁿ ἐργαζομένων A.D.E.F.I. ^o λεγόμενα B.G. Veron. ^p περισσεύει G. ⁹ εἰς τὴν γ. G. Statim ἐμπεστέται A.B.D.E.H.I. πεστέται Edd. ¹ ὁ Παῦλος Edd. ὁ om. A.B.E.F.G.H.I. ² γὰρ om. A.D.E. ³ ἀλλὰ πν. β. om. G.

μὲν τῶν παλαιῶν εἴ που τις ἐφάνη παρθεῖαν ἀσκῶν, ὡς σφόδρα ἐκπληκτον ἦν· ὡς νυνὶ δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὸ πρᾶγμα ἔσπαρται· καὶ θανάτου τότε μὲν ὀλίγοι μόνις ὑπερεῖδον ἄνδρες· νυνὶ δὲ καὶ ἐν κώμαις καὶ ἐν πόλεσι δῆμοι μαρτύρων ἄπειροι, οὐκ ἐξ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ γυναικῶν συνεστηκότες.

Εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα εἶπεν, ἀντίθεσιν πάλιν ἀνακύπτουσιν λύει, γὰρ τῇ λύσει κατασκευάζων ὃ βούλεται. Διόπερ οὐδὲ Ἐπροηγούμενος εἰσάγει τὴν λύσιν, ἀλλ' ἐξ ἀντιλογίας, ἵνα τῇ ἀνάγκῃ τῆς λύσεως ἀφορμὴν εἰς τὸ εἰπεῖν ὃ βούλεται λάβῃ, καὶ ἀνεπαχθεστέραν ποιήσῃ τὴν κατηγορίαν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, “Ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος,” ἐπήγαγε· ¹⁵ “Τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο.” Καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἦν εἰρηκῶς, ὅτι “Τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνεργέει ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν” καὶ, “Ἄμαρτία ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμου.” καὶ ὅτι, “Ὁ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις” καὶ, “Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα” καὶ, “Ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται.” Ἐπεὶ οὖν “ταῦτα πάντα ἐδόκει διαβολὴν φέρειν τῷ νόμῳ, ὥς διορθούμενος τὴν ἐκ τούτων ὑπό-
548 νοιαν, τίθησι καὶ ἀντίθεσιν, καὶ φησι· “Τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο.” Πρὸ τῆς κατασκευῆς ἀπηγόρευσε, τὸν ἀκροατὴν οἰκειούμενος, καὶ τὸν σκανδαλιζόμενον θεραπεύων. Λοιπὸν γὰρ ἑακούσας, καὶ ὑπὲρ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ πληροφορηθεὶς, ζητεῖ μετ' αὐτοῦ τὸ δοκοῦν εἶναι ἄπορον, καὶ οὐχ ὑποπτέει τὸν λέγοντα. Διὸ καὶ τὴν ἀντίθεσιν προσλαβὼν ἐκείνον τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, τί οὖν εἵπομαι ἂν; ἀλλὰ, “Τί οὖν ἐροῦμεν;” ὡς βουλῆς καὶ γνώμης προκειμένης, καὶ ἐκκλησίας κοινῆς συγκεκροτημένης, καὶ οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῆς τῶν εἰρημένων ἀκολουθίας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων Β ἀληθείας τῆς ἀντιθέσεως φανείσης. “Ὅτι μὲν γὰρ τὸ γράμμα ῥάποκτείνει, οὐδεὶς ἀντερεῖ, φησί· καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ,

15 v. 7.

ν σφόδρα om. I. Statim ἐκπλήκτον G. ὡς νυνὶ pro νῦν A.D.E.F.G.H.
 * ἐν assumptum ex A.D.E.F.G.I. γ ἐν τῇ λύσει om. H. z ἀγεῖ E.
 a ἀνεπαχθεστέραν pro ἑστέραν dant A.B.D.E.F.G.I. b οὖν] + ἐροῦμεν Edd.
 Abest a nostris A.D.E.F.H.I. et Mosq. c νόμον] + ἀλλ' ὑπὸ χάριν Edd.
 repugnantibus libris. d ταῦτα πάντα] ταῦτα πάντα F.H.I. πάντα ταῦτα A.
 πάντα ταῦτα B.E. e ὥς om. I. Mox ἀπόνοιαν H. i παρασκευῆς G.
 f ἐακούσας A.D.E.F. h ὑπὲρ pro περὶ omnes. i μετὰ τοῦτο G. k προσ-
 λαβὼν pro προλαβὼν E. Statim ἐκείνον B.H.I. ἐκείνο D. ἐκείνων ex corr. A.
 ἐκείνην Edd. l εἵπομαι ἂν] εἵποι ἂν B. ἂν εἵπομαι ἂν G. m οὖν est in
 libris omnibus, non in Edd. n καὶ τῆς τ. π. ἀληθείας om. G. o γὰρ deest
 ante Montef. invitis libris. p ἀποκτείνει B.D.E.G. Veron. ἀποκτείνει H.

καὶ τοῦτο δῆλον, καὶ οὐδεὶς ἂν φιλονεικήσειεν. Εἰ τοίνυν ταῦτα ὁμολογημένα, τί ἂν ἔποιμεν περὶ τοῦ νόμου; ὅτι ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο. Λύσον οὖν τὴν ἀπορίαν. Εἶδες πῶς ἡμεῖς ἑαυτοῦ τὸν ἀντίδικον ἴστησι, καὶ τὸ τοῦ ἱδιδάσκοντος ἀξίωμα ἁλαβὼν, ἐπὶ τὴν λύσιν ἔρχεται; Τίς οὖν ἡ λύσις; Ἁμαρτία μὲν οὐκ ἔστι, φησί. “Τὴν δὲ ἁμαρτίαν οὐκ ἂν ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου.” Ὅρα σοφίας ἐπίτασιν. Ὅπερ ἡ γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ νόμος, ἐξ ἀντιθέσεως τέθεικεν, ἵνα ἀναιρῶν τοῦτο, καὶ ταύτῃ χαριζόμενος τῷ Ἰουδαίῳ, πείσῃ τὸ ἔλαττον αὐτὸν καταδέξασθαι. Τί δὲ ἔστι τὸ ἔλαττον; Ὅτι “τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου.” “Τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, φησὶν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις.” Ὅρᾳς πῶς κατὰ μικρὸν οὐχὶ μόνον κατήγορον αὐτὸν ὄντα δείκνυσσι τῆς ἁμαρτίας, ἡ ἀλλὰ ἡρέμα καὶ κατασκευαστικόν; οὐ μὴν παρὰ τὴν αἰτίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων ἀποφαίνει τοῦτο συμβαῖνον. Καὶ γὰρ καὶ Μανιχαίων ἑσπούδακεν ἐμφράξαι τὰ στόματα τῶν κατηγορούντων τοῦ νόμου. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι “Τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις,” ἐπήγαγεν ¹⁶ “Ἀφορμὴν ἔδὲ λαβούσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν.” Εἶδες πῶς αὐτὸν ἀπῆλλαξεν ἐγκλημάτων; Ἀφορμὴν γὰρ λαβούσα, φησὶν, ἡ ἁμαρτία, οὐχ ὁ νόμος, ἠΐξεσε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τοῦναντίον ὁπερ ἐβούλετο ὁ νόμος, γέγονεν ὅπερ ἀσθενείας ἦν, οὐ πονηρίας. Ὅταν γὰρ ἐπιθυμῶμεν, εἴτα ἐκωλύμεθα, αἴρεται μᾶλλον τῆς ἐπιθυμίας ἡ φλόξ. Ἄλλ’ οὐ παρὰ τὸν νόμον τοῦτο· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκώλυσε, ὥστε ἀπαγαγεῖν ἡ δὲ ἁμαρτία, τουτέστιν, ἡ ῥαθυμία ἡ σὴ καὶ ἡ γνώμη ἡ πονηρὰ, τῷ καλῷ πρὸς τὸ ἐναντίον ἐχρήσατο. Ἄλλ’ οὐ τοῦ ἱατροῦ τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τοῦ ἀρρωστούντος τῷ φαρμάκῳ κακῶς χρησαμένου. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔδωκε τὸν νόμον, ἵνα ἀνάψῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ’ ἵνα σβέσῃ· τοῦναντίον δὲ ἐξέβη· ἀλλ’ οὐκ

16 v. 8.

¹ μεθ' ἑαυτοῦ omnes. μετ' αὐτοῦ Edd. ² δικάζοντος A.E. ³ λαβὼν] + λοιπὸν G. ⁴ φησί τὴν δὲ ἁμαρτίαν] Sic omnes. φησὶν ἁμαρτίαν δὲ Edd. ⁵ γὰρ accessit ex omnibus. ⁶ ὅρα A.B.E.G.H. ⁷ οὐχὶ οὐ E. ⁸ ἀλλὰ (ἀλλ' I.) ἡρέμα καὶ] Sic A.B.D.E.I. ἀλλὰ ἡρέμα (sine καὶ) H. ἀλλὰ καὶ ἡρέμα Edd. ⁹ τὴν] + αἰτίαν G. ¹⁰ συμβαῖνον G. ¹¹ ἑσπούδακεν G. ¹² δὲ om. G.H. ¹³ γὰρ] + ὅπου G. + τοῦτον H. + τινος A.D.E.F. Hoc ediderunt Sav. Mor. Ben. τινος om. B. Veron. γ' ὅπου pro γὰρ I. ¹⁴ ἐκωλύμεθα F.G.H. ¹⁵ ἐκώλυσε] ἐσπούδακεν D.E. ¹⁶ ἡ σὴ ῥαθυμία καὶ I. ¹⁷ τὸ καλὸν H. ¹⁸ τοῦτο] τὸ G. ¹⁹ ἔδωκε τὸν νόμον] ἐδόθη ὁ νόμος A.D.E.F.H.I. ἔδωκε νόμον G.

ἐκείνου, ἀλλ' ἡμῶν ἡ κατηγορία. Οὐδὲ γὰρ, εἴ τις τῷ πυρέτ-
 τοντι, καὶ ψυχροποσίας ἀκαίρως ἐπιθυμοῦντι, μὴ παρασχῶν ἐμ-
 φορηθῆναι, τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἡδονῆς αὐξήσει τὴν ἐπιθυμίαν,
 ἔγκαλοῖτ' ἂν δικάως· ^m τοῦ γὰρ ἱατροῦ τὸ κωλύσαι ἦν μόνον,
 549 τὸ δὲ ^p ἀποσχέσθαι τοῦ κάμνοντος. Τί γὰρ εἰ ἡ ἀμαρτία ^o ἐξ
 αὐτοῦ τὴν ἀφορμὴν ἔλαβε; Πολλοὶ γὰρ ^r καὶ τῶν πονηρῶν ἐξ
 ἀγαθῶν ἐπιταγμάτων τὴν ἑαυτῶν πονηρίαν αὐξουσιν. ^r Ἐπεὶ
 καὶ ὁ διάβολος οὕτω τὸν Ἰούδαν ἀπώλεσεν, εἰς φιλοχρηματίαν
 ἐμβαλὼν, καὶ κλέπτειν τὰ τῶν πενήτων ποιήσας· ἀλλ' οὐ τὸ
 πιστευθῆναι τὸ γλωτσοκόμον αὐτὸν τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλ' ἡ
 τῆς γνώμης πονηρία. Καὶ ἡ Εὐα ^s δὲ τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ
 ξύλου παρασκευάσασα φαγεῖν, ἐξέβαλεν ^t ἐκ τοῦ παραδείσου
 ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖ τὸ δένδρον αἴτιον, εἰ καὶ ^v δι' αὐτοῦ ἡ ἀφορμὴ
 γέγονεν. Εἰ δὲ σφοδρότερον κέχρηται τῷ λόγῳ τῷ περὶ
 Β τοῦ νόμου, μὴ θαυμάσης· πρὸς γὰρ τὸ κατεπεῖγον ὁ Παῦλος
 ἵσταται, οὐκ ^w ἀφίεις μὲν οὐδὲ τοῖς ἄλλως ὑποπτεύουσιν τὰ
 λεγόμενα λαβὴν παρασχεῖν, πολλὴν δὲ σπουδὴν ποιούμενος τὸ
 παρὸν διορθῶσαι. Μὴ τοίνυν γυμνὰ ἐξέταξε τὰ ^x ἐντεῦθεν
 λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόθεσιν προστίθει, δι' ἣν ταῦτα εἰπεῖν
 προάγεται, καὶ τὴν μανίαν λογιζοῦ τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ τὴν
 εὐτονον αὐτῶν φιλονεικίαν, ἣν καταλύσαι ὕσπευδων δοκεῖ ^z πολὺς
 κατὰ τοῦ νόμου πνεῖν, οὐχ ἵνα ἐκείνον διαβάλῃ, ἀλλ' ἵνα τοῦτων
 ἐκλύσῃ τὸν νόμον. Εἰ ^a γὰρ ἔγκλημα τοῦ νόμου, τὸ δι' αὐτοῦ
 C τὴν ἀμαρτίαν ἀφορμὴν λαβεῖν, ^b εὐρεθήσεται καὶ ἐν τῇ καινῇ
^c τοῦτο συμβαίνειν. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ καινῇ νόμοι μυριοί, καὶ
 περὶ ^d πολλῶν μειζόνων πραγμάτων· καὶ ^e τὸ αὐτὸ ἴδοι τις ἂν
 ἔκβαῖνον κάκει, οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάσης
 ἀπλῶς κακίας. 17· Εἰ ^e γὰρ μὴ ἦλθον, φησί, καὶ ἐλάλησα
 αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον. Οὐκοῦν ἐντεῦθεν ἡ ἀμαρτία τὴν
 ὑπόθεσιν ἔλαβε, καὶ ἡ μείζων κόλασις. Καὶ πάλιν περὶ τῆς

17 Joan. xv. 22.

ⁱ ἔγκαλοῖτ' ἂν pro ἔγκαλοῖτο ἂν A.B.D.E.H.I. ^m τοῦ] τοῦτο H. ⁿ ἀπέ-
 χεσθαι I. ^o ἐξ αὐτοῦ τὴν α. pro τὴν δ. ἐξ αὐτοῦ A.D.E.F.G.H.I. ^p καὶ
 om. G. ^q ἑαυτῶν pro αὐτῶν omnes. ^r ἐπεὶ] οὕτω (max οὕτω om.) D.E.
^s δὲ om. G.I. Statim τῷ Ἀδὰμ F. ^t ἐκ] ἀπὸ A.D.E.F.H.I. ^v δι' om. G.
^w ἀφίεις pro ἀφίεις A.B.E.F.G.H.I. Statim μὲν om. B. ^x ἐνταῦθα A.D.E.
 F.H.I. ^y ὑσπεύδων δοκεῖ] Sic omnes. Edehatur ὕσπευδε. δοκεῖ δέ. ^z πολὺ
 G. ^a γὰρ] + καὶ I. ^b εὐρ. καὶ ἐν τῇ καινῇ] εὐρ. καὶ νῦν εὐρ. E.

^c τοῦτο] τὸ G. ^d πολλῶν pro πολλῶν D.E.I. et ἔ eraso B. πολλῶν μειζόνων
 (sic) A. ^e τὸ αὐτὸ] τοῦτο A.F.H.I. τοῦτο αὐτὸ B.D.E. ^f ἐκβαῖνον]
 συμβαίνειν B. ἐκβαῖνον δ E. ^g γὰρ μὴ] μὴ γὰρ I. γὰρ καὶ μὴ H. Statim
 φησί om. I.

χάριτος ^h ὁ Παῦλος διαλεγόμενος, φησί· ¹⁸ «Πόσω δοκεῖτε
 χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπα-
 τήσας;» Οὐκοῦν καὶ ἡ χείρων τιμωρία ⁱ τὴν ἀφορμὴν ἐντεύθεν
 ἔχει ἀπὸ τῆς μείζονος εὐεργεσίας. Καὶ τοὺς Ἑλληνας δὲ φησι ^D
 διὰ τοῦτο ἀναπολογήτους εἶναι, ὅτι καὶ λόγῳ τιμηθέντες, καὶ
 τῆς κτίσεως τὸ κάλλος καταμαθόντες, καὶ ἀπ' αὐτῆς δυνάμενοι
 πρὸς τὸν δημιουργὸν χειραγωγηθῆναι, τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ
 εἰς δέον ἐχρήσαντο. ^k Ὁρᾷς πανταχοῦ τοῖς πονηροῖς τὰς
 ἀφορμὰς τοῦ μείζονος κολάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν γινομένας
 πραγμάτων; Ἄλλ' οὐ δήπου διὰ τοῦτο κατηγορήσομεν τῶν
 εὐεργεσιῶν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ταύτας μὲν θαυμασόμεθα μείζονος
 καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν δὲ γνώμην τῶν εἰς τὰναντία τοῖς ἀγαθοῖς
 κεχρημένων διαβαλοῦμεν. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ^E
 ποιῶμεν. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ῥᾶδιον καὶ εὐκολον, τὸ δὲ ἄπορον
 ἐκεῖνο ἐστὶ· πῶς φησι, τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ^l ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος
 ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις; Εἰ γὰρ οὐκ ἤδει τὴν ἐπιθυμίαν πρὶν
^m ἢ λαβεῖν τὸν νόμον ⁿ ὁ ἄνθρωπος, πόθεν ὁ κατακλυσμὸς γέ-
 γονε; πόθεν τὰ Σόδομα ἐνεπρήσθη; Τί οὖν φησι; Τὴν ^o ἐπι-
 τεταμένην. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ ἐπιθυ-
 μίαν, ἀλλὰ, «πᾶσαν ἐπιθυμίαν», τὸ σφοδρὸν ἐνταῦθα αἰνιττό-
 μενος. Καὶ τί τοῦ νόμου τὸ κέρδος, εἰ τὸ πάθος ἠύξησε,
 φησὶν; Οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βλάβος· ἀλλ' οὐ τοῦ νόμου
 τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ῥαθυμίας τῶν δεξαμένων. Ἡ γὰρ
 ἁμαρτία αὐτὸ κατειργάσατο, ἀλλὰ διὰ νόμον· ἀλλ' οὐ τοῦτο
 τοῦ νόμου σπουδάζοντος, ἀλλὰ ^p καὶ τὸ ἐναντίον. Ἰσχυροτέρα ⁵⁵⁰
 (94) οὖν γέγονε, ^q φησὶν, ἡ ἁμαρτία, καὶ σφοδρά. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο
 ἔγκλημα τοῦ νόμου πάλιν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης.
 «Χωρὶς γὰρ νόμου ^r ἡ ἁμαρτία νεκρά» τούτέστιν, οὐχ οὕτω
 γνώριμος. ^s Ἦιδεσαν μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου, ὅτι ἡμάρ-
 τανον, ἀκριβέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ ^t τὴν τοῦ νόμου δόσιν.
 Διὰ τοῦτο καὶ μείζονος ἦσαν κατηγορίας ὑπεύθυνοι. Οὐδὲ γὰρ
 ἴσον ἦν φύσιν ἔχειν ^u κατήγορον, καὶ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν
 νόμον φανερώς διαγορευόντα ἅπαντα.

¹⁹ «Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ.» Πότε, εἰπέ μοι;

¹⁸ Heb. x. 29.

¹⁹ v. 9.

^h ὁ accessit ex omnibus. ὁ Π. περὶ τ. χ. φησὶ διαλεγόμενος hoc ord. G.
ⁱ τὴν om. A.E.F.H.I. ^k ὁρᾷς pro ὅρα A.E.G.H.I. ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ H.
^l εἰδέναι I. ^m ἢ om. G. Statim λαβεῖν pro λάβη A.D.E.F.G.H.I. ⁿ ὁ
 om. G. ^o ἐπιτεταμένην G. Post ἐπιτεταμ. add. ἐπιθυμίαν D.E. ^p καὶ
 accessit ex A.D.E.F.G.I. Recepit etiam Montef. ^q φησὶν est in B.D.E.
 F.H.I. non in Edd. φησὶ ante γέγονε habet G. ^r ἢ om. G.I. ^s τῇ
 aberat ante Montef. invititis libris. ^t κατήγ.] ὑπὸ κατήγ. G.

B Πρὸ Μωϋσέως. "Ορα πῶς ὁδεῖται σπουδάζει, καὶ ἀφ' ὧν ἐποίησε, καὶ ἀφ' ὧν οὐκ ἐποίησε, βαρύναντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. "Οτε γὰρ χωρὶς νόμου ἔζων, φησὶν, οὐχ οὕτω κατεδικαζόμεν· "Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἠνέχθη, ²⁰ ἐγὼ δὲ ἀπέθανον." Τοῦτο δοκεῖ μὲν εἶναι κατηγορία τοῦ νόμου· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἐγκώμιον αὐτοῦ φανεί-
 ται ²¹ ὧν. Οὐ γὰρ μὴ οὖσαν ὑπεστήσατο, ἀλλὰ κρυπτομένην ἔδειξεν· ὅπερ καὶ ἑπαινὸς ἐστὶ τοῦ νόμου, εἴγε πρὸ τούτου μὲν ἀνεπαισθήτως ἡμάρτανον, τούτου δὲ ἐλθόντος, εἰ καὶ μηδὲν
C ἕτερον ἐκαρπώσαντο, τοῦτο γοῦν αὐτὸ ἀκριβῶς ἔμαθον, ὅτι ἡμάρτανον· ὅπερ οὐκ ἂν εἴη μικρὸν εἰς κακίας ἀπαλλαγὴν. Εἰ δὲ μὴ ἀπηλλάγησαν τῆς κακίας, οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν πάντα ὑπὲρ τούτου ποιήσαντα νόμον, ὅλλ' ἡ πᾶσα κατηγορία τῆς ἐκείνων γνώμης ἐστὶ, παρ' ἐλπίδα πάντων διαφθαρείσης. Οὐδὲ γὰρ κατὰ λόγον ἦν τὸ γινόμενον, τὸ διὰ τῶν ὠφελούντων βλάπτεσθαι. Διὸ καὶ ²² ἔλεγεν, "Εὗρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον." Οὐκ εἶπε, γέγονε θάνατος, οὐδὲ, ἔτεκε θάνατον, ἀλλ', "εὗρέθη," τὸ καινὸν καὶ παράδοξον τῆς ἀτοπίας οὕτως ἐρμηνεύων, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐκείνων περιτρίπων
D κεφαλὴν. Ἄν γὰρ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐθέλης ἰδεῖν, εἰς ζωὴν ἦγε, φησὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη· εἰ δὲ θάνατος ἐντεῦθεν ἐξεβη, τῶν λαβόντων τὴν ἐντολὴν τὸ ἔγκλημα, οὐ τῆς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἀγούσης. Σαφέστερον δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἐδήλωσεν, εἰπὼν· ²¹ "Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν." Εἶδες ὅπως πανταχοῦ τῆς ἁμαρτίας ἔχεται, τὸν νόμον ἀπαλλάττων κατηγορίας ἀπάσης; Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· ²² "Ὡστε ὁ νόμος ἅγιος, καὶ
E ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή." Ἀλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ τῶν παραποιούντων τὰς ἐξηγήσεις ταύτας εἰς μέσον τὸν λόγον ἀγάγωμεν· οὕτω γὰρ σαφέστερον ἔσται τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Τινὲς γὰρ ἐνταῦθα οὐ περὶ τοῦ νόμου Μωϋσέως αὐτὸν φασὶ λέγειν τὰ βλεγόμενα, ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τοῦ φυσικοῦ, οἱ δὲ περὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείσης. Καὶ μὴν πανταχοῦ σκοπὸς τῷ Παύλῳ ²³ τοῦτον ἀναπαύσαι τὸν νόμον,

20 v. 10.

21 v. 11.

22 v. 12.

²⁰ δείξαι] + τὸν νόμον Edd. repugnantibus libris. ²¹ ἔζησεν H. ²² ὧν accessit ex omnibus. ²³ ἄλλ' ἡ (ἢ H.) πᾶσα κ.] Sic omnes. ἀλλὰ πᾶσα ἢ κ. Edd. ²⁴ ἔλεγε, καὶ εὗρέθη Edd. καὶ deest in omnibus. ²⁵ εἶπε] + δὲ A.E. ²⁶ οὐδὲ] ἢ A.D.E. ²⁷ τὴν ἐντολὴν] αὐτὴν D.E. ²⁸ πῶς om. A.H. ²⁹ δ] καὶ ὁ G. ³⁰ ταύτας] τούτων G. ³¹ γεγόμενα G. ³² τοῦτον δ. τὸν v.] τὸν v. τοῦ Μωϋσέως ἐκθίνει I.

πρὸς δὲ ἐκείνους οὐδένα λόγον ἔχει¹ καὶ μάλα εἰκότως² ^κτούτον γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι δεδοικότες καὶ φρίττοντες, ἐφιλονέικουν τῇ χάριτι. Τὴν δὲ ἐντολὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ νόμον ἵποτε φαίνεται καλέσας, ^ωοὔτε αὐτὸς οὔτε ἄλλος οὐδεὶς. Ἵνα δὲ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν εἰρημένων ^πτούτο σαφέστερον γένηται, 551 ἐπεξέλθωμεν τοῖς ῥήμασι, μικρὸν ^οἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγόντες. Περὶ γὰρ πολιτείας ^ρἀκριβοῦς αὐτοῖς διαλεχθεῖς, ἐπήγαγε λέγων “^αἮ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ’ ὅσον χρόνον ζῇ;” ^ωὥστε ^κκαὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ.” Οὐκοῦν εἰ περὶ τοῦ φυσικοῦ ταῦτα εἴρηται, εὐρεθησόμεθα ^ιμὴ ἔχοντες νόμον φυσικόν³· εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, τῶν ἀλόγων ἐσμὲν ἀνοητότεροι. Ἄλλ’ οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Περὶ ^αγὰρ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ φιλονεικεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ περιττὸν ἀναδεξώμεθα ^ιπόνον, πρὸς τὰ ὁμολογημένα ἀποδύμενοι. Πῶς οὖν φησι, “Τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ^βἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου;” Οὐ τὴν καθόλου ^νλέγων ἄγνοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ φυσικοῦ (95) τοῦτο ^ωεἴρηται, πῶς ἂν τὸ ἐξῆς ἔχοι λόγον; “Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ.” Οὔτε γὰρ ὁ Ἀδὰμ, οὔτε ἄλλος ^αἄνθρωπος οὐδεὶς οὐδέποτε φαίνεται χωρὶς νόμου ζήσας φυσικοῦ⁴· ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸν ἐπλάττεν ὁ θεὸς, καὶ ἐκείνον ^γἐνετίθει τὸν νόμον αὐτῷ, σύνοικον ἀσφαλῆ παρακαθιστὰς τῇ φύσει πάσῃ. Χωρὶς ^δδὲ τούτων οὐδαμοῦ φαίνεται ἐντολὴν τὸν φυσικὸν νόμον καλέσας⁵· τοῦτον δὲ καὶ ἐντολὴν, καὶ δικαίαν καὶ αἰγιάν καλεῖ, καὶ νόμον πνευματικόν. Ὁ δὲ φυσικὸς οὐκ ἀπὸ ^οπνεύματος ἡμῖν ἐδόθη⁶· καὶ γὰρ καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες καὶ πάντες ^ατὸν νόμον τοῦτον ἔχουσιν ἄνθρωποι. Ὅθεν δῆλον, ὅτι περὶ τοῦ Μωϋσαϊκοῦ καὶ ἄνω καὶ κάτω ^βκαὶ πανταχοῦ διαλέγεται. Διὸ καὶ ἅγιον αὐτὸν καλεῖ λέγων “Ὅστε ὁ ^ομὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή.” Εἰ γὰρ καὶ ἀκάθαρτοι γεγόνασιν ^{οἱ}οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὸν νόμον, καὶ ἄδικοι καὶ πλεονέκται, οὐ καταργεῖ τοῦτο τοῦ νόμου ^οτὴν

¹ ἔχειν Edd. ante Ben. ἴσ. ἔχει Sav. marg. ἔχει est in A.B.D.F.G.H.I.
^κ τοῦτον pro τοῦτο A.B.D.E.F.H.I. ^ι ποτέ φ. pro φ. ποτε omnes. ^ω οὔτε αὐτὸς om. G. add. corr. οὔτε οὗτος. ^η τοῦτο om. G. ^ο ἀνωτέρω] ἄνω πρώτου G. Statim ἀγαγόντες G.I. ^ρ ἀκριβοῦς omnes. ἀκριβῶς Edd. ^ι καὶ accessit ex omnibus. ^ι μὴ ἔχοντες νόμον pro νόμον μὴ ἔχοντες omnes. ^α γὰρ] δὲ D.E. ^ι πόνον pro πόλεμον A.B.D.E.F.H.I. ^ν λέγει I. ^ω εἰρητο A.D.E. Mox τὰ ἐξῆς G. ^α ἀνθρώπων D.E. Statim οὐδὲ εἰς A.D.E.F. ^γ ἐτίθει I. ^δ δὲ om. G. ^α τὸν ν. τοῦτον ἔχουσιν ἄνθρωποι] Sic omnes. ἄνθρωποι τοῦτον τὸν ν. ἔχουσιν Edd. ^β καὶ om. G. ^ο μὲν om. G. Mox καὶ δικαία om. idem. ^{οἱ} οἱ et p.p. τὸν om. G. ^ο τὴν ἀρετὴν] τὸν θεά-
 πειτὴν G.

ἀρετὴν, ὡς περ τοῦ θεοῦ τὴν πίστιν οὐκ ἀναιρεῖ ἡ ἀπιστία αὐτῶν. Ὡστε ἐξ ἀπάντων τούτων δηλόν, ὅτι περὶ τοῦ Ἰωυσεῖος ταῦτα διαλέγεται νόμος.

23^a Ἐτὸ οὖν ἀγαθόν, φησὶν, ἐμοὶ γέγονε θάνατος; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ^b ἡ ἁμαρτία." Τουνέστιν, ἵνα δειχθῇ ὅσον κακὸν ἡ ἁμαρτία, ἡ ῥάθυμος προαίρεσις καὶ ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμὴ, ¹ καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πράξις, καὶ ἡ διεφθαρμένη γνώμη· τοῦτο γὰρ ^k πάντων αἴτιον τῶν κακῶν. Αὕξει δὲ αὐτὴν, δεικνὺς τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολὴν, καὶ διδάσκων οἷον κακοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπῆλλαξε γένος, ὃ καὶ διὰ τῶν ἱατρικῶν φαρμάκων χεῖρον ἐγίνετο, καὶ διὰ τῶν κωλυόντων ἤϊετο. Διὸ καὶ ^m ἐπάγει λέγων "Ἰνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς." Εἶδες ⁿ πανταχοῦ πῶς ταύτῃ συμπλέκεται· καὶ δι' ὧν αὐτῆς κατηγορεῖ, δέικνυσι πάλιν μειζόνως τοῦ νόμου τὴν ἀρετὴν; Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἤνυσσε δεῖξας ὅσον ^o ἡ ἁμαρτία κακόν, καὶ πάντα τὸν ἰὸν αὐτῆς ἐκκαλύψας, καὶ εἰς μέσον προθεῖς· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, "Ἰνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς." Τουνέστιν, ἵνα φανῇ ἡλίκον κακόν, ἡλίκος ὀλεθρὸς ἡ ἁμαρτία· τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς ἐδείχθη. Ἐκ τούτων καὶ τὴν ὑπεροχὴν δέικνυσι τῆς χάριτος πρὸς τὸν 552 νόμον· τὴν ὑπεροχὴν, οὐ τὴν μάχην. Μὴ γὰρ τοῦτο ἴδης, ὅτι χεῖρους ἐγένοντο οἱ δεζάμενοι, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι οὐ ῥμόνον εἰς ἐπίτασιν τὴν κακίαν ἡ ἀγαγεῖν οὐκ ἤθελεν ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὴν προϋπάρχουσαν ^r ἐκκόψαι ἐσπούδαζεν. Εἰ δὲ οὐκ ἴσχυσε, ^s στεφάνου μὲν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς γνώμης· προσκύνει δὲ ^t μειζόνως τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, ^u ἡ ποικίλον οὕτω κακόν καὶ δυσκαταγώνιστον ἠφάνισέ τε καὶ πρόρριζον ἐκτεμούσα ἀνέσπασεν. Ἁμαρτίαν δὲ ὅταν ἀκούσης, μὴ δύνάμιν τινα ἐνυπόστατον νομίσης, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν τὴν πονηρὰν, ἐπιγινωμένῃ τε καὶ ἀπογινωμένῃ αἰεὶ, ^v καὶ οὔτε πρὸ τοῦ γενέσθαι οὐσαν, καὶ μετὰ 553 Βτὸ γενέσθαι πάλιν ἀφανιζομένην. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ^w νόμος ἐδόθη νόμος δὲ οὐδέποτε ἐπ' ἀναιρέσει τῶν φυσικῶν δίδοται,

23 v. 13.

¹ Ἰωυσεῖος omnes. Μαυσαϊκοῦ Edd. ² τὸ τί H. ³ ἡ om. B.D.E.G.I. non Mosag. ⁴ καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πρᾶξις om. D.E. ⁵ ἀπάντων A.D.E.F.H. ⁶ ἱατρικῶν B.D.E.F.G.H.I. ἱατρικῶν Veron. Sav. Mor. ⁷ ἐπάγει A.F.H.I. ⁸ πανταχοῦ πῶς] πῶς πανταχοῦ A.D.E.F.H.I. Statim ταύτῃ pro ταυτὶ omnes. ⁹ ἡ om. A.E.F.I. ¹⁰ ῥμόνον]—ἐν G. ¹¹ ἀγαγεῖν B. Statim ἡθέλησεν I. ¹² ἐκκόψαι F. ¹³ στεφάνου μὲν] στεφάνου μὲν A.F. στεφανοῦμεν G. Μοx προσκύνει F. ¹⁴ ἡ pro ὅτι A.B.D.F.H.I. ¹⁵ E.G. ¹⁶ καὶ οὔτε—οὐσαν om. G. ¹⁷ νόμος] ὁ νόμος D.E.I.

ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει τῆς κατὰ προαίρεσιν πονηρᾶς πράξεως. Καὶ τοῦτο ²καὶ οἱ ἔξωθεν ἴσασι νομοθέται, καὶ πάντα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Τὰ γὰρ ἐκ βραθυμίας γινόμενα κακὰ ἄναστέλλουσι μόνον, οὐ τὰ τῇ φύσει συγκεκληρωμένα ἐπαγγέλλονται ἐκκόπτειν· οὐδὲ γὰρ δυνατόν. Τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀκίνητα μένει, ὃ πολλάκις πρὸς ὑμᾶς ²καὶ ἐν ἐτέραις εἰρήκαμεν διαλέξει.

² Διόπερ τοὺς ἀγῶνας ^bτούτους ἀφέντες, τὸν ἠθικὸν πάλιν γυμνάσωμεν λόγον· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ^cτὸ μέρος τῶν ἀγώνων ἐκείνων ἐστίν. ^a Ἄν γὰρ κακίαν ^dἐκβάλωμεν, καὶ ἀρετὴν εἰσαγάγωμεν, καὶ διὰ ^eτούτων σαφῶς ^fδιδάσκωμεν, ὅτι οὐ φύσει πονηρὸν ἡ κακία, καὶ τοὺς ζητοῦντας πόθεν τὰ κακὰ, οὐκ ἀπὸ λόγων· μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ^ετῶν πραγμάτων ἐπιστομίσαι ὀνησόμεθα βραδίως, τῆς μὲν αὐτῆς κοινωνοῦντες αὐτοῖς φύσεως, ἀπῆλλαγμένοι δὲ τῆς πονηρίας αὐτῶν. Μὴ γὰρ ^hδὴ τοῦτο ἴδωμεν, ὅτι ἐπίπονον ἡ ἀρετὴ, ἀλλ' ὅτι κατορθωθῆναι δυνατόν· εἰ δὲ σπουδάζωμεν, καὶ κούφον ἡμῖν ^kἔσται καὶ εὐκολον. Εἰ (96) δὲ τὴν ἡδονὴν μοι λέγεις τῆς κακίας, λέγε καὶ τὸ τέλος αὐτῆς· ^dεἰς γὰρ θάνατον ⁱαὕτη καταστρέφει, καθάπερ ἡ ἀρετὴ εἰς ζῶν ἡμᾶς χειραγωγεῖ. Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, καὶ πρὸ τοῦ τέλους ^mἐκατέραν αὐτῶν ἐξετάσωμεν· ὀψόμεθα γὰρ τὴν μὲν κακίαν πολλὴν ἔχουσαν τὴν ὀδύνην, τὴν δὲ ἀρετὴν ⁿτὴν ἡδονήν. Τί γὰρ ἀλγεινότερον, εἰπέ μοι, συνειδότος πονηροῦ; τί δὲ ἥδιον ἐλπίδος χρηστῆς; Οὐδὲν γὰρ οὕτως, οὐδὲν κόπτειν ἡμᾶς εἴωθεν καὶ πιεῖν, ὥς προσδοκία πονηρὰ· ^oοὐδὲν οὕτως ἀνέχει, καὶ μικροῦ ^pπέτεσθαι ποιεῖ, ὥς συνειδὸς ἀγαθόν. Καὶ τοῦτο ^qκαὶ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων ἐστὶ ^rμαθεῖν. Τῶν γὰρ διὰ τοῦ ^sστενωποῦ χωροῦντων ἐπαιτῶν, καὶ μηδὲν ^tἑαυτοῖς συνειδότην πονηρὸν, οἱ τὸ δεσμωτήριον οἰκούντες καὶ καταδίκην ἀναμένοντες, καὶ ^uμυριάκις τρυφῆς ἀπολαύουσιν, ἀλγεινότερον ζῶσιν

^{*} καὶ om. B. ^γ ἀναγγέλλουσι A.F.I. ² καὶ om. G. Statim εἰρήκαμεν πρὸ εἰρήκα A.B.D.E.F.G.I. ^a ἠΘΙΚΟΝ. Περὶ διαφόρων νεκρότητος τρόπων, καὶ κατὰ φιλαργύρων καὶ πλεονεκτῶν. Veron. ^b τούτων H. ^c τὸ om. B.D.E.F.H.I. ^d ἐκβάλωμεν A.B.D.E.F.G.I. ἐκβάλωμεν Edd. ^e τοῦτο H. ^f διδάσκωμεν Edd. ἴσ. διδάσκωμεν Sav. marg. διδάσκωμεν D. et ex corr. A. δείκωμεν G. ^g τῶν om. A.D.E.H.I. Mox ὀνησόμεθα βραδίως ἐπιστομίσαι hoc ord. Edd. repugnantibus libris. ^h δὴ τοῦτο omnes. τοῦτο δὴ Edd. ⁱ δὲ om. G. ^k ἐστὶ G. ^l αὐτὴ E.F.H.I. ^m ἐκατέραν A.B.D.E.F.H.I. ἐκότερον Edd. ⁿ τῆν om. G.H. ^o οὐδὲν] + γὰρ F. ^p πέτασθαι G. πετασθῆναι A.E.F.H.I. ^q καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.H. ^r μαθεῖν pro καταμαθεῖν A.B.D.E.F.H.I. ^s ἑαυτοῖς omnes. ἑαυτῶν Veron. Sav. Mor. Correxist Montef. ^t μυριάκις A.D.E.F.G.H.I. μυριάς Edd. Statim τρυφῆς πρὸ τρυφῆς omnes. Deinceps ἀπολαύουσιν πρὸ ἀπολαύσων A.B.D.E.F.I.

ἡ γὰρ προσδοκία τῶν δεινῶν οὐκ ἀφήσι τῶν ἐν χερσὶν ἡδέων
 αἰσθάνεσθαι. Καὶ τί λέγω τοὺς δεσμώτας; Τῶν γὰρ ἔξω
 διατριβόντων καὶ πλουτούντων, πονηρά ^ντε συνειδότην ἑαυτοῖς,
 ἄμεινόν εἰσι πολλῶ διακείμενοι οἱ ^ωκάμνοντες χειροτέχναι, καὶ
 δι' ὅλης ^ωἡμέρας πόνοις συζῶντες. Καὶ τοὺς ^νμονομάχους δὲ
 διὰ τοῦτο ταλανίζομεν, καίτοιγε ἐν καπηλείοις ὀρῶντες μεθύ-
 553 οντας, τρυφῶντας, γαστριζομένους, καὶ πάντων ἀθλιωτέρους
 εἶναι φαμεν, ὅτι πολλῶ ^ωμείζων τῆς ἡδονῆς ἐκείνης ἢ τῆς προσ-
 δοκιωμένης τελευτῆς συμφορὰ. Εἰ δὲ ἐκείνοις ^ωἡδὺς οὗτος ὁ βίος
 εἶναι δοκεῖ, ἀναμνήσθητε τοῦ λόγου, οὗ συνεχῶς λέγω πρὸς ὑμᾶς,
^ωὅτι οὐδὲν θυμιαστὸν μὴ ^ωφυγεῖν κακίας πικρίαν καὶ λύπην ἐν
 κακίᾳ ζῶντα. Ἴδου γὰρ πρᾶγμα οὕτως ἐπάρατον ἐπέραστον
 τοῖς ^ωμετιούσιν εἶναι δοκεῖ. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτοὺς μακα-
 ρίζομεν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν ^ωοὖν τοῦτο ταλανίζομεν, ὅτι
 οὐδὲ ^ωοἱ τῶν κακῶν εἰσιν, ἴσασι. Τί δὲ ἂν εἴποις περὶ τῶν
 Β ^ωμοιχῶν, οἱ διὰ μικρὰν ἡδονὴν καὶ δουλείαν ἀπρεπῆ καὶ χρη-
 μάτων δαπάνην καὶ φόβον διηνεκῇ καὶ βίον ἀπλῶς ^ωτὸν τοῦ
 Καὶν ὑπομένουσι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνον πολλῶ χαλεπώτερον,
 καὶ τὰ παρόντα δεδοικότες καὶ τὰ μέλλοντα ^ωτρέμοντες, καὶ
 φίλους καὶ ἐχθροὺς ὑποπτεύοντες, καὶ τοὺς εἰδότας καὶ τοὺς
 μηδὲν εἰδότας; Καὶ οὐδὲ ἡνίκα ἂν καθεύδωσι, ταύτης ἀπαλλάτ-
 τονται τῆς ἀγωνίας, τοῦ πονηροῦ συνειδότης ὀνειράτα πολλῶν
 γέμοντα φόβῳ ἀναπλάττοντος αὐτοῖς, καὶ ἐκδεματουῦντος
 οὕτως. Ἄλλ' ^ωοὐχ ὁ σῶφρων ^ωτοιούτος, ἀλλ' ἐν ἀνέσει καὶ
 ἐλευθερίᾳ πολλῇ τὸν ^ωἅπαντα διάγει βίον. Ἀντίστησον τοί-
 C ^ωνν ^ωἐκείνῃ τῇ μικρᾷ ἡδονῇ τὰ πολλὰ κύματα τῶν φόβων τού-
 των, καὶ τῷ βραχεῖ πόνῳ τῆς ἐγκρατείας τὴν γαλήνην τῆς
 διηνεκοῦς ζωῆς, καὶ ὄψει ταύτην ἐκείνης οὖσαν ἡδίω. Ὁ δὲ
 ἀρπάζειν βουλόμενος, εἰπέ μοι, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιτίθεσθαι
^ωχρήμασιν, οὐχὶ μυρίους ὑπομένει πόνους, περιτρέχων, κολα-
 κεύων δούλους, ἐλευθέρους, θυρωροὺς, φοβῶν, ἀπειλῶν, ἀναισχυ-
 τῶν, ἀγρυπνῶν, τρέμων, ἀγωνιῶν, ὑφορώμενος ^ωἅπαντα; Ἄλλ'

^ν τε, quod aberat, est in A.D.F.H.I. δὲ pro τε G. ^ω ποιοῦντες D.E.
^ω τῆς ἡμέρας B. ^ν μοναχοῦς H. μοιχοῦς corr. ex μοναχοῦς G. ^ω μείζων
 F.H. ^ω ἡδὺς οὗτος] οὕτως G. ^ω ὅτι] καὶ B. ^ω φυγεῖν G. Mox ζῶντα
 om. G. Veron. ^ω μετιούσιν] πολλοῖς E. ^ω οὖν om. H. ^ω οἱ] οἷαν Veron.
 οἷαν κακῶν εἰσιν ἄξιοι αἰσθάνονται pro οἱ τῶν κ. εἰσιν ἴσασι G. ^ω μοιχῶν]
 μικρῶν G. Statim οἱ καὶ διὰ D.G. ^ω τὸν om. H. ^ω τρέμοντες καὶ φ. καὶ
 ἐχθροὺς om. A.H.I. τρέμοντες om. B. Tum ὑποπ. καὶ φ. καὶ ἐχθροὺς inverso
 ord. idem. τρέμοντες καὶ φ. ὑποπ. καὶ ἐχθροὺς E. ^ω οὐχ pro οὐχὶ D.E.F.G.I.
^ω τοιούτος] οὕτως I. ^ω ἅπαντα A.D.E.F.H.I. πάντα B.G. παρόντα Edd.
^ω ἐκείνῃ accessit ex B. E. F. G. H. I. ^ω πράγμασιν G. ^ω ἅπαντας
 A.D.E.F.H.I.

οὐχ ὁ χρημάτων καταφρονῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ οὗτος πάλιν πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἡδονῆς, ἐν ἀδείᾳ ζῶν ⁹καὶ μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ εἴ τις ἐπέλθοι τῆς κακίας μέρη, D πολὺν τὸν θόρυβον ὕψεται, πολλοὺς τοὺς σκοπέλους. Καὶ τὸ δὴ μείζον, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς ἀρετῆς [†]πρῶτα μὲν τὰ ^εἐπίκονα, μετὰ δὲ ταῦτα τὰ ἡδέα· ὥστε καὶ [†]ταύτη τὸν πόνον κουφίζεσθαι· ἐπὶ δὲ τῆς κακίας ἀντιστρόφως· μετὰ τὴν ἡδονὴν [†]αἰοδύναι καὶ αἰ κολάσεις· ὥστε καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἡδονὴν ἀφανίζεσθαι. Ὡσπερ γὰρ ὁ στεφάνους ἀναμένων, οὐδενὸς αἰσθάνεται τῶν παρόντων φορτικῶν· οὕτως ὁ μετὰ τὴν ἡδονὴν κολάσεις προσδοκῶν, οὐ δύναται καρποῦσθαι καθαρὰν εὐφροσύνην, τοῦ φόβου πάντα διαταράττοντος. Μᾶλλον δὲ, εἴ τις ἀκριβῶς E ἐξετάσειε, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐπὶ τούτοις κειμένης πολλὴν ^ωκαὶ ἐν αὐτῷ τῷ τολμᾶσθαι τὴν κακίαν οἰομένην εὐροι τις αἶν γινομένην. Καὶ εἰ δοκεῖ, τοῦτο ἐπὶ τῶν τὰ ἀλλότρια ἀρπαζόντων ἐξετάσωμεν, ἥ καὶ τῶν ὁπωσοῦν ^χχρήματα περιβαλλομένων· καὶ φόβους ἀποστήσαντες καὶ κινδύνους καὶ τρόμον καὶ ἀγωνίαν καὶ φροντίδα καὶ πάντα ταῦτα, ὑποθώμεθα εἶναι τινα ἀπραγμόνως πλουτοῦντα, καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὄντων θαρροῦντα, ὅπερ ἀμήχανον, πλὴν ἀλλ' ὅμως κείσθω τῷ λόγῳ·

(97) ποῖαν οὖν οὗτος καρπώσεται ἡδονήν; Ὅτι πολλὰ ^γπεριεβά- 554 λετο; Ἀλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο οὐκ ἀφήσιν αὐτὸν εὐφραίνεσθαι· ἕως γὰρ αἶν ^εἐτέρων πλειόνων ἐπιθυμῇ, ἐπιτείνεται τὰ τῆς βασάνου. Ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ὅταν σῇ, τότε παρέχει τὴν ἡδονήν· ἐπεὶ καὶ ^αδιψῶντες τότε ἀνακτώμεθα ἑαυτοὺς, ὅταν ὅσον ^ββουλόμεθα πίνωμεν· ἕως δ' αἶν διψῶμεν, καὶν πάσας ἐξαντλήσωμεν τὰς πηγὰς, μείζων ἡμῖν ἡ βάσανος γίνεται, καὶν μυρίους ^εἐκπίωμεν ποταμοὺς, χαλεπώτερα τὰ τῆς κολάσεως. Καὶ σὺ τοίνυν αἶν τὰ τοῦ κόσμου ^δλάβῃς, ἔτι δὲ ἐπιθυμῇς, μείζονα εἰργάσω τὴν κόλασιν, ὅσῳ πλειόνων ἀπεγεύσω. Μὴ τοίνυν ἀπὸ τοῦ πολλὰ περιβάλλεσθαι νόμιζέ σοι προσγίνεσθαι B τινα ἡδονήν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν πλουτεῖν· ἐὰν ^εγὰρ ἐπιθυμῇς πλουτεῖν, οὐδέποτε παύσῃ μαστιζόμενος. Ἐρως γάρ

⁹ καὶ om. G. [†] πρῶτον A.D.E.H.I. ^ε ἐπίκονα] τραχέα καὶ δυσαχθῇ G. [†] ταύτη pro ταυτὶ omnes. ^ω καὶ om. H. ^χ χρημάτων μεταβαλλομένων H. ^γ περιεβάλετο pro περιβάλλετο B.D.E.F.H. ^ε τῶν ἐτέρων Edd. τῶν abest ab A.B.E.I. Floril. p. 178. (Tom. xii. p. 509 B.) πλειόνων ἐτέρων hoc ord. A. Flor. Tum ἐπιθυμῇ E. et ante corr. I. Locus sic legitur in G. ἕως μὲν γὰρ τῶν ἐτέρων ἐπιθυμῇ, πλεον ἐπιτείνεται τ. τ. β. ^α οἱ διψῶντες A. ^β βουλόμεθα H.I. Statim ποιῶμεν (i. e. πίνωμεν) G. ^ε ἐκπίωμεν om. G. ^δ λάβῃς pro λάβοις omnes. ^ε γὰρ pro δὲ A.B.D.E.F.G. Flor. ἐὰν—πλουτεῖν om. H.I.

ἐστὶν οὗτος ἀτέλεστος, καὶ ὅσπερ ἂν πλείονα προέλθης ὁδόν,
 ἵ τοσούτῳ μᾶλλον τοῦ τέλους ἀφέστηκας. Ἀρ' οὖν οὐκ αἰνιγμα-
 τοῦτο καὶ παραπληξία καὶ ἐσχάτη μαγία; Ἐ' Αποστώμεν τοίνυν
 ἐκ πρώτης τῶν κακῶν· μᾶλλον δὲ μηδὲ ὅλως ἀψώμεθα τῆς τοι-
 αύτης ἐπιθυμίας· κἂν ἀψώμεθα δέ, ἢ ἐκ προοιμίων ἀποπηδή-
 σωμεν· ἴδπερ ὁ παροιμιαστὴς περὶ πόρνῃς γυναικὸς παραινεί
 C λέγων· 24^a Αποπήδησον, μὴ κ' ἐγχρονίσῃς, καὶ μὴ ἔλθῃς ἐπὶ
 ἴθυραις οἰκῶν αὐτῆς." Τοῦτό σοι καὶ ἐγὼ ^uπερὶ τῆς φιλο-
 χρηματίας λέγω. ⁿ Ἄν γὰρ ἐμπέσῃς κατὰ μικρὸν εἰς τὸ πέ-
 λαγος εἰσιὼν τῆς μαγίας ἐκείνης, δυσκόλως ἐπανελθεῖν δυνήσῃ.
 Καὶ καθάπερ ὅ ἐν τοῖς ἱλίγγουσι κἂν μυριάκις φιλονεικῇς, οὐ
 περιέσῃ ῥαδίως· οὕτω, καὶ πολλῶ χαλεπώτερον, εἰς τὸ βάθος
 τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἐμπεσὼν, ῥάπολεις σεαυτὸν μετὰ τῶν
 ὄντων ἀπάντων.

Διὸ, παρακαλῶ, τὴν ἀρχὴν φυλαττώμεθα, καὶ τὰ μικρὰ ^qφεύ-
 γωμεν κακὰ· τὰ γὰρ μεγάλα ἀπὸ τούτων τίκτεται. Ὁ γὰρ
 καθ' ἕκαστον ἀμάρτημα μαθὼν λέγειν, οὐδὲν παρὰ τοῦτο, κατὰ
 D μικρὸν πάντα ἀπολεῖ. Τοῦτο γοῦν τὴν κακίαν εἰσήγαγε,
 τοῦτο τὰς θύρας ἀνέῴξε τῷ ^aληστῇ, τοῦτο τῆς πόλεως τὰ
 τεῖχη κατέβαλε, τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν, οὐδὲν παρὰ τοῦτο.
 Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἰσωμάτων τὰ μέγιστα αὖξεται νοσήματα,
 ὅταν ^vτὰ μικρὰ καταφρονῇται. Ὁ Ἡσαῦ εἰ μὴ προέδωκε τὰ
 πρωτοτόκια, οὐκ ἂν ἀνάξιος ἐγένετο τῶν εὐλογιῶν· εἰ μὴ τῶν
 εὐλογιῶν ἀνάξιον ἑαυτὸν κατέστησεν, οὐκ ἂν εἰς ἀδελφοκτονίαν
 προελθεῖν ἐπεθύμησεν. Ὁ Κάιν εἰ μὴ τῶν πρωτείων ἠράσθη,
 ἀλλὰ τῷ θεῷ παρεχώρησε τούτων, οὐκ ἂν ἔσχε τὰ ^wδευτερεῖα·
 τὰ δευτερεῖα ἔχων ^xπάλιν, εἰ τῆς παραινέσεως ἤκουσεν, οὐκ ἂν
 E ᾤδινε τὸν φόνον· πάλιν τὸν φόνον ἐργασάμενος, εἰ πρὸς μετά-
 νοιαν ἦλθε, τοῦ θεοῦ καλοῦντος αὐτόν, Ἰκαὶ μὴ ἀναισχύντως
 ἀπεκρίνατο, οὐκ ἂν τὰ μετὰ ταῦτα ὑπέμεινε δεινά. Εἰ δὲ οἱ
 πρὸ τοῦ νόμου ἀπὸ τῆς ῥαθυμίας ταύτης κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὸν
 τὸν πυθμένα τῆς κακίας ἦλθον, ἐννόησον τί πεισόμεθα ἡμεῖς οἱ

24 Prov. v. 8.

^f τοσούτο B.E. ^g ἀποσχόμεθα G. ^h [κ] ἀπὸ G. ⁱ ὅπερ]+γὰρ A.
 Mox περὶ π. γ. παραινεί A.D.E.F.H.I. περὶ π. παραινεί γ. B. παραινεί π. π.
 γ. Edld. ^k χρονίσῃς G. ^l θύραις pro θύρας B.D.E.F.H.I. θυρῶν G.
^m περὶ τῆς χρηματίας H. περὶ χρημάτων G. ⁿ ἂν D.E.H.I. ^o ἐν] ἐπὶ I.
 Statim ἱλίγγου pro ἱλιγγε B.D.E.F.G.I. ἱλίγγου H. ^p ἀπολέσεις G.
^q φεύγωμεν pro φύγωμεν E.F.G.I. ^r ἐπήγαγε G. ^s ληστῇ] διαβόλῳ B.D.E.
 et ex corr. A. ^t ἰσωμάτων]+τότε D.E. ^v τὰ om. H. ^w δεύτερα B.
 δεύτερα bis H. ^x πάλιν om. F. πάλιν τὰ δ. ἔχων hoc ord. A.H.I. ^y καὶ]
 +εἰ G. Mox ἀπεκρίνατο pro ἀπεκρίνετο A.B.D.E.G.H.I.

πρὸς μείζονα καλούμενοι σκάμματα, ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας
 ἑαυτοῖς προσέχωμεν, καὶ τοὺς σπινθῆρας τῶν κακῶν, πρὶν ἢ τὴν
 πυρὰν ἀναφθῆναι, προλαβόντες σβεννύωμεν. Οἷόν τι λέγω
 ἐπιπορεύεις συνεχῶς; Μὴ πρὸς τοῦτο στῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ
 ὁμνῆσαι ἄνελε, καὶ οὐ δέησιν πόνου λοιπόν· πολὺ γὰρ δυσκολώ-
 τερον, ὁμνῆντα μὴ ἐπιπορεύειν, ἢ μὴδὲ ὁμνῆσαι ὅλως. Ὑβριστῆς
 εἴ καὶ λοιδορὸς καὶ πλήκτης; Γράψον ²σεαυτῷ νόμον μὴ ὀργί- 555
 ζεσθαι μὴδὲ κρᾶζειν ὅλως, καὶ συναναιρεῖται τῇ ῥίζῃ ³καὶ ὁ
 καρπός. Λάγνος ⁴καὶ ἄσωτος εἶ; ⁵Τίθει σεαυτῷ πάλιν ὄρον,
 ὥστε μὴ ὀρᾶν ⁶εἰς γυναῖκα, ⁷μήτε εἰς θέατρον ἀναβαίνειν, μὴδὲ
 ἐν ἀγορᾷ τὰ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι κάλλη. Πολὺ γὰρ
 ἐνκόλωτερον, τὴν ἀρχὴν ⁸μὴ ἰδεῖν εὐμορφον γυναῖκα, ἢ θεασά-
 μενον, καὶ δεξάμενον τὴν ἐπιθυμίαν, ⁹ἐκβαλεῖν τὸν ἐκ ταύτης
 θόρυβον. Κουφότεροι γὰρ ἐν προοιμίῳ οἱ ἀγῶνες· μᾶλλον
 δὲ οὐδὲ ἀγῶνος ἡμῖν δεῖ, ἂν μὴ τὰς θύρας ἀνοίξωμεν τῷ πολέμῳ, B
 μὴδὲ τὰ σπέρματα τῆς κακίας δεξώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 Χριστὸς τὸν ἀκολάστως ὀρῶντα εἰς γυναῖκα ¹⁰ἐκόλασεν, ἵνα
 πλείονος ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πόνου, πρὶν ἢ γενέσθαι τὸν ἀνταγω-
 νιστὴν ἰσχυρὸν κελεύων ¹¹ἐκβάλλειν τῆς οἰκίας, ὅτε καὶ ἐνκόλως
 ἐκβάλλεσθαι δύναται. Ποία γὰρ ἀνάγκη πράγματα ἔχειν
 περιττά, καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς ἀνταγωνισταῖς, παρὸν χωρὶς
 συμπλοκῆς στῆσαι τὸ τρόπαιον, καὶ πρὸ τῆς πάλης ἀρπάσαι
 (98) τὸ βραβεῖον; Οὐ γὰρ τοσοῦτος πόνος μὴ ὀρᾶν γυναῖκας ὥραιās,
 ὅσος πόνος ὀρῶντα κατέχειν· μᾶλλον δὲ ¹²οὐδὲ πόνος τὸ πρό- C
 τερον ἂν εἴη, ¹³ἄλλ' ὁ πολὺς ἰδρῶς καὶ μόχθος μετὰ τὸ ἰδεῖν
 ἐγγίνεται. Ὅταν οὖν καὶ ὁ ¹⁴πόνος ἐλάττων ᾖ, μᾶλλον δὲ
¹⁵μὴδὲ ὅλως ἢ μόχθος τις μὴδὲ πόνος, καὶ τὸ κέρδος μείζον, τί
 σπουδάζομεν εἰς τὸ πέλαγος ἐμπεσεῖν τῶν μυρίων κακῶν; ¹⁶Οὐδὲ
 γὰρ ἐνκόλωτερον μόνον ¹⁷ὁ μὴ ὀρῶν γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ καθαρώ-
 τερον περιέσται τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ὥσπερ ¹⁸οὖν ὁ ὀρῶν καὶ
 μετὰ πόνου πλείονος καὶ μετὰ κηλιδός τινος ἀπαλλάττεται, ἐὰν
 ἄρα ¹⁹ποτὲ ἀπαλλαγῇ. Ὁ μὲν γὰρ μὴ ἰδὼν τὴν εὐμορφον ὄψιν,
²⁰καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐντενθέν ²¹ἐστὶ καθαρός· ὁ δὲ ἐπιθυμήσας D

² ἑαυτῷ G. ³ καὶ om. G. ⁴ καὶ ἄσωτος εἶ pro εἶ καὶ ἄσωτος A.B.D.E.
 F.H.I. ⁵ τίθει] θέτε I. Statim σεαυτῷ pro σεαυτῷ A.B.D.E.H.I. πάλιν
 ὄρον σεαυτῷ hoc ord. B.D.E. ⁶ εἰς om. I. ⁷ μήτε εἰς θ.] Sic nostri omnes.
 μήτε δὲ εἰς τὸ θ. Edd. ⁸ μὴ pro μὴδὲ A.D.E.G.H. ⁹ ἐκβαλεῖν A.B.D.E.
 F.G.H. ἐκβάλλειν Edd. ¹⁰ ἐκόλασεν B. ¹¹ ἐκβαλεῖν A.E.F.H.I.
¹² οὐδὲ] οὐ G. ¹³ ἄλλ' ὁ πολὺς] Sic A.E.F.I. ἀλλὰ πολὺς Edd. πολὺς δὲ G.
¹⁴ πόνος] + τοῖς ἀκολάστοις A.B.D.E.F.H.I. invitis Interpp. ¹⁵ μὴδὲ ὅλως
 ἢ omnes. μὴ ὅλως εἴη Edd. ¹⁶ οὐδὲ] οὐ F.H.I. ¹⁷ ὁ μὴ ὀρῶν] Sic omnes.
 τὸ μὴ ὀρᾶν Edd. ¹⁸ οὖν ὁ μὴ ὀρῶν Sav. marg. ¹⁹ οὖν om. A.D.E.F.I. ²⁰ ποτὲ]
 καὶ G. ²¹ καὶ accessit ex A.D.E.F.G.H.I. ²² ἐστὶ A.D.E.F.H.

ιδεῖν, πρότερον καταβαλὼν τὸν λογισμόν, καὶ μολύνας αὐτὸν
 μυριάκις, τότε ἐκβάλλει τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας κηλίδα, ^ν ἂν ἄρα
 καὶ ἐκβάλῃ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς, ἵνα μὴ ^ω ταῦτα
 πάσχωμεν, οὐ φόνον κωλύει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀργήν· οὐ μοιχείαν,
 ἀλλὰ καὶ ὄψιν ἀκόλαστον· οὐκ ἐπιτορκίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁμίνυαι
 καθόλου. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται τοῦ μέτρου τῆς ἀρετῆς,
 ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἐνομοθέτησε, καὶ ἐπὶ τὸ μείζον πρόεισιν.
 Ἀποστήσας γὰρ ^α τῶν φόνων, καὶ κελεύσας καθαρὸν εἶναι ὀργῆς,
 κελεύει ^γ καὶ πρὸς τὸ πάσχειν κακῶς ^ε ἔτοιμον εἶναι, καὶ μὴ
 Ετοσοῦτον παρεσκευάσθαι παθεῖν, ὅσον ὁ ἐπιβουλεύων βούλεται,
^α ἀλλ' ὑπερβαίνειν περαιτέρω, καὶ νικᾷν αὐτοῦ τῆς μανίας τὴν
 ὑπερβολὴν τῇ τῆς οικείας φιλοσοφίας περιουσίᾳ. Οὐδὲ γὰρ
^β εἶπεν, ἐάν τις σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, ^ε φέρε γενναίως
 καὶ ἡσύχαζε, ἀλλὰ προσέθηκε ^δ τούτῳ καὶ τὸ τὴν ἑτέραν αὐτῷ
 παρασχεῖν ^ε ²⁵ "Στρέψον γὰρ αὐτῷ, φησὶ, καὶ τὴν ἄλλην."
 Τοῦτο γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ ^ε πλείονα αὐτῷ παρασχεῖν ὢν
 βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψι-
 λείᾳ τῆς οικείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. Οὕτω ^β γὰρ καὶ τὴν
 ἐκείνου καταλύσεις μανίαν, καὶ τοῦ προτέρου λήψῃ μισθὸν ἐκ
 τοῦ δευτέρου, καὶ τὴν ἐπ' ἐκείνῳ ^β καταλύσας ὀργήν. Ὁρᾷς, ὅτι
 πανταχοῦ ^ι τοῦ μὴ κακῶς πάσχειν ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, οὐχ οἱ
 556 ποιοῦντες ἡμᾶς; Μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ μὴ πάσχειν κακῶς μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ^κ τοῦ παθεῖν εὖ αὐτοῖ τὴν ἐξουσίαν ἔχομεν· ^δ δὲ μάλ-
 ιστὰ ἐστὶ θαυμαστὸν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀδικούμεθα, ἐὰν νήφα-
 μεν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετούμεθα, καὶ δι' αὐτῶν ὢν ἀδικούμεθα ^ι παρ'
 ἑτέρων. Σκόπει δέ. "Υβρισεῖν ὁ δεῖνα; ^α Κύριος εἰ σὺ ποιῆσαι
 τὴν ὕβριν ταύτην ἐγκώμιον σόν. ^α Ἄν μὲν γὰρ ἀνθυβρίσης,
^β ἐπέτεινας τὴν αἰσχύνην· ^ο ἂν δὲ εὐλογήσης τὸν ὑβρικότα, πάν-
 τας ὄψει τοὺς παρόντας στεφανοῦντάς σε καὶ ἀνακηρύττοντας.

25 Matt. v. 39.

^ν ἂν (ἐὰν E.) ἄρα καὶ ἐκβάλῃ] Sic D.E.G. ἐὰν ἐκβάλῃ ἄρα (vel ἄρα) A.F.H.I.
 ἐὰν ἄρα ἐκβάλῃ Edd. ^ω τοῦτο G. ^α τῶν φόνων G. τὸν φόνον Veron.
 γ καὶ om. G. ^ε ἔτοιμος H. ^α ἀλλ' ὑπερβαίνειν] ἀλλὰ χωρεῖν D.E.
^β εἶπεν om. G. Idem post σιαγόνα add. φησὶν. ^ε φέρε γ. καὶ om. I. Statim
 ἡσύχαζε pro ἡσύχασον omnes. ^δ τοῦτο B. Statim τὸ καὶ pro καὶ τὸ D.G.
^ε γὰρ] οὖν (et om. φησὶ) I. ^ε πλείονα D.E.F.G.I. πλείον Edd. Mox δ pro
 ἂν G. ^β γὰρ pro γούν omnes. ^β καταλύσας omnes. καταλύσεις Edd.
^ι τοῦ om. E.G. ^κ τοῦ παθεῖν εὖ] Sic E.G. ut conjecerat Sav. Ante Montef.
 edebatur τοῦ μὴ παθεῖν (sine εὖ). τοῦ παθεῖν A.F.H. τοῦ καλῶς παθεῖν I.
 In G. locus sic legitur: μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ πάσχειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ παθεῖν εὖ,
 αὐτοὶ ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν. ^ι ἡ παρ' ἑτέρων Edd. ἡ, seclusum a Savilio,
 deest in A.B.F.H.I. ^α κ. εἰ σὺ pro σὺ κ. εἰ omnes. ^α ἐπέτεινας B.D.E.
 F.G.H. ἐπέτεινες Edd. ^ο ἂν pro ἐὰν omnes.

Εἶδες πῶς δι' ὧν ἀδικούμεθα, εὐεργετούμεθα, ῥᾶν ἐθέλωμεν;
 Τοῦτο καὶ ἐπὶ χρημάτων, τοῦτο καὶ ἐπὶ πληγῶν, τοῦτο καὶ Β
 ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔστιν ἰδεῖν συμβαίνειν. *^α Ἄν γὰρ τοῖς
 ἐναντίοις αὐτοὺς ἀμειβώμεθα, καὶ ὑπὲρ ὧν κακῶς ἐπάθομεν, καὶ
 ὑπὲρ ὧν εὐεργετούμεν, διπλοῦν ἑαυτοῖς ὑφαίνομεν στέφανον.
 *^ο Ὃταν τοίνυν ἐλθὼν τις εἴπῃ, ὅτι ὁ θεὸς σε ὕβρισε, καὶ κακῶς
 σε πρὸς ἅπαντας λέγων διατελεῖ, ἐπαίνεσον πρὸς τοὺς λέ-
 γοντας τὸν *^ε εἰρηκότα· οὕτω γὰρ, κἂν ἀμύνασθαι βουλευθῇς,
 δυνήσῃ δίκην λαβεῖν. Οἱ γὰρ ἀκούοντες κἂν σφύδρα ἀνόητοι
 ᾧσι, σὲ μὲν ἐπαινέσονται, μισήσουσι δὲ ἐκείνον ὡς θηρίου παν-
 τὸς *^χ χαλεπώτερον, ὅτι ὁ μὲν οὐδὲν ἠδικημένος ἐλύπησε, σὺ δὲ
 καὶ κακῶς παθὼν, τοῖς ἐναντίοις ἡμεῖψω. Καὶ τὰ εἰρημένα δὲ C
 πάντα οὕτω *^ν δεῖξαι δυνήσῃ ἔωλα ὄντα. *^ο μὲν γὰρ δακνόμενος
 τοῦ συνειδέναι τοῖς εἰρημένοις ἀπόδειξιν *^π παρέχεται τὸ ἀλγεῖν·
 ὁ δὲ καταγελάσας, αὐτῷ τούτῳ *^π παρὰ τοῖς παροῦσι πάσης
 ἑαυτὸν ἀπῆλλαξεν ὑποψίας. Σκόπει τοίνυν πόσα ἐκ τούτου
 συλλέγεις καλὰ. Πρότερον ἀπαλλάττεις *^γ σεαυτὸν θορύβου
 καὶ ταραχῆς· *^ε εἴτα, μᾶλλον δὲ τούτου κείσθω πρῶτον, κἂν ἀμαρ-
 τήματα ἔχῃς, *^κ καὶ ταῦτα ἀποδύῃ, καθάπερ ὁ τελώνης τὴν τοῦ
 Φαρισαίου ^β κατηγορίαν πρᾶως ἐνεγκών. Πρὸς *^ε τοῦτοις, φιλό-
 σοφον κατασκευάζεις ^δ σου τὴν ψυχὴν τῇ τοιαύτῃ μελέτῃ, καὶ D
 κυρίων παρὰ πάντων ἀπολαύσεις ἐπαίνων, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρη-
 μένοις ὑποψίαν *^α ἀποδύσῃ πάσαν. Εἰ δὲ καὶ ἐκείνον *^α ἀμύνεσθαι
 ἐπιθυμεῖς, καὶ τοῦτο ἐκ περιουσίας ἔψεται, καὶ τοῦ θεοῦ κολά-
 ζοντος αὐτὸν ἀνθ' ὧν εἴρηκε, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐκείνης τῆς
 (99) σῆς φιλοσοφίας ἀντὶ καιρίας αὐτῷ γινομένης πληγῆς. Οὐδὲν
 γὰρ οὕτω τοὺς ὕβριζοντας ἡμᾶς δάκνειν εἴωθεν, ὡς τὸ τοὺς
 ὕβριζομένους ἡμᾶς τῶν ὕβρεων καταγελᾶν. *^ω Ὡς περ οὖν ἐκ τοῦ
 φιλοσοφεῖν τοσαῦτα ἔσται καλὰ, οὕτως ἐκ τοῦ μικροψύχους
 εἶναι τὰ ἐναντία συμβήσεται ἅπαντα. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς κα- E
 ταισχύνομεν, καὶ ὑπάθνοιο παρὰ τοῖς παροῦσι δοκοῦμεν εἶναι
 τοῖς λεγομένοις, καὶ τὴν ψυχὴν θορύβου πληροῦμεν, καὶ τὸν

^ρ ἂν H.I. Statim ἐθέλωμεν pro θέλωμεν A.B.E.F.H.I. In G. sic: εἶδες πῶς δι' ὧν ἀδικούμεθα, δι' αὐτῶν μᾶλλον εὐεργετούμεθα, ἂν νήφωμεν; τοῦτο κ. τ. ε.
^α εἴπῃ A.B.E.F.G.H.I. εἴποι Edd. ^γ διατελεῖ A.F. ^ε εἰρηκότα

^ε εἰρηκότα
 A.F.G.H.I. εἰρηκότα (sic) eadem manu Ven. b. unde ἰβρικότα migravit in Edd.
^ε πονηρότερον B.G. Veron. ^ν δυνήσῃ δεῖξαι inverso ord. A.D. E.F.H.I.
^π παρέχεται τὸ παρέχει τοῦ H. ^π παρὰ om. G. ^γ σεαυτὸν B.D.E.H.I.
^ε εἴτα μᾶλλον δὲ pro εἴτα δὲ μᾶλλον omnes, ut jam volebat Dun. εἴτα μᾶλλον (sine δὲ) Veron. ^κ καὶ ταῦτα ἀποδύῃ ἀποδύῃ ταῦτα B.
 ἀποδύῃ pro ἀποδύῃ omnes. ^β κατηγ. B.D.E. ^ε τοῦτοις] + δὲ G.
^δ σοι G. ^α ἀποδύῃ A.F.G.H.I. ^α ἀμύνεσθαι F.G.H.I. ἀμύνασθαι Edd.

ἐχθρὸν εὐφραίνομεν, καὶ τὸν θεὸν παροξύνομεν, καὶ τοῖς ἁμαρτήμασι προστίθεμεν τοῖς ἑποτέροις. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἔννοήσαντες, φύγωμεν τῆς μικροψυχίας τὸ βάραθρον, καὶ πρὸς τὸν λιμένα τῆς μακροθυμίας καταδράμωμεν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα εὖρωμεν ἀνάπανσιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεφάνετο, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι 557 καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ.

Ἰοῖδαμεν γάρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

Β ἘΠΕΙΔΗ εἶπεν, ὅτι μεγάλη γέγονε κακὰ, καὶ ἡ ἁμαρτία δυνατωτέρα κατέστη τῆς ἐντολῆς ἐπιλαβομένη, καὶ τούναντίον οὐπερ ἐσπούδαζεν ὁ νόμος ἐξέβη, καὶ εἰς πολλὴν τὸν ἀκροατὴν ἐνέβαλεν ἀπορίαν, λέγει καὶ τὸν λογισμὸν λοιπὸν, καθ' ὃν ταῦτα γέγονε, πρότερον ἀπαλλάξας τὸν νόμον ἢ πονηρὰς ὑποψίας. Ἰνα γὰρ μὴ ἀκούων, ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔλαβε, καὶ ὅτι ἐλθούσης αὐτῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς ἐξηπάτησε καὶ ἀπέκτεινε, τὸν νόμον τῶν **Κ** κακῶν τούτων νομίση τις αἴτιον εἶναι, πρότερον τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τίθησιν ἀπολογία μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, οὐ μόνον κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττων, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον αὐτῷ πλέκων μέγιστον. Καὶ τοῦτο οὐχ ὡς αὐτὸς χαριζόμενος τίθησιν, ἀλλ' ὡς κοινὴν ἐκφέρων ψῆφον. “Οἶδαμεν γάρ, εἶπεν, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν.” Ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὡμολογημένον τοῦτο καὶ δηλὸν ἐστίν, ὅτι πνευματικός ἐστι· τοσοῦτον ἀπέχει ἁμαρτίας αἴτιος εἶναι, καὶ τῶν γεγεννημένων κακῶν ἐκπεύθυνος. Ὅρα πῶς οὐ κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης. Πνευματικὸν γὰρ εἰπὼν, διδάσκαλον αὐτὸν ἁρετῆς δείκνυσιν ὄντα, καὶ κακίας **Δ** πολέμιον· τοῦτο γὰρ ἐστίν εἶναι πνευματικὸν, τὸ πάντων

1 CAP. VII. v. 14.

εἰς προτέροις] ἡμετέροις A.D.E.F.H.I. receptum a Sav. Mor. Ben. ἢ ἐν-
νοούντες G. HOM. XIV. ἢ ὅπερ B. ἢ τῆς πονηρᾶς Edd. τῆς om.
A.B.D.E.F.H.I. ἢ ἀπέκτεινε] + ἵν' οὖν μὴ Edd. Haec absunt a nostris prae-
ter B. ubi ἵνα οὖν μὴ legitur. Habet ea Cat. in marg. a manu recenti. ἢ νομ.
τις αἴτιον omnes. αἴτιον νομ. τις Edd. ἢ φησὶν om. G. ἢ ἐστίν om. G.
εἰ ἀνέκθονος F.H.I. Statim καὶ ὅρα πῶς Edd. καὶ om. A.F.G.H.I. Cat. ὅρα
pro ὅρα A.F.H.I. Cat. ἢ δείκνυσιν ἀρετῆς inverso ord. A.E.F.H.I. Cat.

¹ ἁμαρτημάτων ἀπάγειν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ νόμος ἐποίει, φοβῶν, νοουθετῶν, κολάζων, διορθούμενος, τὰ περὶ ἀρετῆς συμβουλευῶν ἅπαντα. Πόθεν ^κοὖν ἡ ἁμαρτία ¹γέγονεν, εἰ οὕτω θανααστὸς ὁ διδάσκαλος; Παρὰ τὴν τῶν μαθητῶν ῥαθυμίαν. ^μΔιὸ ἐπήγαγε λέγων, “ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι,” τὸν ἐν τῷ νόμῳ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πολιτευόμενον ἄνθρωπον ^νὑπογράφων νῦν. “Ὁ Πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.” Μετὰ γὰρ ^ρτοῦ θανάτου, φησὶ, ^εκαὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπεισῆλθεν ὄχλος. “Ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα, ἐδέξατο ⁹καὶ ἐπιθυμίαν ἀναγκαίως λοιπὸν, καὶ ὀργὴν καὶ λύπην καὶ τὰ ἄλλα πάντα· ἃ πολλῆς ἐδεῖτο φιλοσοφίας, ἵνα μὴ πλημύραντα ἐν ἡμῖν καταποντίσῃ ^ττὸν λογισμὸν εἰς τὸν τῆς ἁμαρτίας βυθόν. Αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἁμαρτία· ἡ δὲ ἀμετρία αὐτῶν μὴ χαλινουμένη, τοῦτο εἰργάζετο. Οἷον, ἵνα ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος ἐν αὐτῶν μεταχειρίσας εἴπω, ἡ ἐπιθυμία ἁμαρτία μὲν οὐκ ἔστιν· ὅταν δὲ εἰς ⁸ἀμετρίαν ἐκπέσῃ, εἴσω τῶν τοῦ ^γγάμου νόμων οὐκ ἐθέλουσα μένειν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτρίαις ἐπιπηδῶσα γυναιξί, τότε λοιπὸν μοιχεία τὸ πρᾶγμα γίνεται, ἀλλ’ οὐ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ^νταύτης πλεονεξίαν. Καὶ σκόπει σοφίαν Παύλου. Ἐγκωμιάσας γὰρ τὸν νόμον, ἐπὶ τὸν ἀνωτέρω χρόνον ἔδραμεν εὐθέως, ἵνα ^ωδείξας ⁵⁵⁸ πῶς καὶ τότε τὸ γένος δίκειτο τὸ ἡμέτερον, καὶ ἡνίκα τὸν (100) νόμον ἔλαβεν, ἀποφῆνῃ τῆς χάριτος ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν ^ππαρουσίαν· ὅπερ πανταχοῦ κατασκευάσαι ἐσπούδακε. Τὸ γὰρ, “πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν,” ὅταν λέγῃ, οὐ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ ^υπερὶ τῶν πρὸ τοῦ νόμου βεβιωκότων, καὶ ²τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἀνθρώπων.

Εἰτα καὶ τὸν τρόπον λέγει τῆς πράξεως καὶ τῆς ἐκδόσεως. ²“Ὁ ^αγὰρ κατεργάζομαι, φησὶν, οὐ γινώσκω.” Τί ἐστίν, “οὐ γινώσκω;” Ἀγνοῶ. Καὶ πότε τοῦτο γέγονεν; οὐδεὶς ^Βγὰρ οὐδέποτε ἐν ἀγνοίᾳ ἤμαρτεν. Ὅρας ὅτι ^βἂν μὲν μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας τὰς λέξεις ^εἐκδεξώμεθα, καὶ πρὸς τὸν

2 v. 15.

¹ ἀπάγειν ἁμαρτ. hoc ord. A.D.E.F.H.I. Cat. τοῦτο γὰρ ἐστίν εἶναι ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγὴν· ὅπερ οὖν G. ^κοὖν]+ φησὶν om. B.D.E.F. G.H.I. ¹ γέγονεν A.F.G.H.I. ἐγγόνει Edd. ^μ διδ]+ καὶ E.G. ^ν ὑπογράφει G. Statim νῦν accessit ex B.D.E.F.G.H.I. et Cat. ⁹ πεπραμένους B.G. ^ρ τὸν θάνατον G. τοῦ παθητοῦ ex corr. B. ^ε καὶ τὴν ἐπ. G.I. Statim ἀνάγκη λοιπὸν G. ^τ τὸν λ. omnes. Aberat articulus. ⁸ ἀμαρτίαν G. ^γ γάμου νόμων B.D.E.F.G.H. Cat. Brix. Edebatur νόμον γάμων. ^ω αὐτῆς B.E. ^ω δείξῃ D.F.G. Cat. ^π παρουσίαν A.E.G.H.I. Cat. παρουσίαν vulgo. In B. haec ἀποφῆνῃ—παρουσίαν absunt. ^υ περὶ om. G. Cat. ² τῶν om. B.G. ^α γὰρ om. A. ^β ἐὰν A.D.I. ^ε ἐκδεξώμεθα A.B.D.E. F.H.I. Cat. Edebatur ἐκδεξώμεθα sine monito.

ἀποστολικὸν ἰδῶμεν σκοπὸν, μυρία ἔψεται ^aτὰ ἄτοπα; Εἰ γὰρ ἀγνοοῦντες ἡμάρτανον, οὐδὲ δίκην ἦσαν ἄξιοι δοῦναι. "Ὡς περ οὖν ἀνωτέρω ἔλεγε, "Χωρὶς γὰρ νόμον ἁμαρτία νεκρά," οὐ τοῦτο δηλῶν, ὅτι οὐκ ἤδεσαν ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ὅτι ἤδεσαν μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ἀκριβῶς· διόπερ ἐκολάζοντο μὲν, οὐχ οὕτω C δὲ σφοδρῶς καὶ πάλιν, "τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν," οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλῶν, ἀλλὰ τὴν σαφεστάτην γνώσιν ἐμφαίνων· ἔλεγε δὲ, ὅτι ^fκαὶ κατεργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι ἡ ἐντολὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐποίησεν, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐπίτασιν τῆς ἐπιθυμίας ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐπεισῆγαγεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλοῖ, λέγων, "Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω" ἐπεὶ πῶς συνήδετο τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον; Τί οὖν ἐστίν, "οὐ γινώσκω;" Σκοποῦμαι, φησὶ, συναρπάζομαι, ἐπὴρειαν ὑπομένω, οὐκ οἶδα πῶς ὑποσκελίζομαι· ὅπερ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ οἶδα πῶς ὁ δεῖνα ἐλθὼν ἐσυνήρπασεν, οὐκ ἄγνοιαν προβαλλόμενοι, ἀλλὰ ἀπάτην τινὰ καὶ περίσταςιν καὶ ἐπιβουλὴν ἐμφαίνοντες. "Οὐ γὰρ ὁ θέλω, τοῦτο ^hπράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ." Πῶς οὖν οὐ γινώσκεις, ὁ κατεργάζῃ; Εἰ γὰρ θέλεις τὸ καλόν, καὶ μισεῖς τὸ πονηρὸν, γνώσεως τοῦτο ἀπηρτισμένης ἐστίν. "Ὅθεν δῆλον, ἴδιον καὶ τὸ, "ὁ οὐ E θέλω," εἶρηκεν, οὐχὶ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, οὐδὲ ἀνάγκην τινὰ εἰσάγων βεβιασμένην. Εἰ γὰρ οὐκ ἐκόντες, ἀλλ' ἀναγκάζομενοι ^kἡμαρτάνομεν, πάλιν τὰ τῶν κολάσεων τῶν ἐμπροσθεν γεγεννημένων οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. Ἄλλ' ὥς περ, "οὐ γινώσκω," ^lεἰπὼν, οὐκ ἄγνοιαν ἐνέφηνεν, ἀλλ' ἅπερ εἰρήκαμεν· οὕτω καὶ τὸ "ὁ οὐ θέλω," προσθεῖς, οὐκ ἀνάγκην ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπαινεῖν τὰ γινόμενα. Ἐπεὶ εἰ μὴ ⁿτοῦτο ἦν δηλώσας· οὕτω εἰπεῖν, "Ὁ οὐ θέλω, τοῦτο πράσσω," ^pἐπήγαγεν ἂν, ἀλλ' ὁ ἀναγκάζομαι καὶ βιάζομαι, τοῦτο ποιῶ· τοῦτο γὰρ ^qτῷ θέλει καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ἀντίκειται. Νυνὶ δὲ οὐ τοῦτο εἶρηκεν, ἀλλ' ἀντὶ τούτου τὸ, "ὁ οὐ μισῶ," τέθεικεν, ἵνα μάθῃς ^sὅτι καὶ ἐν τῷ 559 εἰπεῖν, "ὁ οὐ θέλω," οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀνείλε. Τί οὖν ἐστὶ ντὸ, "ὁ οὐ θέλω;" ^aὉ μὴ ἐπαινῶ, ὁ μὴ ἀποδέχομαι, ὁ μὴ

^a τὰ accessit ex omnibus. ^e ἡ ἁμαρτία D.E.H.I. ^f καὶ assumptum ex A.D.E.F.G.H.I. ^g ἤρπασεν G. συνήρπασέ με Cat. ^h ποιῶ et πράσσω mutatis locis D.G. ⁱ ὅτι om. F.H.I. Mox ὁ ante οὐ θέλω accessit ex E.H.I. Idem tum hic, tum infra saepius in textum recepit Montef. ^k ἡμαρτάνομεν pro ἁμαρτάνομεν A.B.D.E.F.H.I. Cat. ^l εἰπὼν omnes. λέγων Edd. ^m ὁ assumptum ex B.D.E.I. ⁿ τοῦτο ἦν] ἦν τοῦτο A.F.H.I. Cat. ^o τῷ] τὸ H. μετὰ τὸ I. ^p ἐπήγαγεν ἂν (ἂν om. G.) Sic omnes. πῶς οὐκ ἐπήγαγεν Ed. ^q τῷ θ. καὶ] καὶ τὸ μὴ θέλειν G. ^r ὁ accessit ex B.D.E.F. ^s ὅτι pro ὡς omnes. ^t ὁ assumptum ex B.D.E.F.I. ^v τὸ ὁ οὐ θ.] Sic B.D.E.F. ὁ οὐ θ. G. τὸ οὐ θ. Veron. Sav. Mor.

φιλω^ω οὐ πρὸς ἀντιδιαστολὴν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπήγαγεν εἰπὼν, “Ἄλλ’ ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. ³Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός.”

¹Ὁρᾷς τέως τὴν διάνοιαν οὐ διεφθαρμένην, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πράξει τὴν οἰκείαν διατηροῦσαν εὐγένειαν; Εἰ γὰρ καὶ μετέρχεται τὴν κακίαν, ἀλλὰ μισοῦσα μετέρχεται, ὃ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμον καὶ τοῦ γραπτοῦ μέγιστον ἐγκώμιον ἂν εἴη. “Ὅτι γὰρ ²καλός ὁ νόμος, φησὶ, δῆλον ἐξ ὧν ³ἐμαντοῦ κατηγορῶ, παρακούων τοῦ νόμου, καὶ μισῶν τὸ γεγενημένον. Καίτοι ⁴εἰ ἀμαρτίας αἴτιος ἦν ὁ νόμος, πῶς αὐτῷ συνηδόμενος τὸ ἐπ’ αὐτοῦ κελευόμενον γενέσθαι ⁵ἐμίσει; “Σύμφημι γὰρ τῷ νόμῳ, ⁶φησὶν, B ὅτι καλός. ⁷Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ’ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία. Οἶδα ⁸γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουντέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν.” Ἐνταῦθα ἐπιτίθενται οἱ τὴν σάρκα διαβάλλοντες, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας ἀλλοτριοῦντες. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ⁹Α καὶ περὶ τοῦ νόμον πρῶν διαλεγόμενοι εἰρήκαμεν ὅτι, ὥσπερ ἐκεῖ τὸ πᾶν τῆς ἀμαρτίας εἶναι φησιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἡ σὰρξ αὐτὸ κατεργάζεται, ἀλλὰ καὶ τὸυναντίον, ὅτι “¹⁰Οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ’ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία.” C (101) Εἰ δὲ ¹¹λέγει, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν αὐτῇ ἀγαθόν, οὕτω τοῦτο ἔγκλημα τῆς σαρκός· οὐ γὰρ τὸ μὴ οἰκεῖν ¹²ἀγαθόν ἐν αὐτῇ, πονηρὰν αὐτὴν δείκνυσιν οὖσαν. Ἡμεῖς δὲ ἐλάττωνα μὲν κόμολογοῦμεν εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα καὶ καταδεστέρα, οὐ μὴν ἐναντίαν οὐδὲ μαχομένην οὐδὲ πονηρὰν, ἀλλ’ ὡς κιθάραν κιθαριστῇ, καὶ ὡς ναῦν κυβερνήτῃ, ¹³οὕτως αὐτὴν ὑποκείσθαι τῇ ψυχῇ· ἅπερ οὐκ ἐναντία τοῖς ἄγουσι καὶ χρωμένοις ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα, οὐ μὴν ὁμότιμα τῷ τεχνίτῃ. Ὡσπερ οὖν ὁ λέγων, ¹⁴ὅτι οὐκ ἐν τῇ κιθάρᾳ, οὐδὲ ἐν τῇ νηὶ ἡ τέχνη, ἀλλ’ ἐν τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ κιθαρωδῷ, οὐ τὰ ¹⁵ὄργανα D διέβαλεν, ἀλλὰ τὸ μέσον ¹⁶τὸ πρὸς τὸν τεχνίτην ἔδειξεν· οὕτω

3 v. 16.

4 v. 17, 18.

^ω οὐ] + καὶ G. Mox καὶ τὸ ἐξῆς id. ² ὅρα G. ³ καὶ accessit ex A.D.E.F.G.I. Cat. ⁴ καλὸν B.G. ⁵ ἐμαντὸν H. Deinceps κατηγορῶν, παρακούων καὶ μισῶ Cat. ⁶ εἰ] + καὶ G. ⁷ ἐπ’] παρ’ A.F.G.I. Cat. ⁸ μισεῖ] A.F.G.H.I. ⁹ φησὶν om. B.G. φησὶ τῷ νόμῳ alio ord. I. ¹⁰ γὰρ] δὲ G. ¹¹ οὐκ A.B.E.F.H.I. οὐκέτι Edd. Mox αὐτὸ om. G. ¹² λέγοι A.D. et ex corr. H. etiam Cat. λέγει, prius λέγοι B. ¹³ ἀγαθόν—οὖσαν] ἐν αὐτῇ ἀγαθόν, πονηρὰν οὖσαν δείκνυσιν G. ¹⁴ ὁμολογοῦμεν B.D.F.G.H. Cat. ὁμολογῶμεν Veron. Sav. Mor. ¹⁵ οὕτως] + καὶ I. ¹⁶ ὅτι accessit ex A.B.D.E.H.I. Cat. ¹⁷ ὄργανα A.B.D.F.G.I. Cat. instrumenta Brix. Edobatur ἔργα sine animadversione. ¹⁸ τὸ πρὸς τὸν τεχνίτην] Sic omnes cum Cat. ὅσον πρὸς τ. τεχνίτην τῆς τέχνης Edd.

καὶ ὁ Παῦλος φρενὸν, “Οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν,” οὐ τὸ σῶμα διέβαλεν, ἀλλὰ τὸ ὑπερέχον τῆς ψυχῆς ἔδειξεν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὸ πᾶν ἐγκεχειρισμένη τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς καθαρωδίας· ὅπερ καὶ Παῦλος ἐνταῦθα δείκνυσσι, τὸ κύρος ἡ τῇ ψυχῇ τιθέμενος. Καὶ εἰς δύο ταῦτα τὸν ἄνθρωπον διελών, ψυχὴν καὶ σῶμα, λέγει ὅτι ἀλογωτέρα μὲν ἢ σὰρξ, καὶ συνέσεως ἔρρημος, καὶ τῶν ἀγομένων, ἀλλ’ οὐ τῶν ἀγόντων· σοφωτέρα δὲ ἢ ψυχὴ, καὶ τὸ πρακτέον καὶ τὸ μὴ πρακτέον συνιδεῖν δυναμένη, οὐ μὴν ἀρκούσα πρὸς τὸ τὸν ἵππον ἄγχειν ὡς βούλεται· ὅπερ οὐ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς γένοιτο· ἂν ἔγκλημα, εἰδυίας μὲν ἅπερ δεῖ πράττειν, οὐκέτι δὲ εἰς ἔργον ἐκφερούσης τὰ δόξαντα. “Τὸ γὰρ θέλειν παράκειται μοι, φησί, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὐρίσκω.” Ὑπάλιν ἐνταῦθα εἰπὼν, “οὐχ εὐρίσκω,” οὐκ ἄγνοιαν φησιν, οὐδὲ ἀπορίαν, ἀλλ’ ἐπήρειαν τινα καὶ ἐπιβουλήν τῆς ἀμαρτίας· ὅπερ οὖν καὶ σαφέστερον δεικνύς, ἐπήγαγεν· ⁵ “Οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ’ ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ⁵⁶⁰ ὁ τοῦ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ’ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία.” Εἶδες πῶς καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς ἀπαλλάξας ἐγκλήματος, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν πονηρὰν ὑπάρξιν μετέστησεν; Εἰ γὰρ οὐ θέλει τὸ κακόν, ἀπήλλακται ἡ ψυχὴ, καὶ εἰ αὐτὸς αὐτὸ μὴ κατεργάζεται, ἡλευθέρωται καὶ τὸ σῶμα, καὶ μόνῃς τῆς πονηρᾶς προαιρέσεως ἐστὶ τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ ταῦτόν ψυχῆς οὐσία καὶ σώματος, καὶ προαιρέσεως, ἀλλὰ ὅσα μὲν ἐστὶν ἔργα θεοῦ, τὸ δὲ ἐξ ἡμῶν Β αὐτῶν γινομένη κίνησις, πρὸς ὅπερ ἂν αὐτὴν βουλευθῶμεν ἀγαγοῖν. Ἡ μὲν γὰρ βούλησις ἐμφυτοῦ καὶ παρὰ θεοῦ ἡ δὲ τοιαύδε βούλησις ἡμέτερον καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν.

⁶ “Εὐρίσκω ἅρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται.” Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Ἐπαινῶ τὸν νόμον, φησί, κατὰ τὸ συνειδὸς, καὶ αὐτὸν δὲ εὐρίσκω ἐμοὶ τῷ βουλομένῳ τὸ καλόν ποιεῖν συνήγορον, καὶ ἐπιτείνοντά μοι τὸ βούλημα· ὥσπερ γὰρ ἐγὼ αὐτῷ συνήδομαι, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπαινεῖ τὴν γνώμην τὴν

⁵ v. 19, 20.

⁶ v. 21.

ἢ εἰπὼν] + ὅτι Edd. repugnantibus libris. ἢ τῇ ψυχῇ omnes. τῆς ψυχῆς Edd. et Cat. Ὑπάλιν ἐνταῦθα pro ἐνταῦθα πάλιν omnes. οὖν om. B.D. ὁ θ. ἐγὼ pro ἐγὼ οὐ θ. B.D.E.F.G.H. τῶν D. πονηρᾶς om. G. Veron. τὸ πᾶν om. D. τὰ ταῦτα G. δὲ] + τῆς a secunda manu B. Mox γινομένη κινήσεως B. γινομένης κινήσεως F.G. γινομένη κίνησις Cat. αὐτὴν om. B. post βουλευθῶμεν transp. G. παρὰ τοῦ θ. A.D.E.F.I. παρὰ τῷ θεῷ H. τοιαύτη G.

ἐμὴν. ⁴ Ὅρας πῶς δείκνυσι τὴν μὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν ⁵ οὐ τοι-
 ούτων γνῶσιν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν καταβεβλημένην, τὸν δὲ νόμον
 Μαυσεως ἐπαινούντα αὐτὴν, καὶ ἐπαινούμενον παρ' αὐτῆς; C
 Οὐδὲ γὰρ ἁνωτέρω εἶπεν, ὅτι διδάσκομαι παρὰ τοῦ νόμον,
 ἀλλὰ, "σύμφημι τῷ νόμῳ" οὔτε ⁶ προῖον, ὅτι παιδεύομαι παρ'
 αὐτοῦ, ἀλλ', ὅτι "συνήδομαι αὐτῷ." Τί βδέ ἐστι, "συνή-
 δομαι;" Ὁμολογῶ ὡς καλῶς ἔχοντι, ⁷ ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς
 ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν. Ὡστε τὸ θέλειν τὸ καλόν,
 καὶ τὸ μὴ θέλειν τὸ πονηρὸν, ἄνωθεν ἦν προκαταβεβλημένον·
 ὁ δὲ νόμος ἐλθὼν, καὶ ἐν τοῖς κακοῖς κατήγορος ἐγένετο ⁸ πλείων,
 καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαινέτης μείζων. Ὅρας πανταχοῦ ἐπί-
 τασίν τινα καὶ προσθήκην αὐτῷ μαρτυροῦντα μόνον, ⁹ κλέον δὲ D
 οὐδέν; Καὶ γὰρ ἐπαινούντος αὐτοῦ, καὶ ἐμοῦ σπυνηδομένου καὶ
 θέλοντος τὸ καλόν, τὸ κακὸν ἔτι παράκειται, καὶ ἡ πράξις αὐ-
 τοῦ οὐκ ἀνήρηται. Ὡστε ὁ νόμος τῷ ¹⁰ προηρημένῳ καλόν τι
 ποιῆσαι κατὰ τοῦτο σύμμαχος γίνεται μόνον, καθὼ καὶ αὐτὸς
 τὰ αὐτὰ αὐτῷ βούλεται. Εἴτα ἐπειδὴ ἀσαφῶς αὐτὸ τέθεικε,
 προῖον ἐρμηνεύει αὐτὸ καὶ σαφέστερον ποιεῖ, δεικνύς πῶς τὸ
 κακὸν παράκειται, καὶ πῶς τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν ¹¹ μόνῳ
 (102) νόμος ἐστίν ὁ νόμος. ¹² 7 "Συνήδομαι γὰρ, φησὶ, τῷ νόμῳ τοῦ
 θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον." ¹³ "Ἰδεῖν μὲν γὰρ καὶ πρὸ
 τούτου, ¹⁴ φησὶ, τὸ καλόν, εὐρών δὲ ¹⁵ αὐτὸ καὶ ἐν γράμμασι E
 κείμενον, ἐπαινῶ. ¹⁶ 8 "Βλέπω δὲ ἕτερον ¹⁷ νόμον, ἀντιστρα-
 τευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου." ¹⁸ Νόμον ἐνταῦθα πάλιν ἀν-
 τιστρατευόμενον τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν, οὐ διὰ τὴν ¹⁹ ἐνταξίαν,
 ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρὰν ὑπακοὴν τῶν πειθομένων αὐτῇ. Ὡσπερ
 οὖν κύριον τὸν ²⁰ μαμωνῶν καλεῖ, καὶ θεὸν τὴν κοιλίαν, οὐ διὰ τὴν
 οἰκείαν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν τῶν ὑποταγμένων δου-
 λείαν οὕτω καὶ ἐνταῦθα νόμον ἐκάλεσεν ²¹ ἁμαρτίας, διὰ τοὺς
 οὕτως αὐτῇ δουλεύοντας καὶ φοβούμενους ²² αὐτὴν ἀφείναι, ὥσπερ
 δεδοίκασιν οἱ νόμον λαβόντες ἀφείναι τὸν νόμον. Αὕτη οὖν,

7 v. 22.

8 v. 23.

⁴ ὅρα G. ⁵ οὐ pro μη A.B.D.E.F.G.I. ⁶ προῖον libri omnes et Cat.
 προείπεν Edd. ⁷ δὲ om. D.E.I. ⁸ ὥσπερ—θέλοντι] ὥπερ οὖν καὶ αὐτὸς
 ὁμοίως θέλοντι G. τῷ θέλειν τι pro τῷ θέλοντι F. ⁹ πλείων et μείζων pro
 πλείωνων et μείζωνων B.D.E.F.G.H.I. Cat. ¹⁰ κλέον omnes. πλείων Edd.
¹¹ προειρημένῳ E.H. ¹² μόνῳ (μόνον E.) νόμος ἐστίν ὁ νόμος] Sic omnes cum
 Cat. ὁμοῦ ὁ νόμος ἐστὶ Edd. et Verss. ¹³ φησὶ ante καὶ πρὸ τούτου transp.
 A.E.H.I. ¹⁴ αὐτὸ om. G. Statim καὶ ἐν τῷ γράμματι H. καὶ ἐν γράμματι
 Veron. ¹⁵ νόμον] + ἐν τοῖς μέλεσι μου Edd. Haec desunt in nostris omnibus
 et Mosq. ¹⁶ ἐνταξίαν libri omnes et Cat. Edebatur ἀξίαν. ¹⁷ μαμωνῶν
 (simplici μ) D.E.H. fortasse alii: necnon Cat. et Ed. Veron. ¹⁸ ἁμαρτίας
 omnes cum Cat. ἁμαρτίαν Edd. ¹⁹ αὐτὴν ἀφείναι pro ἀφείναι αὐτὴν omnes.

561 φησὶν, ἀντίκειται τῷ νόμῳ τῷ φυσικῷ· τοῦτο γάρ ἐστι, “τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου.” Καὶ εἰσάγει λοιπὸν παράταξιν καὶ μάχην, καὶ τὸν ἀγῶνα ὅλον ἠνατίθησι τῷ φυσικῷ νόμῳ. Ὁ γὰρ Μωϋσέως ἐκ περιουσίας ὕστερον προστετέθη· ἀλλ’ ὅμως καὶ οὗτος κακέινος, ὁ μὲν διδάξας, ὁ δὲ ἐπαινέσας τὰ θέοντα, οὐδὲν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ μέγα ἤνυσαν· τοσαύτη τῆς ἀμαρτίας ἡ τυραννὶς, νικῶσα καὶ ^ωπεριγινομένη. “Ὅπερ οὖν ὁ Παῦλος ἐμφαίνων, καὶ τὴν κατὰ κράτος ἤτταν δηλῶν ἔλεγε, “Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με.” Οὐ γὰρ εἶπε, νικῶντα ἀπλῶς, ὡς ἀλλ’
 B “αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας.” Οὐκ εἶπε, τῇ ὁρμῇ τῆς σαρκὸς, οὐδὲ, τῇ φύσει τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ, “τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας,” τούτέστι, τῇ τυραννίδι, τῇ δυνάμει. Πῶς οὖν φησι, “τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου;” Καὶ τί τοῦτο; Οὐ γὰρ τοῦτο ἀμαρτίαν τὰ μέλη ποιεῖ, ἀλλὰ χαρίζει μάλιστα τῆς ἀμαρτίας· ἕτερον γὰρ τὸ ἐν τινι ὄν, καὶ τὸ ἐν ᾧ ἐστὶν ἐκεῖνο. “Ὡς περ οὖν ^ακαὶ ἡ ἐντολὴ οὐκ ἐστὶ πονηρὰ, ἐπειδὴ δι’ αὐτῆς ἀφορμὴν ἔλαβεν ἡ ἀμαρτία· οὕτως οὐδὲ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, εἰ καὶ δι’ αὐτῆς ἡμᾶς καταγωνίζεται· ἐπεὶ οὕτως ἐστὶ καὶ ἡ ψυχὴ πονηρὰ, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐκείνη, ὅσῳ καὶ τὸ κύρος τῶν
 C πρᾶκτέων ἔχει. Ἄλλ’ οὐκ ἐστὶ ταῦτα, οὐκ ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ εἰ θαυμαστὸν οἶκον καὶ βασιλικὰς αὐλὰς τύραννος ^αλάβοι καὶ ληστὴς, διαβολὴ τῆς οἰκίας τὸ γινόμενον, ἀλλ’ ἡ κατηγορία πάντα τῶν τὰ τοιαῦτα ^βἐπιβουλευσάντων ἐστίν. Ἄλλ’ οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ ^γμετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀνοΐα πολλῇ περιπίπτοντες, οὐκ αἰσθάνονται. Οὐδὲ γὰρ τῆς σαρκὸς μόνον κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον διαβάλλουσι. Καίτοιγε εἰ πονηρὸν ἡ σὰρξ, καλὸν ὁ νόμος· ἀντιστρατεύεται γὰρ καὶ ἐναντιοῦται· εἰ δὲ οὐ καλὸν ὁ νόμος, καλὸν ἡ σὰρξ· μαχεταὶ γὰρ
 D αὐτῷ κατ’ ἐκείνους καὶ πολεμεῖ. Πῶς οὖν ἀμφότερα τοῦ διαβόλου φασὶν εἶναι, ^δἐναντιούμενα ἀλλήλοις ^εεἰσάγοντες; Ὅρῃς ὅση μετὰ τῆς ἀσεβείας ^ςκαὶ ἡ ἀνοΐα; Ἄλλ’ οὐ τῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα τοιαῦτα, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν κατακρίνει μόνον, καὶ ^ετὸν νόμον ἐκάτερον παρὰ τοῦ θεοῦ δεδομένον, καὶ τὸν τῆς

^γ τῷ νόμῳ om. G. ^ω ἐντίθησι Veron. ἀντιτίθησι, ut conjecerat Savilius, B.G. ^α περιγινομένη D.I. ^γ ἀλλ’] ἀλλὰ καὶ A.B.D.E.F.I. Cat. ^ς καὶ accessit ex A.B.D.E.F.H.I. Cat. ^α λάβοι A.B.D.E.F.G.H. Cat. λάβῃ Edd. ^β ἐπιβουλευσάντων A.B.D.E.F.G.I. Cat. Edebatur ἐπιβουλευσαμένων. Statim ἐστι om. G. ^γ μετὰ] καὶ μετὰ G. ^δ ἐναντιούμενα pro ἐναντία omnes. ^ε εἰσάγοντες] + μάχεταὶ γὰρ αὐτῷ κατ’ ἐκείνους καὶ πολεμεῖ A.H. μ. γὰρ αὐτὸς αὐτῷ κ. εἰ κ. π. B. καὶ om. G. ^ε τῶν νόμων ex corr. B. Mox παρὰ τοῦ θ. A.D.E.F.G.H.I. Cat. Aberat τοῦ.

φύσεως, καὶ ^δ τὸν Μωϋσέως, ταύτη πολέμιον εἶναι φησιν, οὐ τῇ σαρκί· οὐδὲ γὰρ τὴν σάρκα ἁμαρτίαν εἶναι, ἀλλ' ἔργον θεοῦ σφόδρα ^ι καὶ πρὸς ἀρετὴν ἡμῖν ἐπιτήδειον, ἐὰν νήφωμεν.

⁹ “Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;” Εἶδες πόση τῆς κακίας ἡ τυραννίς, Ε ὅτι καὶ συνηδόμενοι τῷ νόμῳ τὸν νοῦν νικᾷ; Οὐδὲ γὰρ ἔχει τις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι μισοῦντά με τὸν νόμον καὶ ἀποστρεφόμενον ἡ ἁμαρτία χειροῦται· συνηδόμεναι γὰρ αὐτῷ καὶ σύμφημι, καὶ καταφεύγω πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος μὲν οὐδὲ ^κφυγόντα πρὸς αὐτὸν ἴσχυσε σώσαι, ὁ δὲ Χριστὸς ^ι καὶ φεύγοντα ἀπ' αὐτοῦ ἔσωσεν. Εἶδες ^μ ὅση τῆς χάριτος ἡ ὑπερβολή; Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ ἔθηκεν αὐτὸ ὁ ἀπόστολος· ἀνοιμῶζας δὲ μόνον καὶ θρηνήσας μέγα, ὡς ἐν ^ν ἐρημίᾳ τῶν βοηθητόντων, διὰ τῆς ^ο ἀπορίας δέκνυσσι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, καὶ φησι, “Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;” Νόμος οὐκ ἴσχυσε, τὸ συνειδὸς οὐκ ἤρκεσε, καίτοιγε ^ρ ἐπαινοῦν τὰ καλὰ, καὶ οὐκ ἐπαινοῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ⁵⁶² ἀπομαχόμενοι πρὸς τὰ ἐναντία. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, “ἀντιστρατευόμενοι,” ἔδειξε καὶ ⁹ αὐτὸν ἀντιταττόμενον. Πόθεν ὁὖν (103) ἔσται σωτηρίας ἐλπίς; ¹⁰ “Εὐχαριστῶ τῷ ^θ θεῷ, φησί, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν.” Εἶδες πῶς ἔδειξεν ἀναγκαίαν τῆς χάριτος τὴν παρουσίαν, καὶ κοινὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὰ κατορθώματα; Εἰ γὰρ καὶ τῷ πατρὶ εὐχαριστεῖ, ἀλλὰ τῆς εὐχαριστίας ταύτης καὶ ὁ υἱὸς αἴτιος. “Ὅταν δὲ ἀκούσης λέγοντος αὐτοῦ, “τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;” μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς αὐτὸν κατηγορεῖν. Οὐδὲ γὰρ Β εἶπε, σῶμα ἁμαρτίας, ἀλλὰ σῶμα θανάτου· τούτεστι, τὸ θνητὸν σῶμα, τὸ χειρωθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου, οὐ τὸ γεννῆσαν ^ν τὸν θάνατον· ὅπερ οὐ τῆς πονηρίας τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τῆς ἐπηρείας ἧς ὑπέμεινε, δείγμα ἐστίν. “Ὡς περ ἂν εἴ τις αἰχμαλωτισθεὶς ^π παρὰ βαρβάρων, ὕλέγοιτο εἶναι τῶν βαρβάρων, οὐκ ἐπειδὴ βάρβαρός ^ζ ἐστίν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπ' ἐκείνων κατέχεται· οὕτω καὶ

⁹ v. 24.

10 v. 25.

^δ τὸν] + τοῦ Edd. repugnantibus libris. ^ι καὶ om. D.E. ^κ φυγόντα A.D. E.F.H.I. Cat. φεύγοντα Edd. ^ι καὶ om. G. ^μ ὅση pro πόση A.E.F.G.I. Cat. ^ν ἐρημία B.D.E.F.G.H. Cat. Ante Montef. legebatur ἡρημία. Statim βοηθησόντων A.B.D.E.F. et ex corr. H. etiam Cat. βοηθησάντων Veron. Sav. Mor. ^ο ἀπειρίας G. ^ρ ἐπαινοῦν bis pro ἐπαινῶν A.B.D.E.F.I. Cat. ἐπαινοῦντα bis G. ἐπαινοῦν in priore loco H. qui haec καὶ οὐκ ἐπαινοῦν μόνον ἀλλὰ om. Dein ἀπομαχόμενοι omnes. ἀπομαχόμενοι Edd. ⁹ αὐτὸ I. Cat. ¹⁰ οὖν om. B. Statim ἐστὶ A.E.F.H.I. Cat. ^θ θεῷ] + μου G. ^ι αὐτοῦ A.F.H.I. ^π τὸν om. A.E.F.H.I. Cat. ^ζ ὥς περ] + γὰρ E. ^π παρὰ] ὑπὸ I. ^ζ ἐστίν — ἐστίν, ἀλλ' ἐπειδὴ βάρβαρος καλεῖται G. ^ζ ἐστίν om. I.

τὸ σῶμα θανάτου λέγεται, ἐπεὶ κατεσχέθη παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπειδὴ προεξένησεν αὐτόν. Διόπερ οὐδὲ αὐτὸς τοῦ σώματος ῥυσθῆναι βούλεται, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ σώματος, αἰνιττόμενος ὁ πολλὰκις ἔφην, ὅτι ἐκ τοῦ παθητὸν γενέσθαι, καὶ εὐεπιχείρητον γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ τίνας ἔνεκεν, φησὶν, εἰ τοσαύτη τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννὶς πρὸ τῆς χάριτος ἦν, ἐκολάσθησαν οἱ ἁμαρτάνοντες; Ὅτι τοιαῦτα ἐπεταγήσαν, οἷα δυνατόν ἦν καὶ τῆς ἁμαρτίας κρατούσης κατορθοῦν. Οὐδὲ γὰρ εἰς ἄκραν αὐτοὺς εἶλκε πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἀπολαύειν ἐπέτρεπε, καὶ γυναιξὶ κεχρῆσθαι πλείοσιν οὐκ ἐκώλυε, καὶ θυμῷ ἑχαρίσασθαι μετὰ τοῦ δικαίου, καὶ τρυφῇ ἑκεχρῆσθαι συμμέτρῳ καὶ τοσαύτῃ ἦν ἡ συγκατάβασις, ὡς καὶ ἐλάττωνα ὧν ὁ φυσικὸς διηγόρευε νόμος, τὸν γραπτὸν ἀπαιτεῖν. Ὁ μὲν γὰρ τῆς φύσεως νόμος ἔνα ἄνδρα μιᾷ γυναικὶ διηλεκτὸς ὁμιλεῖν ἐκέλευεν ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι ¹¹ "Ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς." Ὁ δὲ Μωϋσέως νόμος οὔτε τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν ἐκώλυεν, οὔτε δύο ἑκάτ' αὐτὸν ἔχειν ἀπηγόρευε. Χωρὶς δὲ τούτου, καὶ ἕτερα πλείονα τῶν ἐν τῷ νόμῳ τοὺς πρὸ τούτου κατασβεστικῶς ἰδοὺ τις ἂν τῷ τῆς φύσεως παιδευομένοις νόμῳ. Οὐ τοίνυν ἐπηρεάσθησαν οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ πολιτευσάμενοι, συμμέτρον νομοθεσίας οὕτως εἰσενεχθείσης αὐτοῖς. Εἰ δὲ ¹² καὶ οὕτως ἤρκεσαν περιγενέσθαι, τῆς αὐτῶν ῥαθυμίας τὸ ἐγκλημα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ, ὅτι οὐδὲν τούτων ἀκριβολογησάμενος ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον τῶν συμμέτρων οὐκ ἀπῆτησεν εὐθύνas, ἀλλὰ καὶ ἐπιτηδείους ἐποίησε πρὸς μείζονα δρόμον. Διό φησιν, "Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ." Καὶ τὴν σωτηρίαν ἡμεῖς ὡς ὁμολογημένην, ἐκ τῶν ἤδη κατασκευασθέντων ἐπ' ἄλλο μεταβαίνει πλέον λέγων, ὅτι οὐ τῶν προτέρων ἀπῆλλάγημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχειρωτοὶ γεγόναμεν. ¹² "Οὐδὲν γὰρ, φησὶ, κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν." Ἄλλ' οὐ πρότερον αὐτὸ εἶρηκεν, ἕως ἀνέμνησε πάλιν τῆς προτέρας καταστάσεως.

11 Matth. xix. 4.

12 2 Cor. VIII. v. 1.

^a σῶμα] + σῶμα D.E. ^b παθητὸν] + οὗτο Edd. αὐτὸ om. B.D.E.F.H.I. Cat. ^c ἦν om. G. ^d ἁμαρτάνοντες B.D.F.I. ἁμαρτάνοντες H. ^e χρήσασθαι G. ^f κεχρῆσθαι A.D.E.F.G.H.I. Cat. ^g χρησασθαι Edd. ^h διηγόρευσε A.D.E.F.H.I. Cat. ⁱ διηγόρευσε Edd. ^j ἐκβάλλειν pro ἐκβαλεῖν omnes. ^k ἐκώλυσε et ἀπηγόρευσε G. ^l κατὰ ταῦτον B.D.E.I. Cat. ^m Recepit Montef. ⁿ συμμέτρων] Sic I. ἁμαρτημένων D.E. Cat. ^o ἡμετέρων Edd. sine monito. ^p ἡμεῖς ὡς ὁμ. Sic B.D.E. ἡμεῖς om. H.I. et ante corr. F. ὡς om. Edd. ὁμ. θεῖς A. ^q ἀποκαταστάσεως E.

Πρότερον γὰρ εἰπὼν, “^αΑρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῖ δου-
λεύω νόμῳ θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας,” τότε ἐπηγάγεν·
“Οὐδὲν ἄρα κατὰκριμα ἔσται τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.” Εἶτα
ἐπειδὴ ἀντεπίπτεν αὐτῷ τὸ πολλοὺς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα
ἁμαρτάνειν, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸ ἐπείγεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς
φησι, “τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,” ἀλλὰ, “τοῖς μὴ κατὰ σάρκα
περιπατοῦσι” δεικνὺς, ὅτι ἐκ βραθυμίας τὸ πᾶν λοιπὸν τῆς ἡμε-
τέρας. Δυνατὸν γὰρ νῦν μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, τότε δὲ
δυσκόλον ἦν.

Εἶτα καὶ ἐτέρως αὐτὸ κατασκευάζει διὰ τῶν ἐξῆς λέγων·
13. “Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλευθέρωσέ ^αμε.” B
νόμον πνεύματος ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα καλῶν. “Ὡς περ γὰρ
νόμον ἁμαρτίας τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω νόμον πνεύματος τὸ πνεῦμά
φησι. ^βΚαίτοι καὶ τὸν Μωϋσέως οὕτως ^γἐκάλεϊ λέγων, “Οἴ-
δαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι” τί οὖν τὸ μέσον;
Πολὺ καὶ ἄπειροι· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ^δπνευματικός, οὗτος δὲ
νόμος πνεύματος. Καὶ τί τοῦτο ἐκείνου διέστηκεν; “Ὅτι ὁ μὲν
^εὑπὸ πνεύματος ἐδόθη μόνον, οὗτος δὲ καὶ πνεῦμα ἐχορήγει τοῖς
δεχομένοις αὐτὸν ^ςδαφιλές. Διὸ καὶ ζωῆς αὐτὸν νόμον ἐκάλεσε, C
πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνου τοῦ τῆς ἁμαρτίας, οὐ τοῦ Μωϋσαϊ-
κοῦ. “Ὅταν γὰρ λέγῃ, “Ἡλευθέρωσέ ^ζμε ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς
ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου,” οὐ τὸν Μωϋσέως ^ηνόμον λέγει
(104) ἐνταῦθα· οὐδαμῶς γὰρ αὐτὸν νόμον ἁμαρτίας καλεῖ· πῶς γὰρ,
ὃν δίκαιον καὶ ἅγιον πολλάκις ὠνόμασε, καὶ ἁμαρτίας ἀναιρε-
τικόν; ἀλλ’ ἐκεῖνον τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός.
Τοῦτον γὰρ τὸν χαλεπὸν κατέλυσε πόλεμον θανατώσασα τὴν
ἁμαρτίαν ἢ τοῦ πνεύματος χάρις, καὶ ποιήσασα τὸν ἀγῶνα κου-
φον ἡμῖν, καὶ πρότερον στεφανώσασα, καὶ τότε μετὰ πολλῆς
τῆς συμμαχίας ἐπὶ τὰ παλαίσματα ^θἐλκύσασα. ^ιΕἶτα ὅπερ D
αἰεὶ ποιεῖ, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ εἰς τὸ πνεῦμα ^κμεταβαίνων, ἀπὸ τοῦ
πνεύματος εἰς τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, ^λκαὶ τῇ τριάδι πάντα
^μἡτὰ παρ’ ἡμῶν λογιζόμενος· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται.

13 v. 2.

^α αὐτὸς—νοῖ] ἐγὼ αὐτὸς ἐν τῷ νοῖ μου G. ^β νόμῳ θεοῦ pro θεῷ omnes.
^γ νῦν τοῖς] Sic A.D.E.F.G.H.I. νῦν om. Edd. τοῖς om. B. ^δ γὰρ] μὲν
γὰρ D.E. ^ε τότε δὲ δ. ἦν] ὁ τότε δ. ἦν I. et ex corr. F. (prius δ τότε δὲ δ.
ἦν F.) τὸ τότε δύσκολον (I. τότε δὲ δύσκολον B. ^ς με] σε A.F. ^ζ τὸ
πνεῦμα] τὸν πνευματικόν A.I. ^η καίτοι] τοιγαροῦν G. ^θ ἐκάλεσε A.D.E.
F.H.I. Cat. ^ι πνευματικός] + ἐστιν I. ^κ ὑπὸ τοῦ πνεύματος Edd. repugnan-
tibus libris. ^λ δαφιλές post ἐχορήγει transp. A.F.H.I. Cat. ^μ με E.F.G.I.
Cat. σε Edd. ^ν νόμον om. G. Mox νόμον ante ἁμαρτίας om. F. ^ξ ἐλ-
κυσσά G. ^ο εἶτα pro καὶ omnes. ^π μεταβαίνων I. ^ρ καὶ om. A.E.F.I.
Cat. ^σ ἡτὰ παρ’ ἡμῶν] παρ’ ἡμῖν G.

Καὶ γὰρ εἰπὼν, “Τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;” ἔδειξε ἱ τὸν πατέρα διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦτο ποιούμετα· εἶτα πάλιν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ τοῦ υἱοῦ. “Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ ^κμε,” φησὶν· εἶτα πάλιν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. ¹⁴ “Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, φησὶν, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς Ἐτὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, ¹ καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.” Πάλιν δοκεῖ μὲν διαβάλλειν τὸν νόμον· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ¹¹ προσέχοι, καὶ σφόδρα αὐτὸν ἐπαινεί, σύμφωνον τῷ Χριστῷ δεικνύς, καὶ τὰ αὐτὰ ¹² προφηρημένον. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, τὸ πονηρὸν τοῦ νόμου, ἀλλὰ, “τὸ ἀδύνατον” καὶ πάλιν, “ἐν ᾧ ἡσθένει,” οὐκ, ἐν ᾧ ἐκακούργει, ἢ ἐπεβούλευε. Καὶ οὐδὲ τὴν ἀσθένειαν αὐτῷ λογίζεται, ἀλλὰ τῇ σαρκί, λέγων, “ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς” σάρκα πάλιν ἐνταῦθα οὐχὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴν καὶ τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τὸ σαρκικώτερον φρόνημα ^ο καλῶν δι’ ὧν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νόμον ἀπαλλάττει κατηγορίας. Οὐ διὰ τούτων δὲ ⁵⁶⁴ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς. Εἰ γὰρ ἐναντίος ἦν ὁ νόμος, πῶς ὁ Χριστὸς εἰς βοήθειαν αὐτοῦ παραγέγονε, καὶ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ πληροῖ, καὶ χεῖρα ὥρεξε, κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί; Τοῦτο γὰρ ὑπολείπειτο, ἐπειδήπερ ἐν τῇ ψυχῇ πάλαι ὁ νόμος αὐτὴν κατακρίνας ἦν. Τί οὖν; τὸ μείζον ὁ νόμος ἐποίησε, τὸ δὲ ἔλαττον ὁ τοῦ θεοῦ μονογενῆς; Οὐδαμῶς. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ ἐκεῖνο ὁ θεὸς εἰργάσατο, ὁ τὸν φυσικὸν ^Β δεδοκῶς νόμον, καὶ τὸν γραπτὸν προσθείς· ἄλλως δέ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ μείζονος ἦν, τοῦ ἐλάττονος μὴ ⁵ προσκειμένου. Τί γὰρ ὄφελος εἰδέναι τὰ πρακτέα ¹ μὴ μετιόντα αὐτά; Οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ^ν μείζων κατάκρισις. “Ὡστε ὁ καὶ τὴν ψυχὴν σώσας, οὗτός ἐστιν ὁ ¹¹ τὴν σάρκα εὐήνιον ² καταστήσας. Τὸ μὲν γὰρ διδάξαι, ἐγκολον· τὸ δὲ καὶ ὁδόν τινα δεῖξαι, δι’ ἧς μετ’ ἐγκολίας ταῦτα ³ ἐγίνετο, τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστόν. Διὰ ² δὴ τοῦτο

14 v. 3.

¹ τὸν πατέρα omnes. Statim διὰ τοῦ υἱοῦ A.D.E.F.H.I. Cat. Edebatur πατέρα διὰ υἱοῦ sine articulis. ^κ με pro σε A.B.E.G.I. Cat. Verba ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ om. B. post φησὶν transp. G. Cat. ¹ καὶ περὶ ἁμαρτίας om. G.

¹¹ προσέχοι E.G. Cat. ¹² προκηρημένον E.H. Post προφη. add. τῷ Χριστῷ G. ^ο καλῶν λέγων G. Statim διὰ pro δι’ ὧν D.E. ¹⁴ γὰρ]+καὶ H. δὲ pro γὰρ D.E.

⁵ ὑπολείπειτο A.F.H.I. Cat. ὑπελείπειτο B.D.E. ὑπελείπετο G. Edebatur ἐπιλείπειτο. ¹ γὰρ accessit ex omnibus. ² προσκειμένου G.H. Veron. ¹ μὴ μετιόντα] Sic libri omnes et Cat. Edebatur μηκέτι ἐντα.

Tandem mendum sustulit Editor Ben. 2^{dae}. ^ν μείζων (hoc ex corr.) κατάκριμα B. ¹¹ τὴν] καὶ τὴν Edld. καὶ om. A.B.E.F.H.I. ² ποιήσας A.E.

I.H.I. Cat. ³ ἐγίνετο pro ἐγένετο A.B.D.E.F.G.H. Cat. ² δὴ pro δὲ omnes.

ἦλθεν ὁ μονογενὴς, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως ἂν ἀπῆλλαξε τῆς δυσκολίας ἡμᾶς ἐκείνης. Καὶ τὸ ὅδ' ἡ μείζων, ὁ τρόπος τῆς νίκης. Οὐδὲ γὰρ ἑτέραν ἔλαβε σάρκα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν καταπονουμένην ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν ἀγορᾷ γυναῖκα εὐτελῇ καὶ ἀγοραῖον τυπτομένην ἰδὼν, εἴποι αὐτῆς υἱὸς εἶναι, βασιλέως ὦν υἱὸς, καὶ οὕτως αὐτὴν ἀπαλλάξειε τῶν ἐπηρεαζόντων. Ἡ Ὅπερ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου εἶναι ὁμολογήσας, καὶ παραστὰς αὐτῇ, καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν. Οὐ τοίνυν ἐτόλμησεν ἡ αὐτὴν τυπτῆσαι λοιπόν· μᾶλλον δὲ ἐτύπησε μὲν τῇ τοῦ θανάτου πληγῇ, ἡ τοῦτ' αὐτῇ κατεκρίθη καὶ ἀπόλετο, οὐχ ἡ τυπτήθεῖσα σὰρξ, ἀλλ' ἡ τυπτήσασα ἁμαρτία· ὅπερ πάντων ἐστὶ ἰθαυμαστότατον. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ἡ νίκη γέγονεν, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ἦν, ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος τοῦτο εἰργάζετο· τὸ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι μετὰ σαρκὸς τὸ τρόπαιον ἔσται, καὶ ὅ ἡ μυριάκις ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καταβληθεῖσα, αὐτὴ λαμπρὰν κατ' αὐτῆς τὴν νίκην ἤρατο. Ὅρα γὰρ πόσα τὰ παράδοξα γέγονεν· ἐν μὲν, ὅτι οὐκ ἐνίκησεν ἡ ἁμαρτία τὴν σάρκα· ἑτερον ὅδ', ὅτι καὶ ἐνίκηθη, καὶ παρ' αὐτῆς ἐνίκηθη· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον μὴ νικηθῆναι, καὶ νικῆσαι τὴν αἰὲ καταβάλλουσαν. Τρίτον, ὅτι οὐ μόνον ἐνίκησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκόλασε. Τῷ μὲν γὰρ μὴ ἁμαρτεῖν οὐκ ἐνίκηθη· τῷ δὲ καὶ ἀποθανεῖν ἐνίκησε καὶ κατέκρινεν αὐτὴν, φοβερὰν αὐτῇ τὴν σάρκα ἀποφῆνας τὴν πρότερον οὖσαν εὐκαταφρόνητον. Οὕτω γοῦν αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν ἐξέλυσε, καὶ τὸν δι' αὐτῆς εἰσενεχθέντα θάνατον ἀνείλεν.

(105) Ἔως μὲν γὰρ ἁμαρτωλοὺς ἐλάμβανε, κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἐπῆγε τὴν τελευτήν· ἐπειδὴ δὲ ἀναμάρτητον εὐροῦσα σῶμα τῷ θανάτῳ παρέδωκεν, ὡς ἀδικήσασα κατεκρίθη. Ὅρας ὅσα τὰ νικητήρια γέγονε; τὸ μὴ ἡττηθῆναι τὴν σάρκα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, τὸ καὶ νικῆσαι αὐτὴν καὶ καταδικάσαι, τὸ μὴ ἀπλῶς καταδικάσαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἁμαρτοῦσαν καταδικάσαι; Πρότερον γὰρ ἐλέγξας ἡδίκηκυῖαν, οὕτως αὐτὴν κατεδίκασεν, οὐχ ἀπλῶς ἰσχυρί καὶ ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ δικαίου λόγῳ.

² ἂν] οὐ G. ἂν om. B.E. Mox τῆς δ. ἡμᾶς pro ἡμᾶς τῆς δ. A.B.E.F.H. Cat.

^b δὴ pro δι omnes. ^c ταύτην om. G. ^d ἂν pro γὰρ omnes.

^e ἀγοραῖον B.D.E.F.H.I. ἀγοραῖαν Edd. ^f υἱὸς εἶναι pro εἶναι υἱὸς omnes.

^g οὕτως αὐτὸς B.D.E. ^h ὅπερ] τοῦτο καὶ D.E. Iidem post ἐποίησεν add.

ⁱ ὁ μονογενὴς. ^j αὐτὴν τυπτῆσαι pro τυπτήσασα αὐτὴν omnes. ^k τοῦτ' αὐτῇ omnes. τοῦτο δὲ αὐτὸ Edd.

^l θαυμαστότατον B.D.E.F.G.H.I. Cat. θαυμαστότερον Edd. Statim καὶ γὰρ εἰ μὴ pro εἰ μὴ γὰρ omnes. ^m ἡ accessit ex omnibus. ⁿ ὅτι] + καὶ H. ^o ἡ om. I. ^p αὐτῇ G. Cat.

^q δι accessit ex A.B.D.E.F.H.I. Cat. Statim καὶ post ὅτι receptum ex iisdem.

^r ἴσον om. G. ^s ἁμαρτάνειν G. ^t καὶ, quod aberat, assumptum ex A.B.

D.E.F.H. μὴ pro καὶ G. ^v αὐτῆς καὶ τ. δ. pro καὶ τ. δ. αὐτῆς omnes.

^w ὑπὸ pro ἀπὸ omnes. ^x καὶ om. G.

565 Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, “Περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί” ὥσανεῖ ἔλεγεν, ὅτι ὕμεγα ἡμαρτηκυῖαν ἤλεγξε, καὶ τότε αὐτὴν κατεδίκασεν. Ὅρας πανταχοῦ τὴν ἁμαρτίαν καταδικαζομένην, οὐχὶ τὴν σάρκα, ²ἀλλὰ ταύτην καὶ στεφανουμένην, καὶ τὴν ἀπόφασιν κατ’ αὐτῆς ³ἐκφέρουσιν; Εἰ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς φησι πέμψαι τὸν υἱόν, μὴ διὰ τοῦτο ἄλλην ἐκείνην ⁴σάρκα εἶναι νόμιζε· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὁμοίωμα τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ ἁμαρτωλὸν σάρκα εἶχεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ’ ὁμοίαν μὲν τῇ ἡμετέρᾳ τῇ ἁμαρτωλῷ, ἀναμάρτητον δὲ, ⁵καὶ τῇ φύσει ⁶τὴν αὐτὴν ἡμῖν. Ὡστε καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν πονηρὰ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις. Οὔτε ⁷γὰρ ἑτέραν ἀντὶ τῆς προτέρας λαβὼν ὁ Χριστὸς, οὔτε αὐτὴν ταύτην μεταβαλὼν κατ’ οὐσίαν, οὕτως αὐτὴν ἀναμαχέσασθαι παρεσκεύασεν· ἀλλ’ ἀφείς μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, τὸν στέφανον ἀναδήσασθαι ἐποίησε κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τότε αὐτὴν μετὰ τὴν νίκην ἀνέστησε, καὶ ἀθάνατον εἰργάσατο.

Τί οὖν ⁸πρὸς με τοῦτο, φησὶν, εἰ ταῦτα ⁹ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ γέγονε; Πρὸς σὲ μὲν οὐδὲν μάλιστα· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, ¹⁰“Ἴνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα C περιπατοῦσι.” Τί ἐστὶ, “τὸ δικαίωμα;” Τὸ τέλος, ὁ σκοπὸς, τὸ κατόρθωμα. Τί γὰρ ἐκείνος ἐβούλετο, καὶ τί ποτε ¹¹ἐπέταπτεν; Ἀναμάρτητον εἶναι. Τοῦτο τοῖνον κατώρθωται νῦν ἡμῖν διὰ ¹²τοῦ Χριστοῦ· καὶ τὸ μὲν ἀντιστῆναι καὶ περιγενέσθαι, γέγονεν ἐκείνον· τὸ δὲ ἀπολαῦσαι τῆς νίκης, ἡμέτερον. Οὐκοῦν οὐχ ἁμαρτησόμεθα λοιπόν; Οὐχ ἁμαρτησόμεθα, ¹³ἂν μὴ σφόδρα ὤμεν ἐκλελυμένοι καὶ ἀναπεπτωκότες· διὸ καὶ προσέθηκε, “τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν.” Ἴνα γὰρ μὴ, ἀκούσας ὅτι σε ἐρρύσατο ὁ Χριστὸς τοῦ πολέμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πεπλήρωται ἐν σοί, τῆς ἁμαρτίας κατακριθείσης ἐν τῇ σαρκί, καταλύσης τὴν παραD σκευὴν ἅπασαν· διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ εἰπὼν, “Οὐδὲν ἄρα κατάκριμα,” προσέθηκε, “τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι” καὶ ¹⁴ἐνταῦθα, “Ἴνα πληρωθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου ἐν ἡμῖν,” λέγων, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπήγαγε. Μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πλεόν. Εἰπὼν γὰρ, ¹⁵“ὅτι” “Ἴνα τὸ δικαίωμα

15 v. 4.

¹ μεγάλα G. ² ἀλλὰ] + καὶ F.H. ³ ἐκφέρουσιν G. ⁴ εἶναι σάρκα in-
verso ord. D.G. ⁵ καὶ] εἰ καὶ I. ⁶ καὶ ex corr. B. Verba ἀναμάρτητον δὲ
post ἡμῖν transp. Cat. ⁷ τὴν αὐτὴν] τῇ ἐν G. ⁸ γὰρ om. G. ⁹ ἀνα-
μαχέσασθαι B.D.E. Cat. ἀναμάχεσθαι A.F.G.H.I. ἀναμαχέσασθαι Edd.
¹⁰ πρὸς με τοῦτο, φησὶν pro φησὶ, πρὸς με τοῦτο omnes. ¹¹ ἐν om. G.
¹² ἐπράττειν Veron. ¹³ τοῦ accessit ex omnibus. ¹⁴ ἂν] δὲ E. Mox λελυ-
μένοι G. ¹⁵ ἐνταῦθα] + πάλιν G. ¹⁶ ὅτι accessit ex A.B.D.E.H.I.

τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν," ἐπῆγγαγεν, " Ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα" δεικνύς, ὅτι οὐ κακῶν ἀπέχεσθαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ὁ ἀγαθοῖς κομᾶν. Τὸ μὲν γὰρ δοῦναι σοι τὸν στέφανον, ἐκείνου τὸ δὲ κατασχεῖν Ἑδοθέντα, σόν. Καὶ γὰρ ὅπερ ἦν δικαίωμα ἡ νόμου, τὸ μὴ γενέσθαι ὑπέ- E
 θυνον τῇ ἀρᾷ, τοῦτο ἡνυσέ σοι ὁ Χριστός. Μὴ τοίνυν προδῶς τὴν τοσαύτην δωρεὰν, ἀλλὰ μένε φυλάττων τὸν καλὸν τούτον θησαυρόν. Δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθ' αὖ σοι, ὅτι οὐκ ἄρκει τὸ λου-
 τρὸν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἂν μὴ μετὰ τὸ λουτρὸν ἄξιον ἐπιδει-
 ξώμεθα βίον τῆς δωρεᾶς. Ὡστε πάλιν τῷ νόμῳ συνηγορεῖ, ταῦτα λέγων. Καὶ ὅ γὰρ μετὰ τὸ πεισθῆναι τῷ Χριστῷ, πάντα ἔδει ποιεῖν καὶ πραγματεῦσθαι, ὥστε τὸ ἐκείνου δι-
 καίωμα μένειν ἐν ἡμῖν, ὅπερ ἐπλήρωσεν ὁ Χριστός, καὶ μὴ δια-
 φθαρῆναι. 16 "Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, φησὶ, τὰ τῆς σαρκὸς ὁ φρονούσιν." Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο διαβολὴ τῆς σαρκός. 566
 "Εως μὲν γὰρ ἂν τὴν οἰκίαν φυλάττῃ τάξιν, οὐδὲν ἄτοπον
 (106) γίνεται ὅταν δὲ αὐτῇ πάντα ἐπιτρέπωμεν, καὶ τοὺς οἰκίους ὑπερβάσας ὅρους κατεξανιστᾶται τῆς ψυχῆς, τότε πάντα ἀπόλλυσι καὶ διαφθείρει, οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμετρίαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀταξίαν. "Οἱ δὲ κατὰ B
 πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος. 17 Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος." Οὐκ εἶπεν, ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς φύσις, οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ σώματος, ἀλλὰ, " τὸ φρόνημα" ὃ διορθωθῆναι δύναται ἂν καὶ ἀναιρεθῆναι. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐ τῇ σαρκὶ λογισμὸν διδούς ἴδιον, ἅπαγε, ἀλλὰ τὴν παχύτεραν τῆς διανοίας ὁρμηὴν ἐνδεικνύμενος, καὶ ἀπὸ τοῦ χείρονος αὐτὴν καλῶν, ὥσπερ οὖν καὶ σάρκα πολλάκις. ὁλόκληρον ἄνθρωπον καὶ ψυχὴν ἔχοντα εἶωθε καλεῖν. "Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος." Πάλιν κἀνταῦθα C
 τὴν πνευματικὴν διάνοιαν λέγει, ὥσπερ οὖν καὶ προΐων φησιν, 18 "Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος" καὶ δείκνυσι πολλὰ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Τῶν γὰρ κακῶν, ὧν τὸ φρόνημα εἰσάγει τὸ σαρκικόν, πολλῶ πλείονα ἀγαθὰ παρέχει τὸ πνευματικόν ἅπερ ἐδήλωσεν εἰπὼν, " Ζωὴ καὶ εἰρήνη" τὸ μὲν πρὸς

16 γ. 5.

17 γ. 6.

18 Rom. viii. 27.

ὁ ἀγαθοῖς pro ἀγαθῶ omnes. ὁ νόμος omnes. τοῦ νόμου Edd. ὁ νόμος G. Cat. ὁ νόμος A. B.D.F.H. Cat. ὁ νόμος E. δέον A. ὁ νόμος φρονούσιν] + οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα κ. τ. ε. usque ad finem γ. 7. οὐδὲ γὰρ δύναται Edd. Haec in libris non leguntur. καὶ] τότε E. τότε] καὶ B.D.E. οὐδὲ] καὶ I. ὁρμὴν] ἐρμηνείαν G. ὁ δὲν ὁλόκληρον D.E. πνεύματος] + ζωὴ καὶ εἰρήνη G. ὁ γὰρ om. H. τῶν πνευματικῶν G.

ἀντιδιαστολὴν τοῦ προτέρου· “Τὸ ἔγὰρ φρόνημα, φησὶ, τῆς σαρκὸς θάνατος” τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐξῆς. Εἰπὼν γὰρ, “εἰρήνη,” ἐπήγαγε, ¹⁹ “Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν” ὁ τοῦ θανάτου χειρόν ἐστιν. Εἴτα δὲ δεικνύει, πῶς καὶ θάνατος καὶ ἔχθρα. “Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται.” Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς ἀκούων, “οὐδὲ γὰρ δύναται” καὶ γὰρ εὐκολον ἢ ἀπορία αὐτὴ τὴν λύσιν ἔχει. Φρόνημα γὰρ σαρκὸς ἐνταυθὰ φησι τὸν γεῶ-
 δη λογισμόν, τὸν παχύν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπτοημένον· τοῦτόν φησιν ἀδύνατον εἶναι ὑποταγῆναι ^hθεῷ. Καὶ ποία λοιπὸν ἐλπίς σωτηρίας, εἰ ἀδύνατον κακὸν ὄντα γενέσθαι καλόν; Οὐ τοῦτό φησιν· ἐπεὶ πῶς ὁ Παῦλος ἐγένετο τοιοῦτος; πῶς ὁ ληστής; πῶς ὁ Μανασσῆς; πῶς οἱ Νινευῖται; πῶς ὁ Δαυὶδ πεσὼν ἑαυτὸν ἀνεκτήσατο; πῶς ὁ Πέτρος ἀρνησάμενος ἑαυτὸν ἀνέλαβε; πῶς ὁ πεπορνευκὼς εἰς
 Ἐτὴν ἀγέλην ἱκατελέγη τοῦ Χριστοῦ; πῶς οἱ Γαλάται τῆς χάριτος ἐκπεσόντες πρὸς τὴν προτέραν ἐπανήλθον εὐγένειαν; Οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ὅτι ἀδύνατον ^kτὸν πονηρὸν γενέσθαι καλόν, ἀλλ’ ὅτι ἀδύνατον πονηρὸν μένοντα ὑποταγῆναι τῷ θεῷ· ^lμεταβαλλόμενον μέντοι, καλὸν γενέσθαι καὶ ὑποταγῆναι ῥά-
 διον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ^mὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται ὑποταγῆναι ⁿτῷ θεῷ, ἀλλ’ ὅτι ^oἡ πονηρὰ πράξις οὐ δύναται εἶναι καλὴ· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἡ πορνεία οὐ δύναται εἶναι σωφροσύνη, οὐδὲ ἡ κακία ἀρετή. “Ὅπερ οὖν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν, ²⁰ “Οὐ δύναται δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν” οὐ τὴν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μεταβολὴν κωλύων, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ κακίᾳ
 567 διατριβὴν λέγων μὴ δύνασθαι φέρειν καρποὺς καλοὺς. Οὐ γὰρ εἶπεν, οὐ δύναται δένδρον ^qπονηρὸν καλὸν γενέσθαι, ἀλλ’ ὅτι φέρειν καρποὺς καλοὺς οὐ δύναται μένον πονηρὸν. Ἐπεὶ ὅτι γε δυνατόν μεταβληθῆναι, καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐξ ἄλλης ἔδειξε τοῦτο παραβολῆς, ὅταν εἰσάγῃ τὰ ζιζάνια ^rγινόμενα σίτον· διὸ καὶ ἐκριζῶσαι αὐτὰ κωλύει· ²¹ “Μήποτε ^sγὰρ, φησὶ, σὺν αὐτοῖς ἀνασπάσῃτε καὶ τὸν σίτον” τουτέστι, τὸν μέλλοντα ^tγίνεσθαι ἐξ αὐτῶν. Φρόνημα τοίνυν σαρκὸς τὴν κακίαν φησὶ,

19 v. 7.

20 Matth. vii. 18.

21 Matth. xiii. 29.

^e γὰρ om. G. ^f δεικνύει pro δεικνύς E. Cat. Brix. δεικνύει B.D.
^g ὑποτάσσεται] + φησὶν Edd. φησὶν om. B.D.E.G.H.I. Cat. ^h τῷ θεῷ D.
ⁱ κατελ. τοῦ Χρ.] τοῦ Χρ. κατελ. πάλιν G. ^k τὸν] τὸ G.H. τὸν om. I.
^l μεταβαλλόμενον B. Cat. ^m ὁ om. G.I. Cat. ⁿ τῷ om. D. Cat. ^o ἡ
 om. G. ^p εἶπεν] + ὅτι G. ^q πονηρὸν] σαπρὸν I. ^r γινόμε. σίτον pro
 σίτον γινόμε. B.D.E.F.H.I. Cat. ^s γὰρ om. A.B.E.F.H.I. ^t τείκεσθαι
 A.D.E. γενέσθαι Cat.

καὶ φρόνημα πνεύματος τὴν χάριν τὴν ^νδεδομένην, καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῇ προαιρέσει κρινομένην τῇ χρηστῇ, οὐδαμοῦ B
 περὶ ὑποστάσεως ^ωκαὶ οὐσίας ἐνταῦθα διαλεγόμενος, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. ^οΟπερ γὰρ οὐκ ἴσχυσας ἐν τῷ νόμῳ, φησί, τοῦτο δυνήσῃ νῦν, ὁρθὰ βαδίζειν καὶ ἀδιάπτωτα, εἰ τῆς τοῦ πνεύματος ^εἐπιλάβοιο βοηθείας. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ κατὰ πνεῦμα βαδίζειν. ^ιἘπει-
 δήπερ οὐκ ἀπόχρη πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ^εἐκκλίνει ἀπὸ κακοῦ, ἀλλὰ δεῖ καὶ ^ατὰ ἀγαθὰ ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ἔσται, ἂν τῷ πνεύματι τὴν ψυχὴν ἐκδῶμεν, καὶ τὴν σάρκα ^βπέσωμεν τὴν οἰκείαν τάξιν ἐπιγινώσκειν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὴν ^οἐργασώμεθα πνευματικὴν ὥσπερ οὖν, ἐὰν ^δῥαθυμῶμεν, καὶ τὴν ψυχὴν ^οποιή- C
 (107) σομεν σαρκικὴν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀνάγκη φύσεως τὸ δῶρον ἐνέθηκεν, ἀλλ' ἐλευθερίᾳ προαιρέσεως ^ιἐνεχείρισεν, ἐν σοὶ λοιπὸν ἔστι ^εκαὶ τοῦτο γενέσθαι κακεῖνο. Τὰ γὰρ παρ' αὐτοῦ πάντα. ^βἀπήρτισται. Οὐδὲ γὰρ ἀντιστρατεύεται τῷ νόμῳ τοῦ νοδὸς ἡμῶν ἡ ἁμαρτία, οὐδὲ αἰχμαλωτίζει, καθάπερ ἔμπροσθεν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα πέπανται καὶ καταλύεται, ^ικαὶ κατέπτηχε τὰ πάθη δεδοκίκα καὶ τρέμοντα τὴν τοῦ πνεύματος χάριν. Εἰ δὲ σὺ τὸ φῶς σβεννύεις, καὶ τὸν ἡνίοχον ἐκβάλλεις, καὶ τὸν κυβερνήτην ἐλαύνεις, ^βσαυτῷ λογίζου λοιπὸν τὸ κλυδώνιον. D
^οΟτι γὰρ νῦν εὐκολωτέρα ἡ ἀρετὴ γέγονε, διὸ καὶ πολλὴ ἡ ἐπίτασις τῆς φιλοσοφίας, κατὰμαθε πῶς μὲν, ἡνίκα ὁ νόμος ἐκράτει, τὰ τῶν ἀνθρώπων διέκειτο πράγματα, πῶς δὲ νῦν, ἐπειδὴ ἡ χάρις ^ιἔλαμψεν. ^οΑ γὰρ μηδενὶ πρότερον ^μἔδοκει εἶναι δυνατὰ, παρθενία καὶ θανάτου ὑπεροψία καὶ τῶν ἄλλων τῶν πλείονων ^ππαθῶν, ταῦτα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κατῴρωθαι νῦν. Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Σκύθαις καὶ Θραξὶ καὶ Ἰνδοῖς καὶ Πέρσαις, καὶ ἑτέροις δὲ βαρβάρους E
 πλείοσι, καὶ παρθένων χοροὶ, καὶ μαρτύρων δῆμοι, καὶ μοναχῶν συμμορίαί, καὶ πλείους οὗτοι λοιπὸν τῶν γεγαμηκότων εἰσὶ, καὶ νηστείας ἐπίτασις, καὶ ἀκτημοσύνης ὑπερβολή· ἅπερ, πλὴν ἐνὸς ἢ ^οδοῦν, οὐδὲ φαντασθῆναι ὅναρ οἱ κατὰ τὸν νόμον ἠδυνήθησαν

^ν δεδομένην B.G. ^ω ἐνταῦθα καὶ οὐσίας διαλεγ. hoc ord. G. καὶ οὐσίας διαλεγ. ἐνταῦθα Edd. invitis libris. ^ε ἐπιλάβοιο Veron. Sav. Mor. ἴσ. ἐπι-
 λάβοιο Sav. marg. ἐπιλάβοιο est in A.B.D.E.G.H.I. Cat. ἐπιλάβοιο F.
^ι ἐπειδ. οὐκ ἀπόχρη] οὐκ ἀπόχρη γὰρ G. ^ε τὸ ἐκκλίνει Edd. τὸ om. B.D.
 E.F.G.I. ^α τὰ ἀγ. π.] ἀγαθοποιεῖν G. ^β πέσωμεν A.E.F.H. Cat.
^ο ἐργασώμεθα E.H. ^δ ῥαθυμῶμεν G. ^ο ποιήσομεν A.B.D.G. Cat.
 ποιήσομεν Edd. ^ι ἐνεχείρισεν E.H. ^ε καὶ τούτων γ. κακεῖνον G.
^β ἀπήρτηται H. ^ι καὶ om. G. ^κ εἰσαυτῷ A.F.H.I. ^ι ἐπέλαμψεν G.
^μ ἔδοκσεν G. ^π παθῶν] ἀγαθῶν E. ^ο δοῦν pro δύνει omnes.

πολιτευόμενοι. Ὅρων τοίνυν σάλπιγγος ῥαμπρότερον βοῶσαν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν, μὴ καταμαλακίζον, μηδὲ προδίδου τὴν τοσαύτην χάριν. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν, οὐδὲ μετὰ τὴν πίστιν, ῥαθυμουῖντα σωθῆναι. Εὐκόλα γὰρ τὰ παλαιά
 568 σματα, ἵνα νικήσης ἀγωνιζόμενος, οὐχ ἵνα καθεύδῃς, οὐδ' ἵνα τῷ μεγέθει τῆς χάριτος πρὸς ῥαθυμίας ὑπόθεσιν ἀποχρήσῃ, τῷ ῥορβόρῳ πάλιν ἐγκαλινδούμενος τῷ προτέρῳ. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· ²²“Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.” Τί οὖν; κατακόψομεν τὸ σῶμα, φησὶν, ἵνα ἀρέσωμεν τῷ θεῷ, καὶ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τῆς σαρκός; καὶ ἀνδροφόνους ἡμᾶς εἶναι κελεύεις, ἐπ' ἀρετὴν ἄγων; Ὅρᾳ πόσα ἄτοπα τίκτεται, εἰς ἀπλῶς τὰ λεγόμενα ἐκδεξώμεθα; Σάρκα γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὸ σῶμά φησιν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸν σαρκικὸν βίον καὶ κοσμικόν, καὶ τρυφῆς καὶ ἀσωτίας γέμοντα, ²³ τὸν ὅλον Βσάρκα ποιοῦντα τὸν ἄνθρωπον. Ὡς περ γὰρ οἱ τῷ πνεύματι πτερούμενοι ²⁴ καὶ τὸ σῶμα πνευματικὸν ἐργάζονται· οὕτως οἱ τούτου μὲν ἀποπηδῶντες, γαστρὶ δὲ καὶ ἡδοναῖς δουλεύοντες, καὶ τὴν ψυχὴν ²⁵ σάρκα ποιοῦσιν, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτῆς μεταβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν εὐγένειαν αὐτῆς ἀπολλύντες. Καὶ οὗτος τῆς λέξεως ὁ τρόπος καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ²⁶ πολλαχοῦ κεῖται, σάρκα σημαίνων τὸν/παχὺν καὶ ²⁷ γεώδη βίον, καὶ ἡδοναῖς ἐμπεπλεγμένον ἀτόποις. Καὶ γὰρ τῷ Νῶε φησιν, ²⁸“Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας.” Καίτοι καὶ αὐτὸς ὁ Νῶε σάρκα περιέκειτο· ἀλλ' οὐκ ἦν τοῦτο ἐγκλημα τὸ περικεῖσθαι σάρκα· τοῦτο γὰρ τῆς φύσεως· ἀλλὰ τὸ σαρκικὸν ἀνηρῆσθαι βίον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φησιν· ²⁹“Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.” ³⁰ καὶ ἐπήγαγεν, ³¹“Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι,” οὐχ ἀπλῶς σάρκα λέγων· ³² πάλιν, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην σάρκα, τὴν συρομένην ὑπὸ τῶν παθῶν, ³³ τὴν τυραννουμένην. Καὶ τίνας ἔνεκεν, φησὶν, οὐχ οὕτως εἶπεν, οὐδὲ ³⁴ τὴν διαφορὰν τέθεικεν; Ἐπαίρων τὸν ἀκρατῆν, καὶ

22 v. 8.

23 Gen. vi. 3.

24 v. 9.

ῥαμπρότερον A.B.D.E.F.H.I. λαμπρότερον Edd. ¹ ῥαθυμουῖντας B.D.
² βαρβόρῳ A.E.I. et ante corr. F. Mox ἐγκυλινδ. A.F.G. ³ κατακόψομεν
 A.H. κατακαύσωμεν I. ⁴ κελ. εἶναι inverso ord. A.E.F.H.I. ⁵ ὅρα G.
⁶ τὸν om. A.F.H. καὶ pro τὸν I. Statim σαρκοποιούντα G. ⁷ καὶ om. I.
⁸ ἡδοναῖς A.E.F.G.H.I. ἡδονῇ Edd. ⁹ σαρκοποιούσιν A.F.G.H.I. ¹⁰ αὐ-
 τοῖς Edd. ἰσ. αὐτῆς Sav. marg. αὐτῆς libri omnes et Cat. ¹¹ πολλαχοῦ
 omnes. πολλάκις Cat. Edebatur πανταχοῦ ante Montef. ¹² γεώδη est in
 nostris omnibus et Cat. πηλώδη Edd. ¹³ ὁ om. A.F.H.I. ¹⁴ καὶ] εἴτα G.
 εἴτα καὶ D.E. ¹⁵ πάλιν om. A.F.H.I. ¹⁶ τῇ] καὶ G.H. ¹⁷ τὴν om. E.

δεικνύς ὅτι οὐδὲ ἐν σώματί ἐστιν ὁ ὀρθῶς βιών. Ἐπειδὴ γὰρ D
 τὸ ^κ ἐν ἀμαρτίᾳ μὴ εἶναι τὸν πνευματικόν, παντί που ὁ λόγος ἦν,
 Ἰούτος τὸ μείζον τίθησιν, ὅτι οὐ μόνον ἐν ἀμαρτίᾳ, ^α ἀλλ' οὐδὲ
 ἐν σαρκὶ λοιπὸν ἐστιν ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἄγγελος ἐν-
 τεύθεν ἤδη γενόμενος, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβὰς, καὶ λοιπὸν
 τὸ σῶμα ἀπλῶς περιφέρων. Εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὴν σάρκα δια-
 βαλλείς, ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι αὐτῆς τὸν σαρκικὸν καλεῖ βίον· καὶ
 τὸν κόσμον οὕτω διαβαλεῖς, ἐπειδὴ καὶ ἐντεύθεν ἡ πονηρία κα-
 λεῖται ^α πολλάκις, καθάπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χρι-
 στός· ²⁵ “Ὑμεῖς οὐκ ἐστέ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου” καὶ τοῖς
 ἀδελφοῖς ^ο τοῖς ἑαυτοῦ πάλιν ἔλεγεν, “Οὐ δύναται ὁ κόσμος
 ὑμᾶς μισεῖν, ἐμὲ δὲ μισεῖ.” Καὶ τὴν ψυχὴν ^υ δὲ ἀλλοτρίαν
 (08) εἶναι ^φ φήσετε τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ τοὺς ἐν πλάνῃ ζῶντας ψυχικοὺς E
 ἐκάλεσεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς
 ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τοῦ λέγοντος ἀναγκαῖον πανταχοῦ
 προσέχειν, καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν εἰρημένων εἰδέναι διαίρεσιν. Τὰ
 μὲν γὰρ ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ μέσα· οἷον ψυχὴ καὶ
 σὰρξ τῶν μέσων ἐστὶ, καὶ τοῦτο κακεῖνο γενέσθαι δυναμένη· τὸ
 δὲ πνεῦμα, τῶν ἀγαθῶν αἰεὶ, καὶ οὐδέποτε ἕτερόν τι γινόμε-
 νον. Πάλιν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, τουτέστιν, ἡ πονηρὰ
 πράξις, τῶν αἰεὶ κακῶν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσ-
 σεται. Ἄν τοίνυν ^τ τῷ βελτίονι δῶς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα,
 ἐγένου τῆς ἐκείνου μερίδος· ἂν τῷ χείρονι πάλιν, τῆς ^ς ἐνταῦθα
 ἀπωλείας κατέστης κοινωνός, οὐ παρὰ τὴν ^φ φύσιν τῆς ψυχῆς 569
 καὶ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τὴν ^κ κυρίαν ἀμφοτέρα
 ταῦτα ἐλέσθαι.

Καὶ ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ οὐ σαρκὸς δια-
 βολὴ τὰ εἰρημένα, πάλιν αὐτὴν ^μ μεταχειρίσαντες τὴν λέξιν,
 ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον. “Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκὶ, ^ς φη-
 σὶν, ἀλλ' ἐν πνεύματι.” Τί οὖν; οὐκ ἦσαν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἀσώ-
 ματοι περιήσαν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ὁρᾷς, ὅτι
 τὸν σαρκικὸν βίον ἠνίκατο; Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, ὑμεῖς δὲ

²⁵ Joan. xv. 19. vii. 7.

¹ ἐστιν omnes. ἔσται Edd. ^κ ἐν ἀμαρτίᾳ] ἐναντία I. ¹ οὕτως I. οὗτος
 δὲ G. ^α ἀλλ' ὅτι οὐδὲ Edd. ὅτι om. A.D.E.F.H.I. Cat. ^α καὶ πολλάκις
 D. καὶ post καθάπερ om. A. ^ο τοῖς om. A.F.I. Statim πάλιν ἔλεγεν pro
 ἔλεγε πάλιν A.E.F.G.H.I. ^υ δὲ accessit ex omnibus. ^φ φήσετε pro
 φήσεται A.B.D.I. φήσεαί (sic) H. φήσει Cat. ^τ τῷ βελτίονι δῶς] τὸ
 βελτίον εἰδός G. ^ς ἐντεύθεν D. ^φ φύσιν] + δὲ E. ^κ κυρίαν] + ἐστὶν
 D.E. ^μ μεταχειρίσαντες F. et ante corr. H. ^ς φησὶν, ἀλλ' ἐν πν.] Sic
 A.B.D.E.F.H.I. φησὶν om. G. ἀλλ' ἐν πν. φησὶ Edd.

οὐκ ἔστέ ἐν ἁμαρτίᾳ; Ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχὶ τῆς ἁμαρτίας μόνον Β τὴν τυραννίδα ἔσβεσεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα κουφοτέραν καὶ πνευματικωτέραν ἐποίησεν, οὐ τῷ τὴν φύσιν μεταβαλεῖν, ἀλλὰ τῷ πτερῶσαι μᾶλλον αὐτήν. Καθάπερ γὰρ πυρὸς ὁμιλοῦντος σιδήρῳ, καὶ ὁ σιδήρος γίνεται πῦρ ἐν τῇ οἰκείᾳ μένων φύσει· οὕτω καὶ τῶν πιστῶν καὶ πνεῦμα ἐχόντων ^ακαὶ ἡ σὰρξ λοιπὸν πρὸς ἐκείνην μεθίσταται τὴν ἐνέργειαν, ὅλη πνευματικὴ γινομένη, ^βκαὶ σταυρουμένη πάντοθεν, καὶ τῇ ψυχῇ συναναπτερουμένη· οἷον ἦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ταῦτα λέγοντος. Διὸ τρυφῆς μὲν ἀπάσης καὶ ἡδονῆς ^γκατεγέλα, ἐνετρύφα δὲ λιμῷ καὶ μαστίξι καὶ δεσμωτηρίοις, καὶ οὐδὲ ἤλγει ταῦτα πάσχω. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, ²⁶ “Τὸ ^δγὰρ παραντίκα ἐλαφρὸν τῆς ^εθλίψεως” οὕτως ἦν ^εκαλῶς καὶ τὴν σάρκα παιδεύσας συντρέχειν τῷ πνεύματι. “Εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.” Τὸ “εἴπερ” τοῦτο ^ςπολλαχοῦ οὐκ ἀμφιβάλλων τίθησιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστεύων, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπεῖπερ, ὡς ὅταν λέγῃ ²⁷ “Εἴπερ δίκαιον ^ηπαρὰ θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἵμᾶς θλίψιν” πάλιν, “Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ, εἴγε καὶ εἰκῇ.” “Εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει.” Οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἔχετε, ἀλλ’ ἐπ’ ἄλλων ^κπροήγαγε τὸ λυπηρόν. D “Οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ,” φησὶν. ²⁸ “Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.” Πάλιν ^ιτὸ χρηστὸν ἐπ’ αὐτῶν. Καὶ τὸ μὲν λυπηρόν, βραχὺ καὶ μέσον· τὸ δὲ ποθεῖνόν, ἐκατέρωθεν καὶ διὰ πολλῶν, ^μὥστε ἐκεῖνο συσκιάσαι. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐ τὸ πνεῦμα ^νΧριστὸν λέγων, ἄπαγε, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι ὁ τὸ πνεῦμα ἔχων, οὐ μόνον τοῦ Χριστοῦ χρηματίζει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔχει τὸν Χριστόν. Οὐ γὰρ ἔστι πνεύματος παρόντος, μὴ καὶ Χριστοῦ παρέιναι. “Ὅπου γὰρ ^οἂν μία τῆς τριάδος ὑπόστασις Ε παρῇ, ^ρπᾶσα πάρεστιν ἡ τριάς· ἀδιασπᾶστος γὰρ ἔχει πρὸς ἑαυτήν, καὶ ἥνωται μετ’ ἀκριβείας ἀπάσης. Καὶ τί ^ςἔσται, φησὶν, εἰν ^ζἡ Χριστὸς ἐν ἡμῖν; “Τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι’ ἁμαρτίαν· τὸ δὲ πνεῦμα ζῶν διὰ δικαιοσύνην.” Εἶδες ^θὅσα

²⁶ 2 Cor. iv. 17.²⁷ 2 Thess. i. 6. Gal. iii. 4.²⁸ v. 10.

γ οὐχὶ pro οὐ A.D.E.F.G.H.I. Cat. Deinceps τῆς ἁμ. μόνον τὴν τ. ἔσβεσεν A.B.E.F.H.I. Cat. τῆς ἁμ. τὴν τ. ἔσβεσε μόνον D. τῆς ἁμ. τὴν τ. μόνον ἔσβεσεν G. τὴν τ. τῆς ἁμ. ἔσβεσε μόνον Edd. ² τῷ om. F.H.I. ³ καὶ accessit ex omnibus. ⁴ Sic omnes. καὶ aberat. ⁵ κατεγέλασεν, ἐτρύφα δὲ G. In vulgata δὲ om. E. ⁶ γὰρ om. I. ⁷ θλίψεως ἡμῶν Edd. ἡμῶν om. B.D.E.G. ⁸ καλῶς B.D.E.F.G.H. et ante corr. A. καλὸς Veron. Sav. Mor. Mox συντρέχει A. ⁹ πανταχοῦ F.H.I. ¹⁰ παρὰ τῷ θ. I. Cat. ¹¹ ἡμᾶς G. Cat. Mox καὶ πάλιν B. Cat. ¹² προήγαγε] προσώπων ἤγαγε B.D.E. ¹³ Vid. Annot. ¹⁴ ὥστε] ἔσται G. ¹⁵ Χριστοῦ I. ¹⁶ ἂν accessit ex omnibus. ¹⁷ πᾶσα om. G. ¹⁸ ἔσται om. I. ¹⁹ ἡ om. A.F.H.I. Mox ἡμῖν pro ὑμῖν A.D.E.F.G.H.I. ²⁰ ὅσα G.I.

κακὰ ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν πνεῦμα ἅγιον; θάνατος, ἔχθρα εἰς θεόν, τὸ μὴ δύνασθαι ἀρέσαι τοῖς ἐκείνου νόμοις, τὸ μὴ εἶναι ὡς χρὴ τοῦ Χριστοῦ, τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν ἐνοικόν. Σκόπει τοίνυν καὶ ὅσα ἀγαθὰ ἐκ τοῦ πνεύματος ἔχειν· τὸ Χριστοῦ εἶναι, τὸ αὐτὸν ἔχειν τὸν Χριστόν, τὸ τοῖς ἀγγέλοις ἀμιλλᾶσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ νεκρῶσαι τὴν σάρκα, τὸ ζῶν ἀθάνατον ζῆν, τὸ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ἀναστάσεως ἔχειν τὰ ἐνέχυρα, τὸ μετ' εὐκο- 570 λίας τὸν τῆς ἀρετῆς τρέχειν δρόμον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀργεῖν τὸ σῶμα λοιπὸν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν εἶναι ἐπιτείνων τὴν εὐκολίαν τῶν δρόμων. Χωρὶς γὰρ πραγμάτων καὶ πό- νων ὁ τοιοῦτος στεφανοῦται λοιπὸν. Διὰ τοῦτο καὶ, “τῇ ἁμαρτίᾳ,” προσέθηκεν, ἵνα μάθῃς, ὅτι τὴν πονηρίαν, ἄλλ' οὐ τὴν φύσιν τοῦ σώματος καθάπαξ ἀνέκλειν. Εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, πολλὰ καὶ τῶν τὴν ψυχὴν ὠφελῆσαι δυναμένων ἀνῆ- ρηται. Οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ἀλλὰ ζῶν καὶ μένον, νεκρὸν (109) εἶναι βούλεται. Ὁ τοῦ γὰρ τὸν υἱὸν ἔχειν, τοῦ τὸ πνεῦμα ἐν ἡμῖν εἶναι σημεῖόν ἐστι, τὸ μηδὲν τῶν ἐν τῇ σοφῇ κειμένων σωμάτων διαφέρειν ἡμῶν τὰ σώματα πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐργασίαν. Ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς, νέκρωσιν ἀκούσας· ἔχεις γὰρ τὴν ὄντως ζῶν, ἣν οὐδεὶς διαδέχεται θάνατος. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος· οὐκ εἶκει θανάτῳ λοιπὸν, ἀλλ' ἀναλίσκει θάνατον καὶ δαπανᾷ, καὶ ὅπερ ἔλαβεν, ἀθάνατον διατηρεῖ. Διόπερ εἰπὼν τὸ σῶμα νεκρὸν, οὐκ εἶπε τὸ πνεῦμα ζῶν, ἀλλὰ ζῶν, ἵνα δείξῃ καὶ ἐτέροις τοῦτο δυνάμενον παρυσχεῖν. Εἵτα πάλιν ἐπισφίγγων τὸν ἀκροατὴν, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀπόδειξιν· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. Ἀμαρ- C τίας ἡ γὰρ οὐκ αὐτῆς, οὐδὲ θάνατος φαίνεται· θανάτου δὲ μὴ φαινομένου, ἰακατάλυτος ἡ ζωὴ. 29 “Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγεί- ραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν κύριον ἡμῶν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικῶν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.” Πάλιν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, ἵπειδὴ αὕτη μάλιστα τὸν ἀκροατὴν ἠλείφεν ἢ ἐλπῖς,

29 v. 11.

† καὶ ἔχθρα G. Mox δυνήθηται id. † τοῦ om. B. * τῇ ἁμαρτίᾳ libri omnes cum Cat. τὴν ἁμαρτίαν Edd. ‡ τῇ εὐκολίᾳ τὸν δρόμον Sav. marg. Ita ex corr. A. γὰρ pro de omnes. § ἀλλ' om. B.D.G. * ἀλλὰ] + καὶ A.D.E.F.H. Cat. b Vid. Annot. c τῆς ἁμαρτίας] Sic libri omnes et Cat. τοῦ σώματος Edd. Statim ἐνέργειαν G. d ἦν] καὶ G. * πνεύματος] + χάρις E. + ζῶη G. † καὶ] + δ A. ‡ ζῶη Cat. h γὰρ om. G. Mox φανείτω idem. i ἀκάλυτος I. Statim ἢ accessit ex B.D.E.F.G.H.I. Cat. k ἡμῶν, quod aberat, est in nostris D.F.G.H.I. et Mosq. l ἐπειδὴ] + καὶ H. m ἠλείφεν, receptum a Montef. pro εἰληφεν, habent B.D.E.F.H.I. διήγειρεν Cat.

καὶ βεβαιοὶ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐπὶ ^η τοῦ Χριστοῦ συμβάντων. Μὴ γὰρ δὴ φοβηθῆς, φησὶν, ὅτι νεκρὸν περικείμεαι σῶμα. ^ο ἔχεται πνεῦμα, καὶ ἀναστήσεται πάντως. Τί οὖν; τὰ μὴ ἔχοντα πνεῦμα σώματα οὐκ ῥανίσταται; καὶ πῶς ἅπαντας δεῖ παραστήναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ; πῶς δὲ ὁ τῆς γέννησιν ἀξιόπιστος ἔσται λόγος; Εἰ γὰρ οἱ μὴ ἔχοντες πνεῦμα οὐκ ἀνίστανται, οὐδὲ γένενα ἔσται. Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Πάντες μὲν ἀναστήσονται, οὐ πάντες δὲ εἰς ζῶην, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς κόλασιν, οἱ δὲ εἰς ζῶην. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἀναστήσει, ἀλλὰ, “ζωοποιήσει” ὁ πλεόν τῆς ἀναστάσεως ἦν, καὶ τοῖς Ἐδικαίοις ἡμόνοις δωρημένον. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς ^ε τίθεις, προσέθηκε λέγων, “διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.” ^ς “Ὡστε ἂν ἀπελάσῃς ἐνταῦθα ὧν τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, καὶ μὴ σφάν αὐτὴν ἔχων ἀπέλθῃς, ἀπολὴ πάντως, καὶ ἀναστήσῃς. Ὡσπερ ^ε γὰρ οὐκ ἀνέχεται, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ λάμπον ὁρῶν ἐν σοὶ τότε, κολάσει σε παραδοῦναι, οὕτως οὐ καταδέχεται, ἐσβεσμένον ἰδὼν, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσαγαγεῖν, καθάπερ ^ν οὐδὲ τὰς παρθένας ἐκεῖνας.

^ω Μὴ τοίνυν ἀφῆς ^ς τὸ σῶμα ζῆσαι νῦν, ἵνα τότε ζήσῃ ποιήσον αὐτὸ ἀποθανεῖν, ἵνα μὴ ^ν ἀποθάνῃ. Ἐὰν ^ς γὰρ μένῃ ζῶν, οὐ ζήσεται· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, τότε ζήσεται. Τοῦτο καὶ ἐπὶ ⁵⁷¹ τῆς ἀναστάσεως γίνεται τῆς καθόλου· πρότερον γὰρ ^ς ἀποθανεῖν αὐτὸ δεῖ καὶ ταφῆναι, καὶ τότε γενέσθαι ἀθάνατον. Τοῦτο καὶ ἐν τῷ λουτρῷ γέγονεν· ἐσταυρώθη γοῦν ^β πρότερον καὶ ἐτάφη, καὶ τότε ἠγέρθη. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυριακοῦ· καὶ γὰρ ^ς καὶ ἐκεῖνο ἐσταυρώθη καὶ ^δ ἐτάφη, καὶ τότε ἀνέστη. Τοῦτο ^ς τοίνυν καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· ἐπὶ τῶν ἔργων ^ε αὐτοῦ διηνεκῶς αὐτὸ νεκρώσωμεν. Οὐχὶ τὴν οὐσίαν λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὰς ὁρμὰς τὰς ἐπὶ τὰς πονηρὰς πράξεις. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ζῶν, μᾶλλον δὲ τοῦτο ^ς μόνον ζῶν, τὸ μηδὲν ἀνθρώπινον ὑπομένειν, μηδὲ ἡδοναῖς δουλεύειν. Ὁ γὰρ ταῦταις ^β ἐαυτὸν ὑποτάξας, οὐδὲ ζῆν δύναται λοιπὸν διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν

^η τοῦ om. A.H. Cat. Station συμβάντων A.B.D.E.F.G.H. Cat. συμβαινόντων Veron. Sav. Mor. ^ο ἔχεται A.B.D.E.F.H.I. ἔχε τὸ Edd. ἔχει τὸ Cat.

^ν ἀνίστανται D.H. ^η μόνον B. Cat. ^ε τίθεις] θεῖς E. δευτέρως ex corr. A.

^ς Ὡστε] ὡς ὅτι G. ^ε γὰρ om. G. ^ν οὐδὲ om. B. ^ω ΗΘΙΚΟΝ. Περί τῶν ἐν ἀρετῇ καὶ ἀσκήσει βιοούντων, καὶ ὅτι αὐτοὶ μόνοι ζῶσιν, οἱ δὲ ἐν ἡδοναῖς ἤδη νεκρῶνται· καὶ περὶ τρυφῆς καὶ φιλαργυρίας καὶ πλεονεξίας. Veron. ^ς τὸ

σ. ζῆσαι pro ζῆσαι τὸ σ. A.D.E.F.G.H.I. ^β ἀποθάνῃς F.G.H. ^ς γὰρ om. H. ^ς αὐτὸ ἀποθανεῖν inverso ord. D.G. ^β τὸ πρότερον Edd. τὸ om.

B.D.E.F.G.H.I. ^ς καὶ om. B.I. ^δ ἐτάφη] ἀπέθανε A.B.D.E.G.H.I.

^ε τοίνυν om. I. Mox ποιήσωμεν B. ^ε αὐτοῦ pro αὐτῶν A.D.E.F.G.H. et ante corr. B. ^ς μόνον] μὲν οὖν G.

ἀθυμίας, καὶ τοὺς φόβους, καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ ἡ τὸν μυρίον τῶν παθῶν ἐσμόν. Ἄν τε γὰρ θάνατος προσδοκηθῇ, τίθηκε πρὸ τοῦ θανάτου τῷ δέει· ἂν τε νόσον ὑποπτεύσῃ, ἂν ὕβριν, ἂν πενίαν, ἂν ἄλλο τι τῶν ἀδοκίμων, ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται. Τί τοίνυν τῆς ζωῆς ταύτης γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; Ἄλλ' οὐχ ὁ τῷ πνεύματι ζῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ φόβον καὶ λύπης καὶ κινδύνων καὶ μεταβολῆς ἀπάσης ἔστηκεν ἀνώτερος, οὐ τῷ μηδὲν ὑπομένειν, ἀλλ', ὃ πολλῶ μείζον ἐστὶ, τῷ καὶ ἐπιόντων ἰαυτῶν καταφρονεῖν. Πῶς δὲ τοῦτο ἔσται; Ἐὰν τὸ πνεῦμα διόλου C κατοικῇ ἐν ἡμῖν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸ εἶπεν οἰκεῖν πρὸς βραχὺ, ἀλλ' ἐνοικεῖν διηκεῶς. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, τὸ ἐνοικῆσαν πνεῦμα, ἀλλὰ, “τὸ ἐνοικεῖν,” τὴν διόλου μονὴν ἐνδεικνύμενος. Οὐκοῦν ὁ ζῶν οὗτος μάλιστα ἐστὶν ὁ νεκρωθεὶς τῷ βίῳ. Διὸ καὶ ἔλεγε, “^πτὸ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην.” Καὶ ἵνα σαφέστερον τὸ λεγόμενον ^α γένηται, δύο ^ο παραγάγωμεν ἀνθρώπους, τὸν μὲν ἐκδεδομένον ἀσωτίαις καὶ ἡδοναῖς καὶ ῥτῇ (110) ἀπάτῃ τοῦ βίου, τὸν δὲ νεκρωμένον τούτοις· καὶ ἴδωμεν τίς ἐστὶ μᾶλλον ὁ ζῶν. Ἔστω γὰρ τοῖν δυοῖν τούτοις ὁ μὲν σφόδρα πλούσιος καὶ ἐπίσημος, παρασίτους τρέφων καὶ κόλακας, D καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο ἀναλισκέτω τὴν ἡμέραν, κωμάζων καὶ κραιπαλῶν· ὁ δὲ ἕτερος, πενία συζῶν καὶ νηστεία καὶ τῇ λοιπῇ σκληραγωγίᾳ τε καὶ φιλοσοφίᾳ, ἐν ἐσπέρᾳ τῆς ἀναγκαίας μεταλαμβάνεν τροφῆς μόνον, ἢ εἰ βούλει, καὶ δύο ^{καὶ} τρεῖς ἄσιτος ἡμέρας μενέτω· τίς οὖν ἡμῖν ἔσται ἐκ τῶν δύο τούτων ὁ μάλιστα ζῶν; Οἱ μὲν πολλοὶ εὖ οἶδ' ὅτι ἐκείνον ἡγήσονται, τὸν ^ε σκιρτῶντα, καὶ σκορπίζοντα τὰ ^{αὐτοῦ} ἡμεῖς δὲ ἐκείνον τὸν συμμετρίας ἀπολαύοντα. Οὐκοῦν ἐπειδὴ μάχη καὶ φιλονεικία τέως ἐστίν, εἰς τὰς ἐκατέρων εἰσελθωμεν οἰκίας, ^{καὶ} τότε μά-E λιστα, ὅτε σοι μάλιστα δοκεῖ ζῆν ὁ πλούσιος, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς τρυφῆς, καὶ εἰσελθόντες κατίδωμεν ἐν τίσιν ἐστὶν ἐκάτερος τούτων· ἀπὸ γὰρ τῶν πράξεων καὶ ὁ ζῶν καὶ ὁ τεθηκῶς φαίνεται. Οὐκοῦν τὸν μὲν ἐν βίβλοις εὐρήσομεν ὄντα, ἢ ^{ἐν} εὐχῇ καὶ νηστείᾳ, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ τῶν ἀναγκαίων, ἐργηγο-ρότα καὶ νήφοντα καὶ θεῶ διαλεγόμενον· τὸν δὲ ὑπὸ τῆς μέθης

^h τὸν μυρίον τῶν π. ἐσμόν] Sic A.F.H.I. τῶν om. B.D. τὸν τῶν μυρίων π. ἐσμόν (sed τὸν ex corr.) G. Editi τῶν μυρίων π. ἐσμόν. ¹ αὐτῷ G. ² ἡμῖν pro ἡμῖν A.B.D.E.G.H. ³ ὁ accessit ex omnibus. ^m τὸ δὲ πν. G.

ⁿ δείκνυται I. ^o παραγάγωμεν E.G. et ex corr. A. παράγωμεν vulgo. ^p τῇ om. A.B.D.E.F.H. ^q καὶ, quod aberat ante Montef. est in B.D.E.G.I.

^r ἡμῖν D.E. ^s σκιρτῶντα Edd. τρυφῶντα Codd. ^t αὐτοῦ pro αὐτοῦ A.B.E.H. fortasse alii. ^v Sic A.B.F.H.I. καὶ τότε ὅτε σοι μάλιστα δοκεῖ D. receptum a Ben. καὶ τότε μάλιστα ὅτε σοι δοκεῖ E. καὶ τότε ὅτε μάλιστα σοι δοκεῖ G. ^w ἐν om. H.

βαπτισθέντα, καὶ νεκροῦ οὐδὲν ἄμεινον διακείμενον ὀφόμεθα.
 Κἀν μέχρι τῆς ἐσπέρας μένωμεν, πλείονα τὸν θάνατον τοῦτον
 572 ἐπίοντα αὐτῷ ^αθεασόμεθα, κακείθεν πάλιν ὕπνον διαδεχόμενον
 τὸν δὲ καὶ ἐν νυκτὶ νήφοντα καὶ ^γἐγρηγορότα. Τίνα οὖν ^αἂν
 εἴπομεν μᾶλλον ζῆν, τὸν ἀναισθήτως κείμενον, καὶ προκείμενον
 ἅπασιν γέλωτα· ἢ τὸν ἐνεργοῦντα, καὶ θεῷ διαλεγόμενον; Ἐκεί-
 νῳ μὲν γὰρ ἂν προσέλθῃς καὶ εἴπῃς τι τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲν
 ἀκούσῃ φθεγγομένου, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ νεκροῦ· τούτῳ δὲ κἀν
 ἐν νυκτὶ, κἀν ἐν ἡμέρᾳ συγγενέσθαι ἐπιθυμήσῃς, ἄγγελον ^αὅψῃ
 μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, καὶ ^βφιλοσοφούντος ἀκούσῃ περὶ τῶν ἐν
 Β^οοῦρανῳ πραγμάτων. Ὅρας ὅτι ὁ μὲν ὑπὲρ τοῖς ζῶντας
 ἅπαντας ζῆ, ὁ δὲ καὶ ^δτῶν τεθνηκότων ἐλεεινότερον κεῖται;
 Κἀν ἐνεργεῖν δόξῃ, ἕτερα ἂνθ' ἑτέρων ὁρᾷ, καὶ τοῖς μαινομένοις
 ἔοικε, μᾶλλον δὲ ^εκαὶ ἐκείνων ἐστὶν ἀθλιώτερος. Εἰς ἐκείνους
 μὲν γὰρ ἂν τις ὑβρίσῃ, καὶ ἐλεοῦμεν ^ιἅπαντες τὸν ὑβριζόμενον,
 καὶ ἐπιτιμῶμεν τῷ ὑβρίζοντι· τούτῳ δὲ κἀν ἐναλλόμενόν τινα
 ἰδῶμεν, οὐ μόνον ^βοὐκ ἐπικαμπτόμεθα εἰς ἔλεον, ἀλλὰ καὶ
 καταψηφίζόμεθα αὐτοῦ κειμένου. Τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ζῶν,
 ἀλλ' οὐ μυρίων θανάτων χαλεπώτερον; Ὅρας ὅτι οὐ μόνον
 Γνεκρὸς ὁ τρυφῶν, ἀλλὰ καὶ νεκροῦ χείρων, καὶ δαιμονώντος
 ἀθλιώτερος; Ὁ μὲν γὰρ ἐλεεῖται, ὁ δὲ μισεῖται· καὶ ὁ μὲν
 συγγνώμῃς ἀπολαύει, ὁ δὲ κόλασιν δίδωσιν ὑπὲρ ἂν νοσεῖ. Εἰ
 δὲ ἔξωθεν ^βοὔτως ἐστὶ καταγέλαστος, σσηπότα ^ισίελον ἔχων,
 καὶ οἴνου πνέων ὀδωδότος, ἐννόησον τὴν ἀθλίαν ψυχὴν τὴν
 ὥσπερ ^κἐν τάφῳ τῷ τοιοῦτῳ σώματι κατορωρυγμένην, πῶς
 εἰκὸς διακείσθαι. Ταῦτόν γάρ ἐστιν ἰδεῖν, οἷον ἂν ^ιεἰ κόρη
 κοσμία καὶ σώφρων καὶ ἐλευθέρη καὶ ^μεὐγενεὶ καὶ καλῇ θερα-
 παινίδα βάρβαρόν τινα καὶ ^παἰσχρὰν καὶ ἀκάθαρτον ἐνάλλεσθαι
 καὶ ἐνυβρίζειν μετὰ πολλῆς τις παρασκευάσειε τῆς ἐξουσίας.
 Δ Τοιοῦτον γὰρ ἡ μέθη. Τίς ^οοὖν οὐκ ἂν ἔλοιτο τῶν νούν ἔχόν-
 των μυριάκις ἀποθανεῖν, ἢ μίαν οὕτω ζῆσαι ἡμέραν; Κἀν γὰρ
 ἡμέρας γενομένης ἐκ ^ρτῆς κωμωδίας ἐκείνης ἀναστὰς δόξῃ νήφειν,

^α θεασόμεθα] + καὶ τοῦτον μὲν D.E. ^γ γρηγοροῦντα G. Verba τὸν δὲ καὶ
 —ἐγρηγορότα om. F. suppl. in marg. ^δ ἂν assumptum ex A.B.D.E.F.G.
^ε ὅψῃ (vel ὄψῃ) μᾶλλον A.E.F.G.H.I. μᾶλλον ὅψῃ Edd. ^β φιλοσοφούντος
 B.D.E.F.G.I. φιλοσοφούντα vulgo. ^γ οὔρανός G. ^δ τῶν accessit ex
 omnibus. ^ε καὶ assumptum ex B.D.E.F.G.I. ^ι ἅπαντες pro πάντες
 A.B.D.E.F.G.I. ^κ οὐκ om. F. ^λ οὕτως E. ^ι σίελον A.F.H. ^κ ἐν
 om. G. Statim τῷ ante τοιοῦτῳ accessit ex omnibus. Mox κατορωρυγ. A.B.
 D.F.G. κατορωρυγ. E. κατορωρυγ. H. κατορυγ. Edd. ^λ εἰ] + τις G. (et
 om. τις ante παρασκευάσειε). Statim τιμὴ pro κοσμία idem.
 Haec κοί εὐγ. καὶ καλῇ desunt in B.D.E. Veron. καὶ καλῇ om. I. ^μ αἰσχροῦ G.
 A.D.E.F.G.H. αἰσχρόν Edd. ante Ben. ^ο οὖν om. F. ^ρ τῆς κωμωδίας
 ἐκείνης] τοῦ κόμου ἐκείνου E.

οὐδὲ τότε καθαρὰς ἀπολαύει σωφροσύνης, ἔτι τῆς νεφέλης ἐκείνης τῆς ἀπὸ τοῦ χεიმῶνος τῆς μέθης πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἱσταμένης. Εἰ δὲ καὶ ῥδοίημεν αὐτὸν καθαρῶς νήφειν, τί τὸ ὄφελος; Εἰς οὐδὲν γὰρ αὐτῷ ῥχρήσιμος ἡ νήψις αὐτῇ, ἀλλ' ἡ εἰς τὸ τοὺς κατηγόρους ῥιδεῖν. Ὅταν μὲν γὰρ ἀσχημονῇ, τοσοῦτον κερδαίνει, ὅσον οὐκ αἰσθάνεται τῶν γελόντων ἡμέρας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην ῥἀπόλλυσι τὴν παραμυθίαν, καὶ οἰκε-Ε τῶν γογγυζόντων, καὶ γυναικὸς αἰσχυνομένης, καὶ φίλων διαβαλλόντων, καὶ ἐχθρῶν καταγελόντων αἰσθανόμενος. Τί ταύτης ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς, γελᾶσθαι μεθ' ἡμέραν ὑπὸ πάντων, καὶ ῥδείλης πάλιν ῥτὰ αὐτὰ ἀσχημονεῖν.

ῥ' Ἀλλὰ τί; βούλει τοὺς πλεονέκτας εἰς μέσον ἀγάγωμεν; Καὶ γὰρ ῥκαὶ αὐτῇ πάλιν ἑτέρα μέθη χαλεπωτέρα· εἰ δὲ μέθη, καὶ θάνατος πάντως πολλῷ χείρων ἐκείνου, ἐπειδὴ καὶ ἡ μέθη χαλεπωτέρα. Καὶ ῥγὰρ οὐχ οὕτω δεινὸν ῥοῖνφ μεθύειν, ὥς ἐπιθυμία χρημάτων. Ἐκεῖ μὲν ῥγὰρ ἡ ζημία μέχοι τοῦ ῥπά-
(111) θους ἱσταται, καὶ εἰς ἀναισθησίαν τελευτᾷ, καὶ ῥτὴν αὐτοῦ τοῦ μεθύοντος ἀπώλειαν· ἐνταῦθα δὲ εἰς μυρίας ἡ βλάβη διαβαίνει 573 ψυχὰς, ποικίλους πάντοθεν ἀνάπτουσα πολέμους. Φέρε οὖν, καὶ τοῦτον ἐκείνῳ παραβάλωμεν, καὶ ἴδωμεν ἐν τίσι μὲν αὐτῷ κοινωνεῖ, ἐν τίσι δὲ αὐτοῦ πλεονεκτεῖ πάλιν, καὶ μεθύοντων ποιήσωμεν ῥσύγκρισιν σήμερον. Πρὸς γὰρ ἐκείνον τὸν μακάριον, τὸν πνεύματι ζῶντα, μηδὲ ῥπαραβαλέσθωσαν οὗτοι λοιπὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους ἐξαταζέσθωσαν. Καὶ πάλιν τὴν τράπεζαν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν μυρίων γέμουσαν φόνων. Ἐν τίσιν οὖν ῥκοινωνοῦσι, καὶ ἀλλήλοις εὐόκασιν; Ἐν αὐτῇ τῇ Β τοῦ νοσήματος φύσει. Τὸ μὲν γὰρ εἶδος τῆς ῥμέθης διάφορον, ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐξ οἶνου, τὸ δὲ ἀπὸ χρημάτων γίνεται· τὸ δὲ πάθος ὁμοιον· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀμφότεροι ἐπιθυμία ἀτόπῳ κατέχονται. Ὁ τε γὰρ οἶνφ μεθύων, ὅσῳ ἂν πλείους ἐκπῆ κύλικας, ῥτοσοῦτῳ πλειόνων ἐφίεται· ὁ τε χρημάτων ἐρῶν, ὅσῳπερ ἂν ῥπεριβάλληται πλείω, ῥτοσοῦτῳ μᾶλλον ἀνάπτει

ῥ οὐδὲ τότε] οὐδέποτε G.I. Statim ἀπολαύσει καθ. pro καθ. ἀπολαύει G.
ῥ δοίημεν omnes. δοίη Veron. Sav. δόη Mor. Ben. ῥ χρήσιμος G. Post
χρήσιμος add. ἦν A.F.H.I. ῥ ὁρᾶν I. ῥ ἀπελαίνει G. ῥ δέλης καὶ
πάλιν Veron. Sav. Mor. καὶ deest in omnibus. ῥ τὸ αὐτὸ G. ῥ ἀλλὰ
τί βούλεσθε; τοὺς A.F.H.I. ἀλλ' εἰ βούλει, καὶ τοὺς B.D.E. ἀλλὰ τί βούλει;
τοὺς G. ῥ καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.I. Statim αὐτῇ D.E.F.G. ῥ γὰρ
om. A. ῥ τὸ οἶνφ Edd. τὸ deest in omnibus. ῥ γὰρ om. B. ῥ πά-
θους] παθόντος A.B.D.E.F.I. παρόντος G. ῥ τὴν om. D.E. ῥ σύγκρ.
σῆμ. pro σῆμ. σύγκρ. omnes. ῥ παραβαλέσθ. A.E.F.H. ῥ κοινωνοῦντες
E. ῥ μέθης] νόσον B.D. ῥ τοσοῦτῳ pro τοσοῦτον omnes. Statim πλείων
A. πλείον E.I. πλείον H. ῥ περιβάλληται B.E. Statim πλείον G. ῥ το-
σοῦτον F.H.I.

τῆς ἐπιθυμίας τὴν φλόγα, καὶ χαλεπώτερον αὐτῷ κατασκευάζει τὸ δίψος. Τούτῳ μὲν οὖν εἰκάσιν· ἐτέρῳ δ' αὖ πάλιν ὁ φιλάργυρος πλεονεκτεῖ. Ποίῳ δὴ τούτῳ; "Οτι ἐκείνος μὲν πρᾶγμα πάσχει κατὰ φύσιν· ὁ γὰρ οἶνος θερμὸς ὢν, καὶ τὴν ἔμφυτον ἐπιτεινὼν ξηρότητα, οὕτω τοὺς μεθύοντας ποιεῖ διψῆν· ἐκεῖνος δὲ πόθεν αἰεὶ πλειόνων ἐφίεται; πόθεν, ὅτι ἐπειδὴν μειζρόνως πλουτήσῃ, τότε μάλιστα ἐστὶν ἐν πενίᾳ; Ἀπορον γὰρ τοῦτ' ἐστὶν παθὸς, καὶ αἰνίγματι μᾶλλον ἐστὶν εἰκὸς. Ἄλλ' ἴδωμεν αὐτοὺς, εἰ δοκεῖ, καὶ μετὰ τὴν μέθην· μᾶλλον δὲ τὸν φιλάργυρον οὐδέποτε εἶναι ἰδεῖν μετὰ τὴν μέθην· οὕτως ἐν τῷ μεθύειν ἐστὶν αἰεὶ. Οὐκοῦν ἐν αὐτῷ τῷ μεθύειν ὄντας ἀμφοτέρους ἴδωμεν, καὶ διασκεψώμεθα τίς μᾶλλον ἐστὶ καταγέλαστος, καὶ σχηματίζωμεν αὐτοὺς ἀκριβῶς πάλιν ὑπογράφοντες. Ὁψόμεθα γὰρ τὸν ἐξ οἴνου παραπαίοντα, ἡγενομένης ἐσπέρας, τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεωγμένων οὐδένα βλέποντα, ἅλλὰ ἀπλῶς καὶ εἰκὴ περιφερόμενον, καὶ τοῖς ἀπαντῶσιν ἐγκρούοντα, καὶ ἐμούντα, καὶ σπαρταττόμενον, καὶ γυμνούμενον ἀσχημόνως, καὶ γυνὴ παρῇ, καὶ θυγάτηρ, καὶ θεραπαινὶς, καὶ ὅστισιν. Ὁ Ἐγγέλσαστε δαψιλές; Οὐκοῦν φέρε καὶ τὸν πλεονέκτην εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ γέλωτος τὰ γινόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁρᾶς καὶ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ καὶ μυρίων σκηπτῶν· τέως μέντοι τὸν γέλωτα ἴδωμεν. Καὶ γὰρ οὗτος ὁμοίως ἐκείνῳ πάντας ἀγνοεῖ, καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς, καὶ ὁμοίως τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεωγμένων πεπῆρωται· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος πάντα οἶνον, οὕτως οὗτος πάντα χρήματα βλέπει. Καὶ ὁ ἑμετος δὲ πολὺ χαλεπώτερος. Οὐ γὰρ τροφὴν προϊέται, ἀλλὰ ῥήματα λοιδορίας, ὕβρεων, πολέμων, θανάτων, μυρίους ἄνωθεν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἔλκοντα κεραυνούς. Καὶ οἷόν ἐστι τὸ σῶμα τοῦ μεθύοντος πελιδνὸν καὶ διαρρέον, τοιαύτη ἡ ἐκείνου ψυχὴ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ σῶμα αὐτὸ τῆς νόσου ταύτης ἀπῆλλακται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀλίσκεται, οἶνον χαλεπώτερον τῆς φροντίδος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀγρυπνίας κατεσθιούσης αὐτὸ, καὶ κατὰ μικρὸν δαπανώσης ἅπαν. Καὶ ὁ μὲν οἶνοφλυγία κατεχόμενος, καὶ μετὰ τὴν νύκτα δύναται νῆφειν· ὁ δὲ διαπαντὸς μεθύει, καὶ

α αὐτῷ] + τῆς ἐπιθυμίας G. αὐτῷ Edd. ο διψῶν G. διψῶν A.F. ρ ἐπειδὴν] ἂν G. ι τότε om. I. ι τοῦτο A.E.F.H.I. ς γὰρ omnes. γοῖνον Edd. ι γινόμεν. B.E. υ ἄλλ' ἀπλῶς A.B.D.I. ω Vid. Annot. x φ. καὶ τὸν πλ. pro καὶ τὸν πλ. φέρε A.B.D.F.G.H.I. ι γινόμενα D.G. ι καὶ οὗτος Edd. καὶ om. A.B.D.E.F.G.H. ι οὕτως οὗτος A.B.D.E.F.G.I. οὕτως (sine οὗτος) H. οὕτω καὶ οὗτος Edd. ι τροφὴν pro τροφᾶς A.B.D.E.G.H.I. ι ὕβρεως G. ι ἡ ἐκείνου ψ. B.G. ἐκείνου ἡ ψ. A.F.H.I. καὶ ἡ ἐκείνου ψ. Edd. ι αὐτῷ A.F. ι αὐτὸν A.F.H. ι μεθύων H.

ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἐγρηγορῶς καὶ καθεύδων, δεσμώτου παντὸς καὶ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ εἴ τις ἐτέρα ταύτης ἐστὶ χαλεπωτέρα τιμωρία, μείζονα ^h διδοὺς δίκην. Τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ζῶν, ἀλλ' οὐ θάνατος, μᾶλλον δὲ καὶ θανάτου παντὸς ἐλεεινότερον; Ὁ μὲν γὰρ θάνατος ἀναπαύει τὸ σῶμα, καὶ γέλωτος καὶ ἀσχημοσύνης ⁱ καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλάττει· αὐταὶ δὲ αἱ μέθαι εἰς πάντα ταῦτα ἐμβάλλουσι, τὰς ἀκοὰς ἐμ- B φράττουσαι, τοὺς ὀφθαλμοὺς πηροῦσαι, τὴν διάνοιαν ἐν πολλῷ τῷ σκότῳ κατέχουσαι. Οὔτε γὰρ ἀκούσαι, οὔτε εἰπεῖν ἕτερόν τι ἀνέχεται, ἀλλ' ἡ τόκους καὶ τόκους τόκων, καὶ ἀναίσχυντα κέρδη, καὶ καπηλείας μεμιστημένας, καὶ πραγματείας ἀνελευθέ- ρους καὶ δουλοπρεπεῖς, ^k καθάπερ κύων πρὸς ἅπαντας ὑλακτῶν, ^l πάντας μισῶν, πάντας ἀποστρεφόμενος, ^m πολεμῶν ἅπασιν, οὐδεμιᾶς ὑποκειμένης αἰτίας, πενήτων κατεξανιστάμενος, ⁿ τοῖς πλουτοῦσι βασκαίνων, πρὸς οὐδένα ἡδέως ἔχων. Ὁ Κἂν γυναῖκα ἔχῃ, κἂν παῖδιά, κἂν φίλους, ^p ἂν μὴ πάντοθεν ἐξῇ κερδαίνειν.

- (112) αὐτῷ, τῶν φύσει πολεμίων αὐτῷ οὗτοι πολεμιώτεροι. ^q Τίς C ταύτης τοίνυν γένοιτ' ἂν τῆς μανίας χειρόν; τί δὲ ἀθλιώτερον, ὅταν αὐτὸς ^r ἐαυτῷ πανταχοῦ σκοπέλους κατασκευάζῃ καὶ ὑφά- λους ^s καὶ κρημνοὺς καὶ φάραγγας καὶ μυρία βάραθρα, σῶμα ἔχων ἐν, καὶ γαστρὶ δουλεύων μιᾷ; Κἂν ^t μὲν εἰς πολιτικάς ^v τις ἐμβάλῃ σε λειτουργίας, δραπετεύεις, τὸ ^w δαπανηρὸν δε- δοικώς· σεαυτῷ δὲ ^x μυρίας κατασκευάζεις πασῶν ἐκείνων, οὐχὶ δαπανηροτέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ σφαλερωτέρας λειτουργίας, τῷ ^y μαμωνᾷ τελούμενος, καὶ οὐ ^z χρήματα μόνον τῷ πονηρῷ τούτῳ τυράννῳ, οὐδὲ πόνον σώματος καὶ βύσανον ψυχῆς καὶ ἀλγῆ- D δόνας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἰσφέρων τὸ ^a αἷμα, ἵνα τί σοι ^b γένηται πλεόν, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἐκ τῆς βαρβαρικῆς ^c ταύτης δου- λείας; Οὐχ ὁρᾷς τοὺς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπὶ τὰ μνήματα φερομένους, πῶς γυμνοὶ καὶ πάντων ἔρημοι πρὸς τοὺς τάφους ^d ἐκείνους ἀπάγονται, ^e οὐδὲν τῶν οἰκοθεν λαβεῖν δυνάμενοι, ἀλλὰ

^h δίδωσι A.F.H.I. ⁱ καὶ τῶν ἁμ. G. Statim ἀπαλλάττεται H. ^k καὶ καθάπερ A.F. ^l καὶ πάντας I. ^m πολ. ἅπασιν] πάντας πολ. I. ⁿ τοῖς om. G. ^o κἂν]+γὰρ G. ^p ἂν]+γὰρ D.E. ^q τί τοίνυν ταύτης A.F.H.I. Statim γένοιτ' ἂν τῆς μ. pro τῆς μ. γένοιτ' ἂν A.B.F.G.H.I. τί τοίνυν γένοιτ' ἂν ταύτης τῆς μ. D.E. ^r ἐαυτῷ pro ἐαυτοῦ A.B.D.E.F.H.I. σεαυτῷ et mox κατασκευάζεις G. Brix. ^s καὶ om. I. ^t μὲν et mox δὲ om. G. ^v τις om. E. Statim ἐμβάλλῃ D. ἐκβάλῃ H. ^w δαπανηρ.] δὲ πονηρ. hic et infra G. ^x Edebatur μυρία κατασκ. πασῶν ἐκείνων ἔργα χαλεπωτέρα καὶ οὐχὶ δαπ. Pro μυρία, μυρίας dant B.D.E.F.G.I. Deinceps haec ἔργα χαλ. καὶ desunt in omnibus. ^y μαμωνᾷ (simplici ᾱ) A.B.D.E.H. ^z χρημάτων G. ^a αἷμα A.B.D.E.G.I. Brix. σῶμα Edd. ^b γένηται γένοιτ' ἂν G. Statim πλεόν E.H.I. ^c ταύτης om. B. ^d ἀπάγ. ἐκείνους inverso ord. A.F.H.I. ^e οὐδὲ H.

καὶ αὐτὰ ἃ περιβάλλονται τῷ σκόλῃκι φέροντες; Τούτους καθ' ἐκάστην ¹περισκόπει τὴν ἡμέραν, καὶ τάχα λωφθήσει τὸ πάθος, εἰ μὴ κακείθεν μέλλοις ἀπὸ τῆς πολυτελείας τῶν ἐντα-
Εφίων μαίνεσθαι μεζόνως· καὶ γὰρ χαλεπὸν τὸ πάθος, καὶ
 δεινὸν τὸ νόσημα. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς καθ' ἐκάστην ὑμῖν
²ἐκκλησίαν ὑπὲρ τοῦτου διαλεγόμεθα, καὶ συνεχῶς ἐπαιτλοῦμεν
 ὑμῶν τὰς ἀκοὰς, ἵνα κἂν τῇ ³συνηθείᾳ δυνήθῃ τι γενέσθαι πλεόν.
 Ἀλλὰ μὴ ⁴φιλονεικήσητε· οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέ-
 ραν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνης πολλὰς τοῦτο τὸ ποικίλον
 πάθος ἐπάγει τὰς τιμωρίας. Κἂν γὰρ τοὺς διηνεκῶς δεδεμένους
 εἴπω, κἂν τὸν νόσφ μακρᾷ προσηλωμένον, ⁵κἂν τὸν λιμῷ πα-
 λαίοντα, ⁶κἂν ὅτιον ἕτερον, οὐδένα δυνήσομαι ⁷δείξαι πάσχοντα
 τοιαῦτα, οἷα τοὺς χρημάτων ⁸ἐρώντας. Τί γὰρ ⁹γένοιτ' ἂν
 575 χαλεπώτερον τοῦ παρὰ πάντων μισεῖσθαι; τοῦ πάντας μισεῖν;
 τοῦ πρὸς μηδένα ἡδέως ἔχειν; τοῦ μηδέποτε κορένυσθαι; τοῦ
 διόλου ¹⁰διψῆν; τοῦ λιμῷ παλαίειν διηνεκεῖ, καὶ χαλεπωτέρῳ
 τοῦ παρὰ πᾶσι νενομισμένου; τοῦ λύπας ἔχειν καθημερινάς;
 τοῦ μηδέποτε νήφειν; τοῦ διαπαντὸς ἐν θορύβοις εἶναι καὶ τα-
 ραχαῖς; Ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ τούτων πλείονα οἱ πλεονέκται
 ὑφίστανται· ἐν ¹¹μὲν τῷ κερδαίνειν, κἂν τὰ πάντων ¹²περιβά-
 λωνται, οὐδεμιᾷς αισθανόμενοι ἡδονῆς, τῷ πλείονων ἐφίσθαι·
 ἐν δὲ τῷ ζημιοῦσθαι, κἂν ὀβολὸν ἀπολέσωσι, πάντων ἡγούμενοι
 χαλεπώτερα πεπονθέναι, καὶ αὐτῆς ἐκπεπτωκέναι τῆς ζωῆς.
Β Ποῖος οὖν ταῦτα ¹³παραστήσαι δυνήσεται λόγος· τὰ κακά; Εἰ
 δὲ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, ἐνόησον τὰ μετὰ ταῦτα, τὴν ἐκπτώσιν
 τῆς βασιλείας, τὴν ὀδύνην τὴν ἀπὸ τῆς γεέννης, τὰ διηνεκῇ
 δεσμὰ, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν σκόλῃκα τὸν ἰοβόλον, τὸν
 βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τὴν θλιψίν, τὴν στενοχωρίαν, τοὺς τοῦ
 πυρὸς ποταμούς, τὰς καμίους τὰς μηδέποτε σβεννυμένας· καὶ
 ταῦτα ¹⁴πάντα συναγαγὼν, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἀντιστήσας
 ἡδονῇ, πρόρριζον ἀνάσπασον ¹⁵τούτῃ τὸ νόσημα, ἵνα τὸν ἀληθῆ
 πλοῦτον λαβὼν, καὶ τῆς χαλεπῆς ταύτης πενίας ¹⁶ἀπαλλαγῇς,

¹ περισκόπει A.B.D.E.F.G.I. Edebatur σκόπει. ² εἰ μὴ om. H. Statim μέλλοις pro μέλλεις omnes. ³ ἐκκλησίαν] τὴν ἡμέραν G. ⁴ συνεχεία G. Statim δυνήθῃ τι γενέσθαι omnes. δυνήθειν γενέσθαι τι Edd. ⁵ φιλονεική-
 σhte B.D.E.G. φιλονεικήσετε H. et a pr. man. A. φιλονεικήσατε Edd. ⁶ κἂν] καὶ A.H. ⁷ κἂν] καὶ H. Statim ὅτιον F.G.H.I. et a pr. man. A. ὀντισαῶν Edd. ⁸ δείξαι] εὐρεῖν G. Statim π. τὰ τοιαῦτα idem. ⁹ ἐρα-
 στὸς A.D.E. ¹⁰ γένοιτ' ἂν pro γένοιτο A.D.E.F.G.H.I. ¹¹ διψῆν A.F. ¹² μὲν]+γάρ G. Idem mox habet αισθανόμενοι et ἡγούνται. ¹³ περιβάλλωνται D.E. ¹⁴ παραστήσαι δυνήσεται] παραστήσεται G.H. ¹⁵ τὰ]+κατ' αὐτῶν G. ¹⁶ πάντα pro ἅπαντα A.D.E.F.G.H.I. ¹⁷ τούτο A.F.H.I. ¹⁸ ἀπαλλαγῇς A.D.E.

καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχης, χάριτι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ C μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ.

¹ Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφείλεται ἐσμέν οὐ τῇ σαρκί, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις ² τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.

ΔΕΙΞΑΣ ὅσον τὸ ἔπαθλον τοῦ πνευματικοῦ βίου, καὶ ὅτι D Χριστὸν ἔνοικον ποιεῖ, καὶ ³ ὅτι ζωοποιεῖ τὰ θνητὰ σώματα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν πτεροῖ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς ἐνκολωτέραν ἐργάζεται, ἀναγκαίως ἐπάγει λοιπὸν τὴν παραίνεσιν λέγων· οὐκοῦν ⁴ οὐκ ὀφείλομεν ζῆν κατὰ σάρκα. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, ⁵ πληκτικώτερον δὲ πολλῷ καὶ δυνατώτερον εἰπὼν, ὀφείλεται ἐσμέν τῷ πνεύματι· ⁶ τῷ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ (113) ἐσμέν ὀφείλεται τῇ σαρκί, τοῦτο ἐδήλωσε. Καὶ πανταχοῦ E τοῦτο κατασκευάζει, δεικνὺς ὅτι τὰ μὲν παρὰ τοῦ θεοῦ εἰς ἡμᾶς γεγεννημένα οὐκ ὀφειλῆς ἦν, ἀλλὰ γυμνῆς χάριτος· τὰ δὲ παρ' ἡμῶν μετὰ ταῦτα γινόμενα, οὐκέτι φιλοτιμίας, ἀλλ' ὀφειλῆς. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, ⁷ “Τιμῆς ἡγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων,” τοῦτο αἰνίττεται· καὶ ὅταν γράφῃ, ⁸ ὅτι “Οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν,” ⁹ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ. Καὶ ἐτέρωθι δὲ πάλιν τῶν αὐτῶν ἀναμνησκει τούτων, οὕτω λέγων, ὅτι “¹⁰ Εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἅρα οἱ πάντες ¹¹ ἀπέθανον· ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσι.” Τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων ¹² ἴφην, “ὀφείλεται ἐσμέν.” Εἵτα, ἐπειδὴ ¹³ εἶπεν, “οὐκ ἐσμέν ὀφείλεται τῇ σαρκί,” ἵνα μὴ τὰ λεγόμενα ¹⁴ πάλιν εἰς τὴν τῆς 576 σαρκὸς ὀλάβης φύσιν, οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγε· “τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν.” Καὶ γὰρ πολλὰ αὐτῇ ὀφείλομεν, τὸ τρέφειν αὐτήν, τὸ θάλπειν, τὸ ἀναπαύειν, τὸ θεραπεύειν νοσοῦσαν, τὸ ¹⁵ περιβάλλειν, καὶ μυρία ἕτερα λειτουργεῖν. Ἰν' οὖν μὴ νομί-

1 CAP. VIII. v. 12, 13.

2 1 Cor. vii. 23. vi. 19. 3 Cor. v. 14, 15.

HOM. XV. ^a τοῦ σώματος] τῆς σαρκὸς G. ^b ὅτι om. G. ^c ἐπάγει λοιπὸν pro λοιπὸν ἐπάγει omnes. ^d οὐκ om. G. ^e πληκτ. pro ἐπιπληκτ. A.B.E.F.G.H. Cat. ^f τῷ pro τὸ A.F.G.I. Cat. ^g ὅτι accessit ex omnibus. ^h τὸ αὐτὸ om. H. ⁱ εἰ om. A.B.D.E.F.G.H. ^k ἀπέθανον] + καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανον A.D.E.F.H.I. receptum a Sav. Mor. Ben. ^l ἴφην] + ὅτι G. ^m εἶπεν] ἔλεγεν A. ἔλεγεν ὅτι F.H.I. Cat. ⁿ πάλιν om. G. ^o ὀλάβης B.D.E.G. Cat. ὀλβης A.F.H.I. λάβοις Edd. ^p περιφέρειν G.

σης, ὅτι ταύτην ἀναιρεῖ τὴν διακονίαν, εἰπὼν, “οὐκ ἐσμὲν ὀφει-
 λεται τῇ σαρκί,” ἐρμηνεύει αὐτὸ λέγων “τοῦ κατὰ σάρκα
 ζῆν.” Ἐκείνην γὰρ ἀναιρῶ τὴν σπονδὴν, φησὶ, τὴν ἐπὶ ἁμαρ-
 Β τίαν ἄγουσαν, ὡς τὰ γε θεραπεύοντα αὐτὴν βούλομαι γίνεσθαι
 ὅπερ ἡ καὶ προῖον ἐδήλωσεν. Εἰπὼν γὰρ, ³ “Τῆς σαρκὸς μὴ
 ποιείσθε πρόνοιαν,” οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ’ ἐπήγαγεν, “εἰς ἐπι-
 θυμίας.” Ὁ δὴ καὶ ἐνταῦθα παιδεύει λέγων, ὅτι θεραπευέσθω
 μέν’ ὀφείλομεν γὰρ αὐτῇ τοῦτο· μὴ μέντοι κατὰ σάρκα ζῶμεν.
 ὅτουτέστι, μὴ ποιῶμεν αὐτὴν κυρίαν τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας.
 Ἐπεσθαι γὰρ αὐτὴν ἀναγκαῖον, οὐχ ἡγεῖσθαι, οὐδὲ αὐτὴν
 ῥυθμίζειν τὸν βίον τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τοὺς τοῦ πνεύματος
 δέχεσθαι νόμους. Τοῦτο τοίνυν διορισάμενος, καὶ κατασκευάσας,
 ὅτι ὀφειλέται ἐσμὲν τῷ πνεύματι, εἶτα δεικνὺς ὅτι τίνων ὀφει-
 C λεται ἐνέργειων, οὐ τὰ παρελθόντα λέγει, ἐφ’ ᾧ μάλιστα
 αὐτὸν ἐστὶν ἐκπλαγῆναι τῆς συνέσεως, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα.
 Καίτοιγε ἱκανὰ ἦν κακείνα· ἀλλ’ ὅμως οὐ τίθησιν αὐτὰ νῦν,
 οὐδὲ λέγει τὰς ἐνεργεσίας τὰς ἀφάτους ἐκείνας, ἀλλὰ τὰ μέλ-
 λοντα. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἢ δοθείσα ἅπαξ ἐνέργεσία, ὡς ἡ
 προσδοκωμένη καὶ μέλλουσα, ἐπάγεσθαι τοὺς πολλοὺς εἴωθε.
 Καὶ τοῦτο ^xπροθέμενος, πρότερον ἀπὸ τῶν ὕλπηρῶν φοβεῖ
 καὶ τῶν κακῶν τῶν γινομένων ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν, οὕτω
 λέγων “Εἰ ^zγὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν.”
 ἅτῳ θάνατον ἡμῖν αἰνιττόμενος ἐκείνῳ τὸν ἀθάνατον, τὴν ἐν
 D τῇ γέννῃ κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Μᾶλλον δὲ, εἴ τις ἀκριβῶς
 ἐξετάσειε τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τέθηκεν ὁ τοιοῦτος· ὅπερ
 οὖν καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης διαλέξει σαφὲς ἡμῖν πεποιήκαμεν.
 “Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζή-
 σεσθε.” Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ φύσεως διαλέγεται σώματος, ἀλλὰ
 περὶ πράξεων σαρκικῶν; Οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ δὲ πνεύματι τὴν
 φύσιν ^bτοῦ σώματος θανατοῦτε, ἀλλὰ, “τὰς πράξεις,” καὶ
 οὐδὲ ταύτας πάσας, ἀλλὰ τὰς πονηράς· καὶ τοῦτο ὅλον ^dἐν
 τοῖς ἐξῆς· εἰ γὰρ τοῦτο ποιήσετε, ζήσεσθε, φησὶ. Καὶ πῶς
 E ἐνι τοῦτο γενέσθαι, εἰ περὶ πασῶν ὁ λόγος ^eἦν αὐτῷ; Καὶ γὰρ
^fκαὶ τὸ ὁρᾶν, καὶ τὸ ἀκούειν, καὶ τὸ φθέγγεσθαι, καὶ τὸ βαδί-

³ Rom. xiii. 14.

^q καὶ om. A.F.H.I. ^r ποιείσθε A.B.D.F.G. ποιέσθαι Edd. ^s τουτέστι
 om. G. ^t αὐτῇ G. ^v ὅτι accessit ex A.F.G.H.I. ^w ἡ δοθ. ἅπαξ pro
 ἅπαξ ἡ δοθ. omnes. ^x προθέμενος B.D.E.F.G.I. Cat. προσθέμενος Edd.
 ὕλπηρῶν φοβεῖ] φοβερῶν λυπεῖ A.F.H.I. Cat. ^z γὰρ pro δι omnes.
^a τὸν θάνατον—[ἀθάνατον] τὸν ἀθάνατον θάνατον B. ^b τοῦ σώματος] τῆς
 σαρκὸς B.G. ^c θανατοῦτε] + ζήσεσθε Edd. repugnantis libris. ^d ἐν
 τοῖς] ἐκ τῶν A.D.E.F.H.I. Cat. ^e ἦν αὐτῷ; καὶ γὰρ] ἦν; αὐτὸ γὰρ I.
^f καὶ om. A.D.E.F.H.I. Cat.

ζειν, τοῦ σώματος πράξεις εἰσὶ καὶ εἰ μέλλοιμεν αὐτὰς θανατοῦν, τοσοῦτον ἀφέξομεν τοῦ ζῆν, ὅτι καὶ ἀνδροφονίας δώσομεν δίκην. Ποίας οὖν ἡ φησι πράξεις θανατοῦν; Τὰς ἐπὶ πονηρίαν κινουμένας, τὰς ἐπὶ κακίαν χωρούσας, ἃς οὐδὲ ἄλλως ἐστὶ θανατῶσαι, ἢ διὰ πνεύματος. Τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀποκτείναντα κ' εἰ αὐτὸν ἀνελεῖν ἐστίν, ὅπερ οὐ θέμις ταύτας δὲ διὰ πνεύματος μόνον. Ἄν γὰρ τοῦτο παρῇ, πάντα τὰ κύματα καταστέλλεται, καὶ τὰ πάθη κατέπτηχε, καὶ οὐδὲν ἡμῶν κατεξανίσταται. Εἶδες πῶς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἡμᾶς, ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον, προτρέπει καὶ δέκνυσιν ὀφειλέτας, οὐκ ἀπὸ τῶν ἤδη γεγεννη- 577 μένων ὡς μόνον; Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ, φησὶ, τὸ κατόρθωμα τοῦ πνεύματος, ὅτι τῶν παρελθόντων ἡμᾶς ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀχειρώτους ἡμᾶς κατασκευάζει, καὶ ζωῆς ἀξιοὶ τῆς ἀθανάτου.

Εἴτα καὶ ἕτερον τιθεῖς μισθόν, ἐπήγαγεν· ⁴ “Ὅσοι γὰρ (114) πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ θεοῦ.” Οὗτος γὰρ πάλιν ῥπολλῶ τοῦ προτέρου μεῖζων ὁ στέφανος. Διὸ οὐδὲ Β ἀπλῶς εἶπεν, ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ζῶσιν, ἀλλ', “ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται,” δεικνὺς ὅτι οὕτω βούλεται αὐτὸ κύριον εἶναι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὡς τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου, καὶ τὸν ἡνίοχον τοῦ ζεύγους τῶν ἵππων. Καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑποβάλλει ταῖς τοιαύταις ἡνίαις. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνην βούλεται αὐθεντεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τῇ τοῦ πνεύματος ἔθηκε δυνάμει. Ἰνα γὰρ μὴ τῇ δωρεᾷ τοῦ λουτροῦ θαρρήσαντες, τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, φησὶν, ὅτι καὶ βάν βάπτισμα λάβης, μὴ μέλλης δὲ πνεύματι ὡς μετὰ ταῦτα ἄγεσθαι, ἀπώλεσας τὴν δεδομένην C ἀξίαν, καὶ τῆς νιοθεσίας τὴν προεδρίαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ὅσοι πνεῦμα ἔλαβον, ἀλλ', “ὅσοι πνεύματι ἄγονται” τούτ- ἐστίν, ὅσοι παρὰ πάντα τὸν βίον οὕτω πολιτεύονται, “οὗτοί εἰσιν υἱοὶ θεοῦ.” Εἴτα ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἀξίωμα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἦν δεδομένον· ⁵ “Ἐγὼ γὰρ, ὡς φησὶν, εἶπον, θεοὶ ἐστε, καὶ

⁴ v. 14.⁵ Ps. lxxxi. 6. Esai. i. 2. Exod. iv. 22. Rom. ix. 4.

ἃ τοῦ σ. πράξεις εἰσὶ καὶ ταῦτα πράξεις σ. εἰσιν G. ἡ φησὶ πράξεις θαν. A.B.E.F.I. Cat. Sic, sed φησὶ in marg. H. πράξεις θαν. φησὶ G. πράξεις φησὶ θαν. Edd. ¹ κειμένας E. Statim τὰς ἐπὶ κ. χωρούσας om. H. Cat. ² ἰαντὸν pro σκαυτὸν B.D.E.F.G.H.I. Statim λαῖν G. ³ ὅπερ] + καὶ I. ⁴ μόνων A. μόνον om. E. ⁵ ἀφῆκεν ἡμῶς] ἀφῆκαμεν H. ἡμᾶς ἀφῆκεν A. E.F. Cat. ⁶ ἡμᾶς accessit ex omnibus. ⁷ πολλοὺ H. πολλῶ om. G. ⁸ ὅτι (+οὕτως E.) αὐτὸ βούλ. τῆς ἡμ. ζωῆς κύριον εἶναι A.E.F.H.I. ⁹ ἐν- ροῖαις mendose H. ¹⁰ ἐκείνην H.I. ¹¹ ἀμελήσωμεν I. ¹² μετὰ] κατὰ H. ¹³ πνεῦμα om. A. ¹⁴ πνεύματι θεοῦ Edd. θεοῦ om. B.D.E.F.G.H.I. Cat. ¹⁵ φησὶν εἶπον pro εἶπον φησὶ omnes.

υἱοὶ ὑψίστου πάντες” καὶ πάλιν, “Υἱὸς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα” καὶ, “²Πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ.” ²καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησιν, “³Ων ἡ υἰοθεσία” κατασκευάζει λοιπὸν ὅσον τὸ μέσον ἐκείνης καὶ ταύτης τῆς τιμῆς. ⁴Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὀνόματα τὰ αὐτὰ, φησιν, ἀλλ’ οὐ τὰ πράγματα τὰ αὐτά. Καὶ σαφῆ ⁵παρέχει τούτων ἀπόδειξιν, καὶ ἀπὸ τῶν ⁶κατορθούντων, καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων, καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων ⁷ἔσεσθαι τὴν σύγκρισιν εἰσάγων. Καὶ πρότερον δείκνυσιν τίνα ἦν τὰ ἐκείνοις δεδομένα. ⁸Τίνα οὖν ταῦτα ἦν; Πνεῦμα δουλείας· διὸ καὶ ἐπήγαγε ⁹ἐλέγων· ¹⁰“Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον.” Εἴτα ἀφίεις εἰπεῖν τὸ ἀντιδιαστέλλόμενον τῇ δουλείᾳ, τοῦτέστι, πνεῦμα ἐλευθερίας, τὸ πολλῶ μείζον τέθεικε, τὸ τῆς υἰοθεσίας, δι’ οὗ κακείνο ¹¹συνεισέηγετο, εἰπὼν· “Ἄλλ’ ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας.” Ἀλλὰ τοῦτο μὲν δῆλον· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς δουλείας τί ποτέ ἐστιν, ἄδηλον. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον αὐτὸ ποιῆσαι σαφέστερον. Οὐδὲ γὰρ ἀσαφές μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἄπορον τὸ εἰρημένον· πνεῦμα γὰρ οὐκ ἔλαβεν ὁ τῶν Ἰουδαίων ὄμιλος. Τί οὖν ἐνταῦθά φησι; Τὰ γράμματα οὕτως ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πνευματικὰ ἦν, ὥσπερ οὖν καὶ τὸν νόμον ¹²πνευματικόν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τῆς πέτρας, καὶ τὸ μάννα. ¹³“Πάντες γὰρ, φησί, τὸ αὐτὸ βρώμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον.” Καὶ τὴν πέτραν δὲ οὕτως ὀνομάζει, λέγων· “¹⁴Ἐπινον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας.” Ἐπειδὴ ¹⁵γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἦν πάντα τὰ τελούμενα, πνευματικὰ αὐτὰ ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ πνεῦμα ἔλαβον οἱ μετέχοντες αὐτῶν τότε. Καὶ πῶς τὰ γράμματα ἐκεῖνα δουλείας ἦν ¹⁶578 γράμματα; Παράγαγε πᾶσαν τὴν πολιτείαν, καὶ τότε εἴσῃ καὶ τοῦτο σαφῶς. Καὶ γὰρ αἱ τιμωρίαι παρὰ πόδας αὐτοῖς, καὶ ὁ μισθὸς εὐθέως εἶπετο, σύμμετρός ¹⁷1 τε ὧν καὶ ὥσπερ σιτηρέσιόν τι καθημερινὸν διδόμενον οἰκέταις, καὶ πολὺς πανταχόθεν ὁ φόβος πρὸ τῆς ὕψους ἀκμάζων, καὶ περὶ τὰ σώματα οἱ καθαρμοὶ, καὶ μέχρι τῶν πράξεων ἡ ἐγκράτεια. Παρὰ δὲ ἡμῖν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ λογισμὸς καὶ συνειδὸς ἐκκαθαίρεται. Οὐ γὰρ λέγει, μὴ φονεύσης, μόνον, ἀλλὰ, μηδὲ ὀργισθῇς· οὐδὲ, μὴ

6 v. 15.

7 1 Cor. x. 3, 4.

² υἱὸς πρωτότοκος B.D.E. πρωτότοκος υἱὸς I. ³ καὶ om. A.F.H. ⁴ εἰ γὰρ καὶ] καὶ γὰρ G. ⁵ παρέχεται A.F.G. Cat. ⁶ κατορθώματων H.

⁷ ἔσεσθαι, quod aberat, est in libris omnibus et Cat. Iidem mox εἰσάγων pro εἰσαγαγῶν exhibent. ⁸ τί I. Statim ταῦτα ἦν pro ἦν ταῦτα A.D.E.F.H.I.

Cat. ἦν om. Mor. Ben. ⁹ λέγων om. B. ¹⁰ συνεισέηγετο A.B.D.E.F.I. Cat. συνηγήγετο H. συνήγετο Bld. ¹¹ πνευματικόν] + καλεῖ B.G. Cat.

¹² γὰρ om. I. Statim πάντα ἦν pro ἦν πάντα E.F.I. Cat. πάντα οὖν H. ¹³ 1 τε ὧν] τῶς G. τε om. D.E.

μοιχείσης, ἀλλὰ, μὲν ἰδὲς ἀκολάστως· ἵνα ^mμηκέτι τῷ φόβῳ B
 τῆς κολάσεως τῆς παρούσης, ἀλλὰ ⁿτῷ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτόν,
 ὅ το τε ἐν ἔξει τῆς ἀρετῆς εἶναι καὶ τὰ ἄλλα ^pτὰ κατορθούμενα
 ἦ. ^qΟὐδὲ ἐπαγγέλλεται γῆν ῥέουσιν γάλα καὶ μέλι, ἀλλὰ τῷ
 μονογενεῖ ^rσυγκληρονόμον ποιεῖ, τῶν παρόντων ἡμᾶς διὰ πάν-
 των ἀφιστὰς, καὶ ἐκεῖνα μάλιστα ἐπαγγελλόμενος διδόναι, ἃ
 τοῖς γενομένοις υἱοῖς ^sθεοῦ πρέπει λαμβάνειν· αἰσθητὸν μὲν
 οὐδὲν, οὐδὲ σωματικόν, πνευματικὰ δὲ ἅπαντα. ^tὩστε ἐκεῖνοι
 μὲν εἰ καὶ υἱοὶ ἐκαλοῦντο, ἀλλ' ὡς ^uδοῦλοι· ἡμεῖς δὲ ὡς ἐλεύ-
 θεροι γενομένοι, τὴν υἰοθεσίαν ἐλάβομεν, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀνα-
 μένομεν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν δι' ἐτέρων διελέγετο, ἡμῖν δὲ δι' ἑαυτοῦ. C
 Καὶ ἐκεῖνοι ^vμὲν φόβῳ τιμωρίας πάντα ἔπραττον ἀγόμενοι, οἱ δὲ
^wπνευματικοὶ ἐπιθυμία καὶ πόθῳ· καὶ τοῦτο δηλοῦσι τῷ καὶ
 ὑπερβαίνειν τὰ ἐπιτάγματα. ^xἘκεῖνοι ὡς μισθωτοὶ καὶ ἀγνώ-
 (115) μοιες, οὐδέποτε ^yγούν διετίπον γογγύζοντες· οὗτοι ^zδὲ εἰς
 ἀρεσκίαν τοῦ πατρὸς· καὶ οἱ μὲν ἐνεργετούμενοι ἐβλασφήμουν·
 ἡμεῖς ^aδὲ κινδυνεύοντες εὐχαριστοῦμεν. Καὶ ^bκολασθῆναι δὲ
^bἁμαρτάνοντας δέη, καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ διαφορὰ. Οὐ γὰρ
 ὡς ἐκεῖνοι καταλενόμενοι καὶ καιόμενοι καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι
 παρὰ τῶν ἱερέων, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπιστρεφόμεθα· ἀλλὰ ἀρκεί
 τραπέζης ἐκβληθῆναι πατρικῆς, καὶ ἀπὸ ὀψέως ῥήτας γενέσθαι D
 ἡμέρας. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων ῥήματος ἦν τιμὴ ἡ υἰοθε-
 σία μόνον· ἐνταῦθα δὲ καὶ πρᾶγμα ἠκολούθησεν, ὃ διὰ βαπτί-
 σματος καθαρμός, ἡ τοῦ πνεύματος δόσις, ἡ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν
 χορηγία. Καὶ τούτων δὲ ἕτερα πλείονα ἔστιν εἰπεῖν τὴν παρ'
 ἡμῖν ἐνδεικνύμενα εὐγένειαν, καὶ τὴν ἐκείνων εὐτέλειαν. ^cἈπερ
 ἅπαντα διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ φόβου ^cκαὶ τῆς υἰοθεσίας
 αἰνιζάμενος, καὶ ἐτέραν ποιεῖται ἀπόδειξιν τοῦ ^dπνεύματος υἰοθε-
 σίας ἔχειν. ^eΠοῖον δὲ τοῦτο; ^fὍτι ^e“κράζομεν, Ἀββᾶ ὁ Ε
 πατήρ.” ^fΤοῦτο δὲ ἡλικόν ἐστιν, ἴσασιν οἱ μυσταί, καλῶς ἐπὶ
 τῆς εὐχῆς τῆς μυστικῆς τοῦτο πρῶτον ^gἐκλενόμενοι τὸ ῥῆμα
 λέγειν. Τί οὖν; οὐκ ἐκάλουν καὶ ἐκεῖνοι πατέρα, φησί, τὸν
 θεόν; Οὐκ ἀκούεις Μωϋσέως λέγοντος, ^h“Θεὸν τὸν γεννήσαντά

^g Dent. xxxii. 18. Malach. ii. 10.

^m μηκέτι] μὴ G. ⁿ τῷ om. A.D.E.H. Pro τῷ πόθῳ, dat καὶ φόβῳ G.
^o τὸ] τῷ D. Cat. τό τε om. G. scribens ὅσι pro εἶναι. ^p τὰ om. A.D.E.
 H.I. Cat. Mox ἦ om. G. ^q οὐδὲ] καὶ οὐδὲ D.G. Mox γάλα καὶ μέλι οπα-
 nes. μέλι καὶ γάλα Edd. ^r συγκληρονόμους I. ^s τοῦ θεοῦ E.F.H. Cat.
^t δοῦλοι] + ἀπεσκίρτων G. ^v μὲν pro δὲ omnes. ^w πνεύματος G. Veron.
^x ἐκεῖνοι] + γούν G. Mox γούν om. idem. ^y οὖν H. Statim διετίπον pro
 διετίπον A.B.D.G.I. ^z δὲ] + πάντα D.E. Mox πῶς pro πρὸς A. ^a δὲ]
 + καὶ I. ^b ἁμαρτάνοντα A. ^c καὶ om. B. ^d πνευματικῶν G. ^e ποῖαν
 δὲ ταύτην; G. ^f ὅτι] Sic A.D.E.F.H.I. Mosq. Cat. ἐν ᾧ Edd. ^g ἐκ-
 λευόμενοι (sic) I.

σε ἐγκατέλιπες ;” οὐκ ἀκούεις τοῦ ἠΜαλαχίου ὀνειδίζοντος
 ἰκαὶ λέγοντος, ὅτι “ Θεὸς εἰς ἕκτισεν ἡμᾶς, καὶ πατὴρ εἰς
 πάντων ἡμῶν ;” Ἀλλ’ εἰ καὶ ταῦτα καὶ πλείονα τούτων εἴρη-
 ται, οὐδαμοῦ τοῦτο εὐρίσκομεν αὐτοὺς καλοῦντας τὸ ῥῆμα τὸν
 θεόν, οὐδὲ εὐχομένους οὕτως. Ἡμεῖς δὲ ἅπαντες, καὶ ἱερεῖς
 καὶ ἰδιῶται, ἡκαὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, οὕτως εὐχέσθαι ἐκε-
 579 λεύσθημεν. Καὶ ταύτην πρώτην ἀφίεμεν φωνήν, μετὰ τὰς
 θαυμαστάς ὠδῖνας ἐκείνας, καὶ τὸν ξένον καὶ παράδοξον τῶν
 λοχευμάτων νόμον. Ἀλλως δὲ, εἰ καὶ ἐκάλεσάν ποτε ἐκεῖνοι,
 ἀλλ’ ἐξ οἰκείας διανοίας· οἱ δὲ ἐν ᾤτῃ χάριτι, ἀπὸ πνευματικῆς
 ἐνεργείας κινούμενοι. Ὡς περ γὰρ πνεῦμα σοφίας ἐστὶ, καθ’ ὃ
 σοφοὶ οἱ ἄσοφοι ἐγίνοντο, καὶ δηλοῦται τοῦτο ἀπὸ τῆς διδα-
 σκαλίας· καὶ πνεῦμα δυνάμεώς ἐστι, καθ’ ὃ οἱ ἀσθενεῖς νεκροὺς
 ἤγειραν καὶ δαίμονας ἤλασαν· καὶ πνεῦμα χαρίσματος ἰαμά-
 των, καὶ πνεῦμα προφητείας, καὶ πνεῦμα γλωσσῶν· οὕτω καὶ
 πνεῦμα υἰοθεσίας. Καὶ ὥς περ ἴσμεν τὸ πνεῦμα τῆς προφη-
 Βτείας, ἀφ’ ὧν ὁ ἔχων αὐτὸ προλέγει τὰ μέλλοντα, οὐκ οἰκεία
 φθεγγόμενος διανοία, ἀλλ’ ὑπὸ τῆς χάριτος κινούμενος· οὕτω
 δὴ καὶ πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀφ’ οὗ ὁ λαβὼν πατέρα καλεῖ τὸν
 θεόν, ὑπὸ τοῦ πνεύματος κινούμενος. Ὁ δὲ βουλόμενος δεῖξαι
 γνησιώτατον ὄν, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων ἐχρήσατο γλώσση· οὐ
 γὰρ εἶπε μόνον, ὁ πατήρ, ἀλλ’, “ Ἀββᾶ ὁ πατήρ,” ὅπερ τῶν
 παίδων μάλιστα ἐστὶ τῶν γνησίων πρὸς πατέρας ῥῆμα.

Εἰπὼν τοίνυν τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας διαφορὰν, τὴν ἀπὸ τῆς
 χάριτος τῆς δεδομένης, τὴν ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας, ἐπάγει καὶ
 6 ἑτέραν ἀποδείξιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς κατὰ τὴν υἰοθεσίαν ταύτην.
 Ποίαν δὴ ταύτην ; Ὁ αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ
 πνεύματι ἡμῶν, φησὶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ. Οὐ γὰρ ἀπὸ
 τῆς φωνῆς ἰσχυρίζομαι μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας,
 ἀφ’ ἧς ἡ φωνὴ τίκεται· τοῦ γὰρ πνεύματος ὑπαγορευόντος,

2 v. 16.

ἠ Μαλαχίου B.D.E. Cat. Μαλαχίῃ A.H.I. Μαλαχία Edd. ἰ καὶ λέ-
 γοντος om. G. ἡμᾶς pro ἡμᾶς A.B.F.G.H.I. Statim καὶ πατὴρ εἰς (εἰς
 om. I.) πάντων ἡμῶν (ἡμῶν E.) omnes. Edebatur καὶ εἰς πατὴρ ἐστὶ πάντων
 ἡμῶν. εἴρηται + παρ’ αὐτῶν D. + παρ’ αὐτῶν ἀλλ’ E. οὕτως + πᾶ-
 ρτερ ἡμῶν G. Eadem verba infra post ἐκελύσθημεν insert I. καὶ om.
 Veron. Sav. invitatis libris. ὠδῖνας] ἐν ἄλλοις ὠδῶν H. in marg. ᾤτῃ
 om. A.E.F.H.I. πνευματικῆς + διανοίας καὶ I. σοφοὶ οἱ ἄσοφοι]
 σοφία σοφοὶ G. ἤγειρον A.H. ὧν pro οὗ A.E.F.G.H.I. Cat.
 πνεύματι G. πνεῦμα A. δ (vel ὁ) δὴ] Sic A.B.D.E.F.H.I. Cat.
 ὁ δὲ Edd. Mox γνησιώτατον ὄν A.B.D.E.F.H.I. γνησιότητος ὄν Cat. γνη-
 σιότητα (sine ὄν) Edd. γλώττῃ A.D.I. φωνῇ G. τῶν bis abest ab I.
 πατέρας pro πατέρα A.B.D.F.H.I. Cat. ποίαν δὴ ταύτην om. E. τῆς
 om. G.

ταῦτα λέγομεν. "Ὅπερ ἀλλαχοῦ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι ¹⁰ "Ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα ^a τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον, Ἀββᾶ ὁ πατήρ." Τί δέ ἐστι, "τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι συμμαρτυρεῖ;" Ὁ παράκλητος, φησὶ, τῷ χαρίσματι τῷ δεδομένῳ ἡμῖν. Οὐ γὰρ τοῦ χαρίσματος ἐστὶν ἡ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ δόντος τὴν δωρεάν παρα- ^D κλήτου· αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὗτος ἐδίδαξε διὰ τοῦ χαρίσματος οὕτω φθέγγεσθαι. "Ὅταν δὲ τὸ πνεῦμα μαρτυρῇ, ποία λοιπὸν ἀμφιβολία; ^ε Εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ἢ ἄγγελος, ἢ ἀρχάγγελος, ἢ ἄλλη τις τοιαύτη δύναμις τοῦτο ὑπὸ σκηνῆς, καὶ ἀμφιβάλλειν ἢ ἔνι εἰκὸς τινος· τῆς δὲ ἀνωτάτω οὐσίας τῆς καὶ δωρησαμένης τοῦτο, καὶ δι' αὐτὴν ἐκέλευσεν εὐχεσθαι μαρτυρούσης ἡμῖν, τίς ἂν λοιπὸν ἀμφισβητήσῃ περὶ τῆς ἀξίας; Οὐδὲ γὰρ βασιλέως χειροτονήσαντός τινος, καὶ ἀνακηρύττοντος τὴν τιμὴν παρὰ πᾶσι, τολμήσειεν ἢ τις τῶν ὑπηκόων ἀντειπεῖν. ¹¹ "Εἰ δὲ τέκνα, φησὶ, καὶ κληρονόμοι." ¹² Ὁρα πῶς κατὰ μικρὸν αὖξει ^E τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ ^m γὰρ ἔνι καὶ τέκνα εἶναι, καὶ μὴ κληρονόμους γινέσθαι· οὐδὲ γὰρ ⁿ πάντως ἅπαντες κληρονόμοι οἱ παῖδες· ἐπάγει καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ κληρονόμοι. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι μετὰ τοῦ μὴ τοιαύτην ἔχειν ^o υἰοθεσίαν καὶ τῆς κληρονομίας ἐξεβλήθησαν. ¹² "Κακοὺς γὰρ κακῶς ἀπολέσει, καὶ τὸν ἀπελῶνα ἑκδώσεται γεωργοῖς ἐτέροις." Καὶ πρὸ τούτου δὲ ἔλεγεν, ὅτι "Πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσιν, καὶ ἄνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἑκβληθήσονται." Ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλὰ ² καὶ τούτου μείζον τίθησι. Ποῖον δὲ τοῦτο; "Ὅτι θεοῦ κληρονόμοι· διὸ ³ καὶ ἐπήγαγε· "Κληρονόμοι μὲν θεοῦ." Καὶ τὸ ἔτι πλέον, ὅτι οὐχ ἀπλῶς κληρονόμοι, ἀλλὰ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ. ⁵⁸⁰ Ὅρα πῶς φιλονεικεῖ ἐγγὺς ἡμᾶς ἀγαγεῖν τοῦ δεσπότου; Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα τὰ τέκνα ^w κληρονόμοι, δείκνυσιν ὅτι ἡμεῖς καὶ τέκνα καὶ κληρονόμοι. ^x Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες ^y οἱ κλη-

¹⁰ Gal. iv. 6.¹¹ v. 17.¹² Matth. xxi. 41. viii. 11, 12.

^a τοῦ υἱοῦ om. G. Cat. Μοχ κράζον ἀββᾶ ὁ. π. om. B. ^e ἐστὶ μόνον ἡ φ. A.E.F.H.I. Cat. ἡ φ. ἐστὶ μόνον G. ¹ καὶ om. F.H.I. Statim τοῦ διδόντος G. Deinceps τοῦ παρακλήτου F. ^ε Evulsa ex G. octo folia, inde ab ei μὲν γὰρ ἄνθρωπος usque ad p. 585 B. ἐλπίζομεν δὲ ὑπομονῆς. ^h ἢ εἰκὸς] εἰκὸς ἢ A.E.F.H.I. Cat. ¹ καὶ] ἢ καὶ F. καὶ om. Cat. Μοχ λοιπὸν ἀμφ. πρὸ ἀμφ. λοιπὸν A.B.E.F.H.I. Cat. ^k ἂν om. B. ¹ ὅρα B.D.E.F.H. ὁρᾷ Edd. ^m γὰρ om. B. ⁿ πάντως ἅπαντες] Sic A.B.D.E.F.H. Cat. πάντες πάντως I. πάντες (sine πάντως) Edd. ^o νομοθεσίαν E. ^p ἐκδώσει D. Cat. ^q ἀνακληθ. D.F.H. ^r ἐκβληθήσονται A.E.F.H.I. Cat. ζῶ βληθήσονται Edd. ² καὶ] + τὸ A.D.E. ³ καὶ om. B. ^v ὅρα F. ^w κληρ.] καὶ κληρ. I. ^x ἐπεὶ δὲ] ἐπειδὴ H. ἐπειδὴ δὲ A.F. ^y οἱ accessit ex B.D.E. Cat.

ρονόμοι μεγάλων εἰς κληρονόμοι πραγμάτων, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο ἔχομεν, κληρονόμοι ὄντες θεοῦ. Πάλιν ἐπειδὴ ^zκληρονόμον μὲν εἶναι συμβαίνει θεοῦ, οὐ πάντως δὲ τῷ μονογενεῖ συγκληρονόμον, δείκνυσιν ἡμᾶς καὶ τοῦτο ἔχοντας. Καὶ σκόπει σοφίαν. Τὰ γὰρ λυπηρὰ συστείλας, ἡνίκα ἔλεγε, τί πείσονται οἱ κατὰ σάρκα ζῶντες, οἷον ὅτι μέλλουσιν ἀποθνήσκειν, ἐπειδὴ **Β** τῶν χρηστοτέρων ἤψατο, εἰς εὐρυχωρίαν πολλὴν ἐξάγει τὸν λόγον, ἐμπλατύνων αὐτὸν τῇ τῶν μισθῶν ἀντιδόσει, καὶ ποικίλας καὶ μεγάλας δεικνὺς τὰς δωρεάς. Εἰ γὰρ καὶ τὸ τέκνον εἶναι ἄφατος ἦν ἡ χάρις, ἐνόησον ἡλικὸν ^βτὸ κληρονόμον. Εἰ δὲ τοῦτο μέγα, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὸ συγκληρονόμον. Εἴτα δεικνὺς, ὅτι οὐ χάριτος μόνον ἐστὶν ἡ ^εδωρεά, καὶ ποιῶν ὁμοῦ ^δκαὶ ἀξιόπιστα τὰ εἰρημένα, ἐπήγαγεν· “Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.” Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λυπηροῖς, φησὶν, **Γ** ἐκοινωνήσαμεν αὐτῷ, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς χρηστοῖς τοῦτο ἔσται. Ὁ γὰρ τοὺς οὐδὲν κατωρθωκότας τοσοῦτοις δωρησάμενος ἀγαθοῖς, ὅταν ἴδῃ καὶ ^επονήσαντας, καὶ τοσαῦτα παθόντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀμείψεται;

Δείξας τοίνυν ἀντίδοσιν ἴδσαν τὸ πρᾶγμα, ἵνα ἀξιόπιστον ᾦ τὸ λεγόμενον, καὶ μηδεὶς ^εἀμφιβάλλῃ, δείκνυσιν ἄλλοις καὶ χάριτος δυνάμιν ἔχον· τὸ μὲν, ἵνα καὶ παρὰ τοῖς ἀμφιβάλλουσι πιστεῖται τὰ λεγόμενα, καὶ οἱ λαμβάνοντες μὴ αἰσχύνονται ὡς αἰεὶ ^βδωρεὰν σωζόμενοι· τὸ δὲ, ἵνα μάθῃς ὅτι νικᾷ ταῖς ἀντιδόσεσι ^ιτοὺς πόνοις ὁ θεός. ^κΚαὶ τοῦτο μὲν ἐδήλωσεν εἰπών, **Δ** “Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν” ^ιτοῦτο δὲ, ἐπαγαγὼν καὶ προσθεὶς, ὅτι ¹³“Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ^μἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς.” Ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις τὴν τῶν ^ηἡθῶν διόρθωσιν ἀπαιτεῖ τὸν πνευματικόν, ἐν οἷς ἔλεγεν, οὐκ ὀφείλετε κατὰ σάρκα ζῆν· οἷον, ἵνα ἐπιθυμίας, ἵνα ὀργῆς, ἵνα χρημάτων, ἵνα κενοδοξίας, ἵνα βασκανίας περιγίνηται ὁ τοιοῦτος· ἐνταῦθα δὲ,

15 γ. 18.

^z κληρονόμοι et mox συγκληρονόμοι H. Tum πάντες pro πάντως idem.
^a ἀντιδόσει A.D.E.F.H.I. Cat. ἀποδοσέει Edl. Mox δείκνυσιν A. Veron.
^b τὸ καὶ κλ. Edd. καὶ deest in omnibus. ^c Post δωρεὰ corrector in marg.
^d F. supplet, ἀλλὰ καὶ πόνων. ^e καὶ erasum in F. ^f πονήσαντας A.D.E.F.
^g πονήσαντας Edd. Verba τοσοῦτοις—παθόντας om. B. Deinde in marg.
^h manus secunda ascripsit εὐεργετήσας, τοὺς κατωρθωκότας. ⁱ εἶναι I.
^j ἀμφιβάλλῃ B.E. Cat. ^k δωρεὰν pro δωρεᾷ B.D.E. Cat. ^l τὸν πόνον I.
^m καὶ τοῦτο μὲν B.D.E. καὶ τὸ μὲν A.I. Cat. et hoc quidem Interpp. Edebatur
ⁿ καίτοι τὸ μὲν. ^o τοῦτο] τὸ A.F. Cat. ^p ἀποκαλύπτεσθαι nostri omnes
^q cum Cat. ἀποκαλύφθῃ Edd. ^r ἡθῶν] παθῶν A.B.D.H.I. et ante corr.
^s F. Vulgatum tuentur Cat. et Verss.

ἐπειδὴ ὁ τῆς δωρεᾶς αὐτὸν ἀνέμνησεν ἀπάσης, τῆς δοθείσης, τῆς μελλούσης, καὶ ἐπῆρε καὶ ὕψωσε ταῖς ἐλπίσι, καὶ ἐγγὺς ἔστησε τοῦ Χριστοῦ, καὶ συγκληρονόμον ἀπέφηνε τοῦ μονογενοῦς, θαρρῶν αὐτὸν ἐξαγεῖ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς κινδύνους. Οὐδὲ γάρ Ε ἔστιν ἴσων τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν περιγενέσθαι, καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἐκείνους ὑπενεγκεῖν, τὰς μύστιγας, τὸν ῥιζμόν, τὰς λεηλασίας, τὰ δεσμὰ, τὰς ἀλύσεις, τὰς ἁπαταγωγὰς· πολὺ γὰρ ταῦτα ἱγενναιότερας δεῖται ψυχῆς καὶ νεανικωτέρας. Καὶ ὅρα πῶς ὁμοῦ^δ καὶ καταστέλλει καὶ ἐπαίρει τὸ φρόνημα τῶν ἀγωνιζομένων. "Οταν γὰρ δείξῃ μείζονα τὰ ἐπαθλα τῶν πόνων, καὶ προτρέπει μείζονος, καὶ οὐκ ἀφίησι μέγα φρονεῖν, ἅτε νικωμένων τῇ τῶν στεφάνων ἀντιδόσει. Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν φησι, 14 "Τὸ γὰρ παραντίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως καθ' ὑπερβολὴν εἰς 581 ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται" πρὸς γὰρ φιλοσοφωτέρους ἦν ὁ λόγος αὐτῷ· ἐνταῦθα δὲ κοῦφα μὲν αὐτὰ τοῦ φησιν εἶναι, παραμυθεῖται δὲ αὐτὰ τῇ τῶν μελλόντων ἀντιδόσει, λέγων· "Λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ." Καὶ οὐκ εἶπε, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἄνεσιν, ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἦν, "πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν." "Οπου B μὲν γὰρ ἄνεσις, οὐ πάντως^ε καὶ δόξα· ὅπου δὲ δόξα, πάντως καὶ ἄνεσις. Εἵτα, ἐπειδὴ^ε μέλλουσαν εἶπε, δείκνυσιν αὐτὴν (117) ἤδη οὔσαν. Οὐ γὰρ εἶπε, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι, ὡς ἀλλὰ, "πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι," ὥς καὶ νῦν οὔσαν μὲν, κρυπτομένην δέ· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἔλεγεν, ὅτι 15 "Ἡ ζωὴ ἡμῶν κέρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ." Θάρρει τοίνυν ὑπὲρ αὐτῆς· παρεσκέυασται γὰρ ἤδη τοὺς σοὺς ἀναμένονσα πόνους. Εἰ δὲ^ε τὸ μέλλειν σε λυπεῖ, αὐτὸ μὲν οὐκ εὐφραίνεται^ε σε τοῦτο· τῷ γὰρ μεγάλη τις εἶναι καὶ^ε ἄφρατος, καὶ τὴν παρούσαν ὑπερβαίνειν κατάστασιν, ἐκεῖ τεταμίνεται. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τέθεικε, "τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ," ἀλλ' ἵνα δείξῃ οὐχὶ ποιότητι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποσότητι νικῶσαν C ἐκείνην. Ταῦτα μὲν γὰρ οἷα ἂν^ε ἢ τὰ παθήματα, τῷ παρόντι συγκεκλήρωται βίῳ· τὰ δὲ μέλλοντα ἀγαθὰ πρὸς τοὺς ἀθανά-

14 2 Cor. iv. 17.

15 Col. iii. 3.

^δ αὐτὸν τῆς δ. pro τῆς δ. αὐτὸν A.E.F.H.I. Cat. ^ε λιθασμόν E. ^α ἐπαγωγὰς B. Veron. ^β καὶ accessit ex A.E.F.H.I. ^γ γεν. δείται A.B.E.F.H.I. Cat. δείται γεν. Edd. ^δ ἦν ὁ λ.] ὁ λ. ἦν A.E.F.I. Cat. ^ε οὐ φησιν] Sic D.E.F.H.I. Cat. οὐκ ἀφίησιν Edd. et Verss. ^ε καὶ om. H. ^ε μέλλουσαν] αὐτὴν Edd. αὐτὴν om. A.D.E.H.I. Cat. ^γ ἀλλὰ πρὸς τὴν μέλλουσαν] ἀλλὰ μέλλουσαν I. et marg. F. ἀλλ' οὔσαν A.E.F.H. Cum Editis facit Cat. ^ε τῷ pro τὸ A.F.I. Cat. Mox αὐτῷ . . . τοῦτω A.F.H.I. Cat. ^α σε om. A.E.F.H.I. Cat. ^β ἄφρατος A.D.E.F.H.I. ἄφρατος Edd. ^ε ἢ pro εἴη omnes.

τους παρεκτείνεται αἰῶνας. "Απερ ἐπειδὴ κατὰ μέρος ἡμῖν εἰπεῖν οὐκ εἶχεν, οὐδὲ παραστήσαι λόγῳ, ἀπὸ τοῦ μάλιστα δοκούντος εἶναι παρ' ἡμῖν ἐπεράστου, τῆς δόξης, αὐτὰ ὠνόμασεν· ἡ γὰρ κορυφή τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ κεφάλαιον, τοῦτο εἶναι δοκεῖ. Ἐπαίρων δὲ καὶ ἐτέρως τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἀπὸ τῆς κτίσεως ἐξογκοῖ τὸν λόγον, δύο κατασκευάζων διὰ τῶν λεχθήσεσθαι μελλόντων, καὶ ὑπεροψίαν τῶν παρόντων, καὶ ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων· καὶ τρίτον μετὰ τούτων, μᾶλλον δὲ πρῶτον, τὸ δεῖξαι πῶς περισπούδαστον τῷ θεῷ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστὶ, καὶ ἐν ᾧ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἄγει τιμῇ. Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων ἅπαντα δόγματα ἑταῖρα περὶ τοῦ κόσμου τούτου συντεθέντα αὐτοῖς, ὥσπερ ἀράχνην τινὰ καὶ παίδων ἀθύρματα, ἐνὶ τούτῳ καταβάλλει τῷ δόγματι. Ἄλλ' ἵνα σαφέστερα ταῦτα γένηται, αὐτῆς τῆς ἀποστολικῆς ἑπακούσωμεν ῥήσεως.

16. Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, φησὶ, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν νῦν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις Εὐπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι." Ὁ Ἐγὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ἡ κτίσις ἡ αὕτη σφοδρὰ ὠδίνει, ἵνα ταῦτα ἀναμένοντα καὶ προσδοκῶσα τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ εἰρήκαμεν νῦν ἀποκαραδοκία γὰρ ἡ σφοδρὰ προσδοκία ἐστίν. Ὡστε δὲ ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον ἅπερ καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσι, ποταμούς κροτοῦντας χερσὶν εἰσάγοντες, καὶ βουνοὺς ἀλλομένους, καὶ τὰ ὄρη σκιρτῶντα· οὐχ ἵνα ταῦτα ἔμψυχα εἶναι νομίσωμεν, οὐδ' ἵνα λογισμὸν τινὰ δώμεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μάθωμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ τῶν ἀναισθητῶν αὐτῶν καθικνουμένην. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν ποιοῦσι πολλοὶ 582 λάκεις, εἰσάγοντες καὶ ἄμπελον θρηνοῦσαν, καὶ οἶνον, καὶ ὄρη, καὶ τὰ φατνώματα ὀλολύζοντα τοῦ ναοῦ, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν ἐννοήσωμεν. Τούτους ῥῶν καὶ ὁ ἀπόστολος μιμούμενος, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα, καὶ φησι στεναίνει αὐτὴν καὶ ὠδίνειν· οὐκ ἐπειδὴ στεναγμοῦ ἧτινος ἤκουσεν ἀπὸ γῆς καὶ οὐρανοῦ φερομένου, ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδείξηται τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν. "Τῇ γὰρ ματαιότητι

16 v. 19, 20.

^a ἡμῖν om. B. Cat.

^c τὰ accessit ex omnibus.

^e ἑπακούωμεν D.

^ε γὰρ] δὲ D.E. receptum a Montef.

^h αὕτη vel αὐτῇ A.B.D.E.F.H. Cat.

Musc. αὕτη Ed.

ⁱ ταῦτα om. B.

^k ἐμφαν. F.

^l ὅπερ B.D.

^m αὐτὴν A.F.H.

ⁿ ποιοῦσι πολλὰκις] πολλοὶ ποιοῦσιν I.

^o κἀντεῦθεν A.

F.H.I.

^p δὲ pro δε omnes.

^q τιμὸς om. I.

ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα.”
 Τί ἐστι, “τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη;” Φθαρτὴ γέ- B
 γορε. Τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί; Διὰ σέ τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ
 γὰρ σῶμα ἔλαβες θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ ἡ γῆ κατάραν
 ἐδέξατο, καὶ ἀκάνθας ἤνεγκε καὶ τριβόλους. “Ὅτι δὲ καὶ
 οὐρανὸς μετὰ τῆς γῆς παλαιούμενος πρὸς τὴν ἀμείνω λήξιν
 ὕστερον μεταστήσεται, ἀκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος
 17^a Καταρχὰς σὺ, κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν
 χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐανοί. Αὐτοὶ ἀπολούνται, σὺ δὲ δια-
 μένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὥσεὶ περι-
 βόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται.” Καὶ ^x Ἡσαΐας
 δὲ τὰ αὐτὰ ἐμφαίνων ἔλεγεν· 18^a Ἐμβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν
 ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω, ὅτι ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη, C
 ἡ δὲ γῆ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται, οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν
 ὥσπερ ταῦτα ἀπολούνται.” Εἶδες πῶς ἐδούλευσε τῇ ματαιό-
 τητι ἡ κτίσις, ^z πῶς καὶ ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς φθορᾶς; Ὁ
 μὲν γάρ φησιν, “Ὡς ἱμάτιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται”
 ὁ δὲ Ἡσαΐας, “Οἱ ^b δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν ὥσπερ ταῦτα
 (118) ἀπολούνται” οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν· οὐδὲ γὰρ οἱ κατοι-
 κοῦντες αὐτὴν, τουτέστιν, οἱ ἄνθρωποι, τοιαύτην ὑποστήσονται
 ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον, καὶ δι’ αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἀφθαρσίαν μετα-
 στήσονται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ κτίσις. Ἀπερ ^d ἅπαντα διὰ τοῦ D
 εἰπεῖν, “ὡς ταῦτα,” παρεδήλωσεν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος
 προΐων φησι· τέως μέντοι περὶ τῆς δουλείας αὐτῆς διαλέγεται,
 καὶ δείκνυσιν τίνος ἕνεκεν τοιαύτη γέγορε, καὶ τὴν αἰτίαν ἡμᾶς
 τίθησι. Τί οὖν; ἐπηρεάσται δι’ ἕτερον ταῦτα παθούσα;
 Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ δι’ ἐμὲ γέγονεν. Ἡ τοίνυν δι’ ἐμὲ γενομένη
 πῶς ἂν ἀδικοῖτο εἰς ἐμὴν διόρθωσιν ταῦτα πάσχουσα; Ἀλλως
 εἰδὲ, τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν ἐπὶ τῶν ἀψύ-
 χων καὶ ἀναισθητῶν δεῖ. Ἀλλ’ ὁ Παῦλος ἐπειδὴ αὐτὴν ἐπροσ-
 ωποποίησεν, οὐδενὶ κέχρηται τούτων ὧν εἶπον, ἀλλ’ ἐτέρῳ τινὶ E
 λόγῳ, τὸν ἀκροατὴν ἐκ περιουσίας παραμυθίσασθαι σπεύδων.
 Ποίῳ δὴ τούτῳ; Τί λέγεις, φησί; κακῶς ἔπαθε διὰ σέ καὶ
 φθαρτὴ γέγονεν; Ἀλλ’ οὐδὲν ἠδίκηται· καὶ γὰρ ἀφθαρτος

17 Psal. ci. 26, 27.

18 Esai. li. 6.

^z ἡ κτίσις om. A.F.H.I. ^a ὑπετάγη] + ἀντὶ τοῦ D.E. ^x καὶ παθητὸν
 om. H. ^y καὶ ὁ οὐρανὸς E. Cat. ^w ἐλίξεις I. ἐλίξεις F. ^x ὁ Ἡσ.
 Edd. ὁ om. A.B.D.E.F.H. Cat. Statim τὰ αὐτὰ A.D.E.I. αὐτὰ H. ταῦτα
 vulgo. ^y ὥσεὶ A.F.H. ^z πῶς καὶ πρὸ καὶ πῶς A.B.D.H.I. πῶς^δ καὶ
 (sic) F. ^w ἀλλάξεις H.I. ^b δὲ om. A.F.H.I. ^c ἀπώλειαν] + φησιν Edd.
 φησὶν om. A.D.E.F.I. Cat. ^d πάντα F.H.I. ^e αὐτῆς erasum in F.
 τίθησι Edd. et Cat. τίθεις Codices. ^z δε] τε B.

ἔσται διὰ σέ πάλιν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, “ἐπ’ ἐλπίδι.” Ὃταν δὲ λέγῃ, “οὐχ ἔκουσα ὑπετάγη,” οὐχ ἵνα κυρίαν γνώμης οὖσαν δείξῃ, τοῦτο λέγει, ἀλλ’ ἵνα μάθῃς, ὅτι τῆς ^h τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας τὸ πᾶν ἐγένετο, οὐκ ἐκείνης κατόρθωμα τοῦτο. Εἰπέ δὴ ⁱ ποία ἐλπίδι; ¹⁹ “Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται.” Τί ἐστι, “καὶ αὐτή;” Οὐχὶ σὺ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ σοῦ ^k ἐστι καταδεέστερον, ¹ καὶ οὐ μετέχει λογισμοῦ οὐδὲ αἰσθήσεως, καὶ ⁵⁸³ τοῦτό ^m σοι κοινωῇ τῶν ἀγαθῶν. “Ἐλευθερωθήσεται γὰρ, φησὶν, ἀπὸ ⁿ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς” τουτέστιν, οὐκέτι ἔσται φθαρτὴ, ἀλλὰ ἀκολουθήσει τῇ τοῦ σώματος εὐμορφίᾳ τοῦ σοῦ. Ὡς περ γὰρ γενομένου φθαρτοῦ, ^o γέγονεν ἐκείνη τοιαύτη οὕτως ἀφθάρτου καταστάτος, καὶ ταύτῃ ἔψεται πάλιν. Ὅπερ οὖν καὶ δεικνὺς ἐπήγαγεν “Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ” τουτέστι, διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Καθὰ περ γὰρ τιθνὸς παιδίον τρέφουσα βασιλικόν, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνου γενομένου τῆς πατρικῆς, καὶ αὐτὴ συναπολαύει τῶν ἀγαθῶν· Βούτω καὶ ἡ κτίσις, φησὶν. Ὅρᾳς τὸν ἄνθρωπον πανταχοῦ προηγούμενον, καὶ δι’ αὐτὸν ἅπαντα ^q γινόμενα; Εἶδες πῶς ^r καὶ παραμυθείται τὸν ἀγωνιζόμενον, καὶ δέικνυσι τὴν ἄφατον τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν; Τί γὰρ ἀλγείς, φησὶν, ἐπὶ τοῖς πειρασμοῖς; Σὺ διὰ ^s σαυτὸν πάσχεις, ἢ κτίσις διὰ σέ. Οὐ παραμυθείται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀξιόπιστα δέικνυσι τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ ἡ κτίσις ἐλπίζει ^v ἢ διὰ σέ πάντα γινομένη, πολλῶ μᾶλλον σὺ, δι’ ὃν ἡ κτίσις ἀπολαύειν μέλλει τῶν ^w ἀγαθῶν ἐκείνων. Οὕτω καὶ ^x οἱ ἄνθρωποι, τοῦ υἱοῦ μέλλοντος ἐπ’ ^C ἀζιώματος φαίνεσθαι, καὶ τοὺς δούλους λαμπροτέραν ὑενδύουσι στολὴν εἰς τὴν τοῦ παιδὸς δόξαν· ὥς περ οὖν ^z καὶ ὁ θεὸς τὴν κτίσιν ^a ἀφθαρσίᾳ περιβαλεῖ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων.

²⁰ “Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν.” Εἶδες πῶς ἐντρέπει τὸν ἀκροατὴν,

19 v. 21.

20 v. 22.

^h τοῦ om. E.H.I. Cat. Mox ἐγένετο τὸ πᾶν inverso ord. A.E.F.H.I.
ⁱ καὶ ποία Edd. καὶ om. A.D.E.F.H.I. ^k ἐστι om. D. ¹ καὶ ὁ οὐ Edd.
^δ om. A.E.F.H.I. Cat. ^m σου D. ⁿ τῆς δουλείας om. I. ^o γέγονεν
ἐκείνη τοιαύτη] Sic A.D.F.H.I. Cat. γέγονε ἐκείνη τοιαύτη B.E. γέγονε
φθαρτὴ καὶ αὕτη Edd. ^p Edebatur αὕτη ἀκολουθήσει καὶ ἔψεται. Verba
ἀκολουθήσει καὶ desunt in libris omnibus et Cat. ^q γινόμενα B.D. ^r καὶ
assumptum ex B.D.E. Cat. ^s σαυτὸν pro σεαυτὸν A.B.D.E.H.I. Cat.
^t ἡ κτ.] ἢ ἡ κτ. H. ἡ κτ. δὲ B.D. ^v ἢ accessit ex B.D.E.F.H. Cat. Mox
γενομένη H. Cat. ^w ἀγαθῶν] + πάντων Edd. πάντων desit in omnibus.
^z οἱ om. A.B.D.F.I. Pro ἄνθρωποι, πατέρες ποιοῦσι exhibent D.E. ^y ἐν-
δύοντες E. ἐνδύει H. Cat. ^z καὶ ὁ θεὸς om. H. τὴν κτίσιν om. I. ^a ἀ-
φθαρσίᾳ pro ἀφθαρσίαν E.F.H. Cat. Statim περιβαλεῖ pro περιβάλλει omnes.

^bμονονουχὶ λέγων· μὴ γένη τῆς κτίσεως χείρων, καὶ τοῖς παρού-
 σιν ἐμφιλοχωρήσης; Οὐ γὰρ μόνον αὐτῶν ἀντέχεσθαι οὐ δεῖ,
 ἀλλὰ καὶ στενάζειν ἐπὶ τῇ ^cμελλήσει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας.
 Εἰ γὰρ ἡ κτίσις τούτου ποιεῖ, πολλῶ μᾶλλον σὲ δίκαιον τοῦτο
 ἐπιδεικνυσθαι τὸν λόγῳ τιμημένον. Ἄλλ' οὕτω τοῦτο μέγα
 εἰς ἐντροπὴν^d διόπερ ἐπήγαγεν^e 21^α Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ D
 αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν
 ἑαυτοῖς στενάζομεν^f· τουτέστι, τῶν μελλόντων ἤδη γευσάμενοι.
 Καὶ γὰρ σφόδρα λίθινός^g τις ἦ, φησὶν, ἱκανὰ τὰ δοθέντα ἤδη
 διαναστῆσαι^h *τε αὐτὸν, καὶ τῶν παρόντων ἀπαγαγεῖν, καὶ πρὸς
 τὰ μέλλοντα ⁱπτερῶσαι διπλῇ, καὶ τῷ μεγάλῳ εἶναι τὰ ^kδεδο-
 μένα, καὶ τῷ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀπαρχὴν εἶναι. Εἰ γὰρ
 ἡ ἀπαρχὴ τοσαύτη, ὥς δι' αὐτῆς καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλα-
 γῆναι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν καὶ ἁγιασμοῦ, τοὺς δὲ τότε καὶ
 δαίμονας ελαίνειν καὶ νεκροὺς ἐγείρειν διὰ σκιᾶς καὶ ἱματίων^l· E
 ἐννόησον τὸ ^mῆλον ἡλίκον. Καὶ εἰ ἡ κτίσις, ἡ νοῦ καὶ ἰλόγου
 ἐστερημένη, οὐδὲν τούτων εἰδυῖα στενάζειⁿ· πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς.
 (119) Εἶτα, ἵνα μὴ δῶ τοῖς αἰρετικοῖς λαβὴν, καὶ δόξῃ τὰ παρόντα
 διαβάλλειν, στενάζομεν, φησὶν, οὐ τῶν παρόντων κατηγο-
 ροῦντες, ἀλλὰ τῶν μεζύων ἐφιέμενοι^o· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν
 εἰπὼν· “Υιοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι.” Τί λέγεις, εἰπέ μοι;
 *Ἄνω καὶ κάτω συνεχῶς ἔστρεφες, καὶ ἐβόας λέγων, ὅτι ἤδη
 γεγόναμεν υἱοὶ, καὶ νῦν ἐν ἐλπίσι ^pτιθεῖς τουτὶ τὸ ἀγαθόν,
 γράφων ὅτι ἐκδέχεσθαι αὐτὴν^q ἰδεῖ; Τοῦτο τοίνυν διορθούμενος
 τῇ ἐπαγωγῇ, λέγει· “Τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ^rσώματος ἡμῶν” 584
 τουτέστι, τὴν ἀπηρτισμένην δόξαν. Νῦν μὲν γὰρ ἐν ἀδήλῳ τὰ
 ἡμέτερα ἔστηκεν ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· πολλοὶ γὰρ οἶτες υἱοὶ,
 *γεγόναμεν κύνες καὶ αἰχμαλωτοί. *Ἄν δὲ μετὰ χρηστῆς
 καταλύσωμεν ἐλπίδος, τότε ἀκίνητος ἡ ὠρεῦ, καὶ σαφεστέρα
 καὶ μεζύων, οὐκέτι τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας δεδοι-
 κυῖα μεταβολὴν. Τότε οὖν βεβαία ἔσται ἡ χάρις, ὅταν καὶ τὸ
 σῶμα ἡμῶν ἀπαλλαγῇ θανάτου καὶ τῶν μυρίων παθῶν. Τοῦτο
 γάρ ἐστιν ἀπολύτρωσις, οὐχ ἀπλῶς λύτρωσις, ἀλλ' ὥστε μη-
 κέτι πάλιν ὑποστρέψαι^s ἐπὶ τὴν προτέραν αἰχμαλωσίαν. Ἴνα

21 v. 23.

^b μον. λέγων] τοιοῦτον γὰρ τι μονονουχὶ λέγει D.E. ^c μελλήσει B.E. Cat.
 μελλήσει Edd. ^d τις ἦ] ἢ τις A.E.F.H.I. Statim φησὶν accessit ex libris
 omnibus et Cat. ^e τε om. B.D. ^f πτερῶσαι H. Statim διπλῇ om. I.
 * δεδομένα D.E.F.H.I. Cat. διδόμενα Edd. Statim καὶ τῷ τὰ τοσ. Edd. τὰ
 om. D.E.F.H.I. τῷ om. Cat. ^h ῆλον] πάν B. Veron. ⁱ λόγου pro λό-
 γων omnes. ^k τιθεῖς B. Veron. Cat. τιθεῖς A.D.E.F.H. τίθησ Sav. cet.
 [δεῖ] χρῆ E. ^m σώματος] γένους H. ⁿ γεγόναμεν A.E.F.H.I. γεγόνασι
 Edd. ^o ἐπὶ] ὑπὸ H.

Βγὰρ μὴ ἀπορῆς δόξαν ἀκούων συνεχῶς, καὶ μηδὲν σαφῶς ἐπιστάμενος, ἐκ μέρους ῥοι παρανοίγει τὰ μέλλοντα, τὸ σῶμα σοι μεταβάλλων, καὶ τὴν κτίσιν αὐτῷ συµμεταβάλλων ἅπασαν ὃ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἐδήλωσεν εἰπὼν, 22^a ῥΟς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ ἑγενέσθαι συµμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ." Καὶ ἐτέρωθι πάλιν γράφων ἔλεγεν, "Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραµµένος κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος." Δεικνὺς δὲ, ὅτι μετὰ τῆς φθορᾶς τοῦ σώματος καὶ ἡ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων κατάστασις οἰχῆσεται, ἔγραφε πάλιν ἀλλαχοῦ "Παράγει ἡ γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου."

23^a "Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν," φησὶν. Ἐπειδὴ γὰρ τῇ τῶν μελλόντων ἐνδιέτριψεν ὑποσχέσει, ἐδόκει δὲ τοῦτο λυπεῖν τὸν ἀσθενέστερον ἀκροατὴν, εἶγε ἐν ἐλπίσι τὰ ἀγαθὰ, πρότερον κατασκευάσας, ὅτι τῶν παρόντων καὶ ὀρωμένων ἐστὶ σαφέστερα, καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἤδη δεδομένων δωρεῶν διαλεχθεῖς, καὶ δείξας ὅτι καὶ ἀπαρχὴν ἐκείνων ἐλάβομεν τῶν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ πάντα ἐνταῦθα ζητῶμεν, καὶ τὴν εὐγένειαν ἡμῶν προδῶμεν τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως, φησὶ "Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν." Ὁ δὲ λέγει, *τοιούτον ἐστίν· οὐ δεῖ πάντα ἐνταῦθα ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζειν. Τοῦτο γὰρ μόνον εἰσηνέγκαμεν τῷ θεῷ ὅτι δῶρον, τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὰ μέλλοντα ἐπαγγεिलाμένῳ, καὶ διὰ ταύτης μόνον ἐσώθημεν τῆς ὁδοῦ. *Ἄν τοίνυν αὐτὴν ἀπολέσωμεν, τὸ πᾶν τῆς ἡμετέρας εἰσφορᾶς ἀπωλέσαμεν. Ἐρωτῶ γάρ σε, φησὶν, οὐχὶ μυρίων ὀυπέθυνος ἥς κακῶν; οὐχὶ ἀπεγνωσμένος; οὐχὶ ἀποφάσει ὑποκείμενος; οὐχὶ πάντες ἡτόνουν πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν σὴν; Τί οὖν σε ἔσωσε; Τὸ εἰς ὃ τὸν θεὸν ἐλπίσαι μόνον, καὶ πιστεῦσαι αὐτῷ περὶ ὧν ἐπαγγεिलाτό *τε Ἐκαὶ ἔδωκε καὶ πλέον οὐδὲν ἔσχες εἰσενεγκεῖν. Εἰ τοίνυν αὕτη σε ἔσωσε, ταύτην κάτεχε καὶ νῦν. Ἡ γὰρ τοσαῦτά σοι παρασχούσα ἀγαθὰ, εὐδὴλον ὅτι οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων δσε ψεύσεται. Ὅπου γὰρ νεκρὸν λαβοῦσα καὶ ἀπολωλότα καὶ αἰχμάλωτον καὶ ἐχθρὸν, φίλον ἐποίησε καὶ υἱὸν καὶ ἐλεύθερον *καὶ

22 Philipp. iii. 21. 1 Cor. xv. 54. vii. 31.

23 v. 24.

^a σοι παρανοίγει omnes. ὑπανοίγει (sine σοι) Edd. ^a δς] + καὶ A.D.E.
^r γενέσθαι] + αὐτὸ A.D.E.F.I. ^b δὲ om. A. ^c γὰρ om. D.E. ^v τῇ]
ἐν τῇ Edd. ἐν om. A.B.E.F.H.I. Cat. Post μελλόντων deest folium in E.
usque ad ἐν τῇ παλαιᾷ p. 585 E. ^w δὲ om. H. ^x τοιούτον] τοῦτο A.D.
τοῦτ' F.I. ^y τὸ om. I. Cat. ^z φορᾶς corr. ex φθορᾶς F. ^u ἥς ὑπ.
inverso ord. A.F.H.I. ^b τὸν om. D.F.H.I. ^c τε accessit ex B.D.F.H.
^d σοι I. Statim ἐψευσται B. Veron. ^e καὶ δίκαιον om. I.

δίκαιον καὶ συγκληρονόμον, καὶ τοσαῦτα παρέσχεν, ὅσα μὴδὲ προσεδόκησέ τις ποτέ· πῶς μετὰ τὴν τοσαύτην φιλοτιμίαν τε καὶ οἰκείωσιν ¹προήσεται σε ἐν τοῖς ἐξῆς; Μὴ τοίνυν μοι λέγε, πάλιν ἐλπίδες, πάλιν προσδοκαίαι, πάλιν ²ἐπίστις. Οὕτω γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐσώθης, καὶ ταύτην τὴν προῖκα ³εἰσήνεγκας τῷ νυμφίῳ μόνον. Κάτεχε τοίνυν αὐτὴν καὶ διατῆρει. *⁴Ἄν γὰρ ἐνταῦθα ⁵585 πάντα ἀπαιτῆς, ἀπώλεσάς σου τὸ κατόρθωμα, δι' οὗ λαμπρὸς ἐγένου. ⁶Διὸ ἐπάγει λέγων· “Ἐλπίς δὲ βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; ⁷24 Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.” Τούτέστιν εἰ πάντα ἐνταῦθα ⁸μέλλεις ζητεῖν, τίς χρεῖα ἐλπίδος; Τί οὖν ἔστιν ⁹ἔλπις; Τὸ τοῖς μέλλουσι θαρρεῖν. Τί γὰρ μέγα αἰτεῖ παρὰ σοῦ ὁ θεός, αὐτὸς ὁλόκληρα οἴκοθεν διδοὺς τὰ ἀγαθὰ; ¹⁰Ἐν αἰτεῖ παρὰ σοῦ μόνον, ¹¹ἔλπίδα, ἵνα ἔχῃς τι καὶ αὐτὸς (120) ¹²συνεισενεγκεῖν εἰς τὴν σὴν σωτηρίαν· ὅπερ ¹³οὖν καὶ αἰνιττόμενος ἐπήγαγεν, “Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.” ¹⁴Ὡςπερ ¹⁵οὖν γὰρ τὸν πονοῦντα καὶ ταλαιπωρούμενον καὶ μυρία κάμνοντα, οὕτω καὶ τὸν ἐλπίζοντα ὁ θεὸς στεφανοῖ. Τὸ γὰρ τῆς ὑπομονῆς ὄνομα ἰδρώτων ἔστιν Ῥόνομα καὶ καρτερίας πολλῆς. Ἄλλ' ὅμως ἐχαρίσατο καὶ τοῦτο τῷ ἐλπίζοντι, ἵνα παραμυθῇσθαι τὴν ¹⁶ἀποκαμουσαν ψυχὴν.

Εἶτα ¹⁷δείκνυσιν, ὅτι ¹⁸καὶ πρὸς τὸ κοῦφον τοῦτο πολλῆς ἀπολαύομεν βοηθείας, λέγων· ¹⁹25 “Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ²⁰ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν.” Τὸ μὲν γὰρ γίνε-ται σὸν, τὸ τῆς ὑπομονῆς· τὸ δὲ τῆς τοῦ πνεύματος χορηγίας, ²¹C εἰς ²²τε τὴν ἐλπίδα σε ἀλείφοντος, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν τοὺς ²³πόνους κουφίζοντος. Εἶτα, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς πόνοις ²⁴σοι μόνον καὶ τοῖς κινδύνοις παρέστηκεν ²⁵ἡ αὐτὴ ἡ χάρις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐνκολωτάτοις δοκοῦσιν εἶναι συμπράττει, καὶ παντα-²⁶χοῦ τὴν παρ' ²⁷ἑαυτῆς εἰσφέρει συμμαχίαν, ἐπήγαγε λέγων· “Τὸ γὰρ τί ²⁸προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν.” Ταῦτα δὲ ἔλεγε, τὴν τε πολλὴν τοῦ πνεύματος πρόνοιαν ἐμφαίνων τὴν

24 v. 25.

25 v. 26.

¹ προήσεται pro οὐ προσήσεται nostri omnes cum Cat. ² ἐπίστις A.B.F.
³ εἰσήνεγκας F.H. ⁴ διὸ] + καὶ Α. ⁵ μέλλοις B.F.H.I. ⁶ ἐλπίς Cat.
⁷ ἢ ἐλπίς vulgo. ⁸ ἐλπίδα] ἐλπίζοντα A.F. ⁹ οὖν om. D. ¹⁰ γὰρ] οὖν
G. Mox ταλαιπωρούμενον A.D.F.G.H.I. Cat. ταλαιπωροῦντα Edd. ¹¹ Ῥό-
νομα om. B.G. ¹² ἀποκαμουσαν G. καμουσαν A.D.F.I. Vulgatum est in
Cat. ¹³ δείκνυσιν pro δεικνύς, et mox λέγων pro ἐπάγει, omnes. ¹⁴ καὶ assum-
ptum ex A.D.F. Cat. ¹⁵ τῆς ἀσθενείας F.H.I. Mosq. ¹⁶ τε om. G. ¹⁷ πό-
νους] + σου Edd. repugnantibus libris. ¹⁸ σοι pro σον A.B.D.F.G.H. Cat.
Statim μόνοις I. ¹⁹ αὐτὴ om. I. ἢ αὐτὴ pro αὐτὴ ἡ H. ²⁰ αὐτῆς B.G.
²¹ προσευξόμε. A.B.D.I. Cat.

περὶ ἡμᾶς, καὶ παιδεύων αὐτοὺς, μὴ πάντως ἐκεῖνα νομίζειν εἶναι
 D συμφέροντα, ἃ τοῖς λογισμοῖς φαίνεται τοῖς ἀνθρώπινους.
 Ἐπειδὴ γὰρ ^bεἰκὸς αὐτοὺς μαστιζομένους, ἐλαυνομένους, μυρία
 πάσχοντας δεινὰ, ἄνεσιν ^cζητεῖν, καὶ ταύτην αἰτεῖν παρὰ τοῦ
 θεοῦ τὴν χάριν, καὶ νομίζειν αὐτοῖς λυσιτελεῖν, λέγει· μὴ πάν-
 τως τὰ δοκοῦντα ὑμῖν εἶναι συμφέροντα, ταῦτα ^dκαὶ εἶναι νο-
 μίζετε. Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο τῆς τοῦ ^eπνεύματος δεόμεθα βοη-
 θείας· οὕτως ἐστὶν ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καὶ καθ' ἑαυτὸν οὐδέν.
 Διὸ καὶ ἔλεγε· “Τὸ γὰρ τί ^fπροσενζώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ
 οἶδαμεν.” Ἴνα γὰρ μηκέτι ὁ μαθητὴς αἰσχύνηται τὴν ἄγνοιαν,
 ἔδειξε καὶ τοὺς διδασκάλους ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντας. Οὐ γὰρ
 εἶπεν, οὐκ οἶδατε, ἀλλ', “οὐκ οἶδαμεν.” Καὶ ὅτι οὐ μετριάζων
 E ταῦτα ἔλεγεν, ἐδήλωσε δι' ἑτέρων. Καὶ γὰρ ^hἀδιαλείπτως
 ἐπὶ τῶν προσευχῶν αὐτοῦ τὴν Ῥώμην ἰδεῖν ἐδεῖτο, ⁱκαὶ οὐχ ὅτε
 ἐδεῖτο, τότε ἐπέτυχε· καὶ ὑπὲρ τοῦ σκόλοπος ^kτοῦ δεδομένου
 αὐτῷ ἐν τῇ σαρκί, τουτέστι, τῶν κινδύνων, πολλάκις παρεκάλεσε,
 καὶ ὁλοσχερῶς ἀπέτυχε· καὶ ^lὁ Μωϋσῆς δὲ ἐν τῇ παλαιᾷ ὑπὲρ
 τοῦ τὴν Παλαιστίνην ἰδεῖν δεόμενος, καὶ ^mἹερεμίας ὑπὲρ Ἰου-
 daίων ⁿἱκετεύων, καὶ Ἀβραάμ ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἐντυγχάνων.
 “Ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ^oἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς
 ἀλαλήτοις.” Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον διὰ τὸ πολλὰ τῶν τότε
 γινομένων θαυμάτων ^pπεπαῦσθαι νῦν. Διόπερ ἀναγκαῖον δι-
 586 δάξαι ὑμᾶς τὴν τότε κατάστασιν, καὶ οὕτω σαφέστερος ἔσται
 λοιπὸν ὁ λόγος. Τίς οὖν ἡ τότε κατάστασις ἦν; Διάφορα
 πᾶσι τοῖς τότε βαπτιζομένοις ^rεἰδίδου χαρίσματα ὁ θεός, ἃ δὴ
 καὶ ^sπνεύματα ἐκαλεῖτο· ^t26“ Πνεύματα γὰρ προφητῶν προφή-
 ταις ὑποτάσσεται,” φησί. Καὶ ὁ μὲν εἶχε προφητείας· χά-
 ρισμα, καὶ προέλεγε τὰ μέλλοντα· ὁ δὲ σοφίας, καὶ ἐδίδασκε
 τοὺς πολλούς· ὁ δὲ ἰαμάτων, καὶ ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦντας· ὁ
 δὲ ^vδυνάμειον, καὶ ἤγειρε τοὺς νεκρούς· ὁ δὲ γλωσσῶν, καὶ δια-
 φόροις ἐλάλει φωναῖς. Μετὰ δὲ τούτων ἀπάντων ἦν καὶ εὐχῆς

26. 1 Cor. xiv. 32.

^b εἰκός] Sic G. εἰκός ἦν A.F.I. Ceteri cum Edd. ἦν εἰκός. Statim καὶ αὐ-
 τοὺς H. ^c Post ζητεῖν vulgo leguntur verba καὶ νομίζειν αὐτοῖς λυσιτελεῖν,
 quae in libris omnibus et Cat. aliam sedem, nempe post χάριν, occupant.
 Verba καὶ ταύτην αἰτεῖν desunt in H. ^d καὶ om. G. ^e πνεύματος A.D.
 F.G.H.I. Cat. θεοῦ Edd. ^f ὁ ἄνθρωπος A.G. ^g προσενζώμ. A.B.D.G.I.
^h ἀδιαλείπτως] dei G. ⁱ καὶ] ἀλλ' G. Verba ὅτε ἐδεῖτο τότε om. B.
^k τοῦ δεδομένου] τοῦδε δεδομένου H. Statim αὐτοῦ A.F.G.H. ^l ὁ om. A.F.I.
 Cat. ^m ὁ Ἱερ. Edd. ὁ om. A.F.G.H.I. Cat. ὁ ante Ἀβραάμ om. F.G.H.I.
 Cat. ⁿ ἱκετεύων I. ^o ἐντυγχ. pro ὑπερἐντυγχ. A.B.D.E.F.H.I. et Mosq.
^p πεπαῦσθαι Codices. Edebatur πεπαῦσθαι. ^q ἔσται λοιπὸν A.E.F.G.H.I.
 λοιπὸν ἔσται Edd. ^r χαρ. εἰδίδου hoc ord. A.E.F.H.I. ^s πνεῦμα A.E.F.H.
^t χαρίσματα, omissis verbis καὶ pr. τὰ μέλλοντα H. ^v δυνάμειος G.

χάρισμα, ^ωδ καὶ αὐτὸ πνεῦμα ἐλέγετο· καὶ ὁ τοῦτο ἔχων, ὑπὲρ τοῦ πλήθους ^επαντὸς ἤρχετο. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τῶν συμ- B
 φερόντων ἡμῖν ἀγνοοῦντες, τὰ μὴ συμφέροντα αἰτοῦμεν, ἤρ-
 χετο χάρισμα εὐχῆς εἰς ἓνα ἵτινά τῶν τότε, καὶ τὸ κοινῇ συμ-
 φέρον τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης αὐτός τε ὑπὲρ πάντων ἴστατο
 αἰτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευε. Πνεῦμα τοίνυν ἐνταῦθα καλεῖ
 τό ^ετε χάρισμα τὸ τοιοῦτον, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν δεχομένην τὸ
 χάρισμα; καὶ ἐντυγχάνουσιν τῷ θεῷ καὶ στεναάζουσιν. Ὁ γὰρ
 τοιαύτης καταξιώθεις χάριτος, ἐστὼς μετὰ πολλῆς τῆς κατα-
 νύξεως, μετὰ πολλῶν τῶν στεναγμῶν τῶν κατὰ διάνοιαν τῷ
 θεῷ ^απροσπίπτων, τὰ συμφέροντα πᾶσιν ^βῆται. Οὐ καὶ νῦν C
 σύμβολόν ἐστιν ὁ διάκονος, τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου ἀναφέρων
 εὐχάς. Τοῦτο τοίνυν δηλῶν ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· “Αὐτὸ τὸ
 πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις.” 27“ Ὁ
 δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας.” Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ τοῦ παρακλήτου ὁ
 (121) λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς καρδίας τῆς πνευματικῆς; ἐπεὶ εἰ μὴ
 τοῦτο ἦν, ἔδει εἰπεῖν, ὁ δὲ ἐρευνῶν τὸ πνεῦμα. Ἄλλ’ ἵνα μά-
 θης, ὅτι περὶ ἀνθρώπου ὁ λόγος πνευματικοῦ, καὶ χάρισμα
 ἔχοντος εὐχῆς, ἐπήγαγεν· “Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί
 τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος” τουντέστι, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ
 πνευματικοῦ “ὅτι κατὰ θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.” Οὐ
 γὰρ ἀγνοοῦντα, φησί, διδάσκει τὸν θεόν, ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, D
 ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν εὐχέσθαι ταῦτα ἃ χρῆ, καὶ αἰτεῖν ^επαρὰ τοῦ
 θεοῦ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, “κατὰ θεόν.” Ὡστε
 καὶ παρακλήσεως ἕνεκεν ἐγίνετο τοῦτο τῶν προσιόντων, καὶ διδα-
 σκαλίας ἀρίστης. Καὶ γὰρ ^δὁ παρέχων τὰ χαρίσματα καὶ
 τὰ μυρία διδούς ἀγαθὰ, ὁ παράκλητος ἦν. 28“ Ταῦτα γὰρ
 πάντα, φησὶν, ἐνεργεῖ ^εἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα.” Καὶ τῆς ἡμε-
 τέρας παιδείσεως ἕνεκεν τοῦτο γίνεται, καὶ τοῦ δειχθῆναι τοῦ
 πνεύματος τὴν ἀγάπην, ὅτι μέχρι τούτου συγκαταβαίνει.
 Ὅθεν καὶ τὸ ἀκοῦεσθαι ἐγίνετο τῷ εὐχομένῳ, διὰ τὸ κατὰ θεὸν
 γίνεσθαι τὴν εὐχὴν.

Εὐχῆς δὲ ὅσων αὐτοὺς παιδεύει τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγάπην καὶ E

27 v. 27.

28 1 Cor. xii. 11.

^ω δ om. G. ^ε παντὸς ἤρχ.] προσήρχετο παντὸς E. ^ι τινα om. A.E.F.
 H.I. ^ε τε om. G. ^α προσπίπτων Veron. et Interpr. Haec τῶν κατὰ
 —προσπίπτων om. G. ^β ῆται pro αἰτεῖ A.B.D.E.F.H.I. Cat. ^ε παρὰ
 in marg. supplet H. Deinde scribit τῷ θεῷ. ^δ ὁ παρέχων] Sic A.D.E.F.
 H.I. Cat. καὶ ὁ παρέχων G. ὁ παρέχων καὶ Edd. ^ε πάντα γὰρ ταῦτα A.E.
 F.H.I. Cat. Statim φησὶν om. A.E.H.I. ^ε ἐν] τὸ ἐν G. et corr. B.
 = HΘIKON. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκειμένων ἀγα-
 θῶν τοῖς κατὰ θεὸν πολιτευομένοις. Veron.

την τιμὴν τὴν γενομένην εἰς αὐτοὺς, ¹αἱ γὰρ οὐκ ἐποίησε οἱ ἡμᾶς ὁ θεός; Φθαρτὸν τὸν κόσμον δι' ἡμᾶς, ἰάφθαρτον δι' ἡμᾶς· κακωθῆναι τοὺς προφῆτας συνεχώρησε ^κδι' ἡμᾶς, εἰς αἰχμαλωσίαν ἔπεμψε δι' ἡμᾶς, εἰς κάμινον ἀφῆκεν ἔμπεσεῖν, τὰ μυρία ὑπομείναι κακά. Καὶ προφῆτας δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ ἀποστόλους δι' ἡμᾶς τὸν μονογενῆ δι' ἡμᾶς ἐξέδωκε, τὸν διάβολον ^ωδι' ἡμᾶς κολάζει· ἐκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ· ὠνειδίσθη δι' ἡμᾶς. ²⁹ “Οἱ ὠνειδισμοὶ γὰρ, φησὶ, τῶν ὀνειδίζοντων σε ^εἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ.” Ἀλλ' ὁμῶς μετὰ τοσαῦτα ἀφισταμένους ἡμᾶς οὐκ ἀφίησιν, ἀλλὰ ^ρκαὶ παρακαλεῖ πάλιν, καὶ ἐτέρους παρασκευάζει παρακαλεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἡμῖν χαρίσῃται· ^θὅπερ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως γέγονε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος φησὶν, ³⁰ “Ἀφες με, καὶ ἐξαλείψω αὐτούς.” ἵνα αὐτὸν ἐμβάλλῃ εἰς τὴν ὑπὲρ ἐκείνων ἰκετηρίαν· καὶ νῦν τὸ αὐτὸ ποιεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ χάρισμα εὐχῆς ἐδίδου. “Ποιεῖ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς παρακλήσεως δεόμενος, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μὴ ἀπλῶς σωζόμενοι, φανυτέρω καταστῶμεν. Διὰ τοῦτο πολλάκις διὰ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸ δεῖνα ^σκαὶ τὸν δεινά φησιν αὐτοῖς καταλλάττεσθαι, τοῦτο αὐτὸν ^βκατασκευάζων πάλιν, ἵνα ^κκάν σχῆμα ἐπιτεθῇ τῇ καταλλαγῇ. Καίτοι μειζόνως ἂν αὐτὸς ἐφάνη φιλόανθρωπος, εἰ μὴ διὰ τὸ δεῖνα καὶ τὸν δεινά, ἀλλὰ δι' ἐαυτὸν ἔλεγεν αὐτοῖς ἰαφεῖναι τὴν ὀργήν. Ἀλλ' οὐχ οὕτω τοῦτο ἐσπούδακεν, ὥς τὸ τοῖς σωζομένοις μὴ γενέσθαι ῥαθυμίας ἀφορμὴν τὴν τῆς καταλλαγῆς ὑπόθεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἰερεμίᾳ ^ωἔλεγε, ³¹ “Μὴ ἀξίου περ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου.” οὐχὶ πάντας ^σαὐτὸν θέλων ἀξιοῦντα· πολὺ γὰρ ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· ἀλλ' ἐκείνους φοβῆσαι· ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφῆτης· ^γσυνιδὼν, οὐκ ἐπαύσατο ἀξιῶν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀποστήσας αὐτὸν θέλων, ^δἀλλ' ἐντρέψαι, ταῦτα ἔλεγεν, ἀκούσον τὴν φησὶν· “^εἩ οὐχ ὁρᾷς τί ^σαὐτοὶ ποιοῦσι;” Καὶ πρὸς τὴν πόλιν δὲ ὅταν λέγῃ· ³² “Ἐὰν ἀποπλύνῃ νῆτρω, ^σκαὶ πληθύνῃς σεαυτῇ

²⁹ Psal. lxxviii. 10.³⁰ Exod. xxxiii. 10.³¹ Jer. vii. 16, 17.³² Ibid. ii. 22.

^h γενομένην A.B.E.F.G.H.I. γενομένην Edd. ⁱ ἰάφθαρτον] καὶ ἀφθ. ἐποίησε Edd. καὶ om. A.B.D.E.F.G.H. ἐποίησε om. A.D.E.F.G.H. In I. verba ἀφθ. δι' ἡμᾶς exciderunt. Totum locum quomodo disponit G. vid. in Annot. ^κ δι' ἡμᾶς om. I. ^ω ἐμπέσειν] + δι' ἡμᾶς Edd. δι' ἡμᾶς om. D.E.F.H.I. ^ω δι' ἡμᾶς κολάζει] κατήγγησε B. ^ε ἐπέπεσαν F.H.I. ἐπέπεσον om. E. ^ο ὁμῶς] + καὶ D.E. ^ρ καὶ om. B. ^θ ὅπερ] + καὶ D.E. ^ι ποιεῖ pro ἐποίει A.D.E.F.H.I. ^κ καὶ τὸν δεινά om. G. Mox αὐτοῖς om. idem. ^λ κἂν pro καὶ G. Pro καὶ σχῆμα, quod edebatur, καύχημα est in A.B.D.E.F.H. ^ν ἀφίεναι E.F.H.I. τὴν ὀργὴν ἀφίεναι hoc ord. G. ^ω λέγει G. ^σ θέλων αὐτὸν in verso ord. A.E.F.H.I. ^ζ ἀλλ' ἐκείνους ἐντρέψαι F. sicut correxerat Bois. ^ζ οὕτοι H. ^σ καὶ πληθύνῃς] πληθύνεις G.

πoάν, κεκληλίδωσαι ἐναντίον ἡμῶν" οὐχ ἵνα εἰς ἀπόγνωσιν ἐκ-
 βάλη, λέγει, ἀλλ' ἵνα εἰς μετάνοιαν διαναστήσῃ. Ὡς περ γὰρ
 ἐπὶ τῶν Νινευϊτῶν ἀδιορίστως εἰπὼν τὴν ἀπόφασιν, καὶ μὴ
 ὑποτείνας χρυστὰς ἐλπίδας, μᾶλλον ἐφόβησε, καὶ εἰς μετάνοιαν
 ἤγαγεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, ἐκείνους τε διεγείρων, καὶ τὸν
 προφήτην αἰδεσιμώτερον κατασκευάζων, ἵνα καὶ οὕτως αὐτοῦ
 ἀκούσωσιν. Εἵτα ἐπειδὴ ἔμενον ἀνίατα νοσοῦντες, καὶ οὐδὲ τῶν ὁ
 ἄλλων ἀπενεχθέντων ἐσωφρονίσθησαν, τὸ μὲν πρῶτον παραινέι
 μένειν αὐτόθι· ὥς δὲ οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ' ἠτομόλουν εἰς Αἴ-
 γυπτον, τούτο μὲν συνεχώρησεν, αἰτεῖ δὲ παρ' αὐτῶν τὸ μὴ
 μετ' Αἰγύπτου καὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν αὐτομολῆσαι. Ὡς δὲ
 οὐδὲ τοῦτο ἐπέισθησαν, συμπέμπει τὸν προφήτην αὐτοῖς, ὥστε
 μὴ τέλεον ἐξοκεῖλαι λοιπόν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ οὐκ ἠκολού-
 θησαν αὐτῷ καλοῦντι, αὐτὸς αὐτοῖς ἔπεται λοιπὸν διορθούμενος,
 καὶ κωλύων προσωτέρω φέρεσθαι τῆς κακίας, καθάπερ πατήρ
 (122) φιλόστοργος παιδίῳ ὁ δυσχερῶς ἔχοντι πρὸς ἅπαντα, πανταχοῦ Ἐ
 συμπεριάγων καὶ παρακολουθῶν. Διὰ δὲ τοῦτο οὐκ εἰς Αἴ-
 γυπτον μόνον τὸν Ἱερεμίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς Βαβυλῶνα τὸν Ἰεζε-
 κιὴλ ἔπεμπε· οἱ δὲ οὐκ ἀντέλεγον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἐαυτῶν
 δεσπότην εἶδον σφόδρα αὐτοὺς φιλοῦντα, καὶ αὐτοὶ τοῦτο
 ποιοῦντες διετέλουν· ὥς περ ἂν εἴ τις υἱὸν ἄχρηστον δούλος ἐυ-
 γνώμων ἐλεήσει, τὸν πατέρα ὁρῶν ἀλγοῦντα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ
 κοπτόμενον. Τί γὰρ οὐκ ἔπασχον δι' αὐτούς; Ἐπρίζοντο,
 ἠλαύνοντο, ὠνειδίζοντο, ἠελιθάζοντο, μυρία ἔπασχον δεινά· καὶ
 μετὰ ταῦτα ἅπαντα, πρὸς αὐτοὺς ἔτρεχον πάλιν. Καὶ γὰρ
 ὁ Σαμουὴλ οὐκ ἐδιέλιπε πενθῶν τὸν Σαουλ, καίτοι χαλεπῶς 588
 ὑβρισθεὶς παρ' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀνήκεστα παθὼν· ἀλλ' ὅμως οὐ-
 δενὸς ἐκείνων ἐμέμνητο. Τῷ δὲ Ἰουδαίῳ δῆμῳ καὶ θρήνους
 γραπτῶς ὁ Ἱερεμίας συνέθηκε· καὶ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Περ-
 σῶν διδόντος αὐτῷ μετὰ ἀδείας οἰκεῖν καὶ ἐλευθερίας ἀπάσης
 ὅπου βούλοιο, προετίμησε τῆς οἴκου διατριβῆς τὴν τοῦ λαοῦ
 κακουχίαν καὶ τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ ταλαιπωρίαν. Οὕτω καὶ Μωϋ-
 σῆς τὰ βασιλεία καὶ τὴν ἐκεῖ διατριβὴν ἀφείξ, πρὸς τὰς ἐκείνων
 ἔδραμε συμφοράς. Καὶ Δανιὴλ δὲ εἴκοσιν ἐφεξῆς ἡμέρας ἄσιτος B

ὁ ἐμοῦ A.F.I. εἶπε vel εἶπεν A.F.I. ὁ δυσχερῶς] Sic G. δυσαρίστως
 A.E.F.H.I. δυσχερῶς καὶ δυσαρίστως B.D. Edebatur δυστυχῶς. εἰ παρα-
 κολουθῶν οἰκῶν. συμπεριακολουθῶν Edd. ἰ συγγνώμων G. εἰ τὸν π.
 ὁρῶν pro ὁρῶν τὸν π. A.B.D.E.G.H.I. ἡ ἐλιθάζοντο om. E.G. ἰ πάλιν
 ἔτρεχον inverso ord. A.D.E.F.H.I. ἡ διέλιπε pro διέλειπε D.E.F.G.
 ἰ καίτοι Edd. καίτοι B.E.F.G.H.I. ἡ τοὺς στρατηγοὺς . . διδόντας G.
 ἡ ὅποι B.G. ὁ τὴν]+μετὰ E. ἡ δὲ om. G. Statim εἴκοσιν ἐφεξῆς ἡμέρας
 A.B.E.F.H.I. ἐν εἴκοσιν ἐφεξῆς ἡμέραις D.G. ἐν εἴκοσιῇ ἡμέραις Edd.

ἔμεινεν, ἄγχων ἐαυτὸν τῇ βαρυτάτῃ νηστείᾳ, ἵνα τὸν θεὸν αὐτοῖς καταλλάξῃ· καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ἐν καμίνῳ ὄντες καὶ τοσοῦτ' πυρὶ, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετηρίαν ἀνέφερον. Οὐ γὰρ ὁ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἤλγουν τῶν σεσωσμένων· ἀλλ' ἐπειδὴ τότε μάλιστα φόντο παρρησίαν ἔχειν, διὰ τοῦτο ὑπὲρ αὐτῶν ἐδέοντο. Διὸ καὶ ἔλεγον, ³³ "Ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσειος προσδεχθεῖμεν." Διὰ τούτους καὶ Ἰησοῦς τὰ ἱμάτια διέρρηξε· διὰ τούτους καὶ Ἰεζεκιήλ ἐθρήνει καὶ ὠλοφύρετο κατακοπτομένους ὁρῶν· καὶ ὁ Ἱερεμίας ἔλεγεν, ³⁴ "Ἀφετέ με, πικρῶς κλαύσομαι." Καὶ πρὸ τούτου δέ, ^C ἐπειδὴ ἀξιώσαι ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν δεινῶν "παντελοῦς οὐκ ἐτόλμα, προθεσμίαν ἔζῃτει λέγων, "Ἐως πότε, κύριε;" Φιλόστοργον γὰρ ἅπαν τὸ τῶν ἀγίων γένος. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· ³⁵ "Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἄγιοι, σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην." ¹ Ὁρᾷς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ῥήματος, καὶ πῶς διηλεκῶς ἐλεήμονας ἡμᾶς βούλεται εἶναι; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ ἐλεήσατε ἀπλῶς, ἀλλ', "ἐνδύσασθε." ἵνα ὥσπερ τὸ ἱμάτιον αἰεὶ μεθ' ἡμῶν ἔστιν, οὕτω καὶ ^D ἡ ἐλεημοσύνη. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ, "σπλάγχχνα οἰκτιρμοῦ," ἵνα φυσικὴν μιμησώμεθα φιλοστοργίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς τὰναντία ποιοῦμεν· ^a κἂν προσέλθῃ τις αἰτῶν ὀβολὸν ἕνα, ὑβρίζομεν, λοιδοροῦμεν, ἐπιθέτην καλοῦμεν. Οὐ φρίττετε, ἄνθρωπε, καὶ ἐρυθριάς, ἐπιθέτην ὑπὲρ ἄρτου καλῶν; Εἰ δὲ καὶ ἐπίθεσιν ὁ τοιοῦτος ποιεῖ, διὰ τοῦτο καὶ ἐλεεῖσθαι ὁ δίκαιος, ὅτι οὕτως ὑπὸ λιμοῦ πιέζεται, ὡς τοιοῦτον ὑποδύναται προσωπεῖον. Καὶ τοῦτο ^h δὲ τῆς ἡμετέρας ὁμότητος ἔγκλημα. Ἐπειδὴ γὰρ εὐκόλως παρέχειν οὐκ ἀνεχόμεθα, μυρίας ἀναγκάζονται ἐπισοεῖν μηχανὰς, ὥστε ἡμῶν σοφίσασθαι ^E τὴν ἀπανθρωπίαν, καὶ τὴν τραχύτητα καταμαλάξαι. Ἄλλως δέ, εἰ ἡμῶν ἀργύριον ἦται καὶ χρυσίον, εἶχεν ἂν σοὶ τὰ τῆς ὑποψίας λόγον· εἰ δὲ ὑπὲρ ἀναγκαίας σοὶ τροφῆς προσέρχεται, τί φιλοσοφεῖς ἀκαίρως, καὶ ^k ἀκριβολογῇ περιττὰ, ἀρ-

33 Dan. iii. 39.

34 Esai. xxii. 4. vi. 11.

35 Col. iii. 12.

^a ἔμεινεν G. ^r βαρυτάτῃ] + ταύτῃ B. ^s δὲ om. G. ^t αὐτῶν E.H.
^v ὁ accessit ex A.B.D.E.G.H.I. Statim Ἰησαῖας (sic) G. ^w παντελῶς H.
 φανερώς B.D.E.G. Veron. et Interpp. ^x ζητεῖ E.F.H.I. ζητεῖ (sic) G.
^y τοῦ θεοῦ A.D.E.H.I. Mox οἰκτιρμοῦ pro οἰκτιρμῶν A.B.D. ^z ὅρα
 E.F.H.I. ^a ἡμᾶς om. H. ^b ἐλεεῖτε B. ^c οἰκτιρμοῦ A.B.D.E.F.H.
 οἰκτιρμῶν Edd. ^d κἂν] + μὲν A.D.E.F.H.I. ^e ἐπιθέτας B. ^f ὁ
 τοιοῦτος pro οὗτος A.B.D.E.F.G.I. ^g δίκαιος, ὅτι οὕτως . . πιέζεται δίκαιος,
 ὡς τοσοῦτον . . πιεζόμενον I. Ibidem ὑπὸ τοῦ λιμοῦ A.D.E.F.H. ^h δὲ ac-
 cessit ex B.D.E.F.H.I. ⁱ μὲν] + γὰρ B.D.G. ^k ἀκριβολογῇ (—γεί E.)
 A.B.D.E.F.G.I. Edebatur ἀκριβολογίαις.

γίαν ἐγκαλῶν καὶ ὄκνον; Εἰ γὰρ δεῖ ταῦτα λέγειν, οὐχ ἑτέροις, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιλέγειν δεῖ. "Οταν ἰγούν τῷ θεῷ προσῆς ἁμαρτημάτων αἰτῶν συγχώρησιν, τούτων ἀναμνήσθητι τῶν ῥημάτων, καὶ γνώσῃ ὅτι ¹δικαιότερον ταῦτα αὐτὸς ἀκούσῃ παρὰ τοῦ θεοῦ, ἢ ὁ πένης παρὰ σοῦ. 'Αλλ' ὅμως οὐδέποτε ²ταῦτα 589 πρὸς σέ εἶπεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα, οἷον, ἀπόστηθι· καὶ γὰρ ἐπιθέτης εἶ, εἰς μὲν ἐκκλησίαν ³εἰσιὼν συνεχῶς, καὶ νόμων ἀκούων τῶν ἐμῶν, ἐν δὲ Ῥάγορᾳ καὶ χρυσίον ⁴καὶ φιλίαν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ πάντα ἀπλῶς τῶν ἐμῶν προτιμῶν ἐπιταγμάτων· καὶ νῦν μὲν ταπεινὸς γίνῃ, μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ⁵ῥασιὸς καὶ ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος· ⁶ἀπαλλάγηθι τοίνυν ἐντεῦθεν, ⁷καὶ μηκέτι μοι πρόσθι. Ταῦτα γὰρ, καὶ ⁸τούτων πλείονα ἀκούειν ἡμεῖς ἄξιοι· ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε τοιοῦτον ⁹οὐδὲν ὠνεῖδισεν, ἀλλὰ ¹⁰καὶ μακροθυμεῖ, καὶ ¹¹τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληροῖ, καὶ πλείονα B ὧν αἰτοῦμεν δίδωσι.

(123) Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, λύσωμεν τὴν πενίαν τοῖς θεομένοις, καὶ ἐπιθεσιν ποιῶσι, μὴ ¹²ἀκριβολογώμεθα. Τοιαύτης γὰρ ¹³καὶ ἡμεῖς χρῆζομεν σωτηρίας τῆς μετὰ συγγνώμης, τῆς μετὰ φιλανθρωπίας, τῆς μετὰ ¹⁴ἐλέου πολλοῦ. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι, τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξεταζομένων ἀκριβῶς, ¹⁵σωθῆναι ποτε, ἀλλ' ἀνάγκη κολασθῆναι ¹⁶καὶ ἀπολέσθαι πάντως. Μὴ τοίνυν ¹⁷γινώμεθα ἐτέρων πικροὶ δικασταί, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ¹⁸ἀκριβεῖς ἀπαιτηθῶμεν εὐθύνας· καὶ γὰρ ἔχομεν ἁμαρτήματα συγγνώμης ¹⁹πάσης μερίζονα. Ὡστε ἐκείνους ²⁰μᾶλλον ἐλεῶμεν τοὺς ²¹τὰ C ἀσύγγνωστα ἁμαρτάνοντας, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοιοῦτον ²²ἑαυτοῖς προαποθώμεθα ἔλεον. Καίτοι ὅσα αὖ φιλοτιμησώμεθα, οὐδέποτε δυνήσόμεθα τοιαύτην εἰσενεγκεῖν φιλανθρωπίαν, ²³οἷας χρῆζομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ. Πῶς οὖν οὐκ

¹ οὖν E. Mox ἁμαρτιῶν G. ² δικαιότερος E. Statim αὐτὸς om. G. Tum ἀκούσαι D.E. ³ ταῦτα πρὸς σέ pro πρὸς σέ ταῦτα B.F.G.H.I. Statim εἶπεν ὁ θ. τὰ β. A.D.E.F.H.I. τὰ β. εἶπεν ὁ θ. G. εἶπε τὰ β. ὁ θ. Edd. ⁴ συνεχῶς εἰσιὼν hoc ord. A.D.E. ⁵ τῇ ἀγορᾷ Edd. τῇ om. A.D.E.F.G.H.I. ⁶ καὶ φ. καὶ ἐπ. A.D.E.F.H.I. καὶ ἐπ. καὶ φ. Edd. Mox τῶν ἐμῶν pr. pro pr. τῶν ἐμῶν iidem. ⁷ καὶ ῥασιὸς Edd. καὶ deest in omnibus. ⁸ ἀπαλλάγηθι pro ἀπὸ A.B.D.E.F.H.I. ⁹ καὶ om. H. μοι om. E. Statim πρόσθι I. ¹⁰ πλείονα τούτων hoc ord. A.E.F.I. Statim ἀκούειν ἡμεῖς om. B. ¹¹ οὐδὲν om. I. ¹² καὶ om. A.D.E.F.H.I. ¹³ τὰ παρ' ἑαυτοῦ—αἰτοῦμεν] τὰ αἰτούμενα I. ¹⁴ ἀκριβολογώμεθα A. ¹⁵ χρῆζομεν καὶ ἡμεῖς in verso ord. A.D.E.H.I. ¹⁶ ἐλεῶν pro ἐλέους A.D.E.F.G.I. ¹⁷ σωθῆναι] +τινα E. Mox ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη B. ¹⁸ καὶ ἀπολέσθαι om. G. Statim πάντως pro πάντες A.B.D.E.G.H.I. ¹⁹ γενώμεθα A.D.E.H.I. Mox πικροτατοί G. Veron. ²⁰ ἀκριβεῖς A.B.D.E.G.I. recepiunt a Montef. pro ἀκριβεῖς. ²¹ πάσης pro πάσης A.D.E.F.G.H.I. ²² μάλιστα A.E.F.H.I. ²³ τὰ om. A.D.E. ²⁴ ἐαυτοῖς om. G. ²⁵ οἷαν G.

ἀτοπον, ^α τοσοῦτων ὄντας ἐν χρεῖα αὐτοὺς, ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τοὺς ^β ἡμετέρους συνδούλους, καὶ καθ' ^γ ἑαυτῶν ἅπαντα πράττειν; Οὐ γὰρ οὕτως ἐκείνον ἀνάξιον ῥάποφαίνεις τῆς εὐεργεσίας τῆς σῆς, ὡς ^δ ἑαυτὸν τῆς τοῦ θεοῦ φιланθρωπίας. Ὁ γὰρ ^ε περὶ τὸν σύνδουλον ἀκριβολογούμενος πολλῶ μᾶλλον τὸν θεὸν ἔξει τοῦτο ποιοῦντα. Μὴ τοίνυν καθ' ^ς ἡμῶν φθεγ-
D γώμεθα, ἀλλὰ ^ζ κἂν δι' ἀργίαν, κἂν διὰ ῥαθυμίαν προσίωσιν, ἡμεῖς παρέχωμεν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλὰ διὰ ῥαθυμίαν ἀμαρτάνομεν, μᾶλλον δὲ ἅπαντα διὰ ^η ῥαθυμίαν, καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ δίκην ^θ εὐθὺς ἡμᾶς ὁ θεός, ἀλλὰ δίδωσι προθεσμίαν μετανοίας ἡμῖν, τρέφων καθ' ^ι ἐκάστην ἡμέραν, παιδεύων, διδάσκων, τὰ ἄλλα πάντα χορηγῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ζῆλώσωμεν ^κ αὐτοῦ τὸν ἔλεον τοῦτον. Καταλύσωμεν τοίνυν τὴν ὀμότητα ταύτην, ἐκβάλω-
E μεν τὴν θηριωδίαν, ἅτε ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ ἐτέρους εὐεργετοῦντες. Τούτοις μὲν γὰρ ἀργύριον ^λ διδόαμεν καὶ ἄρτον καὶ ἱμάτιον, ἡμῖν δὲ ^μ αὐτοῖς μεγίστην προαποτιθέμεθα δόξαν, καὶ ἦν οὐκ ἐνὶ παραστῆσαι λόγῳ. Τὰ γὰρ σώματα ἀφθαρτα ἀπολαβόντες, ^ν συνδοξαζόμεθα καὶ συμβασιλεύομεν τῷ Χριστῷ· τοῦτο ^ξ δὲ ἡλικὸν ἐστίν. ^ο ἐντεῦθεν εἰσόμεθα, μᾶλλον δὲ σαφῶς μὲν οὐδαμόθεν εἰσόμεθα νῦν· ὥστε δὲ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν ^π ἀναχθέντας μικρὰν γοῦν τινα αὐτοῦ λαβεῖν ἔννοιαν, ὡς ἂν οἶός τε ὦ, παραστῆσαι πειράσομαι τὸ εἰρημένον. Εἰπέ γάρ μοι, εἴ τις σε γεγηρακότα καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντα ^ρ ἀπηγγέλλετο ποιῆ-
σειν ἐξαίφνης νέον, καὶ εἰς αὐτὴν ^ς ἄξειν τῆς ἡλικίας τὴν ἀκμὴν, καὶ σφόδρα ἰσχυρὸν καὶ ὠραῖον ὑπὲρ ἅπαντας ^τ κατασκευάσειν,
590 καὶ ^θ βασιλείαν δώσειν τῆς γῆς ἀπασης ἐπὶ ἔτεσι χιλίοις, βασιλείαν εἰρήνην ἔχουσαν βαθυτάτην, τί οὐκ ἂν ὑπὲρ ταύτης ^ι εἴλου τῆς ὑποσχέσεως ποιῆσαι καὶ παθεῖν; Ἰδοὺ τοίνυν ὁ Χρι-
στός οὐχὶ ταῦτα, ^κ ἀλλὰ πολλῶ μείζονα τούτων ἐπαγγέλλεται.

^α τοσοῦτον E. Mox αὐτοὺς om. G. ^β ἡμετέρους om. G. ^γ ἑαυτῶν] ἐκάστην H. ^δ ἀποφαίνῃ H. ^ε παντὸν A.D.E.I. αὐτὸν H. ^ς περὶ τῶν συνδούλων B. ^ζ Sic omnes. κἂν διὰ ῥ. κἂν δι' ἰργίαν inverso ord. Edd. ^η ῥαθυμίαν] κακίαν E. ^θ εὐθὺς ἡμᾶς pro ἡμᾶς εὐθὺς A.D.E.F.G.H.I. ^ι αὐτοῦ om. B. ^κ διδομεν B.D.E.F.I. ^λ αὐτοῖς A.D.F.H.I. ^μ ἰσ. συνδοξασόμεθα Sav. marg. Ita clam ediderunt Mor. Ben. repugnantibus libris. Statim συμβασιλεύομεν B.D.E.F.H.I. συμβασιλεύσομεν Edd. συμβασιλεύσομεν καὶ συνδοξασώμεν inverso ord. G. ^ν δὲ accessit ex omnibus. ^ξ ἐντεῦθεν om. G. Mox νῦν om. idem. ^ο ἀχθέντας G. ^π ἀπηγγέλλετο B.G.I. Statim ποιῆσειν (ποιῆσαι H.) ἐξαίφνης pro ἐξ. ποιῆσειν A.B.E.F.G.H.I. ^ρ ἐξάγειν I. Mox τὴν ante ἀκμὴν assumptum ex A.B.E.F.G.H.I. ^ς κατασκευάσειν A.B. κατασκευάζειν Edd. ^τ βασιλεία G. Statim δούναι I. ^ι εἴλου τῆς ὑπ. pro τῆς ὑπ. εἴλου A.D.E.F.G.H.I. ὑποσχέσεως pro ὑποσχέσεως A.H.I. et ante corr. F. ^κ ἀλλά] + καὶ G. Statim μείζονα A.D.E.F.G.H.I. μείζω Veron. Sav.

^k Οὐ γὰρ ὅσον γήριος καὶ νεότητος ^l τὸ μέσον, τοσοῦτον φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας τὸ διάφορον· οὐδὲ ὅσον βασιλείας καὶ πενίας, τοσοῦτον τῆς ^m δόξης τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης, ἀλλ' ὅσον ὀνειράτων καὶ ἀληθείας. Μᾶλλον δὲ ⁿ οὐδὲν οὐδέπω εἴ-
ρηκα· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ λόγος ἱκανὸς παραστήσαι τὸ μέγεθος τῆς διαφορᾶς τῶν ἐσομένων πρὸς τὰ παρόντα· χρόνου δὲ ^o ἕνεκεν, οὐδὲ ἐννοῆσαι ὅπως ἐστὶ διαφορὰν. Πῶς γὰρ ἂν τις παραβάλῃ τοῖς παροῦσι ζωὴν ^p πέρας οὐκ ἔχουσαν; Τῆς δὲ εἰρήνης ^q τοσοῦτον τὸ μέσον ^r πρὸς τὴν παροῦσαν, ὅσον εἰρήνης καὶ πολέμου τὸ διάφορον· καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὅσον βάλου πηλίνης ὁ καθα-
ρὸς μαργαρίτης ἀμείνων· μᾶλλον δὲ ^s ὅσον ἂν εἴπῃ τις, οὐδὲν παραστήσαι δυνήσεται. Κἂν γὰρ τῷ τῆς ἀκτίνος παραβάλῃ φωτὶ τὸ κόλλος τῶν τότε σωμάτων, κἂν ἀστραπῇ ^t τῇ φανο-
τάτῃ, οὐδὲν οὐδέπω τῆς λαμπρότητος ^u ἐκείνης ἄξιον ἐρῶ. Ὑπὲρ ^w δὴ τούτων πόσα οὐκ ἄξιον προέσθαι καὶ χρήματα καὶ σώματα, μᾶλλον δὲ πόσας οὐκ ἄξιον προέσθαι ψυχὰς; Νῦν ^x δὲ εἰ μὲν τις σε εἰς βασιλεία ^y εἰσῆγε, καὶ πάντων παρόντων διαλεχθῆναί σοι παρεσκεύασε τὸν βασιλέα, καὶ ὁμοτράπεζον ^z αὐτῷ καὶ ὁμοδίαiton ἐποίει, πάντων ἂν ἔφῃς ^a σαυτὸν εἶναι μακαριώτερον· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν μέλλων ἀναβαίνειν, καὶ παρ' αὐτὸν ἐστάναι τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, καὶ ^b τοῖς ἀγγέλοις ἀντιλάμπειν, καὶ τῆς ^c ἀπορρήτου δόξης ἀπολαύειν ἐκείνης, ^d ἀμφιβάλλεις εἰ δεῖ προέσθαι χρήματα, δέον, εἰ καὶ τὴν ζωὴν ^e αὐτὴν ἀποδύσασθαι ἔδει, σκιρτᾶν καὶ ^f ἀγάλλεσθαι καὶ πτεροῦσθαι τῇ ἡδονῇ; Σὺ δὲ ἵνα μὲν ἀρχὴν λάβῃς τὴν παρέχουσαν σοι ^g κλοπῶν ἀφορμὰς· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι κέρδος τὸ
(124) τοιοῦτον ἐγὼ· καὶ τὰ ^h ὄντα ἐκβάλλεις, καὶ τὰ ἐτέρων δανεισάμενος, εἰ δέοι, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ὑποθέσθαι ⁱ οὐ κατοκνεῖς· τῆς δὲ βασιλείας τῶν οὐρανῶν προκειμένης, τῆς οὐδένα διάδοχον ἐχούσης ἀρχῆς, καὶ τοῦ θεοῦ κελεύοντος οὐ μέρος γυνίας γῆς, ἀλλ' ὁλόκληρον λαβεῖν τὸν οὐρανὸν, ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ, καὶ πρὸς χρήματα κέχνηας, καὶ οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι εἰ τὰ

^k οὐ pro οὐδὲ A.B.D.E.F.G.H. ^l τὸ om. A.B.E.F.H.I. ^m δόξης] + ἐκείνης G. Statim τῆς π. καὶ τῆς μ. A.B.D.E.F.H.I. τῆς μ. καὶ τῆς π. Edd.
ⁿ οὐδὲν om. F.I. ^o ἕνεκεν om. D.E. Mox ἐν. ὅπως ἐστὶ A.B.D.E.F.H.I. ἐν. ἐστὶν ὅπως G. ὅπως ἐστὶν ἐν. Edd. ^p πέρας omnes. τέλος Edd.
^q τοσοῦτον om. I. ^r πρὸς τὴν παροῦσαν om. A.D.H.I. invitis Interpp.
^s ὅσα E. Statim εἴπῃ pro εἴποι A.E.F.G.H.I. ^t τῇ om. G. φανώτα B.H.
^u ἐκείνης ἀξ. pro ἀξ. ἐκείνης omnes. ^w δὲ G.H. ^x δὲ pro μὲν A.B.D.E.
F.G.I. ^y εἰσῆγαγεν G. ἡγαγεν I. ^z Sic A.B.D.E.F.G.H. αὐτῷ (omissum ab I) post ἐποίει transp. Edd. ^a αὐτὸν (et om. εἶναι) G. ^b Sic omnes. ἀντλ. τοῖς α. inverso ord. Edd. ^c ἀρρήτου G. ^d Vid. Annot. ^e ἀγαλλιάσθαι G. ^f κλοπῆς I. ^g ὄντα] ἐτέρων I. Mox καὶ δανεισάμενος ἐτέρα εἰ δ. idem. ^h οὐκ ὀκνεῖς G.

Επρὸς ἡμᾶς τοῦ οὐρανοῦ ἰεκείνου μέρη οὕτω καλὰ καὶ τερπνὰ, ἡλίκα τὰ ἄνω, καὶ ὁ τοῦ οὐρανοῦ οὐρανός; Ἄλλ' ἐπειδὴ τέως ὁ σώματος ὀφθαλμοῖς ταῦτα ἰδεῖν οὐκ ἔνι, ἀναβηθὶ τῷ λογισμῷ, καὶ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τοῦτον στὰς, ἀνάβλεψον εἰς ἐκείνον τὸν ἄνωτέρω τοῦτου οὐρανὸν, εἰς τὸ ἕψος τὸ ἄπειρον, εἰς τὸ φῶς τὸ φρίκης γέμον, εἰς τοὺς τῶν ἀγγέλων δῆμον, εἰς τὰ στίφη τῶν ἀρχαγγέλων τὰ ἄπειρα, εἰς τὰς ἄλλας τὰς ἀσωμάτων δυνάμεις. Καὶ πάλιν ἐπιλαβοῦ τῆς παρ' ἡμῖν εἰκόνος καταβὰς ἄνωθεν, καὶ ὑπόγραψον ῥτὰ περὶ τὸν βασιλέα τὸν παρ' ἡμῖν, οἷον ἀνδρας χρυσοφοροῦντας, καὶ ζεύγη λευκῶν ἡμιόνων χρυσοφό⁹ 591 καλλωπιζομένων, καὶ ὀχήματα λιθοκόλλητα, καὶ στρωμνὴν χιονώδη, καὶ πέταλα τοῖς ὀχήμασι περισειόμενα, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματιζομένους σηρικοῖς, καὶ ἀσπίδας χρυσοῦς ἐχούσας ὀμφαλοὺς, καὶ τελαμῶνας ἐκ τούτων ἑπρὸς τὰς ἄνω ἄντυγας διὰ πολλῶν ἐκτεινομένης λίθων, καὶ ἵππους χρυσοφοροῦντας, καὶ χαλινοὺς χρυσοῦς. Ἄλλ' ὅταν τὸν βασιλέα ἴδωμεν, οὐδὲν τούτων λοιπὸν ὀρώμεν. Ἐκείνος γὰρ ἡμᾶς ἐπιστρέφει μόνος, καὶ τὰ πορφυρᾶ ἱμάτια, καὶ τὸ διάδημα, καὶ ἡ καθέδρα, καὶ ἡ περόνη, καὶ τὰ ὑποδήματα, ἡ πολλὴ τῆς ὄψεως Βλαμπηδών. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα συναγαγὼν ἀκριβῶς, ἀπὸ τούτων ἡ μεταθες πάλιν ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν λογισμὸν, καὶ τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς παραγίνεται. Οὐ γὰρ ζεύγη ἡμιόνων ὄψει τότε, οὐδὲ ὀχήματα χρυσοῦς, οὐδὲ δράκοντας καὶ ἀσπίδας, ἀλλ' ἡ πολλῆς γέμει φρίκης, καὶ τοσαύτην ἐμποιεῖ τὴν ἔκστασιν, ὥς καὶ αὐτὰς ἐκπλαγῆναι τὰς ἀσωμάτων δυνάμεις³⁶ "Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, φησί, σαλευθήσονται." Τότε γὰρ ἡ ἀνοίγεται μὲν ἅπας ὁ οὐρανός, καὶ τῶν ἀψίδων ἐκείνων ἀναπετάννυνται αἱ πύλαι, κάτεισι δὲ ὁ μονο- C γενὴς τοῦ θεοῦ παῖς, οὐκ εἰκοσιν, οὐδὲ ἑκατὸν ἀνθρώπων δο-

³⁶ Matth. xxiv. 29.

¹ ἐκείνου] τοῦτου G. ² ἄνω] ῥτὰ E.F.H.I. ἀνάστα corr. in marg. F. ³ ὁ τοῦ οὐρανοῦ οὐρανός] ὅπου ὁ νῦν G. ⁴ σωματικοῖς A.D.E.F.H.I. ⁵ τοῦτον om. G. Mox εἰς τὸ γέμον φρίκης φῶς idem. ⁶ στίφη] ἴσθη B.D.E.F.H.I. (sed hic in marg. πλήθη). ἴσθη G. ἴσθη etiam Veron. ⁷ τὰ om. H. Statim παρὰ B.H. ⁸ χρυσοῦς E.F.H.I. ⁹ χρυσοκόλλητα A.F.H.I. ¹⁰ Verba καὶ ἀσπίδας—ὀμφαλοὺς om. G. ¹¹ πρὸς τὰς (τὰ G.) ἄνω ἄντυγας] Sic B.D.G. πρὸς ἄντυγας A.E.F.H.I. πρὸς τὰς ἄντυγας ἄνω Edd. ¹² ἡ] καὶ ἡ G. ¹³ μετ. πάλιν μετ. πάλιν μετ. A.D.E.F.H.I. ¹⁴ λόγον G. ¹⁵ ἔκστασιν (ἐκστασιν H.) pro ἐκπληξιν omnes. ¹⁶ ὥς] ὥστε A.E.F.H.I. Statim ἐκπλαγῆναι pro καταπλ. A.B.D.E.F.G.I. ¹⁷ τῶν οὐρ. φ.] φ. τῶν οὐρ. A.E. F.H.I. ¹⁸ ἀνοίγεται B. Statim μὲν assumptum ex A.D.E.F.H.I. Deinde ἅπας ὁ οὐρ. A.D.F.H.I. πᾶς ὁ οὐρ. B.E.G. πᾶς οὐρ. Edd. ¹⁹ ὁ μονογ. τ. θ. pro ὁ τοῦ θ. μονογ. A.B.E.F.G.H.I. ²⁰ ἀνθρώπων B.D.G.

ρυφορούντων αὐτὸν, * ἀλλὰ χιλιάδων, † μυριάδων ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, ‡ τῶν Χερουβὶμ, τῶν Σεραφίμ, τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ πάντα ἔσται φόβου καὶ τρόμου μεστὰ, τῆς γῆς ἀναρρηγνυμένης, τῶν πῶποτε γενομένων ἀνθρώπων, ἐξ οὗ γέγονεν ὁ Ἀδὰμ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀπὸ γῆς ἀναβαινόντων τε καὶ ἀρπαζομένων ἀπάντων, αὐτοῦ μετὰ ἡ τοσαύτης φαινομένου δόξης, ὡς † καὶ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ ἅπαν κρύπτεσθαι φῶς ὑπὸ τῆς αὐγῆς ἐκείνης καταλαμπόμενον. Τίς παραστήσει λόγος τὴν μακαριότητα ἐκείνην, τὴν λαμπρότητα, τὴν δόξαν; Οἱμοὶ ψυχῇ· καὶ γὰρ δακρῦσαί μοι νῦν ἔπεισι καὶ στενάξαι μέγα, D ἐννοοῦντι † οἷων ἐξεπέσομεν ὑγαθῶν, οἷας † ἄλλοτριούμεθα μακαριότητος· καὶ γὰρ ἄλλοτριούμεθα· τό γε ἑμαυτοῦ λέγω τέως· εἰ μὴ τι ἢ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐργασώμεθα. Μὴ τοίνυν ἢ μοι λεγέτω τις γένεσθαι ἐνταῦθα· καὶ γὰρ ὁ ἀπάσης γένεσθαι χαλεπώτερον τὸ ταύτης ἐκπεσεῖν τῆς δόξης, † καὶ μυρίων κολάσεων χεῖρον τὸ τῆς λήξεως ἄλλοτριωθῆναι ἐκείνης. Ἀλλ' ὅμως ἔτι πρὸς τὰ παρόντα κεχήναμεν, καὶ οὐκ ἐννοοῦμεν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν, ὅς διὰ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα ἡμᾶς ἀφαιρεῖται, καὶ δίδωσι πλὸν ἵνα ἀρπάσῃ ἡ χρυσὸν, μᾶλλον δὲ ἵνα ἀρπάσῃ E τὸν οὐρανόν, καὶ δείκνυσσι σκιὰν ἵνα † ἐκβάλῃ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐν ὀνείρασι φαντάζει· τοῦτο γὰρ ὁ παρὼν πλούτος· ἵνα ἡμέρας γενομένης πάντων ἀποδείξῃ πενεστέρους.

Ταῦτ' οὖν ἐννόησαντες, ὁ ὃν γοῦν ποτε φύγωμεν τὸν δόλον, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μεταστῶμεν. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἡγνοήσαμεν τοῦ παρόντος βίου τὸ ἐπικύριον, τῶν πραγμάτων καθ' ἐκύστην ἡμέραν βοώντων σάλπιγγος λαμπρότερον τὴν παρούσαν εὐτέλειαν, τὸν γέλωτα, τὴν αἰσχύνην, τοὺς κινδύνους, τὰ βάρυθρα. Ποίαν ὃν ἔχομεν ἀπολογίαν, τὰ μὲν ἐπικίνδυνα καὶ αἰσχύνης γέμοντα μετὰ πολλῆς διώκοντες τῆς σπουδῆς, τὰ δὲ ἀσφαλῆ καὶ ἐνδόξους ἡμᾶς ποιοῦντα καὶ λαμπροὺς φεύ- 592 γοντες, καὶ ὅλους ἑαυτοὺς τῇ τῶν χρημάτων ἑκδιδόντες τυ- (125) ραννίδι; Καὶ γὰρ τυραννίδος ἀπάσης χαλεπωτέρα ἢ ὡς τούτων δουλεία· καὶ ἴσασιν ὅσοι αὐτῆς ἀπαλλαγῆναι κατηξιώθησαν. Ἴν' οὖν καὶ ὑμεῖς μάθητε τὴν καλὴν ταύτην ἐλευθερίαν, ὡς διαρρή-

* ἀλλὰ] + τί; I. † καὶ μυρ. Edd. καὶ om. A.F.G.I. ‡ τῶν X. τῶν Σ. τῶν ἄλλων om. G. ἡ τῆς τοσαύτης Edd. τῆς om. A.B.D.E.F.G.I. † Sic A.D.E.F.H.I. καὶ τὴν σ. καὶ τὸν ἥλιον Edd. ἢ οἷων πρὸ ποίαν A.D.E.F.H.I. ἢ ἀπαλλοτρ. A.F.H. Mox ἀπαλλοτρ. A. ἢ μέγα om. G. ἢ μοι om. I. ὁ πάσης A.E.F.H.I. Mox ταύτης πρὸ τοσαύτης omnes. P καὶ accessit ex omnibus. ἡ χρυσὸν B. † ἐκβάλῃ] + τῶν οὐρανῶν καὶ I. ὁ ὃν γοῦν ποτε om. G. ὃν om. A.F.H. ὡς διδόντες G. ὡς τούτων H. ὡς διαρρήξαντες A.D.E.I.

ξατε τὰ δεσμὰ, ἀποπηδήσατε τῆς παγίδος· καὶ μὴ κείσθω
 χρυσίον ὑμῖν ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ', ὃ μυρίων χρημάτων ἐστὶ
 τιμιώτερον, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία ἀντὶ χρυσίου. Αὕτη
 μὲν γὰρ παρρησίαν πρὸς τὸν θεὸν ὑμῖν δίδωσιν, ²ἐκεῖνο δὲ
 B πολλὴν ἡμῶν καταχέει τὴν αἰσχύνην, καὶ σφοδρὸν ^bποιεῖ πνεῖν
 τὸν διάβολον καθ' ἡμῶν. Τί τοίνυν καθοπλίζεις σου τὸν ἐ-
 χθρὸν, καὶ ^cἰσχυρότερον ποιεῖς; Ὅπλισον τὴν σεαυτοῦ δεξιάν
 κατ' ἐκείνου, καὶ τὸ κάλλος τῆς οἰκίας ἅπαν εἰς τὴν ψυχὴν
 εἰσάγαγε, καὶ τὸν πλοῦτον ἐν τῇ διανοίᾳ ἀπόθου ^dπάντα, καὶ
 τὸ χρυσίον ἀντὶ κιβωτίου καὶ ^eτῆς οἰκίας ὁ οὐρανὸς φυλαττέτω.
 καὶ πάντα ἡμεῖς ^fπεριβαλόμεθα τὰ ἡμέτερα· πολὺ γὰρ τῶν
 τοίχων βελτίους ἡμεῖς, καὶ τοῦ ἐδάφους σεμνότεροι. Τί τοίνυν
 ἡμᾶς αὐτοὺς ἀφέντες, εἰς ἐκεῖνα τὴν σπουδὴν ἅπασαν ^gκενοῦμεν,
 C ἅπερ ἀπρόντας οὐκ ἐνὶ λαβεῖν, πολλάκις δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα μέ-
 νοντας κατασχεῖν, παρὸν οὕτω πλουτεῖν, ὥς μὴ μόνον ἐνταῦθα,
 ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ φαίνεσθαι εὐπορωτάτους; Ὁ γὰρ καὶ τὰ χωρία
 καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ χρυσίον ἐπὶ τῆς ψυχῆς ^hπεριφέρων,
 ὅπουπερ ἂν φανῇ, μετὰ τοῦ πλοῦτου φαίνεται τούτου. Καὶ
 πῶς ἐν τούτῳ γενέσθαι, φησὶν; Ἐνι, καὶ μετὰ πλείονος εὐκο-
 λίας. Ἄν γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὰ μεταθῆς διὰ τῆς τῶν
 πενήτων χειρὸς, ἅπαντα εἰς τὴν ⁱσεαυτοῦ ψυχὴν μεταθήσεις·
 κἂν θάνατος ἐπέλθῃ λοιπὸν, οὐδεὶς ^kσε αὐτὰ ἀφαιρήσεται, ἀλλ'
 ἀπελευσὴ κακεῖ πλουτῶν. Τοιοῦτον εἶχεν ἡ Ταβιθα θησαυρόν·
 D διὰ τοῦτο ^lοὐχ ἡ οἰκία αὐτὴν ἐκήρυττεν, οὐδὲ οἱ τοίχοι, ^mοὐδὲ
 οἱ λίθοι, οὐδὲ οἱ κίονες, ἀλλὰ σώματα χερῶν ἐνδεδυμένα, καὶ
 δάκρυα ἐκχέόμενα, καὶ θάνατος δραπετεύων, καὶ ⁿζωὴ ἐπανιούσα.
 Τοιαύτας καὶ ἡμεῖς ἑαυτοῖς κατασκευάσωμεν ἀποθήκας, τοιαύτας
 οἰκοδομήσωμεν ^oἑαυτοῖς οἰκίας. Οὕτω καὶ τὸν θεὸν συνεργὸν
 ἔξομεν, καὶ αὐτοὶ ^pαὐτοῦ συνεργοὶ ἐσόμεθα. Αὐτὸς μὲν γὰρ
 ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε ^qτοὺς πενομένους, σὺ δὲ
 παραχθέντας καὶ γενομένους οὐκ ^rεἴσας διαφθάρῃαι τῷ λιμῷ
 καὶ τῇ λοιπῇ τάλαιπωρίᾳ, ^sθεραπεύων, διορθούμενος, ^tπαντα-

^r ἡμῖν om. G. post παρρησίαν transp. E. ² ἐκεῖνη A.F. ^a ἡμῖν E.G.I.
 receptum a Montef. Statim καταχεῖ A.H.I. ^b πνεῖν ποιεῖ inverso ord.
 A.E.F.I. πνεῖν om. G. ποιεῖ post διάβολον transp. H. ^c ἰσχυρὸν G.
^d πάντα pro ἅπαντα A.E.F.G.H.I. ^e τῆς assumtum ex B.D.E.F.G.H.I.
^f πε ζαλλ. H.I. ^g κενοῦμεν omnes, ut tacite edidit Montef. κινούμεν vulgo.
^h ἐν ἑρῶν G. φέρων H. ⁱ σεαυτοῦ pro σαντοῦ A.D.E.H.I. Haec ἅπαντα
 — ἐπαθήσεις desunt in G. ^k σου I. ^l οὐχ] οὐχὶ B.I. Mox ἐκήρυττεν
 D.E.F.G.I. ἀνεκήρυττεν Edd. ^m οὐδὲ οἱ λίθοι om. B.E. ⁿ [ζωή] ψυχῇ
 G. Statim ἐπανιούσα A.H.I. et ante corr. F. ^o ἑαυτοῖς om. D.E.F.H.I.
^p αὐτοῦ] ἑαυτοῖς G. ^q τοὺς] αὐτοὺς H. ^r εἴς A.F.H.I. ^s θερ. καὶ
 διορ. καὶ παντ. Edd. Prius καὶ om. A.E.F.H.I. posterius abest ab A.D.E.F.
 H.I. ^t πάντοθεν A.F. Statim ἀνεγείρων B.G.

χόθεν ἀνέχων τοῦ θεοῦ τὸν ναόν· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἴσον ἢ καὶ εἰς Ε
 ὠφελείας καὶ εἰς εὐδοξίας λόγον; Εἰ δὲ οὐδέπω ὡς σαφῶς κατέ-
 μαthes, πηλίκῳ σε ἐκόσμησε κόσμῳ, κελύσας διορθοῦν πενίαν,
 ἐκείνο λογιζοῦν πρὸς ἑαυτόν· εἴ σοι τοσαύτην ἔδωκεν ἐξουσίαν,
 ὥστε τὸν οὐρανὸν ἔδυνασθαι καταπίπτοντα ἀνορθοῦν, οὐκ ἂν
 τιμὴν ὕσφόδρα σε ὑπερβαίνουσιν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας; Ἰδοὺ
 τοίνυν μείζονός σε κατηξίωσε ἡνὶ τιμῇς. Ὁ γὰρ τῶν οὐρα-
 νῶν ἔστιν αὐτῷ τιμιώτερον, τοῦτό σοι διορθοῦν ἐπέτρεψεν.
 Ἀνθρώπου γὰρ οὐδὲν ἴσον τῶν ὀρωμένων τῷ θεῷ. Καὶ γὰρ
 καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν δι' ἐκείνον ἐποίησε· ἡ καὶ
 αὐτῷ μᾶλλον ἐνοικῶν εὐφραίνεται, ἢ τῷ οὐρανῷ. Ἀλλ' ὅμως
 ἡμεῖς καὶ ταῦτα εἰδότες, οὐδεμίαν τῶν τοῦ θεοῦ ναῶν ἐπιμέλειαν 593
 ποιούμεθα ἢ πρόνοιαν, ἀλλ' ἀφέντες αὐτοὺς ἡμελῆσθαι, ἑαυτοῖς
 λαμπρὰς καὶ μεγάλας κατασκευάζομεν οἰκίας. Διὰ τοῦτο
 ἔρημοι πάντων ἐσμεν ἁγαθῶν, καὶ τῶν σφόδρα πενήτων πτω-
 χότεροι, ὅτι ταύτας καλλωπίζομεν τὰς οἰκίας, ἃς οὐ δυνάμεθα
 λαβόντες ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν, ἀφέντες ἐκείνας, ἃς μεθ' ἡμῶν αὐ-
 τῶν ἁσυνμεταθίναί ἐστιν. Καὶ γὰρ διαλυθέντα τὰ σώματα τῶν
 πενήτων ἀναστήσεται πάντως· ἡ καὶ παραγαγὼν αὐτοὺς ἴποτε
 ὁ ταῦτα ἐπιτάξας θεὸς, ἐπαινέσεται τοὺς ἐπιμελησάμενους αὐ-
 τῶν, καὶ θαυμάσεται, ὅτι μέλλοντας αὐτοὺς καταπίπτειν ἡνὶ Β
 μὲν ὑπὸ λιμοῦ, ἡνὶ δὲ ὑπὸ γυμνότητος καὶ κρυμοῦ, παντὶ
 ἰδιωρθώσαντο τρόπῳ. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοσούτων ἡμῖν προ-
 κειμένων ἐπαίνων, μέλλομεν ἔτι, καὶ ἁναδυνόμεθα πρὸς τὴν καλὴν
 ταύτην ἐπιμέλειαν. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς οὐκ ἔχει ποῦ κατα-
 λῦσαι, ἀλλὰ περιέρχεται ξένος καὶ γυμνὸς καὶ πεινῶν· σὺ δὲ
 προάστεια καὶ λουτρά καὶ περιπάτους καὶ κυρίους κατασκευά-
 ζεις θαλάμους εἰκὴ καὶ μάτην, καὶ τῷ μὲν Χριστῷ οὐδὲ μικροῦ
 μεταδίδως ὀρόφου, κόραξι δὲ καὶ γυνφὶν ὑπερφᾶ καλλωπίζεις.
 Τί ταύτης χεῖρον γένοιτ' ἂν τῆς παραπληξίας; τί χαλεπώτερον
 (126) τῆς μανίας; καὶ γὰρ ὁ μανία ταῦτα ἐσχάτη, μᾶλλον δὲ, ὅπερ C

ἢ καὶ accessit ex A.D.E.F.H.I. εἰς ante εὐδοξίας assumptum ex iisdem. Pro
 εὐδοξίας, ἐπιδόξίας dant A.D.E. ὡς σαφῶς om. G. Mox ἡλίκῳ A.F.H.I.
 ἔδυνασθαι om. I. Mox ἀνορθοῦν pro διορθοῦν A.D.E.F.H.I. ὡς σφ. σε
 ὑπερβ.] σοι σφ. ὑπερβ. G. ἡνὶ om. B.D.E.I. ἔστιν αὐτῷ αὐτῶν
 ἐστὶ A.E.F.H.I. ἐστὶν αὐτῶν B. Infra ἴσον οὐδὲν pro οὐδὲν ἴσον P.H.I.
 ἡ καὶ ἐν αὐτῷ G. τῶν ἀγαθῶν Edd. τῶν om. B.D.E.F.G.H.I. ἁ συμ-
 μετατιθέναι A.E.F.I. Statim δεῖ pro ἐν I. ἡ καὶ γὰρ Edd. γὰρ om.
 A.B.D.E.F.H.I. τότε om. G. Mox ἐπιδείξας pro ἐπιτάξας idem.
 ἐπιμελησάμενους A.F.H.I. ἡ ὑπὸ om. I. ἰδιωρθώσαντο F.H. ἡ προ-
 κειμένων ἡμῖν in verso ord. A.D.F.H.I. ἁναδυνόμεν G. Sic omnes.
 ποῦ κ. οὐκ ἔχει hoc ord. Edd. ἡ τῶν μὲν Χριστὸν G. ὁ μανία . . ἐσχάτη]
 Sic A.E.F.G.H.I. μανίας . . ἐσχάτης Edd.

ἂν ρεῖπῃ τις, οὐδὲν ἄξιον ἐρεῖ. Ἄλλ' ὅμως, ἂν ἐθέλωμεν, δυνατὸν καίτοι χαλεπὴν οὖσαν τὴν νόσον ἀποκρούσασθαι, καὶ οὐ δυνατόν μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥᾶδιον, καὶ οὐδὲ ῥᾶδιον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πολλῶ ῥᾶον ταύτης ἀπαλλαγῆναι τῆς λύμης, ἢ τῶν σωματικῶν παθῶν, ὅσφ καὶ μέζων ὁ ἰατρός. Ἐπισπασώμεθα τοίνυν αὐτὸν, καὶ παρακαλέσωμεν συνεφάψασθαι, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνεισενέγκωμεν, προαίρεσιν λέγω καὶ προθυμίαν. Οὐδενὸς γὰρ ἐτέρου δεήσεται, ἢ ἄλλ' ἂν τούτων ἐπιλάβηται ἡ μόνον, D τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα εἰσοίσει. Εἰσενέγκωμεν τοίνυν τὰ παρ' αὐτῶν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα καθαρὰς ἀπολαύσωμεν υἱείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ IS.

E¹ Οἶδαμεν ἃ δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ ἃ εἰς ἀγαθόν.

ἘΝΤΑΥΘΑ ἃ μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς ἐν κινδύνοις ὄντας ἅπαν τοῦτο κεινηκέναι τὸ χωρίον· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρῶ πρὸ τούτων εἰρημένα. Καὶ γὰρ τὸ, “Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι,” καὶ τὸ τὴν κτίσιν ἅπασαν στενάζειν, καὶ τὸ λέγειν, ὅτι “Τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν,” ἃ καὶ, “Δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα,” ἃ καὶ τὸ, “Τί προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν” ἅπαντα ταῦτα πρὸς ἐκείνους εἰρηται. Παιδεύει γὰρ αὐτοὺς μὴ ἅπερ ἂν αὐτοὶ νομίσωσιν εἶναι συμφέροντα, ταῦτα 594 αἰρεῖσθαι πάντως, ἀλλ' ἅπερ ἂν τὸ πνεῦμα εὐποβάλη. Καὶ γὰρ πολλὰ αὐτοῖς δοκοῦντα λυσιτελεῖν, ἐστὶν ὅτε καὶ βλάβην ἤνεγκε πολλήν. Ἀνεσις ἡ γοῦν καὶ κινδύνων ἀπαλλαγὴ, καὶ τὸ ἐν ἀδείᾳ ζῆν, ἐδόκει συμφέρον εἶναι ἐκείνοις. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ἐκείνοις, ὅπου γε καὶ αὐτῷ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο οὕτως ἐδόξεν ἔχειν; Ἄλλ' ὅμως ἐμάνθανεν ὑστερον, ὅτι τὰ

¹ CAP. VIII. v. 28.

^p εἴπῃ solus G. Edebatur εἶποι. Cf. Var. Lect. ad pp. 457 B. 590 B. ^q καὶ οὐδὲ—ῥᾶον om. G. ^r αὐτὸν, καὶ π.] καὶ νῦν, αὐτὸν π. G. ^a ἡμῶν] αὐτῶν A.H.I. ^t καὶ om. G. ^v ἄλλ' ἂν—μόνον] ἄλλ' ἀντὶ τούτων G. ^w μόνον pro μόνων B.F.H.I. receptum a Montef. HOM. XVI. ^a δε] γάρ G. ^b εἰς τὸ ἀγαθόν A.B. Mosq. 8. ^c μοι om. A. ^d καὶ]+τὸ Edd. τὸ om. B.F.G.H.I. ^e καὶ]+ὅτι I. Mox προσευξόμεθα A.B.D.E.F. G.I. ^f ἂν om. G. Statim νομίζουσιν idem. ^g ὑποβάλλῃ H.I. ^h οὐν E.F.H.I. ⁱ δόξαν G.

ἐναντία τούτοις ταῦτά ἐστι τὰ συμφέροντα, καὶ μαθὼν ἔστεργεν. Ὁ γοῦν τρεῖς τὸν κύριον παρακαλέσας ὥστε ἀπαλλαγῆναι κινδύνων, ἐπειδὴ ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος, ²⁴ "Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου" ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ἐσκήρτα λοιπὸν B διωκόμενος, ὑβριζόμενος, τὰ ἀνήκεστα πάσχω. "Εὐδοκῶ γάρ, φησὶν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις." Διὸ καὶ ἔλεγε "Τὸ γὰρ τί ^k προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν" καὶ πᾶσι παρήγει τῷ πνεύματι τούτων παραχωρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σφόδρα ἡμῶν κηδεταί, καὶ τῷ θεῷ τοῦτό ἐστι τὸ ἰδοῦν. Διὰ πάντων τοίνυν ἀλείψας αὐτοὺς, ἐπάγει καὶ τὰ σήμερον εἰρημένα, λογισμὸν κινῶν ἱκανὸν αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι. "Οἶδαμεν γάρ, φησὶν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ ^m εἰς ἀγαθόν." "Ὅταν δὲ εἶπῃ, "πάντα," καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρὰ λέγει. Κἂν ⁿ γὰρ θλίψις, κἂν C πενία, κἂν δεσποτήρια, κἂν λιμοὶ, κἂν θάνατοι, κἂν ὅτιοῦν ὅτερον ἐπὶ, δυνατὸς ὁ θεὸς εἰς τὸναντίον ^p πάντα ταῦτα μεταβαλεῖν ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῆς ἀφάτου δυνάμεως ^q αὐτοῦ, τὸ τὰ δοκοῦντα εἶναι μοχθηρὰ κοῦφά τε ἡμῖν ποιεῖν, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τρέπειν βοήθειαν. Διόπερ οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν οὐκ ἐπέρχεται ^s τι δεινόν, ἀλλ' ὅτι, "συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν" τουτέστιν, ὅτι αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς κέχρηται εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλευομένων εὐδοκίμησιν· ὅπερ ^t πολλῶ μείζον ἐστὶ τοῦ κωλύσαι ἐπελθεῖν τὰ δεινὰ, ἢ καταλύσαι ^u ἐπελθόντα. D Τοῦτο ^v γοῦν καὶ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου πεποίηκεν. Οὔτε γὰρ ἐκώλυσε ^x ἔμπεσáιν εἰς αὐτὴν, οὔτε ἔμπεσόντων τῶν ἁγίων ^y ἐκείνων, τὴν φλόγα ἔσβεσεν, ^z ἀλλ' ἀφείς καίεσθαι, ^b δι' αὐτῆς ταύτης θαυμαστοτέρους εἰργάσατο. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ τοιαῦτα ἕτερα ἐθαυματούργησε διὰ πάντων. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι, φιλοσοφεῖν εἰδότες, δύνανται ^c φύσει πραγμάτων εἰς (127) τὸ ἐναντίον ἀποχρήσασθαι, καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντες τῶν ^d πλουτούντων εὐπορώτεροι φανῆναι, καὶ δι' ἀτιμίας λάμψαι· πολλῶ

² 2 Cor. xii. 9, 10.

^k προσευξώμεθα A. B. D. E. I. προσεύξασθαι G. ^l δοκοῦν]+τῷ θεῷ A. F. H. ^m εἰς τὸ δ. B. I. ⁿ γὰρ om. G. ^o ἕτερον om. F. H. Statim ἐπὶ B. G. I. ἐπεί Edd. ἐπελθῇ Cat. ^p πάντα ταῦτα μ. A. D. E. F. μ. πάντα ταῦτα G. ταῦτα π. μ. Edd. ^q αὐτοῦ om. G. ^r ὅτι om. A. G. H. ^s τι deerat ante Montef. Habent A. B. D. E. F. I. Cat. ^t ὅτι]+καὶ Edd. καὶ om. A. D. E. F. G. I. Cat. ^v πολλῶ B. D. E. F. G. Cat. πολλὸ Edd. ^w ἐλθόντα E. ^x γοῦν pro οὖν A. B. D. E. F. H. I. Statim καὶ ἐπὶ τῆς κομ. τῆς Βαβ. A. D. F. H. I. Deinde ἐποίησεν D. ^y ἔμπεσáιν εἰς αὐτὴν (nisi ἐπελθεῖν (?) εἰς αὐτὴν H.) omnes. Edebatur ἐπελθεῖν αὐτὴν ante Montef. ^z ἐκείνων om. G. ^a ἀλλ' ἀφείς omnes. ἀλλὰ καὶ ἀφείς Edd. ^b διὰ τῆς αὐτῆς θ. H. Statim θαυμασιωτέρους (i. ^c φύσεις A. G. I. Mox ἀποκρούσασθαι I. ^d πλουσίων I.

μᾶλλον ὁ θεὸς ἐπὶ τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν, καὶ ταῦτα καὶ ἐὰν
 Ε πολλῶ μείζονα ἐργάσεται. Ἐνὸς γὰρ δεῖ μόνου, τοῦ γνησίως
 αὐτὸν ἀγαπᾶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπεται. Ὡς περ σοὺν
 τούτους καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι βλαβερά ὠφελεί, οὕτω τοὺς οὐκ
 ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ τὰ ὠφελούντα βλάπτει. Τοῖς γοῦν
 Ἰουδαίοις καὶ σημείων ἐπίδειξις, καὶ διδασκαλίας φιλοσοφία,
 καὶ δογμάτων ὀρθότης ἐλυμαίνετο· καὶ δι' ἐκείνα μὲν δαιμο-
 νῶντα ἐκάλουν, διὰ δὲ ταῦτα ἀντίθεον ὑπὲρ δὲ τῶν σημείων καὶ
 ἰσχυροτέρως ἐπεχείρουν. Ὁ μὲντοι ληστής σταυρούμενος, προσ-
 ηλούμενος, λοιδορούμενος, μυρία πάσχων δεινὰ, οὐ μόνον οὐδὲν
 595 παρεβλάβη, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐκέρδανεν. Εἶδες
 πῶς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν; Εἰ-
 πὼν τοῖνυν τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθόν, καὶ σφόδρα τὴν ἀνθρω-
 πίνην ὑπερβαίνειον φύσιν, ἐπειδὴ πολλοῖς καὶ ἀπιστοῖς τοῦτο
 εἶναι ὁδοῶκε, ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐτὸ πιστοῦται, οὕτω
 λέγων· “Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι.” Σκόπει γὰρ, φη-
 σιν, εὐθέως ἀπὸ τῆς κλήσεως τὸ εἰρημένον. Διὰ τί γὰρ μὴ ἐξ
 ἀρχῆς πάντας ἐκάλεσεν, ἢ μὴδὲ αὐτὸν Παῦλον εὐθέως μετὰ τῶν
 ἄλλων; οὐ δοκεῖ ἡ ἀναβολὴ ἐπιζήμιος εἶναι; Ἀλλ' ὅμως ἐδεί-
 Β χθη διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι χρησίμως γέγονε. Πρόθεσιν δὲ
 ἐνταῦθ' αἶψα φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει ὀφείλει οὕτως ἐμελ-
 λον καὶ Ἕλληνας ἀντιλέγειν καὶ Ἰουδαίους. Εἰ γὰρ ἡ κλήσις
 ἤρκει μόνον, τίνος ἔνεκεν οὐ πάντες ἐσώθησαν; Διὰ τοῦτο φη-
 σιν, ὅτι οὐχ ἡ κλήσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις τῶν καλον-
 μένων τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο. Οὐ γὰρ ἡναγκασμένη γέγονεν
 ἡ κλήσις, οὐδὲ βεβιασμένη. Πάντες γοῦν ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ
 πάντες ὑπήκουσαν.

3 “Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης
 τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.” Εἶδες τιμῆς ὄγκον; Ὅπερ γὰρ ὁ μονογενὴς
 C ὁ υἱὸς φύσει, τοῦτο καὶ αὐτοὶ γενόμενοι κατὰ χάριν. Ἀλλ' ὅμως
 οὐκ ἠρέκεσθη ἡ τούτῳ τῷ εἰπεῖν, “συμμόρφους,” ἀλλὰ καὶ ἕτερον

3 τ. 29.

^ε τὰ om. G. Mox ἐργάσασθαι H.

^ε οὐν] + καὶ Edd. καὶ deest in omnibus.

^δ ὀρθ. ἐλυμαίνετο, καὶ διδ. φιλ. Nobiscum stant A.D.F.G.H.I. καὶ φιλοσοφίας

διδασκαλία G. ^ι ἀνελεῖν A.D.F.H.I. ἀναιρεῖν Edd. ^κ προσηλ. om. A.

λοιδορ. om. I. λοιδορ. προσηλ. inverso ord. D.E.H. ^ι εἰς τὸ α. B.

^μ τοῖνυν] γὰρ E. ^ν ὑπερβ. φύσιν pro φύσιν ὑπερβ. omnes. ^ο δοκεῖ G.

Veron. ^ρ αὐτῶν I. ^σ φησὶν accessit ex A.D.E.F.G.H.I. ^τ ἡ as-

sumtum ex A.B.D.E.F.H.I. Cat. Mox εὐθέως μ. τ. α. pro μ. τ. α. εὐθέως

omnes. ^υ οὐ (οὐ I.) δοκεῖ] Sic B.D.E.F.G.H.I. Cat. οὐ ἐδόκει Edd.

^φ ὅς F.H.I. ^ψ ταῦτα B.D.E.H.I. ^ω ἤκουσαν A.H.I. ^ξ ἦν om. G.

^η τούτῳ om. A.D.E.F.H.I. Cat.

προσέθηκεν· “Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον.” Καὶ οὐδὲ ἐν-
ταῦθα ἔσται, ἀλλὰ καὶ μετὰ ²τούτου πάλιν ἕτερον ἐπάγει,
λέγων· “Ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς” διὰ πάντων σαφῆ τὴν ³συγ-
γένειαν ἐπιδείξαι βουλόμενος. Ταῦτα ⁴δὲ πάντα περὶ τῆς
οἰκονομίας εἰρῆσθαι νόμιζε· κατὰ γὰρ τὴν θεότητα μονογενῆς.
Εἶδες ⁵πόσα ἡμῖν ἐχαρίσατο; Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε περὶ
τῶν μελλόντων. Καὶ γὰρ ⁶καὶ ἐτέρωθεν δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν
κηδεμονίαν, τῷ λέγειν ἄνωθεν αὐτὰ προτετυπῶσθαι οὕτως. D
“Ἀνθρώποι ⁷ἐμὲν γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὰς ὑπὲρ αὐτῶν
γνώμας λαμβάνουσι, τῷ ⁸δὲ θεῷ πάλαι ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἄνωθεν
πρὸς ⁹ἡμᾶς διέκειτο, φησὶν. ¹⁰“Ὅς δὲ προώρισε, τούτους καὶ
ἐκάλεσε” καὶ οὗς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ¹¹ἐδικαίωσε” διὰ τῆς τοῦ
λουτροῦ παλιγγενεσίας. “Ὅς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ¹²ἐδό-
ξασε” διὰ τῆς χάριτος, διὰ τῆς υἱοθεσίας. ¹³“Τί οὖν ἐροῦμεν
πρὸς ταῦτα;” ¹⁴Ὡς ἂν εἰ εἴποι, μὴ τοίνυν λέγε μοι λοιπὸν περὶ
τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρὰ πάντων ἐπιβουλῆς. Εἰ γὰρ καὶ
τοῖς μέλλουσί τινες διαπιστοῦσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἤδη γεγενη-
μένα ἀγαθὰ οὐδὲν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν· οἶον, τὴν ἄνωθεν τοῦ θεοῦ
πρὸς σέ φιλίαν, τὴν δικαίωσιν, τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ ¹⁵καὶ E
ταῦτά σοι διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπρῶν ἐχαρίσατο· καὶ
ὅπερ ἐνόμιζες ¹⁶αἰσχύνῃς εἶναι, τὸν σταυρὸν, τὰς μάστιγας, τὰ
δεσμὰ, ταῦτά ἐστιν ἃ τὴν οἰκουμένην κατῴρθωσεν ἅπασαν.
“Ὡς περ οὖν οἷς αὐτὸς ἔπαθε, καίτοι γε σκυθρωποὶς εἶναι· ὁδο-
κοῦσι, τοῖτοις εἰς ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἀπε-
χρήσατο πάσης· οὕτω καὶ Ἐν οἷς αὐτὸς ὑπομένεις ποιεῖν εἴωθεν,
εἰς δόξαν σου καὶ εὐδοκίμησιν τοῖς σοῖς ἀποχρώμενος πάθεσιν.
“Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ’ ἡμῶν;” Τίς γὰρ ¹⁷οὐ καθ’ ἡμῶν,
φησί; Καὶ γὰρ ἡ οἰκουμένη καθ’ ἡμῶν, καὶ τύραννοι καὶ δῆμοι
καὶ συγγενεῖς καὶ πολῖται. Ἄλλ’ ὅμως οὗτοι οἱ καθ’ ἡμῶν 596
(118) τοσοῦτον ἀπέχουσιν ἐπηρεάζειν ἡμῖν, ὅτι καὶ ἄκοντες στεφάνων

4 v. 30.

5 v. 31.

² τοῦτο G. Statim πάλιν om. A.E. ³ ἐγγένειαν A.D.E.F.H.I. Alterum
tuetur Cat. ⁴ δὲ πάντα om. G. ⁵ ὅσα B.E.G. ⁶ καὶ om. G. ⁷ ἐμὲν
accessit ex B.D.E.F.H.I. Cat. ⁸ δὲ om. G. ⁹ ἡμᾶς] + οὕτω B.D. Statim
edebatur διέκειτο. φησὶν οὖν, οὗς δέ. Sed οὖν deest in omnibus. ¹⁰ οὗς δὲ
—τούτους καὶ ἐδικαίωσε] Sic A.B.D.E.F.H. Nec aliter I. nisi quod pro
ἐκάλεσε bis habet ἐδικαίωσε, et vice versa ἐκάλεσε pro ἐδικαίωσε. In Editis
legitur cum uno Cod. G. οὗς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν. ¹¹ ἐδικαί-
ωσεν] + ἐδικαίωσε Edd. ἐδικαίωσε om. A.F.G.H.I. ¹² ἐδόξασεν] + ἐδόξασε
Edd. ἐδόξασε om. A.F.G.H.I. Statim διὰ τῶν χαρισμάτων B.G. Veron.
¹³ ὥς ἂν εἰ εἴποι] ὥσαντι τοῦτο λέγει D.E. εἰ, quod aberat, etiam invitis libris
receptimus. ¹⁴ καὶ accessit ex D.F.G.H.I. et corr. B. ¹⁵ αἰσχύνῃς
D.E.F.G.H.I. Cat. αἰσχύνῃ Edd. ¹⁶ δοκοῦσι τοῖτοις, ελευθ. κ. σ. τ. φ.
ἀπεχαρίσατο π. G. ¹⁷ ἐν] ἐφ’ A.F.H.I. Cat. ¹⁸ οὐ] ὁ G. ὁ (sic) H.

ἡμῖν αἴτιοι γίνονται, καὶ μυρίων ἀγαθῶν πρόξενοι, τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας τὰς ἐπιβουλὰς εἰς τὴν ἡμετέραν ὡς σωτηρίαν τρεπούσης καὶ δόξαν. Ὅρας πῶς οὐδεὶς καθ' ἡμῶν; Καὶ γὰρ τὸν Ἰωβ τοῦτο λαμπρότερον ἐποίησε, τὸ ὀπλισθῆναι κατ' αὐτοῦ τὸν διάβολον. Καὶ γὰρ καὶ φίλους κατ' αὐτοῦ, καὶ γυναῖκα κατ' αὐτοῦ, καὶ τραύματα καὶ οἰκέτας καὶ μυρία ἕτερα ὁ διάβολος ἐκίνησε μηχανήματα· καὶ οὐδὲν ὅλως κατ' αὐτοῦ γέγονε. Καὶ Βούπω τοῦτο αὐτῷ μέγα, καίτοι ὡς σφόδρα μέγα ὄν, ἀλλ' ὁ πολλῷ μείζον ἦν, ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα ἐξέβη. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ θεὸς ἦν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ δοκοῦντα εἶναι, ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα ὡς γίνετο. *Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέβη. Καὶ γὰρ καὶ Ἰοὶ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν καὶ οἱ ψευδάδελφοι, *καὶ ἄρχοντες καὶ δῆμοι, καὶ λιμοὶ καὶ *πενία, καὶ μυρία κατ' αὐτῶν ἦν· ὅλλ' οὐδὲν κατ' αὐτῶν. Τὰ γὰρ μάλιστα ποιήσαντα αὐτοὺς λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς, καὶ παρὰ θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις ὡς μεγάλους, ταῦτα ἐστίν. Ἐννόησον οὖν ἡλικὸν ἐφθέγγετο ῥῆμα ὁ Παῦλος περὶ τῶν πιστῶν καὶ ὡς ἀκριβῶς ἐσταυρωμένων, ὁ ὃ μὴδ' ὁ τὸ διάδημα περικείμενος δύναται ἂν ἔχειν. Κατὰ γὰρ ἐκείνου πολλοὶ *καὶ βάρβαροι καθοπλιζόμενοι, καὶ πολέμιοι ἐπιόντες, καὶ σωματοφύλακες ἐπιβουλεύοντες, καὶ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ πολλάκις ἐπανίσταμενοι συνεχῶς, καὶ ἕτερα μυρία· κατὰ δὲ τοῦ πιστοῦ καὶ τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις προσέχοντος ἀκριβῶς, οὐκ ἄνθρωπος, οὐ δαίμων, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἐστῆναι δυνήσεται. Ἄν τε γὰρ χρήματα ὡς ἀφέλῃς, μισθὸν αὐτῷ προεξένησας· ἂν τε κακῶς εἴπῃς, διὰ τῆς δυσφημίας λαμπρότερον ἐποίησας παρὰ τῷ θεῷ· ἂν τε Δεῖς λιμὸν ἐμβάλῃς, ὡς πλείων ἢ δόξα καὶ ὡς ἀντίδοσις· ἂν τε, ὁ πάντων ὡς δοκεῖ χαλεπώτερον εἶναι, θανάτῳ παραδῶς, μαρτυρίου στέφανον ἔπλεξας. Τί τοίνυν ὡς ἴσον τοῦ βίου τούτου γένοιτ' ἂν, ὅταν μὴδὲν κατ' αὐτοῦ ὡς γίνεσθαι δύνῃται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δοκοῦντες ἐπιβουλεύειν, τῶν ὡς ἐνεργετούντων οὐκ ἔλαττον

[†] σωτηρ. τρεπούσης κ. δ.] Hoc ord. A.B.D.E.I. τρεπούσης σωτηρ. κ. δ. F.G.H. Cat. σωτηρ. καὶ δ. τρεπούσης Edd. ὡς G. Veron. ὡς vulgo. [‡] αὐτὸ H. [§] σφόδρα accessit ex omnibus. ^{||} γίνετο pro ἐγένετο omnes. [¶] τοῦτο] + γὰρ H. [⋈] οἱ assumptum ex A.D.E.F.G.I. [⋈] καὶ οἱ ἀρχ. καὶ οἱ δ. Edd. οἱ utrobique om. A.D.E.F.G.H.I. [⋈] πενία A.E.F.G.H.I. πενία Edd. [⋈] ὅλλ' οὐδὲν pro καὶ οὐδὲν A.B.D.E.P.H.I. Verba ἦν καὶ οὐδὲν κατ' αὐτῶν om. G. suppleta a corr. [⋈] μεγάλους omnes. ἐπαινετοὺς Edd. [⋈] μὴδὲ ὁ A.D.E. [⋈] καὶ om. A.E.F.H.I. [⋈] Sic libri omnes. καὶ προσέχ. ἀκρ. τοῖς τ. θ. νόμοις hoc ord. Edd. [⋈] ἐστῆναι B.G. ἐστῆναι Veron. ἀντι-ἐστῆναι ceteri. [⋈] ἀφέλῃ F. [⋈] πλείων E.H. [⋈] ἢ om. I. [⋈] δοκεῖ χ. εἶναι omnes. χ. εἶναι δοκεῖ Edd. [⋈] τοῦ β. τοῦτον ἴσον inverso ord. A.D.G. [⋈] γίνεσθαι D.E.F.G.H. γινέσθαι Edd. [⋈] ἐνεργετούντων] + [αὐτῶν] Sav. Mor. et sine uncis Ben. αὐτῶν om. A.D.E.F.H.I. Mox αὐτῶν om. B.G. Veron.

αὐτὸν ὠφελῶσι; Διὰ τοῦτό φησιν· “Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, ἦ τίς καθ’ ἡμῶν.”

Εἶτα, οὐκ ἄρκεσθεις τοῖς εἰρημένοις, τὸ μέγιστον σημεῖον τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, καὶ ὃ συνεχῶς αἰεὶ περιστρέφει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τίθησι, τὴν σφαγὴν τοῦ παιδός. Οὐ γὰρ ἡ ἐδικαίωσε μόνον, φησὶ, καὶ ἐδόξασε, καὶ συμμόρφους ἐποίησε τῆς εἰκόνης ἐκείνης, ἀλλ’ οὐδὲ τοῦ παιδός ἐφείσατο διὰ σέ. Διὸ καὶ Ε ἐπήγαγε ἑλέγων· ⁶ “Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ’ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν ἡχαρίσεται;” Καὶ μεθ’ ὑπερβολῆς καὶ πολλῆς τῆς θερμότητος ταῖς λέξεσι κέχρηται, ἵνα ἐνδείξηται αὐτοῦ τὴν ἀγάπην. Πῶς οὖν ἡμᾶς προήσεται, ὑπὲρ ὧν τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ’ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν; Ἐννόησον γὰρ ὅσης ἀγαθότητος τὸ καὶ τοῦ ἰδίου υἱοῦ μὴ φείσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκδούνηναι, καὶ ὑπὲρ πάντων ἐκδούνηναι, καὶ ἐντελῶν καὶ ἀγνωμόνων καὶ ἐχθρῶν καὶ βλασφημῶν. “Πῶς οὖν οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;” Ὁ δὲ λέγει, Ἰτοιούτόν ἐστιν· εἰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἡχαρίσατο, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἡχαρίσατο, ἀλλὰ καὶ 597 σφαγῇ παρέδωκε, τί λοιπὸν περὶ τῶν ἄλλων ἀμφιβάλλεις, τὸν δεσπότην λαβῶν; τί διστάζεις περὶ τῶν κτημάτων, τὸν κύριον ἔχων; Ὁ γὰρ τὸ μείζον τοῖς ἐχθροῖς δεδοκώς, πῶς τὰ ἐλάττωνα οὐ δώσει τοῖς φίλοις; ⁷ “Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ;” Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οὐδὲν ἢ πίστις ὠφελεῖ, καὶ ἀπιστοῦντας τῇ ἀθρόᾳ μεταβολῇ. Καὶ ὅρα πῶς ταχέως αὐτοὺς ἐπεστόμισε ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐκλεξαμένου. Καὶ οὐκ εἶπε, τίς ἐγκαλέσει κατὰ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, οὐδὲ, κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ, “κατὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ θεοῦ” ἢ γὰρ ἐκλογὴ ἄρετης σημεῖόν ἐστιν. Εἰ γὰρ ἐπειδὴν πωλοδάμνης πώλους ἐκλέγεται ἐπιτηδεῖους πρὸς τὸν δρόμον, οὐδεὶς ἐπισκῆψαι δυνήσεται, ἀλλὰ καταγέλαστος γίνεται, κἂν ἐγκαλέσῃ τις· πολλῷ μᾶλλον ὅταν ὁ θεὸς ἐκλέγεται ψυχὰς, καταγέλαστοι οἱ ἐγκαλοῦντες. “Θεὸς ὁ δικαίων, ἦ τίς ὁ κατα-

6 v. 32.

7 v. 33.

8 v. 34.

⁶ τίς] + ὁ G. ⁷ ἐδικ. μόνον φ.] Sic A.D.E.F.H.I. Cat. φησιν ἐδικ. μόνον G. ἐδικ. φ. μόνον Edd. ⁸ λέγων om. B.G. ⁹ χαρίσεται bis F.H.I. ¹⁰ ταῖς om. G. Mox ἐνδείξ. αὐτοῦ pro αὐτοῦ ἐνδείξ. A.D.E.G.H.I. Cat. ¹¹ πάντων παρ. αὐτὸν pro παρ. αὐτὸν πάντων A.D.F.G.H.I. Cat. ¹² ὅσης omnes. πύσης Edd. ὅσης ἦν ἀγαθ. G. ¹³ πάντων G. Mox καὶ βλασφημῶν om. idem. ¹⁴ τοῦτο vel τοῦτ’ A.D.E.F.I. ¹⁵ ὑπὲρ F.I. Cat. ¹⁶ ὑπὲρ A.F.H.I. Cat. Mox τὸν κ. ἔχων om. G. ¹⁷ τὸ ἐλάττω A.E.F.H.I. ¹⁸ ἐνταῦθα] ταῦτα Cat. Post μεταβολὴν addunt ἀποδύεται D.E. ¹⁹ ἐπετίμησεν I. ²⁰ ἐκλέγεται A.¹¹ D.E.F.G.I. Ante Montef. edebatur ἐκλέγεται. Statim πρὸς τὸν δ. ἐπιτηδεῖους inverso ord. A.D.E.F.H. Cat. ²¹ ἐκλέγεται I.

κρίνων;” Οὐκ εἶπε, θεὸς ὁ ἀφείς ἀμαρτήματα, ἀλλ', ὁ πολλῶν (129)
 C μείζων ἦν, “θεὸς ὁ ἐδικαιῶν.” Ὅταν γὰρ ἡ τοῦ δικαστοῦ
 ψήφος δίκαιον ^h ἀποφάνῃ, καὶ δικαστοῦ τοιούτου, τίνος ἄξιος
 ὁ κατηγορῶν; Οὐκοῦν οὔτε τοὺς πειρασμοὺς φοβεῖσθαι δίκαιον
 ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ὁ θεός, καὶ ἐδήλωσεν ἐξ ὧν ἐποίησεν· οὔτε
 τὰς φλυαρίας τὰς Ἰουδαϊκάς· καὶ γὰρ ⁱ καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς καὶ
 ἐδικαίωσε, καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι ^k καὶ διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ
 παιδὸς ἐδικαίωσε. Τίς οὖν ἡμᾶς καταδικάσει, τοῦ θεοῦ στε-
 φανοῦντος, τοῦ Χριστοῦ δι' ἡμᾶς σφαγέντος, καὶ οὐ σφαγέντος
 μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα ἐντυγχάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν; “Χρι-
 στὸς ^l γὰρ, φησὶν, ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ ^m καὶ ἐγερθεὶς ἐκ
 D νεκρῶν, ⁿ ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὅς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ
 ἡμῶν.” Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀξίας φανείς, οὐ κατέλυσε
 τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ
^o ἔτι τὴν αὐτὴν ἀγάπην μένει διατηρῶν. ^p Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη
 τῇ σφαγῇ μόνον· ὅπερ μεγίστου μάλιστα ἐστὶ φίλτρου, τὸ μὴ
 μόνον τὰ εἰς αὐτὸν ἤκοντα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ὑπὲρ τούτου
 παρακαλεῖν. Τοῦτο γὰρ μόνον διὰ τοῦ ἐντυγχάνειν δηλῶσαι
 ἐβουλήθη, ^q ἀνθρωπικώτερον διαλεχθεὶς καὶ συγκαταβατικώ-
 τερον, ἵνα τὴν ἀγάπην ἐνδείξηται· ἐπεὶ καὶ τὸ, “οὐκ ἐφεί-
 σατο,” εἰάν μὴ ^r μετὰ ταύτης ἐκλάβωμεν τῆς ἐννοίας, πολλὰ τὰ
 E ἄτοπα ἔψεται. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν, ὁ κατασκευά-
 σαι βούλεται, πρότερον εἰπὼν, ὅτι “ἐστὶν ἐν δεξιᾷ,” τότε ἐπὶ-
 γαγεῖ, ^s ὅτι “ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν,” ^t ὅτε τὴν ὁμοτιμίαν ἐδείξε
 καὶ τὴν ἰσότητά, ἵνα λοιπὸν τὸ ἐντυγχάνειν ^v μὴ ἐλαττώσεως,
 ἀλλ' ^w ἀγάπης φαίνεται μόνῃς ὄν. Ὁ γὰρ ^x αὐτοζῶν ὧν καὶ
 πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς αὐτῆς τῷ
 πατρὶ καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ ζῶσποιῶν, ^y καὶ τὰ ἄλλα πάντα
 ποιῶν, πῶς ἂν ἐντενύξῃς ἐδεήθη εἰς τὸ ὠφελῆσαι ἡμᾶς; Ὁ ἀπε-
 γνωσμένους καὶ καταδεδικασμένους ἐξ οἰκείας ἐξουσίας καὶ τῆς
 καταδικῆς ἐκείνης ἀπαλλάξας, καὶ δικαίους καὶ υἱοὺς ποιήσας, καὶ
 πρὸς τὰς ἀνωτάτω τιμὰς ^z ἀγαγὼν, καὶ τὰ μηδέποτε ἐλπισθέντα
 εἰς ἔργον ἀγαγὼν, πῶς ἂν μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα, καὶ τὴν
 598 φύσιν τὴν ἡμετέραν ^a δεῖξαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, πρὸς

^κ δικαίων] + τίς ὁ κατακρίνων; I. ^h ἀποφαίνῃ G. ⁱ καὶ om. A.I.
^k καὶ accessit ex omnibus. ^l γὰρ assumptum ex omnibus. Χριστὸς Ἰησοῦς
 γὰρ, φησὶν G. ^m καὶ om. G. Statim ἐκ νεκρῶν om. F.H.I. ⁿ ὅς] + καὶ
 A.D.E.F.H.I. Mosq. ^o ἔτι om. A.F.H.I. ^p οὐδὲ pro οὐ A.B.D.
 E.F.G.H. Cat. ^q ἀνθρωπικώτερον A.E.F.H.I. Cat. ἀνθρώπων G. ἀνθρω-
 πικώτερον Edd. ^r μετ' αὐτῆς A.F.H.I. μετὰ τοιαύτης D.E. ^s ὅτι] + καὶ
 I. ^t ὅτε pro ὅτι D.E.F.G.H.I. Cat. ^v μὴ pro οὐκ A.B.D.E.F.G.H. Cat.
^w ἀγαπήσας B.D.G. Veron. Mox ὡν om. G. ^x αὐτοζῶν] Sic D. Cat.
 αὐτὸς ζῶν vulgo. ^y καί—ποιῶν om. G. ^z ἀγαγὼν G. καλίσας D.E.
^a δείξας F.H.

τὰ εὐκολώτερα ἐντυχίας ἐδεῖτο; Ὅρᾳς πῶς πανταχόθεν δείκνυται, ὅτι τὸ ἐντυχᾶναι δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηκεν, ἀλλ' ἵνα τὸ θερμὸν καὶ ἀκμάζον τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ἐνδείξηται; Ἐπεὶ καὶ ὁ πατὴρ φαίνεται παρακαλὼν ἀνθρώπους καταλλαγῆναι αὐτῷ. ⁹ “Ὑπὲρ ^αΧριστοῦ γὰρ πρεσβευόμεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν.” Ἄλλ' ὅμως καὶ θεοῦ παρακαλοῦντος, καὶ ἀνθρώπων ^δὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβευομένων ^επρὸς ἀνθρώπους, οὐδὲν ἰσχυρὸν ἐννοοῦμεν ἐντεύθεν τῆς ἀξίας ἐκείνης, ἀλλ' ἐν μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπάντων συλλέγομεν, τὴν τῆς ἀγάπης ἐπίτασιν. Τοῦτο ^εδὴ καὶ ἐνταῦθα ποιοῦμεν. Εἰ τοίνυν καὶ τὸ Β πνεῦμα ^ηἐντυχᾶναι στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἐντυχᾶναι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο διὰ σέ, καὶ ^κἐξέλεξάτο σε καὶ ἐδικαίωσε, τί λοιπὸν δέδοικας; τί ^λδὲ τρέμεις, τοσαύτης ἀπολαύων ἀγάπης, καὶ τοσαύτης κηδεμονίας; Διὰ δὲ τοῦτο, δείξας πολλὴν τὴν ἄνωθεν πρόνοιαν, μετὰ παρησίας ^μλοιπὸν ἐπάγει τὰ ἐξῆς, καὶ οὐ λέγει, ὅτι ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς οὕτως αὐτὸν ἀγαπᾶν, ἀλλ', ὥσπερ ἔνθους γενόμενος ^νὑπὸ τῆς ἀφάτου ^οταύτης προνοίας, φησί· ¹⁰ “Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;” Καὶ οὐκ C εἶπε, Ἦτοῦ θεοῦ οὕτως ἀδιαφοροῦν αὐτῷ καὶ Χριστὸν καὶ θεὸν ὀνομάζειν. “Θλίψεις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;” Ὅρα τοῦ μακαρίου Παύλου σύνεσιν. Οὐ γὰρ εἶπε ταῦτα οἷς καθ' ἡμέραν ἀλίσκομεθα, χρημάτων ἔρωτα καὶ δόξης ἐπιθυμίαν καὶ ὀργῆς τυραννίδα, ἀλλὰ ⁹ πολλῷ τούτων ἐστὶ τυραννικώτερα, καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἱκανὰ βιάσασθαι, καὶ διανοίας στερερότητα ἀναμοχλεῦσαι πολ- λάκις καὶ ἀκόντων ἡμῶν, ταῦτα τίθησι, θλίψεις καὶ στενοχωρίας. Εἰ γὰρ καὶ εὐαρίθμητα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μυρίους ἔχει πειρασμῶν ὁρμαθοῦς ἐκάστη λέξις. Ὅταν γὰρ εἴπῃ θλίψιν, D (130) καὶ δεσμωτήρια λέγει, καὶ δεσμὰ, καὶ συκοφαντίας, ¹καὶ ἐξο-

9 2 Cor. v. 20.

10 v. 35.

^δ ἐπιδείξεται A.B.E.F.G.I. Vulgatum tuetur Cat. ^ε Χριστοῦ γὰρ pro γὰρ Χριστοῦ A.D.E.F.H.I. Cat. ^δ ὑπὲρ] ὑπὸ Veron. Sav. Mor. 10. ὑπὲρ Sav. marg. ὑπὲρ est in nostris omnibus et Cat. ^ε πρὸς ἀνθ.] καὶ πρὸς ἀνθ. A.H.I. πρὸς τὸν πατέρα G. Verba desunt in Cat. ^ζ ἔξιον H. ^η δὴ A.B.D.E.F.G.H. Cat. δὲ Veron. Sav. Mor. ^η ἐντυχ. B.D.E.G. Cat. ὑπερεντυχ. Edd. ^ι Χριστὸς] + καὶ B.D. Mox ὑπερεντυχ. A.F.H. Cat. Verba καὶ ὁ Χριστὸς—ὑπὲρ ἡμῶν οὐ. G. ^κ ἐδέξατο G. ^λ δὲ om. H. ^μ ἐπάγει λοιπὸν in verso ord. A.D.E.F.H.I. ^ν ὑπὸ A.B.D.E.F.I. Cat. ἀπὸ H. Ante Montef. edebatur ὑπὲρ. ^ο ταύτης πρ.] πρ. ταύτης G. προνοίας, ταῦτα I. ^π τοῦ] ἀπὸ τοῦ I. Haec καὶ οὐκ εἶπε—ὀνομάζειν desunt in G. ^ρ ἄ om. E.H. ^σ καὶ ταλαιπωρίας καὶ τὰς ἄλλας ἐξορίας ἀπάσας A.H.I. Cat. καὶ ἐξορίας καὶ ἐπιτηρείας καὶ τὰς ἄλλ. ταλαιπ. ἀπ. D.

ρίαις, καὶ τὰς ἄλλας τλαιπωρίας ἀπάσας, ἐν ῥήματι πέλαγος κινδύνων διατρέχων ὁ ἄπειρον, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ ἐν ἀνθρώποις θεινὰ διὰ μιᾶς ἡμῖν ἐμφαίνων λέξεως. Ἀλλ' ὅμως πάντων αὐτῶν κατατολμᾷ. Διὸ καὶ κατὰ ἐρώτησιν αὐτὰ προάγει, ὡς ἀναντίρρητον ὄν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγαπηθέντα, καὶ τοσαύτης ὑπολαύσαντα προνοίας, οὐδὲν ἐστὶν ὃ διαστῆσαι δυνήσεται.

Ε Εἴτα, ἵνα μὴ δόξη ταῦτα ἐγκαταλείψεως εἶναι, καὶ τὸν προφήτην ἐπάγει προαναφωνοῦντα αὐτὰ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, καὶ λέγοντα. ¹¹ «Ὅτι ἔνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς» τούτέστι, πᾶσιν ἐσμεν προκείμενοι εἰς τὸ πάσχειν κακῶς. Ἀλλ' ὅμως πρὸς τοὺς τοσοῦτους καὶ τηλικούτους κινδύνους, καὶ τὰς καινὰς ταύτας τραγωδίας, ἀρκοῦσα παράκλησις ἢ τῶν ἀγῶνων ἡμῖν ὑπόθεσις δέδοται· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκοῦσα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείων. Οὐ γὰρ δι' ἀνθρώπους οὐδὲ δι' ἄλλο τι βιωτικὸν ταῦτα πάσχομεν, ἀλλὰ διὰ τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, φησὶν. Οὐ τούτῳ δὲ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ πάλιν ἀνέδρασε ⁵⁹⁹ στεφάνῳ ποικίλῳ καὶ πολυειδεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνθρώπους οὕτως οὐκ ἐνῆν μυρίους ὑπομεῖναι θανάτους, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν ταύτη τὰ βραβεῖα ἡλάττωται. Καὶ γὰρ τῇ φύσει κεκληρωμένον ἢ τὸ μόνον ἅπαξ ἀποθανεῖν, τῇ προαιρέσει τὸ καθ' ἡμέραν τοῦτο πάσχειν, εἰ βουλευθῆμεν, δέδωκεν ὁ θεός. Ὅθεν δῆλον, ὅτι τοσοῦτους ἀπελευσόμεθα ἔχοντες στεφάνους, ὅσας ἂν βιώσωμεν ἡμέρας· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλείους· ἐστὶ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἅπαξ καὶ οἷς καὶ πολλάκις ἀποθανεῖν. Ὁ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος καὶ αἰ, αἰ τὸν μισθὸν ἀπρητισμένον λαμβάνει. Τοῦτο ἰγούν καὶ ὁ προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν, «ὅλην τὴν **Β** ἡμέραν.» Διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος αὐτὸν ἐπεισήγαγε, μεζόνως αὐτοὺς διεγείρων. Εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ, φησὶ, καὶ γῇ τὸ ἔπαθλον τῶν πόνων ἔχοντες, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τῷ παρόντι συγκαταλυόμενα βίῳ, οὕτω τῆς παρουσίας ὑπερεῶρων ζωῆς, καὶ

¹¹ v. 36.

¹ ἀπείρων I. ² αὐτῶν om. I. ³ αὐτὰ B.D.E.F.G.H. Cat. αὐτὸ Edd. ⁴ αὐτὰ pro ταῦτα D.E.F.G.H.I. Cat. ⁵ καὶ om. H. ⁶ ἔνεκα G. Post h. v. deest folium in E. qui rursus incipit Πείσισμαι γὰρ p. 600 B. ⁷ κινδύνους] πολέμους B.D.F.H.I. ⁸ ἀγαθῶν I. Veron. Statim ὑπόθεσις ἡμῖν pro ἡμῖν ὑπόθ. B.D.F.H.I. Cat. ὑπόθεσις om. A. ⁹ δέδοται B.D.H. ¹⁰ πλείων F.H. Veron. ¹¹ βασ. φησὶν pro φησὶ βασ. omnes. ¹² ἀνέδρασε] ἐδήλωσε A.F.H.I. Statim ποικίλῳ om. G. ¹³ ταῦτα H. ταύτῃ om. F. ¹⁴ βουλευθῆ G. Statim δέδωκεν H. ¹⁵ γὰρ] μὲν γὰρ G. Mox καὶ οἷς om. A. ¹⁶ ὁ γὰρ—λαμβάνει] ὅταν αὖν πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος εἰ, μισθὸν ἢπ λαμβάνει G. ¹⁷ αἰ accedat ex A.D.H.I. Cat. ¹⁸ αὖν A.D.F.H.I. ¹⁹ πεισήγαγε]—λέγων καὶ I. ²⁰ τὸ assumptum ex A.D.F.I. Cat.

τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κινδύνων, τίνα ἂν ὁ σχοίημεν συγγνώμην ἡμεῖς, Ὡς μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἄνω καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ καταμαλακίζόμενοι, καὶ μηδὲ πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον φθάνοντες ἑκείνοις; Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τῷ δὲ συνειδῶτι αὐτὸ καταλιπὼν τῶν ἀκρατῶν, τῇ μαρτυρίᾳ ἀρκεῖται μόνῃ. Καὶ ἐτέρως δὲ αὐτοὺς προτρέπει. "Ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, ὅτι ἀπλῶς ταῦτα φιλοσοφεῖ πρὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων, ἐπήγαγεν· "Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς," τοὺς καθημερινοὺς τῶν ἀποστόλων θανάτους λέγων. Εἰδες ἀνδρείαν καὶ ἐπιείκειαν; "Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, οὐκ ἂν θίσταται σφαττόμενα, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἡ ἀσθένεια καὶ μετὰ ἑτοσαῦτα τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν ἐδεδοίκει, ὅρα πῶς πάλιν ἀνίστησι τὸν ἀκρατὴν, καὶ ὑψήλῳ ποιεῖ καὶ γαῦρον, εἰπὼν, ¹² "Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν D ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς." Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστίν, οὐχ ὅτι νικῶμεν μόνον, ἀλλ' ὅτι ^ω καὶ δι' ὧν ἐπιβουλεύομεθα νικῶμεν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς νικῶμεν, ἀλλ', "ὑπερνικῶμεν," τουτέστι, μετὰ εὐκολίας ἀπάσης, ^κ χωρὶς ἰδρώτων καὶ πόνων. Οὐ γὰρ πράγματα ὑπομένοντες, ἀλλὰ τὴν γνώμην παρασκευάζοντες μόνον, οὕτω πανταχοῦ τὰ τρόπαια ὑκατὰ τῶν ἐχθρῶν ἰσθῶμεν. Καὶ μάλα εἰκότως· θεὸς γάρ ἐστιν ἡμῖν ὁ συναγωνιζόμενος. Μὴ τοίνυν ἀπιστήσης, εἰ μαστιζόμενοι τῶν μαστιζόντων περιγινόμεθα, εἰ ἐλαινόμενοι τῶν διωκόντων κρατοῦμεν, εἰ ἀποθνήσκοντες τοὺς ζῶντας τρεπόμεθα. E "Ὅταν γὰρ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην θῆς, οὐδὲν τὸ κωλύον τὰ θαυμαστὰ ταῦτα ἐκβῆναι, καὶ παράδοξα, καὶ τὴν ἐκ περιουσίας λάμψαι νίκην. ² Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἐνίκων, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος, καὶ ὥστε μαθεῖν, ὅτι οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἦν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄμαχον δύναμιν ἐκείνην. "Ὅρα γοῦν τοὺς Ἰουδαίους ἐν μέσῳ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ ³ διαπορούντας, καὶ λέγοντας, ¹³ "Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;" Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτο

12 v. 37.

13 Act. iv. 16.

ὁ σχοίημεν A.D.F.H.I. Cat. ἔχοιμεν B.G. ἔχωμεν soloecce Edd. ⁹ μετὰ τὸν] οἱ τὸν G. Idem pro καταμαλακίζόμενοι dat προσδοκῶντες μαλακίζόμενοι.
⁹ ἐκείνοις B.D.F.G.H.I. Cat. ἐκείνους A. ἐκείνων Edd. ¹ τῇ om. B.
² ἀνθίσταται F.G. ⁴ τοσαῦτα τὸ] τοσούτων G. ⁵ ὅτι] +νιν Edd. νιν om. B.D.F.H. Cat. ⁶ καὶ om. B.G. ⁷ χωρὶς] +δὲ H. ⁸ κατὰ τῶν (τῶν om. G.) ἐχθ. ἰσθῶμεν] Sic A.F.G.H.I. Cat. ἰσθῶμεν κατὰ τ. ε. Edd.
² οὐδέ] οὐ B. ³ ἀπορούντας A.D.F.H.I.

ἐστίν, ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς, καὶ ὑπευθύνους ἔχοντες, καὶ δε-
 600 σμοῦντες καὶ κόπτοντες, ἠπόρουν καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ἦσαν, δι' (131)
 αὐτῶν τούτων ἡττώμενοι, δι' ὧν προσεδόκων νικᾶν. Καὶ οὔτε
 ὁ τύραννος, οὔτε δημοί, οὔτε δαιμόνων φάλαγγες, οὔτε αὐτὸς ὁ
 διάβολος περιγενέσθαι αὐτῶν ἴσχυσεν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς ἅπαντες
 ἡττῶντο τῆς περιουσίας, ἥπερ κατ' αὐτῶν ἐμηχανῶντο, πάντα
 ὑπὲρ αὐτῶν ὀρώντες γινόμενα. Διὸ καὶ ἔλεγεν, "ὕπερνικῶμεν."
 B Καὶ νῦν γὰρ οὗτος ἡ νίκης ὁ νόμος ἦν, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων
 κρατεῖν, καὶ μηδέποτε ἡττάσθαι, ἀλλ' ὡς αὐτοὺς ὄντας κυρίους
 τοῦ τέλους, οὕτως ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ἐξίεναι τούτους.

14 "Πεπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι
 οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστώτα οὔτε μέλλοντα, οὔτε
 εὐψωμία οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δινησεται ἡμᾶς
 χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
 κυρίῳ ἡμῶν." Μεγάλα τὰ εἰρημένα· ἀλλ' οὐκ ἴσμεν αὐτὰ,
 ἐπειδὴ τὴν ἀγάπην οὐκ ἔχομεν. Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ με-
 γάλα, δεῖξαι βουλούμενος οὐδὲν ὄντα πρὸς τὴν ἀγάπην, ἣν ἐῤῥα-
 πῆθη παρὰ τοῦ θεοῦ, μετ' ἐκείνην τότε τὴν αὐτοῦ τίθησιν, ἵνα
 C ἢ μὴ δόξῃ· μεγάλα λέγειν περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν
 ἐστὶ· τί δεῖ, φησὶ, τὰ παρόντα λέγειν, καὶ τὰ τῷ βίῳ τούτῳ
 συγκεκληρωμένα δεινὰ; Καὶ γὰρ τὰ μέλλοντα εἶπεν τις, καὶ
 πράγματα καὶ δυνάμεις, πράγματα μὲν ὡς θάνατον καὶ ζωὴν,
 δυνάμεις δὲ ὡς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω
 κτίσιν, καὶ ταῦτα ἐμοὶ μικρὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.
 Οὔτε γὰρ, εἰ θάνατόν τις ἡπείλει, τὸν μέλλοντα, ὅτον ἀθά-
 νατον, ὥστε ἀποστῆναι τοῦ Χριστοῦ, οὔτε εἰ ζωὴν ἐπηγγέλ-
 λετο τὴν ἀπειρον, κατεδεξάμην ἄν. Τί δεῖ λέγειν βασιλεῖς
 τοὺς κάτω καὶ ὑπάτους, καὶ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα; Καὶ γὰρ
 D ἀγγέλους ἡμῶν εἶπεν, καὶ πᾶσας τὰς ἄνω δυνάμεις, καὶ πάντα
 τὰ ὄντα, καὶ πάντα τὰ μέλλοντα, πάντα ἐμοὶ μικρὰ, καὶ τὰ
 ἐν τῇ γῇ, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ὑπὲρ
 οὐρανῶν, πρὸς τὸ φίλτρον ἐκείνο. Εἰτα, ὡς οὐκ ἀρκούντων

14 v. 38, 39.

^b τύραννος A. B. D. G. H. τύραννος Edd. Statim δημοί pro δήμοι omnes.
^c τῆς om. I. ^d τῆς v. ὁ νόμος pro ὁ v. τῆς v. A. D. F. G. H. I. Statim ἐστὶ
 pro ἦν I. ^e εὐψωμία A. D. F. H. I. et Mosq. 8. ^f εἰ καὶ καὶ ταῦτα τὰ I.
^g ἐῤῥαπῆσθαι B. D. E. ^h μὴ] μηδὲν B. D. G. Statim μέγα ἵδμεν. ⁱ αὐτοῦ
 pro ἐαυτοῦ omnes. ^k δὴ pro δεῖ et λέγει pro λέγειν G. ^l εἶπεν omnes.
 εἰπες Edd. ^m καὶ accessit ex A. B. D. E. F. H. I. Cat. Statim καὶ δυνάμεις
 pro καὶ δ. A. F. H. I. Cat. ⁿ ἀνωτάτω G. ^o τὸν ἀθ. om. I. Statim ὥστε
 ἀποστῆναι τοῦ Χρ. omnes. ὥστε ἀπὸ τοῦ Χ. χωρίσαι Edd. ^p ἐπηγγέλλετο
 A. B. D. E. F. H. Cat. ἐπηγγέλλετο Edd. ^q καὶ accessit ex A. B. D. F. G. H. I.
 Cat. ^r μοι om. B. Turn καὶ pro καὶ ter H. ^s ὑπὸ τὴν γῆν B. G.

τούτων παραστήσαι τὸν ἑτόχον, ὃν εἶχεν, ἕτερα τοσαῦτα πάλιν ὑποστησάμενος φησὶν, “οὔτε τις κτίσις ἕτερα.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ καὶ ἄλλη τοσαύτη κτίσις ἦν, ὅση ἡ ὀρωμένη, ὅση ἡ νοητὴ, οὐδὲν ἂν με τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἀπέστησε. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὥς ἡ τῶν ἀγγέλων τοῦτο ἐπιχειρούντων, ἢ τῶν ἄλλων δυνάμεων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μεθ’ ὑπερβολῆς ἀπάσης τὸ φίλτρον, ὃ περὶ τὸν Χριστὸν εἶχεν, ἐπιδείξαι βουλόμενος. Οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐφίλει διὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δι’ αὐτὸν τὰ ἐκείνου, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑώρα μόνον, καὶ ἔν ἐδεδοίκει, τὸ μὴ τῆς ἀγάπης ἐκπεσεῖν τῆς πρὸς ἐκείνον. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ γέννης φοβερώτερον ἦν, ὥσπερ καὶ τὸ μένειν ἐν αὐτῇ βασιλείας ποθεινότερον.

Ἔτινος οὖν ἂν εἶμεν ἄξιοι λοιπὸν ἡμεῖς, ὅταν ἐκεῖνος μὲν μὴδὲ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς θαυμάζῃ πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον, ἡμεῖς δὲ τὰ ἐν τῷ βορβόρῳ καὶ τῷ πληθὲ τοῦ Χριστοῦ προτιμῶμεν; καὶ ἐκεῖνος μὲν διὰ τὸν πόθον αὐτοῦ καὶ εἰς γένναν καταδέχεται ἐμπεσεῖν, καὶ βασιλείας ἐκπεσεῖν, εἶγε ἀμφοτέροι ἡ ταῦτα προύκειτο· ἡμεῖς δὲ μὴδὲ τοῦ παρόντος καταφρονῶμεν βίου; Ἄρα ἄξιοι τῶν γούν ὑποδημάτων ἐσμὲν λοιπὸν τῶν ἐκείνου, τοσοῦτον ἀφεστηκότες αὐτοῦ τῆς μεγαλονοίας; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲ βασιλείαν ἡγεῖται τι διὰ τὸν Χριστὸν εἶναι· ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ μὲν καταφρονούμεν, τῶν δὲ αὐτοῦ πολὺν ποιούμεθα λόγον. Καὶ εἴθε καὶ τῶν αὐτοῦ νῦν δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἡμῖν προτεινομένης, ἐκείνην ἀφέντες, τὰς σκιάς καὶ τὰ ὀνείρατα καθ’ ἐκάστην διώκομεν τὴν ἡμέραν. Καίτοιγε ὁ θεὸς φιλόθρωπος ὢν καὶ σφόδρα ἡμερος, ταῦτόν ἐποίησεν, οἷον ἂν εἰ πατὴρ φιλόπαις, τοῦ παιδὸς δυσχεραίνοντος τὴν διηκενὴ πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν, ἐτέρως ταύτην σοφίσαιτο. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῦ πόθον οὐκ ἔχομεν τὸν προσήκοντα,

^ε πόθον] + τοῦτον G. Mox τοσ. πάλιν pro πάλιν τοσ. A.D.E.F.G.H.I. ^ν τις om. A.F.H.I. ^ω ἂν accessit ex A.D.E.F.H.I. Cat. ^χ τῶν om. A.D.E.F.I. Cat. ^γ τοῦτο A.B.D.E.F.G.H. Cat. receptum a Montef. τοῦτο vulgo. ^ζ περὶ pro πρὸς A.B.D.E.G.H.I. Cat. Mox δείξαι I. ^α τὸν θεὸν ἐφ. διὰ τοῦ Χρ. G. Statim δι’ αὐτὸν τὰ ἐκείνου καὶ om. G. ^β ἐν om. I. ^ο τῆς ἀγ. ἐκπ. τῆς πρὸς ἐκείνον] Sic A.B.D.E.F.H.I. et Flor. p. 16. (Tom. xii. p. 439 A.) τῆς πρὸς ἐκείνον om. G. τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἐκπεσεῖν Edd. ^δ ἐν αὐτῇ] αὐτῆς τῆς G. ^ε ΗΘΙΚΟΝ. Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ὅτι πάντα ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγάπης ποιεῖ. Veron. ^ς τὸν π. τοῦ Χρ. A.D.E. τὸν τοῦ θεοῦ π. G. ^ζ καταδέχεται (καταδέχεται D.G.) ἐμπεσεῖν pro ἐμπ. καταδέχεται omnes. ^η ταῦτα πρόκειται B.G. προύκειτο ταῦτα D.E. ^ι μὴδὲ pro οὐδὲ A.B.D.E.H.I. Flor. Mox καταφρονῶμεν B.D.E.F.G.I. Flor. καταφρονούμεν Edd. ^κ λοιπὸν om. B.G. ^λ μὲν assumptum ex A.B.D.E.F.H.I. ^μ προτεινομένης omnes. προκειμένης Edd. ^ν σφόδρα] πάντα I. ^ο ἂν om. B.G. Mox τοῦ παιδὸς om. G. ^π τὴν δ. πρὸς αὐτὸν pro τὴν πρὸς αὐτὸν δ. A.D.E.F.H.I.

πολλά ἕτερα ἡμῖν προβάλλεται, ὥστε ἡμᾶς κατασχεῖν πρὸς ἑαυτόν· καὶ οὐδὲ οὕτω παραμένομεν, ἀλλ' ἀποπηδῶμεν πρὸς τὰ παιδικὰ ἀθύρματα. Ἄλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τις εὐγενὴς παῖς καὶ ἐλεύθερος καὶ φιλοπάτωρ, τὴν συνουσίαν τοῦ πατρὸς ἐπιζητεῖ μόνον, τῶν δὲ ἄλλων οὐ τοσούτον ποιείται (132) λόγον· μᾶλλον δὲ, πολλῶ πλεον ἢ παῖς. Οὐ γὰρ ὁμοῦ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὰ αὐτοῦ τιμᾶ, ἀλλ' ὅταν ἴδῃ πρὸς τὸν πατέρα, οὐδὲν ἐκεῖνα ἡγείται, ἀλλ' ἔλοιτο ἂν ἡ καὶ μαστιζόμενος καὶ κολαζόμενος εἶναι μετ' αὐτοῦ, ἢ χωριζόμενος αὐτοῦ τρυφᾶν. Φριζόμεν τοίνυν ὅσοι μὴδὲ χρημάτων ἵδιᾷ τὸν Χριστὸν καταφρονούμεν· μᾶλλον δὲ, ὅσοι μὴδὲ χρημάτων δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καταφρονούμεν. Παῦλος γὰρ μόνος ἦν ὁ διὰ τὸν Χριστὸν γνησίως ἅπαντα πάσχων, οὐ διὰ βασιλείαν, οὐδὲ διὰ τὴν αὐτοῦ τιμὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνον εὐνοίαν. Ἡμᾶς δὲ οὔτε ὁ Χριστὸς, οὔτε τὰ τοῦ Χριστοῦ, τῶν βιωτικῶν ἀφέλκει πραγμαμάτων, ἀλλ' ὥσπερ ὅφεις ἢ ἔχεις ἢ χοῖροι, ἢ καὶ πάντα ταῦτα ὁμοῦ, οὕτως ἐν τῇ ἰλίδι συρόμεθα. Τί γὰρ τῶν θηρίων ἐκείνων ἡμεῖς ἀμείνους, οἱ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἔχοντες παραδείγματα, καὶ ἔτι κάτω νεύοντες, καὶ μὴδὲ μικρὸν ἀναβλέψαι πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνεχόμενοι; Ἄλλ' ὁ μὲν θεὸς καὶ τὸν υἱὸν ἐξέδωκε· σὺ δὲ οὐδὲ ἄρτον μεταδίδως αὐτῷ τῷ διὰ σέ ἐκδοθέντι, τῷ διὰ σέ σφαγέντι. Ὁ πατὴρ διὰ σέ αὐτοῦ οὐκ ἐφείσατο, καὶ ταῦτα γνησίου υἱοῦτος παιδός· σὺ δὲ αὐτὸν καὶ λιμῷ τηκόμενον περι-ορῆς, καὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν αὐτοῦ μέλλον ἀναλίσκειν, καὶ διὰ τῶν αὐτοῦ ἀναλίσκειν. Τί ταύτης τῆς παρανομίας χεῖρον γένοιτ' ἂν; Ἐξεδόθη διὰ σέ, ἐσφάγη διὰ σέ, περιέρχεται πεινῶν διὰ σέ, ἐκ τῶν αὐτοῦ δίδως ἵνα αὐτὸς ὠφεληθῇ, καὶ οὐδὲ οὕτω δίδως. Ἀποίων οὐκ ἂν εἰεν ἀναισθητότεροι λίθων, οἱ τοσούτων αὐτοὺς ἐλκόντων πραγμάτων, ἐπὶ τῆς διαβολικῆς ταύτης μένοντες ὡμότητος; Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῷ θανάτῳ καὶ τῷ σταν-ρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πένης γενέσθαι κατεδέξατο, καὶ ξένος καὶ ἀλήτης καὶ γυμνός, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσεῖν, καὶ ἀρρωστίαν ὑπομεῖναι, ἵνα καὶ οὕτω σε ἐκκαλέσῃται. Εἰ γὰρ μὴ ἀμείβῃ

¹ καὶ μαστιζόμενος καὶ κολ. A.B.D.E. καὶ μαστιγούμενος καὶ κολ. F.H.I. καὶ κολ. καὶ μαστιζόμενος Edd. ² διὰ τὸν Χρ. A.B.D.E.F.I. δι' αὐτὸν G. διὰ τὸν θεὸν Edd. ³ καταφρονούμεν bis B.H. Verba μᾶλλον δὲ—καταφρονούμεν om. G. Veron. ⁴ οὐδὲ] οὐ H. ⁵ ὅφεις ἢ ἔχεις G. Veron. Mox πάντα ταῦτα pro ταῦτα πάντα A.D.E.F.H.I. ⁶ νεύοντες A.D.E.F.H.I. βλέποντες Edd. Mox ἀναβλέσαι I. ⁷ καὶ om. G. ⁸ υἱοῦτος om. G. Statim τοῦ παιδός B. παιδός om. F.H.I. ⁹ σαυτὸν] σέ H. Haec καὶ διὰ σ. ἀναλίσκειν om. G. ¹⁰ ποίων] + οὐν D.E.F.I. ποῖον γιν (sic) H. ¹¹ τῶν πραγμάτων B. ¹² οὐδὲ] οὐ H.I. ¹³ καὶ ἀλήτης om. I. ¹⁴ καὶ H. ¹⁵ σε om. A.D.E. Statim ἐφέλκεται G.

με, φησὶν, ὡς ὑπὲρ σοῦ ἔτι παθόντα, ^h διὰ τὴν πενίαν ἐλέησον. Εἰ δὲ μὴ βούλει διὰ τὴν πενίαν ἐλεῆσαι, διὰ τὴν νόσον ἐπικαμψῇτι, ⁱ διὰ τὸ δεσποτήριον ἐπικλᾶσθῃτι. Εἰ δὲ ^k μηδὲ ταυτὰ σε ποιεῖ φιλόανθρωπον, διὰ τὸ κοῦφον τῆς αἰτήσεως ἐπικευσον. Οὐδὲν γὰρ αἰτῶ ^l πολυτελές, ἀλλὰ ἄρτον καὶ στέγην καὶ ῥημάτων παρίκλησιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ^m ἔτι μένεις ἄγριος ὢν, κἂν διὰ τὴν βασιλείαν γενοῦ βελτίων, ⁿ κἂν διὰ τὰ ἔπαθλα ἃ ὑπέσχόμην. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκείνων ^o σοὶ ἐστὶ τις λόγος; Κἂν ^p πρὸς τὴν φύσιν αὐτὴν ἐπικλᾶσθῃτι, γυμνὸν ὄρων, καὶ τῆς ^q γυμνότητος ἀναμνήσθῃτι ἐκείνης, ἣν ἐγυμνώθην ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ σέ. Εἰ δὲ ἐκείνης οὐ βούλει, κἂν ταύτης, ἣν διὰ τῶν πενήτων γυμνοῦμαι. ^r Ἐδέθην τότε διὰ σέ, ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ ^B σέ, ἵνα εἴτε ἐντεύθην, εἴτε ἐκείθεν ^s προαχθεῖς, βουλευθῇς ποιῆσαι τινα ἔλεον. Ἐνήστευσα διὰ σέ, πάλιν πεινῶ διὰ σέ ^t ἐδίψησα κρεμάμενος ἐπὶ ^u τοῦ σταυροῦ, ^v διψῶ καὶ διὰ τῶν πενήτων, ἵνα καὶ ἐξ ἐκείνων καὶ ἐκ τοιῶν ἐπισπᾶσμαι σε πρὸς ἑμαυτὸν, καὶ ποιήσω φιλόανθρωπον ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ σῇ. Διὰ τοῦτο καὶ μυρίων ὀφείλοντά σε εὐεργετημάτων ^w ἄμοιβὴν ἐμοὶ, οὐχ ὡς ὀφείλοντα ὑπαιτῶ, ἀλλ' ὡς χαριζόμενον στεφανῶ, καὶ βασιλείαν δωροῦμαι ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων. ^x Οὐδὲ γὰρ ὕλέγω, λύσόν ^y μοι τὴν πενίαν, οὐδὲ, χάρισαί μοι πλοῦτον, καίτοιγε ἐπτώχευσα διὰ σέ. ^z Ἄλλ' ὅμως ἄρτον αἰτῶ καὶ ἱμάτιον καὶ λιμοῦ ^C παραμυθίαν μικράν. Κἂν εἰς δεσποτήριον ^a ἐμπέσω, οὐκ ἀνυγκάζω τὰ δεσμὰ λύσαι καὶ ἐκβαλεῖν, ἀλλ' ἐν ἐπιζητῶ μόνον, ἵνα ἴδῃς δεδεμένον διὰ σέ, καὶ ἀρκούσαν ἔλαβον χάριν, καὶ ὑπὲρ τούτου ^b μόνου τὸν οὐρανόν σοι χαρίζομαι. Καίτοιγε ἐγὼ χαλεπωτάτων σε ἔλυσα δεσμῶν, ἀλλ' ἐμοὶ μόνον ἀρκεῖ, ἂν βουλευθῇς ἰδεῖν με δεδεμένον. Δύναμαι ^c μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτων στεφανοῦν, βούλομαι δέ σοι καὶ ὀφειλέτης εἶναι, ἵνα φέρῃ σοὶ τινα καὶ παρρησίαν ὁ στέφανος. ^d Διὰ τοῦτο καὶ δυνάμενος ἑμαυτὸν ^e θρῆψαι, περιέρχομαι προσαιτῶν, καὶ ταῖς ^D

^ε τι om. B.D.E. ^h διὰ om. G. ⁱ διὰ δὲ τὸ δ. Edd. δὲ om. B.D.E.F.G.I. ^k μηδὲ] μὴ H. ^l πολυτελές] + ἄλλο σε G. ^m ἔτι om. B.G. ⁿ κἂν] καὶ H. ^o σοὶ ἐστὶ τις] Sic A.D.E.H.I. σοὶ ἔσται τις F. ἐστὶ σοὶ (sine τις) G. ἐστὶ τις σοὶ Edd. ^p πρὸς αὐτὴν τὴν φ. ἐπ. G. πρὸς τὴν φ. ἐπικαμψῇτι αὐτὴν B. ^q σεμνότητος B. ^r ἐδέθην A.D.E.F.H.I. ἐδέθην Edd. ^s εἰς εἰς Interpp. ^t προαχθεῖς B.I. Statim βουλευθεῖς E.H. ^u τοῦ om. G. ^v διψῶ] πάλιν διψῶ D. καὶ post διψῶ om. A.D.E.F.H.I. ^w ἀμοιβὴν G. ^x οὐδὲ γὰρ—πενίαν οὐδέ] οὐδὲ γὰρ διὰ τὴν πενίαν αἰτῶ G. ^y ἔλεγω om. E. ^z Idem post πλοῦτον interponit ἐπιζητῶ. ^a μου D.F.H.I. ^b ἀλλ' ὅμως] ἀλλὰ μόνον G. ^c ἐμπέσων H. ^d μόνον H. ^e μὲν om. E. Mox σε στεφανοῦν Edd. σε om. B.D.E.G.H. ^f διὰ] καὶ διὰ Edd. καὶ om. A.E.G. H.I. ^g θρῆψαν G.

θύραις σου ἑκταστάμενος προτείνω χεῖρα. Παρά σου γὰρ
 τραφῆναι ἐπιθυμῶ· φιλῶ γάρ σε σφόδρα· διὸ καὶ τῆς τρα-
 πέζης ἐρῶ τῆς σῆς, ὃ τοῖς φιλοῦσιν ἔθος ἐστί, καὶ ἐγκαλλω-
 πίζομαι τούτῳ, καὶ τοῦ θεάτρον παρόντος τῆς οἰκουμένης, ἀνα-
 κηρύττω σε ἡ τότε, καὶ πάντων ἀκουόντων, ἐνδείκνυμαι τὸν τρο-
 φέα τὸν ἐμόν. Καίτοιγε ἡμεῖς ἴσταν παρὰ τινος τραφῶμεν, (133)
 αἰσχυρόμεθα τούτο καὶ συσκιάζομεν· αὐτὸς δὲ ἐπειδὴ σφόδρα
 ἡμᾶς φιλεῖ, ἡ καὶ ἡμεῖς σιγῶμεν, ἀναγορεύει ἡ τότε τὸ γεγενη-
 μένον μετὰ πολλῶν τῶν ἐγκωμίων, καὶ οὐκ αἰσχύνεται εἰπεῖν,
 Εἴτι καὶ γυμνὸν ὄντα αὐτὸν περιεβάλομεν, καὶ πεινῶντα ἐθρέ-
 ψαμεν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, μὴ μέχρι τῶν ἐπαίνων
 στῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιτελέσωμεν τὰ εἰρημένα. Τί γὰρ
 ὄφελος τῶν κρότων καὶ τῶν θορύβων τούτων; Ἐν ζητῶ παρ'
 ὑμῶν μόνον, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν, τὴν διὰ τῶν πραγμά-
 των ὑπακοήν· τούτο ἔπαινος ἐμὸς, τούτο κέρδος ὑμέτερον, τούτο
 διαδήματός ἡ μοι λαμπρότερον. Τούτον τοίνυν ἀπελθόντες καὶ
 ὑμῖν καὶ ἐμοὶ ὁ κατασκευάσατε τὸν στέφανον διὰ τῆς τῶν πενή-
 των χειρὸς, ἵνα ῥκαὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον χρηστῇ συντρα-
 603 φῶμεν ἐλπίδι, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀπελθόντες ζωὴν, τῶν
 μυρίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν ὥν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἡ ἐπιτυ-
 χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ.

Ἡ Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυροῦσθαι μοι
 τῆς συνειδήσεώς ἡ μου ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

Β Ἡ Ἀρα ἡ οὐ μεγάλα τινὰ καὶ ὑπερφυῖν τῇ ἡ προτεραία περὶ τῆς
 ἡ τοῦ Παύλου περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης ἐδόκουν ὑμῖν εἰρηκεῖναι ;
 Καὶ γὰρ ἡ ἦν φύσει μεγάλα, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα λόγον·
 ἀλλ' ὅμως τὰ σήμερον λεχθέντα τοσαύτην ἔχει τὴν ὑπερβολὴν
 ἡ πρὸς ἐκεῖνα, ὅσῃν ἐκεῖνα πρὸς τὰ ἡμέτερα. Καίτοιγε οὐκ

1 CAP. IX. V. I.

ἡ ἐκταστάμενος A.B.D.E.F.H.I. προεστάμενος Edd. Statim προτείνων F.
 H.I. et ante corr. A. Deinceps χεῖρας A.B.D.E.H.I. ἡ τότε om. G.
 Mox ἐνδεικνύομαι idem. ἡ ἴσταν] ἡ ἴκα A.D.E. ἡ καὶ] καὶ H. ἡ τότε
 om. F.I. ἡ καὶ om. E.F.I. Mox αὐτὸν om. E.F.H.I. ἡ μοι om. G.
 ὁ κατασκευάσατε B.D.E.I. κατασκευάσατε Edd. ἡ καὶ om. G. ἡ ἀξίω-
 θῶμεν D.E. HOM. XVII. ἡ μου om. B. ἡ οὐ] οὐ G. ἡ προτερὰ G.
 ἡ τοῦ om. A.E.F.H.I. Statim Παύλου πρὸς τ. Χρ. G. Π. τῆς εἰς τὸν Χρ. A.
 ἡ ἦν om. G. ἡ πρὸς ἐκεῖνα om. G. Statim ὅσον idem.

ᾧ μὴν αὐτὰ ἔχειν ὑπερβολὴν, ἀλλ' ὅμως ἐπελθόντι τὰ σήμερον ἢ μὴν ἀναγνωσθέντα πολὺ πάντων ἐκείνων ἐφάνη λαμπρότερα. "Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς ¹ συνιδὼν, ἀπὸ τῶν προοιμιῶν ² αὐτὸ ἐνέφηνεν. "Ἀτε ³ γὰρ εἰς μέζονα ἐμβαίνειν ⁴ μέλλον, καὶ ἀπι- C στείσθαι παρὰ τῶν πολλῶν, πρότερον διαβεβαιοῦνται περὶ ᾧ μέλλει λέγειν· ὅπερ πολλοῖς ἔθος ποιεῖν, ὅταν μέλλωσι τι λέγειν παρὰ ⁵ τοῖς πολλοῖς ἀπιστούμενον, καὶ ὑπὲρ οὐ σφόδρα ⁶ εἰσὶν ἑαυτοὺς πεπεικότες. Καὶ γὰρ "Ἀλήθειαν λέγω, φησί, καὶ οὐ ψεύδομαι, καὶ ἡ συνειδήσις ⁷ μοι μαρτυρεῖ, ⁸ ὅτι λύπη μοί ἐστι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὁδὴν τῇ καρδίᾳ μου. Ἡυχόμεν γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ ⁹ τοῦ Χριστοῦ." Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; "Ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ποθουμένου, οὐ μήτε βασιλεία σε, μήτε γέεννα ἐχώριζε, μήτε τὰ ὀρώμενα, μήτε τὰ νοούμενα, μήτε ἄλλα τοσαῦτα, ἀπὸ ¹⁰ τούτου νῦν εὐχὴ ἀνάθεμα εἶναι; Τί γέγονε; ¹¹ μὴ μεταβέβλησαι, καὶ κατέλυσας τὸν D πόθον ἐκείνον; Οὐχί, φησί, μὴ δείσῃς· καὶ γὰρ ¹² καὶ ἐπέτεινα μᾶλλον αὐτόν. Πῶς οὖν εὐχὴ ἀνάθεμα εἶναι, καὶ ἀλλοτριώσιν ζητεῖς, καὶ χωρισμὸν τοιοῦτον, μεθ' ὃν ἕτερον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν; "Ἐπειδὴ σφόδρα ¹³ αὐτὸν φιλῶ, φησί. Πῶς, εἰπέ μοι, καὶ ¹⁴ ποίῳ τρόπῳ; καὶ γὰρ αἰνίγματι τὸ πρᾶγμα ἔοικε. Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, πρῶτον μάθωμεν τί ¹⁵ ποτέ ἐστι τὸ ἀνάθεμα, καὶ τότε αὐτὸν ¹⁶ ἐρωτήσωμεν περὶ τούτων, καὶ τὴν ἀπόρρητον ταύτην καὶ παράδοξον εἰσόμεθα ἀγάπην. Τί οὖν ἐστι τὸ ἀνάθεμα; E "Ἀκουσον αὐτοῦ λέγοντος· ¹⁷ "Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον ¹⁸ ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα" τούτέστι, κεχωρίσθω πάντων, ἀλλότριος ἔστω πάντων. Καθάπερ γὰρ τοῦ ¹⁹ ἀναθέματος τοῦ ²⁰ ἀναθεμένου τῷ θεῷ οὐδεὶς ἂν τολμήσειεν ἀπλῶς ταῖς χερσὶν ἄψασθαι, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι· οὕτω καὶ τὸν χωριζόμενον τῆς ἐκκλησίας, πάντων ²¹ ἀποτέμων, καὶ ὡς πορρωτάτω ἀπάγων,

2 v. 2, 3.

3 f. Cor. xvi. 22.

¹ ἐπελθόντι pro ἐπελθόντα H. ² ἢ μὴν om. B.D.E. ³ συνιδὼν G.
⁴ αὐτὸ, quod aberat ante Montef. est in A.B.D.E.F.H.I. αὐτῶν pro αὐτὸ G.
⁵ γὰρ accessit ex A.B.D.E.F.H.I. Mox edebatur παρὰ τῶν πολλῶν. Πρό-
 τερον δὲ διαβεβ. Sed de abest a libris omnibus et Cat. ⁶ θέλων I.
⁷ τῶν πολλῶν G. ⁸ εἰσὶν ἑαυτοὺς πεπεικότες. Sic E.G. εἰσὶ πεπεικότες ἑαν-
 τοῖς D. ἑαυτοὺς εἰσι πεπεικότες Edd. εἰσὶν ἑαυτοῖς πεπιστευκότες A.B.F.H.
 Cat. εἰσὶ πεπιστευκότες I. ⁹ μου H. ¹⁰ τοῦ accessit ex A.B.D.E.F.H.I.
¹¹ τούτου] τοῦ H. Cat. Statim τούτων pro νῦν B. ¹² μὴ καταβέβλησαι, μὴ
 καταλέλυσαι τὸν π. ε. G. ¹³ καὶ om. I. Mox μᾶλλον αὐτόν pro αὐτὸν μᾶλλον
 A.D.E.F.H.I. Cat. ¹⁴ αὐτὸν] + μᾶλλον G. ¹⁵ ποίῳ] τίτι A.D.E.F.H.I.
¹⁶ ποτέ om. B.E.G. ¹⁷ ἐρωτήσωμεν E. ¹⁸ ἡμῶν accessit ex omnibus.
¹⁹ ἀναθέματος pro ἀναθήματος correxitur ex subsidio omnibus. Ita mox ἀνα-
 θέματι. ²⁰ ἀναθεμένου A.G. ἀνατιθεμένου Edd. ²¹ ἀποτέμων A.F.H.I.
 Cat.

τούτω τῷ ὀνόματι ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καλεῖ, μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου πᾶσιν ἀπαγορεύων αὐτοῦ ^δχωρίζεσθαι καὶ ἀποπηδᾶν. Τῷ μὲν γὰρ ἀναθέματι τιμῆς ^εἕνεκεν οὐδεὶς ἐτόλμα ἐγγίσθαι· τοῦ δὲ ἀποτμηθέντος ἐξ ἐναντίας ἐχωρίζοντο ^ιγνώμης ἅπαντες. "Ὡστε ὁ μὲν χωρισμὸς ^βεἶς, καὶ ὁμοίως ^κκαὶ τοῦτο κακείνου τῶν πολλῶν ἠλλοτριώται· ὁ δὲ τρόπος τοῦ χωρισμοῦ οὐχ εἷς, ἀλλὰ καὶ ἐναντίος οὗτος ^λἐκείνου. Τοῦ μὲν γὰρ ἀπείχοντο ὡς ἀνα- (134) κειμένου θεῷ, τοῦ δὲ ὡς ἠλλοτριωμένου ^κθεοῦ, καὶ ἀπορραγέντος τῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· "Ἡ- χόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ." Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ^ιὅτι ἐβουλόμην, ^μἀλλὰ ἐπιταίνων αὐτὸ, φησί, "καὶ ἡ- χόμην." Εἰ δὲ θορυβεῖ σε ἄτε ^νἀσθενέστερον ὄντα τὰ λεγό- μενα, ^ομὴ τὸ πρᾶγμα λογίζον μόνον, ὅτι χωρισθῆναι ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐβούλετο, καὶ τότε ὄψει αὐτοῦ ^ρτὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης. Ἐπεὶ καὶ περιέτεμε, καὶ οὐ τῷ γενο- μένῳ προσέχομεν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ αἰτίᾳ τοῦ γενομένου, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτὸν θαυμάζομεν. Οὐ περιέτεμε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξυρᾶτο καὶ ἔθυσεν· καὶ οὐ δήπου διὰ τοῦτο ταῦτον Ἰουδαῖον εἶναι φαμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἀπηλλάχθαι Ἰουδαϊσμοῦ καὶ καθαρεύειν, καὶ γνήσιον εἶναι τοῦ Χριστοῦ θεραπευτήν. Ὡς περ οὖν αὐτὸν περιτέ- μνοντα βλέπων καὶ θύοντα, οὐ διὰ τοῦτο αὐτὸν καταδικάζεις ^ςὡς Ἰουδαίζοντα, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα στε- φανοῖς, ὡς ἀλλότριον ὄντα Ἰουδαϊσμοῦ· οὕτω καὶ ὁρῶν ἐπιθυ- μούντα ἀνάθεμα γενέσθαι, μὴ διὰ τοῦτο θορυβηθῆς, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἀνακήρυξον, τὴν αἰτίαν καταμαθὼν, δι' ἣν τοῦτο βούλεται. *Ἄν γὰρ ^ιμὴ τὰς αἰτίας ἐξετάσωμεν, καὶ τὸν Ἠλίαν ἀνδροφόνον ἐροῦμεν, καὶ τὸν Ἀβραάμ οὐκ ἀνδροφόνον μόνον, ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνον· καὶ τὸν Φινεὲς δὲ καὶ τὸν Πέτρον φόνον γραψόμεθα πάλιν. Καὶ οὐ περὶ τῶν ἀγίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τῶν ὄλων θεοῦ, ὁ μὴ ^ςτούτον τηρῶν τὸν κανόνα, πολλὰ ἄτοπα ὑποπτεύσει. "Ἰν'

^δ χωρίζεσθαι omnes. Edebatur ἀποχωρίζεσθαι. * ἕνεκεν pro ἕκα A.D. E.F.H.I. Cat. ^ι γνώμῃ P. ^ε εἷς καὶ om. G. Veron. ^κ καὶ τοῦτο κακείνου] κακείνου καὶ τοῦτο H. καὶ οὗτος κακείνους B.E. Veron. καὶ τούτω κακεί- νος D. καὶ τούτου κακείνου G. ^λ ἐκείνῳ A.D.F.I. Cat. ^κ θεῷ A.B.D.F.H. et ante corr. I. ^ι ὅτι om. B.G. ^μ ἀλλ' ἐπ. H. ἀλλὰ καὶ ἐπ. B. Mox καὶ γνῶμην om. B. καὶ ante γνῶμην om. Cat. ^ν ἀσθενέστερον A.B.D. E.F.H. Cat. ἀσθενέστερα Edd. Statim τούτω λ. pro τὰ λ. A.D.E.F.H.I. ^ο μὴ τὸ π. λ. μόνον] Sic A.B.D.E.F.H.I. τῷ π. λογίζον μὴ μόνον Edd. ^ρ τὴν ὑπερβολὴν] τὸ πολὺ A. ^ς αὐτόν om. I. Mox εἶναι φ. pro φ. εἶναι omnes. ^ι μὴ τὰς αἰτίας] τὰς αἰτίας μὴ A.D.E.F.H.I. ^ς τούτον τηρῶν τὸν κ.] Sic omnes. τηρῶν τούτον τὸν νόμον τὸν κανόνα Veron. Sav. Mor. τὸν νόμον recidit Montef.

οὐν ἢ μὴ τοῦτο γένηται, ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων καὶ αἰτίαν D καὶ γνώμην καὶ καιρὸν καὶ πάντα ἢ τὰ ὑπὲρ τῶν γινομένων ἡ ἀπολογούμενα συνάγοντες, οὕτω τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν. *Ο καὶ νῦν ἐπὶ τῆς μακαρίας ταύτης ψυχῆς ποιητέον ἡμῖν.

Τίς οὖν ἡ αἰτία; Πάλιν αὐτὸς ὁ ποθούμενος Ἰησοῦς. Καὶ μὴν οὐ δὲ αὐτὸν φησιν· “Ἡνυχόμεν γὰρ ἂπ’ αὐτοῦ, φησὶν, ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου.” Καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ ταπεινοφροσύνης· οὐ γὰρ βούλεται ὥς μέγα τι λέγων, καὶ τῷ Χριστῷ τοῦτο ἡ χαριζόμενος φανῆναι. Διὸ ἡ καὶ εἶπε, “συγγενῶν,” ἵνα κρύψῃ τὸ πλεονέκτημα· ἐπεὶ, ὅτι τὸ πᾶν διὰ τὸν E Χριστὸν ἤθελεν, ἀκουσον τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γὰρ, “τῶν συγγενῶν,” ἐπήγαγεν· ἡ ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, ἡ καὶ αἱ διαθήκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.” Καὶ τί τοῦτο; φησὶν. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ πιστεῦσαι ἑτέρους ἐβούλετο ἡ γενέσθαι ἀνάθεμα, εἶδει καὶ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν τοῦτο εὐξασθαι· εἰ ἡ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων εὐχεται ἑμόνον, δείκνυσιν οὐ διὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸ βουλόμενος, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους οἰκείωσιν. Καὶ μὴν εἰ ὑπὲρ ἑτῶν ἐθνῶν ἠῤῥατο, οὐκ ἂν ὁμοίως τοῦτο ἐφάνη· ἡ ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἑμόνον, δείκνυνται καθυρῶς διὰ τὴν 605 τοῦ Χριστοῦ δόξαν τοῦτο σπουδάζων. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι παράδοξον ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον· πλὴν, εἰ μὴ ἡ ἡ θορυβήτε, ταχέως αὐτὸ πειράσσομαι ποιῆσαι σαφές. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα εἶρηκεν, ἡ ἀπερ εἶρηκεν, ἀλλ’ ἐπειδὴ πάντες ἔλεγον, καὶ τοῦ θεοῦ κατηγοροῦν, ἡ ὅτι υἱοὶ θεοῦ καταξιοθέντες κλη-

4 v. 4, 5.

ἡ μὴ τοῦτο] τοῦτο μὴ A.D.E.F.H.I. ἡ τὰ accessit ex A.D.E.F.H.I.
 * ἀπολογούμενοι B.G. Veron. Statim συνάγοντες A.D.E.F.H. συναγόντες B.G. Veron. συναγόντες Sav. cet. Mox ἐξετάζωμεν B.H. ἡ ἀπ’ αὐτοῦ, φησὶν, ἀν. εἶναι] Sic Edd. et Cat. ἀπ’ αὐτοῦ, φησὶν, εἶναι ἀν. B.F.H. ἀπ’ αὐτοῦ εἶναι ἀν. φησὶν D. ἀπ’ αὐτοῦ ἀν. εἶναι, φησὶν A.E. φησὶν, ἀπ’ αὐτοῦ ἀν. εἶναι G. ἀπ’ αὐτοῦ εἶναι ἀν. (om. φησὶν) I. ἡ ὧς et ti om. G. ἡ φανῆναι χαρ. inverso ord. G. φανῆναι om. H. ἡ καὶ accessit ex A.B.D.E.F.H.I. Infra haec εἰπὼν γὰρ—ἐπήγαγεν om. H. ἡ καὶ ἡ διαθήκη F.H.I. καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ διαθήκη καὶ ἡ νομοθεσία hoc ord. A. ἡ αἱ λατρεῖαι G. Statim καὶ αἱ ἐπ. om. A.F.H.I. ἡ γενέσθαι ἀνάθεμα—εὐχεται μόνον] τοῦτο γενέσθαι, καὶ οὐ περὶ Ἰουδαίων εὐχεται μόνον G. ἡ δὲ] + καὶ Edd. καὶ om. A.B.D.E.F.H.I. Cat. Statim περὶ Ἰουδ. B. ὑπὲρ τῶν Ἰουδ. A.D.E.F.H. ἡ μόνον pro μόνων B.D.F.G.H. et ante corr. A. ἡ τῶν] πάντων G. Mox ἠῤῥατο μόνων Edd. ἠῤῥατο μόνον B.D. μόνων om. A.F.G.H.I. Cat. ἡ ἐπειδὴ δὲ] ἐπειδὴ H. Cat. ἐπεὶ δὲ a pr. man. A. ἐπεὶ δὲ I. Statim ὑπὲρ τῶν Ἰουδ. D.E. ἡ μόνον pro μόνων D.F.G.H.I. ἡ θορυβήτε] Sic B.E.F. θορυβήτε G.H.I. θορυβέσθε D. θορυβήθε Edd. Mox σαφές πειρ. ποιῆσαι hoc ord. A.D.E.F.H.I. ἡ ἀπερ εἶρηκεν om. A.B.I. Statim ἀλλ’ ἐπειδὴ A.B.D.E.F.H.I. ἀλλ’ ἐπεὶ Edd. ἡ ὅτι] + οἱ E.F.

θῆναι, καὶ νόμον δεξάμενοι, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν εἰδότες, καὶ Β τοσαύτης ἀπολαύσαντες δόξης, καὶ θεραπεύσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπαγγελίας δεξάμενοι, ¹καὶ πατέρων ὄντες τῶν αὐτῷ φίλων, καὶ τὸ δὴ ὁ πάντων μείζων, καὶ προπάτορες αὐτοῦ γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ· τούτο γὰρ ἐστίν, “ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα” ἐκβέβληνται καὶ ἡτίμωνται, ἀντισ- ἤχθησαν δὲ αὐτ’ ἐκείνων οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγινόντες ἄν- θρωποι οἱ ἐξ ἐθνῶν· ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντες τὸν θεὸν ἐβλα- σφήμουν, ἀκούων ταῦτα καὶ δακνόμενος ὁ Παῦλος, ²καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης ἀλγῶν τοῦ θεοῦ, ἤϋξατο ἀνάθεμα εἶναι, ³εἴγε δυν- ατὸν ἦν, ὥστε σωθῆναι ἐκείνους, καὶ τὴν βλασφημίαν ταύτην C καταλυθῆναι, καὶ μὴ δόξαι τὸν θεὸν ἡπατηκέναι τοὺς ⁴ἐγγόνους (135) τοὺς ἐκείνων, οἷς τὰς θωρεὰς ἐπηγγείλατο. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ὑπὲρ τούτου κοπτόμενος, ⁵τοῦ μὴ δόξαι τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ θεοῦ διατίπτειν τὴν λέγουσαν τῷ Ἀβραάμ, ⁶“Σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου,” ταῦτα ἤϋχετο· μετὰ τὸ ταῦτα εἰπεῖν, ἐπήγαγεν· ⁷“Οὐχ οἷον δὲ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ.” δεικνύς, ὅτι ⁸ταῦτα πάντα διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ὑπο- μείναι ⁹ἠνείχετο· τουτέστι, τὴν ἐπαγγελίαν τὴν ¹⁰πρὸς Ἀβραάμ γεγεννημένην. Καθάπερ ¹¹γὰρ Μωϋσῆς εἰδοὶ μὲν ὑπὲρ Ἰου- δαίων πρεσβεύειν, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐπραττεν D7· “Ἴνα γὰρ μὴ εἴπωσι, φησὶν, ὅτι παρὰ τὸ μὴ ¹²δύνασθαι αὐ- τοὺς σώσαι, ¹³ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπολέσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ,” κατά- λυσον τὴν ὀργήν· οὕτω δὲ καὶ Παῦλος, ἵνα μὴ εἴπωσι, φησὶν, ὅτι ἐξέπεσεν ἡ ἐπαγγελία ¹⁴τοῦ θεοῦ, καὶ ἐψεύσατο ἃ ὑπέσχετο, καὶ εἰς ἔργον οὐκ ἐξηλθεν ὁ λόγος, ¹⁵ἐβουλόμην ἀνάθεμα γενέ- σθαι. Διὰ δὲ τοῦτο οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν φησιν· “οὐδὲν γὰρ ἦν πρὸς ἐκείνους ἐπηγγελμένον ¹⁶αὐτῷ, οὐδὲ ἦσαν αὐτὸν τεθερα- πευκότες· διὸ οὐδὲ ἐβλασφήμουν αὐτὸν δι’ ἐκείνους· ἀλλ’ ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων τῶν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δεξαμένων, καὶ πρὸ τῶν

⁵ Gen. xii. 7.⁶ v. 6.⁷ Deut. ix. :8.

¹² καὶ πατέρων ὄντες τῶν αὐτῷ φίλων] Sic B.D.E.G. Cat. Edebatur sine suspitione καὶ πατέρες ὄντες τῶν αὐτῶν φυλῶν. Pro verbis καὶ πατέρων—καὶ προπατόρες haec leguntur in A.F.H.I. καὶ πρὸ γε πάντων καὶ προπατόρες.

¹³ πάντων μείζων pro μ. πάντων B.D.E.G. Cat. ¹⁴ καὶ ὑπὲρ—θεοῦ om. G.

¹⁵ εἴγε] εἰ G. Mox σωθ. ἐκείνους pro ἐκείνους σωθ. A.B.D.E.F.H.I. Cat.

¹⁶ ἐγγόνους A.B.D.F. Statim τοὺς om. A.D.E.H.I. Cat. ¹⁷ τοῦ] καὶ τοῦ B.D.E.

¹⁸ καὶ τῷ σπ. σου. τὴν γ. τ. inverso ord. A.D.E.F.H.I. ¹⁹ ταῦτα] ταύτην G. Statim μετὰ γὰρ τὸ idem. ²⁰ ταῦτα π. pro π. ταῦτα A.B.D.E.

F.H.I. Cat. ²¹ ἠνείχετο G. ἤϋχετο A.F.H.I. ²² πρὸς τὸν Ἀβ. F.H.

²³ γὰρ om. G. Mox ὑπὲρ τῆς τοῦ θ. δ. A.D.E.F.H.I. ²⁴ δουρηθῆναι A.H.

²⁵ ἐπήγαγεν. A.B.D.E.I. ²⁶ τοῦ θεοῦ om. B. ²⁷ ἐβουλόμην G. ἠβουλόμην, ut alias, A.H.I. ²⁸ οὐδὲν A.E.F.I. Cat. οὐδὲ Edd. ²⁹ αὐτῷ pro αὐτὸ

A.B.D.F.G.H.I. Cat.

ἄλλων οἰκειωθέντων αὐτῷ, ταῦτα ἠύχето. Εἶδες ὅτι, εἰ μὲν Ε
 ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ἠύξατο, οὐκ ἂν οὕτως ἐφάνη καθαρῶς διὰ τὴν
 τοῦ Χριστοῦ δόξαν τοῦτο ποιῶν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων
 ἐβουλήθη γενέσθαι ἀνάθεμα, τότε μάλιστα ἐδεῖχθη, ὅτι διὰ τὸν
 Χριστὸν ἔμόνον ταῦτα ἐπιθυμεῖ. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, “Ὡν ἡ
 υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ ἐπαγγελία.” Καὶ
 γὰρ ὁ νόμος ἐκείθεν ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων, φησί, καὶ
 αἱ συνθήκαι ἰπρὸς αὐτοὺς πᾶσαι, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν, καὶ
 οἱ πατέρες οἱ δεξάμενοι τὰς ἐπαγγελίας ἐκείνων πάντες·
 ἀλλ’ ὅμως τὸναντίον γέγονε, καὶ πάντων ἰξέπεσον τῶν ἀγα-
 θῶν. ¹¹ Διὰ τοῦτο κόπτομαι, φησί, καὶ εἵγε ἦν χωρισθῆναι
 τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν χοροῦ, καὶ ἀλλοτριωθῆναι, οὐχὶ τῆς
 ἀγάπης αὐτοῦ· μὴ γένοιτο, ἐπεὶ καὶ ταῦτα δι’ ἀγάπην ἐποίει·
 “ἀλλὰ τῆς ἀπολαύσεως ἐκείνης καὶ τῆς δόξης, κατεδεξάμην ἂν,
 ὥστε μὴ τὸν δεσπότην ὁ βλασφημηθῆναι τὸν ἐμὸν, διὰ τὸ μὴ βοᾶ
 ἀκοῦσαι λεγόντων τινῶν, ὅτι σκηνὴ τὰ πράγματα γέγονεν·
 ἄλλοις ὑπέσχετο, καὶ ἄλλοις ἔδωκεν· ἐξ ἄλλων ἐγεννήθη, καὶ
 ῥᾶλλον ἔσωσε· τοῖς τῶν Ἰουδαίων προγόνοις ἰἐπηγγείλατο,
 καὶ τοὺς ἐκγόνους ἀφείς, τοὺς οὐδέποτε αὐτὸν ἔγνωκότας εἰς
 τὰ ἐκείνων εἰσήγαγεν ἀγαθὰ· ἐκείνοι τὸν νόμον ἔκαμον μελε-
 τῶντες, καὶ τὰς προφητείας ἀναγινώσκοντες, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν
 βωμῶν καὶ τῶν εἰδώλων χθὲς ἐπανελθόντες, ἀνώτεροι γεγόνασιν
 ἐκείνων· ποῦ ταῦτα προνοίας;” Ἰν’ οὖν ἰμὴ ταῦτα λέγεται περὶ
 τοῦ δεσπότην τοῦ ἐμοῦ, φησὶν, εἰ καὶ ἀδίκως λέγεται, ¹² καὶ Β
 βασιλείας ἰδέως ἰξέπιπτον, καὶ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἀπορρή-
 του, καὶ πάντα ὑπέμεινα ¹³ ἂν τὰ δεινὰ, μεγίστην ἀπάντων ἰγού-
 μενος ¹⁴ παραμυθίαν εἶναι, τὸν ὡὗτω ποθοῦμενον μηκέτι βλα-
 σφημούμενον ἀκούειν. Εἰ δὲ οὐδέπω καταδέχη τὸ εἰρημένον,
 ἐνόησον ὅτι καὶ πατέρες πολλοὶ πολλὰκις ¹⁵ ταῦτα ὑπὲρ παιδῶν
 κατεδέξαντο, καὶ εἵλοντο αὐτῶν χωρισθῆναι, καὶ ¹⁶ μᾶλλον

ἔ μόνον accessit ex A.B.D.E.F.G.H. Statim ἐπεθύμει G. ¹¹ αἱ ἐπαγγε-
 λίας G. Statim καὶ γὰρ καὶ ὁ idem. ¹² πρὸς] αἱ πρὸς Edd. αἱ deest in om-
 nibus. ¹³ ἐξ ἐκείνων Edd. ἰξ om. A.F.G.H.I. seclusum a Sav. ¹⁴ ἰξέ-
 πεισαν F.G.H.I. ¹⁵ διὰ] + τοι G. Post χωρισθῆναι deest folium in E. qui
 rursus incipit p. 607 B. ¹⁶ ἀλλὰ καὶ τῆς Edd. καὶ deest in omnibus.
¹⁷ βλασφημεῖσθαι A.D.F.H.I. Cat. Mox διὰ τὸ ἀκοῦναι A.D.F.H. διὰ τὸ μὴ
 ἀκοῦναι I. ¹⁸ τοὺς ἄλλους Edd. τοὺς om. A.D.F.H.I. ¹⁹ ἐπηγγείλατο pro
 ἐπηγγέλω omnes. Statim καὶ τοὺς ἐκγ. ἀφείς G. καὶ τοὺς ἐκείνων ἐκγ. (ἐγγ.
 D.F.H. προγ. I.) ἀφείς A.D.F.H.I. καὶ τοὺς ἐκγ. αὐτῶν ἀφείς Edd. ²⁰ ἐπε-
 γνωκότας B.G. Veron. ²¹ ἔκαμον G. Mox καὶ τοὺς προφήτας ἀναγ. idem.
²² μὴ ταῦτα pro ταῦτα μὴ A.D.F.H.I. ²³ καὶ] κἂν G. Mox ἰδέως ἂν ἐξ. Edd.
 ἂν deest in omnibus. ²⁴ ἂν om. B.G. ²⁵ εἶναι παραμ. inverso ord.
 A.D.F.H.I. Statim τοῦ πόνου τὸ τὸν Sav. Mor. Ben. Haec τοῦ πόνου τὸ om.
 B.D.G. Veron. ²⁶ οὕτω om. A.F.H.I. Cat. ²⁷ ἐπὲρ π. ταῦτα inverso ord.
 A.D.F.H.I. Statim ἐδέξαντο idem. ἠέξαντο G. ²⁸ μᾶλλον G. Veron.
 μόνον vulgo.

αὐτοὺς εὐδοκιμοῦντας ὄραν, τῆς συνουσίας αὐτῶν ἡδὴ νομίζοντες εἶναι τὴν εὐδοκίμησιν τὴν ἐκείνων. Ἄλλ' ἐπεὶ πόρρω C τῆς ἀγάπης ἐσμὲν ταύτης, οὐδὲ νοῆσαι τὰ λεγόμενα δυνάμεθα. Οὕτω γάρ τινες καὶ τὴν Παύλου προσηγορίαν ἀκούσαι εἰσιν ἀνάξιοι, καὶ τῆς σφοδρότητος τῆς ἐκείνου πόρρω καὶ μακρὰν ἐστήκασιν, ὥς καὶ περὶ θανάτου τοῦ προσκαίρου ταῦτα λέγειν ἑαυτὸν νομίζουσιν οὐς τοσοῦτον βεῖποιμ' ἂν ἀγνοεῖν τὸν Παῦλον, ὅσον τοὺς πηροὺς τὴν ἀκτῖνα τὴν ἡλιακὴν· μάλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον. Ὁ γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων, καὶ νιφάδας κινδύνων ἰθεὺς, καὶ εἰπὼν, "Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός;" καὶ οὐκ ἄρκεσθεις τοῖς λεχθεῖσιν, ἀλλ' ὑπερβὰς τὸν D οὐρανὸν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ πάντα τὰ ἄνω περιδραμῶν, καὶ συλλαβὼν ὁμοῦ τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὀρώμενα, τὰ νοούμενα, τὰ λυπηρὰ, (136) τὰ χρηστὰ, τὰ ἐν ἐκατέροις, καὶ οὐδὲν ὅλως ἀφείς, καὶ οὐδὲ οὕτω κορεσθεῖς, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν τοσαύτην κτίσιν τὴν οὐκ οὔσαν ὑποστησάμενος· πῶς ὥς μέγα τι λέγων μετ' ἐκείνα πάντα θανάτου τοῦ προσκαίρου ἐμνημόνευσεν ἂν; Οὐκ ἔστι ταῦτα, E οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ σκωλήκων ἐν κοπρίᾳ φωλεονόντων ἢ τοιαύτη ὑπόνοια. Εἰ γὰρ τοῦτο ἔλεγε, πῶς ἀνάθεμα ἑαυτὸν ἠΐχeto εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; Ὁ γὰρ τοιοῦτος θάνατος μᾶλλον τῷ τοῦ Χριστοῦ συνῆπτε χορῶ, καὶ τῆς δόξης ἀπολαύειν ἐκείνης ἐποίει. Ἀλλὰ γὰρ εἰσὶ τινες, οἳ καὶ τούτων ἕτερα καταγελαστώτερα τολμῶσι λέγειν. Οὐ γὰρ θάνατον, φησὶν, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἀνάθημα ἠΐχeto εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τίς τοῦτο καὶ τῶν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀναπεπτωκότων οὐκ ἂν ἠΐχeto; Πῶς δὲ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν τοῦτο ἐμελλε τῶν αὐτοῦ γίνεσθαι; Ἀφέντες τοίνυν τοὺς μύθους καὶ τὰς φλυαρίας οὐδὲ

^b ἡδὴ] ἰδίαν G. ^c τῆς Π. προσηγορίας B.D. ^d ἀκούσαι εἰσιν ἀνάξιοι] Sic B.D.G. εἰσιν ἀνάξιοι ἀκούσαι A.F.H.I. οὐδὲ ἀκούσαι εἰσιν ἄξιοι Edd. ^e καὶ om. G. Mox τοῦ om. B.G. ^f αὐτοὺς A.D.F.H.I. ^g εἰπομ' ἂν] Sic B.D.I. εἰπομεν G. εἰπομι ἂν Edd. ^h καὶ om. A.B.D.F.I. ⁱ ἰθεὺς A.B.D.F.H.I. Statim καὶ om. A.F.I. ^k Χριστοῦ] θεοῦ G. Verba ἀπὸ τῆς ἀγ. τοῦ Χρ. om. A.F.H.I. Mox ἢ διωγμός ἢ λ. A.B.D.F.G.I. Cat. ἢ λ. ἢ δ. Edd. ^l λεχθεῖσιν] παρούσιν B.G. Veron. ^m παραδραμῶν D. Cat. ⁿ τὰ μέλλοντα om. A.F.H.I. ^o καὶ om. A.F.H.I. Mox καὶ οὐδὲ οὕτως ἀρκεσθεῖς G. ^p ὥς] + οὐ G. ^q τοῦ om. B.G. Mox ἂν om. H. ^r ἠΐχeto] ἔλεγε G. Statim εἰς om. G.I. ^s τοῦ Χρ.] περὶ τὸν Χριστὸν B.D.G. Veron. ^t θάνατον, φησὶν] θανάτου φησὶν G. Post φησὶν, ἠνέχeto add. A.B.D.F.H.I. Cat. ^v καὶ om. G. Statim ἀνάθημα pro ἀνάθεμα A.G.H. Cat. Deinceps ἠΐχ. εἶναι A.B.D.F.H. Cat. ἠΐχ. γενέσθαι I. εἶναι ἠΐχ. Edd. ^w ἠέχeto A.F.G.H.I. Cat. εἴχeto vulgo. ^x τοῦτο ἐμελλε τῶν αὐτοῦ] τῶν αὐτοῦ τοῦτο ἢ μᾶλλον αὐτοῦ G. Statim γίνεσθαι pro γενέσθαι A.D.F.G.H.I. Cat.

γὰρ ἀντιλέγειν πρὸς ταῦτα ἄξιον, ὥσπερ οὖν οὐδὲ πρὸς τὰ παιδία τὰ ψελλίζοντα· ὕεις αὐτὴν πάλιν τὴν ῥῆσιν ἐπανέλωμεν, ἐντροφῶντες αὐτοῦ τῷ πελάγει τῆς ἀγάπης, καὶ μετὰ ὑδείας πανταχοῦ νηχόμενοι, καὶ τὴν φλόγα ἐννοοῦντες τὴν ἄφατον· μᾶλλον δὲ, ὅπερ ἂν εἴπῃ τις, οὐδὲν ἄξιον ἐρεῖ. Καὶ 607 γὰρ πελάγους παντὸς εὐρυτέρα, καὶ φλογὸς ἀπάσης σφοδρότερα ἡ αὕτη ἦν, καὶ οὐδεὶς αὐτὴν κατ' ἄξιον ἀναγορεύσαι δυνήσεται λόγος· ἀλλ' ἐκεῖνος μόνος οἶδεν αὐτὴν ὁ μετὰ ἀκριβείας αὐτὴν κτησάμενος.

Φέρε οὖν αὐτὰ πάλιν τὰ ῥήματα εἰς μέσον ἀγάγωμεν. “*Ἡυχόμεν γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγώ.*” Τί ἐστίν, “*αὐτὸς ἐγώ;*” Ὁ διδάσκαλος ἅπαντων γενόμενος, ὁ μυρία κατορθώματα συναγαγὼν, ὁ μυρίους ἀναμένων στεφάνους, ὁ ποθήσας αὐτὸν οὕτως ὡς πάντων αὐτοῦ προτιμῆσαι τὴν ἀγάπην, ὁ καθ' B ἐκάστην ἡμέραν δι' αὐτὸν καιόμενος, καὶ ἅπαντα δεύτερα εἶναι νομίζων τοῦ φιλτρον τοῦ πρὸς αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ φιλεῖσθαι ἔμελεν αὐτῷ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σφόδρα αὐτὸν φιλεῖν καὶ τούτου μάλιστα ἦν. Διὰ δὲ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἔβλεπε μόνον, καὶ πάντα ἐκόλως ἔφερεν ἐν γὰρ ἐσκόπει διὰ πάντων, τὸ τὸν καλὸν τοῦτον ἐμπλησσαι ἔρωτα. Καὶ εὐχεται μὲν ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔμελλε γίνεσθαι οὕτως, οὐδὲ ἔμελλεν ἀνάθεμα εἶναι, πειράται λοιπὸν καὶ εἰς ἀπολογίαν ἐμβῆναι τῶν ἐγκλημάτων, καὶ τὰ θρυλούμενα παρὰ πάντων εἰς μέσον ἄγων ἀνατρέψαι. Καὶ πρὶν εἰς C τὴν σαφὴ τούτων ἀπολογίαν ἐμβῆναι, τὰ σπέρματα αὐτῆς ἤδη προκαταβάλλεται. “*Ὅταν γὰρ λέγῃ, “Ὡν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι,” οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ ὅτι ὁ θεὸς μὲν αὐτοὺς ἐβούλετο σωθῆναι καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν ἔμπροσθεν ἐποίησε, καὶ δι' ὧν ὁ Χριστὸς ἐξ ἐκείνων ἐγένετο, καὶ δι' ὧν τοῖς πατράσιν ἐπηγγείλατο· αὐτοὶ δὲ ἐξ οἰκείας ἀγνωμοσύνης ἀπεκρούσαντο τὴν εὐεργεσίαν.*

γ εἰς] πρὸς G. eis om. A.F.H. Mox ἐπέλωμεν A.F.H.I. αὐτῷ H. A verbis πανταχοῦ νηχόμενοι absunt in G. folia octo, usque ad v. χρόνον p. 612 E. Ergo in subsidium vocavimus Codicem fere geminum C. εἴπῃ pro εἶπῃ A.D.F.H.I. αὕτη ἦν pro ἦν αὐτῇ A.C.F.H.I. ἀναγ. δυνήσεται] ἀναγορεύσειεν C. ἀναγορεύσει Veron. αὐτὰ πάλιν pro πάλιν αὐτὰ omnes. γὰρ om. B.C.D. πάντων A.D.F.H.I. Cat. αὐτοῦ pro pro pro. αὐτοῦ omnes. ἅπαντα A.D.F.H.I. τοῦ] τὸ H. Mox παρὰ τοῦ X. ἔμελεν αὐτῷ μόνον hoc ord. A.D.E.F.H.I. καὶ om. A.F.H.I. Mox αὐτὸν φ. pro φ. αὐτὸν omnes. τούτου pro τοῦτο B.E.F.H.I. Verba καὶ τ. μ. ἦν om. A. δὲ pro γὰρ A.B.D.E.F.H.I. δὲ om. C. διὰ πάντων om. A.F.H.I. ἐκπλησσαι B.D.E. ἐκβῆναι hic et infra I. θρυλ. pro θρυλλ. A.B.D. fortasse alii. ἀγαγὼν F.H.I. Cat. προβάλλ. B.C. Veron. καὶ ἡ δ. καὶ ἡ ν. om. C. μὲν om. H.I.

Διὸ καὶ ἐκεῖνα τίθησιν, ἅπερ τῆς τοῦ θεοῦ δωρεᾶς ἐστὶν ἐνδεικτικὰ μόνον, οὐκ ἐκείνων ἐγκώμια· καὶ γὰρ ἡ νιοθεσία τῆς "αὐτοῦ
 D γέγονε χάριτος, καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ ἐπαγγελίαι καὶ ὁ νόμος.
 "Ἀπερ ἅπαντα ἐννόησας, καὶ λογιζάμενος πόσῃν ὁ θεὸς μετὰ
 αὐτοῦ παιδὸς ἐποίησατο τὴν σπουδὴν σῶσαι αὐτοὺς, ἀνεβόησε
 μέγα, καὶ εἶπεν· "Ὅς ἐστὶν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας· Ἀμήν"
 τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν ἀναφέρων αὐτὸς τῷ μονογενεῖ
 τοῦ θεοῦ. Τί γὰρ, εἰ καὶ ἕτεροι βλασφημοῦσι, φησὶν; ἀλλ'
 ἡμεῖς οἱ τὰ ἀπόρρητα εἰδότες αὐτοῦ, καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἄφατον,
 καὶ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλὴν, ἴσμεν σαφῶς, ὅτι οὐ τοῦ
 βλασφημεῖσθαι, ἀλλὰ τοῦ δοξάζεσθαι ἄξιος. Οὐκ ἄρκεσθεις
 δὲ αὐτοῦ τῷ συνειδότε, πειράται καὶ ὕλοισμούς τιθέναι λοιπὸν,
 E καὶ σφοδρτέρῳ κεχρησθαι κατ' αὐτῶν αὐτῷ λόγῳ. Καὶ οὐ
 πρότερον ἀποτείνεται πρὸς αὐτοὺς, ἕως τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν
 περιεῖλεν. "Ἰνα γὰρ μὴ δόξῃ ὡς ἔχθροῖς διαλέγεσθαι, προῖδὼν
 φησὶν· ⁸ "Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ
 δέησις ⁹ ἡ πρὸς τὸν θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν." Καὶ
 ἐνταῦθα δὲ μετὰ τῶν ἄλλων, ὧν εἶρηκε, ⁴ κατεσκευάζε τὸ μὴ
 δόξαι· ⁶ οἱ δὲ ἔχθραν λέγειν, ἅπερ ἔμελλε κατ' αὐτῶν ἐρεῖν· διόπερ
 οὐδὲ συγγενεῖς ¹ αὐτοὺς καὶ ἀδελφούς παρατεῖται ὀνομάζειν.
 Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὸν Χριστὸν ἔλεγεν, ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλ' ὅμως (137)
 καὶ τὴν ⁸ ἐκείνων ἐπισπᾶται ^h διάνοιαν, καὶ προσοδοποιεῖ τῷ λόγῳ,
 καὶ πάσης ¹ ἐαυτὸν ὑποψίας ἀπαλλάττει διὰ τὰ μέλλοντα κατ'
 608 αὐτῶν λεχθήσεσθαι, καὶ τότε ^k λοιπὸν ἐμβαίνει εἰς τὸν παρὰ
 τῶν πολλῶν ζητούμενον λόγον. Καὶ γὰρ ἐζήτουν πολλοί,
 καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, τίνος ἕνεκεν οἱ μὲν δεξάμενοι τὴν ἐπαγγε-
 λίαν ¹ ἐξέπεσον, οἱ δὲ μὴ ἀκούσαντες αὐτῆς ^m πώποτε, πρὸ
 ἐκείνων ἐσώθησαν. Ταύτην τοίνυν λύων τὴν ἀπορίαν, πρὸ τῆς
 ἀντιθέσεως τὴν λύσιν ἐπάγει. "Ἰνα γὰρ μὴ λέγῃ τις· τί οὖν;
 σὺ μᾶλλον φροντίζεις τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἢ ὁ θεὸς τῆς ἐαυτοῦ;
 καὶ τῆς παρὰ σοῦ δεῖται βοθηθείας, ⁿ ἵνα μὴ ἐκπέσῃ αὐτοῦ ὁ

⁸ Rom. x. 1.

^w αὐτῆς F.H.I. et ante corr. A. ^x τοῦ] + ἐαυτοῦ C. ^y λογιζομένους
 A.B.C.D.E.F.I. λογισμὸν Edd. ^z τῷ λόγῳ] λογισμῷ A.D.F.H.I. ^a τὴν
 αὐτῶν Edd. τὴν om. B.C.D.E.F.H.I. ^b ἔχθρος A.E.F.H.I. Μοx καὶ
 προῖδων ἴδεν. ^c ἡ] μου B. ^d κατεσκευάσεν A.F. κατεσκευάσαι (ση
 κατασκευάσαι?) E. ^e οἱ δὲ ἔχθραν] ἔχθρα B.C. Veron. ^f αὐτοὺς om. A.D.
 E.F.H.I. ^g ἐκείνων] πρὸς ἐκείνους A.F.H.I. ^h διάνοιαν] ἴσ. εὐνοίαν Sav.
 marg. εὐνοίαν habet I. ⁱ ὑποψίας ἐαυτὸν inverso ord. A.D.E.F.H.I.
^k λοιπὸν ἐμβ.] ἐμβ. λοιπὸν A.F.H.I. ^l ἐξέπεσαν C.H.I. ^m ποτε A.F.H.I.
ⁿ ἵνα μὴ ἐκπέσῃ (ἐμπ. I.) αὐτοῦ (αὐτοῦ om. C.) ὁ λόγος] Sic libri omnes et Cat.
 ὥστε μὴ ἐκπέσῃ αὐτοῦ τὸν λόγον Edd.

λόγος; πρὸς ταῦτα ἰστάμενός φησι ταῦτα ῥᾷ εἶπον, “οὐχ ὅσον ὅτι ἐκπέτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ,” ἀλλ’ ἵνα δείξω τὸ περὶ τὸν Χριστὸν φίλτρον. Καὶ γὰρ καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐκβάντων, οὐκ ἀπορούμεν τῶν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ λόγων, φησί, καὶ τοῦ δείξαι, ὅτι ἔστηκεν ἡ ἑπαγγελία. Εἶπεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ⁹ “Σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν” καί, “Ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη.” Ἰδωμεν οὖν ποῖόν ἐστι τὸ σπέρμα, φησὶν· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ αὐτοῦ ὁ σπέρμα αὐτοῦ εἰσι. Διὸ καὶ ἔλεγεν· “Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· ¹⁰ οὐδ’ ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα.” Ἀν τοίνυν μάθης ποῖόν ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ὅψαι δοθείσας τὴν ὑπόσχεσιν τῷ σπέρματι αὐτοῦ, καὶ γνώσῃ ὅτι οὐκ ἐξέπεσεν ὁ λόγος. Ποῖον οὖν ἐστίν, ^κ εἰπέ, τὸ σπέρμα; Οὐκ ἐγὼ λέγω, φησὶν, ἀλλ’ αὐτὴ ἡ παλαιὰ εἰσὶν ἑρμηνεύει, οὕτω λέγουσα· “Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα.” Τί ἐστίν, “ἐν Ἰσαὰκ,” ἑρμηνεύσον. ¹¹ “Τουτέστιν, Ἰού τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα λογίζεται εἰς σπέρμα.” Καὶ ὅρα Παῦλον σύνεσιν καὶ μεγαλόνοιαν. Ἑρμηνεύων γὰρ οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ, “τέκνα τοῦ θεοῦ” τῷ παρόντι τὰ παλαιὰ συνάπτων, ^δ καὶ δεικνὺς, ὅτι οὐδὲ Ἰσαὰκ ἀπλῶς τοῦ Ἀβραάμ τέκνον ἦν. Ὁ δὲ λέγει, “τοιοῦτόν ἐστιν· ὅσοι κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐγεννήθησαν, οὗτοι τέκνα τοῦ θεοῦ εἰσι, καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, “Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα,” εἶνα μάθης, ὅτι οἱ τῷ τρόπῳ τούτῳ γεννώμενοι τῷ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ, οὗτοι μάλιστα εἰσι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Πῶς οὖν ὁ Ἰσαὰκ ἐγεννήθη; Οὐ κατὰ νόμον φύσεως, οὐδὲ κατὰ δύ-

⁹ Gen. xii. 7, 3.

10 v. 7.

11 v. 8.

⁹ ταῦτα] ταῦτα πάντα A.D.E.H. Cat. πάντα ταῦτα F. ῥᾷ δὲ om. B.E. ὅσον] + δὲ C. et ex corr. B. Statim ὅτι ὁ λ. τοῦ θ. ἐκπέτωκεν Edd. teclamanibus libris. ἑπαγγελία] + ἦν Cat. + πῶς οὖν ἔστηκεν ἡ ἐπαγγελία B.D.E. τῷ Ἀβρ. om. A.F.H.I. Statim σοὶ δώσω καὶ τῷ σπ. σου (om. τὴν γῆν) iidem et Cat. καὶ om. H. ἐν τῷ σπ. σου om. idem. καὶ ἐν τῷ σπ. σου ἐνευλ. D.E. καὶ ὅτι ἐν τῷ σπ. σου ἐνευλ. A.F.I. σπέρμα C.D.E. F.H.I. Cat. σπέρματα Edd. τὸ om. A.F.I. εἰπέ μοι τὸ σπέρμα Edd. μοι om. A.B.C.D.E.F. Cat. εἰπέ μοι om. I. τὸ σπέρμα εἰπέ inverso ord. B.E. Ἰού] ὅτι οὐ A.D.E.F.H.I. τοῦ θεοῦ B.D. Haec ταῦτα τ. θεοῦ om. C. ταῦτα accessit ex omnibus. Post σπέρμα sequentia desunt in E. usque ad ἐπαγγέλλονται p. 609 E. τοῦ Ἀβραάμ] τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ Ἀβρ. A.I. τοῦ θεοῦ ἢ τῷ Ἀβρ. F.H. ἀλλὰ τὰ τέκνα τοῦ θ. Edd. τὰ om. C.D. erasum in B. τοῦ θεοῦ om. D. Clausula ἀλλὰ τέκνα τοῦ θ. abest a F.H.I. τοῦ Ἀβραάμ om. C. τοῦτο A.C.D.F.I. Cat. τοῦ om. B.D. εἶνα μάθης ὅτι] διότι I.

ναμιν σαρκὸς, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας. ¹¹Τί ἐστὶ, κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας; ¹²“Κατὰ τὸν καιρὸν τούτον ἰελεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρα υἱός.” Αὕτη ¹³τοῖνν ἡ ἐπαγγελία καὶ Εἰ ¹⁴τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ τὸν Ἰσαὰκ διέπλασέ τε καὶ ἐγέννησε. Τί γὰρ, εἰ καὶ μήτρα ὑπέκειτο, καὶ νηδὺς γυναικός; Οὐ γὰρ ἡ δύναμις τῆς νηδύος, ¹⁵ἢ τῆς ἐπαγγελίας ἰσχύς ἔτεκε τὸ παιδίον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα διὰ ¹⁶τῶν τοῦ θεοῦ ῥημάτων. Ἐν γὰρ τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων ῥήματά ἐστὶ ¹⁷θεοῦ τὰ γεννῶντα ἡμᾶς καὶ διαπλάττοντα· εἰς γὰρ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ Ῥαγίου πνεύματος βαπτίζόμενοι γεννώμεθα. Αὕτη δὲ οὐχὶ φύσεως, ἀλλ’ ἐπαγγελίας ¹⁸θεοῦ ἡ γέννησις. Ὡς περ γὰρ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ προαγορεύσας γέννησιν, τότε αὐτὴν ἐπλήρωσεν· οὕτω καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸ πολλῶν ¹⁹προανεφώνησε χρόνων διὰ τῶν προφητῶν ²⁰ἀπάντων, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς ἔργον ²¹ἡ ἐξήγαγεν. Εἶδες ἡλίκον ἀπέδειξε, καὶ πῶς μέγα ἐπαγγελιάμενος κατεσκεύασεν αὐτὸ μετ’ εὐκολίας ἀπάσης; Εἰ δὲ λέγοιεν Ἰουδαῖοι, ὅτι τὸ, “Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα,” τοῦτο ²²εἶναι τὸ τοὺς ²³ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ ²⁴γεννωμένους αὐτῷ λογίζεσθαι εἰς σπέρμα, ἔδει καὶ τοὺς Ἰδουμαίους καὶ πάντας ²⁵ἐκείνους υἱούς ²⁶χρηματίζειν αὐτοῦ· ὁ γὰρ πρόγονος αὐτῶν Ἡσαὺ υἱὸς ἦν τοῦ Ἰσαὰκ. Νῦν δὲ οὐ μόνον οὐ χρηματίζουσι παῖδες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰσὶν ²⁷ἀπηλλοτριωμένοι. Ὅρας, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει ἡ διὰ ²⁸Β τοῦ βαπτίσματος ἄνωθεν ²⁹προὑπογράφεται γέννησις; Εἰ δὲ τὴν ³⁰μήτραν μοι λέγεις, ἔχω καὶ γὰρ τὸ ὕδωρ εἰπεῖν. Ἀλλ’ ὥς περ ἐνταῦθα τὸ πᾶν τοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ ἐν ³¹τῷ πᾶν τῆς ἐπαγγελίας· τοῦ γὰρ ὕδατος ψυχροτέρα ἦν ἡ μήτρα διὰ τὴν (138) στερίωσιν καὶ τὸ γῆρας. Καταμάθωμεν τοῖνν ἡμῶν τὴν ἐγγένειαν μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης, καὶ ἀξίαν αὐτῆς ἐπιδειξώμεθα πολιτεῖαν· οὐδὲ γὰρ ἔχει τι σαρκικὸν οὐδὲ γεῶδες. Μὴ τοῖνν μηδὲ ἡμεῖς. Οὐδὲ γὰρ ὕπνος, οὐδὲ θέλημα σαρκὸς καὶ περι-

¹² v. 9.

¹¹ Haec τί ἐστὶ κ. δ. ἐπαγγελίας om. B.H. et a pr. man. F. ¹² ἐλεύσομαι πρὸς σὲ Edd. πρὸς σὲ om. A.B.D.F.H.I. Mossq. ¹³ τοῖνν ἡ ἐπ. Sic A.B.C.D.F.H.I. Cat. ¹⁴ τὰ ῥήματα A.F.H.I. ¹⁵ ἢ τῆς ἐπ. ἡ ἰσχύς A.D.F.H.I. Cat. ¹⁶ τῶν τ. θ. ῥημάτων omnes. τῶν β. τοῦ θ. Edd. ¹⁷ τοῦ θεοῦ Edd. τοῦ om. A.B.D.H.I. ¹⁸ πν. ἁγίου in verso ord. D.F.H. ¹⁹ τοῦ θεοῦ Edd. τοῦ om. A.B.C.D.F.H. Cat. ²⁰ ἀνεφώνησε B. Veron. ²¹ ἀπάντων om. A.D.F.H.I. ²² Haec ὅτι τὸ—τοῦτο εἶναι absunt ab I. ²³ εἶναι] ἐστὶ Cat. ²⁴ ἐκ τοῦ] ἀπὸ I. ²⁵ γενομένους F.H.I. Cat. ²⁶ ἐκείνους] Sic libri omnes et Cat. τοὺς ἀπ’ ἐκείνων Edd. ²⁷ αὐτοῦ χρ. in verso ord. A.F.H.I. Cat. ²⁸ ἡλλοτρ. D.F.H.I. Cat. ²⁹ προὑπογράφεται C.D.F. Veron. προὑπογράφεται Sav. Mor. Ben. προὑπογράφεται Cat. ³⁰ μήτρα A.F.I. ³¹ τὸ πᾶν om. B.C.

πλοκαί, οὐδὲ οἷστρος ἐπιθυμίας, ἀλλὰ ^εφιλανθρωπία θεοῦ τὸ πᾶν ἐποίησε. Καὶ καθάπερ ἐκεῖ τῆς ἡλικίας ἀπογνωσθείσης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ γήρως τῶν ἀμαρτημάτων ἐπελθόντος, C ἐξαίφνης νέος ἀνῆλθεν ὁ ^εἸσαὰκ, καὶ πάντες τοῦ θεοῦ γεγόναμεν παῖδες, καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ.

¹³ “Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν.” Μέγα τὸ ζητούμενον ἦν· διὸ καὶ πολλοὺς ἐκινεῖ λογισμοὺς, καὶ πανταχόθεν ἐπιχειρεῖ λύσαι τὴν ἀπορίαν. Εἰ γὰρ ^hκαὶ παράδοξον καὶ καινὸν τὸ μετὰ τοσαύτας ἐπαγγελίας ἐκπεσεῖν ἐκείνους, πολλῶ παραδοξότερον, ἰτὸ καὶ ἡμᾶς εἰς τὰ ἐκείνων εἰσελθεῖν ἀγαθὰ, τοὺς μηδὲν προσδοκῆσαντας τοιοῦτον. Καὶ ταῦτὸν ἐγένετο, οἷον ἂν εἰ βασιλέως υἱὸς ^kἐπαγγελίας ἔχων τὴν ἀρχὴν διαδέξασθαι τὴν ἐκείνου, εἰς D τὴν τῶν ἀτίμων ἐκβληθεῖ τάξιν, καὶ ἀντ’ ἐκείνου κατὰδικος ἄνθρωπος καὶ μυρίων γέμων κακῶν, ἐκβληθεὶς τοῦ δεσποτηρίου, τὴν ἀρχὴν λάβοι τὴν ἐκείνῳ προσήκουσαν. Τί γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, φησὶν; “Οτι ἀνάξιος ὁ υἱός; Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀνάξιος, καὶ πολλῶ μᾶλλον. Οὐκοῦν ἔδει ^lἢ ὁμοῦ κολάζεσθαι, ἢ ὁμοῦ τιμᾶσθαι. Τοιοῦτον δὲ τι καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν γέγονε, καὶ ^mἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολλῶ τούτου παραδοξότερον. “Οτι μὲν γὰρ ⁿπάντες ἀνάξιοι, ἐδήλωσεν ἐν τοῖς εἰρημένοις, εἰπὼν, “Πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.” E τὸ δὲ καινὸν, ὅτι πάντων ἀναξίων ὄντων, τὰ ἔθνη διεσώθη ὁμόνα. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερον ἂν τις διαπορήσειε πάλιν, φησὶν· εἰ γὰρ μὴ ἔμελλε πληροῦν αὐτοῖς τὰς ὑποσχέσεις ὁ θεός, τίνας ἔνεκεν ^pκαὶ ὑπισχνεῖτο; Ἀνθρωποὶ μὲν γὰρ οἱ τὸ μέλλον ^qμὴ εἰδότες, πολλάκις ἀπατῶμενοι, καὶ τοῖς οὐκ ἀξίοις τὰς αὐτῶν λαβεῖν δωρεὰς ἐπαγγέλλονται· ὁ δὲ καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα προειδώς, καὶ σαφῶς ἐπιστάμενος, ὅτι ἀναξίους ἑαυτοὺς καταστήσουσι ^rτῶν ὑποσχέσεων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν λήψονται τῶν εἰρημένων, τίνας ἔνεκεν καὶ ἐπαγγέλλεται; Πῶς οὖν αὐτὰ ἔλυσεν ὁ Παῦλος; Ἀπὸ τοῦ δεῖξαι ^sτίς ἐστὶν ὁ Ἰσραὴλ, ᾧ ὑπέσχετο. Τούτου γὰρ δειχθέντος, ^tκακῆϊνο συναποδέδεικται, τὸ πεπληρῶσθαι τὰς ἐπαγγελίας ἀπάσας. 610

13 v. 10.

^ε φιλ. θεοῦ pro θεοῦ φιλ. A.C.D.F.H.I. ^ε Ἰσαὰκ] Sic libri omnes et Sav. marg. ἄνθρωπος Edd. ^ε ἐκείνη A.F.I. ^h καὶ om. A.D.F.H. Cat. ⁱ τὸ om. A.F.H. ^k ἐπαγγελίαν C. ^l ἢ om. A. ^m ἐπὶ om. D. ⁿ πάντες pro ἅπαντες A.C.D.F.I. ^o μόνον B.D.F.I. ^p καὶ om. F.H.I. Cat. ^q μὴ] οὐκ A.D.F.H.I. ^r τῆς ὑποσχέσεως C. ^s τίς] τί E.F.H. ^t κακῆϊνο pro καὶ ἐκείνο C.D.E.F.H.I. Cat.

“Ὅπερ ὁὖν ὁπλῶν ἔλεγεν, “Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ.” Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ τοῦ Ἰακώβ ὄνομα τέθεικε, ἀλλὰ “τὸ τοῦ Ἰσραὴλ” ὅπερ ἁρετῆς ἦν τοῦ δικαίου, καὶ τῆς ἀνωθεν δωρεᾶς, καὶ τοῦ θεοῦ ἐωρακέναι σύμβολον. Καίτοι φησὶν, ὅτι πάντες ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. Εἰ οὖν πάντες ἡμαρτον, πῶς οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ ἀπώλοντο; “Ὅτι μὴ πάντες προσελθεῖν ἠβουλήθησαν” ὡς τό γε αὐτοῦ μέρος ἡδισώθησαν ἅπαντες· καὶ γὰρ ἐκλήθησαν ἅπαντες. Ἀλλὰ τέως τοῦτο οὐ τίθησιν, ἀλλ’ ἐκ περιουσίας αὐτὸ λύει, καὶ ἔκ παραδειγμάτων ἐτέρων, ἄλλο ζήτημα εἰς μέσον ἁγαγὼν, καὶ καθάπερ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἔλυσεν ἀπορίαν μεγίστην δι’ ἀπορίας ἐτέρας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐζητεῖτο, πῶς, τοῦ Χριστοῦ δικαιοθέντος, πάντες ἀπῆλυσαν οἱ λοιποὶ τῆς δικαιοσύνης ἐκείνης, τὸ τοῦ Ἀδάμ παρεισῆγαγε, λέγων “Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος λαβόντες, ἐν ζωῇ βασιλεύουσιν.” Καὶ τὸ μὲν τοῦ Ἀδάμ οὐ λύει, τὸ δὲ αὐτοῦ λύει ἐκ τούτου, καὶ δείκνυσιν, ὅτι λόγον ἔχει πλείονα τὸ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντα ἐξουσίαν ἔχειν αὐτῶν, ὡς εἰ ἐθέλη. Τὸ μὲν γὰρ ἐνὸς ἁμαρτόντος πάντας κολάζεσθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ κατὰ λόγον γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς· τὸ δὲ ἐνὸς κατορθώσαντος πάντας δικαιοῦσθαι, καὶ λόγον ἂν ἔχοι μᾶλλον, καὶ τῷ θεῷ πρεπωδέστερον. Ἀλλ’ ὁμως οὐκ ἔλυσεν ἐκείνο τὸ ἀπορροῦμενον· ὅσῳ γὰρ ἀσαφέστερον ἔμενε, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἐπεστομίζετο· καὶ ἡ τούτου διαπόρρησις ἐπ’ ἐκείνο μετέβαινε, καὶ σαφέστερον τοῦτο ἐκείθεν ἐγίνετο. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐκ διαπορουμένων ἑτέρων λύει τὰ ζητούμενα· πρὸς (139) γὰρ Ἰουδαίους ὁ ἀγὼν ἦν αὐτῷ. Διὰ τοι τοῦτο ὅτι μὲν παραδείγματα, ὑπὲρ ἡγαγεν εἰς μέσον, οὐ σφόδρα λύει· οὐ γὰρ ἦν ὑπεύθυνος πούτοις, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἰουδαίους μάχῃ· τὰ δὲ αὐτοῦ πάντα ἐξ ἐκείνων ποιεῖ σαφέστερα. Τί γὰρ θαυμά-

ὁ οὖν om. E. ὡ τὸ om. I. ἡ τῆς ἀρετῆς (sic) A. ὃ καὶ om. C.
 ἡ ἐσώθησαν E. Verba καὶ γὰρ ἐκλήθησαν ἅπαντες desunt in H.I. ἡ ἐκ om.
 A.F.H.I. Statim παραδείγματος ἐτέρου A.F.H.I. Cat. ἡ ἀγαγὼν pro ἀγῶν
 A.B.D.E.F.H.I. Cat. ἡ ἐζητεῖτο (ἐζητεῖ τὸ C. Veron.) + φησὶ A.F.H.I.
 ἡ ἐκείνης om. H. Mox παρεισῆγει I. ὁ om. A.E.F.H. Cat. ἡ αὐτοῦ
 C. ἡ εἰς F.H.I. Statim ἐθέλη pro θέλη A.B.D.E.F.H.I. ἡ ἁμαρ-
 τόντος B.D.E. ἀποθάνοντος A.F.H.I. ἁμαρτήσαντος Edd. ἡ ἂν ἔχοι pro
 ἔχοι ἂν omnes. ἡ ἔμενε H. Mox ἐπ’ ἐκεῖνα μετ. C. ἡ ἐκείθεν ἐκείνου
 A.F.H. Cat. ἐξ ἐκείνου I. Statim ἐγίνετο A.C.F.H.I. ἐγίνετο Cat. γίνε-
 Edd. ἡ ἐτέρων om. H. ἡ ἦν om. C. ὁ τὰ παραδείγματα παρήγαγεν
 εἰς μέσον ὁ οὐ σφ. λ. a pr. man. C. ὁ πούτοις pro τοιούτοις D.E.F.H.I.
 et ex corr. C. ἐν τούτοις Cat.

ζεις, φησίν, ὅτι Ἰουδαίων οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐσώθησαν
 ἡν; Καὶ γὰρ ἄνωθεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν γινόμενον
 ἴδοι τις ἂν. Διὰ τί γὰρ ὁ Ἰσαὰκ σπέρμα καλεῖται μόνος,
 καίτοιγε καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ ἡ αὐτὸς ἦν πατήρ καὶ ἐτέρων πλειό-
 νων; Ἦ Ἄλλὰ ἀπὸ δούλης ἦν μητρός; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν
 γεγεννηκότα; Πλὴν οὐδὲν φιλονεικῶ ἑκβαλλέσθω διὰ τὴν
 μητέρα οὗτος· τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν ἀπὸ τῆς Χεττούρας;
 οὐχὶ ἐλεύθεροι, καὶ ἐξ ἐλευθέρων; διὰ τί μὴ ἵ τοῖς αὐτοῖς
 ἔτιμήθησαν προεδρίοις τῷ Ἰσαὰκ; Καὶ τί λέγω τούτους; Ἡ Ε
 γὰρ Ῥεβέκκα καὶ μόνη ἡ τῷ Ἰσαὰκ γέγονε γυνή, καὶ δύο
 τεκούσα παῖδας, ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ ἔτεκεν ἀμφοτέρους· ἀλλ' ὅμως
 οἱ τεχθέντες τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ὄντες, τῆς αὐτῆς μητρὸς, ἡ τὰς
 αὐτὰς λύσαντες ὠδῖνας, καὶ ὁμοπάτριοι ὄντες καὶ ὁμομήτριοι,
 καὶ πρὸς τούτοις καὶ δίδυμοι, οὐ τῶν αὐτῶν ἀπήλυσαν. Καί-
 τοιγε ἐνταῦθα οὐ δουλείαν ἔχεις αἰτιάσασθαι μητρός, ὡς ἐπὶ
 τοῦ Ἰσμαὴλ, ἢ οὐ τὸν μὲν ἐκ ταύτης, τὸν δὲ ἐξ ἐτέρας ἡ γεγεν-
 νῆσθαι νηδύος, καθάπερ ἐπὶ τῆς Χεττούρας καὶ τῆς Σάρρας,
 ὅπου γε καὶ τῆς ὥρας αὐτῆς ἐκοινώνησαν τῶν ὠδίνων. Διὰ δὲ
 τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὡς ἐπὶ σαφέστερον ἐξελθὼν παράδειγμα,
 “Οὐ μόνον δὲ” ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦτο συνέβη, φησίν, “ἀλλὰ
 καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. 611
 14 Μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ ἡ κακόν,
 ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν ἡ πρόθεσις τοῦ θεοῦ μὲν, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ'
 ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ
 ἐλάσσονι· καθὼς ἡ γέγραπται, Τὸν Ἰακώβ ἡγάπησα, τὸν δὲ
 Ἡσαὺ ἐμίσησα.” Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ μὲν ἐφιλείτο, ὁ δὲ
 ἐμισεῖτο; διὰ τί ὁ μὲν ἐδούλευεν, ὁ δὲ ἐδουλείετο; Ἐπειδὴ ὁ
 μὲν πονηρὸς, ὁ δὲ ἀγαθὸς ἦν. Καίτοι μηδέπω γεννηθέντων,
 ὁ μὲν ἐτιμάτο, ὁ δὲ κατεδικάζετο· οὐπω γὰρ γεννηθέντων, ὁ
 θεὸς ἔλεγεν, ὅτι “ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.” Τίνος B

14 v. 11—13.

ἡ αὐτὸς pro οὗτος A.C.D.E.F.H.I. Cat. ἡ ἄλλα sine elisione B.C. Cat.
 fortasse alii. ἡ ἡν, φησὶ, μητρός C. ἡν μ. φησὶ Cat. ἡ ἐκβαλλέσθω
 A.B.D.F.H. ἐκβαλλέσθω Edd. ἡ τοῖς αὐτοῖς... προεδρίοις] ταῖς αὐταῖς...
 προεδρίαις C. ἐκ τῆς αὐτῆς... προεδρίας I. ἡ ἔτιμ.] προετιμ. A.H. οὖν
 ἔτιμ. E. Statim τοῦ Ἰσαὰκ C. ἡ τοῦ Ἰσ. C. Statim ἐγένετο pro γέγονε
 A.D.F.H.I. Cat. ἡ ἔσχεν C. ἡ τὰς αὐτὰς σπ. I. ἡ ἔχουσ I. Statim
 αἰτιάσασθαι pro αἰτιάσθαι omnes. ἡ οὐ pro οὐδὲ A.D.E.F.H.I. οὐ τὸν] οὐ
 τοῦτον C. οὐ τὸν μὲν ἐξ ἐτέρας, τὸν δὲ ἐκ ταύτης A.D.E.H.I. ἡ γεγεννησθαι
 pro γεγενῆσθαι A.C.E. Ita tacite edidit Montef. ἡ ὡς ἐπὶ παραδείγματος
 ἐξελθὼν σαφέστερον C. ἡ κακόν] φαῦλον C. ἡ πρόθ. τοῦ θ. pro τοῦ θ.
 πρόθ. A.C.D.E.F.H.I. Mosq. ἡ ἐρρέθη B.C.D.E.H. ἐρρέθη Edd. ἡ γέ-
 γραπται] + ὅτι C. ἡ ὁ μὲν ἐμισεῖτο, ὁ δὲ ἐφιλείτο A.E.F.H.I. Cat.

οὖν ἔνεκεν τοῦτο εἶπεν ὁ θεός; "Οτι οὐκ ἀναμένει, καθάπερ ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν ^kπράξεων ἰδεῖν τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων οἶδε τίς μὲν ὁ ἰπποκρῆς, τίς δὲ ὁ μὴ τοιοῦτος. ^mΚαὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν γέγονε μετὰ πλείονος τοῦ θαύματος. Τί γὰρ λέγω, φησὶ, περὶ τοῦ Ἡσαῦ ⁿκαὶ τοῦ Ἰακώβ, ὧν ὁ μὲν πονηρὸς ἦν, ὁ δὲ ἀγαθός; Ἐπὶ ^oγὰρ τῶν Ἰσραηλιτῶν κοινὸν τὸ ἀμάρτημα ἦν· πάντες γὰρ τὸν μόσχον προσεκύνησαν. Ἄλλ' ὅμως οἱ μὲν ἠλεήθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἠλειώθησαν. "Ἐλεήσω γὰρ, C φησὶν, ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτειρῶ." ^pΤοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν κολαζομένων ἴδοι τις ἂν. Τί γὰρ ἂν εἴποις περὶ τοῦ Φαραῶ, ὅτι ἐκολάσθη καὶ τοσαύτην ἔδωκε δίκην; "Οτι σκληρὸς ἦν καὶ ἀπειθής; ^qἈρ' οὖν αὐτὸς μόνος, ἄλλος δὲ οὐδὲ εἰς; πῶς οὖν αὐτὸς οὕτω σφοδρῶς ἐκολάζετο; Τί δήποτε ^rδὲ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τὸν οὐ λαὸν ἐκάλεσε λαὸν, καὶ πάλιν οὐ πάντας τῆς αὐτῆς ἡξίωσε τιμῆς; ^sἘὰν γὰρ ὅσι, φησὶν, ὥς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ^tκατάλειμμα σωθήσεται." Καὶ τίνος ἔνεκεν τὸ κατάλειμμα μόνον; Ὁρῆς ὅσης ἀπορίας ^uἐνέπλησε τὰ προκείμενα; Καὶ μάλα εἰκότως. "Ὅταν γὰρ ἐξῇ D τὸν ἀντίδικον εἰς ἀπορίαν ἐμβαλεῖν, μὴ εὐθέως τὴν λύσιν ἔπαγε. Εἰ γὰρ ^vκαὶ αὐτὸς φανείη τῆς αὐτῆς ἀγνοίας ὑπεύθυνος ὢν, τί κινδύνους αὐτὸς ἡ ἀναδέχῃ περιττοὺς; τί θρασύτερον ποιεῖς ἐκείνον, τὸ πᾶν ἐπὶ σπαντὸν ἔλκων; Εἰπέ γάρ μοι, ὦ Ἰουδαίε, τοσαῦτα ἀποριῶν, καὶ λύειν οὐδὲν τούτων δυνάμενος, πῶς ὑπὲρ τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως ἡμῖν πράγματα παρέχεις; Καίτοι γε ἐγὼ ἔχω ^wκαὶ αἰτίαν δικαίαν εἰπεῖν, δι' ἣν τὰ ἔθνη ἐδικαιώθη, ὑμεῖς δὲ ^xἐξεπέσετε. Τίς οὖν ἡ αἰτία; "Οτι οἱ μὲν ἐκ πίστεως, ὑμεῖς δὲ ὡς ἐξ ἔργων νόμον ^yκαὶ ^zταύτη φιλονεικήσαντες προσ- E δόθητε ^aπανταχόθεν. ^bἌγνοοῦντες ^cγὰρ τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, φησὶ, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στηῆσαι, (140) τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν."

Ἡ μὲν οὖν λύσις τοῦ χωρίου παντός, ὡς ἐν κεφαλαίῳ τὸ πᾶν

13 Esai. x. 22.

16 Rom. x. 3.

^k πράξεων libri omnes et Cat. πραγμάτων Edd. ^l πονηρὸς] φαῦλος C. ^m καὶ om. B.D.E. ⁿ καὶ] + περὶ D.E.F.H.I. Cat. ^o γὰρ om. D.E. Alterum γὰρ om. E. ^p τοῦτο] + γὰρ I. ^q ἀρα οὖν D.H.I. ἀρα δὲ E. ^r αὐτὸς pro οὗτος B.C.D.E. αὐτὸς om. H. οὕτω om. B. ^s δὲ om. A.C.H.I. Cat. ^t ὡς ἡ pro ὥσει C.E.I. ^u ἐγκατάλειμμα I. Verba καὶ τίνος—μόνον om. H. Cat. ^v ἐνεπλήρωσε C. ^w καὶ om. B. ^x ἀναδέχῃ B.D.E. et corr. in marg. F. ἀνέχῃ Edd. ^y καὶ accessit ex A.B.C.D.E.F.H. Statim δικαίαν εἰπεῖν pro εἰπεῖν δικαίαν omnes. ^z ἐξεπέσετε C.F.H.I. ^a ταύτη A.B.C. D.E.H. ταῦτα Edd. ^b πανταχόθεν] πάντες A.F.H.I. Cat. πανταχόθεν πάντες B. ^c γὰρ] + φησὶ C.I. Mox φησὶ accessit ex A.B.D.E.H. Cat.

εἰπεῖν, οὕτω προάγεται ἑπαρὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερα ταῦτα γένηται, ἑκαὶ καθ' ἑκαστον τῶν εἰρημένων ποιησώμεθα τὴν ἐξέτασιν, ἐκείνο εἰδότες, ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο ἦν, ἑδείξει διὰ πάντων τῶν εἰρημένων, ὅτι τοὺς ἀξίους ὁ θεὸς οἶδε μόνος, ἀνθρώπων δὲ οὐδὲ εἰς, καὶν σφόδρα ἑεἰδέναι δοκῇ, ἀλλὰ ἑπολλαχοῦ διαπίπτει τὰ τῆς ψήφον ταύτης. Ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας ἐπιστάμενος, αὐτὸς οἶδε ἑσαφῶς, τίνες μὲν στεφάνων ἄξιοι, τίνες δὲ κολάσεως καὶ τιμωρίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ 612 πολλοὺς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νομιζομένους ἀγαθοὺς εἶναι ἐκόλασε διελέγξας, καὶ πονηροὺς ὑποπτευομένους ἐστεφάνωσε, δείξας οὐκ ὄντας τοιούτους· οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν ἑδούλων γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας κρίσεως τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδεκάστου τὴν ψήφον φέρων, καὶ οὐκ ἀναμένων ἀπὸ τῆς τῶν ἑπράξεων ἐκβάσεως ἑδεῖν τὸν φαῦλον καὶ τὸν οὐ τοιούτον. Πλὴν ἀλλ' ἑῖνα μὴ πάλιν ἀσαφέστερον τὸν λόγον ποιήσωμεν, ἐπ' αὐτὰ τὰ ῥήματα ἑωμεν τὰ ἀποστολικά. "Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἑΡεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτην ἑχουσα." ἑἩδυνάμην μὲν ἑγὰρ, φησὶν, B εἰπεῖν καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Χεττούρας, ἀλλ' οὐ λέγω· ἀλλ' ὥστε ἐκ περιουσίας τὴν νίκην ἄρασθαι, τοὺς ἐξ ἐνὸς ἑπατὴρὸς καὶ μῆας τεχθέντας μητρὸς, τούτους εἰς μέσον ἄγω. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἑΡεβέκκας ἦσαν ἀμφότεροι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἑἸσαὰκ τοῦ γνησίου παιδὸς, τοῦ δοκίμου, τοῦ πάντων προτιμηθέντος, περὶ οὗ ἑἔφησεν, "ἑἘν ἑἸσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα," τοῦ πατρὸς ἡμῶν πάντων γενομένου. Εἰ δὲ πατὴρ ἡμῶν ἐκεῖνος, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου ἑπατέρας ἑδεῖ εἶναι· ἀλλ' οὐκ ἐγένοντο. Εἶδες πῶς οὐκ ἐπὶ τοῦ ἑἈβραὰμ ἑμόνον τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ παιδὸς, καὶ ἑπανταχοῦ πίστις καὶ ἀρετὴ ἐστὶν ἡ διαλάμπουσα, καὶ τὴν ἀκριβῆ συγγένειαν χαρακτηρίζουσα; C ἑἘντεῦθεν γὰρ μανθάνομεν, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἑἄξιοι εἶναι τῆς ἀρετῆς τοῦ γεγεννηκότος, οἱ παῖδες καλοῦνται παῖδες ἐκείνου. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἑγεννήσεως μόνον, ἑδεῖ καὶ τὸν ἑἩσαῦ τῶν

^a παρὰ] ὑπὸ C. Mox φωνῆς pro ψυχῆς I. ^f καὶ accessit ex A.B.C.D.F. H.I. Cat. ^e ποιησώμεθα A.B.C.H. ^b δείξει pro διδάξει omnes. ⁱ οὐδὲ εἰς B.C.D.E.F.I. Cat. οὐδεὶς Edd. ^k εἶναι C. ^l πανταχοῦ A.F.H.I. ^m σαφῶς om. A.D.E.F.H.I. ⁿ δούλων] πολλῶν C. Mox οἰκείας om. idem. ^o πραγμάτων C. ^p ἑἵνα μὴ π. ἀσαφ.] ἑἵνα σαφέστερον I. ^q γὰρ om. C. εἰπεῖν om. I. ^r πατὴρ om. A.F.H.I. ^s πατέρας ἑδεῖ] ἑδεῖ πατέρας C. ^t μόνον τοῦτο pro τοῦτο μόνον A.D.E.F.I. μόνον τοῦτο C. μόνον om. H. ^v ἀπανταχοῦ C. Mox διαχαρακ. idem. ^w ἄξιον B. ἀξίους Veron. ^x γενέσεως B.

αὐτῶν ἀπολαῦσαι τῷ Ἰακώβῃ· καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἀπὸ νεκρω-
μένης μητρας ἦν, καὶ στείρα ἦν ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐ
τοῦτο ἦν τὸ ζητούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, ὅπερ οὐ τὸ
τυχὸν καὶ εἰς βίον ²συμβάλλεται διδασκαλίαν ἡμῖν. Καὶ οὐ
D λέγει, ὅτι ³ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ πονηρός, ⁴διὰ τοῦτο
προετιμῆθη, ἵνα μὴ εὐθέως ἀντιπέσῃ αὐτῷ τοῦτο· τί οὖν;
ἀγαθοὶ οἱ ἐξ ἔθνων μᾶλλον ἢ οἱ ἐκ περιτομῆς; Εἰ γὰρ καὶ
οὕτως εἶχεν ἡ τοῦ πράγματος ἀλήθεια, ἀλλ' οὐπω ⁵αὐτὸ τίθησι·
καὶ γὰρ ἐδόκει φορτικώτερον εἶναι· ἀλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ
γνώσιν τὸ πᾶν ἔριψεν, ⁶ἥτινι μάχεσθαι οὐδεὶς αὖ ἐτόλμησεν,
οὐδὲ εἰ σφόδρα μαινόμενος ἦν. “Μήπω γὰρ γεννηθέντων,
φησὶν, ⁷ἐρρήθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.”
Καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ ἡ κατὰ σάρκα εὐγένεια ὠφέλει, ἀλλὰ
E ψυχῆς ἀρετὴν ⁸εἰδεῖ ζητεῖν, ἣν καὶ πρὸ τῶν ἔργων ὁ θεὸς οἶδε.
“Μήπω γὰρ γεννηθέντων, φησὶ, μὴδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ
κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ θεοῦ μένῃ, ⁹ἐρρήθη
αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.” Τοῦτο γὰρ
προγνώσεως, τὸ καὶ ἐξ ὠδίνων αὐτῶν ἐκλέγεσθαι. ¹⁰ἵνα οὖν
φανῇ τοῦ θεοῦ, φησὶν, ἡ ἐκλογὴ ἡ κατὰ πρόγνωσιν γενομένη,
ἐκ πρώτης ἡμέρας ¹¹καὶ τὸν ἀγαθόν, καὶ τὸν ¹²οὐ τοιοῦτον καὶ
¹³εἶδε καὶ ἀνεκέρυξε. Μὴ τοίνυν ¹³μοι λέγε, φησὶν, ὅτι νόμον
ἀνέγνως καὶ προφήτας, καὶ τοσοῦτον ἐδούλευσας χρόνον. Ὁ
γὰρ εἰδὼς ¹⁴ψυχὴν δοκιμάζειν, οὗτος οἶδε καὶ τίς ἀξίός ἐστι
σωθῆναι. Παραχῶρει ¹⁵τοίνυν τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς ἐκλογῆς·
13 καὶ γὰρ μόνος αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς στεφανοῦν. Πόσοι γοῦν
τοῦ Ματθαίου βελτίους εἶναι ἐδόκουν κατὰ τὴν τῶν ἔργων
¹⁶ἐπίδειξιν τὴν φαινομένην; Ἄλλ' ὁ τὰ ἀπορρητὰ εἰδὼς, καὶ
διανοίας ἐπιτηδεύματα δοκιμάσαι δυνάμεως, ¹⁷καὶ ἐν τῷ βορβόρῳ

¹ αὐτὸς A.E.F.H.I. ² διδασκ. συμβάλλεται *inverso ord.* A.E.F.H.I.
³ ἐπειδὴ om. A.C. ⁴ διὰ] καὶ διὰ A.C. ⁵ αὐτῷ]+τοῦτο C. Idem post
ἐδόκει add. αὐτό. ⁶ ἥτινι] ⁷ B.C.D.E. Statim μάχεσθαι A.C.D.F.H.I. Cat.
μαχέσασθαι Ed. ⁸ ἐρρήθη D.E.F.I. ⁹ ὅτι οὐδὲ ἡ κ. σ. εὐ. ὠφέλει] Sic
A.C.D.E.F.H.I. Cat. οὐδὲν pro οἶδε B. ¹⁰ Edebatur ὅτι ἡ κ. σ. εὐ. οὐδὲν
ὠφέλει. ¹¹ εἰδεῖ]+φάλεῖν καὶ B. ¹² ἐρρήθη A.C.D.E.F.I. ¹³ Editi, ἵνα
φανῇ, φησὶ, τοῦ θεοῦ ἡ ἐκλογὴ ἡ κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν γενομένη. ἐκ
πρώτης γὰρ ἡμέρας. Post ἵνα, οὖν est in libris omnibus et Cat. Deinde φησὶ,
φανῇ τ. θ. C. φησὶ τ. θ. φησὶν A.D.E.F.H.I. φησὶ om. Cat. Mox verba
πρόθεσιν καὶ absunt a libris omnibus et Ed. Veron. Statim γνωμένη E.I.
Denique γὰρ deest in omnibus. ¹⁴ καὶ om. B.C. ¹⁵ οὐ τοιοῦτον] φαῖλον
C. ¹⁶ εἶδε] προεἶδε I. οἶδε D.E. Hoc tacite recepit Montef. Statim
ἀνεκέρυξε pro ἐκήρυξε omnes. ¹⁷ μοι λ.] λ. μοι C. μοι om. I. Statim
φησὶν, ὅτι νόμον pro ὅτι νόμον, φησὶν omnes. ¹⁸ ψυχὴν, καὶ δοκιμάζειν οὗτος
οἶδε, καὶ Veron. Sav. Mor. ψυχὴν καὶ δοκιμάζειν, οὗτος οἶδε καὶ Ben. Sed καὶ
ante δοκιμάζειν deest in omnibus. ¹⁹ τοίνυν]+αὐτῷ G. Mox καὶ γὰρ καὶ
οὗτος μόνος οἶδεν idem. ²⁰ ἐπίδειξιν] βελτίωσιν G. ²¹ καὶ om. A.D.E.F.H.I.

τὸν μαργαρίτην κείμενον ἔγνω, καὶ τοὺς ἄλλους ² παραδραμῶν, καὶ τούτου τὴν εὐμορφίαν θαυμάσας, αὐτὸν ἐξελέξατο, καὶ τῇ τῆς προαιρέσεως εὐγενείᾳ τὴν ἑαυτοῦ προσθεὶς χάριν, (141) δοκιμον αὐτὸν ἀπέφηεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ³ τεχνῶν τούτων τῶν ἐπικήρων, καὶ τῶν ἄλλων ⁴ πραγμάτων ἀπάντων, οἱ ⁵ δεινοὶ κρίνουν οὐκ ἂφ' ὧν οἱ ἰδιῶται ψηφίζονται, ἀπὸ τούτων ἐκλέ- B γονται τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἂφ' ὧν ἴσασιν αὐτοὶ σαφῶς, καὶ τὸ μὲν παρὰ τοῖς ἰδιώταις δοκιμασθέν πολλάκις ἡτίμασαν, τὸ δὲ ἀτιμασθέν ⁶ ἐνέκριναν καὶ πωλοῦσθαι πολλάκις ἐπὶ τῶν ἱππῶν τοῦτο ἐποίησαν, καὶ οἱ τῶν τιμῶν λίθων κριταί, καὶ οἱ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν δημιουργοί· πολλῶ μᾶλλον ὁ φιλάνθρωπος θεός, ἢ ἄπειρος ⁷ σοφία, ὁ μόνος πάντα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἀνέξεται τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οικείας σοφίας τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδιαπτώτου τὴν περὶ πάντων οἴσει ψῆφον. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τελώνην ἐξελέξατο καὶ ληστὴν καὶ πόρνην· ⁸ ἱερέας ⁹ δὲ καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἄρχοντας ¹⁰ ἡτίμασε C καὶ ἐξέβαλε. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων συμβαίνειν ἴδοι τις ἂν. Πολλοὶ γοῦν τῶν σφόδρα ἀπερριμμένων ἐν καιρῷ τῶν ἀγώνων ἐστεφανώθησαν καὶ τούναντίον, μεγάλοι παρὰ πολλοῖς νομισθέντες εἶναί τινες, ὑπεσκέλισθησαν καὶ ¹¹ κατέπεσον. Μὴ τοίνυν εὐθύνας ἀπαίτει τὸν δημιουργόν, μηδὲ ¹² λέγε, διὰ τί ὁ μὲν ἐστεφανώθη, ὁ δὲ ἐκολάσθη; οἶδε ¹³ γὰρ μετὰ ἀκριβείας ταῦτα ποιεῖν. Διὸ καὶ ἔλεγε· “Τὸν Ἰακώβ ἡγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα.” “Ὅτι ¹⁴ γὰρ δικαίως, σὺ μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους ἔγνως, αὐτὸς δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους ᾔδει σαφῶς. Οὐδὲ γὰρ D ἔργων ἐπίδειξιν ζητεῖ μόνον ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ προαιρέσεως εὐγένειαν καὶ γνώμην εὐγνώμονα. Ὁ γὰρ τοιοῦτος, ¹⁵ κἂν ὑπὸ περιστάσειώς τινός ¹⁶ ποτε ἀμάρτη, ταχέως ἑαυτὸν ἀνακτήσεται· κἂν ἐν κακίᾳ διατρίβων τύχη, οὐ περιοφθῆσεται, ἀλλὰ ταχέως αὐτὸν ¹⁷ ἀνιμῆσεται ὁ πάντα εἰδὼς θεός· ὥσπερ οὖν ὁ ταύτῃ διεφθαρμένος, κἂν ἀγαθόν τι δόξῃ ποιεῖν, ἀπολείται μετὰ πονηράς τοῦτο ἐργαζόμενος γνώμης. Ἐπεὶ καὶ ὁ Δαυιδ, καὶ

² παραδραμῶν] ἀφείς G. ³ παρ' αὐτοῦ χάριν προσθεὶς G. ⁴ τέκνων G.
⁵ πρ. ἀπάντων G. ἀπάντων πρ. Edd. ἀπάντων om. A.D.E.F.H.I. ⁶ δεινοὶ] εἰδότες G. ⁷ ἐκρίναν A.F.H.I. Statim καὶ π. δὲ A.D.E.F.H.I. ⁸ σοφία] φῶς H. ⁹ δὲ] τε F.H.I. et ante corr. A. Statim καὶ πρεσβύτας B.G. Veron. ¹⁰ ἡτίμασε E.H.I. ἡτοίμασε G. ἡτίμασε B.D. ἡτίμησε Edd. ¹¹ κατέπεσαν G.H.I. ¹² λέγε om. I. ¹³ γὰρ om. G. ¹⁴ γὰρ] δὲ I. γὰρ om. A.F.H. ¹⁵ κἂν] ἂν E. Statim ἀπὸ H. ¹⁶ ποτε om. B.G. Veron. ¹⁷ ἀνιμῆσεται om. H.I. et ante corr. F. Statim ἀνακτήσεται A.B.D.G.I. et ex corr. F. ἀνακτήσεται Edd. ¹⁸ ἀνακαλίσσεται G. ¹⁹ ὥσπερ οὖν ὁ ταύτῃ δ.] Sic G. ὥσπερ ὁ ταυτὶ δ. Edd. ὥσπερ ὅταν ἢ δ. B. ὥσπερ οὖν ὅταν ἢ δ. A.D.E. F.H.I.

φονεύσας καὶ μοιχεύσας, ἐπειδὴ ἀπὸ περιστάσεώς τινος ^mκαὶ συναρπαγῆς, οὐκ ἀπὸ μελέτης τῆς κατὰ τὴν πονηρίαν ταῦτα εἰργάσατο, ταχέως αὐτὰ ⁿἀπενίψατο· ὁ μὲντοι Φαρισαῖος, οὐδὲν τούτων τολμήσας, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις κομῶν ἀγαθοῖς, τῇ πονηρᾷ προαιρέσει πάντα ἀπώλεσε.

17 “Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; Μὴ γένοιτο.” Οὐκοῦν οὐδὲ ἐφ’ ἡμῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Εἴτα ἐπάγει ἕτερον τούτου ὁ σαφέστερον. 18 “Τὸ ποῖον; 18 “Τῷ γὰρ Μωϋσεὶ λέγει, ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω.” Καὶ πάλιν αὖξαι τὴν ἀντίθεσιν, διὰ μέσου διακόπτων αὐτὴν καὶ λύων, καὶ ἑτέραν πάλιν ἀπορίαν ποιῶν. “Ἴνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐρμηνεύσαι αὐτὸ ἀναγκαῖον. Εἶπε, φησὶν, ὁ θεός, ὅτι ὁ μίζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, πρὸ τῆς ὠδίνος. Τί οὖν; 614 μὴ ἄδικος ὁ θεός; Οὐδαμῶς. Οὐκοῦν ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς, ‘Ἐκεῖ μὲν γὰρ κἂν ἡ ἀρετὴ ¹καὶ ἡ κακία δῖεκρινεν’ ἐνταῦθα δὲ ἐν τῷ ἀμάρτημα ²ἁπάντων ἦν Ἰουδαίων, τὸ τῆς μοσχοποιίας, καὶ ὅμως οἱ μὲν ἐκολάσθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐκολάσθησαν. Διὸ ³καὶ ἔλεγεν, “Ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω.” Οὐ γὰρ σὺν ἐστὶν εἰδέναι, ⁴φησὶν, ὧς Μωϋσῇ, τίνες ἄξιοι φιλανθρωπίας, ἀλλ’ ἐμοὶ παραχῶρει ⁵τούτου. Εἰ δὲ Μωϋσέως οὐκ ἦν εἰδέναι, πολλῷ μᾶλλον ⁶ἡμῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς τέθεικε τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τίνα εἶπεν, ἐμνημόνευσε· “τῷ γὰρ Μωϋσεὶ, φησὶ, λέγει” ἵνα καὶ τῷ Β ἀξιώματι τοῦ προσώπου τὸν ἀντιλέγοντα ἐντρέψῃ. Εἰπὼν τοῖσιν τὴν λύσιν τῶν ἀπορουμένων, διὰ μέσου διακόπτει, πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων· 19 “Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραῶ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ⁷ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ.” “Ὡς περ γὰρ ἐκεῖ, φησὶν, οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ ἐκολάσθησαν” ⁸οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὗτος εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐτρηίτο. Εἴτα πάλιν ἀντίθεσιν ἐπάγει. 20 “Ἄρα (142) οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι, τί

17 v. 14.

18 v. 15.

19 v. 16, 17.

20 v. 18, 19.

^m καὶ accessit ex F.H.I. Statim συναρπαγῆς A.B.D.E.F.H.I. συναρπαγῆς Edd. ⁿ ἀπενίψατο H. ^o σαφέστερον] Sic libri omnes et Cat. ἀσαφέστερον Edd. ^p τὸ ποῖον A.B.D.E.F.H. ποῖον G. καὶ ποῖον Edd. ^q καὶ pro κἂν A.B.D.E.F.I. Cat. καὶ bis habet H. ^r ἁπάντων ἦν] Sic A.B.D.E. πάντων ἦν H.I. Cat. ἦν ἁπάντων Edd. ^s ὅμως om. I. ^t καὶ accessit ex B.D.E.F.H.I. Cat. ^v φησὶν, quod aberat, est in B.D.E.F.H.I. Cat. Mox τῆς φίλαν. G. ^w τοῦτο Veron. τοῦτου Sav. τοῦτου (sic) Mor. τοῦτο revocavit Montef. E libris τοῦτο habet solus G. ^x ἡμῶν B. Veron. ^y ἐν om. G. ^z οὕτω καὶ] οὕτως G. Mox οὗτος αὐτὸς ἐτρηίτο idem.

ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ ^aβουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν;” C
 Ὅρας πῶς ἐσπούδασεν αὐτὸ ποιῆσαι διὰ πάντων ἄπορον; Καὶ
 οὐδὲ τὴν λύσιν εὐθὺς ἐπάγει, συμφερόντως ^bκαὶ τοῦτο ποιῶν,
 ἀλλ’ ἐπιστομίζει πρῶτον τὸν ζητοῦντα, λέγων οὕτω 21 “Με-
 νοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ;”
 Ποιεῖ δὲ τοῦτο, τὴν ἄκαιρον ^dαὐτοῦ περιεργίαν ἀναστέλλων,
 καὶ τὴν πολλὴν πολυπραγμοσύνην, καὶ χαλινὸν ^eπεριτιθεῖς, καὶ
 παιδεύων εἰδέναι τί μὲν θεὸς, τί δὲ ἄνθρωπος, καὶ πῶς ἀκατά-
 ληπτος αὐτοῦ ἡ πρόνοια, καὶ πῶς ὑπερβαίνουσα τὸν ἡμέτερον
 λογισμόν, καὶ πῶς ἅπαντα αὐτῷ πείθεσθαι δεῖ. ἵνα ὅταν τοῦτο D
 κατασκευάσῃ παρὰ τῷ ἀκροατῇ, ^gκαὶ καταστείλῃ καὶ λεάνῃ τὴν
 γνώμην, τότε μετὰ πολλῆς ^bεὐκολίας ἐπάγων τὴν λύσιν, εὐπα-
 ράδεκτον αὐτῷ ⁱποιῇ τὸ λεγόμενον. Καὶ οὐ λέγει, ὅτι
 ἀδύνατον ^kτὰ τοιαῦτα λύειν, ^lἀλλ’ ὅτι παράνομον ^mτὰ τοιαῦτα
 ζητεῖν. Δεῖ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ⁿγινόμενοις, οὐ
 περιεργάζεσθαι, καὶ τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοῶμεν. Διό φησι,
 “Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ;” Εἶδες πῶς ἐξητέλισε,
 πῶς κατήνεγκε τὸ φύσμημα; “Σὺ τίς εἶ;” Κοινωνὸς εἶ τῆς
 ἀρχῆς; ἀλλὰ δικαστὴς ἐκάθισας τῷ θεῷ; Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου E
 σύγκρισιν οὐδὲ εἶναι τι δύνασαι, οὐ τόδε ἢ τόδε, ἀλλ’ οὐδὲ εἶναι
 τι. Τοῦ γὰρ εἰπεῖν, οὐδὲν εἶ, πολὺ τὸ εἰπεῖν, ^pτίς εἶ, οὐδαμι-
 νέστερον. Καὶ ^qἄλλως πλείονα τὴν ἀγανάκτησιν ἐνδείκνυται
 τῇ ἐρωτήσει. Ἐκαὶ οὐκ εἶπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀποκρινόμενος τῷ
 θεῷ; ἀλλ’, “ὁ ἀνταποκρινόμενος,” τουτέστιν, ὁ ἀντιλέγων,
 ὁ ἐναντιούμενος. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ^rὅτι οὕτως ἔδει, καὶ οὐχ
 οὕτως ἔδει, ^sἀνταποκρινόμενον. Εἶδες πῶς ἐφόβησε, πῶς
 κατέπληξε, πῶς τρέμειν μάλλον ἐποίησεν, ἢ ζητεῖν καὶ
 περιεργάζεσθαι; Τοῦτο ἀρίστου διδασκάλου, ^tτὸ μὴ τῇ τῶν
 μαθητῶν ἐπιθυμίᾳ ἔπεσθαι πανταχοῦ, ἀλλ’ αὐτοὺς πρὸς τὸ 615

21 v. 20.

^a βουλήματι A.B.D.E.G.I. Mosq. βελήματι Edd. ^b καὶ om. A.D.E.F.
 H.I. Cat. ^c οὕτω αὐτῷ G. ^d αὐτῶν G. ^e περιθεῖς I. ^f ἵνα ὅταν
 B.D.E. Veron. ἵν’ ὅταν Sav. cet. καὶ ὅταν A.F.I. Cat. ^g καὶ καταστείλῃ
 om. H. Statim λεάνῃ A.B.D.E.H.I. fortasse alii. λειάνῃ Edd. praeter Ben.
^h τῆς εὐκολίας Edd. τῆς om. E.F.G.I. Cat. ⁱ ποιήσει H.I. Cat. ^k τὰ
 τοιαῦτα D.E.F.H.I. Cat. τοιαῦτα B. τὸ τοιαῦτα Edd. ^l ἀλλ’ ὅτι Sic Cat.
 et Sav. marg. ἀλλὰ τί; Edd. ἀλλὰ τί; ὅτι H. ἀλλὰ τί; ἀλλ’ ὅτι A.B.D.
 E.F.I. ^m τὰ pro τὸ B.D.E.F.H.I. Cat. ⁿ γινόμενοις A.B.G.I. Cat.
 γινόμενοις D.E.F.H. λεγομένοις Edd. ^o οὐ] οὕτε G. καὶ οὐ E. καὶ μὴ
 Cat. ^p τίς] σὺ τίς A.D.E. Mox οὐδαμινώτερον G. Cat. ^q ἄλλως] + δὲ
 D.E. ^r Haec καὶ οὐκ εἶπε, σὺ τίς εἶ, et ἀλλ’ ὁ ἀνταποκρινόμενος desunt in G.
^s ὅτι om. G. ^t ἀνταποκρινόμενον ἐστίν Edd. ἐστίν om.
 B.D.E.F.H.I. et a pr. man. A. ^u τὸ om. G. Mox ἔπεσθαι, ἀλλ’ αὐτοὺς
 πανταχοῦ idem. ἔπεσθαι τε πανταχοῦ καὶ ὑπέκειν, ἀλλ’ αὐτοὺς B.

οἰκεῖον ἡγεῖν θέλημα, καὶ τὰς ἁκάνθας ἀνασπῶν, καὶ τότε ὑκαταβάλλειν τὰ σπέρματα, καὶ μὴ εὐθέως πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποκρίνεσθαι πανταχοῦ.

“Μὴ ζῆρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; 22⁴ Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ ἁκεραμεὺς, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;” Ἐνταῦθα οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν ^hτοῦτο λέγει, ἀλλὰ δεῖκνυς μέχρι πόσου δεῖ πείθεσθαι τῷ θεῷ. ^cΕἰς γὰρ τὸν θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ πλητοῦ διακείσθαι δεῖ. ^dΟὐ γὰρ δὴ **Β**μόνον ἀντιλέγειν οὐ χρῆ, οὐδὲ ζῆτεῖν, ἀλλ’ οὐδὲ φθέγγεσθαι ὅλως, οὐδὲ ἐννοεῖν, ἀλλ’ εἰκέναι ἐκείνῳ τῷ ἀψύχῳ, καὶ ταῖς χερσὶν ἐπομένῳ τοῦ κεραμέως, καὶ περιγομένῳ ὅπου περ αὖ ἐκείνος ἐθέλη. Εἰς τοῦτο γὰρ μόνον τὸ ὑπόδειγμα ἔλαβεν, οὐκ εἰς τὴν τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν, ἀλλ’ εἰς τὴν ἐπιτεταμένην ὑπακοὴν καὶ σιγὴν. ^eΚαὶ τοῦτο πανταχοῦ δεῖ παρατηρεῖν, ὅτι τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον αὐτῶν ἐκλεξαμένους, καὶ εἰς ὅπερ παρὲλθεται, τὸ **Γ**λοιπὸν ἅπαν ἔαν. ^fὩς περ ^hοὖν ὅταν λέγῃ, 23¹ “Ἀναπessὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων,” τὸ ἅμα χον καὶ φοβερόν ἐκλαμβάνομεν, οὐ τὸ θριῶδες, ^gοὐδὲ ἄλλο τι τῶν τῷ λεόντι προσόντων καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, 24¹ “Ἀπαντήσομαι αὐτοῖς, ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη,” τὸ τιμωρητικόν καὶ ὅταν λέγῃ, “Ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον,” τὸ δαπάνητικόν τὸ ἐκ τῆς κολάσεως. ^hοὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸν πλητὸν καὶ τὸν κεραμέα καὶ τὰ σκεῦη ἐκλαμβάνειν ἀνάγκη. Καὶ ὅταν ⁱδὲ ἐπάγῃ καὶ λέγῃ, “Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς ^jτοῦ πλητοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;” μὴ εἰς δημιουργίας **Δ**λόγον νόμιζε ταῦτα εἰρησθαι τῷ Παύλῳ, ^kμηδὲ εἰς γνώμης ἀνάγκην, ἀλλ’ εἰς οἰκονομιῶν ἐξουσίαν καὶ διαφοράν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐκλάβοιμεν, πολλὰ τὰ ἄτοπα ἔψεται. Καὶ γὰρ εἰ

22 v. 24.

23 Num. xxiv. 9.

24 Osee xiii. 8. Deut. iv. 24.

^w ἐνάγειν I. ^x ἁκάνθας] + πρότερον D.E. Statim ἀνασπῶν A.B.D.F. G.H.I. ἀποσπῶν Edd. ^y βάλλειν H. ^z ζῆρεῖ] + γὰρ φησιν G. ^a κεραμεὺς] + τοῦ πλητοῦ Edd. τοῦ πλητοῦ om. F.G.H.I. Mosq. ^b ταῦτα G. Mox ποῦ pro πόσου idem. ^c εἰς γὰρ τὸ] οὐ γὰρ δεῖ (et p. p. οὐδὲ pro οὐδέν) G. ^d οὐ γὰρ δὴ pro οὐ δὴ γὰρ A.B.D.E.F.G. Cat. οὐδὲ γὰρ clam edidit Montef. ^e οὐδὲ τι φθ. ὅλως ἐννοεῖν G. ^f καὶ τοῦτο om. H. Mox τηρεῖν pro παρατηρεῖν B. ^g ὅπερ] ὁ G. Cat. Statim παρήχθη A.F.H. παρήλθη I. παρήχθησαν Cat. Deinceps τὸ δὲ λ. A.F.G.H. ^h οὖν om. I. ⁱ οὐδὲ ἄλλο A.D.E. Cat. οὐτε ἄλλο I. ^k ἄρκτος A.B.I. ^l οὕτω] Sic A.D.E.F.H.I. Cat. οὕτως οὖν Edd. ^m δὲ om. A.F.H.I. ⁿ τοῦ πλητοῦ om. G. Mox πλητοῦ pro φυράματος idem. ^o μηδὲ pro μὴ B.D.G. et ex corr. F. etiam Cat.

περὶ γνώμης ἐνταῦθα ὁ λόγος, Ἐκαὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν οὐ
 τοιούτων, ἔσται αὐτὸς δημιουργὸς τούτων, καὶ ὁ ἄνθρωπος πά-
 σης αἰτίας ἡκτός. Φανείται δὲ καὶ ὁ Παῦλος οὕτως αὐτὸς
 (143) ἑαυτῷ μαχόμενος ὁ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν στεφανῶν. Οὐ-
 δὲν τοίνυν ἐνταῦθα ἕτερον κατασκευάσαι βούλεται, ἢ τὸ πείσαι
 τὸν ἀκροατὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης εἶκειν τῷ θεῷ, καὶ μη-
 δενὸς μηδέποτε ἀπαιτεῖν εὐθύνας αὐτόν. Καθάπερ γὰρ ὁ
 κεραμεύς, φησὶν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ἃ βούλεται ποιεῖ,
 καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων· οὕτω καὶ τὸν θεὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους Ε
 τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν κολάζοντα, τοὺς δὲ τιμῶντα μὴ πε-
 ριεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει, ἀλλὰ προσκίνει μόνον, καὶ
 μιμῶν τὸν πηλόν· καὶ καθάπερ ἐκείνος ἔπεται ταῖς χερσὶ τοῦ
 κεραμέως, οὕτω καὶ σὺ τῇ γνώμῃ τοῦ ταῦτα οἰκονομοῦντος.
 Οὐδὲν γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἐργάζεται, καὶ αὐτὸς
 ἡγιοῦσθαι τὸ τῆς σοφίας ἀπόρρητον. Σὺ δὲ ἐκείνῳ μὲν συγχω-
 ρεῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ἑξιάφορα ποιεῖν, καὶ οὐκ ἐγκαλεῖς
 τοῦτον δὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖς τῶν κολάσεων καὶ τῶν τιμῶν, καὶ οὐ 616
 παραχωρεῖς αὐτῷ εἰδέναι, τίς μὲν ἄξιος, τίς δὲ οὐ τοιούτος, ἀλλ'
 ἐπειδήπερ τὸ αὐτὸ φύραμα αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ τὰς αὐτὰς
 προαιρέσεις ἀξιοῖς εἶναι. Καὶ πόσης ταῦτα παραπληξίας;
 Καίτοιγε οὐδὲ ἐπὶ τοῦ κεραμέως ἐκ τοῦ φυράματος τὸ ἄτιμον
 καὶ τὸ ἐντιμον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν μεταχειριζομένων,
 ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς προαιρέσεως. Πλην, ὕπερ
 ἔφθην εἰπών, εἰς ἓν τοῦτο ἐλαμβάνειν δεῖ μόνον τὸ ὑπόδειγμα,
 τὸ μὴ δεῖν ἀντιλέγειν τῷ θεῷ, ἀλλὰ παραχωρεῖν αὐτοῦ τῷ
 ἀκαταλήπτῳ τῆς προνοίας. Καὶ γὰρ τὰ παραδείγματα μεί-
 ζονα εἶναι δεῖ τῶν προκειμένων, καὶ ὑπὲρ ὧν εἰς μέσον ἄγεται, B
 ὥστε μᾶλλον ἐνάγειν τὸν ἀκροατὴν· ἐπεὶ εἰ μὴ μείζω εἶη, καὶ
 πλείονα ἔχοι τὴν ὑπερβολὴν, οὐκ ἂν ὡς χρὴ καθικέσθαι δυν-
 θεῖη, καὶ ἐντρέψαι τὸν ἀντιλέγοντα.

Τὴν μὲν οὖν ἄκαιρον αὐτῶν φιλονεικίαν οὕτως ἐπεστόμισε

D Verba καὶ τῶν ἀγαθῶν—τούτων om. B. Haec ἔσται—τούτων desunt in G. Statim καὶ ἄνθρωπος idem. ἡ ἡκτός. φανείται δὲ καὶ] ἐκτός φαίνεται, καὶ Veron. ἐκτός φανήσεται, καὶ G. καὶ om. E. αὐτὸς om. B. E. G. τοίνυν om. I. Statim ἐνταῦθα ἕτερον pro ἕτερον ἐνταῦθα A.D.E.H.I. Cat. γὰρ om. G. Mox ἐκ τοῦ αὐτοῦ φ. om. idem. τὸν θεόν] τοῦτον G. Veron. οἶκον. ταῦτα inverso ord. A.F.H.I. Cat. οὐδὲ I. ἡ ἡγιοῦσθαι omnes. ἀγνοεῖς Edd. ἑξιάφορα] + σκεύη G. τῆς αὐτῆς οὐσίας Edd. αὐτῆς om. A.B.D.E.F.H.I. Cat. παραξίας B. τοῦ] + αὐτοῦ G. ἐχειριζομένων I. λ. δεῖ μόνον] μόνον δεῖ λ. G. μόνον om. H.I. μὴ δεῖν] μηδὲν G. προνοίας pro σοφίας omnes. δεῖ] δοκεῖ A.B.D. E.H. ἐνάγειν omnes. ἐνεργεῖν Edd. μείζω B.D.E.G.I. μείζον Edd. αὐτοῦ I.

μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπερβολῆς· ἐπάγει ^m δὲ λοιπὸν καὶ τὴν λύσιν. Τίς οὖν ἡ λύσις; ²⁵ “Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατόν ^a αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεὴν ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης ^o αὐτοῦ ἐπὶ σκεὴν ἐλέους, ἃ **C** προητοίμασεν εἰς ῥόζαν· οὗς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν.” ^o Οὗ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· σκεὴς ὀργῆς ἦν ὁ Φαραὼ· τουτέστιν, ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ τὴν ὀργὴν ἀνάπτων διὰ τῆς οἰκείας σκληρότητος· πολλῆς γὰρ ἀπολαύσας μακροθυμίας, οὐκ ἐγένετο βελτίων, ἀλλ’ ἀδιόρθωτος ἔμεινε. Διὸ οὐδὲ σκεὴς ὀργῆς αὐτὸν ἐκάλεσε μόνον, ἀλλὰ καὶ, “κατηρτισμένον εἰς ἀπώλειαν” ² τουτέστιν, ἀπηρτισμένον, οἰκοθεν μέντοι καὶ παρ’ ἑαυτοῦ. Οὔτε γὰρ ὁ θεὸς ἐνέλιπέ τι τῶν εἰς ^t τὴν διόρθωσιν ἡκόντων τὴν ἐκείνου, οὔτε αὐτὸς ἐνέλιπέ **D** τι τῶν ἀπολλύντων ^v αὐτὸν, καὶ πάσης ἀποστερούντων συγγνώμης. Ἄλλ’ ὅμως καὶ ταῦτα εἰδὼς ὁ θεός, “ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ,” βουλόμενος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, “οὐδ’ ἂν ἐμακροθύμησεν.” ^x Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησεν εἰς μετάνοιαν τῇ μακροθυμίᾳ χρήσασθαι, ἀλλ’ ἀπῆρτισεν ἑαυτὸν εἰς ὀργὴν, ἐχρήσατο αὐτῷ εἰς τὴν ἐτέρων διόρθωσιν, διὰ τῆς εἰς ἐκείνον κολάσεως ἐτέρους Ἰσπουδαιοτέρους ποιῶν, καὶ τὴν δύναμιν ² αὐτοῦ ταύτῃ δεικνύς. “Ὅτι γὰρ οὐ βούλεται ὁ θεὸς οὕτως ^a αὐτοῦ γνωρίζεσθαι τὸ δυνατόν, ἀλλ’ **E** ἐτέρως ^b δι’ ὧν ἐνεργεῖ, δι’ ὧν εὖ ποιεῖ, καὶ τοῦτο διὰ πάντων ἐδήλωσεν ἄνωθεν. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐχ οὕτω ^c βούλεται φαίνεσθαι δυνατός· ²⁶ “Οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανώμεν, φησὶν, ἀλλ’ ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιήτε” πολλῷ μᾶλλον ὁ θεός. Ἄλλ’ ἐπειδὴ ἐμακροθύμησε μὲν, ἵνα εἰς μετάνοιαν ἀγάγῃ, οὐ μετενόησε δὲ ἐκείνος, ἤνεγκεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὁμοῦ μὲν τὴν ^d αὐτοῦ χρηστότητα ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν δύναμιν, εἰ ^e μὴ βουληθείη τι κερδᾶναι ἐκείνος ἀπὸ τῆς πολλῆς ταύτης μα-

25 v. 22—24.

26 2 Cor. xiii. 7.

^m δὲ om. H. ^a αὐτοῦ pro αὐτοῦ B.E. fortasse alii. ^o αὐτοῦ A.B.D. E.H. αὐτοῦ Edd. ^p ῥόζαν + αὐτοῦ G. ^q ὁ ἄνθρωπος Edd. ^δ abest a B.D.E.G.I. Cat. ^r ἔμεινε H. et ex corr. I. necnon Cat. ² τουτέστι τὸν ἀπ. Edd. τὸν deest in omnibus. Haec τουτέστι—παρ’ ἑαυτοῦ om. G. ^t τὴν om. G.I. Statim κατέρθωσιν B.G. Veron. Deinceps ἡκόντων A.B.D. E.G.I. Cat. Veron. εἰκότων Sav. cet. ^v αὐτὸν pro αὐτὸν A.B.D.E.H.I. Cat. αὐτὸν om. G. ^w οὐδ’] οὐκ H. ^x ἐπειδὴ] ἐπεὶ A.D.E.H.I. Cat. ^y Ἰσπουδαιοτέρους] βελτίους G. ^z αὐτοῦ pro αὐτοῦ B.D.E.H. Statim ταύτην F.H. ^a αὐτοῦ pro αὐτοῦ B.D.E.F.H.I. Statim γνωρίσαι A.F.H.I. Cat. ^b δι’ ὧν ἐνεργεῖ om. G. ^c φαίνεσθαι βούλεται in verso ord. F.G.I. ^d οὐτοῦ A.B.D.E.H. αὐτοῦ Edd. praeter Ben. ^e μὴ om. G.

κροθυμίας. "Ὡςπερ οὖν τοῦτον ἀδιόρθωτον ¹μείναντα κολάσας
 ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν· οὕτω τοὺς πολλὰ ἀμαρτήσαντας
²καὶ μετανοήσαντας ἐλεήσας, ἐδήλωσεν αὐτοῦ τὴν φιλανθρω-
 πίαν. ³Ἄλλ' οὐκ εἶπε τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τὴν δόξαν, ⁶¹⁷
 δεικνύς ὅτι τοῦτο μάλιστα δόξα θεοῦ, καὶ τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων
 (144) ⁴ἁπάντων ἐσπούδακεν. "Ὅταν δὲ λέγῃ, "ἃ ⁵προητοίμασεν εἰς
 δόξαν," οὐ τοῦ θεοῦ τὸ πᾶν εἶναι φησιν· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, οὐδὲν
⁶ἐκώλυνεν ἅπαντας σώζεσθαι· ἀλλὰ πάλιν αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν
 δείκνυνσι, καὶ τὸ μέσον Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν ἀναιρεῖ. Καὶ οὐ
 μικρὰν ⁷καὶ ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ κατασκευάζει ⁸πάλιν ἀπολογία.
 Οὐδὲ γὰρ μόνον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐσώ-
 θησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τοῦτο γέγονε. Διόπερ ⁹οὐ
 λέγει τὰ ἔθνη πάντα, ἀλλ', "ἐξ ἐθνῶν"· οὐδὲ, Ἰουδαίους πάν-
 τας, ἀλλὰ, "τοὺς ¹⁰ἐξ Ἰουδαίων." "Ὡςπερ οὖν ὁ Φαραὼ σκευὸς Β
 ὀργῆς γέγονεν ἀπὸ τῆς οἰκείας παρανομίας, οὕτω καὶ οὗτοι
 σκευὴ ἐλέους ἀπὸ τῆς οἰκείας εὐγνωμοσύνης. Εἰ γὰρ καὶ τὸ
¹¹πλέον ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ ¹²τὴ μικρὸν εἰσήνεγκαν.
 Διὸ οὐδὲ εἶπε, σκευὴ κατωρθωμάτων, οὐδὲ, σκευὴ παρρησίας,
 ἀλλὰ, "σκευὴ ἐλέους," δεικνύς ὅτι τὸ πᾶν ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Καὶ
 γὰρ τὸ, "Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος," εἰ καὶ ἐν τάξει
 ἀντιθέσεως εἴρηται, ἀλλ' ὅμως καὶ παρὰ τοῦ Παύλου λεγόμενον,
¹³ἁπορίαν οὐδεμίαν φέρει. "Ὅταν γὰρ εἴπῃ, "οὐ τοῦ θέλοντος
 οὐδὲ τοῦ τρέχοντος," οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ δείκνυνσι, C
 ὅτι οὐ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστίν, ἀλλὰ δέεται τῆς ἁνωθεν χάριτος.
¹⁴Ἐδεῖ μὲν γὰρ καὶ θέλειν καὶ τρέχειν· θαρρεῖν δὲ μὴ τοῖς
 οἰκείοις πόνοις, ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ. "Ὅπερ καὶ
 ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· ²⁷ "Οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ ¹⁵χάρις ἡ σὺν ἐμοί."
 Καὶ καλῶς εἶπεν, "ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν." Ἐπειδὴ γὰρ
 τοῦτο ὠνείδιζον, ὅτι χάριτι ἐσώθησαν, καὶ κατασχύνειν αὐτοὺς
 ἐνόμιζον, ἐκ πολλῆς τῆς περισυίας ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν.

27 1 Cor. xv. 10.

¹ μείναντα] ὅντα A. ² αὐτοῦ pro αὐτοῦ A.B.D.E.H. ³ καὶ μετανοή-
 σαντας om. G. ⁴ αὐτοῦ pro αὐτοῦ A.D.E.H.I. ⁵ Haec ἀλλ' οὐκ—
 φιλανθρωπίαν om. F.H. Pro his οὐκ εἶπε δὲ δύναμιν dat I. Statim ἀλλὰ δόξαν
 I. ἀλλὰ καὶ τὴν δ. A. ⁶ ἁπάντων om. G. Cat. ⁷ προητοίμασεν] + ὁ θεός
 G. ⁸ ἐκώλυνεν pro ἐκώλυσεν D.E.F.G.I. Cat. ⁹ Μὴ σωθῆναι B. ¹⁰ καὶ]
 δὲ καὶ Edd. δὲ deest in omnibus. ¹¹ πάλιν om. A.F.H.I. απ. πάλιν inverso
 ord. B. κατασκ. τῷ λ. πάλιν τὴν απ. G. ¹² οὐ pro οὐδὲ A.B.E.F.G. Cat.
¹³ οὐδὲ] οὐ λέγει G. ¹⁴ ἐξ] απὸ A.F.H. Cat. ¹⁵ πλείον A.E.H.I. πλείστον
 Cat. πᾶν G. Hic autem pergit: ἐστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ οὗτοι. ¹⁶ τί
 om. E. Statim εἰσήνεγκαν pro εἰσημέγκαν B.D.E.G. Veron. ¹⁷ ἁπορ.
 οὐδεμίαν pro οὐδεμίαν ἀπορ. omnes. ¹⁸ ἔδει A.B.D.E.F.H.I. Cat. δέi Edd.
 γ χάρις] + τοῦ θεοῦ Edd. repugnantibus libris.

Εἰ γὰρ τῷ θεῷ ²δόξαν τὸ πρᾶγμα ἤνεγκε, πολλῶ μᾶλλον
 ἐκείνοις, δι' ὧν ²καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη. Σκόπει δὲ αὐτοῦ ²εὐ-
 D γνωμοσύνην καὶ σοφίαν ἄφατον. Δυνάμενος γὰρ μὴ τὸν
 Φαραὼ παρενεγκεῖν εἰς τὸν ²περὶ τῶν κολαζομένων λόγον, ἀλλ'
 ἐξ Ἰουδαίων τοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ σαφέστερον μᾶλλον ποιή-
 σαι τὸν λόγον, καὶ δεῖξαι ὅτι ἔνθα οἱ αὐτοὶ πατέρες, ἔνθα τὰ
 αὐτὰ ἁμαρτήματα, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ²ἠλεήθησαν, καὶ
 πείσαι μηκέτι διαπορεῖν, ²εἰ καὶ ἐξ ἐθνῶν τινες ἐσώθη-
 σαν, Ἰουδαίων ²ἀπολομένων ἵνα μὴ ποιήσῃ τὸν λόγον φορ-
 τικόν, τὴν μὲν τῆς κολάσεως ἀπόδειξιν ἀπὸ τοῦ βαρβάρου
 παράγει, ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι ²ἐαυτοὺς σκεῦς ὀργῆς καλέσαι
 τοὺς δὲ ²ἠελουμένους ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων παράγει.
 E Καίτοιγε ἰκανῶς ²καὶ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ ἀπολελόγηται, ὅτι ²καὶ
 σφόδρα αὐτὸν εἰδὼς ἀπαρτίζοντα ἑαυτὸν σκεῦς ἀπωλείας, ὅμως
 τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσήνεγκε, τὴν ἀνοχὴν, τὴν μακροθυμίαν, καὶ οὐχ
 ἀπλῶς μακροθυμίαν, ἀλλὰ πολλὴν μακροθυμίαν· ἀλλ' ὅμως οὐκ
 ἠθέλησεν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων αὐτὸ γυμνάσαι. Πόθεν οὖν οἱ μὲν
 σκεῦς ὀργῆς, οἱ δὲ ἐλέους; Ἀπὸ προαιρέσεως οἰκείας. Ὁ δὲ
 θεὸς σφόδρα ἀγαθὸς ὢν, ἐπ' ἀμφοτέρων τὴν αὐτὴν ²ἐπιδείκνυται
 χρηστότητα. Καὶ γὰρ οὐχὶ τοὺς σωζομένους ἠλέησε μόνον,
²ἀλλὰ καὶ τὸν Φαραὼ, τό γε αὐτοῦ μέρος· τῆς γὰρ ²αὐτῆς
 618 μακροθυμίας καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὗτος ἀπῆλυσαν. Εἰ δὲ μὴ ²ἐσώθη,
 παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην τὸ πᾶν· ὥς τό γε εἰς τὸν θεὸν ἦκον,
 οὐδὲν ἔλαττον τῶν διασωθέντων ἔσχευ.

²Αποδοὺς τοίνυν τὴν λύσιν τῷ ζητήματι ²τὴν διὰ τῶν πρα-
 γμάτων, ὥστε καὶ ἐτέρωθεν ²ἀξιοπιστον ποιῆσαι τὸν λόγον,
²καὶ τοὺς προφήτας ἐπεισάγει ²τὰ αὐτὰ προαναφωνοῦντας.
 Καὶ γὰρ ²Ὡσηέ, φησὶν, ἄνωθεν ταῦτα ἔγραφεν, οὕτω λέγων·
 28 ²Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου· καὶ τὴν οὐκ ἡγαπημέ-

28 v. 25.

² δόξαν τὸ πρ. A.D.E.F.H.I. Cat. τὸ πρ. δόξαν Edd. ² καὶ accessit ex
 B.D.E.F.G.H. Cat. ² τὴν εὐγ. καὶ σοφ. τὴν ἄφατον G. ² περὶ om. G.
² ἐσώθησαν G. Cat. ² εἰ γὰρ καὶ G. καὶ om. E. ² ἀπολομένων A.B.D.
 E.F.I. Cat. ἀπολογουμένων H. ἀπολλυμένων Edd. Statim ἄλλ' ἵνα μὴ G.
 E αὐτοὺς σκ. ὁ. pro σκ. ὁ. αὐτοὺς omnes. Statim γενέσθαι pro καλέσαι I.
² ἠελευθρουμένους G. ² καὶ] + ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἢ μᾶλλον καὶ I. Mox ἀπολελό-
 γηται pro ἀπολογείται A.D.E.F.G.I. ² καὶ om. G. Mox idem εἰς ἀπώλειαν
 pro ἀπωλείας. ² δείκνυται H. ² ἀλλὰ] + γε G. ² αὐτοῦ H. Mox
 καὶ οὗτος κακίους G. καὶ οὗτοι καὶ οὗτος I. καὶ ἐκεῖνοι pro κακίους obtulerunt
 A.D.E.H. Cat. ² ἐσώθη] ἐκείνος ἐσώθη A.D.E.F.H.I. Cat. ἐσώθη ἐκείνος
 B. Mox τό γε εἰς τὸν θεόν, ἡμῶν οὐδὲν I. ² τὴν om. B. ² ἀξιοπιστό-
 τερων G. ² καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.H. Cat. ὦν pro καὶ habet I. Mox
 ἐπεισάγει B.D.E. Cat. προεισάγει F.I. εἰσάγει vulgo. ² τὰ αὐτὰ om.
 A.E.F.H.I. ² ἐν Ὡσηέ A.E.F.H.I. Mox ἄνωθεν δὲ ταῦτα Edd. Sed δὲ
 deest in omnibus.

νην, ἡγαπημένην." Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι παραλογίζῃ ἡμᾶς ταῦτα λέγων, τὸν Ὡσὲ ἐκάλεσε μάρτυρα, βοῶντα καὶ λέγοντα, B
 "Καλέσω τὸν οὐ λαὸν μου, λαὸν μου." Τίς γὰρ ἦν ὁ οὐ λαός; Τὰ ἔθνη ὁ δὴλον ὅτι. Καὶ τίς ἡ οὐκ ἡγαπημένη; Τὰ ἑαυτὰ πάλιν. Ἀλλ' ὁμῶς ἐφησεν αὐτοὺς καὶ λαὸν καὶ ἡγαπημένην καὶ υἱοὺς θεοῦ ἔσεσθαι. 29 "Αὐτοὶ γὰρ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος." Εἰ δὲ λέγοιεν περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων τοῦτο εἰρησθαι, καὶ οὕτως ὁ λόγος ἴσταται. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀγνωμονησάντων μετὰ πολλὰς ἐνεργεσίας, καὶ ἀλλοτριωθέντων, καὶ τὸ λαὸς εἶναι ἀπολωλεκότων ἡ τοσαύτη
 (145) γέγονεν ἡ μεταβολή, ἐπὶ ἐκώλυε καὶ τοὺς οὐ μετὰ τὴν οἰκείωσιν ἀλλοτριωθέντας, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἀλλοτρίους ὄντας, κληθῆναι, καὶ ὑπακούσαντας τῶν αὐτῶν ἀξιοθῆναι; Παραγαγὼν τοίνυν C
 τὸν Ὡσὲ, οὐ τούτῳ ἀρκεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαΐαν ἔμετ' ἐκείνον εἰσάγει συνωδῶ τούτῳ φθεγγόμενον. 30 "Ἡσαΐας γὰρ κράζει, φησὶν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ." τουντέστι, μετὰ παρρησίας ἀναφανεί, καὶ οὐχ ὑποστέλλεται. Τί τοίνυν ἡμῖν ἔγκαλεῖτε, ὅταν ἐκείνοι σάλπιγγος ἱλαμπρότερον ταῦτα προαναφωνῶσι; Τί οὖν κράζει ὁ Ἡσαΐας; "Ἐὰν ἢ ὁ ὕψιθμος τῶν νιῶν Ἰσραὴλ ἡ ὥς ἡ ἄμμος τῆς θαλάττης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται." Ὁρᾷς, ὅτι καὶ ἐκεῖνος οὐχὶ πάντας λέγει σῶζεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἀξίους ἠ σωθῆναι; Οὐ γὰρ αἰδοῦμαι τὸ πληθ-D
 θος, φησὶν, οὐδὲ δυσωπεῖ με τὸ γένος οὕτως ἐκκεχυμένον, ἀλλ' ἐκείνους ἠσώζω μόνον τοὺς ἀξίους ἑαυτοὺς παρέχοντας. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἄμμου θαλάσσης ἐμνημόνευσεν, ἀλλ' ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς παλαιᾶς ἐπαγγελίας, ἧς ἀναξίους ἑαυτοὺς κατέστησαν. Τί τοίνυν θορυβεῖσθε, ὡς τῆς ὑποσχέσεως διαπεσούσης, τῶν προφητῶν ἀπάντων δηλούντων, οὐ πάντας εἶναι τοὺς σωζόμενους; Εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας λέγει. Εἶδες ἀκρίβειαν προφητικὴν, καὶ σύνεσιν ἀποστολικήν, οἷαν μαρτυρίαν

29 v. 26.

30 v. 27.

^v ἦν ὁ om. B.D. ἦν om. E. ^w δὴλον ὅτι G. δηλονότι Cat. Vulgo abest ὅτι. ^x ἡ aberat ante Montef. invitis libris. ^y αὐτὰ] + ταῦτα B.G. ^z αὐτοὶ pro ἐκεί A.B.D.E.F.G.H. Mosq. Mox φησὶ κληθ. B.G. κληθ. φησὶν Edd. φησὶν om. A.D.E.F.H.I. ^a οὕτως F.G.H. ^b τοσαύτη] αὕτη A.D. E.F.H.I. ^c τί] + οὖν G. Statim ἐκώλυε A.D.E.G.I. Cat. ἐκώλυσε Edd. ^d τοὺς] τούτους G. Mox ἀλλοτριωθέντας om. idem. ^e οὐ τούτῳ (τούτῳ E. et ante corr. I.) ἀρκ.] Sic A.D.E.F.H.I. Cat. οὐκ ἀρκ. τούτῳ Edd. Statim μόνῳ G. Cat. ^f μετ' ἐκείνου D.E. Statim ἄγει A.F.H.I. Cat. ^g γὰρ om. G. ^h ἐγκαλεῖται Veron. Sav. Mor. ἴσ. ἐγκαλεῖτε Sav. marg. ἐγκαλεῖτε est in A.D.E.F.G. Cat. ⁱ ἱλαμπρότερον G. Abhinc deest folium in E. usque ad εἴμε δικαιοσύνην p. 619 E. ^k ὥς ἡ pro ὥσει A.D.F.G.H.I. Mosq. Mox κατάλειμμα pro ἐγκατάλειμμα iidem. ^l οὐχὶ] οὐ A.B.F.H.I. Cat. ^m τοῦ σωθῆναι G. Statim οὐδὲ γὰρ B. ⁿ ἠσώσω B. ^o τῶν σωζομένων I.

Ἦ παρήγαγε, πῶς σφόδρα ἐπιτηδεῖαν; Οὐ γὰρ μόνον ἔτι τινές
Εἰσιν οἱ σωζόμενοι καὶ οὐχὶ πάντες, δείκνυσιν ἡμῖν αὕτη, ἀλλὰ
καὶ πῶς ἰσωθήσονται προστίθησι. Πῶς οὖν σωθήσονται; καὶ
πῶς αὐτοὺς ὁ θεὸς ἀξιώσει τῆς εὐεργεσίας; ³¹ “Λόγον συντε-
λῶν καὶ συντέμνων, φησὶν, ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμη-
μένον ποιήσει κύριος ἐπὶ τῆς γῆς.” Ὁ δὲ λέγει, “τοιοῦτόν
ἐστίν· οὐ περιόδου χρεῖα καὶ πόνων καὶ ταλαιπωρίας τῆς ἀπὸ
τῶν ἔργων τῶν νομίμων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας
ἔσται ἡ σωτηρία. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις· ἐν βραχεσί ρήμασιν
ἔχει τὴν σωτηρίαν. ³² “Ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς, φησὶν, ἐν τῇ
στόματί σου κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου,
³³ ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.” Εἶδες τί ἐστι,
“Λόγον συντετμημένον ποιήσει κύριος ἐπὶ τῆς γῆς;” Καὶ τὸ
ὃ θυμαστόν, ὅτι ὁ βραχὺς οὗτος λόγος οὐ σωτηρίαν ὡς μόνον,
ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην ἐκόμισε. ³³ “Καὶ καθὼς προεῖρηκεν
Ἡσαΐας, Εἰ μὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς
Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὁμοιώθημεν.”
Πάλιν ἐνταῦθα ἄλλο τι δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι
οἴκοθεν διεσώθησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀπώλοντο ἂν καὶ τὰ
Σοδόμων ἔπαθον, τουτέστι, πανωλεθρίαν ὑπέμειναν· καὶ γὰρ
B σπέρμα αὐτῶν κατέλιπον· καὶ οὗτοι ὁὖν, φησὶν, ὡς ἐκείνοι ἂν
ἐγένοντο, εἰ μὴ πολλῇ ὁ θεὸς ἐχρήσατο τῇ ἀγαθότητι, καὶ διε-
τήρησε διὰ τῆς πίστεως αὐτοὺς. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς
γένεον αἰχμαλωσίας. Οἱ μὲν γὰρ πλείους ἀπῆχθησαν καὶ
ἀπώλοντο, ὀλίγοι δὲ διεσώθησαν μόνοι.

³⁴ “Τί οὖν ἐροῦμεν, φησὶν; “Οἱ ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιο-
σύνην ἐκατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως·
Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ
ἔφθασεν.” Ἡ σαφεστάτη λύσις ἐνταῦθα λοιπόν. Ἐπειδὴ
γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν· “Οὐ γὰρ πάντες, εἴφη-
C σιν, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ” καὶ ἀπὸ τῶν προγόνων

31 v. 28.

32 Rom. x. 9.

33 v. 29.

34 v. 30, 31.

Ἦ παρήγαγε omnes. ἐπήγαγε Edd. ἰ σωθήσονται] δεῖ σωθήσεσθαι G.
ἰ ὁ θεὸς om. G. Mox λόγον γὰρ συντελῶν idem. ἰ τοιοῦτον omnes. τοῦτο
Edd. ἰ φησὶν om. G. Mox ἤγειρεν αὐτὸν inverso ord. G.I. ἰ τί ἐστι
λόγον] τίνα λόγον G. ἰ μόνην G. ἰ οὐδὲ pro οὐδ' A.B.D.H.I. Cat.
ἰ ὀλίγοι] λόγοι H. Statim οἴκοθεν om. I. ἰ ἂν om. A.F.H.I. ἰ ὑπέ-
μειναν ἂν Edd. ἂν om. D.G.I. Cat. Veron. ἰ πρόρριζον I. Cat. ἰ αὐτῶν
pro αὐτῶν A.B.D. Cat. fortasse alii. ἰ οὖν pro γοῦν B.D.F.G.H. Cat. οὖν
om. I. ἰ διὰ τῆς π.] καὶ διὰ π. G. ἰ Pro verbis κατέλαβε δικαιοσύνην
posuit G. ἰ ἡ σαφεστάτη λύσις ἐνταῦθα λοιπόν, quae suo loco absunt. ἰ φη-
σιν accessit ex omnibus.

^h τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἡσαῦ, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν ⁱ τοῦ Ὠσηὲ καὶ τοῦ Ἡσαίου, καὶ τὴν κυριωτάτην ἐπάγει λύσιν, πρό-
 τερον τὴν ἀπορίαν αὐξήσας. Καὶ γὰρ δύο ἐστὶ τὰ ζητούμενα,
 ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ^k ἐπέτυχε, καὶ μὴ διώκοντα ἐπέτυχε, τουτέστι,
 μὴ σπουδάσαντα. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως τὰ δύο
 ἄπορα, ^l ὅτι καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέτυχε, καὶ σπουδάζων οὐκ ἐπέ-
 τυχε. Διὸ καὶ ταῖς λέξεσιν ἐμφαντικώτερον κέχρηται· οὐδὲ
 γὰρ εἶπεν, ὅτι ἔσχε δικαιοσύνην, ἀλλὰ, “κατέλαβε.” Τὸ γὰρ
 καιρὸν μάλιστα καὶ παράδοξον τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὁ διώκων οὐδὲ
 (146) κατέλαβεν, ὁ δὲ μὴ διώκων κατέλαβε. Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτοῖς
 χαρίζεσθαι τῷ λέγειν, “διώκων” ὕστερον δὲ καιρίαν ἐπάγει
 τὴν πληγὴν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔχει ἰσχυράν λύσιν ^m ἐπαγαγεῖν,
 οὐδὲν δέδοικε χαλεπωτέραν ποιῶν τὴν ἀντίθεσιν. Διὰ τοῦτο
ⁿ οὐδὲ περὶ ^o πίστεως διαλέγεται, καὶ τῆς ἐντεῦθεν δικαιοσύνης,
 ἀλλὰ δείκνυσσι ^p καὶ πρὸ τῆς πίστεως καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ἡττη-
 θέντας αὐτοὺς καὶ καταδεδικασμένους. Σὺ μὲν γὰρ, ὦ Ἰουδαίε,
 φησὶν, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην εὔρες· παρέβης γὰρ ^E
 αὐτὸν, καὶ ὑπεύθυνος γέγονας τῇ ἀρᾷ· οὐτοὶ δὲ οἱ μὴ διὰ τοῦ
 νόμου ἐλθόντες, ^q ἀλλ’ ἑτέραν ὁδὸν, μείζονα ταύτης εὔρον δι-
 καιοσύνην, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως. Ὅπερ οὖν καὶ ἄνωτέρω ἔλεγον,
 “Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ’ οὐ πρὸς
 τὸν θεόν.” ^r δεικνύς ὅτι αὕτη ἡ δικαιοσύνη μείζων ἐκείνης ἐστίν.
 Ἐμπροσθεν μὲν οὖν ἔλεγον, ὅτι δύο ἐστὶ τὰ ἀπορούμενα, ^v νυνὶ
 δὲ καὶ τρία τὰ ^w ζητήματα γέγονεν· ὅτι τὰ ἔθνη καὶ εὔρε δι-
 καιοσύνην, καὶ μὴ διώκοντα εὔρε, ^x καὶ μείζονα εὔρε τῆς ἐκ τοῦ
 νόμου. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων διαπορεῖται
^z πάλιν ἐξ ἐναντίας· ὅτι Ἰσραὴλ οὐχ εὔρε, καὶ σπουδάζων οὐχ
 εὔρε, ^a καὶ τὴν ἐλάττονα οὐχ εὔρεν. Ἐμβαλὼν τοίνυν εἰς ἀπο-
 ρίαν τὸν ἀκροατὴν, ἐπάγει λοιπὸν σύντομον τὴν λύσιν, καὶ τὴν
 αἰτίαν ^b φησὶ τῶν εἰρημένων ἀπάντων. Τίς οὖν ^c ἐστὶν ἡ αἰτία;
 35 “Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ’ ὡς ἐξ ἔργων νόμου.” Αὕτη ἡ

35 v. 32.

^h τοῦ Ἡ. καὶ τοῦ Ἰακώβ A.D.F.H.I. Cat. ⁱ Sic B.G. Veron. In ceteris
 et Cat. post προφητῶν haec leguntur: καὶ τὴν κ. ἐπάγει λύσιν ἐκ (ἐκ om. D.)
 τοῦ Ὠσηὲ καὶ τοῦ Ἡσαίου, πρότερον τ. ἀ. αὐ. Ita ediderunt Sav. Mor. Ben.
^k ἐπέτυχον bis I. ^l ὅτι om. A.F.H.I. Cat. καὶ om. B.D. ^m ἐπαγ. οὐδὲν
 τοῦ ἐπαγ. οὐ G. ⁿ οὐδὲ] δι οὐ G. ^o πίστεως] + τίως F. ^p καὶ accessit
 ex A.D.F.H. Cat. ἀλλὰ καὶ δ. πρὸ G. ^q ἀλλ’ om. G. Statim ἑτέραν ὁδὸν
 pro ἑτέρας φέου omnes. ^r ἀνωτέρω A.B.D.F.G.H. ἀνωτέρων Edd. ^s δει-
 κνυσιν A.F.H. ^t μὲν om. B. Statim ἔλεγον A.D.F. Cat. et ante corr. B.
^v νυνὶ A.D.F.H.I. et ante corr. B. Statim καὶ et τὰ om. D.F.H.I. ^w ζη-
 τούμενα G. Cat. ^x Verba καὶ μείζονα—τὰ αὐτὰ δὲ om. I. Tum pergit
 αὐτὰ δὲ ἐπὶ. ^z πάλιν om. A.D.E.F.H.I. ^a καὶ οὐδὲ τὴν ε. εὔρεν D.E.
^b φησὶ om. G. τίθησι pro φησὶ Cat. ^c ἐστὶν om. G. ἐστὶν οὖν inverso
 orá. B.

σαφειστάτη τοῦ χωρίου παντὸς λύσις, ἣν ^αεὐθέως ἐν προοι-
μίοις εἶπεν, οὐκ ἂν οὕτως ^βεὐπαράδεκτος ἐγεγόνει· ἐπεὶ δὲ
μετὰ πολλὰς ἀπορίας καὶ κατασκευὰς καὶ ἀποδείξεις αὐτὴν
τέθεικε, καὶ προδιορθώσας μυρίαὺς ἐχρήσατο, ^γεὐμαθεστέραν
τε αὐτὴν λοιπὸν καὶ εὐπαράδεκτον μᾶλλον ἐποίησε. Τοῦτο γὰρ
αἴτιον, ^δφησὶ, τῆς ἀπωλείας αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ'
B ^ηὥς ἐξ ἔργων ἠθέλησαν δικαιωθῆναι. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐξ
ἔργων, ἀλλ', "ὥς ἐξ ἔργων νόμου," δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ταύ-
την ἔσχον τὴν δικαιοσύνην. "Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ
τοῦ προσκόμματος, ³⁶ καθὼς γέγραπται· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών
λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλον· καὶ ^ιπᾶς ὁ πι-
στεύων ἐπ' αὐτὸν οὐ κατασχνυθήσεται." Εἶδες πάλιν πῶς ἀπὸ
τῆς πίστεως ἡ παρρησία, καὶ καθολικὴ ἡ διωρεά; Οὐ γὰρ περὶ
Ἰουδαίων εἴρηται μόνον, ἀλλὰ ^κκαὶ περὶ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώ-
πων γένους. Πᾶς γὰρ, φησὶ, ^κἂν Ἰουδαῖος, ^κἂν Ἕλλην, ^κἂν
Σκύθης, ^κἂν Θράξ, ^κἂν ὅστισούνη ἕτερος ἢ, πιστεύσας, πολλῆς
C ἀπολαύσεται τῆς παρρησίας. Τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ προφήτου,
ὅτι οὐχ ὅτι ^ιπιστεύουσιν μόνον εἶπεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπιστή-
σουσι· τὸ γὰρ προσκόψαι, τὸ ἀπιστῆσαι ἐστίν. "Ὡς περ οὖν
ἀνωτέρω τοὺς τε ^μἀπολλυμένους, τοὺς τε σωζομένους ἐδήλωσεν
εἰπὼν, "Ἐὰν ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὥς ἡ ἄμμος τῆς
θαλάττης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται" καὶ, "Εἰ μὴ κύριος
Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὥς Σόδομα ^νἂν ἐγενήθημεν"
καὶ, "Ἐκάλεσεν οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν"
οὕτω δὲ ^ροὖν καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι οἱ μὲν πιστεύουσιν, οἱ δὲ
προσκόψουσι· τὸ δὲ προσκόπτειν ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν γίνεται,
D ἐκ τοῦ πρὸς ἕτερα κεχηνῆναι. Ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι τῷ νόμῳ
προσεῖχον, προσέκοψαν τῷ ^θλίθῳ. Ἐπὶ προσκόμματος δὲ λίθον
καὶ πέτραν σκανδάλον φησὶν ἀπὸ ^ςτῆς γνώμης καὶ τοῦ τέλους
τῶν ἀπιστησάντων.

36 v. 33.

^α εὐθέως. εἶπεν pro εὐθέως. εἶπεν A. B. D. E. F. G. H. Cat. Tum ἐν προοίμιοις pro ἐκ προοιμίων A. B. D. F. G. H. Cat. In I. pauca exciderunt. ^β εὐπαράδεκτος I. Statim γέγονεν E. G. ^γ Haec εὐμαθεστέραν τε αὐτὴν λ. καὶ om. G. ^δ φησὶ, τῆς δ. αὐτῶν pro τῆς δ. αὐτῶν φησὶν A. B. D. E. F. H. I. Cat. φησὶν ante αἴτιον ponit G. ^η ὥς om. H. Statim ἐξ ἔργων νόμου Edd. Sed νόμον deest in omnibus. ^ι πᾶς om. G. Mox ἐπ' αὐτῷ idem.

^κ καὶ accessit ex A. D. E. F. G. H. I. ^ι πιστεύουσιν et ἀπιστοῦσι G. Veron. ^μ ἀπολλυμένους (sic) F. ^ν ὥς ἢ pro ὥσει A. E. F. G. H. I. Mox κατάλειμμα pro ἐγκατάλειμμα omnes. ^ρ ἐγενήθημεν] + καὶ ὥς Γόμορρα ἀν' ὁμοιωθῆμεν G. Cat.

^ς οὖν accessit ex A. B. D. E. F. H. I. Mox οἱ μὲν προσκόψουσιν, οἱ δὲ πιστεύουσιν E. ^θ λίθῳ] + τοῦ προσκόμματος G. Cat. ^ς πρόσκομμα δὲ λίθον A. B. D. E. F. H. I. non Cat. Statim καὶ πέτρα σκ. F. H. καὶ πέτρας σκ. A.

^ς τοῦ τέλους καὶ τῆς γν. in verso ord. I. Cat. Statim τῶν ἀπιστησάντων pro τῶν μὴ πιστευσάντων omnes.

¹*Αρα ὑμῖν δῆλα γέγονε τὰ εἰρημένα, ἢ πολλῆς ἔτι δέεται τῆς σαφηνείας; Ἐγὼ μὲν οἶμαι τοῖς προσεσχηκόσιν εὐσύνοπτα εἶναι· εἰ δέ τις διέλαθεν, ἔξοστι καὶ ἰδίᾳ συντυχόντας ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς μακρότερον ἐξήνεγκα τοῦ λόγου τὴν ἐξήγησιν, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶ, διατεμὼν τὸ συνεχές τῆς ἀκολουθίας, λυμῆνασθαι τὴν σαφήνειαν τῶν λεγομένων. Διὸ δὴ καὶ ἐνταῦθα καταλύσω τὸν λόγον, γούδεν περιτῶν ἠθικωτέρων ὑμῖν διαλεχθεῖς, ὅπερ ἔθος ἡμῖν ποιεῖν, ὥστε μὴ πάλιν ἐπισκοτῆσαι τῇ μνήμῃ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων. Ὡρα δὴ λοιπὸν καταλῦσαι εἰς τὸ προσῆκον τέλος κατακλείσαντας τὸν λόγον, τὴν δοξολογίαν τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ. Κοιῇ τοῖσιν ἀναπαυσάμενοι ἡμεῖς τε οἱ λέγοντες, ὑμεῖς τε οἱ ἀκούοντες, ἀναπέψωμεν αὐτῷ δόξαν ὅτι αὐτοῦ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(147)

ΛΟΓΟΣ ΙΗ.

621

¹ Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἔστιν εἰς σωτηρίαν.

ΜΕΛΛΕΙ πάλιν αὐτῶν καθαύπτεσθαι σφοδρότερον, ἢ πρότερον· διὸ πάλιν ἀναιρεῖ πάσης ἀπεχθείας ὑπόνοιαν, καὶ πολλῇ κέχρηται τῇ ἀπροδιορθώσει. Μὴ γὰρ τοῖς λόγοις προσέχετε, φησὶ, μηδὲ ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀπὸ β. διανοίας ἐχθρὰς ταῦτα φθέγγομαι. Οὐ γάρ ἐστι τοῦ αὐτοῦ σωθῆναι τε αὐτοὺς ἐπιθυμεῖν, καὶ μὴ μόνον ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ καὶ εὐχεσθαι, καὶ πάλιν μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι. Καὶ γὰρ εὐδοκίαν ἐνταῦθα τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν φησὶ, καὶ τὴν δέησιν ἣν ποιεῖται. Οὐ γὰρ ὥστε ἀπαλλαγῆναι κολάσεως μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ σωθῆναι αὐτοὺς, πολλὴν καὶ τὴν σπουδὴν ποιεῖται καὶ τὴν ἐνχῆν. ε. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν

1 CAP. X. V. 1.

¹ ἩΘΙΚΟΝ. Ἰστίον ὅτι διὰ τὸ μὴ λυμῆνασθαι τὴν σαφήνειαν τῶν λεγομένων πολλὴν οὖσαν, διὰ τοῦτο οὐδὲν περὶ τῶν ἠθικωτέρων διεκλήχθη ὁ ἅγιος. Veron. ἔτι δέεται] ἔδει G. διέλαθον F. εἰρημένων A.D.E.F.H. γούδεν] οὐ A.F.H.I. Statim πέρα τῶν ἡθ. A.H. παρὰ τὸν ἠθικώτερον I. ἐπισκοτῆσαι pro ἐπισκοτῆσαι omnes. Statim τὴν μνήμην A.E. Deinceps τῷ πλήθει A.B.D.E.F.H.I. τὰ πλήθη Edd. In G. locus sic legitur: ἐπισκοτῆσαι τὴν μνήμην τῶν εἰρημένων. Ὡρα κ. τ. ε. κατακλείσαντα A.F.H.I. τῇ δοξολογίᾳ ex corr. F. εἰς τὴν δοξολογίαν G. Hom. XVIII. δέησις] + μου E. id. μου om. B.E.F.H.I. Mosq. Statim ἡ πρὸς τὸν θεόν A.B.D.E.F. H.I. Mosq. Articulus aberat. ἐστιν om. G. ἐφάπτεσθαι G. Mox ἡ πρότερον om. I. διαρθώσει B. τοῖς λ. προσέχετε omnes. προσέχετε τοῖς λ. Edd. Vid. Annot. ε. οὐκ] καὶ οὐκ Edd. καὶ deest in omnibus.

ἐξῆς δέκνυνσι τὴν εὐνοίαν, ἣν ἔχει πρὸς αὐτοὺς. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἐγγχωρούντων, ὡς ὁ¹ οἶός τε ἦν, βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ, ζητῶν C σκιαν γούν τινα ἀπολογίας αὐτοῖς εὐρεῖν· ¹καὶ οὐκ ἰσχύει, ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων νικώμενος φύσεως. ²“Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ’ οὐ κατ’ ἐπίγνωσιν.” Οὐκοῦν συγγνώμης ταῦτα, οὐ κατηγορίας ἄξια. Εἰ ἡ γὰρ μὴ δι’ ἀνθρωπὸν εἰσιν ¹ἀπεσχισμένοι, ἀλλὰ διὰ ζῆλον, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ κολάζεσθαι ³δικαίον. Ἀλλ’ ὅρα πῶς σοφῶς καὶ ἐχαρίσατο τῷ ῥήματι, ⁴καὶ ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν. ⁵“Ἀγνοοῦντες γὰρ, φησὶ, τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην.” Πάλιν τὸ ῥῆμα συγγνώμης· ἀλλὰ τὸ ἐξῆς κατηγορίας ἐπιτε- D ταμέννης, καὶ πάσαν ἀναιρούσης ἀπολογίαν. “Καὶ τὴν ἰδίαν ὁ γὰρ, φησὶ, δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν.” Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνύς ὅτι ἀπὸ φιλονεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον, ἢ ἐξ ἀγνοίας ἐπλανήθησαν, καὶ ὅτι οὐδὲ αὐτὴν ταύτην τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τῶν νομί- μων ῥέστησαν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, “ζητοῦντες στήσαι,” αὐτοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος. Καὶ σαφῶς ἴμεν αὐτὸ οὐ τέθεικεν· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ⁶ὅτι ἐκατέρας τῆς δικαιοσύνης ἐξέπεσον· ἠνίξατο δὲ αὐτὸ συνετῶς σφόδρα καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας. E Εἰ γὰρ ἐκέλευν ἔτι ζητοῦσι στήσαι, ⁷εὐδὴλον ὅτι οὐκ ἔστησαν· εἰ ταύτῃ οὐχ ὑπετάγησαν, καὶ ταύτης ⁸ἐξέπεσον. Ἰδίαν δὲ δικαιοσύνην αὐτὴν καλεῖ, ἢ διὰ τὸ μηκέτι τὸν νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πόνων εἶναι καὶ ἰδρώτων· ταύτην δὲ ⁹τοῦ θεοῦ ἡ δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως, διὰ τὸ ὁλόκληρον αὐτὴν ἐκ τῆς ἀνωθεν εἶναι χάριτος, καὶ οὐχὶ πόνοιοι, ἀλλὰ θεοῦ δικαιοῦσθαι δωρεᾶ. Ἀλλ’ οἱ αἰεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντες, ¹⁰καὶ φιλο- νεικούντες διὰ τοῦ νόμου δικαιωθῆναι, οὐ προσῆλθον τῇ πίστει· μὴ προσελθόντες δὲ τῇ πίστει, μηδὲ λαβόντες τὴν ἐξ αὐτῆς δικαιοσύνην, καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου μὴ δυνηθέντες δικαιωθῆναι; ¹¹πάντοθεν ἐξέπεσον.

622 ¹²“Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πι- στεύνοντι.” Ὅρα Παύλου σύνεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε δικαιο-

2 v. 2.

3 v. 3.

4 v. 4.

¹ οἶός τε ἦν] οἶός τε ἦν Cat. ² καὶ om. G. Mox ἀπὸ προ ὑπὸ A.B.D.E.G.H. ³ γὰρ μὴ pro μὴ γὰρ B.E.F.G.H.I. ⁴ ἀπεσχισμένοι F. Cat. ⁵ ἄξιον I. ⁶ καὶ ἔδειξε καὶ τὴν αὐτῶν φ. G. ⁷ γὰρ om. G. γὰρ, φησὶ om. D.E. ⁸ ἔστησαντο G. Statim τῷ γὰρ E.G. ⁹ τουτέστιν G.H. Cat. et ante corr. B. Statim ἐμφαίνοντες G. Cat. ¹⁰ μὲν om. B. ¹¹ ὅτι om. G. Mox ἐξέπεσαν H.I. ¹² ἔτι ζ.] ἐπιζητοῦσι G. ¹³ εὐκόλον I. ¹⁴ ἐξέπεσαν G.H.I. ¹⁵ τοῦ om. G. ¹⁶ δικ.] τὴν δικ. B. Statim καὶ τὴν ἐκ D.E. ¹⁷ καὶ accessit ex B.E.F.H.I. Cat. ¹⁸ καὶ πάντοθεν G. Statim ἐξέπεσαν H.I.

σύνην ^βκαὶ δικαιοσύνην, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πιστεύσαντες ἐξ
^γἸουδαίων τὴν μὲν ἔχειν, τῆς δὲ ἀπεστερηθῆσθαι, καὶ παρανομίας
κρίνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ^δτούτους οὐχ ἦττον δεδοικέναι ^εἐχρῆν
ἔτι νεήλυδας ὄντας· μηδὲ Ἰουδαῖοι πάλιν προσδοκῆσωσιν αὐτὴν
κατορθοῦν, καὶ εἴπωσιν, ^ςὅτι εἰ καὶ νῦν ἐπληρώσαμεν, ἀλλὰ
πάντως ^ζἐπληρώσομεν· ὅρα τί κατασκευάζει. ^ηΔείκνυσιν, ὅτι Β
μία τίς ἐστίν ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἐκείνη εἰς ταύτην ἀνακεφαλαι-
οῦται, καὶ ὅτι ὁ μὲν ταύτην ἐλόμενος τὴν ^ιδιὰ πίστεως, κακείνην
ἐπλήρωσεν· ὁ δὲ ταύτην ἀτιμάσας, ^κκακείνης μετὰ ταύτης ἐξέ-
πεσεν. Εἰ γὰρ τοῦ νόμου τέλος ὁ Χριστὸς, ὁ τὸν Χριστὸν
οὐκ ἔχων, ^λκαὶ ἐκείνην ἔχειν δοκῇ, οὐκ ἔχει· ὁ δὲ τὸν Χριστὸν
(148) ἔχων, ^μκαὶ μὴ ἡ καταρθωκὼς τὸν νόμον, τὸ πᾶν εἴληφε. Καὶ
γὰρ τέλος ἱατρικῆς ὑγεία. Ὡς περ οὖν ὁ δυνάμενος ὑγιῇ ποιεῖν,
καὶ μὴ τὴν ἱατρικὴν ἔχη, τὸ πᾶν ἔχει· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς θεραπεύειν,
καὶ μετιέναι δοκῇ τὴν τέχνην, τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν· ^νοὕτως C
ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς πίστεως, ὁ μὲν ταύτην ἔχων, καὶ τὸ ἐκεί-
νου τέλος ἔχει· ὁ δὲ ταύτης ἔξω ὢν, ἀμφοτέρων ἐστὶν ἀλλότριος.
Τί γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος; Δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον.
Ἄλλ' οὐκ ^ξἴσχυσεν· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. Τοῦτο οὖν
τέλος ἦν τοῦ νόμου, καὶ εἰς τοῦτο πάντα ἐβλεπε, καὶ διὰ τοῦτο
πάντα ^οἐγίνετο, καὶ ἐορταὶ καὶ ἐντολαὶ καὶ θυσίαι καὶ τὰ λοιπὰ
^πᾗπαντα, ἵνα δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ τέλος
ἤνυσεν ὁ Χριστὸς μερίζοντος διὰ τῆς πίστεως. Μὴ τοίνυν φο-
βηθῆς, φησὶν, ὡς τὸν νόμον παραβαίνων, ἐπειδὴ τῇ πίστει προσ- D
ῆλθες. Τότε γὰρ αὐτὸν παραβαίνεις, ^ρὅταν δι' αὐτὸν τῷ
Χριστῷ μὴ ^σπιστεύσης· ὡς, ἂν πιστεύσης αὐτῷ, ^τκακείνον ἐπλή-
ρωσας, καὶ πολλῶ πλεον ἢ ^θἐκέλευσε· πολλῶ γὰρ μεῖζονα
δικαιοσύνην ἔλαβες.

Εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα ἀπόφασις ἦν, ἀπὸ τῶν γραφῶν πάλιν
αὐτὰ πιστοῦται. ^υ“Μωϋσῆς ^φγὰρ γράφει, φησὶ, τὴν ἐκ τοῦ
νόμου δικαιοσύνην.” ^ψὉ δὲ λέγει, ^ωτούτό ἐστι· Μωϋσῆς δει-

5 v. 5.

^β καὶ δικ. om. G.I. Mox οἱ πιστεύοντες G. ^γ Ἰουδαίων] ἱερείων ex corr. B. ^δ τούτου A. τούτων (sic) H. τούτο I. ^ε ἐχρῆν] εἰκός D.E. ^ς ὅτι om. G. ^ζ ἐπληρώσομεν E.H.I. ^η καὶ δείκνυσιν A.D.E.F.H.I. Cat. Mox τις accessit ex A.E.F.G.I. πίστις pro τις dat Cat. ^ι διὰ] ἐκ G. ^κ κακείνης om. I. Statim μετ' αὐτῆς H. μετὰ ταύτης om. G. ^λ κακείνην ἔχειν δοκεῖ G. ἔχειν δ. pro θ. ἔχειν omnes. ^μ οὕτως] Sic A.D.E.F.G.I. Cat. οὕτω καὶ Edd. ^ν ἴσχυσεν οὐδεὶς αὐτὸν πληρῶσαι. τούτο G. ^ξ ἐγίνετο pro ἐγένετο omnes. Statim καὶ αἱ ε. καὶ αἱ ἐντ. καὶ αἱ θ. Edd. repugnantibus libris, excepto D. qui καὶ αἱ ε. καὶ αἱ ἐ. καὶ θ. (sic) habet. ^ο ἅπαντα pro πάντα A.E.F.G.H.I. ^π ὅταν vel ὅτ' ἂν D.E.F.G.H.I. ὅτε Edd. ^ρ πιστεύεις A.E.F.H. ^σ ἐκείνον G. ^τ ἐκέλευε B. Cat. ^θ γὰρ accessit ex A.D.E.F.G.H.I. ^ω τοιούτων H.I.

κυσιν ἡμῖν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ὅποια τίς ἐστι *καὶ ποταπή. Ποία τοίνυν ἔστι, καὶ πόθεν συνίσταται; Ἀπὸ τοῦ Ε πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς. “Ὁ ποιήσας αὐτὰ, φησὶ, ζήσεται ἐν αὐτοῖς.” Καὶ ἄλλως οὐκ ἔστι δίκαιον γενέσθαι ἐν νόμῳ, ἀλλ’ ἢ πάντα πληρώσαντα· τοῦτο δὲ οὐδενὶ γέγονε δυνατόν. Οὐκοῦν διαπέπτωκεν ἡ δικαιοσύνη αὐτῇ. Ἀλλ’ εἰπέ καὶ τὴν ἑτέραν ἡμῖν, ὦ Παῦλε, δικαιοσύνην τὴν ἐκ τῆς χάριτος. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη, καὶ πόθεν συνίσταται; Ἀκουσον αὐτοῦ σαφῶς αὐτὴν ὑπογράφοντος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡλεγχεν ἐκείνην, μεταβαίνει λοιπὸν ἐπὶ ταύτην, καὶ φησιν· ⁶ “Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει; Ἐγγὺς σοῦ τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι, τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν· ὅτι εἰς ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου κύριον ⁶²³ Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.” Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσιν ὁ Ἰουδαῖοι, πῶς εὖρον μεῖζονα δικαιοσύνην οἱ τὴν ἐλάττω μὴ εὐρόντες; λέγει λογισμὸν ἀναντίρρητον, ὅτι κουφοτέρα αὕτη ἢ ὁδὸς ἐκείνης. Αὕτη μὲν γὰρ πλήρωσις ἀπαιτεῖ πάντων· ὅταν γὰρ ποιήσῃς πάντα, τότε ὁ ζῆσις· ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τί; “Ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ ⁴ σου, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.” Εἰτα, ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν Β εὐκαταφρόνητον αὐτὴν ποιεῖν τῷ εὐκολον καὶ εὐτελεῖ δεικνύναι, ὅρα πῶς πλατύνει τὸν λόγον τὸν περὶ αὐτῆς. Οὐ γὰρ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν, ὅπερ εἰρήκαμεν, ἀλλὰ τί φησιν; “Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν.” Ὡς περ γὰρ τῇ ἀρετῇ τῇ διὰ τῶν ἔργων ἀνθίσταται ἡ ῥαθυμία, τοὺς τόνους ἐκλύουσα, καὶ δεῖ σφόδρα

6 v. 6—9.

* καὶ ποταπή om. D.E. Cat. ὁ ἐστι, quod aberat, est in D.E.F.G.H.I. Cat. favante etiam B. ὁ ἐστιν I. ἡλεγχεν ἐκείνην pro ἐκείνην ἡλεγχε omnes. ὁ Ἰουδαῖοι A.B.E.F.H. Cat. ὁ ζῆσις pro ζῆσεις omnes. ὁ σου assumptum ex D.E.F.G.H.I. Desinit Codex G. cujus in locum librum plane genuinum C. suffecimus. ὁ εὐκατ. αὐτὴν (αὐτὴν εὐκατ. Edd.) ποιεῖν τῷ εὐκ. καὶ εὐτ. δ.] Sic Edd. et Interpp. Libri omnes et Cat. τὸ (τῷ A.C.) εὐκολον (+ καὶ A.E.) εὐκατ. αὐτὴν ποιεῖν (ποιεῖν αὐτὴν I.) καὶ εὐτ. δ. ἡ ῥαθυμία] + καὶ ἐκλύουσε Edd. Haec desunt in nostris omnibus et Cat. Mox τόνους pro πό-
ρους ex Cat. correximus.

ἡ ἀγρυπνούσης ψυχῆς, ὥστε μὴ εἶκιν οὕτω καὶ ὅταν πιστεύσαι
 ἡ δέη, εἰς λογισμοὶ θορυβοῦντες καὶ λυμαινόμενοι τὴν τῶν
 πολλῶν διάνοιαν, ¹καὶ δεῖ νεανικωτέρας ψυχῆς, ὥστε αὐτοὺς
 διακρούσασθαι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τούτους εἰς μέσον C
 ἄγει· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα
 ποιεῖ. Καὶ ^kγὰρ ἐκεῖ δείξας αὐτὸν ἀπὸ πίστεως δικαιωθέντα,
 ἵνα μὴ δόξῃ μάτην καὶ εἰκὴ τοσοῦτον εἰληφέναι στέφανον, ὡς
 οὐδὲν τοῦ πράγματος ὄντος, ἐπαίρων ^lτὴν τῆς πίστεως φύσιν,
 φησὶν· “^aὩς παρ’ ἐλπίδα ἐπ’ ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι
 αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν· καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει,
^mκατενόησε μὲν τὸ ἑαυτοῦ ⁿσῶμα νεκρωμένον, καὶ τὴν νεκρω-
 (149) σιν τῆς μήτρας Σάρρας· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ D
 διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ^oἀλλ’ ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν
 τῷ θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπηγγέλται, δυνατός ἐστι καὶ
 ποιῆσαι.” ^pκαὶ ἔδειξεν, ὅτι καὶ δυνάμειος χρεία καὶ ψυχῆς
 ὑψηλῆς τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα δεχομένης, καὶ μὴ προσπταιούσης τοῖς
 ὀρωμένοις. Τοῦτο τοίνυν ^qκαὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, καὶ δείκνυσιν ὅτι
 φιλοσόφου διανοίας χρεία, καὶ γνώμης οὐρανομήκουσ τινὸς καὶ
 μεγάλης. Καὶ οὐκ εἶπε, μὴ εἴπῃς ἀπλῶς, ἀλλὰ, “μὴ εἴπῃς ἐν
 τῇ καρδίᾳ σου” τούτέστι, μὴδὲ ἐννοήσῃς ^rἀμφιβαλεῖν καὶ εἰπεῖν
 κατὰ σεαυτὸν, καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν; Ὅρῃς, ὅτι τοῦτο E
 μάλιστα πίστεως ἴδιον, τὸ τὴν κάτω πᾶσαν ἀκολουθίαν ^sἀφέν-
 τας τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐπιζητεῖν, καὶ λογισμῶν ἀσθενεῖαν ^tἐκβάλ-
 λοντας, ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμειος ^vἅπαντα παραδέχασθαι;
 Καίτοιγε οὐ ταῦτα ^wἸουδαῖοι ἔλεγον μόνον, ἀλλ’ ^xὅτι οὐ
 δυνατόν ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι. Ἄλλ’ αὐτὸς ἐφ’ ἕτερον αὐτὸ
 ἄγει τὸ γεγεννημένον, ἵνα, ὅταν δείξῃ μέγα οὕτως ὄν, ὡς καὶ
 μετὰ τὸ γεγενῆσθαι πίστεως ^yαὐτὸ δεῖσθαι, δικαίως δόξῃ
 τούτοις τὸν στέφανον πλέκειν. Καὶ κέχρηται ῥήμασι τοῖς ἐν
 τῇ παλαιᾷ κειμένοις, σπουδάζων αἰετὰ τῆς καινοτομίας ^zκαὶ

^h ἀγρυπνούσης] + αἰετὰ B.D.E. et in rasura C. ^h δέη pro δέος omnes.
¹ καὶ δεῖ] δεῖ οὖν I. καὶ om. H. Mox διακρούεσθαι C. ^k γὰρ] + καὶ C. Mox
 ἐκ πίστεως C. ἀπὸ τῆς π. B. Infra λαμβάνειν pro εἰληφέναι C. ^l τὴν τῆς
 π. φύσιν] τὸ τῆς πίστεως B.D.E. φύσιν om. H. τὴν τῆς φύσεως πίστιν ante
 corr. C. ^m οὐ κατενόησε Edd. οὐ om. B. Vid. Annot. ad p. 504 C.
 Statim μὲν om. A.C.H.I. ⁿ σῶμα] + ἥδη C. ^o ἀλλ’ ἐν. τῇ πίστει om. B.
^p καὶ ἔδειξεν] ταῦτα οὕτως εἰπὼν ἔδειξεν D. καὶ ante ἔδειξεν om. C. καὶ post
 om. B.H. ^q καὶ om. I. ^r ἀμφιβαλεῖν A.B.D.E.H.I. Cat. ἀμφι-
 βάλλων Edd. Mox εἰπεῖν τὰ κατὰ σ. E. ^s ἀφέντας τὸ ὑπὲρ] ἀφέντα τὰ ὑπὲρ
 F. Cat. ἀφέντα ὑπὲρ A.H.I. ^t ἐκβαλόντας B.D. καὶ λογισμῶν ἀσθενείας
 ἐκβαλόντας C. ^v καὶ ἅπαντα Edd. καὶ deest in omnibus. ^w Ἰουδ. ἔλεγον
 μ.] Sic B.E.F. Ἰουδ. μ. ἔλεγον D. Cat. ἔλεγον Ἰουδ. μ. Edd. ἔλεγον om.
 A.H.I. ^x ὅτι] + καὶ E. ^y αὐτὸ om. D.E. ^z καὶ τὰ τῆς A. Mox
 διαφυγείν C.

624 τῆς πρὸς ἐκείνην μάχης ἐγκλήματα διαφεύγειν. Τοῦτο γὰρ, ὃ περὶ πίστεως ἐνταυθα φησι, περὶ τῆς ἐντολῆς ^ααὐτοῖς λέγει Μωϋσῆς, δεικνύς ὅτι πολλῆς ἀπήλυσαν ^βπαρὰ τοῦ θεοῦ τῆς εὐεργεσίας. Οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι δεῖ, καὶ πέλαγος διαβῆναι μέγα, καὶ τότε λαβεῖν τὰς ἐντολάς· ἀλλὰ τὰ οὕτω μεγάλα ^οκαὶ ὑπέρογκα εὐκόλα ἡμῖν ἐποίησεν ὁ θεός. Τί δέ ἐστιν, “Ἐγγὺς σοῦ τὸ ῥῆμά ἐστι;” Τοῦτέστιν, εὐκόλόν ἐστιν ἐν γὰρ τῇ διανοίᾳ σου καὶ τῇ γλώττῃ ἡ σωτηρία. Οὐ μακρὰν ὁδὸν ^αβαδίσαντας, οὐδὲ πέλαγος πλεύσαντας, οὐδὲ ὄρη παρελθόντας, οὕτω σωθῆναι δεῖ· **B** ἀλλ’ εἰ μὴδὲ ^ααὐτὸν βουλευθείης ὑπερβῆναι τὸν οὐδὸν, ἔξεστί σοι καὶ οἴκοι ^εκαθήμενον σωθῆναι· ἐν γὰρ τῷ στόματί σου καὶ ^ηἐν τῇ καρδίᾳ σου ἐστὶ τῆς σωτηρίας ἡ ἀφορμή. Εἵτα καὶ ἐτέρωθεν εὐκόλῳ ποιῶν τὸν τῆς πίστεως λόγον, φησὶν ὅτι “ὁ θεὸς αὐτὸν ἡγείρειν ἐκ νεκρῶν.” Ἐννόησον γὰρ τὸ ἄξιωμα τοῦ ποιήσαντος, καὶ οὐκέτι ὄψει δυσκολίαν ^ιοὐδεμίαν ἐν τῷ πράγματι. Οὐκοῦν ὅτι ^κμὲν κύριος, ἐκ τῆς ἀναστάσεως δῆλον· ὃ καὶ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε, “Τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν” ὅτι δὲ καὶ ἡ ἀνάστασις εὐκόλος, **C** ἐκ τῆς τοῦ ποιήσαντος ἰσχύος ἀποδέδεκται καὶ τοῖς σφόδρα διαπιστοῦσιν. “Ὅταν ^ιοὖν καὶ μείζων ^μῆ ἡ δικαιοσύνη καὶ κοῦφή καὶ εὐπαράδεκτος, καὶ ἄλλως δικαιωθῆναι μὴ ῆ· οὐκ ἐσχάτης φιλονεικίας τὸ τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν, τὰ εὐκόλα ἀφέντας καὶ ῥάδια; Οὐ γὰρ ἔχοιεν ^αἂν εἰπεῖν, ὅτι ὡς φορτικὸν τὸ πρᾶγμα παρητήσαντο. Εἶδες πῶς πάσης αὐτοὺς ἀποστρεῖ συγγνώμης; Ποίας γὰρ ^αν εἶεν ἀπολογίας ἄξιοι, τὸ μὲν ^οφορτικὸν ἐλόμενοι καὶ ἀνήνυτον, παραδραμόντες δὲ τὸ κοῦφον καὶ δυνάμενον αὐτοὺς σῶσαι, κάκεῖνα παρασχεῖν, ἅπερ ὁ νόμος **D** οὐκ ἴσχυσε; Ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον, ῥάλλ’ ἡ φιλονεικούσης γνώμης ἐστὶ μόνον, καὶ ^απρὸς θεὸν στασιαζούσης. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐπαχθής, ἡ δὲ χάρις ῥάδια· ^ιὁ νόμος, καὶ κυρία φιλονει-

^α αὐτοῖς om. C. ^β παρὰ] περὶ Veron. Sav. Mor. ἴσ. παρὰ Sav. marg. παρὰ est in libris omnibus. Mox εὐεργεσίας sine artic. B. ^ο καὶ ὑπέρογκα om. C. Post ἐποίησεν add. αὐτὰ A.F.H.I. ^α βαδίσαντας etc. C. Mox σωθῆναι δεῖ pro δεῖ σωθῆναι omnes. ^ε αὐτὴν ... τὸν (?) ὁδὸν C. αὐτὸν ... τὴν ὁδὸν H. Deinde βουλευθείης pro βουλευθῆς dant A.B.C.E.F.I. Cat. ^ε καθήμενον A.B.C.D.H. ^ε σώματι H. ^η ἐν om. C.E. Mox σου accessit ex A.B.D.E.F.H.I. ^ι οὐδεμίαν om. E. ^κ μὲν] + οὖν Edd. οὖν om. A.B.D.E.F.H. Cat. Post κύριος, θεός add. E. ^ι οὖν] δὴ H. ^μ ῆ accessit ex B.D.E.F.H.I. Cat. ^η pro ἡ A. ^α ἂν om. A.H. ^ο φορτικὸν A.B.C.D.E.F.I. φορτικώτερον Edd. ^π ἀλλ’ om. E. et a pr. man. C. ^α πρὸς τὸν θ. Edd. τὸν om. A.B.E.F.H.I. ^ι ὁ νόμος om. a pr. man. C. Mox ἡ δὲ χάρις C.E.

κήσωσιν, οὐ σώζει· ἡ χάρις καὶ τὴν ἐξ ἑαυτῆς καὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου παρέχει δικαιοσύνην. Τίς οὖν αὐτοὺς ἐξαιρήσεται λόγος πρὸς μὲν ταύτην φιλονεικῶς διακειμένους, ἐκείνου δὲ ἀντεχομένους εἰκὴ καὶ μάτην;

Εἶτα, ἐπειδὴ μέγα εἶρηκε, πάλιν ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτὸ πιστοῦται. ⁷“Λέγει γὰρ ἡ γραφή, φησί· πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ’ αὐτῷ, οὐ κατασχευθήσεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος· ὁ γὰρ αὐτὸς κύριος πάντων, πλουτῶν ⁸εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. Πᾶς γὰρ, ὅς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται.” Εἶδες πῶς καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ὁμολογίας παράγει ⁹μάρτυρας; ¹⁰Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι “πᾶς ὁ πιστεύων,” τὴν πίστιν ἐδήλωσε· τῷ δὲ εἰπεῖν, “ὡς ἂν ἐπικαλέσῃται,” τὴν ὁμολογίαν ἐνέφηνεν. Εἶτα πάλιν τὸ κοινὸν τῆς χάριτος ἀνακηρύττων, καὶ τὸ ἐκείνων φύσημα καταστέλλων, ἃ διὰ πολλῶν ἔμπροσθεν ἀπέδειξε, ταῦτα ἐν βραχείσιν ἀναμμνήσκει, πάλιν δεικνύς, ὅτι οὐδὲν τὸ (150) μέσον ¹¹Ἰουδαίου καὶ ἀκροβύστου. “Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή, ¹²625 φησὶν, Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος.” Καὶ ὁ περὶ τοῦ πατρὸς εἶρηκεν ἐν τῇ ¹³περὶ τούτου ἀποδείξει, τοῦτο ¹⁴ἐνταῦθα περὶ τοῦ υἱοῦ λέγει. “Ὡς περὶ γὰρ ἔμπροσθεν αὐτὸ κατασκευάζων ἔλεγεν· “Ὁ ¹⁵Ἰουδαίων ὁ θεὸς ¹⁶μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; Ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπέπερ εἰς ὁ θεός·” οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν· “Ὁ γὰρ αὐτὸς κύριος πάντων, ¹⁷πλουτῶν εἰς πάντας καὶ ἐπὶ ¹⁸πάντας.” Ὁρᾷς πῶς δαίκνυσιν αὐτὸν σφοδρῶς ἐφίμενον ἡμῶν τῆς σωτηρίας, εἶγε καὶ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγείται ¹⁹ταύτην; ὥστε μὴδὲ νῦν αὐτοὺς ἀπογνῶναι, μὴδὲ νομίσαι, εἶγε βουλευθεῖεν μετανοῆσαι, ²⁰B ἀσυγγνώστους εἶναι. Ὁ γὰρ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγούμενος τὸ σώζειν ἡμᾶς, οὐ ²¹παύσεται πλουτῶν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο πλοῦτος τὸ εἰς πάντας ἐκχεῖσθαι τὴν δωρεάν. ²²Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ²³ἐθορύβει, τὸ προεδρίας ἀπολαύοντας ὑπὲρ τὴν

7 v. 11—13.

⁸ εἰς] + πάντα (sic) καὶ ἐπὶ Edd. repugnantibus libris. ⁹ μάρτυρας pro μαρτυρίας omnes. ¹⁰ τῷ pro τὸ bis B.C.D.E.F.I. Cat. et in priore loco A. Mox ὅτι om. C.I. ¹¹ ὡς δ' ἂν C. ¹² Sic A.B.D.E.H. τοῦ Ἰ. καὶ ἀκρ. P. τοῦ Ἰ. τε καὶ ἀκρ. C. τοῦ Ἰ. καὶ τοῦ ἀκρ. Edd. ¹³ περὶ om. a pr. man. E. Statim τούτων C.D. Cat. Veron. ¹⁴ καὶ ἐνταῦθα Edd. καὶ om. A.B.E.F.H.I. Mox υἱοῦ pro Χριστοῦ omnes. ¹⁵ μόνων A. et ex corr. B.E. Statim δι accessit ex omnibus. ¹⁶ πλουτῶν om. A.F.H. Statim εἰς πάντας A.B.D.E.F.I. εἰς πάντα Edd. πάντας καὶ ἐπὶ om. C. ¹⁷ πάντας] + τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν Edd. Haec om. A.B.D.E.F.H.I. ¹⁸ ταύτην] + οὕτω δὲ τοῖτό φησιν D.E. et ex corr. C. Statim ὥστε μὴδὲν αὐτῶν ἀπογ. C. ¹⁹ παύεται F. Veron. [ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο μ.] Sic A.D.F.H. Cat. ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο καὶ μ. I. ἐπειδὴ περὶ καὶ τοῦτο μ. Veron. Sav. Mor. ἐπειδὴ περὶ μάλιστα καὶ τοῦτο C. ²⁰ ἐξεθορύβει A.

οἰκουμένην ἅπασαν, νῦν ἐκ ^hτῆς πίστεως ἀπὸ τῶν θρόνων κατα-
βιβάζεσθαι ἐκείνων, καὶ μηδὲν πλέον τῶν λοιπῶν ἔχειν. ⁱσυνεχῶς
τοὺς προφήτας εἰσάγει ταύτην ^kἐπάδοντας αὐτοῖς τὴν ἰστομίαν.
“Πᾶς γάρ, ^lφησὶν, ὁ πιστεύων ἐπ’ αὐτῷ, οὐ κατασχευθήσεται”
καὶ, “Πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται.”

C Καὶ πανταχοῦ τὸ “πᾶς” ^mτίθεται, ἵνα μὴ ἀντιλέγωσιν.

ⁿἈλλ’ οὐδὲν κενοδοξίας χεῖρον· αὕτη γάρ, ^oαὕτη μάλιστα
πάντων αὐτοὺς ἀπώλεσε. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς ἔλεγε·
⁸“Πῶς δύνασθε πιστεῦν, δόξαν παρ’ ἀλλήλων λαμβάνοντες,
καὶ τὴν δόξαν τὴν πυρὰ τοῦ ^pμόνου θεοῦ οὐ ζητοῦντες;” Αὕτη
μετὰ τῆς ἀπωλείας ^qπολὺν καὶ τὸν γέλωτα ἐπάγει, καὶ πρὸ τῆς
κολάσεως τῆς ἐκεί, μυρίοις ἐνταῦθα περιβάλλει δεινοῖς. Καὶ εἰ
δοκεῖ, ἵνα τοῦτο μάθῃς ^rσαφῶς, τοὺς οὐρανοὺς ἀφέντες τέως, ὡς
ἡμᾶς ἐξάγει, καὶ τὴν γένναν, εἰς ^sἣν ἐμβάλλει, τὸ πρᾶγμα
D ἐντεῦθεν ἐξετάσωμεν ἅπαν. Τί τοίνυν ταύτης δαπανηρότερον;
τί δὲ αἰσχροτέρον γένοιτ’ ἂν καὶ δυσκολώτερον; “Ὅτι μὲν γὰρ
δαπανηρὸν τὸ νόσημα τοῦτο, δῆλον ἐκ τῶν ἀναλυσκόντων εἰκὴ
καὶ μάτην ἐν θεάτροις καὶ ἵπποδρομίαις καὶ ἄλλαις τοιαύταις
ἀκαίροις φιλοτιμίαις· ἐκ τῶν τὰς οἰκίας οἰκοδομοῦντων τὰς
λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ^tτὰ εἰς περιουσίαν
κατασκευαζόντων ἀνόνητον, ἅπερ οὐκ ἔστιν ἐπελθεῖν τῷ λόγῳ
νῦν. “Ὅτι δὲ δαπανηρὸν ὄντα καὶ πολυτελῆ τὸν οὕτω νοσοῦντα,
καὶ ἄρπαγα καὶ πλεονέκτην εἶναι ἀνάγκη, παντί που δῆλον.
E Ἰνα γὰρ ἔχη τῷ θηρίῳ παρέχειν τροφήν, εἰς ^vτὰς τῶν ἄλλων
οὐσίας τὰς ἐαυτοῦ ρίπτει χεῖρας. Καὶ τί λέγω τὰς οὐσίας;
Οὐδὲ γὰρ ^wχρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς τουτὶ κατεσθίει
τὸ πῦρ, καὶ οὐ τὸν παρόντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλλοντα
ἐργάζεται θάνατον. Μήτηρ γὰρ γεννήσῃ κενοδοξία, καὶ τὸ πῦρ
ἀνάπτει σφοδρῶς ἐκείνο, καὶ τὸν ^xσκώληκα τὸν ἰοβόλον. “Ἴδοι
δ’ ἂν τις αὐτὴν καὶ ἐν νεκροῖς κρατοῦσαν· οὐ τί χεῖρον γένοιτ’
ἂν; Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα πάθη καταλύεται τῷ θανάτῳ·

⁸ Joan. v. 44.

^h τῆς om. C. Statim ἐκ τῶν θρ. B.F.H.I. ἀπὸ tuetur Cat. ⁱ συνεχῶς
δὲ τοὺς Edd. ante Montef. δι’ deest in omnibus. ^k ἐπάγοντας A.B.F.H.I.
Vulgatum habet Cat. ^l φησὶν ὁ π. pro ὁ π. φησὶν A.B.D.E.F.H.I. Statim
ἐπ’ αὐτῷ om. C. ^m τίθεικεν I. ⁿ ΗΘΙΚΟΝ. Περὶ κενοδοξίας, καὶ πῶς
δυνατὸν ταύτην φυγεῖν· εἰ τὴν τοῦ θεοῦ μάλλον ζητοῦμεν δόξαν, καὶ μὴ τὴν τῶν
ἀνθρώπων. Veron. ^o αὕτη om. E. ^p μένου om. I. ^q πολὺν καὶ τὸν
καὶ πολὺν C. Infra κακοῖς pro δεινοῖς idem. ^r σαφῶς (φῶς A.) est in libris
omnibus, non in Edd. ^s ἣν]+ἡμᾶς C. Mox ἐξετάσωμεν B.F. Paullo post
αὐτῆς pro ταύτης H. ^t τὰ om. C. Mox κατασκευάζοντα I. ^v τὰς . . .
οὐσίας omnes. τὴν . . . οὐσίαν Edd. ^w χρημάτων I. Mox τουτὶ κατ. pro
κατ. τουτὶ omnes. ^x σκώληκα]+τρίφει D.E.

αὕτη δὲ καὶ μετὰ τελευτὴν βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείκνυσθαι φύσιν ἐν τῷ τεθνηκότι σώματι. Ὅταν γὰρ σήματα λαμπρὰ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀναλίσκοντα τὴν οὐσίαν ἐπισκῆπτωσι ²τελευτώντες αὐτοῖς ἀνίσταν, καὶ ³ἐνταφίῳ ἀσωτίαν πολλὴν σπουδάζωσι προαποτίθεσθαι, καὶ ζῶντες μὲν ὑπὲρ ὀβολοῦ καὶ ἄρτου ἐνὸς ⁴ὑβρίζωσι τοὺς προσιόντας πένητας, τελευτώντες δὲ δαψιλῇ τῷ σκώληκι παρέχωσι ⁵τράπεζαν, ποίαν ἑτέραν ζητεῖς ὑπερβολὴν τῆς τοῦ νοσήματος τυραννίδος; Ἀπὸ τούτου καὶ ἔρωτες ἀτοποὶ τίκονται τοῦ δεινοῦ. Πολλοὺς γὰρ οὐχ ἡ τῆς ὄψεως ὥρα, οὐδὲ ἡ τῆς μίξεως ἐπιθυμία, ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι καυχᾶσθαι, ὅτι τὴν δαίνα ⁶ὑπεσκέλισα, ⁷καὶ εἰς μοιχείαν ἐνέβαλε. Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα ⁸λέγειν, ὅσα ἐντεύθεν Β βλαστάνει κακὰ; Μυρίων γὰρ ⁹ἂν ἐλοιμὴν βαρβάρων γενέσθαι ¹⁰δούλος, ἢ κενοδοξίας ἅπαξ. Οὐδὲ γὰρ ἐπιτύττουσιν ἐκείνοι τοιαῦτα τοῖς αἰχμαλώτοις, οἷα αὕτη κελεύει τοῖς ὑπηκόοις. Πάντων γὰρ ἔσο δούλος, φησὶ, καὶ λαμπρότεροί σου, καὶ εὐτελέστεροι τύχωσιν ὄντες· καταφρόνει ψυχῆς, ἀμέλησον ἀρετῆς, καταγέλασον ἐλευθερίας, κατὰ θυσὸν σου τὴν σωτηρίαν· καὶ ¹¹ἀγαθὸν τι ποιῆς, μὴ πρὸς ἀρέσκειαν ¹²θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν τῶν πολλῶν, ἵνα ἀπολέσῃς τὸν ἐπὶ τούτοις στέφανον· C (151) καὶ ἐλεῆς, καὶ νηστεύῃς, τὸν μὲν πόνον ὑπόστηθι, τὸ δὲ κέρδος ἀπολέσαι σπουδᾶσον. Τί τοιούτων ¹³ἁμιώτερον τῶν ἐπιταγμάτων γένοιτο; Ἐντεύθεν καὶ βασκανία τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἐντεύθεν καὶ ἀπόνοια, ἐντεύθεν καὶ ἡ μήτηρ τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία. Ὁ γὰρ ἐσμὸς τῶν οἰκετῶν, καὶ οἱ χρυσοφοροῦντες ¹⁴βάρβαροι, καὶ οἱ παράσιτοι, καὶ οἱ κόλακες, καὶ τὰ ἀργυρένδετα ὄχηματα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτων καταγελαστότερα, οὐχ ἡδονῆς ἕνεκεν οὐδὲ χρείας τινὸς γίνεται, ἀλλ' ἢ κενοδοξίας μόνης.

Ναί, φησὶν· ἀλλ' ὅτι μὲν κακὸν τουτὶ τὸ πάθος, παντί που δηλὸν ἐστὶ πῶς δ' ἂν αὐτὸ διαφύγοιμεν, τοῦτο εἰπεῖν χρή. D Μάλιστα μὲν, ἂν πείσῃς σαντὸν καλῶς, ὅτι χαλεπὸν τουτὶ τὸ νόσημα, ἀρχὴν λήψῃ διορθώσεως ¹⁵ἀρίστην· ἐπεὶ καὶ ὁ νοσῶν

ἡ αὐτῆς (αὐτῆς D.) pro αὐτῆς omnes. Statim δείκνυσθαι I. ² τελευτώντων αὐτῶν ἀνίσταν C. ³ ἐνταφίῳ omnes. ἐν ταφῇ Edd. Statim ἀσωτίαν H. ἀπληστία I. ⁴ ὑβρίζουσι C. ⁵ τὴν τράπεζαν A.E. Mox ἐπιζητεῖς C. ⁶ ὑπεσκέλισαν I. ὑπεσκέλλησαν H. ὑποσκέλισας C. ⁷ καὶ om. C.E.I. Veron. Mox ἐνέβαλε I. Veron. ἐνέβαλαν H. ἐνέβαλον Edd. ⁸ καταλέγειν C. Statim ὅσα ἐνταῦθα β. H. ⁹ ἂν om. I. Mox β. γενέσθαι δ. pro γενέσθαι β. δ. A. B. E. F. H. I. β. δούλος εἶναι C. ¹⁰ δούλος] + διηνεκῶς B. D. E. ¹¹ ἀγαθόν] καλόν C. Statim ποιῆς pro ποιήσης A.B.D.E.F.H.I. ¹² τοῦ θεοῦ Edd. repugnantibus libris. Mox τῶν om. I. ¹³ ἁμ. τῶν ἐπ. γένοιτο] Sic A. B. D. E. F. H. I. ἁμ. τῶν ἐπ. γένοιτ' ἂν C. τῶν ἐπ. ἁμ. γένοιτ' ἂν Edd. ¹⁴ βάρβαροι] ἱπποὶ C. In fine μόνον pro μόνης idem. ¹⁵ ἀρίστης C.

ταχέως ἐπιζητήσει τὸν ἱατρὸν, ἂν τοῦτο μάθῃ πρὸ τῶν ἄλλων, ὅτι νοσεῖ. Εἰ δὲ καὶ ἑτέραν ὁδὸν ἐπιζητεῖς τῆς ἐντεῦθεν φυγῆς, ὅρα πρὸς τὸν θεὸν διηνεκῶς, καὶ ἄρκου τῇ παρ' αὐτοῦ δόξῃ. Κἂν ἴδῃς τὸ πάθος γαργαλίζον σε, καὶ διεγείρον εἰπεῖν τοῖς συνδούλοις τὰ κατωρθωμένα σοι, λογισάμενος πάλιν, ὅτι μετὰ τὸ εἰπεῖν οὐδὲν γίνεται κέρδος, σβέσον τὴν ἄτοπον ἐπιθυμίαν, **Ε**καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν σου εἰπέ· ἰδοὺ τοσοῦτον ὥδινες χρόνον εἰπεῖν Ἦ σου τὰ κατορθώματα, καὶ οὐκ ἐκαρτέρησας σιγῇ κατασχεῖν, ἀλλ' εἰς πάντας ἐξήνεγκας· τί οὖν σοι πλέον γέγονεν ἐντεῦθεν; Πλέον μὲν οὐδὲν, ζημία δὲ ἑσχάτη, καὶ τὸ κενῶσαι ἅπαντα τὰ μετὰ πολλοῦ συλλεγέντα πόνου. Μετὰ δὲ τούτων κἀκεῖνο ἐνόησον, ὅτι διεφθαρμένη τῶν πολλῶν ἡ ψῆφος καὶ ἡ κρίσις ἐστὶ, καὶ οὐ διεφθαρμένη μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ταχέως μαραίνεται. Κἂν γὰρ πρὸς ὥραν θαυμάσῃσι, τοῦ καιροῦ παρελθόντος, πάντων εἰσὶν ἐπιλεησμένοι, καὶ τὸν παρὰ τοῦ θεοῦ σοι ὁ στέφανον δεδομένον ἤρπασαν, καὶ τὸν παρ' ἐαυτῶν οὐκ ἴσχυσάν σοι διατηρῆσαι. Καίτοι καὶ εἰ οὗτος ἔμενε, πολλῆς ἀθλιότητος ἦν ἐκείνου τοῦτον ἀλλάξασθαι· ὅταν δὲ καὶ οὗτος **627** διαρρῇ, ποῖαν ἔξομεν ἀπολογίαν, ὑπὲρ τοῦ μὴ μένοντος τὸν μένοντα προδιδόντες, ὑπὲρ τῆς τῶν ὀλίγων εὐφημίας τοσαῦτα ἀπολλύντες ἀγαθὰ; Καίτοι καὶ εἰ πολλοὶ οἱ ἐπαινοῦντες εἶεν, καὶ οὕτω τοῦ ταλανίζεσθαι ἄξιοι, καὶ τότε μᾶλλον, ὅταν πλείους οἱ τοῦτο ποιοῦντες ᾧσιν. Εἰ δὲ θαυμάζεις τὸ εἰρημέ-
νον, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ψηφίζομένον. ⁹ “Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν, φησὶν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι.” Καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ ἐκάστης τέχνης τοὺς δημιουργοὺς ἰδεῖ ζητεῖν κριτὰς, πῶς τῆς ἀρετῆς τὴν δοκιμασίαν τοῖς πολλοῖς ἐπιτρέπεις, ἀλλ' οὐχὶ πρὸ πάντων ἐκείνῳ τῷ μάλιστα ² πάντων **Β**εῖδότε, καὶ συγκροτῆσαι καὶ στεφανῶσαι δυναμένῳ; Τοῦτο τοίνυν τὸ ῥῆμα ἑγγράψωμεν καὶ τοίχοις καὶ θύραις καὶ δια-
νοίᾳ, καὶ συνεχῶς λέγωμεν πρὸς ἐαυτοὺς, οὐαὶ ἡμῖν, ὅταν καλῶς ἡμᾶς εἰπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ λέ-

⁹ Luc. vi. 26.

⁹ ὁδὸν ἐπιζ. pro ἐπιζ. ὁδὸν B.C.D.E.F.H.I. ὁδὸν om. A. Ἦ σου om. B.
Infra σιγῇ om. H. Mox ἐξήνεγκες A.C.H.I. ² ἑσχάτη] μεγάλη C. Mox
τὰ ante μετὰ accessit ex A.B.C.D.E.F. ¹ τούτων pro τοῦτο A.B.E.F.I.
Statim ἐκεῖνο I. Mox ἀλλὰ pro ἀλλ' ὅτι idem. ² στ. δεδομένον pro δεδο-
μένον στ. B.F.H.I. Statim ἤρπασαν C. ³ καὶ εἰ] εἰ καὶ B.C. Statim
αὐτὸς ἔμενε H. οὕτως ἔμεινε C. ⁴ καὶ εἰ pro εἰ καὶ A.B.D.E.F.H. Statim
πολλοὶ οἱ εὐφημοῦντες C. ⁵ οὗτοι Edd. ἴσ. οὕτω Sav. marg. οὕτω est in
libris omnibus. Statim τοῦ om. E. ⁶ ἄκουε C. ⁷ ἰδεὶ C. ⁸ πάντων]
+αὐτὴν C.D.E.H. ⁹ ἐγγράψωμεν C. Infra ἡμᾶς εἰπωσι pro εἰπωσιν ἡμᾶς
A.D.E.F.H.I.

γοντες ὕστερον διαβάλλουσιν, ὡς κενόδοξον καὶ φιλότιμον καὶ ἐρώντα τῆς παρ' αὐτῶν εὐφημίας. Ἄλλ' οὐχ ὁ θεὸς οὕτως, ἀλλ' ὅταν ἴδῃ σε ἐρώντα τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης, τότε σε μάλιστα ἐπαινέσεται καὶ θαυμάσεται καὶ ἀνακηρύξει. Ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ λαβὼν σε δοῦλον ἀντ' ἐλευθέρου, καὶ διὰ ψιλοῦ ῥήματος πολλάκις σοι χαρισάμενος ἐπαινον ψευδοῦ, ἤρπασεν ἀπὸ σου μισθὸν ἀληθῆ, καὶ ἀργυρωνήτου μάλ- C λον ὑπέταξεν. Ἐκείνους μὲν γὰρ μετὰ τὰ ἐπιτάγματα ἔχουσιν ὑπακούοντας οἱ δεσπότες, σὺ δὲ καὶ χωρὶς ἐπιταγμάτων δουλεύεις. Οὐδὲ γὰρ ἀναμένεις ἀκοῦσαί τι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἂν γνῶς μόνον δι' ὧν αὐτοῖς ἔχαρις, οὐδὲ ἐπιταττόντων αὐτῶν πάντα ποιεῖς. Πόσης οὖν οὐκ ἂν εἴημεν ἄξιοι γεέννης, τοὺς ἴμην μοχθηροὺς τέρποντες, καὶ πρὶν ἐπιτάξουσι θεραπεύοντες, τοῦ δὲ θεοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐγκελευομένου καὶ παραινούντος, μηδὲ οὕτως ἀκούοντες; Καίτοιγε εἰ δόξης καὶ ἐπαίνων ἐρᾷς, ἡφύγε τὸν παρὰ ἀνθρώπων ἐπαινον, καὶ τότε ἐπιτεύξῃ δόξης· D ἀποστράφηθι τὰς εὐφημίας, καὶ τότε μυρίων ἀπολαύσεις τῶν ἐπαίνων καὶ παρὰ θεῷ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις. Ἰουδὲνα γὰρ οὕτω δοξάζειν εἰώθαμεν, ὡς τὸν ὑπερορῶντα δόξης, οὐδὲ ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν, ὡς τὸν καταφρονούντα τοῦ θαυμάζεσθαι καὶ ἐπαινεῖσθαι. Εἰ δὲ ἡμεῖς, πολλῷ μᾶλλον ὁ κτῶν ὅλων θεός. Ὅταν δὲ ἐκεῖνός ἴσε δοξάζῃ καὶ ἐπαινῇ, τίς σου μακαριστό- (152) τερος γένοιτ' ἂν; Καὶ γὰρ ὅσον δόξης καὶ ἀτιμίας τὸ μέσον, τοσοῦτον τῆς ἁνωθεν δόξης πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην τὸ διάφορον· μᾶλλον δὲ πολλῷ πλέον καὶ ἄπειρον. Εἰ γὰρ καὶ μηδενὶ ἡ παραβαλλομένη αἰσχρά τις ἐστὶ καὶ δυσειδής, ὅταν καὶ πρὸς E ἐτέραν αὐτὴν ἀντεξετάζωμεν, ἐννόησον ὅσον φανείται τὸ αἰσχος. Καθάπερ γὰρ ἐταιριζομένη γυνὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ὀλέγου ἐστῶσα ἅπασιν εαυτὴν ἐκδίδωσιν, οὕτω καὶ οἱ κενοδοξίας δοῦλοι· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνης αἰσχίους οὗτοι. Ἐκείναι μὲν γὰρ πολλαχοῦ καὶ κατεφρόνησάν τινων ἐρασθέντων αὐτῶν· σὺ δὲ ἅπασιν σπαντὸν προύθηκας, καὶ δραπεταῖς καὶ λησταῖς καὶ βαλλαντιοτόμοις· ἀπὸ γὰρ τούτων καὶ τῶν τοιούτων τὰ ἐπαινοῦντα ὑμᾶς συνέστηκε

^b Verba καὶ θαυμάσεται desunt in A.B.D.E.F.H.I. καὶ θαυμάσει καὶ ἀνακη-
ρύξει ὁ δεσπότης C. ^c τοῦ ῥήματος C. ^d ἐπιτάγματος H. ^e χαριεὶ
E.H. ^f μὲν] μόνον A.F.H. Mox ἐπιτάξουσι pro ἐπιτάξουσι B.F.H. ^g οὐ-
τως] ὡς οὖν I. ^h φύγε pro φεύγε A.B.D.E.F.H. ⁱ οὐδὲν H. ^k τῶν
ὅλων om. I. ^l σε om. C. Mox μακαριώτερος idem. ^m τὸ μ. τοσοῦτον]
τοσοῦτον τὸ μ. A.B.F.H.I. ⁿ παραβαλλ.] + αὐτὴ Edd. αὐτὴ abest a B.D.
E.F.H.I. Mox ἀντεξετάζωμεν H. ἐξετάζωμεν C. ^o στέγου B.E.H. re-
ceptum a Montef. Statim ἅπασιν pro πᾶσιν (πᾶσαν est mendum Ed. Ben.)
omnes. ^p καὶ accessit ex A. B. C. D. E. F. I. Mox βαλλαντ. pro βαλαντ.
A.B.D. fortasse alii.

θέατρα· καὶ οὗς καθ' ἑαυτοὺς ὄντας οὐδενὸς ἀξίους εἶναι νομίζεις,
 628 τούτους συλλεγόντας τῆς ἡσσαντοῦ προτιμᾶς σωτηρίας, καὶ
 πάντων ἐκείνων ἀτιμότερον σαντὸν ἀποφαίνεις. Πῶς γὰρ οὐκ
 ἀτιμότερος ὁ τῆς παρ' ἐτέρων δεόμενος εὐφημίας, καὶ μὴ νομί-
 ζων ἀρκεῖν σσαντῶ, εἰ μὴ τὴν παρ' ἐτέρων δόξαν λάβοις; Οὐκ
 ἐννοεῖς, εἰπέ μοι, μετὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι περιβλεπτος μὲν ὢν
 καὶ πᾶσι κατάδηλος, ἂν ἁμάρτης, μυρίους ἔχεις κατηγόρους·
 ἄγνωστος δὲ ὢν, ἐν ἀσφαλείᾳ μένεις; Ναι, φησὶν· ἀλλὰ καὶ
 κατορθῶν μυρίους ἔχω τοὺς θαναμαστάς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ
 δεινόν, ὅτι οὐ μόνον ἁμαρτάνοντά σε, ἀλλὰ καὶ κατορθοῦντα
 B βλάπτει τῆς κενοδοξίας ἢ νόσος, τότε μὲν μυρίους ὑποσκελί-
 ζουσα, νῦν δὲ πάντα σου κενούσα τὸν μισθόν.

Δεινὸν μὲν οὖν, καὶ πάσης ἀτιμίας ἀνάμεσπον, τὸ καὶ ἐν
 πολιτικοῖς πράγμασι δόξης ἐρᾶν· ὅταν δὲ καὶ ἐν τοῖς πνευ-
 ματικοῖς τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσῃς, τίς λείπεται σοι συγγνώμη
 λοιπὸν, μὴδὲ τοσαύτην βουλομένῳ παρέχειν τῷ θεῷ τιμὴν, ὅσην
 αὐτὸς παρὰ τῶν οἰκετῶν ἔχεις; Καὶ γὰρ ὁ δούλος πρὸς τοὺς
 ὀφθαλμοὺς ὁρᾷ τοῦ δεσπότου, καὶ ὁ μισθωτὸς πρὸς τὸν τοῦ
 ἔργου κύριον τὸν μέλλοντα ἀποδιδόναι τούτους μισθοὺς, καὶ ὁ
 μαθητὴς πρὸς τὸν διδάσκαλον· σὺ δὲ τοῖνα τίον ἅπαν, τὸν
 C μισθωσάμενόν ᾧ σε θεὸν ἀφείς καὶ τὸν δεσπότην, πρὸς τοὺς
 ὁμοδόλους βλέπεις, καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὅτι ὁ μὲν θεὸς μέμνηται
 καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα τῶν σῶν κατορθωμάτων, ἄνθρωπος δὲ
 εἰς τὸ παρόν· καὶ ἐν οὐρανῷ τὸ θέατρον ἔχων· καθήμενον, τοὺς
 ἐπὶ τῆς γῆς θεατὰς συνάγεις. Καὶ ὁ μὲν ἀθλητὴς ἔνθα ἀγω-
 νίζεται, ἐκεῖ βούλεται εὐδοκιμεῖν· σὺ δὲ ἀγωνιζόμενος ἄνω, κατὰ
 στεφανοῦσθαι σπουδάζεις. Καὶ τί ταύτης χειρὸν γένοιτ' ἂν
 τῆς ἀνοίας; Ἰδῶμεν ἂν δὲ, εἰ δοκεῖ, καὶ τοὺς στεφάνους· ὁ μὲν
 γὰρ ἐξ ἀπονοίας σύγκειται, ὁ δὲ ἐκ τῆς πρὸς ἕτερον βασκανίας,
 D ὁ δὲ ἐξ εἰρωνείας καὶ κολακείας, ὁ δὲ ἀπὸ χρημάτων, ὁ δὲ ἀπὸ
 δουλοπρεποῦς διακονίας. Καὶ καθάπερ ἅτὰ παιδιὰ τὰ παί-
 ζοντα χόρτον στέφανον ἐπιτιθέασιν ἀλλήλοις, καὶ τοῦ στεφα-
 νωθέντος οὐκ εἰδότος καταγελῶσιν ὅπισθεν πολλὰκις· οὕτω δὴ
 καὶ νῦν οἱ ἐγκωμιάζοντές σε, καθ' ἑαυτοὺς πολλάκις ἐχλεύασαν,
 τὸν χόρτον ἢ ἡμῖν ἐπιτιθέντες. Καὶ εἴθε χόρτον ἢ μόνον· νυνὶ

ἡ ἑαυτοῦ B.C.E. Mox post ἐκείνων add. αὐτῶν I. ὁ om. D.E. Statim
 ἐτέρων pro ἐκείνων A.B.C.D.F.H.I. ὢν pro πάν omnes. Statim μένεις
 B.C.D.E.F.H. μενίς Edd. τοῦτο om. C. Mox παρέχειν A.B.C.D.E.
 F.H. παρασχεῖν Edd. Statim τὴν τιμὴν F. τούτους assumtum ex omnibus.
 ᾧ om. H. καθήμενος C. Statim τῆς accessit ex A.B.C.D.E.F.I.
 ἔνθα ἀγ. ἐκεῖ δὲ β. C. ὁ μὲν γὰρ καὶ τοῖς ἐξ ἀπονοίας
 συγκρίνεται idem. ἂν om. C. ἡμῖν C. Statim ἐπιθέντες B.D.H.I.
 ἢ μόνον] + ἡμῖν ἐπιθέντες I.

δὲ καὶ πολλῆς γέμει βλάβης ὁ στέφανος, καὶ πάντα ^αἡμῶν ἀπόλλυσι τὰ κατορθώματα. ^εἘννοήσας τοίνυν αὐτοῦ τὸ εὐτελές, φύγε τὴν ζημίαν. Πόσους γὰρ εἶναι βούλει σου τοὺς ^εἐπαινέτας; ἑκατὸν, ἢ δις τοσούτους, ^εκαὶ τρις καὶ τετράκις; μᾶλλον δέ, εἰ βούλει, ^βτίθει δεκάκις τοσούτους καὶ εἰκοσάκις, καὶ ἔστωσαν δισχιλίοι καὶ τετρακισχιλίοι, εἰ ^ιδὲ βούλει, καὶ ^εμυριοὶ οἱ κροτούντες· ἀλλ' οὐδὲν οὗτοι κολοίων ἄνωθεν κραζόντων διαφέρουσι· μᾶλλον δέ, ἂν ἐννοήσῃς τὸ τῶν ἀγγέλων θέατρον, καὶ σκωλήκων οὗτοι φανοῦνται εὐτελέστεροι, καὶ ἀράχνης ^κἀσθενεστέρα αὐτῶν ἡ εὐφημία, καὶ καπνοῦ καὶ ὄνειράτων. Ἀκουσον γοῦν πῶς ὁ Παῦλος ^ιὁ ταῦτα διεσκεμμένος ἀκριβῶς, οὐ μόνον αὐτὰ οὐκ ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ καὶ ^μἀπεύχεται, λέγων·
¹⁰ "Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ ^νΧριστοῦ." Ταύτην τοίνυν καὶ σὺ ζήλωσον τὴν καύχησιν, ἵνα ⁶²⁹ μὴ παροξύνῃς τὸν δεσπότην. Καὶ γὰρ ^οεἰς τὸν θεὸν ὑβρίζεις, τοῦτο ποιῶν, οὐκ εἰς σαυτὸν μόνον. Οὐδὲ γὰρ εἰ ζωγράφος ὢν μαθητὴν τινα εἶχες, εἴτα ἐκείνος ἀφείς ἐπιδείξασθαι σοι τὰ τῆς τέχνης, τὸν πίνακα ἔξω ^ρπρουτίθει τοῖς παριοῦσιν ἀπλῶς, πρῶως ἂν ^θἤνεγκας. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ὁμοδοῦλων τοῦτο ὕβρις, πολλῶ
⁽¹⁵³⁾ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ δεσπότη. Εἰ δὲ καὶ ἐτέρωθεν βούλει μαθεῖν τοῦ πράγματος καταφρονεῖν, ὑψηλὸς γενοῦ ^ττὴν διάνοιαν, καταγέλασον τῶν ὀρωμένων, αὔξησον τῆς ἀληθοῦς δόξης τὸν ἔρωτα, ἐμπλήσθητι φρονήματος ^ππνευματικοῦ, εἰπέ πρὸς τὴν ψυχὴν, ὡς Παῦλος εἶπεν, ¹¹ "Οὐκ οἶδας ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν;" καὶ ^Βἀναστῆσας αὐτὴν ἐντεῦθεν, ἐπιτίμησον λοιπὸν, καὶ εἰπέ, ἡ ἀγγέλους κρινούσα, ὑπὸ καθαρμάτων κρίνεσθαι βούλει, καὶ ^νμετὰ ὀρχηστῶν ἐπαινεῖσθαι καὶ μίμων καὶ θηριομάχων καὶ ἡμιόχων; ταύτας γὰρ οὗτοι τὰς εὐφημίας διώκουσιν. Ἀλλὰ σὺ ὑψηλότερον τῆς τούτων κραυγῆς τὸ πτερόν κατασκεύασον, καὶ ζήλωσον τὸν τῆς ^ιἐρήμου πολίτην Ἰωάννην, καὶ μάθε πῶς ὑπερεώρα ^κτοῦ πλήθους ἐκείνος, καὶ κολακεύοντος οὐκ ἐπεστρέ-

¹⁰ Gal. vi. 14.¹¹ 1 Cor. vi. 3.

^α ἡμῶν H. ^ε ἐννοήσας H. Mox φύγε pro φύγε A.B.D.E.F.H. καὶ φεύγε C. ^ε ἐπαινοῦντας H. ^ε ἡ τρις ἢ τετρ. C. ^β τίθει om. C. ^ι δὲ + καὶ E. Mox οἱ ante κροτούντες om. A.B.F.H.I. ^κ εὐτελεστέρα C. Mox καπνοῦ pro καπνῶν omnes. ^ι ὁ om. B.D.E.F.H.I. ^μ ἀπεύχεται I. ^ν κυρίου D. Veron. ^ο εἰς om. D.E. Mox οὐκ εἰς σαυτὸν F. οὐκ εἰς αὐτὸν B.E. οὐχὶ σαυτὸν A.D.I. οὐχὶ σεαυτὸν Edd. ^ρ προυτίθει pro προτιθεῖς A.B.D.E.F.H.I. ἰσ. προτιθεῖς Sav. marg. Statim τοῖς παριοῦσιν (παροῦσιν C.H.) omnes. τοῖς κατατηροῦσιν Edd. ^θ ἤνεγκες A.F.H.I. ^τ τὴν διάνοιαν A.B.D.E.F.H.I. et ex corr. C. τῇ διανοίᾳ Edd. ^π δεσποτικοῦ I. ^ι ἀνάστησον A.B.D.E.F.H.I. ^ν μετὰ τῶν ὀρχ. Edd. τῶν om. B.C.D.E.F.I. ^κ ἐρήμου pro ἐρημίας omnes. ^κ τοῦ accessit ex D.E. Mox ἴδεν καὶ κατακεύσας οὐκ ἐπ. pro eo quod vulgo legitur, καὶ κολακεύοντας ὁρῶν οὐκ ἐπ.

φετο, ἀλλ' ὁρῶν ἅπαντας τοὺς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντας περὶ
 C αὐτὸν ἐκκεχυμένους καὶ θαυμάζοντας καὶ ἐκπληττομένους, οὐκ
 ἔχαντο τῇ τοσαύτῃ τιμῇ, ἡ ἀλλὰ καὶ κατεξανίστατο αὐτῶν,
 καὶ ὡς ἐνὶ μειρακίῳ δῆμῳ τοσοῦτῳ διαλεγόμενος, οὕτως ἐπέ-
 πληττε λέγων, ¹² "Ὁφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν." Καίτοιγε δι'
 αὐτὸν συνέδραμον, καὶ τὰς πόλεις ἀφῆκαν, ² ὥστε τὴν ἱερὰν
 κεφαλὴν ἐκείνην ἰδεῖν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ^a αὐτὸν τούτων ἐξέλυσε·
 πόρρω γὰρ ἦν δόξης, καὶ τύφου παντὸς ἐλεύθερος. Οὕτω καὶ
 ὁ Στέφανος ὁρῶν τὸν αὐτὸν δῆμον πάλιν οὐχὶ τιμῶντα, ἀλλὰ
 μαινόμενον καὶ τρίζοντα τοὺς ὁδόντας, ὑψηλότερος αὐτῶν γενό-
 μενος τῆς ὀργῆς, ἔλεγε· ¹³ "Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι
 D ταῖς καρδίαις." Οὕτω καὶ ^b Ἡλίας, τῶν στρατοπέδων παρόν-
 των ἐκείνων καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ δῆμου παντὸς, ἔλεγεν·
¹⁴ "Ἔως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν;"
 Ἄλλ' ἡμεῖς ἅπαντας κολακεύομεν, θεραπεύομεν, τῇ δουλοπρεπεῖ
 διακονίᾳ ταύτῃ τὴν ἐκείνων τιμὴν ὠνούμενοι. Διὰ τοῦτο πάντα
 ἄνω καὶ κάτω γέγονε, καὶ τῆς χάριτος ταύτης προδίδεται τὰ
 τοῦ Χριστιανισμοῦ πράγματα, καὶ ^a πάντα ἡμέλῃται διὰ τὴν
 τῶν πολλῶν δόξαν. Ἐξορίσωμεν τοίνυν τὸ πάθος, καὶ τότε
 εἰσόμεθα καλῶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν λιμένα καὶ τὴν γαλήνην.
 E Ὁ μὲν γὰρ κενόδοξος τοῖς χειμαζομένοις ἔοικεν, αἰετρίμων καὶ
 δεδοικὼς καὶ μυρίους θεραπέων δεσπότης· ὁ δὲ ταύτης ^c ἔξω τῆς
 τυραννίδος ὢν, τοῖς ἐν ^d λιμέσι καθημένοις, καὶ ἐλευθερίας ἀπο-
 λαύουσι καθαρᾶς. Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅσοις ἐστὶ γνῶριμος,
 τοσοῦτους ἔχει δεσπότης, πᾶσι δουλεύειν ἀναγκαζόμενος. Πῶς
 οὖν ἀπαλλαγισόμεθα τῆς χαλεπῆς ταύτης δουλείας; Ἄν ἐτέρας
 ἐρασθῶμεν δόξης, τῆς ὄντως δόξης. Καθάπερ γὰρ τοὺς τῶν
 σωμάτων ἐρῶντας λαμπρότερα ἐτέρα φανείσα ὄψις τῆς προ-
 τέρας ἀπέστησεν· οὕτω δὲ καὶ τοὺς δόξης ^e ἐπιθυμοῦντας τῆς
 παρ' ἡμῖν, ἢ ἐκ τῶν οὐρανῶν λάμψασα δόξα ^f ἀπαγαγεῖν ταύτης
 630 δυνήσεται. Ἰδωμεν τοίνυν ἐκείνην, καὶ καταμάθωμεν αὐτὴν
 ἀκριβῶς, ἵνα τὸ κάλλος αὐτῆς θαυμάσαντες, φύγωμεν ^g ταύτης
 τὴν αἰσχρότητα, καὶ πολλῆς ^h ἀπολαύσωμεν ἡδονῆς, ἐντροφῶν-

12 Matth. iii. 7.

13 Act. vii. 51.

14 3 Reg. xviii. 21.

^γ ἀλλ' ἐξανίστατο C. ² ὥστε] ὡς C. Mox ἐκείνην κεφ. inverso ord. A.C.D.E. ^a αὐτὸν τούτων] Sic E.F.H.I. τούτων αὐτὸν C. αὐτὸν τούτων A.B.F. αὐτῶν τούτων Edd. ^b Sic A.B.D.E.H.I. ὁ Ἡλίας Edd. ^c καὶ] καὶ I. Post ταύτης addunt ἐξεπέσομεν καὶ D.E. καὶ τῆς—πράγματα] καὶ τοῦ Χριστιανοῦ προδίδεται τὸ πρᾶγμα C. ^d πάντα] πάν I. ^e ἔξω τῆς τ. pro τῆς τ. ἔξω A.C.D.E.F.H.I. ^f λιμένα C. ^g ἐρῶντας C. Statim ἐτέρα om. idem. ^h ἐρῶντας C. ⁱ ἀπάγειν C. ^k ταύτης om. C. ^l ἀπολαύσαντες ἢ. ἐντροφῶμεν C.

τες ἐκεῖνη διηνεκῶς ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ.

B

¹ Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ² ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, εἰ μὴ ἀποσταλῶσι; ³ καθὰ γέγραπται.

ΠΑΛΙΝ ἀναιρεῖ τὴν ⁴ συγγνώμην αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι “Μαρτυρῶ ⁵ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν” καὶ, ὅτι “Ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, ⁶ οὐχ ὑπετάγησαν,” δείκνυσιν λοιπὸν, ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς C ἀγνοίας δίκην ὀφείλουσι τῷ θεῷ. Καὶ οὐ λέγει μὲν οὕτω, κατασκευάζει δὲ τοῦτο, κατὰ ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸν ἔλεγχον τῷ κατὰ ἀντίθεσιν καὶ λύσιν (154) ἅπαν ⁷ ὑφάναι τουτὶ τὸ χωρίον. ⁸ Σκόπει δὲ ἄνωθεν. Εἶπεν, φησὶν, ὁ προφήτης, ⁹ ὅτι “Πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται.” Ἀλλ' ἴσως ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν καὶ πῶς ἡδύνατο ἐπικαλέσασθαι τοῦτον, ὃ οὐκ ἐπίστευσεν; Εἴτα ἐρώτησις παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀντίθεσιν καὶ διὰ τί οὐκ ἐπίστευσαν; Καὶ πάλιν ἀντίθεσις πάντως ¹⁰ ἔχει τις εἰπεῖν, καὶ πῶς εἶχον πιστεῦσαι μὴ ἀκούσαντες; Καὶ μὴν ἤκουσαν, φησὶν. Εἴτα ἐτέρα πάλιν ἀντίθεσις καὶ πῶς ἡδύνατο ἀκοῦσαι χωρὶς D κηρύσσοντος; Εἴτα πάλιν λύσις καὶ ¹¹ μὴν ἐκήρυξαν, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς ¹² αὐτὸ τοῦτο πολλοί. Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι οὗτοί εἰσιν ¹³ ἐκεῖνοι οἱ ἀποσταλέντες; Τότε ¹⁴ ὁ δὲ λοιπὸν εἰσάγει τὸν προφήτην λέγοντα, “Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ.” Ὁρᾷς πῶς

¹ CAP. X. V. 14, 15.

HOM. XIX. ² ἀκούσωσι H.I. Mox κηρύξουσιν H. ³ καθὰ pro καθὼς B.D.E.F.H.I. Mosq. 8. καθάπερ γέγραπται, ὡς ὡραῖοι—ἀγαθὰ C. ⁴ γνώμην A.B.D.F.H. Vulgatum firmat Cat. ⁵ αὐτοῖς om. I. ⁶ οὐχ τῷ θεῷ οὐχ C. ⁷ ὑφάνειν A.B.D.E.I. ὑφαίνων F.H. Vulgatum ὑφάναι est in C. Cat. ⁸ Edebaturs σκόπει δὲ ἄνωθεν, φησὶν, εἶπεν ὁ πρ. Pro φησὶν εἶπεν, εἶπεν φησὶν inverso ord. exhibent B.C.D.E.F.H.I. Cat. εἶπεν om. A. Distinctionem correximus ex F. Cat. et fortasse aliis. ⁹ ὅτι om. C. Mox ἂν pro εἰν omnes. ¹⁰ ἡδύνατο H. ἡδύνατο Edd. invitis libris. Statim ἐπικαλέσθαι C. ¹¹ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν C. ¹² μὴν] + καὶ B.D.E.F.H. ¹³ αὐτὸ τοῦτο] αὐτοῦς C. αὐτὸ om. I. ¹⁴ ἐκεῖνοι om. F. ¹⁵ ὁ δὲ accessit ex omnibus. Mox τὸν πρ. τὸν λέγοντα H.

ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος δείκνυσιν τοὺς κήρυκας; Οὐδὲν γὰρ ἄλλο περιήεσαν οὗτοι ἢ πανταχοῦ λέγοντες, ἀλλ' ἢ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς ἁ τοὺς ἀνθρώπους γεγεννημένην εἰρήνην. "Ὡστε ἀπιστοῦντες, οὐχ ἡμῖν ἀπιστεῖτε, φησὶν. Ἐσαΐα τῷ Ἡσαΐα τῷ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰπόντι, ὅτι καὶ ἀποσταλῆσόμεθα καὶ κηρύξομεν ^ακαὶ ἐροῦμεν ὥπερ εἰρήκαμεν. Ἐἰ τοίνυν τὸ μὲν σωθῆναι ἐκ τοῦ ἐπικαλέσασθαι ἦν, τὸ δὲ ἐπικαλέσασθαι ἐκ τοῦ πιστεῦσαι, τὸ δὲ πιστεῦσαι ἐκ τοῦ ἀκοῦσαι, τὸ δὲ ἀκοῦσαι ἐκ τοῦ κηρύξαι, τὸ δὲ κηρύξαι ἐκ τοῦ ἀποσταλῆναι, ἀπεστάλησαν ^βδὲ καὶ ἐκήρυξαν, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ προφήτης περιήει, δεικνὺς αὐτοὺς καὶ ἀνακηρύττων, καὶ λέγων ὅτι οὗτοί εἰσιν, οὓς πρὸ πολλῶν ἄνωθεν ^γἐδήλουν χρόνων, ὧν καὶ τοὺς πόδας ἐνεκωμίαζον διὰ τὸν τοῦ κηρύγματος τρόπον· εὐδηλον, ὅτι τὸ μὴ πιστεῦσαι ἐκείνων ἔγκλημα γέγονε ^δμόνων καὶ γὰρ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ πάντα ἀπήρτισται.

- 631 ² "Ἄλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἡσαΐας γὰρ λέγει· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἢ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ." Ἐπειδὴ πάλιν ἐτέραν ^εἐπῆγον ἀντίθεσιν λέγοντες, ^ςὅτι καὶ μὴν εἰ ἦσαν οὗτοι ^αοἱ ἀπεσταλμένοι καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ πεμφθέντες, ἔδει πάντας ^βὑπακούσαι· σκόπει τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν, πῶς αὐτὸ τοῦτο, ὃ τὸν θόρυβον ^γἐποίει, τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς δείκνυσιν ὃν ἀναιρετικόν. Τί γάρ σε σκανδαλίζει, φησὶν, ὦ Ἰουδαῖε, μετὰ τσσαῖτην καὶ τηλικαύτην μαρτυρίαν καὶ πραγμάτων ἀπόδειξιν; ὅτι οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ; Τοῦτο μὲν οὖν Βαυτὸ μετὰ τῶν ἄλλων ἱκανόν σε πιστώσασθαι ^δὑπὲρ τῶν εἰρημένων, τὸ μὴ πάντας ὑπακούειν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὁ προφήτης. Καὶ σκόπει τὴν ἀφατον σοφίαν, πῶς πλέον δείκνυσιν, ἢ προσεδόκων ἐκεῖνοι ^εκαὶ ἡλπιζον ἀντερεῖν. Τί γάρ φατε, φησὶν; ^ςὅτι οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν Ἡσαΐας· μᾶλλον δὲ οὐ

2 v. 16, 17.

¹ πανταχοῦ libri omnes et Cat. πανταχόθεν Edd. Mox edebatur, ἀλλ' ἢ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τὰ ἀπόρρητα, reclamantibus libris. ² ἁ τοὺς assumptum ex A.B. E.F.H.I. Statim γενομένην C. ³ ἀλλὰ] ἀλλ' ἢ C. ⁴ καὶ] + ἕτερα I. Mox ἄπερ pro ὅπερ A.B.C.D.E.H.I. Cat. ⁵ εἰ om. A. μὲν om. C. ἐπικαλεῖσθαι bis idem. ⁶ δέ] + ἕκαστος I. ⁷ ἐδήλουν C. Mox ἐνεκωμίαζον A. Cat. ἐνεκόμενον H. ⁸ μόνων pro μόνων E.H.I. Cat. et ex corr. B. Mox παρὰ τοῦ θ. B.D.E.F.H.I. Articulus aberat. ⁹ ἐπῆγον A.B.D.E.I. ἐπῆγον F.H. ἐπῆγαγον Cat. ἐπῆγοντο Edd. ¹⁰ ἐπειδὴ π. δευτέραν ἀντίθεσιν ἐπῆγον λ. C. ¹¹ ὅτι om. Cat. et a pr. man. B. ¹² οἱ om. C. ¹³ ἀκούσαι A. ¹⁴ ποιεῖ C. Mox δείκνυσιν om. E. ¹⁵ ὑπὲρ] μετὰ C. ¹⁶ καὶ] ἢ C. ¹⁷ ὅτι om. C.

τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τούτου πλέον. Ὑμεῖς ἔμην γὰρ ἐγκαλεῖτε, διὰ τί μὴ πάντες ὑπήκουσαν· ὁ δὲ Ἑσαίας πλέον τούτου λέγει. Τί γὰρ φησι; “Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;” Εἰτα, ἐπειδὴ τὸν θόρυβον τοῦτον ἐξεῖλε ἡ παρεμβάλων τὸν προφήτην, πάλιν ἔχεται τῆς προτέρας ἀκολουθίας. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐπικαλέσασθαι ἔδει, τοὺς δὲ ἐπικαλου- C μένους πιστεῦσαι, τοὺς ^κ δὲ πιστεύοντας ἀκοῦσαι πρῶτον, τοὺς δὲ μελλόντας ἀκούσεσθαι τοὺς κηρύσσοντας ἔχειν, τοὺς δὲ κηρύσσοντας ἀπεστάλθαι, καὶ ἔδειξεν ὅτι ἀπεστάλῃσαν καὶ ὅτι ἐκήρυξαν· ἐτέραν πάλιν ^μ μελλῶν εἰσάγειν ἀντίθεσιν, ἀφορμὴν λαβὼν πρότερον ἀπὸ ἐτέρας μαρτυρίας τοῦ προφήτου, καθ’ ἣν ἔλυσεν τὴν μικρῇ πρὸ ταύτης ἀντίθεσιν, οὕτως αὐτὴν πλέκει καὶ ^π συνείρει τοῖς προτέροις. Ἐπειδὴ γὰρ παρήγαγε τὸν προφήτην λέγοντα “Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;” εὐκαί- ρως τῆς μαρτυρίας ἐπιλαβόμενός φησιν, “Ἀρα ἡ πίστις ἐξ D ἀκοῆς.” Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς τέθεικεν, ἀλλ’ ἐπειδὴ καθ’ ἕκαστον καιρὸν σημεία ^ο ἐξήτουν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ὄψιν τῆς ἀναστά- σεως, καὶ ^ρ πολὺ πρὸς τὸ πρᾶγμα κεχνηνότες ἦσαν, φησὶν ὅτι καὶ μὴν ὁ προφήτης ^ο ταῦτα ἐπηγγέλατο, ἀλλ’ ὅτι ἐξ ἀκοῆς (155) ἡμᾶς ἔδει πιστεῦσαι. Διὸ πρότερον αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησιν, “Ἀρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς.” Εἰτα, ἐπειδὴ ἐδόκει τοῦτο εὐτελές εἶναι, ὅρα πῶς αὐτὸ ἰανάγει. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀκοὴν εἶπον, φησὶν, οὐδ’ ὅτι ἀνθρωπίνων δεῖ ῥημάτων ἀκοῦσαι καὶ πιστεῦσαι, ἀλλ’ ἀκοὴν μεγάλην λέγω· ^τ ἡ γὰρ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ. Οὐ γὰρ τὰ ^ν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ E μανθάνοντες ἀπήγγελλον· ὁ σημείων ἐστὶν ὑψηλότερον. ^τ ὦ γὰρ θεῷ καὶ λέγοντι καὶ θανατοουργοῦντι ὁμοίως ^π πιστεῦναι καὶ πείθεσθαι δεῖ· ἐπεὶ καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ θαύματα ἀπὸ τῶν λόγων ἐστὶ τῶν ἐκείνων. Καὶ γὰρ καὶ ^ο οὐρανὸς καὶ τὰ ἄλλα πάντα οὕτως ἐστῇ.

ε μὲν om. H. ^η παρεμβάλλον C. ^ι ὅτι om. C. Mox τοὺς δὲ ἐπικα-
λεσάμενους π. τοὺς δὲ πιστεύοντας idem. ^κ δὲ assumptum ex B.C.D.E.I.
Cat. ^λ ἀκούσεσθαι pro ἀκούσασθαι A.B.D.E.F.H. ἀκοῦσαι Cat. Statim
τοῦ κηρύγματος ἔχεσθαι pro τοὺς κ. ἔχειν C. ^μ μελλῶν εἰσάγειν pro εἰσ-
μελλων omnes. ^ν συναίρει H. ^ο ἐπεξήτουν I. Statim οἱ accessit ex
A.B.C.D.E.F.I. Cat. ^ρ πολὺ (πολλοὶ I.) πρὸς τὸ πρᾶγμα] Sic libri omnes
et Cat. πολλοὶ πρὸς ταῦτα Edd. ^σ οὐ ταῦτα ἐπηγ. ἀλλ’ (ἀλλ’ om. C.H.) ὅτι]
Sic omnes. ἐπηγγέλατο ὅτι Edd. Mox ἴδει pro δεῖ A.B.D.E.F.H.I. δεῖ ἡμᾶς
inverso ord. C. ^τ ἰανάγει A.B.E.F.H. Alterum habet Cat. ^θ ἀκοὴν
omnes. Edehatur ἀκούειν. ^ι ἡ] καὶ H. Mox τοῦ θεοῦ Edd. Articulum
om. B.C.D.E.H.I. Cat. ^κ αὐτῶν pro αὐτῶν B.E.H. Cat. ^λ τῷ γὰρ]
τὸ τῷ D.E. καὶ ante λέγοντι om. A.D.E.F.H. et ante corr. B. Habet Cat.
^μ π. καὶ π. δεῖ] δεῖ π. καὶ π. I. et ex corr. B.F. δεῖ om. D.E. et a pr. man.
B.F. In H. verba π. καὶ π. δεῖ. ἐπεὶ καὶ absunt. ^ν ὁ om. C.D.

Δείξας τοίνυν, ὅτι δεῖ πιστεῦσαι τοῖς προφήταις αἰὲ τὰ τοῦ
 θεοῦ λέγουσι, καὶ ἀκροάσεως μὴδὲν πλέον ἐπιζητῆσαι, ἐπάγει
 λοιπὸν τὴν ἀντίθεσιν, ἣν εἶπον, καὶ φησιν· ³ “Ἀλλὰ λέγω, μὴ
 οὐκ ἤκουσαν;” Τί γάρ, φησὶν, εἰ ἀπεστάλησαν οἱ κηρύσσοντες,
 632 καὶ ἐκήρυξαν ἅπερ ἐκελεύσθησαν, οὗτοι δὲ οὐκ ἤκουσαν; Εἴτα
 μεθ’ ὑπερβολῆς πάσης ἡ λύσις τῆς ἀντιθέσεως· “Μενοῦνγε εἰς
 πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα
 τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.” Τί λέγεις, φησὶν; οὐκ
 ἤκουσαν; Ἡ οἰκουμένη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἤκουσαν· καὶ
 ὑμεῖς, παρ’ οἷς τοσούτον οἱ κήρυκες διέτριψαν χρόνον, καὶ ὅθεν
 ἦσαν, οὐκ ἠκούσατε; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Εἰ γὰρ τὰ πέρατα
 τῆς οἰκουμένης ² ἤκουσε, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς. Εἴτα
 πάλιν ἐτέρα ἀντίθεσις· ⁴ “Ἀλλὰ λέγω, μὴ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω;”
 Τί γάρ, εἰ ἤκουσαν μὲν, ⁵ φησὶν, οὐκ ἔγνωσαν δὲ τὰ εἰρημένα,
 Βοῦδὲ συνῆκαν, ὅτι ⁶ οὗτοι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀποσταλέντες; οὐκ
 ἄξιοι συγγνώμης τῆς ἀγνοίας ἔνεκεν ταύτης; Οὐδαμῶς. Καὶ
 γὰρ ὁ Ἡσαΐας ἐχαρακτήρισεν αὐτοὺς, εἰπὼν, “Ὡς ὠραῖοι οἱ
 πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην” καὶ πρὸ τούτου πάλιν ὁ
 νομοθέτης αὐτός. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, “Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει·
 Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ’ οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ
 παροργιῶ ὑμᾶς.” Ὡστε καὶ ἐντεῦθεν ἐχρῆν γνωρίσαι τοὺς
 κήρυκας, οὐκ ἀφ’ ὧν ἠπίστησαν οὗτοι μόνον, οὐκ ἀφ’ ὧν ⁷ εἰρή-
 νην ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, οὐκ ἀφ’ ὧν τὰ ἀγαθὰ ⁸ ἐκεῖνα εὐηγγελί-
 ζοντο, οὐκ ἀφ’ ὧν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁ λόγος ἐσπείρετο,
 633 ἀλλὰ καὶ ἀφ’ ὧν τοὺς καταδεεστέρους αὐτῶν τοὺς ἐξ ἔθνων εἶδον
 ἐν πλείονι ὄντας τιμῇ. Ἀ γὰρ μηδέποτε ἤκουσαν οὗτοι, μηδὲ
 τούτων οἱ πρόγονοι, ταῦτα ἐξαίφνης ἐφιλοσόφουν ἐκεῖνοι· ὅπερ
 ἐπιτεταμένης ἦν τιμῆς, ⁹ παρακνίζούσης αὐτοὺς, καὶ εἰς ¹⁰ ζῆλον
 ἀγούσης, ¹¹ καὶ εἰς μνήμην τῆς προφητείας Μωϋσέως τῆς λεγού-
 σης, “Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ’ οὐκ ἔθνει.” Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ
 μέγεθος τῆς τιμῆς ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς εἰς ζῆλον ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ
 καὶ τὸ οὕτως εὐτελὲς εἶναι τὸ ἔθνος τὸ τούτων ἀπολαῦσαν, ὥς
 μὴδὲ ἔθνος ἄξιον εἶναι ¹² λογιῆσθαι. “Ἐγὼ γὰρ παραζηλώσω
 634 ὑμᾶς ἐπ’ οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς.” Τί

3 v. 18.

4 v. 19.

² ἤκουσαν C. Mox καὶ ὑμεῖς I. ³ φησὶν accessit ex A.B.D.E.H.I. Cat. Statim οὐκ ἔγνωσαν A.B.D.E.F.H.I. Cat. οὐκ ἐνόησαν Edd. ⁴ οὗτοι ἐκεῖνοι pro ἐκεῖνοι οὗτοι omnes. Mox ἔνεκεν ταύτης pro ταύτης ἔνεκεν B.D.E.F.H.I. Cat. ⁵ εἰρήνην om. H. ⁶ ἐκεῖνα om. I. ⁷ παραζηλώσης C. ⁸ [ζῆ-
 λον] + μνήμης C. ⁹ Haec καὶ εἰς μνήμην—λεγοῦσης desunt in A.B.D.E.F. H.I. invita Cat. ¹⁰ νομίζεσθαι C.H. ¹¹ [ἔθνει] + φησὶν Edd. φησὶν om. A.B.D.E.H.I.

γὰρ Ἑλλήνων ἀσυνετώτερον ἦν; τί δὲ εὐτελέστερον; κ' Ὅρας
 πῶς διὰ πάντων γνωρίσματα καὶ σημεῖα σαφῆ τῶν καιρῶν τού-
 των ἄνωθεν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεός, ὥστε διανοῖξαι αὐτῶν τὴν
 ἰσχύοντων; Οὐδὲ γὰρ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τὸ ἔχον ἦν, ἀλλ'
 ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· καὶ ἐώρων
 μυρίων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν τοὺς πρότερον παρ' αὐτῶν κατα-
 φρονούμενους. Ἐδεῖ τοίνυν ἐννοῆσαι, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνό ἐστι τὸ
 ἔθνος, περὶ οὗ φησιν ὁ Μωϋσῆς· “Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔ-
 θνηι, ἐπὶ ἔθνηι ἀσυνέτῳ παροργιστῶ ὑμᾶς.” Ἄρα οὖν Μωϋ-
 σῆς μόνος τοῦτο εἶπεν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ Ῥ' Ἡσαΐας μετ' ἐκεί-
 νον. Διὶ καὶ Παῦλος ἔλεγε, “Ἡρώτος Μωϋσῆς,” δεικνύς ὅτι
 καὶ δεύτερος ἤξει τὰ αὐτὰ λέγων καὶ τρανότερον καὶ σαφέ-
 στερον. Ὡς περ οὖν ἀνωτέρω εἶπε, “κράζει Ἡσαΐας” οὕτω
 καὶ ἐνταῦθα, “Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει.” Ὁ δὲ λέγει,
 τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβίασατο καὶ ἐφιλονέικησε μηδὲν συνεκκασμέ-
 νον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γυμνὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν θείναι τὰ
 πράγματα, μᾶλλον ἐλόμενος κινδυνεύειν ἐκ τοῦ φανερώς εἰπεῖν,
 (156) ἢ τὴν οἰκείαν ὑποφωρόμενος σωτηρίαν, σκιὰν γοῦν ὑμῖν κατα-
 λιπεῖν ἀγνωμοσύνης. Καίτοι γε προφητείας οὐκ ἦν τὸ σαφῶς
 οὕτως εἰπεῖν. Ἄλλ' ὅμως ὥστε ἐκ περιουσίας ὑμῶν ἐμφράξαι
 τὰ στόματα, σαφῶς πάντων καὶ διαρρήδην ἅπαντα προλέγει.
 Ἄπαντα, ποῖα; Καὶ τὴν ὑμῶν ἐκπτώσιν, καὶ τὴν ἐκείνων εἰσα-
 γωγὴν, οὕτω λέγων· “Εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανὴς
 ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.” Τίνες οὖν οἱ μὴ ζητούντες;
 τίνες οἱ μὴ ἐπερωτῶντες; Ἐϋδὴλον ὅτι οὐκ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οἱ
 ἐξ ἐθνῶν, οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες. Ὡς περ οὖν Μωϋσῆς
 ἐχαρακτήρισεν αὐτοὺς εἰπὼν, “ἐπ' οὐκ ἔθνηι,” καὶ, “ἔθνηι
 ἀσυνέτῳ” οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως αὐτοὺς
 δηλοῖ, τῆς ἀγνοίας τῆς ἐπιτεταμένης· ὁ μεγίστη κατηγορία Β

5 v. 20.

* Ὅρας pro ὅρα A.C.E.F.I. Cat. ἄνωθεν om. A.D.E. Statim ἔδ. αὐτοῖς
 δ θ. A.B.D.E.F.H. αὐτοῖς ἔδ. ὁ θ. I. δέδωκεν ὁ θ. αὐτοῖς C. ἔδωκεν ὁ θ. αὐτοῖς
 Edd. ἰσχύοντων mendose F.H. ἔχον B.C.D.E.H.I. ἔχον
 Edd. ἔθνηι + φησιν B.F.H. Statim ἐπὶ ἔθνηι—ὑμᾶς om. C. παροργισ-
 τῶ ὑμᾶς om. I. Ἡσαΐας sine artic. B.D.E.F.H.I. Cat. Mox Παῦλος sine
 artic. A.B.C.D.E.F.H. Cat. Ἡρώτος pro Ἡρώτων omnes. ἤξει] ἐξ-
 γείνεται C. ἡμῶν I. ὑμῶν om. B.H. μᾶλλον δὲ ἔλ. Edd. δὲ om.
 A.B.D.E.F.H.I. Cat. δὲ pro δὲ conjecit Sav. ἡμῖν B.F.H. τῷ] Sic
 C. et ex corr. B. τοῦτο τὸ D. τοῦτο Edd. Statim σαφῶς οὕτως εἰπεῖν hoc
 ord. A.B.D.E.F.H. οὕτως εἰπεῖν σαφῶς Edd. οὕτως om. C. σαφῶς om. I.
 πάντων] τοίνυν A.B.D.E.F.H.I. Vulgatum tuetur Cat. ἅπαντα pro
 πάντα A.B.C.D.E.F.I. Cat. Mox ἅπαντα pro πάντα omnes. ἔθνηι] οὐκ
 ἔθ. C.H.I. Cat. εἰπὼν om. E. Statim ἐπ' οὐκ pro οὐκ A.B.D.E.F.H.I.
 καὶ ἐπ' ἔθνηι B. ἐπὶ pro καὶ I.

Ἰουδαίων ^εἦν, ὅτι οἱ μὴ ζητοῦντες εὖρον, ^δκαὶ οἱ ζητοῦντες ἀπώλεσαν.

⁶ “Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· “Ὀλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα.” Εἶδες πῶς τὸ ἀπορον ἐκεῖνο καὶ παρὰ πολλῶν ζητούμενον εὐρίσκεται ἄνωθεν ^εκαὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς ῥήμασι κείμενον, καὶ σαφῶς λύομενον; Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἦκουσας ἔμπροσθεν Παύλου λέγοντος· “Τί οὖν ἐροῦμεν;” Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε.” Τοῦτο καὶ ^εἩσαΐας ^δἐνταῦθα φησι. Τὸ γὰρ, “Εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὲς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι,” ταῦτόν ^εἐστὶ τῷ εἰπεῖν, ^ιὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην. Εἶτα δεικνύς, ὅτι ^κοὐχὶ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος μόνον ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώμης τῶν προσελθόντων, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ ἐκείνων ἑκπτώσις τῆς φιλονεικίας τῶν ^μἀπειθησάντων, ἄκουσον τί ἐπήγαγε· “Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει, ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα” ἡμέραν ἐνταῦθα τὸν πάντα χρόνον λέγων τὸν ^δἔμπροσθεν. Τὸ δὲ ἐκπετάσαι τὰς χεῖρας, τὸ καλέσαι καὶ ἐπισπάσασθαι καὶ παρακαλέσαι δηλοῖ. Εἶτα δεικνύς τὸ ἔγκλημα ἅπαν ἐκείνων ὅν, φησὶ, “πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα.” Εἶδες πόση ἡ κατηγορία; Οὗτοι μὲν γὰρ οὐδὲ παρακαλοῦντι ἐπίσθηνσαν, ἀλλὰ καὶ ἀντεῖπον, καὶ ταῦτα ^οοὐχ ἅπαξ, οὐ δις, οὐ τρίς, ^οἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ταῦτα ποιοῦντα ὀρώντες· ἕτεροι δὲ οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐγνωκότες ἴσχυσαν αὐτὸν ^εἐπισπάσασθαι. ^ρἌλλ’ οὐ λέγει, ὅτι αὐτοὶ ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι, ἀλλὰ καθαιρῶν καὶ τῶν ^ιἐξ ἐθνῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεικνύς τὴν αὐτοῦ χάριν τὸ πᾶν ἐργασαμένην, φησὶν, ὅτι ἐγὼ ἐμφανὲς ἐγενόμην, καὶ ἐγὼ εὐρέθην. Οὐκοῦν κενοὶ πάντων ἐκεῖνοι, φησὶν. Οὐδαμῶς, ἀλλὰ ^ττὸ εὐρεθέντα λαβεῖν καὶ φανέντα ἐπιγνώναι, τοῦτο παρ’ ἐαυτῶν εἰσήνεγκαν. Εἶτα

6 v. 21.

^ε ἦν] ἐστὶν I. ^δ καὶ οἱ] οἱ δὲ C. ^ε καὶ om. E. Mox προφητικοῖς ζητήμασι τε καὶ ῥήμασι I. ῥήμασιν ἐγκείμενον C. ^ι ἔμπρ. Παύλου pro Παύλου ἔμπρ. A.B.D.E.F.H.I. ^ε Ἡσαΐας sine artic. A.B.E.F.H. Cat. ^δ ἐστὶ om. H. Statim τὸ εἰπεῖν E.H. ^κ οὐχὶ pro οὐ et χάριτος μόνον pro μόνον χάριτος omnes. ^μ ὥσπερ οὖν καὶ ἡ ἐκείνων ἑκπτώσις] Sic C. Cat. cum Editis. καὶ μετ’ ἐκείνων ἡ ἑκπτώσις ceteri. ^ο ἀπειθησάντων C. Mox λέγει pro ἐπήγαγε idem. ^ο οὐχ ἄ. καὶ δ. καὶ τρίς C. ^ρ Haec ἀλλ’ οὐ λέγει—ἐπισπάσασθαι om. A.B.E.F.H.I. Agnoscit ea Cat. ^τ ἐξ om. C. ^τ τὸ pro τὰ A.B.D.E. F.H.I. Cat. Mox καὶ φανέντα pro καὶ τὰ φανέντα omnes..

ἵνα μὴ λέγωσιν οὗτοι, διὰ τί οὖν καὶ ἡμῖν ἐμφανὲς οὐκ ἔγένετο ;
 τὸ πλεον τούτου τίθησιν, ὅτι οὐ μόνον ἐμφανὲς ἐγενόμην, ἀλλὰ
 καὶ παρέμεινα τὰς χεῖρας ἀναπετανὺς καὶ παρακαλῶν, ὁ πατὴρ
 φιλοστόργου καὶ μητὴρ φιλόπαιδος κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενος.
 Ὅρα πῶς σαφεστάτην τῶν ἐμπροσθεν διαπορηθέντων ἀπάντων ⁶³⁴
 τὴν λύσιν ἐπήγαγε, δείξας τῆς γνώμης αὐτῶν τὴν ἀπόλειαν γενο-
 μένην, καὶ ὡς πάντοθεν ἀνάξιοι συγγνώμης εἰσὶ, καὶ ἀκούσαντες
 καὶ νοήσαντες τὰ λεγόμενα, καὶ οὐδὲ οὕτω βουλευθέντες προσ-
 ελθεῖν. Καὶ τὸ πολὺ πλείον, ὅτι οὐ μόνον ἀκούσαι αὐτοὺς
 ταῦτα ἐποίησεν, οὐδὲ μόνον νοῆσαι, ἀλλὰ καὶ ὁ μείζονα ἰσχὺν
 ἔχει πρὸς τὸ διεγείρει, καὶ φιλονεικούντας καὶ ἀντιλέγοντας
 ἐπισπάσασθαι, καὶ τοῦτο προσέθηκε. Ποῖον δὲ τοῦτο ; Τὸ
 παρακνίσαι αὐτοὺς καὶ παραζηλῶσαι. Ἰστε γὰρ τοῦ πάθους
 τὴν τυραννίδα, καὶ ὅσην ἔχει τὴν ἰσχύν τῆς ζηλοτυπίας ἢ φύσις
 πρὸς τὸ λύσαι φιλονεικίαν ἅπασαν, καὶ τοὺς ἀναπεπτωκότας ^B
 διαναστῆσαι. Καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο, ὅπου γε
 καὶ ἐπὶ ἀλόγων καὶ ἐπὶ τῆς ἡλικίας τῆς ἀώρου τῶν παιδίων
 πολλὴν τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυνται ; Καὶ γὰρ παῖδιον πολλάκις
 παρακαλούμενον μὲν οὐκ εἶξε τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔμεινε φιλονεικῶν
 (157) ἑτέρον δὲ θεραπευθέντος παιδίου, καὶ μὴ καλούμενον ἐπανῆλθε
 πρὸς τοὺς κόλπους τοὺς πατρικοὺς, καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ἢ
 παράκλησις, τοῦτο ἐποίησεν ἢ παραζήλωσις. Τοῦτο τοίην
 καὶ ὁ θεὸς ἐποίησεν. Οὐ γὰρ παρεκάλεσε μόνον, καὶ τὰς χεῖ-
 ρας ἐξεπέτασεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ζηλοτυπίας ἐν αὐτοῖς διήγειρε ^C
 πάθος, τοὺς πολλῶν καταδεεστέρους αὐτῶν, ὁ μάλιστα ποιεῖ
 παραζήλωσιν, εἰσάγων, οὐκ εἰς τὰ ἐκείνων ἀγαθὰ, ἀλλ', ὁ πολλῶν
 μείζον ἦν καὶ τυραννικώτερον ποιεῖ τὸ πάθος, εἰς τὰ πολλῶν
 μείζονα ἐκείνων καὶ ἀναγκαιότερα, καὶ ἃ μὴδὲ ὄναρ αὐτοῖ ποτε
 ἐφαντάσθησαν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως εἶξαν. Τίνος οὖν ἂν εἴεν
 συγγνώμης ἄξιοι, μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς τὴν φιλονεικίαν
 ἐπιδειξάμενοι ; Οὐδεμίαν. Ἀλλὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν οὐ λέγει,
 καταλιμπάνει δὲ ἐκ τοῦ συμπεράσματος τῶν εἰρημένων τῷ συν-
 ειδότι τῶν ἀκούοντων αὐτὸ ^d συλλογίσασθαι, καὶ πάλιν αὐτὸ ^D
 διὰ τῶν ἑξῆς κατασκευάζει μετὰ τῆς εἰωθυίας αὐτῷ σοφίας.
 Ὅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐποίησεν, ἀντιθέσεις εἰσάγων καὶ

^a ἐγένετο C. ^b πατὴρ] καὶ πατὴρ A.B.D.E.F. ^c ὅρα] εἶδες I. ὅρα
 om. A.C.H. Post ἐμπροσθεν deest folium in E. usque ad τὸν λαβὸν αὐτοῦ p.
 635 B. ^d πάντοθεν] + ὅρας ὡς C. ^e καὶ] καὶ γὰρ καὶ Edd. καὶ γὰρ om.
 B.C.H.I. Cat. ^f καὶ οὐδὲ οὕτω βουλευθέντες] Sic C.H.I. Cat. οὐδὲ οὕτως
 ἐβουλήθησαν Edd. ^g πλείον pro πλείον A.B.D.H.I. ^h παιδίων A.B.C.
 D.H.I. Cat. παίδων Edd. ante Ven. ⁱ οὖν om. D.F.H. ^j αὐτὸς μὲν
 pro μὲν αὐτὸς A.B.D.E.F.H.I. Cat. ^k συλλογίσασθαι C. Cat. ^l διὰ] καὶ
 διὰ Edd. καὶ om. A.B.D.F.H.I. ^m ἐν accessit ex omnibus.

ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, μείζονα κατηγορίαν ἐχούσας
 τῆς οὐσης, εἴτα ἐν τῇ λύσει τῇ ἀνατρεπούσῃ ταύτην τοσαῦτα
 συγχωρῶν, ὅσα ἐβούλετο, καὶ τὰ πράγματα ἐδίδον, ὥστε ἀνε-
 παχθῇ ποιῆσαι τὸν λόγον· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, οὕτω γρά-
 φων· ⁷ “Λέγω οὖν, μὴ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέ-
 γνω; Μὴ γένοιτο.” Καὶ σχῆμα διαποροῦντος εἰσάγει, ὡς ἐκ
 Ετῶν ⁸ εἰρημένων λαβὼν τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ ἰφοβερόν τοῦτο ⁹ κθεῖς,
 τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ ¹ τὸ μετ’ ἐκείνο λοιπὸν εὐπαράδεκτον ποιεῖ,
 ὃ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀπάντων ¹⁰ ἐσπούδασε δεῖξαι, τοῦτο καὶ
 ἐνταῦθα κατασκευάζων. Ποῖον δὲ τοῦτο; “Ὅτι κἂν ὀλίγοι
 ᾧσιν οἱ διασεσωσμένοι, τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἔστηκε. Διὰ τοῦτο
 οὐδὲ ἀπλῶς εἶπε, “τὸν λαὸν,” ἀλλὰ προσέθηκεν, “ὃν προέγνω.”
 Εἴτα ἐπάγων ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ¹¹ ἀπώσθαι τὸν λαὸν, φησί·
 “Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμι, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ,
 φυλῆς Βενιαμίν.” Ἐγὼ, φησὶν, ὁ διδάσκαλος, ὁ κήρυξ. Ἐπεὶ
 οὖν ἐδόκει τοῦτο ἐναντίον εἶναι τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις τοῖς
 ὁλέγουσι, “Τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;” καὶ, “Ὁλην τὴν
 635 ἡμέραν ἐξεπέτασα ¹² τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ
 ἀντιλέγοντα” καὶ, “Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ’ οὐκ ἔθνη” οὐκ
 ἠρκέσθη τῇ ἀπαγορεύσει, οὐδὲ τῷ εἰπεῖν, “Μὴ γένοιτο,” ἀλλὰ
¹³ καὶ κατασκευάζει αὐτὸ πάλιν ἀναλαμβάνων καὶ λέγων, ¹⁴ “Οὐκ
 ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ.” Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι
 κατασκευὴ, φησὶν, ἀλλ’ ἀπόφασις. “Ὅρα οὖν τὴν κατασκευὴν
 τὴν ἑτεροτέραν καὶ τὴν μετ’ ἐκείνην. Προτέρα μὲν γὰρ
 ἐστὶ τὸ δεῖξαι ὅτι αὐτὸς ἐκείθεν ¹⁵ ἦν· οὐκ ἂν δέ, εἰ ἀπωθεῖσθαι
¹⁶ αὐτοὺς ἔμελλεν, ᾧ τὸ κήρυγμα ¹⁷ ᾧπαν καὶ τὰ πράγματα τῆς
 Βοικουμένης ἐνεπίστευσε, καὶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ τὴν οἰ-
 κονομίαν ὅλην, τοῦτον ¹⁸ ἐκείθεν ἂν ἐξελέξατο. Αὕτη μὲν οὖν
 μία κατασκευὴ· δευτέρα δὲ μετ’ ἐκείνην, τὸ εἰπεῖν, “τὸν λαὸν, ὃν
 προέγνω” τουτέστιν, ὃν ἤδει σαφῶς ἐπιτήδειον ὄντα καὶ τὴν
 πίστιν ¹⁹ δεχόμενον· καὶ γὰρ τρισχίλιοι καὶ πεντακισχίλιοι καὶ
 μυριοὶ ἐξ ἐκείνων ²⁰ ἦσαν πιστεύσαντες. Ἰνα ²¹ γὰρ μὴ λέγῃ τις, σὺ
 οὖν ὁ λαὸς εἶ; καὶ ἐπειδὴ σὺ ἐκλήθης, τὸ ἔθνος ἐκλήθη; ἐπήγαγεν,

7 CAP. XI. v. 1.

8 v. 2.

* εἰσάγει ὡς] εἰσάγων A.B.D.F.H.I. ⁸ προειρημένων C. ¹ φανερόν C.
^κ τιθεῖς C.I. Statim τῇ αἰρέσει A.B.D.F.H. ¹ τὸ μετ’ ἐκείνο] καὶ ἐκείνο I.
 τὸ om. A.B.D.F.H. ¹⁰ ἐσπούδασε A.I. ¹¹ ἀπώσασθαι C. ¹² λέγουσι]
 † κύριε C. ¹³ τὰς χεῖράς μου om. Veron. Sav. Mor. repugnantibus libris.
 τὰς χεῖρας (sine μου) recepit Montef. ¹⁴ καὶ accessit ex A.B.D.F.H.I.
¹⁵ ἦν om. B.H. ¹⁶ ἦν] ἐστὶ C. ¹⁷ αὐτὸν C.H.I. necnon Cat. et Veron.
¹⁸ ᾧπαν pro p̄an omnes. ¹⁹ ἐκείθεν ἂν pro ἂν ἐκείθεν A.B.D.F.H.I. ἂν om.
 C. Cat. Statim ἐξείλετο C. ²⁰ δεχόμενον A.B.F.H. Cat. ²¹ οἱ pro ἦσαν,
 hoc superscripto, C. ²² γὰρ] οὖν C.

“Οὐκ ἀπώσατο τὸν λαόν, ὃν προέγνω.” Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἔχω μετ’ ἐμοῦ τρισχιλίους, ἔχω πεντακισχιλίους, ἔχω μυρίους. Τί οὖν; βούτος λαός; καὶ εἰς τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους καὶ μυρίους περιέστη τὸ σπέρμα ἐκεῖνο τὸ μιμούμενον τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ τὴν ἄμμον τὴν θαλαττίαν; καὶ οὕτως ἡμᾶς ἀπατᾷς καὶ παραλογίζῃ, τὸν λαόν ἅπαντα ἑαυτὸν τιθεῖς, καὶ τοὺς ὀλίγους τοὺς μετὰ σοῦ; καὶ κεναῖς ἡμᾶς ἐφύσησας ἐλπίσι, τὴν ἐπαγγελίαν πεπληρῶσθαι λέγων, πάντων ἀπολομένων, καὶ εἰς ὀλίγους τῆς σωτηρίας περιστάσης; Κόμπος ταῦτα καὶ τύφος, καὶ οὐκ ἂν ἀνασχοίμεθα τῶν σοφισμάτων τούτων. Ἰν’ οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ὅρα πῶς διὰ τῶν ἐξῆς τὴν λύσιν ἐπάγει, τὴν μὲν ἀντίθεσιν οὐ θεῖς, πρὸ δὲ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν αὐτῆς ἀπὸ παλαιᾶς ἱστορίας κατασκευάζων.

(158) Τίς οὖν ἡ λύσις; “Οὐκ οἶδατε ἐν Ἠλίᾳ, φησὶ, τί λέγει ἡ γραφή; ὡς ἐντυγχάνει τῷ θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ; Κύριε, τοὺς προφῆτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν· καγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου. Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλιπον ἐμὰντῷ ἐπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμμα κατ’ ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαόν· εἰ γὰρ ἀπώσατο, οὐδένα ἂν ἐδέξατο· εἰ δὲ ἐδέξατό τινας, οὐκ ἀπώσατο. Καὶ μὴν, φησὶν, εἰ μὴ ἀπώσατο, πάντας ἂν ἐδέξατο. Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ ἐπὶ Ἠλίᾳ ἐν ἐπτακισχιλίοις περιέστη τὰ τῆς σωτηρίας· καὶ νῦν δὲ εἰκὸς πολλοὺς εἶναι τοὺς πεπιστευκότας. Εἰ δὲ ἀγνοεῖτε ὑμεῖς, θαυμαστὸν οὐδέν, ἐπεὶ καὶ ὁ προφῆτης ἐκεῖνος, ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, ἡγνόει· ἀλλ’ ὁ θεὸς ὠκονόμει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ προφῆτου ἀγνοοῦντος. Σκόπει δὲ αὐτοῦ σύνεσιν, πῶς ἐν τῷ κατασκευάζειν τὸ προκείμενον, λανθανόντως τὴν κατηγορίαν αὐτῶν αὖξει. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πάσης ἐμνήσθη τῆς μαρτυρίας, ἵνα αὐτῶν ἐκπομπείῃ τὴν ἀγνωμοσύνην, καὶ δείξῃ τοιοῦτους ἄνωθεν ὄντας. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, ἀλλ’ ἐν μόνον δείξαι

9 v. 3-5.

^a ἀπώσατο] + ὁ θεὸς C. Statim τὸν λαόν αὐτοῦ Edd. αὐτοῦ om. A.B.F.H. Cat. ^b Vid. Annot. ^c καὶ εἰς π. A.B.D.E.F.H. Mox καὶ εἰς μυρίους D.B. ^d τὴν θ. τῆς θαλάττης I. ^e ἐαυτὸν C. ^f ἐφύσησας omnes. φησῆς Edd. ante Ben. etiam ante corr. C. ^g ἀπολομένων] Sic B.D.E. et ex corr. F. ἀπολογουμένων H. et a pr. man. F. ἀπολλυμένων, ut videtur, A.I. ἀπολλομένων (sic) Veron. ἀπολλυμένων Sav. cet. Postremo ἀπελειμένων Cat. ^h ἂν accessit ex D.I. ⁱ ὡς pro δε A.B.C.D.F.H.I. Mosq. ^k τὰ] καὶ τὰ C. ^l ἐν om. I. ^m δείξῃ] + αὐτοὺς C. ⁿ τοῦτο om. C. ^o δείξαι om. E. δείξαι μόνον inverso ord. Cat.

ἐσπούδαζεν, ὅτι ἐν τοῖς ὀλίγοις ὁ λαὸς, εἶπεν ἄν, ὅτι καὶ ἐπὶ
 Ἡλία ἑπτακισχίλιοι ὑπελείφθησαν· νυνὶ δὲ ἄνωθεν ἀναγινώσκει
 τὴν μαρτυρίαν ἅπασαν. Πανταχοῦ γὰρ ἐσπούδακε δεῖξαι οὐ-
 δὲν ξένον ποιήσαντας ἐπὶ τοῦ Ῥ᾽Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων,
 ἀλλὰ τὰ συνήθη ⁹καὶ μεμελετημένα. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν,
 ὅτι ὡς πλάνον ἀνείλομεν τὸν Χριστὸν, καὶ ὡς ἀπατεῶνας διώ-
 κομεν τοὺς ἀποστόλους, παράγει τὴν μαρτυρίαν τὴν λέγουσαν·
 B “Κύριε, τοὺς προφῆτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά
 σου κατέσκαψαν.” Εἵτα, ὥστε μὴ ποιῆσαι τὸν λόγον ἐπαχθῇ,
 ἐτέραν τῇ τῆς μαρτυρίας παραγωγῇ περιτίθουσιν αἰτίαν. Οὐ
 γὰρ ὡς προηγουμένως αὐτῶν κατηγορεῖσθαι βουλόμενος παρά-
 γει, ἀλλ’ ὡς ἑτέρα τινα ἀποδείξει σπουδάζων· καὶ ὑποστρεῖ
 πάσης αὐτοὺς συγγνώμης καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν γεγεννημένων.
 “Οὐ γὰρ πῶς ἐπιτεταμένη ἡ κατηγορία καὶ ἀπὸ τοῦ προσώ-
 που γίνεται. Οὐδὲ γὰρ Παῦλός ἐστιν ὁ κατηγορῶν, οὐδὲ Πέ-
 τρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, ἀλλ’ ὁ μάλιστα πάντων παρ’
 αὐτοῖς θαυμασθεῖς, τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον, ὁ τῷ θεῷ
 C φίλος, ὁ ὑπὲρ αὐτῶν ^νοὔτω ζηλώσας, ὡς καὶ λιμῷ παραδοθῆναι,
 ὁ μέχρι σήμερον ^ωμηδέπω τετελευτηκώς. Τί οὖν οὗτός φησι;
 “Κύριε, τοὺς προφῆτας σου ἀπέκτειναν, ^κτὰ θυσιαστήριά σου
 κατέσκαψαν, καὶ ὑπελείφθην ἐγὼ μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν
 μου.” Τί τῆς θηριωδίας ταύτης ^γχείρον γένοιτ’ ἄν; Δέον γὰρ
 παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ²ἤδη πλημμεληθέντων, οἱ δὲ καὶ αὐτὸν
 ἐβούλοντο ἀνελεῖν. Ἀπερ’ ἅπαντα ³πάσης ἀπεστέρει συγ-
 γνώμης αὐτοὺς. Οὐδὲ γὰρ τοῦ λιμοῦ κρατοῦντος, ἀλλὰ τῆς
 D εὐετηρίας γενομένης, καὶ τῆς αἰσχύνης λυθείσης, καὶ τῶν δαιμό-
 νων κατασυχνηθέντων, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δειχθείσης δυνάμεως, καὶ
 τοῦ βασιλέως ὑποκύψαντος, ἐτόλμων ταῦτα ἐκείνοι, ἀπὸ φόνων
 εἰς φόνους μεταβαίνοντες, καὶ τοὺς διδασκάλους ^βκαὶ διορ-
 θοῦντας αὐτῶν τὴν γνώμην ἀναιροῦντες. Τί γὰρ ἂν ἔχοιεν
 εἰπεῖν; ^εμὴ καὶ ἐκείνοι πλάνοι; μὴ καὶ ἐκείνοι ἀπατεῶνες; μὴ
 καὶ ἐκείνους οὐκ ^δᾔδεσαν πόθεν ἦσαν; ^εἈλλὰ ἐλύπουν ὑμᾶς;
 Ἄλλὰ καὶ χρηστά ἔλεγον. Τί δὲ ^ττὰ θυσιαστήρια; μὴ καὶ

⁹ Χριστοῦ] κυρίου C. ⁹ καὶ τὰ μεμ. E. ^τ τοὺς] καὶ τοὺς B. ^ω ὡς
 om. A.B.C.F.H.I. Habet Cat. ^κ πάντων om. B. ^ν οὔτω om. B.
^ω μηδέποτε A.C. ^κ τὰ] καὶ τὰ Edd. καὶ om. A.C.D.E.F.H. ^γ χείρον
 Codd. ὁμότερον Edd. ² ἤδη om. I. ³ πάσης om. I. ἀπάσης ἀποστρεῖ
 αὐτοὺς σ. C. ^β καὶ] τοὺς Cat. καὶ τοὺς B. καὶ om. C. ^ε μὴ καὶ ἐκείνοι—
 ἀπατεῶνες;] μὴ καὶ ἐ. πλάνοι; Edd. et Cat. μὴ καὶ ἐκείνοι ἀπατεῶνες; A.B.D.E.
 F.H.I. Solus C. utramque clausulam servavit. ^δ ᾔδεσαν pro ᾔδεισαν
 A.B.D.F.H.I. Cat. Statim ὅθεν A.B.D.F.H.I. ^ε ἀλλὰ sine elisione
 A.B.E.H. Cat. ^τ τὰ] καὶ τὰ Edd. καὶ om. A.B.C.D.E.H.I. Cat.

ἑτὰ θυσιαστήρια ἐλύπει; μὴ καὶ αὐτὰ παρώξυνεν; ^h Ὁρᾷς πόσης φιλονεικίας, πόσης ὕβρεως ἐξήνεγκαν αἰεὶ ⁱ δείγματα; Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Παῦλος, Θεσσαλονικεῦσι γράφων ^E 10 “Τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτείναντων καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ ^k θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων.” Ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθ’ αὖ φησιν, ὅτι καὶ τὰ θυσιαστήρια κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας ἀνείλον. “Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; Κατέλιπον ἑμαυτῷ ἐπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ (159) ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ.” Τί οὖν ἐκεῖνα πρὸς τὰ παρόντα, φησί; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν πρὸς τὰ παρόντα. ^l Δείκνυται γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι τοὺς ἀξίους ^m ὁ θεὸς αἰεὶ σώζειν εἴωθε, ⁿ καὶ πρὸς ἅπαν τὸ ἔθνος ἢ ἐπαγγελία κειμένη ἦ. Καὶ τοῦτο ⁶³⁷ ^o ἔδειξεν ἄνωθεν δι’ ὧν ἔλεγεν· “Ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ῥῶς ἢ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται” καὶ, “Εἰ μὴ κύριος ^q Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν.” Δείκνυσι δὲ καὶ ἐντεῦθεν ^s διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· “Οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμμα κατ’ ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν.” Ὅρα ἐκάστην λέξιν τὴν οἰκίαν εὐγένειαν διασώζουσαν, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν καὶ τὴν τῶν σωζομένων εὐγνωμοσύνην ἐμφαίνουσιν. ^t Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, “ἐκλογὴν,” ἔδειξεν ἐκείνων τὴν δοκιμὴν· τῷ δὲ εἰπεῖν, “χά- B ριτος,” ἔδειξε τοῦ θεοῦ τὴν δωρεάν. ^u “Εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι ^v ἐστὶ χάρις. ^w Εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἐστὶν ἔργον.” Πάλιν ἐπισηδᾷ τῇ φιλονεικίᾳ τῶν Ἰουδαίων, μετὰ τῶν ^x εἰρημένων καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀποστερῶν συγγνώμης. Οὐδὲ γὰρ ἔχετε, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι προφήται μὲν ἐκάλουν, καὶ ὁ ^y θεὸς παρεκάλει, καὶ τὰ πράγματα ἐβόα, καὶ ἡ παραζήλωσις ἱκανὴ ἡμᾶς ἐπισπᾶσθαι

10 1 Thess. ii. 14, 15.

11 v. 6.

^s αὐτὰ πρὸ τὰ θ. I. Mox τὰ θ. pro αὐτὰ B. ^h ὁρᾷς pro ὅρα omnes. ὁρᾷς πόσης ὡ. πόσης φ. ἐξήνεγκαν δείγματα C. ⁱ δόγματα A. ^k τῷ θεῷ Edd. τῷ om. A.B.C.D.E.F.I. ^l δείκνυται A.C.D.E.H.I. Cat. δείκνυσαι Edd. ^m ὁ θεὸς αἰεὶ σώζειν] Sic A.B.C.D.E.F.H. Cat. αἰεὶ om. I. αἰεὶ σώζειν ὁ θ. Edd. ⁿ καὶ καὶ A.B.E.F.H.I. καὶ εἰ D. Post ἅπαν add. ἐστὶ D.E. Post κειμένη, ἢ assumptum ex C. Cat. ^o ἔδειξεν ἄνωθεν pro ἄνωθεν ἔδειξε A.B.D.E.F.H.I. ^p ὡς ἡ πρὸ ὡσεὶ A. C. E. F. H. I. Cat. Mox κατάλειμμα omnes. ἐγκατ. Edd. ^q Σαβαὼθ] ὁ θεὸς C. ^r ἐγενήθημεν] + καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὁμοιωθῆμεν E. ^s διὸ καὶ] δι’ ὧν C. Mox οὕτως οὖν καὶ idem. ^t τὸ pro τῷ bis H. ^u ἐστὶ] γίνεται C. ^v Haec ei δέ—χάρις desunt in C.H.I. et Mosq. 8. ^w εἰρημένων] + καὶ ἐνταῦθα ἐναντιοῦνται Edd. Haec om. A.B.C.D.E.F.H. Cat. Mox ἀποστερῶν A.C.D.F.H.I. Cat. ἀποστερεῖ Edd. ^x θεὸς] πατήρ C.

C ἦν φορτικά δὲ τὰ ἐπιταπτόμενα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἡδυνήθημεν
 προσελθεῖν, ἐπειδὴ ἔργων ἐπίδειξιν ἀπητούμεθα, καὶ κατορθώ-
 ματα ἐπίπονα· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. Πῶς γὰρ ἂν
 ταῦτα ἀπῆλθον ὁ θεὸς παρ' ὑμῶν, ὅποτε καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ
 τοῦτο ἐπισκιάζειν ἔμελλε; Ταῦτα δὲ εἶπε, βουλόμενος ἐνδεί-
 ξασθαι ὅτι σφόδρα ἐβούλετο αὐτοὺς σωθῆναι. Οὐδὲ γὰρ ἡ
 σωτηρ.α αὐτοῖς προεχώρει μόνον εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ τῷ θεῷ
 δόξα μεγίστη ἦν, τὸ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξασθαι τὴν
 ἑαυτοῦ. Τί τοίνυν ἐφοβήθης προσελθεῖν, οὐκ ἀπαιτούμενος
 ἔργα; τί δὲ στασιάζεις καὶ φιλονεικεῖς, χάριτος προκειμένης,
 καὶ νόμον μοι προβάλλῃ εἰκῇ καὶ μάτῃ; Οὔτε γὰρ ἐκείθεν
 D σωθήσῃ, καὶ ὁ ταύτην λυμαίνῃ τὴν δωρεάν. Εἰ γὰρ φιλονεικεῖς
 ἐκείθεν σώζεσθαι, ἀναιρεῖς τοῦ θεοῦ τὴν χάριν ταύτην. Εἴτα,
 ἵνα μὴ νομίσωσι τοῦτο ξένον εἶναι, προλαβὼν καὶ τοὺς ἐπα-
 κισχιλίους ἐκείνους ἀπὸ χάριτος ἔφη ὁ σέσωσθαι. "Ὅταν γὰρ
 εἶπῃ, ὅτι "Οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμμα κατ' ἐκλογὴν
 χάριτος γέγονε," δείκνυσιν ὅτι καὶ ἐκείνοι χάριτι ἐσώθησαν.
 Καὶ οὐ^a τοῦτω μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν, "κατέλιπον ἑμαυτῷ"
 τοῦτο γὰρ ἐμφαίνοντός ἐστιν, ὅτι τὸ πλέον αὐτὸς εἰσήνεγκε.
 Καὶ εἰ χάριτι, φησὶν, διὰ τί μὴ πάντες ἐσωζόμεθα; "Ὅτι μὴ
 E βούλεσθε. Ἡ γὰρ χάρις, κὰν χάρις ᾗ, τοὺς ἐθέλοντας σώζει,
 οὐ τοὺς μὴ βουλομένους καὶ ἀποστρεφόμενους αὐτήν, καὶ πολε-
 μούντας ὡς αὐτῇ διηνεκῶς καὶ ἐναντιούμενους. Εἶδες πῶς δι' ὅλου
 ἐκείνο κατασκευάζει, τὸ, "Οὐχ οἶον δέ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος
 τοῦ θεοῦ;" δείκνυς ὅτι εἰς τοὺς ἀξίους ἦλθεν ἡ ἐπαγγελία, καὶ
 ὅτι οὗτοι, εἰ καὶ ὀλίγοι εἰσὶ, δύνανται εἶναι λαὸς τοῦ θεοῦ.
 Καίτοιγε ἐν ὁ προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς μετὰ πλείονος αὐτὸ
 ἰὺπερβολῆς τέθεικεν εἰπὼν, "Τί γὰρ εἰ ἡπίστησάν τινες;" καὶ
 μὴδὲ μέχρι τούτου σταῖς, ἀλλὰ ἐπαγαγὼν, "Γινέσθω δὲ ὁ θεὸς
 ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης." Καὶ νῦν δὲ ἄλιν ἐτέρως
 αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ τῆς χάριτος δείκνυσι τὴν ἰσχύν, καὶ
 αἰεὶ τοὺς μὲν σωζομένους, τοὺς δὲ ἀπολλυμένους.
 638 Ἐὐχαριστῶμεν^m τοίνυν, ὅτι τῶν σωζομένων γεγόναμεν, καὶ
 μὴ δυνήθέντες ἀπὸ τῶν ἔργων σωθῆναι, ἐσώθημεν ἀπὸ τῆς τοῦ

^a ὅτι καὶ ὅτι I. ^a τὰ ἔργα C. ^b ταύτη E. Statim λυμαίνῃ A.B.D.E.
 F.H. λυμῇ Cat. λυμαῇ Edd. ^c σώζεσθαι C. Veron. ἔφησε σώζεσθαι
 in textu I. ^d τοῦτω pro τοῦτο A.C.D. Cat. Mox τῷ pro τὸ A.B.C.D.E.F.I.

Cat. ^e ἐσωζόμεθα A.D.E.F.H.I. Cat. σωζόμεθα Edd. ^f Sic omnes.
 Verba καὶ ἀποστρεφόμενους post διηνεκῶς transp. Sav. Mor. ^g αὐτήν B.D.

F.H.I. αὐτῇ om. C. ^h προοιμίῳ I. ⁱ τῆς ἰπερβολῆς Edd.
 τῆς om. B.C.D.E.F.H.I. Cat. ^k κατασκευάζει C. Veron. παρασκευάζει H.

^l ἩΘΙΚΟΝ. Περὶ εὐχαριστίας. Veron. ^m τοίνυν I. Idem mox
 pro τοῦ θεοῦ dat αὐτοῦ.

θεοῦ δωρεᾶς. Εὐχαριστοῦντες δὲ, μὴ ῥήμασι τοῦτο ποιῶμεν
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις καὶ πράξεσιν. Αὕτη γὰρ ἡ εὐχα-
ριστία ἡ ἀκριβής, ὅταν ταῦτα πράττωμεν, δι' ὧν ὁ θεὸς δοξά-
ζεσθαι μέλλει· ὅταν ἐκεῖνα ὀφείγωμεν, ὧν ἀπηλλάγημεν. Καὶ
γὰρ ῥεῖ βασιλεία ὑβρίσαντες, ἀντὶ τοῦ δοῦναι δίκην ἐτιμώθημεν,
εἴτα πάλιν ὑβρίσαμεν, ἅτε ἐσχάτης ἀχαριστίας ἀλόντες, τὴν
ἐσχάτην δικαίως ἂν ἔδομεν δίκην, καὶ πολλῶ μείζονα τῆς Β
προτέρας. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡμᾶς ἀχαρίστους ἢ προτέρα ὕβρις
ἐδείκνυ, ὥς ἡ μετὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν πολλὴν θεραπείαν.
Φεύγωμεν τοίνυν ἐκεῖνα, ὧν ἀπηλλάγημεν, καὶ μὴ τῇ στόματι
μόνον εὐχαριστῶμεν, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λέγεται, ¹³ "Ὁ
(160) λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει
ἀπ' ἐμοῦ." Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ὅταν οἱ μὲν οὐρανοὶ διη-
γῶνται δόξαν θεοῦ, σὺ δὲ, δι' ὃν οἱ οὐρανοὶ οἱ δοξάζοντες
ἐγένοντο, τοιαῦτα πράττης, ὥς βλασφημεῖσθαι διὰ σέ τὸν
ποιήσαντά σε θεόν; Διὰ τοι τοῦτο οὐκ ἐκεῖνος μόνον ὁ βλασ-
φημῶν, ἀλλὰ καὶ σὺ λοιπὸν ὑπεύθυνος ἔσῃ τῆς κολάσεως. C
Οὐδὲ γὰρ οἱ οὐρανοὶ φωνὴν ἀφιέντες δοξάζουσιν τὸν θεόν, ἀλλ'
ἑτέρους διὰ τῆς ὀφείας εἰς τοῦτο παρασκευάζοντες, καὶ ὅμως
αὐτοὶ λέγονται διηγείσθαι ἡδόξαν θεοῦ. Οὕτω καὶ οἱ παρ-
εχόμενοι βίον θαυμαστὸν, καὶ σιγῶσι, τὸν θεὸν δοξάζουσιν,
ἐτέρων δι' αὐτοὺς αὐτὸν δοξαζόντων. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπὸ τοῦ
οὐρανοῦ θαυμάζεται, ὥς ἀπὸ βίου καθαροῦ. Ὅταν γοῦν πρὸς
Ἕλληνας διαλεγώμεθα, οὐ τὸν οὐρανὸν εἰς μέσον παράγομεν,
ἄλλὰ τοὺς ἀνθρώπους, οὓς θηρίων χεῖρον διακειμένους ἐπεισε D
γενέσθαι ἐφαμίλλους ἀγγέλοις. Καὶ ταύτην λέγοντες τὴν
μεταβολὴν, ἐμφράττομεν αὐτῶν τὰ στόματα. Καὶ γὰρ
πολὺ ὀβελτίων τοῦ οὐρανοῦ ἄνθρωπος, καὶ δύναται λαμπρο-
τέραν τοῦ κάλλους αὐτοῦ κεκτηῖσθαι ψυχὴν. Οὗτος μὲν γὰρ
ὀρώμενος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, οὐ σφόδρα ἐπεισε· Παῦλος δὲ
ὀλίγον κηρύξας χρόνον, τὴν οἰκουμένην ἐφειλκύσατο πᾶσαν.

¹³ Esai. xxix. 13.

¹³ ἔργοις] τοῖς ἔργοις I. Post ἔργοις add. καὶ εὐχαριστίας Edd. ante Ben.
contra fidem librorum. ὀφείγωμεν pro φεύγωμεν hic et infra A.B.D.E.F.H.I.
¹⁴ εἰ] εἰς Edd. Io. et Sav. marg. et pro eis habent A.B.C.D.F. Post autē deest
folium in E. qui rursus incipit p. 639 C. ἐνθα οὐδεὶς. ἔδομεν B.C.D.F.I.
ἔδωκαμεν vulgo. τῇ δὲ κ.] ἡ δὲ καρδία αὐτῶν C. διηγούνται B.F.
¹⁵ οἱ bis om. C. πράττης A.C.D. πράττετε Edd. ἔσῃ pro εἰ A.B.D.
F.H.I. ἑτέρους] ἄλλους C. τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ A.B.D.H.I. τὴν
δόξαν θεοῦ C. αὐτὸν τὸν θεόν C. οὐ] μὴ D. Mox παράγομεν B.D.F.H.
ἄλλὰ] ἀλλ' ἐτι C. Mox οὓς οἱ. idem. οὓς] τοὺς I. Mox οὓς ἐπεισε
idem. ἐμφράττομεν D. βέλτιον H. Mox ὁ ἄνθρωπος C.H.

Καὶ γὰρ ἐκέκτητο ἡ ψυχὴν τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἥττονα, πάντας
 Εἰσπιάσασθαι δυναμένην. Ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα οὐδὲ τῆς γῆς
 ἐστὶν ἀξία, ἡ δὲ ἐκείνου καὶ τῶν οὐρανῶν ἀνταξία. Οὗτος μὲν
 γὰρ ἔστηκε τὸν οἰκεῖον φυλάττων ὅρον καὶ τὸν κανόνα τῆς δὲ
 ἐκείνου ψυχῆς τὸ ὕψος ἐπάντας ὑπερέβη τοὺς οὐρανοὺς, καὶ
 αὐτῷ ὁμιλεῖ τῷ Χριστῷ. Καὶ τὸ κάλλος δὲ αὐτῆς τοιοῦτον
 ἦν, ὥς καὶ τὸν θεὸν ἀνακηρύττειν αὐτό. Τὰ μὲν ἄλλα
 οἱ ἄγγελοι ἐθαύμασαν ὅτε ἐγένετο τοῦτον δὲ αὐτὸς ἐθαύ-
 μασεν εἰπὼν, ¹⁴ “Σκευὸς ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος.” Καὶ τοῦτον
 μὲν τὸν οὐρανὸν ἠνεφέλη πολλάκις ἐκάλυψε τὴν δὲ Παύλου
 ψυχὴν οὐδεὶς ἐκάλυψε πειρασμός, ἀλλ’ ἐν τοῖς χειμῶσι λαμ-
 πρότερος ἐφαίνετο σταθερὰς μεσημβρίας, καὶ ὁμοίως ἐλαμπεν,
 ὥσπερ οὖν καὶ πρὸ τῶν νεφῶν. Ὁ γὰρ ἐν αὐτῷ φαίνων
 639 ἥλιος οὐ τοιαύτας ἡφίει τὰς ἀκτῖνας, ὥς συσκιάζεσθαι τῇ τῶν
 πειρασμῶν συνδρομῇ, ἀλλὰ καὶ τότε μᾶλλον ἐξέλαμπε. Διὸ
 καὶ ἔλεγεν ¹⁵ “Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου” ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν
 ἀσθενείᾳ τελειοῦται.” Ζηλώσωμεν τοίνυν αὐτὸν, καὶ οὐδὲν
 ἔσται οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς οὗτος ὁ οὐρανὸς, ἐὰν ἐθέλωμεν, οὔτε ὁ
 ἥλιος, οὔτε ὁ κόσμος ἅπας ταῦτα γὰρ δι’ ἡμᾶς, οὐχ ἡμεῖς δι’
 αὐτά. Δείξωμεν, ὅτι ἀξιοὶ ἐσμεν τοῦ γενέσθαι ταῦτα δι’
 ἡμᾶς. Ἄν γὰρ τούτων ἀνάξιοι φανώμεν, πῶς βασιλείας ἐσό-
 μεθα ἄξιοι; Καὶ γὰρ ἀνάξιοι πάντες τὸν ἥλιον ὁρᾶν, ὅσοι εἰς
 βλασφημίαν ζῶσι τοῦ θεοῦ ἀνάξιοι τῶν κτισμάτων ἀπολαύειν
 τῶν δοξαζόντων αὐτὸν οἱ βλασφημοῦντες αὐτόν· ἐπεὶ καὶ υἱὸς
 Β πατέρα ὑβρίζων, ἀνάξιος οἰκετῶν εὐδοκιμούντων ἀπολαύειν
 διακονίας. Διὰ τοῦτο ταῦτα μὲν καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται
 δόξης· ἡμεῖς δὲ κόλασιν ὑποστησόμεθα καὶ τιμωρίαν. Πόσης
 οὖν ἀθλιότητος ἂν εἴη, τὴν μὲν κτίσιν τὴν διὰ σὲ γεγενη-
 μένην εἰς ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ σχηματί-
 ζεσθαι, ἡμᾶς δὲ τοὺς τέκνα τοῦ θεοῦ γεγενημένους, διὰ τὴν πολλὴν
 ῥαθυμίαν εἰς ἀπώλειαν πέμπεσθαι καὶ γένναν, δι’ οὗς ἡ κτίσις

¹⁴ Act. ix. 15.¹⁵ 2 Cor. xii. 9.

¹ τὴν ψυχὴν H. Mox οὐχ ἥττον B.C.D.F. Veron. ² πάντας omnes.
 πάντας Edd. ³ αὐτῷ] οὕτως C. ⁴ αὐτόν C. ⁵ γὰρ] οὖν D. γὰρ om.
 C. Statim ἐθαύμ. ἄγγελοι inverso ord. C. ⁶ ἐγένετο B.F.H.I. Statim τοῦτο
 δι’ H.I. ⁷ νεφέη C. ⁸ σταθερὰς pro σταθρὰς A.B.C.D.F.I. ⁹ ὁμοίως
 A.F.H.I. et ex corr. C. Mox ὥσπερ οὖν καὶ om. B. ¹⁰ νεφῶν] πειρασμῶν
 C. ¹¹ καὶ om. B.D. Mox ἐξέλαμπε A.B.D. ἐξέλαμπεν C.F.I. ἐξέλαμψεν
 H. ἐξέλαμπον Edd. ¹² οὗτος om. B. ὁ οὐρανὸς οὗτος C. Mox ἐθέλωμεν
 pro ἐβίλωμεν A.B.D.H. ¹³ δι’ αὐτὰ omnes. διὰ ταῦτα Edd. ¹⁴ γενέσθαι
 A.B.D.F.H.I. γεγενῆσθαι Edd. ¹⁵ γὰρ pro εἰ omnes. ¹⁶ διὰ σὲ] δι’
 ἡμᾶς C. Statim γεγενημένην omnes. γενομένην Edd. ¹⁷ μετασχημ. I.
 τοῦ θεοῦ Edd. τοῦ om. B.F.H.I. Statim γεγενημένους A.B.C.D.H. γεγενη-
 μένους I. γενομένους Edd.

τῆς μεγάλης ἀπολαύσεται εὐημερίας ²ἐκείνης; "Ἰν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, οἱ μὲν καθαρὰν κεκτημένοι ψυχὴν, φυλάξωμεν αὐτὴν τοιαύτην" μάλλον δὲ καὶ ἐπιτείνωμεν αὐτῆς τὴν ³λαμπηδόνα· C οἱ δὲ ῥυπῶσαν ἔχοντες, μὴ ἀπογνῶμεν. ¹⁶ "Ἐὰν γὰρ ⁴ᾧσι, φησὶν, αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικούν, ὡς χιόνα λευκανῶ· καὶ ἔὰν ᾧσιν ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ." "Ὅταν δὲ ὁ θεὸς ἐπαγγέλληται, μὴ ἀμφίβαλλε, ἀλλ' ἐκεῖνα ποίει, δι' ὧν ⁵ἐπισπάσασθαι τὰς ἐπαγγελίας ταύτας δυνήσῃ. Μυρία σοι εἰργασταὶ δευρὰ καὶ πεπλημμέληται; Καὶ τί τοῦτο; Οὐδέπω ⁶γὰρ εἰς τὸν ἄδην ἀπῆλθες, ἔνθα οὐδεὶς ἐξομολογήσεται· οὐδέπω ⁷σου τὸ θέατρον λένεται, ἀλλ' ⁸ἔσω τοῦ σκάμματος ἔστηκας, καὶ δύνασαι ⁹καὶ δι' ἐσχάτης πάλης ¹πάσας ἀναπαλαῖσαι τὰς ἡττας. D ¹⁰Οὕτω γέγονας, ἔνθα ὁ πλούσιος, ἵνα ἀκούσης, ὅτι ¹⁷ "Χάος ἐστὶ μεταξύ ἡμῶν καὶ ὑμῶν." ¹¹οὕτω παρεγένετο ὁ νυμφίος, ἵνα φοβηθῇ τις μεταδοῦναι ἐλαίου· ἔτι δύνασαι ἀγοράσαι καὶ ἀποθέσθαι. Καὶ οὐκ ἔστιν οὐδέπω ὁ λέγων, ¹⁸ "Μήποτε ¹²οὐ μὴ ἀρκέσῃ ¹³ἡμῖν καὶ ὑμῖν" ἀλλ' εἰσὶν οἱ πωλοῦντες πολλοὶ, οἱ γυμνοὶ, οἱ πεινῶντες, οἱ ἄρρωστοῦντες, οἱ δεσμωτήριον οἰκοῦντες.

(161) Θρέψον τούτους, ἔνδυσον ἐκείνους, ἐπίσκεψαι τοὺς κειμένους, καὶ ὑπὲρ τὰς πηγὰς ἤξει τὸ ἔλαιον. Οὕτω τοῦ λογοθεσίου ἐφέστηκεν ἡ ἡμέρα. Χρῆσαι ¹⁴οἱς δέον τῷ καιρῷ, καὶ χρεῶν E ἀποκοπὰς ποιήσον, καὶ τῷ ὀφείλοντι τοὺς ἑκατὸν ββάδους τοῦ ἐλαίου εἰπὲ, ¹⁹ "Δέξαι σου τὸ γραμματεῖον, καὶ ποιήσον πεντήκοντα." Καὶ ἐπὶ χρημάτων ¹⁵καὶ ἐπὶ ῥημάτων καὶ ¹⁶ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁμοίως ποίει, τὸν οἰκονόμον ἐκείνον μιμούμενος· καὶ ταῦτα καὶ σεαυτῷ καὶ τοῖς συγγενέσι παραίνει. "Ἐτι γὰρ εἰ κύριος τοῦ ταῦτα λέγειν· οὐδέπω κατέστης εἰς ἀνάγκην τοῦ παρακαλεῖν ἕτερον ὑπὲρ τούτων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχεις καὶ σεαυτῷ καὶ ¹⁷ἑτέροις συμβουλεύειν. "Ὅταν δὲ ἀπέλθῃς ἐκεῖ, οὐδέτερον τούτων δυνήσῃ ¹⁸εἰς δέον ποιεῖν· εἰκότως. Ὁ γὰρ τοσαύτην ⁶⁴⁰λαβὼν προθεσμίαν, καὶ μήτε σαυτὸν μήτε ἕτερον ὠφελήσας,

¹⁶ Bsa. i. 18.¹⁷ Luc. xvi. 26.¹⁸ Matth. xxv. 9.¹⁹ Luc. xvi. 6.² ἐκείνης om. C.³ λαμπάδα I. Veron.⁴ ᾧσιν pro ᾧσι φησὶν C.⁵ ᾧσι] ὡς B.H.I.⁶ ἐπισπάσθαι H. Mox ἐκείνας pro ταύτας C.

om. C.

⁷ σοι I.⁸ ἔσω pro εἶσω A.B.D.E.F.H.I.⁹ καὶ om. C.E.

δι' om. Veron. et ante corr. B.

¹⁰ πάσας om. C. Statim ἀναπαλαῖσαι F.

ἀνακαλεῖσαι Veron. ἀνακαλίσσασθαι C. ἀνασπᾶσαι H.

¹¹ οὐδέπω A.B.F.H.I.οὕτω ¹²(sic) C. Mox ἔνθα που ὁ πλ. Edd. που om. A.B.C.E.F.H.I.¹³ οὕτω γὰρ παρ. Edd. γὰρ om. A.B.D.E.F.H. οὕτω γὰρ φαίνεται C.¹⁴ οὐ μὴ] οὐκ C. Statim ἀρκέσει D.¹⁵ ὑμῖν καὶ ἡμῖν A. καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν Edd. Prius

καὶ deest in omnibus.

¹⁶ καὶ εἰς δ. Edd. καὶ deest in omnibus.¹⁷ ββάδους E. βάδδους C. κάδους A.B.D.F.H.I. βύτους Edd.¹⁸ Haec καὶ ἐπὶ ῥημάτων

absunt a nostris omnibus.

¹⁹ ἐπὶ om. I.²⁰ ἑτέροις] ἄλλοις C.²¹ εἰς δέον ποιεῖν pro π. εἰς δέον B.C.D.E.F.H. εἰς δέον ποιῆσαι I.

πῶς λοιπὸν ὑπὸ ταῖς χερσὶ τοῦ δικαστοῦ γενόμενος, δυνήσῃ ταύτης ἐπιτυχεῖν τῆς χάριτος;

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα συλλέγοντες, ἐχώμεθα σφοδρῶς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ μὴ προδῶμεν τὴν εὐκαιρίαν τοῦ παρόντος βίου. Ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς εὐαρεστήσῃαι τῷ θεῷ· ἔστι καὶ ἀπὸ διαθήκης εὐδοκιμῆσαι, οὐχ οὕτω μὲν ὡς ζῶντας, ἔστι δὲ ὅμως. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἄν ἐγγράψῃς αὐτὸν μετὰ τῶν ὁσῶν κληρονόμων, καὶ μοῖραν Β καὶ αὐτῷ τοῦ παντός ἀπονεύμῃς κλήρου. Οὐκ ἔθρεψας αὐτὸν ζῶν; Κἂν ἀπελθὼν, ὅτε οὐκέτι κύριος εἶ, μεταδὸς αὐτῷ τῶν ὁσῶν. Φιλάνθρωπός ἐστιν, οὐκ ἀκριβολογεῖται πρὸς σέ. Μείζωνος ἢ μὲν γὰρ πόθου καὶ πλείονος μισθοῦ, τὸ ζῶντά σε τρέφειν αὐτόν· εἰ δὲ τοῦτο αὐτῷ μὴ πεποίηκας, κἂν ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐλθέ· συγκληρονόμῳ αὐτὸν ἄφες τοῖς παισὶ τοῖς σοῖς. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ὀκνεῖς, ἐνόησον ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ σε ἔποίησε, καὶ κατὰ λυσον τὴν ἀπανθρωπίαν. Τίνα γὰρ ἔξεις ἀπολογίαν, μηδὲ τῶν παίδων τῶν ὁσῶν κοινωνὸν αὐτὸν ποίων, τὸν κοινωνόν σε ποιήσαντα τῶν Οὐρανῶν, καὶ σφαγέντα διὰ σέ; Καίτοιγε αὐτὸς πάντα ὅσα ἐποίησεν, οὐκ ὀφειλὴν ἀποδιδούς ἐποίησεν, ἀλλὰ χάριν ἐπιδεικνύμενος· σὺ δὲ μετὰ τοσαύτας ἐνεργεσίας καὶ ὀφειλέτης κατέστης. Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ὡς χάριν λαμβάνων, οὐχ ὡς ὀφειλὴν ἀπαιτῶν, οὕτω σε στεφανοί, καὶ ταῦτα, τὰ αὐτοῦ μέλλων λαμβάνειν. Δὸς τοίνυν αὐτῷ χρήματα ἢ τὰ σοὶ λοιπὸν ἄχρηστα, καὶ ὧν οὐκ εἶ κύριος, καὶ δώσει σοι βασιλείαν τὴν σοὶ χρησίμην διηλεκτῶς, καὶ μετ' ἐκείνης καὶ D τὰ ἐνταῦθα χαριεῖται. Ἄν γὰρ γένηται συγκληρονόμος τῶν παίδων, ἐπικουφίξει τὴν ὀρφανίαν αὐτοῖς, ἑλπίει τὰς ἐπιβουλάς, ἀποκρούεται τὰς ἐπηρεάς, ἑμφράττει τὰ στόματα τῶν συκοφαντῶν· κἂν αὐτοὶ μὴ δύνωνται προστῆναι τῶν διαθηκῶν, αὐτὸς προστήσεται, καὶ οὐκ ἀφήσει διαρραγῆναι. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἑσυχωρήσειεν, ἀναπληροῖ παρ' ἑαυτοῦ τὰ ἑγγεγραμμένα πάντα μετὰ πλείονος τῆς φιλοτιμίας, ἐπειδὴ ἐτιμήθη τῷ

ἢ οὕτω μὲν] οὕτως δὲ H. Mox ζῶντας pro ζῶντα A. B. D. E. F. H. et Flor. p. 369. (Tom. xii. p. 597 D.) ὁσῶν om. H. ἀπονεύμῃς C.I. ἢ μὲν γὰρ] γὰρ in rasura C. μὲν γὰρ καὶ D.E. αὐτῷ D.H.I. Flor. αὐτὸ A.C. E.F. Hoc edidit Montef. αὐτὸν Veron. Sav. Mor. ἄφες C. πεποίηκε A.B.D.E.F. Flor. ἔχεις C. αὐτὸς πάντα ὅσα] ὅσα αὐτὸς I. αὐτοῦ pro αὐτοῦ B.E.F.H. αὐτοῦ C. Haec τὰ σοὶ λ. δ. καὶ om. I. Sic libri omnes. Editi λύει τὰς ἐπηρεάς, ἀποκρούεται τὰς ἐπιβουλάς. ἑμφράττει omnes. ἐμφράττειται Edd. διαρραγῆναι C. συγχωρήσειεν A.B.C.D.E.F.I. συγχωρήσει Edd. ἑγγεγραμμένα I. Statim πάντα A.B.E.F.H.I. ἅπαντα Edd.

ἐγγραφῆναι ἅπαξ. Ἀφες τοίνυν αὐτὸν κληρονόμον· πρὸς γὰρ αὐτὸν ἀπιέναι μέλλεις· αὐτός σοι ^μδικάσει τὴν δίκην τῶν ἐνταῦθα γεγεννημένων ἀπάντων. Ἀλλὰ γὰρ εἰσὶ τινες οὕτως ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, ^{οἱ} μὴδὲ παῖδας ἔχοντες οὐκ ἀνέχονται Ε τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ παρασίτοις καὶ κόλαξι καὶ τῷ δέινῳ ^οκαὶ τῷ δέινῳ μᾶλλον ^{τὰ} αὐτῶν καταδέχονται διανέμειν, ἢ τῷ τοσαῦτα αὐτοὺς ἐνεργετήσαντι Χριστῷ· ὧν τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; Τοὺς γὰρ τοιοῦτους, καὶ ὄνοις καὶ λίθοις τις ^απαραβάλλῃ, οὐδὲν οὐδέπω τῆς ἀνοίας αὐτῶν καὶ τῆς ἀναισθησίας ἄξιον ἐρεῖ· οὐδ' ἂν εὔροι τις εἰκόνα τὴν μανίαν αὐτῶν παραστήσαι δυναμένην, καὶ τὴν παραφροσύνην. Ποίας γὰρ τεύζονται συγγνώμης οὗτοι· ὑπὲρ τοῦ μὴ θρέψαι αὐτὸν ζῶντες, ὅταν καὶ ἀπιέναι μέλλοντες πρὸς αὐτὸν, μὴδὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων τούτων, ὧν οὐκ εἰσὶ κύριοι λοιπὸν, βουληθῶσιν αὐτῷ μικρὸν τι χαρίσασθαι, ἀλλ' οὕτως ἐχθρῶς ^αδιακίωνται καὶ πολέμῳ, ὥς μὴδὲ τῶν ⁶⁴¹ ἀχρήστων αὐτοῖς γενομένων· αὐτῷ μεταδοῦναι; Οὐχ ὅρας ὅσοι τῶν ἀνθρώπων οὐδὲ τούτου κατηξιώθησαν τοῦ τέλους, ἀλλ' ἀρπαγέντες ἀπῆλθον; Σέ δὲ ὁ θεὸς καὶ ἐπισκῆψαι τοῖς προσήκουσι, καὶ εἰπεῖν περὶ τῶν ὄντων, καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν (162) ἅπαντα διαθεῖναι ἐποίησε κύριον. Ποίαν οὖν ἀπολογίαν ἔξεις, ὅταν καὶ ταύτην ^νπαρ' αὐτοῦ λαβὼν τὴν χάριν, ^μπροδῷς τὴν ἐνεργεσίαν, καὶ ὥσπερ ἐκ διαμέτρου ἀπεναντίας ^ςστής τοῖς τῆς πίστεώς σου προγόνους; ^γἘκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ ζῶντες ἐπώλουν ἅπαντα, καὶ ἔφερον παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· σὺ δὲ Β οὐδὲ τελευτῶν μοίρας τινὸς μεταδίδως τοῖς ^ςδεομένοις. Τὸ μὲν οὖν ἄμεινον καὶ πολλὴν παρρησίαν παρέχον, ζῶντα διορθοῦν πενίαν· εἰ δὲ ἐκεῖνο μὴ ^αβουληθείης, καὶ τελευτῶν ποιήσῃς τι γενναῖον. Οὐ πολλῆς μὲν γὰρ ἐστὶν ἀγάπης τοῦτο τῆς περὶ τὸν Χριστόν· ἀγάπης δ' οὖν ὅμως. Εἰ γὰρ ^οκαὶ μὴ τὴν προεδρίαν ἔξεις τὴν μετὰ τῶν ἀνρῶν, ἀλλ' οὐ μικρὸν τὸ καὶ μετ' ἐκείνους γενέσθαι, καὶ μὴ σῆναι μετὰ τῶν ἐρίφων, μὴδὲ ἐξ εὐωνύμων. Ἄν δὲ ^ομὴδὲ τοῦτο ποιῇς, τίς σε ἐξαιρήσεται λόγος, ὅταν μήτε ὁ τοῦ ^αθανάτου φόβος, μήτε τὸ ἀχρηστὰς C

^μ δικάσει pro δικάζει A.B.D.E.F.I. ^ν οἱ καὶ C. ^ο καὶ τῷ δέινῳ om. C. ^ρ τὰ αὐτῶν (sic F.H.I. fortasse alii) καταδ. pro καταδ. τὰ αὐτῶν A.B.E.F.H.I. ^α παραβάλλῃ (παραβάλλῃ C.) pro παραβάλλοι omnes. ^γ ὑπὲρ τοῦ οἱ πρὸς τῷ I. favente Flor. ^ς διακίωνται C.F. διακίοντα (corr. διακίωνται) A. διακίονται B.H. διάκεινται Edd. ^τ αὐτῷ om. C. Statim δοῦναι E. ^ν παρ' αὐτοῦ λ. pro λ. παρ' αὐτοῦ omnes. ^μ προδῷ H. et ante corr. F. προδίδως C. ^ς στὰς A.H. στὰς F. Μοι σου om. A.F. ^γ ἐκεῖνοι οἱ I. ^ς πεπομένοις C. ^α βουληθείης A.B.E.F.I. βουληθείς C. βουληθείς Edd. et Flor. ^ο καὶ om. E. Flor. ^ο μὴδὲ pro μὴ A.C.D.E.F.H.I. Flor. ^α θανάτου omnes. θεοῦ Veron. Sav. Mor. Statim λόγος pro φόβος H.

σοι λοιπὸν ^εγεγενῆσθαι τὰ χρήματα, μήτε τὸ ἀσφάλειαν καταλιμπάνειν τοῖς τέκνοις, μήτε τὸ πολλὴν σαυτῷ προαποτίθασθαι ἐκεί συγγνώμην, ποιῇ σε φιλάνθρωπον; Διὸ παρακαλῶ μάλιστα μὲν ζῶντας ^επροϊῆσθαι τοῖς δεομένοις ἐκ τῶν ὄντων τὴν πλείονα μοῖραν. Εἰ δέ τινες ^εεἶεν οὕτω μικρόψυχοι, ὥς μὴ ἀνέχεσθαι τοῦτο, καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης γινέσθωσαν οὗτοι φιλάνθρωποι. Ὅταν ^ιμὲν γὰρ ἔζη, ὥς ἀθάνατος, οὕτως ἀντείχου τῶν ὄντων· νυνὶ δέ, ἐπειδὴ ἔμαθες, ὅτι θνητὸς γέγονας, καὶ νῦν ^κτὸ δόγμα κατάλυσον, καὶ ὥς θνητὸς περὶ τῶν σαντοῦ βού-
 D λυσαι· μᾶλλον δέ, ὥς ὀφείλων ἀθανάτου ζωῆς διηνεκῶς ^ιἀπο-
 λαύειν. Εἰ γὰρ καὶ φορτικὸν τὸ μέλλον ῥηθῆσθαι, καὶ φρίκης γέμον, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαῖον εἰπεῖν ἀρίθμητον μετὰ τῶν δούλων σου τὸν δεσπότην. Ἐλευθεροῖς τοὺς δούλους; Ἐλευθέρωσον ^μτὸν Χριστὸν λιμοῦ καὶ ἀνάγκης καὶ δεσμο-
 τηρίων καὶ γυμνότητος. Ἐφριξας ἀκούσας; Οὐκοῦν φρικω-
 δέστερον, ὅταν μὴδὲ ^παὐτὸ τοῦτο ποιῇς. Καὶ ἐνταῦθα μὲν τὸ
 ῥῆμά σε ναρκᾶν ἐποίησεν, ὅταν δέ ἀπέλθης ἐκεῖ, καὶ ^οτὰ πολλῶ
 E χαλεπώτερα τούτων ἀκούης, καὶ τὰ ἀνέκιστα βλέπης βασανι-
 στήρια, τί ἐρεῖς; πρὸς τίνα καταφεύξῃ; τίνα καλέσεις σύμ-
 μαχον καὶ βοηθόν; Τὸν Ἀβραάμ; Ἀλλ' οὐκ ἀκούσεται.
 Ἀλλὰ τὰς παρθένους ^ρἐκείνας; Ἀλλ' οὐδὲ ^ααὐταὶ σοι μετα-
 δώσουσι τοῦ ἐλαίου. Ἀλλὰ τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν πάππον;
 Ἀλλ' οὐδὲ τούτων οὐδεὶς ἔσται κύριος, καὶ σφόδρα ἅγιος ἦ,
 λῦσαι τὴν ψῆφον ἐκείνην. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενος,
 τὸν μόνον κύριον ὄντα τὸ χειρόγραφον ἐξαλείψαι τὸ σὸν, καὶ
 τὴν φλόγα ἐκείνην σβέσαι, τοῦτον ἰκέτευε καὶ παρακάλει καὶ
 642 ποιήσον ἱλεων ἡδὴ, τρέφων, ^ιἐνδύων διηνεκῶς ἵνα καὶ ἐντεῦθεν
 μετὰ χρηστῆς ἀπέλθης ἐλπίδος, καὶ ἐκεῖ γενόμενος τῶν ^εαἰωνίων
 ἀπολαύσης ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλάνθρωπιά τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ
 μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^ε γενέσθαι I. γίνεσθαι D.E. ^ι ἐκεῖ om. C. Veron. ^κ προϊῆσθαι C.I.
 προϊστασθαι H. ^μ εἰσὶν C. Mox ἀνασχέσθαι B.E.I. ^π μὲν om. B. Flor.
^ο τὰ δόγματα I. ^ρ ἀπολαύειν] + καὶ τί λίγω ταῦτα; εἶπω τι καὶ τοιοῦτον E.
^σ τὸν] καὶ τὸν C. ^τ αὐτὸ] δεδιώς I. ^θ τὰ om. E. Mox ἀκούης pro
 ἀκούσης A.B.D.E.F.H.I. ^ι ἐκείνας om. C. ^κ αὐταὶ B.E.F.H. Mox
 τοῦ ἐλαίου cum artic. A.B.D.E.F.H.I. ^λ καὶ ἐνδύων Edd. καὶ deest in
 omniibus. ^μ αἰωνίων] αὐτῶν H. ^ν μετασχέιν A.B.F.H.I.

ANNOTATIONES

AD HOMILIAS IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

(ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ ΕΙΣ
ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ)

HOM. XII.

P. 531 D. not.^f. Pro “μερῶν πονηρίαν A. et a pr. man. B.” corrigendum, “μερῶν πονηρίαν F. et a pr. man. B.”

P. 532 C. not.^q. καὶ οὐ καθόσον G. “Sententiae summa et apodosis omnino negationem postulat; quam aut h.l. positam virgula sejunge a καθόσον; aut si minus commode hic stare videatur, insere post ἀμαρτίας, legeque οὐκ ἐκ δευτέρου, sive οὐχὶ δευτέρου.” Heyse. Scilicet fugit Censorem acutissimum, verba καὶ καθόσον——εἰς σωτηρίαν, pariter ac praecedentia ex Sacro Codice assumpta esse. Idem Benedictinis accidit.

P. 534 D: lin. 7. πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμον. “Cf. Alb. Jahn. ad Gregor. Nyss. de Anima Ed. Krabinger p. 259 sq.” Krabinger.

P. 535 E. not.^e. Vitiosa est scriptura Cod. G. ita e Vat. emendanda: καταργεῖται ὁ θάνατος. ἀθάνατος οὖν ἔσται.

P. 537 C. lin. 1. Pro προκειμένον, υποκειμένον tacite ediderunt Mor. Ben. reclamantibus libris.

Ibid. lin. 4. οὕτω καὶ ὁ πιστὸς, βίον δὲ διεφθαρμένον ζῶν. Sic Vat. “Placet. Hoc Graecum est, neque tamen adeo urgenda antithesis, ut addas πιστὸς μὲν. Alterum, quod Cod. exhibet, Graecitatis sensus et suadet et comprobatur: alterum Scholastici foret, non Chrysostomi.” Heyse.

P. 538 D. not.^c. Edebatur τὰ τῆς ἀσείας αὐτῆς. Musc. naturae: Brix. substantiae. Praeter I. (qui δόσις in textu, in marg. autem a manu secunda τῆς ταφῆς habet) genuinam lectionem servavit Vindobonensis alter (Lamb. CXXXIV). Matthaeius, qui totum hunc locum excerptit (Nov. Eclog. p. 436 sqq.) sagaciter vidit, tum vitiosam esse scripturam,

tum qua ratione emaculanda sit. "Ὀύσια nec sensu philosophico, nec sensu populari huic loco convenit. Primo hic non philosophice loquitur, sed populariter. Sed populari sensu jam dixit *φύσις*, quod idem est. Secundo, sensu populari de *οπίβις* accipi nequit, quod opes inferiores sunt natura et cognatione. Cur ergo additum sit αὐτῆς, quod rem auget? Ex iis, quae mox de sepulchris dicuntur, conjici possit ταφῆς, *jura sepulturae*. Sed hoc tamen nimis recedit ab edito . . . Proxime ad ούσιας accedit δόσιας. Dicitur autem, ipso Chrysostomo auctore, δόσια de justis quae persolvuntur mortuis. Vid. Tom. XI. p. 99 A. διὰ τοῦτο καὶ τὴν δόσιαν ἐπὶ τῶν ἀπελθόντων φαμέν. In uno hoc aliquis offendere possit, quod hic δόσια et δίκαια junguntur. . . . Isidorus Pelusiota hunc totum locum fere ad verbum expressit Lib. II. Epist. 151. p. 192 E. Sed ibi etiam est ούσιας. Collationes Isidorianae non sunt ad manus. Tamen in notis video memorari δόσιας. Atque ita est ibid. Lib. II. Ep. 233. p. 229 B. οὐδὲ τὴν δόσιαν αὐτὴν αἰδεῖται (ἢ φιλοχρηματία) . . . ἀλλὰ καὶ (forte addendum κατὰ) νεκρῶν σωμάτων τὰς μισθὰς . . . ὁπλίζει δεξιὰς, καὶ νῦν καὶ παράνομον ληστείας ἐπεννοῦσα τρόπον. . . . Denique Lib. V. Ep. 491. τὴν δόσιαν αὐτὴν ἐβρίζει. Euseb. Praepar. Evang. p. 358 D. μὴ ταφῆς νεκροῦς ἐξείργειν, ἀλλὰ καὶ γῆς αὐτοῖς ὅσον γε εἰς τὴν δόσιαν προσεπιβάλλειν." Hactenus ille.

Ibid. not. f. καὶ οὐδὲ τῷ θανάτῳ πρὸς αὐτοὺς σπένδονται. "Est sane quo offendaris in vulgata. Recte dicimus σπένδουσαι et τιμῇ, et quod est usitatius Chrysostomo, πρὸς τινα. Sic ille p. 693 A. ἵνα καὶ πρὸς ἀπελθόντα σπείσῃται. Quorsum autem hic utrumque simul, τῷ θανάτῳ πρὸς αὐτοὺς σπένδονται? . . . Subintelligas licet τῷ θανάτῳ ὑπέκοντες, ὑποχωροῦντες; quaeras elegantiam in isto dativo, quasi sit *casus commodi* [hoc unice verum] ita explicandus ut videatur dicere, θάνατον αἰδεσθῆναι; manet tamen in ipsa cogitatione ingratus pleonasmus. Fateor non mihi rem liquere. An reponendum ἔλκονται?" Heyse.

P. 538 E. not. k. caedibus ac sceleribus Brix. Musculus interpungit, εἰς συμμαχίαν ἔλκοντες τῶν τοιούτων φόρων, μισμμάτων τὰς πόλεις ἐνέπλησαν. Sic etiam Veron. Sav.

P. 539 B. not. w. Floril. in textu impresso κίων habet, sed notavit Etzelius in marg. "Exempl. κύων."

P. 539 C. not. e. "Praepositiones ὑπὸ et ἀπὸ dici non potest quoties confusa sint." Bast. Comment. Palaeogr. (ad Greg. Cor. p. 794 Ed. Schaef.) Musculus: ex auro et argento parantur. Brixius: auro et argento decorantur. In talibus describendis aut ἀπὸ aut ἐκ usurpat Noster. Tom. XI. p. 327 D. τὰ δὲ ἐκπώματα καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη ἀπὸ ὑέλου κατασκευάσθω μόνῃ. Ibid. p. 378 B. καθέδραι καὶ ὑποπόδια ἐξ ἀργυροῦ πάντα.

P. 539 D. lin. 6. τὰ γὰρ ἔτι τούτων ἀτιμότερα σκεύη. Hanc turpitudinem

tecte carpit Noster infra p. 626 C. Tom. VII. p. 261 E. καὶ τὰς ἀργυρὰς τραπεζὰς καὶ τὰ ἄλλα τὰ καταγελαστότερα ἐπινοοῦσιν. Apertius Tom. XI. p. 377 D. οἱ κεράμια ποιοῦντες χρυσᾶ, καὶ χύτρας, καὶ ἀλάβαστρα. τί δὲ αἱ γυναῖκες; πλῆν ἀναγκαῖον εἰπεῖν ἀμίδας ἀργυρὰς ποιοῦσαι; Adde Clem. Alex. Paedag. p. 188 Ed. Pott. κλωνῆρες δὲ ἀργυραῖ, καὶ λεκάναι, καὶ ὀξύβοφα, καὶ πινακίσκοι, καὶ τρυβλία; πρὸς ἐπὶ τούτοις σκευὴ ἀργυρὰ τε καὶ χρυσᾶ, τὰ μὲν εἰς διακονίαν τροφῆς, τὰ δὲ καὶ εἰς ἄλλας τινας, (fort. ἄς) πλῆνόμεναι καὶ λέγειν, χρεῖας. Ibi Scholiast. τὰς λεγόμενας ἀμίδας φησὶν, αἵτινες οὖρον καὶ ἀφόδου εἰσὶ δοχεῖα.

P. 540 E. not. o. ὁ καθήμενος αὐτόν. Sic Tom. VIII. p. 395 C. τὸ δὲ ὄνον καθίσαι, μέλλον πρᾶγμα προδιατυπώντος (alii ὄνον, vel ἐπὶ ὄνον). Cf. Annot. ad Tom. VII. p. 655 C.

P. 541 A. lin. ult. λέγεται γὰρ τις ἐκείνων. Aristippus notatur. Diog. Laert. in Vita ejus §. 75. ἀναχρεμψόμενος προσέειπεν τῇ ὕψει τοῦ δ' ἐγνακτῆσαντος, οὐκ εἶχαν, εἶπε, τόπον ἐπιτηδεύοντων.

HOM. XIII.

P. 542 B. lin. ult. τὸ σύμμετρον τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου δηλοῖ. "Demosth. c. Mid. ποία γὰρ πρόφασις; τίς ἀνθρωπινὴ καὶ μετρία σκῆψις; Horat. Lib. II. Ep. 2. Intervalla vides humane commoda: i. e. non valde commoda, ut sunt res humanae." Dup.

P. 543 A. not. v. ἀναπλοῖ] ἐξαπλοῖ (ἐξ in rasura) Vat. De verbo ἀναπλοῦν dictum ad Tom. VII. p. 487 E. ubi itidem cum ἀναπληροῦν confunditur. Legitur λόγον ἀναπλῶν Tom. V. p. 485 B. ἀναπλώσαι σαφέστερον Tom. X. pp. 641 C. 658 C. Alio loco Tom. VI. p. 19 B. ubi edebatur τὰς προφητείας ἀναπληρώσας, Montef. ex Codice dedit ἐξαπλώσας.

P. 546 E. not. w. οὐκοῦν οἱ] οὐκοῦν G. "Lego οὐκουν." Heyse. Cf. p. 575 D. not. d.

Ibid. lin. 10. Pro κατεχόμεθα, κατεχόμεθα tacite edidit Montef. invitis libris.

P. 547 A. lin. 2. Ediderunt Sav. et ejus successores, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καιρότητι κ.τ.λ. Verba ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς absunt ab Ed. Veron. et libris omnibus.

P. 547 B. lin. ult. καὶ γένναν ἠπειλησε. Ad hunc locum notavit in margine scriba Codicis E. *ἄλλως τὸν θεόλογον λέγοντα ἐν τῷ β'. λόγῳ τῶν σθηλιτευτικῶν, καὶ πρόσχες ὅλῳ τῷ χωρίῳ. Paullo post adscripsit: καὶ τοῦτο ἄλλως ἐν τῇ χθίς τῇ λαμπρᾷ: sine indicatione loci.

P. 547 E. lin. i. ἀλλ' ἐξ ἀντιλογίας. Ante Morellum vitiose legebatur αἰτιολογίας. Vera scriptura est in A. D. E. F. G. H. fortasse omnibus.

P. 548 A. not. k. Verterunt; quare et objectionem illam antevertens

(προλαβὼν ἐκεῖνην) Brix. *propterea igitur per occupationem auditorem praeseniens* (προλαβὼν ἐκείνον) Musc. Retinemus ἐκεῖνον, sed προλαβὼν in προσλαβὼν mutato, ut sensus sit, auditorem sibi comitem adiungens: scilicet per interrogationem, τί οὖν ἐροῦμεν; Cf. Annot. ad Tom. X. p. 505 E.

P. 548 C. not. γ. ἀλλὰ ἡρέμα καὶ κατασκευαστικόν. Vid. Annot. ad p. 730 C.

P. 549 B. not. x. τὰ ἐντεῦθεν λεγόμενα. Sic Tom. X. p. 73 C. οὐ μικρὸν ἡμῖν τοῦτο τὸ προκείμενον ζήτημα ἐντεῦθεν. Ibid. p. 619 A. θεραπεύει μὲν αὐτὸ ἐν τῇ προτέρᾳ ... γλυκύτερον δὲ ἐντεῦθεν (sic a nobis editum pro ἐνταῦθα) καὶ προσηγίστερον.

P. 550 A. lin. 2. καὶ σφοδρά Edd. "Scribe σφοδρά." Heyse. σφοδρά est in Vat. fortasse aliis.

Ibid. not. i. ὑπὸ κατήγορον G. "Nempe volebat ὑποκατήγορον, i. e. κρύβδᾳ κατηγοροῦσαν, quae est haud contemnenda lectio, immo prope necessaria propter oppositum νόμον φανερώς διαγορεύοντα." Heyse. Sed tale compositum Graecitas ignorat.

P. 551 A. not. t. Fortasse retinendum erat πολέμων. Infra p. 685 E. παιδιῶν μὴ περιττοὺς ἀναδέχεσθαι πολέμους.

P. 551 D. not. i. Rectius abesse videntur verba καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πράξις, quae propter illud quod mox legitur p. 552 A. μὴ δύναμιν τινα ἐνυπόστατον νομίσης, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν τὴν ποιητῆρα, a castigatore male sedulo inserta esse conjicias. Exstant tamen in Catena, ubi copula ante ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμὴ deest, non male.

Ibid. not. l. Forma ἰατικὸς semel legitur apud Nostrum Tom. XII. p. 376 A. τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἰατικά.

P. 552 A. not. c. "Omissio non placet. Est enim τοῦτο τὸ μέρος haec provincia, haec pars sermonis." Heyse.

P. 552 E. not. t. κἂν μυριάκις τρυφῆς ἀπολαύωσιν. Cf. Tom. VII. p. 267 A. καίτοιγε κἂν μυριάκις ἐν ἀσφαλείᾳ γένηται κάτω.

Ibid. not. γ. De confusione trium vocabulorum μοιχὸς, μοναχὸς, μονομάχος dictum in Annot. ad Tom. VII. p. 698 D. Iste locus est: οἷον ἂν εἴ τις παρθένον καὶ θυγατέρα βασιλείᾳ ἀπὸ τοῦ θρόνου κατενεγκὼν τοῦ βασιλικοῦ, κελείοι μονομάχοις (vulg. μοιχοῖς) ἀνδράσι καὶ διαπτύουσιν αὐτὴν ἑαυτὴν ἐκδιδόναι: quocum omnino conferendus erat locus Euseb. Hist. Eccles. VI. 5. τέλος ἐφ' ὅβρει τοῦ σώματος μονομάχοις αὐτὴν ἀπειλῆσαι παραδόναι. Porro conjecturae nostrae ibidem propositae de alio Nostri loco (Tom. XII. p. 154 B. καὶ τοῦτο δὲ τῶν πορνῶν ἴδιόν ἐστιν, ὅτι τοῦ τὸ χρυσίον δίδοντος εἰσὶ κἂν γὰρ δούλος ἢ, κἂν ἐλεύθερος, κἂν μονομάχος (μοναχὸς Edd.) κἂν ὁστισοῦν, προτείνῃ δὲ τὸν μισθόν, καταδίδχονται) ne nunc quidem nos poenitet, immo magis magisque in ea acquiescimus. Cf. Tom. I. p. 20 E. οὐχ ὁρᾷς καὶ ἐν τοῖς χαμαιτυπείοις τῶν γυναικῶν ὅτι τὰς

μὴν εἶδεσθῆς καὶ ἀνασχύντους μοτομάχοι καὶ δραπέται καὶ θηριομάχοι ῥόλις ἂν προσοῖντο κ.τ.ε.

P. 553 A. lin. 6. ἀναμνήσθητε τοῦ λόγου κ.τ.ε. Cf. supra p. 537 E.

P. 554 A. not.^a. διψῶντες] διψῶντας Sav. solus, quod nescimus an typothetae tribuendum.

P. 554 C. lin. ult. οὐδὲν παρὰ τοῦτο: *nihil erit ab hoc damni, vel nihil oberit* Musc. *non in hoc positum est salutis momentum* Brix. Vid. Annot. ad Tom. VII. p. 512 C.

P. 555 C. not.^m. πόνους] + ἐκείνοις τοῖς ἀκολάστοις Floril. p. 213 (Tom. XII. p. 523 E.)

Ibid. lin. penult. ἔὰν ἄρα ποτὶ ἀπαλλαγῇ. Particula ἄρα abest a textu Benedictino, invitis libris.

P. 556 A. not.^k. ἀλλὰ καὶ τοῦ παθεῖν εὖ. *sed etiam ut beneficio afficiamur* Brix. " Utique recipiendum τοῦ παθεῖν εὖ sive τοῦ εὖ παθεῖν. Propter id ipsum enim τὸ εὖ facile omittitur, quod facile locum mutat." Heyse. Cf. Tom. X. p. 52 D. not.^g.

P. 556 B. lin. 5. ὅταν τοίνυν κ.τ.ε. Sequentia excerpserit Auctor Florilegii p. 278. (Tom. XII. p. 559 D.) unde varietas lectionis aliquantulum amplificari potest: B. not.^s. ἰβρικότα. *Mox σέ μὲν ἐπαυέσονται*] + καὶ θανάσσονται. not.^t. χαλεπώτερον. D. not.^f. ἀμύνασθαι.

HOM. XIV.

P. 558 A. not.^x. Cf. p. 562 A. εἶδες πῶς εἰδειξεν ἀναγκαίαν τῆς χάριτος τὴν παρουσίαν.

P. 558 B. not.^e. τὰς λίξεις ἐκδεξώμεθα. Infra p. 568 A. εἰς ἀπλῶς τὰ λεγόμενα ἐκδεξώμεθα. Tom. X. p. 643 E. ὅταν δὲ ἀκούσης σταυρὸν καὶ ζωὴν, τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας ἐκδέχου λόγον. Tom. V. p. 188 C. τὰ δὲ κατὰ διπλὴν ἐκδοχὴν, τὰ τε αἰσθητὰ νοοῦντες, καὶ τὰ νοητὰ ἐκδεχόμενοι. Dicitur etiam ἐκλέγειν τὰς λίξεις, ut Tom. III. pp. 392 D. 395 D. *sed nunquam, ni fallimur, ἐκλέγεσθαι.*

P. 559 E. lin. 3. πρὸς τὸ τὸν ἵππον ἄγχειν ὡς βούλεται. Sic Sav. et libri omnes. ἄγειν Veron. ἄρχειν Mor. Ben. *agere* Musc. *regere* Brix. Unice verum est ἄγχειν. Sic Noster Tom. IX. p. 232 C. ὅτι εἰ ἐλέφαντας καὶ ἵππους ἀγρίους ἀγχομεν σπουδάζοντες, πολλῶ μᾶλλον τὰ πάθη τὰ ἐν ἡμῖν. Tom. XII. p. 289 C. ἀλλ' ἄγξον τὴν ψυχὴν, καὶ ἐπίθες αὐτῇ κημόν' καθάπερ γὰρ ἵππος δυσήνιος αὐτῷ δυσανασχετεῖ. Dio Chrys. p. 590, 45. καὶ ὁ ἡνίοχος ἐκράτει τοῦ χαλινοῦ, τὸ πολεμικὸν σάλευμα τοῦ ἵππου ἀπὸ ῥύτῃρος ἄγγων.

P. 561 C. not.^b. Vid. Annot. ad Tom. X. p. 310 D.

P. 561 D. not.ⁿ. βοηθησόντων. " Sic in Epistolis ad Olymp. aliquoties, ἐρημία τῶν θεραπευσόντων." Heyse.

P. 562 D. not.¹. κατ' αὐτόν. "Lege κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον." *Dun.* "Sed fortasse nihil mutandum. Sic enim Demosthenes, quem in multis imitatur Noster, dicit κατ' ἐκείνον (τὸν χρόνον) vel etiam κατ' ἐκείνους. Cf. *Dindorf.* Praef. ad Dem. p. ix." *Heuse.* Hoc non defendit κατ' αὐτόν vel κατ' αὐτὸ, simul, eodem tempore; quae tamen locutio apud recentiores quidem indubitatae est fidei. Noster Tom. IV. p. 592 C. ἄλλως δὲ καὶ τὰ δύο παιδία κατ' αὐτὸν τικόμενα τῶν δύο λαῶν ἦν τύπος. *Ibid.* p. 594 C. καὶ τὸν Φινέες, ὡς κατ' αὐτὸν δύο φύους ἐργασάμενον. Tom. III. p. 31 A. τρία κατ' αὐτὸν ἀγαθά. Tom. X. p. 126 E. ὅταν πάντας ὁμοῦ καὶ κατ' αὐτὸ εἶναι ποιῇ. Cf. *Toup.* ad *Suid.* Tom. II. p. 73. *Jacobs.* ad *Ach. Tat.* p. 626.

P. 562 E. not.¹. Olim conjeceramus συμμέτρων vel προτέρων. Confusa videas ἡμέτερος et πρότερος supra p. 556 E. Sed praestare videtur συμμέτρων. Tom. IV. p. 704 C. ἵνα καὶ ἀμαρτάνουσι σύμμετρα συγγενώσκωσι τοῖς παισὶ.

P. 563 B. lin. 1. Post τῆς ζωῆς addunt ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ *Sav. Mor. Ben.* repugnantibus libris. "Verba ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ absunt a *Mosqq.*" *Matth.* Num etiam infra D. lin. 8?

P. 564 B. not.¹. "μηκέτι ὄντα οὐτά. Quid hoc? Lego μηκέτι πράττοντα αὐτά." *Dun.*

Ibid. not.¹. ἕως ἂν ἀπῆλλαξ. Eadem est constructio τοῦ ἕως infra p. 710 B. ἕως ἂν ἔλυσαν τὴν ἀργὴν. Tom. II. p. 139 B. ἕως ἂν τὸ ἀπολωλὸς εἶρε.

P. 565 C. lin. 6. Distinctionem correximus ex G. et Cat. Editi sic: οὐκοῦν οὐχ ἀμαρτησόμεθα λοιπὸν, οὐχ ἀμαρτησόμεθα, ἂν μὴ κ.τ.έ. "Lego οὐκοῦν ἀμαρτησόμεθα λοιπὸν; οὐχ ἀμαρτησόμεθα, ἴν." *Dun.*

P. 566 A. lin. 2. οὐδὲν ἵσποιν φαίνεται, ἀλλ' ὅτι φέρειν καρποὺς κ.τ.έ. (vid. p. 567 A. lin. 2). Sic *Veron.* omissis quae interjacent.

Ibid. lin. 4. ὅταν . . . κατεξανίσταται *Edd.* ὅταν . . . κατεξανισταίη *Cat.* Accentum mutavimus, ut conjunctivus sit verbi κατεξανιστῆν. Quod si minus placet, legendum κατεξανιστήται, ut *Tom.* X. p. 406 E. ubi vid. *Annot.*

P. 567 A. lin. 5. ὅταν εἰσάγῃ τὰ ζιζάνια γινόμενα σίτον. "Haec de zizaniis dicta cum Evangelio non omnino consonare videntur." *Montef.* Consonant cum Evangelio, ut ab ipso Chrysostomo enarratur, *Tom.* VII. p. 482 C. τί δέ ἐστι, "μὴ ἐκρίψετε ἅμα αὐτοῖς τὸν σίτον;" "Ἡ τοῦτο φησιν, ὅτι εἰ μέλλοιτε κινεῖν ὄπλα καὶ κατασφάττειν τοὺς αἰρετικούς, ἀνάγκη πολλοὺς καὶ τῶν ἁγίων συγκαταβάλλεσθαι ἢ ὅτι ἀπ' αὐτῶν τῶν ζιζανίων πολλοὺς εἰκὸς μεταβαλέσθαι καὶ γενέσθαι σίτον. Ἄν τοῖνυν προλαβόντες αὐτοὺς ἐκρίψετε, λυμαινέσθε τῷ μέλλοντι γίνεσθαι σίτῳ.

P. 567 C. lin. 2. Edebatur, ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀνάγκη φύσεως τὸ δῶρον ἐνέθηκεν, ἀλλ' ἐλευθερία προαιρέσεως ἐνεχίμisen: h. e. vertente *Montef.*

quia vero non necessitas naturae donum intulit, sed libertas propositi largita est. Scripsimus ἀνάγκη etλευθερία de nostro.

P. 568 A. not.^r. “ τῇ βαράθρῃ H. Male. Vid. Annot. ad Gregor. Nyss. de Precat. p. 138 sq.” Krabinger.

Ibid. lin. 8. σάρκα γὰρ ἐσταύθη. Pro γὰρ, καὶ mendose scripsit Mor. quem secuti sunt recentiores.

P. 569 B. lin. 7. καὶ σταυρουμένη πάντοθεν. Vid. Annot. ad Tom. X. p. 177 D.

P. 569 D. not.¹. Libri omnes, tam scripti quam editi, πάλιν τὸν Χριστὸν ἐπ’ αὐτῶν, nullo sensu. Catena sola, πάλιν τὸ χρηστὸν ἐπ’ αὐτῶν, egregie: atque id ipsum aut in suo exemplari invenit, aut ex ingenio commentus est Musculus, vertens: *Rursus quod bonum erat et acceptabile ipsis accommodat.*

P. 569 E. lin. 6. τὸ μὴ δύνασθαι ἀρίσται τοῖς ἐκείνου νόμοις. “ Hic locus mendi manifestus. Legendum ἀρίσκεσθαι.” Dun. Boisius tentat, ἀρίσται αὐτῷ καὶ τοῖς ἐκείνου νόμοις ὑποτάσσεσθαι. “ Suspiciabar ἀρίσται: sed nihil mutandum. Cf. p. 723 A. οὐ χωρὶς οὐδὲ ὁ μαρτυρῶν θεῷ σφόδρα δύναται ἀρίσται.” Heyse. Verum aliud est ἀρίσται θεῷ, aliud, et quidem insolentius dictum, ἀρίσται τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις. Nobis quidem non displicet ἀρίσται, sufficere, parēti esse.

Ibid. τὸ μὴ εἶναι ὡς χρὴ τοῦ Χριστοῦ. “ Egregie Dunaeus, ὡς Χριστοῦ τοῦ Χριστοῦ, quod unice probō.” Heyse.

P. 570 B. not.^b. Hic quidem tanta est librorum dissensio, ut marginis limites exsuperet.

τοῦτο γὰρ τὸ τὸν Χριστὸν ἔχειν, τοῦ τὸ πνεῦμα κ.τ.λ. Veron.

τοῦτο γὰρ τοῦ τὸν υἱὸν ἔχειν, τοῦ τὸ πνεῦμα Sav. Ben. Ita H.

τὸ γὰρ τοῦ τὸν υἱὸν ἔχειν, τοῦ (corr. τὸ) τὸ πνεῦμα F.

τὸ γὰρ τοῦτο τοῦ τὸν υἱὸν ἔχειν, τοῦ τὸ πνεῦμα A.

τοῦτο γὰρ τοῦ τὸν Χριστὸν ἔχειν, τοῦτο τὸ πνεῦμα (et add. τοῦτο post εἶναι) G.

τοῦ γὰρ τὸν Χριστὸν ἔχειν, τοῦ τὸ πνεῦμα B.

τοῦ γὰρ τὸν Χριστὸν ἔχειν, καὶ τὸ πνεῦμα D.E.

τοῦ γὰρ τὸν υἱὸν ἔχειν, καὶ τοῦ τὸ πνεῦμα I.

Denique, quod nos edendum curavimus, τοῦ γὰρ τὸν υἱὸν ἔχειν, τοῦ τὸ πνεῦμα Cat.

P. 571 A. not.^d. ἐτάφη verterunt Interpretes. Fortasse scripsit Auctor, ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη.

P. 571 D. not.^a. τὸν σκιρτῶντα. Cf. p. 696 E. οὐχ ἵνα ὑγαίψωσιν, ἀλλ’ ἵνα σκιρτῶσιν, ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάπτωσιν.

P. 572 B. lin. 2. ἀπαντας post ζῶντας casu omisit Montef.

P. 572 C. lin. 5. οἴνου πνέων ὀδωδότος. Frequentius quidem dicitur οἶος σεσηπώς. Noster infra p. 537 E. Tom. X. p. 377 A. ὅταν γὰρ

ἰρεύγεται συνεχῶς ἀπὸ τοῦ, καὶ σεσηπότος οἴνου πνέη. S. Basil. Tom. II. p. 10 B. σεσηπότος οἴνου ἀπόζων. Utrumque conjungit Noster, modo sana sit lectio, Tom. IX. p. 218 A. πῶς ἔστιν ἀπὸ τοῦ οἴνου ἀποπνέουσα γυνὴ ὀδωδότης, σεσηπότος.

P. 572 D. not. P. ἐκ τῆς κωμωδίας ἐκείνης. "Censeo legendum ἐκ τοῦ κώμου καὶ τῆς παροιμίας ἐκείνης . . . vel ἐκ τοῦ κώματος τῆς παροιμίας ἐκείνης . . . Nulla hic comoediae similitudo." Dun. "Videtur legendum ἐκ τοῦ κώματος ἐκείνου vel ἐκ τῆς κωμασίας ἐκείνης, quarum correctionum alteri magis favet τὸ ἀναστᾶς, alteri τὸ νήφειν." Heyse. Idem ex curis secundis: "Sed interdum apud Chrys. κωμωδία alio sensu usurpatur, quam quo noverunt antiqui sermonis scriptores. Cf. Tom. X. p. 61 C. τοῖς οὐδὲν ἄλλο εἰδῶσιν ἢ μεθύειν καὶ γαστρίζεσθαι, τοῖς ἐργάταις ἐπιτελοῦσιν οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν συνεστῶσας ἢ ἀπὸ αἰσχρότητος καὶ γέλωτος καὶ κωμωδίας ἀπάσης. Ibid. pp. 105 B. 106 B." Hoc verum. Scilicet cognata vocabula κῶμος et κωμωδία nullo fere discrimine adhibet Noster. Κῶμα vero et κωμασία apud eum legere non meminitus.

P. 573 A. lin. 4. καὶ μεθύοντων (b.e. ebrii cum ebrio) ποιήσωμεν σύγκρισιν. Frustra Dunaeus legendum censet καὶ πλεονεκτῶν καὶ μεθύοντων, probante etiam Heyse nostro. Nam paullo post sequitur: τὸ μὲν γὰρ εἶδος τῆς μέθης διάφορον, ἐπεὶ τὸ μὲν ἐξ οἴνου, τὸ δὲ ἀπὸ χρημάτων γίνεται τὸ δὲ πάθος ὁμοιον. Si quid mutandum, libenter legerimus καὶ μεθύοντος καὶ μεθύοντος ποιήσωμεν σύγκρισιν.

P. 573 D. not. w. Edebatur κᾶν ὅστις οὖν, ἐγγελάσεται θαυσιλῆς. Musc. deridebitur abunde. Brix. majorem in modum ludibrio haberi. Montef. effuse irridebitur. Contra linguam omnes; nam ἐγγελάσεται activum est. Codices B.E. ἐγελάσεται dant; ἐγελάσετε I. ἐγελάσατε A. quod fugit Editorem Ben. 2^{dae}. Scripsimus igitur cum interrogatione, Ἐγελάσατε θαυσιλῆς; (Cf. Tom. X. p. 199 E. καὶ γελάσαι μοι λοιπὸν θαυσιλῆς ἐνταῦθα ἐπέρχεται.) Scilicet inter concionandum auditoribus mos erat plausu, risu, variisque acclamationibus verba Oratoris excipere. Tom. VII. p. 232 D. ἐπηνέσατε τὰ εἰρημῖνα; ἀλλὰ μοι κρότων οὐ δεῖ. Tom. IX. p. 239 C. διὰ τί ἐκροτήσατε; Tom. X. p. 239 E. ἐβοήσατε μεγάλα; Infra p. 697 C. ἀλλ' ὅμως καὶ τάχα γελάσεσθε τὸ εἰρημένον, ἐγὼ μόντοι αὐτὸ ἐρῶ.

P. 574 A. lin. 2. Pro μετὰ τὴν νύκτα, κατὰ τὴν νύκτα dedit Montef. mendo typographico, ut videtur.

P. 574 E. not. i. ἵνα κᾶν τῇ συνηθείᾳ δυνηθῇ τι γενέσθαι πλέον. Unus συνεχής, non male: assiduitate Brix. Tom. I. p. 423 D. ὅθεν ἀνάγκη τῇ διδασκάλῳ σπεῖρειν καθ' ἑκάστην, ὥς εἰπεῖν, ἡμέραν, ἵνα τῇ γούν συνεχεῖᾳ δυνηθῇ κρατηθῆναι παρὰ τοῖς ἀκούουσι τῆς διδασκαλίας ὁ λόγος. Ibi Montef. "Savil. et plurimi MSS. συνεχής: Morel. et pauci συνηθεία."

Ibid. lin. 8. κᾶν τὸν νόσφ μακρὰ προσηλωμένον. "Respexit nimirum

Plat. Phaed. p. 83 D. ad quem locum vid. *Wytttenbach*. p. 220." *Krabinger*.

P. 575 A. lin. ult. καὶ αὐτῆς ἐκπεπρωμένοι τῆς ζωῆς. "Vid. *Boissonade* ad *Eunap.* p. 400. coll. *Aeschyl. Prom. V.* 996. *Thucyd. VIII.* 81." *Krabinger*.

HOM. XV.

P. 575 D. lin. 1. "Post βίου Corrector F. jubet inseri, καὶ ὅτι τὸ πνευματικὸν εἶναι βίου ἐν ζωῇ καὶ εἰρήνῃ διατελεῖν ποιεῖ." *Heyse*.

Ibid. not.^d. "οὐκοῦν ὀφείλομεν G. Scribe ὀσκουν. Cf. p. 546 E. not.^w." *Heyse*. οὐκοῦν ὀφείλομεν Vat.

P. 575 E. not.ⁱ. ei abest a quibusdam Codd. N.T. apud Matthaeium. non a Chrysostomicis. Sed verba καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν silentio praeteriit Noster ad loc. Vid. *Tom. X.* p. 513 E.

P. 576 B. not.ⁱ. "Aut recipiendum αὐτῇ, aut ejiciendum δέχεσθαι." *Heyse*.

P. 578 B. not.^t. "Corrupit interpolator. Nihil subintelligitur quam quod proximum est, οὕτως ἐκαλοῦντο. Παιδας γὰρ εἰώθαμεν τοὺς δούλους καλεῖν," *Heyse*.

P. 578 C. lin. ult. ἀλλὰ ὀρεκί τραπέζης ἐκβληθῆναι πατρικῆς. Hic in margine Codicis I. a librario adscripti sunt versus qui sequuntur Iambici.

Στίχες τοῦ Κυρεφυλάτου*.

Θείας τραπέζης ἐκβαλεῖς τοὺς Βουλγάρους;
πάνν γε φροντίουσιν ὡς πυθητέας.
ἄλλης τραπέζης ἐκβαλὼν λυπεῖς πλέον,
ζωμῶν γεμούσης, κρομμύων, σκόρδων, μέθης.
οὓς ἢ διορθώσαιο Χριστὸς ἐν τάχει,
ἢ τῆς τομῆς μάχαιραν αὐτοῖς ἐμβάλοι.

P. 579 A. lin. 4. ἐκεῖνοι] ἐκεῖναι Sav. errore typographico; quem tamen non correxerunt Mör. Ben.

P. 580 A. not.^s. Vaticanus, quem deficiente G. hic illic inspeximus: ἐπεὶ οὐ πάντες κληρονόμοι μεγάλων εἰσὶ πραγμάτων; non male.

P. 580 C. lin. penult. ὡς αἰὶ δωρεὰν σωζόμενοι] ὡς αὖ οἱ δωρεᾷ σ. Vat.

P. 580 E. not.^q. τὰς ἐπαγωγὰς Vat. Vid. *Annot. ad Tom. X.* p. 422 A.

P. 581 C. lin. 3. Pro συγκεκλήρωται, συγκαταλέγεται est in Vat.

P. 582 A. lin. 2. καὶ τὰ φαινόμενα ἀλολίζοντα τὰ τοῦ καοῦ Vat. Vid. *Amos. viii.* 3. LXX.

* "Vel Κυροῦ φυλάτου? Scriptura enim minutissima et compendiose exarata. Hujusmodi nomen proprium Graeci auctoris, nisi τὸν Κουρεπαλάτην, ignoramus." *Collator*.

P. 582 C. lin. 7. οὐδὲ γὰρ—ὑποστήσονται] οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἄνθρωποι τοιαύτην ὑποίσονται Vat.

P. 582 D. lin. 4. καὶ τὴν αἰτίαν ἡμᾶς τίθησι] τὴν αἰτίαν εἰς ἡμᾶς τίθει Vat.

P. 582 E. lin. 8. Vulgo interpungunt οὐκ ἐκείνης κατόρθωμα. τοῦτο εἰπέ δὴ, καὶ ποῖα ἐλπίδι. Post, non ante, τοῦτο disting. F. Vat. alii.

P. 583 C. not.^e. “μελήσει] Sic omnes. Sed legendum videtur μελήσει, ut conjicit Savilius.” Montef. Scriptura μελήσει exstat in duobus nostrorum, qui sunt illi ipsi, quos contulisse se proficitur Montef. Legitur hoc vocabulum infra p. 737 E. Tom. VII. p. 267 D.

P. 584 A. not.^o. εἰς τὴν ἰδίαν αἰχμαλωσίαν Vat.

P. 584 D. not.^z. φορὰς est in Vat. non male. Vid. Tom. X. pp. 406 A. 600 D.

P. 585 C. not.^a. D. not.^s. Nunc προσευξόμεθα scribendum esse censemus, tum hic, tum infra pp. 593 E. 594 B.

P. 585 E. lin. 4. τῶν κινδύνων] ὑπὲρ τῶν κινδύνων invitis libris edidit Morell. quem secuti sunt Benedictini.

P. 586 E. not.^l. Lectio Codicis G. haec est. φθαρτὸν τὸν κόσμον, δι' ἡμᾶς ἄφθαρτον. δι' ἡμᾶς κακωθῆναι τοὺς προφήτας. δι' ἡμᾶς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀφῆκεν. δι' ἡμᾶς εἰς κάμνον ἱμεισεῖν. δι' ἡμᾶς τὰ μυστρία ὑπέμεινε κακά. καὶ προφήτας δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐποίησεν. καὶ ἀποστόλους δι' ἡμᾶς. δι' ἡμᾶς τὸν μονογενῆ. τὸν διάβολον δι' ἡμᾶς κολάζει.

P. 588 B. not.^v. Verba sunt Esaiæ, non Jeremiæ. Fortasse Chrysostomo in mente versabatur locus Jerem. ix. 1.

P. 588 D. lin. 5. Pro καὶ ἐρυθρίᾳς Morellus suo, ut videtur, arbitrato οὐκ ἐρυθρίᾳς dedit; unde error in recentiores irrepsit.

P. 590 A. not.^f. Scriptura κατασκευάσειν confirmari potest ex Flor. p. 419. (Tom. XII. p. 618 C.) et Homilia de perfecta Caritate, quæ dicitur, Tom. VI. p. 294 D.

Ibid. lin. 4. ποιῆσαι] καὶ ποιῆσαι Flor. Mox ἀλλὰ τὰ πολλὰ μείζονα idem.

P. 590 B. lin. 7. “Post διάφορον Corrector F. add. in marg. καὶ τῆς φθορᾶς. [Sic in Hom. supra dicta]. Rectius cogitatione supplebis πρὸς τὰ παρόντα.” Heyse.

P. 590 C. lin. 1. Savilius φαινοτάτη, quod operis imputandum est. Tandem mendum sustulit Editor Ben. 2^{dæ}. “Scribendum φαντοτάτη. Vid. quæ annotavi ad Synes. Calvit. Encom. p. 176. quibus add. Creuzer. ad Plotin. pp. 269, 360.” Krabinger.

Ibid. not.^x. “νῦν μὲν omnes præter Morell. qui habet νῦν δέ.” Montef. qui νῦν δὲ edidit. Sed νῦν μὲν habet etiam Morell.

P. 590 D. not.^d. In Veron. Sav. Mor. locus sic legitur: ἀμφιβάλεις; εἰ δὲ προσθεῖν χρήματα θέαν, ἢ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ἀπαυδάσασθαι, ἔδει

σκιρτᾶν κ.τ.έ. Hic quidem bene de Nostro meritis est Montef. qui tam scripturam quam interpunctionem fuede jacentem ex libris suis restituit. Cum his conspirant nostri omnes, nisi quod in uno G. δέον deest. Adde Tom. VI. p. 295 B. et Flor. p. 172. (Tom. XII. p. 506 D.) ubi ἀμφιβάλλεις εἰ δέοι προΐσθαι χρ. [Paullo ante not.γ. εἰσῆγαγεν et ἐποίησεν est in iisdem; et not.ε. ἀπροσίτου pro ἀπορρήτου.] Emendatam lectionem expressit Brixius.

P. 590 D. lin. 6. ὑποθέσθαι. Est ἀκυρολογία, notante Dunaeo, pro ὑποθεῖναι. J. Pollux VIII. 142. Ὑπερίδης δὲ ἐν τῇ πρὸς Χάρητα ἔφη ὑποθέμενος ἀντὶ τοῦ ὑποθεῖς. Cf. Lobbeck. ad Phryn. p. 468.

P. 590 E. not.ο. εἰς τὰ στίφη τῶν ἀρχ. τὰ ἀπειρα] εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀρχαγγέλων Homilia s. d. ἴθνη verterunt Interpretes. Hesych. στίφη, πλήθη, συστήματα, τάγματα· στίφος, τάξις πολεμικὴ ἢ ὄχλος, σύντρομμα.

P. 591 A. lin. 5. καὶ ἵππους λευκοφοροῦντας Vat. solus.

P. 591 C. lin. 8. ὥς καὶ — καταλαμβάνον] ὥστε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἅπαν κρύψαι τὸ φῶς ὑπὸ τῆς αὐγῆς ἐκείνης ὑπερλαμβάνον Hom. s. d.

P. 592 B. not.α. " Morell. ἡμῶν, minus recte." Montef. Legitima quidem est constructio per dativum (cf. Dorvill. ad Charit. p. 341 Ed. Lips. Jacobs. ad Ach. Tat. p. 605) sed vulgariter dicitur καταχέειν τί τινος. Eadem est ratio verbi cognati κατασκεδάζειν.

Ibid. not.ε. τὴν σπουδὴν ἅπασαν κενοῦμεν. Verum vidit Dunaeus. Sic Tom. VII. p. 356 A. ἐπειδὴ πάντα εἰς τὴν σάρκα ἢ σπουδὴ κενοῦται. Tom. XII. p. 487 D. ἅπασαν τὴν σπουδὴν εἰς τὸν καλλωπισμὸν κενοῦντες τῆς ἐαυτῶν οἰκίας. Tom. III. p. 352 C. ἀλλὰ τὴν σπουδὴν ταύτην κατὰ τῶν ἐχθρῶν κενοῦσιν ἅπασαν (ubi in Ed. Ben. 2da nescimus quomodo irrepperit κινεῖσιν.)

P. 592 C. lin. penult. κἂν] ὥστε κἂν Morell. et recentiores, repugnanti-
bus libris.

HOM. XVI.

P. 594 C. not.ε. κἂν ὅτιοῦν ἕτερον ἐπιγ. Ita correximus in Indice Graeco ad Homilias in Matth. s. v. ἐπιέναι. Cf. Tom. II. p. 56 C. κἂν γὰρ ζημία χρημάτων ἐπιγ, κἂν θάνατος. Tom. X. p. 522 E. ὅταν δὲ καὶ πάντα, καὶ ὁμοῦ πάντα ἐπιγ.

P. 595 C. lin. 7. Post μονογενῆς Corrector in marg. F. supplet: κατὰ δὲ τὴν ἐν σαρκὶ οἰκονομίαν, τουτέστι, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, πρωτοτόκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

P. 595 D. lin. 4. πρὸς ἡμᾶς δέεικτο. Musc. erga nos disposita sunt (haec). Brix. erga nos affectus erat (Deus.) Montef. pro nobis ita affectus erat. Hunc locum excitavimus in Annot. ad Tom. VII. p. 626 B. vertentes, erga nos benevole affectus erat. Cf. supra ad p. 498 C.

Ibid. not.¹. Vocula *ei* ante *εἶπεν* excidit in Edd. infra p. 739 B.

P. 596 A. lin. 2. τοσούτον ἀπέχουσιν ἐπηρείψουν ἡμῖν. "Malim ἀπέχουσι τοῦ ἐπηρεάζειν, quod jam postulasse video Dunaeum." Heyse. Non opus. Adeas, si tanti est, Tom. X. pp. 428 D. 579 C. al. Tom. XII. p. 391 A. τοσούτον ἀπέχον τοὺς ἄλλους παιδεύειν. "Leg. τοῦ ἄλλου παιδεύειν." Matth. "Inutilis conjectura." Editor Ben. 2^{dae}.

Ibid. not.². καὶ οὐδὲν ὅλως κατ' αὐτοῦ γέγονε. Vulgo ὅμως. "Malim aut ἀλλ' οὐδὲν ὅλως, aut ἀλλ' ὅμως οὐδὲν." Heyse. Cum ὅμως scribendum erat aut ἀλλ' ὅμως οὐδὲν, aut καὶ ὅμως οὐδὲν. Eadem varietas notanda Tom. VII. p. 232 E. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἰδῆς συντευχάνουσιν οὐ διελπον ταῦτα παραινῶν, καὶ ὑμῖν κοινῇ διαλεγόμενος, καὶ οὐδὲν ὅλως ὁρῶ γεγενημένον πλέον : ubi ὅμως in tribus nostrorum habetur.

P. 596 C. not.³. "Mallem στήναι simplex : nam ἀντιστήναι regit dativum sine praepositione [vel πρὸς τινα]." Dun. Cf. Tom. X. p. 2 E. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι κατ' ἀλλήλων ἔστησαν. Ibid. p. 585 B. τὰ ὅπλα ... ἰστάμενα κατ' αὐτῶν.

P. 596 D. not.⁴. Vat. τῶν εὐεργετούντων αὐτὸν οὐκ ἔλαττον (om. αὐτὸν) ὠφελῶσι. "Αὐτῶν sane injucundior est repetitio post αὐτοὶ οἱ δοκοῦντες." Heyse.

P. 597 D. not.⁵. ἀνθρωπικώτερον διαλεχθεῖς. Sic Tom. III. p. 394 A. ἀλλὰ τί πάθω ; ἀνθρωπὸς εἰμι, καὶ ἀνθρωπικώτερον διαλέγομαι.

Ibid. lin. ult. Pro ἐκλάβωμεν, ἐπιλάβωμεν tacite ediderunt Mor. Ben. reclamantibus libris.

P. 597 E. not.⁶. αὐτοζωή. Noster Tom. VIII. p. 36 B. οὐ γὰρ αὐτοζωὴ ὁ ἀνθρώπος, ἀλλὰ ζωῆς δεκτικός. S. Basil. Tom. III. p. 17 A. τί φησιν ἡ αὐτοζωή ; Ibid. p. 83 E. πᾶν γὰρ τὸ δι' ἕτερον ζῶν, αὐτοζωὴ εἶναι οὐ δύναται. Instar omnium est Nostri locus Tom. VIII. p. 78 B. ἀλλ' αὐτοπηγὴ καὶ αὐτορίζα ἐστὶ πάντων τῶν καλῶν, αὐτοζωή, καὶ αὐτοφῶς, καὶ αὐτοαλήθεια.

P. 598 C. lin. 1. χωρίζει pro χωρίσει est sphalma Benedictinorum.

P. 598 D. lin. 2. καὶ δεσμοτήρια λέγει, δεσμὰ, καὶ συκοφαντίας Ben. typhethae culpa. Correxerit Editor novissimus.

P. 598 E. not.⁷. Permutantur ἀγάνων et ἀγαθῶν Tom. VII. p. 242 B. Hinc corrigendus alius Nostri locus Tom. II. p. 673 A. ἀκούσατε τοῦ πρωτοστάτου τῶν τοιούτων ἀγαθῶν. Lege ἀγάνων.

P. 599 A. lin. 3. κἂν γὰρ τῇ φύσει κεκληρωμένοι β. "Lego συγκεκριμένον. [Sic Tom. X. pp. 279 B. 421 B.] Mors enim hominibus obvenit non sortito, sed necessitate naturae. Nec erit, nisi ita legas, unde τῇ φύσει regatur." Dun. Ita tamen locutus est Noster Tom. II. p. 702 C. ἅπαντες οἱ τῇ θεῇ φίλοι τῇ στυγνῇ καὶ ἐπιμόχθῳ ... ἐκληρώθησαν βίῃ. Tom. X. p. 238 A. κἂν ἀπὸ περιστάσεως τινας κληρωθῇς, ὃ γύναι, στυοίκε τοιοῦτο.

P. 601 D. lin. 5. 'Αλλ' ὁ μὲν θεὸς κ.τ.ε. Cf. Flor. p. 371 sqq. (Tom. XII. p. 598 E—599 C.) Hinc excerpsumus lectiones, quae sequuntur. P. 601 D. not.^v. παλὸς om. p. 602 B. lin. ult. καίτοιγε ἐπτάχυσσα διὰ σὶ et ὅμως desunt. C. not.^d. σε στεφανοῦν. Μοχ ἵνα φέρῃ σοὶ τινα καρπὸν καὶ παρρησίαν. D. lin. 5. καὶ τοῦ θ.] ἵνα τοῦ θ. not.ⁱ. τότε om. not.^m. καὶ om.

HOM. XVII.

P. 603 B. lin. 5. οὐκ ᾔμην αὐτὰ ἔχειν ὑπερβολήν. Αὐτὰ sunt τὰ τῇ προτεραίᾳ εἰρημέα, et ἔχειν ὑπερβολήν hic quidem, alio quam quo paullo ante positum erat sensu, non valet *superare*, sed *superari posse*. Graecorum est hic usus, et quidem in primis Oratoris, quem in multis imitatur Chrysostomus. Demosth. p. 563, 12. τοῦτο γὰρ, τοῦτο οὐκ ἔχον ἐστὶν ὑπερβολὴν ἀκαθαρσίας. Ibid. p. 786, 26. δεινῶν γὰρ ἄντων, οὐ μὲν οὖν ἐχόντων ὑπερβολήν: h.e. immo vero, ut rectius dicam, tanta ut atrociora excogitari nequeunt.

Ibid. not.⁵. "ἐπελθόντι Sav. Addend. an ex Aug? certe ita corrigendum." Heyse. Hoc ipsum est in nostro H. qui cum Aug. passim conspirat. Ἐπελθεῖν est *legere*, ut vulgo. Vid. Tom. I. p. 46 D. Tom. III. p. 2 C. Tom. VII. pp. 129 A. 325 B.

P. 603 C. lin. 1. καὶ ἀπιστεύσθαι] ὥς καὶ ἀπιστεύσθαι Cat.

P. 604 E. not.^a. "Μαλοπερὶ Ἰουδαίων, quia praecesserat ὑπέρ. Ad Ephes. vi. 18. καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπέρ ἐμοῦ. Sic solent variare." Dun.

P. 605 A. not.^k. "θορυβήτε F. At huc non pertinent Demosthenica illa, μή μοι θορυβήτε, ὦ ἄνδρες. Cf. Tom. X. p. 10 B." Heyse. Sed ibi quoque nunc editum, τί θορυβεῖτε γὰρ, φησὶ, τί ταραττέτε; Sic μὴ θορύβει Tom. X. p. 489 C. Tom. XII. p. 398 A. ἀλλὰ μὴ θορυβήσητε (vulgo θορυβηθήτε) Tom. X. p. 591 C.

P. 606 B. not.^a. De confusione vocabulorum μάλλον et μόνον cf. Annot. ad Tom. X. p. 409 D. Adde Tom. IX. p. 154 A. ἀλλὰ καὶ ἐξεπλάγη μόνον: ubi nunc demum μάλλον repositum. Tom. VIII. p. 376 D. ἀλλὰ μόνον (f. μάλλον) μετριάξει τε καὶ συγκαταβαίνει. Tom. VI. p. 154 D. in Homilia ex unico exemplari edita: τί κακὸν ἔπαθε (ὁ Ἰωσήφ) καὶ ξένος καὶ δούλος καὶ δέσμιος γινόμενος; οὐχὶ διὰ τοῦτο μόνον (ieg. μάλλον) εὐδοκίμει καὶ ἔλαμπει;

P. 606 C. not.ⁱ. καὶ νεφάδας κινδύνων θεῖς. Respicitur locus 2 Cor. xi. 26. Vulgare est θείναι, in scriptis ponere, nec opus est conjectura Dunaei, ὑποθεῖς. "Boisius ὑποδύς. Forsan δεχθεῖς. Licebat etiam ἐνδύς. Induit enim vir fortis pericula, i.e. subit." Heyse. Verum ista omnia non sunt huius loci, ubi de describendis tantum periculis, non subeundis, sermo est. Etiam haec, ὁ γὰρ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων,

ad sensum valent; qui se tanquam singulis diebus morientem repraesentat. Cf. Hemsterh. ad Thom. M. p. 187 sqq.

P. 606 D. not.^m. παραδραμών desiderabat Dunaeus.

P. 607 B. not.^l. καὶ τούτου (non τούτο) μάλιστα ἦν. Brix. hocque in primis curabat. Cf. infra p. 684 A. πρὸς ἐν τούτο ὄρωντες, καὶ τούτου μᾶλλον ὄντες, ἢ τοῦ φυλάσσειν τι παθεῖν. Elegans Graecismus. Ejusdem generis sunt, ἐνὸς μόνου γίνεσθαι, ὅλος τινας γίνεσθαι. Vid. Savil. in Notis pp. 15, 52. Bergler. ad Alciph. I. 13.

P. 607 E. not.^q. ὡς ἐχθροῖς διαλέγεσθαι. Vid. supra p. 430 D. Cf. etiam Annot. ad Tom. X. p. 443 D.

P. 608 B. not.^r. ἐπαγγελία] + πῶς οὖν ἔστηκεν; Reg. 733. et Brix.

P. 609 A. not.^v. καὶ πάντας ἐκείνους sc. τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ γεννωμένους. Pro Ἰδουμαίους Veron. habet Ἰουδαίους. Brix. in margine: "Forte *Idumaeos* legendum etc."

P. 609 E. lin. penult. πῶς οὖν αὐτὰ ἔλυσεν; Vid. Annot. ad Tom. VII. p. 279 E.

P. 610 B. lin. 2. Post δι' ἀπορίας ἐτέρας suspenditur oratio, usque ad οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα C. lin. 5.

P. 612 D. lin. 8. Post φησὶ add. μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν Sav. Mor. Ben. repugnantibus libris.

P. 613 D. not.^l. "ὁ ταύτῃ διεφθαρμένος legendum, ut vel ad κακίαν referatur, quod proximum est, vel ad προαίρεσιν." Dun. Graeci libentius dicunt, διεφθαρμένος τὴν γνώμην, quam τῇ γράμῃ. Sed ταύτῃ pro adverbio habere, quoad hoc, nil vetat.

Ibid. not.^m. ἀπὸ περιστάσεως τινας καὶ συναρπαγῆς. Noster supra p. 460 C. κρίσεως διεφθαρμένης καὶ οὐ συναρπαγῆς λέγων εἶναι τὸ ἀμύρτημα. Tom. IV. p. 200 A. οὐ γὰρ ἐκ συναρπαγῆς τοῦτο ὑπομένουσιν, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ διανοοῦμενοι. Tom. VI. p. 72 B. οὐ γὰρ συναρπαγῆς ἦν αὐτῶν τὰ τολμήματα, οὐδὲ γνώμης ἐκηρεαζομένης. Tom. XI. p. 191 E. εὐρίσκονται ἀπὸ συναρπαγῆς μᾶλλον, καὶ οὐ πονηρίας τοῦτο πεποιηκότες. Nec tamen negandum, bene se habere vulgatum, ἀπὸ περιστάσεως τινας συναρπαγῆς.

P. 613 E. not.^o. Interpretes ἀσαφέστερον verterunt. Sed vid. pp. 614 C. 617 D.

P. 614 B. lin. 3. ἄρα οὖν] ἄρα οὗτος mendose Ben.

Ibid. lin. 4. "Post θεοῦ haec habet in textu G. ἤθελε μὲν ὁ Ἰσαὰκ εὐλογῆσαι τὸν Ἡσαῦ. οὗτος ἔτρεχεν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ πατρὸς ποιῆσαι τὴν ἐπιταγὴν, τὴν εὐλογίαν (leg. τῆς εὐλογίας) ἐπιθυμῶν. ὁ δὲ θεὸς τὸν ἄξιον εἰς μέσον παραγαγὼν τὸν Ἰακώβ, κρίσει δικαίᾳ ἄξιον τῆς εὐλογίας ἀπέφηνεν. Quae e scholio, non inepto quidem, in ordinem admissa videntur." Heyse. Eadem ad verbum habet Vat.

P. 615 A. lin. 7. ἐνταῦθα οὐ τὰ αὐτεξούσιον κ.τ.ε. Cf. Tom. III. p. 469 B. "Μὴ ἐρεῖ—ἐποίησας οὕτως;" Ὅρᾳς πόσῃν ἀπαιτεῖ τὴν ἱπακοήν; πόσῃν

τὴν σιγὴν; Οὐ γὰρ δὴ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν ἀναιρῶν ταῦτο λέγει· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ δηλῶν, ὅτι τὸν ταῦτα ζητοῦντα οὕτως ἄφωρον εἶναι δεῖ, ὡς ἡ τοῦ πηλοῦ φύσις, ἐπομένη ὑπερ ἂν ὁ τεχνίτης ἄγῃ, μὴ ἀντιτινόντα, μηδὲ περιεργαζόμενον.

P. 615 A. not.^d. μὴ γὰρ δὴ pro μὴ δὴ γὰρ a nobis editum Tom. X. p. 423 E. Cf. Annot. ad Tom. X. p. 500 A.

P. 615 B. not.^e. ἀλλ' οὐδὲ ἀντιφθέγγεσθαι οὐδὲ ἐννοεῖν Vat.

Ibid. lin. 5. ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιτεταμένην ὑπακοὴν καὶ σιγὴν. Veron. ὑποταγμένην, unde *subditam* Interpp. "Morel ἐπιτεταγμένην. Savil. ἐπιτεταμένην. Manuscripti ὑποταγμένην, quam esse veram lectionem puto." Montef. Manuscripti isti non exstant nisi in Sav. marg. ubi γρ. ὑποταγμένην scilicet in exemplari Veronensi. Libri omnes, si excipias Bodl. Crom. 21. ubi ὑποταγμένην scriptum invenimus, ἐπιτεταμένην exhibent. Cf. supra p. 549 E. τί οὖν φησι; τὴν ἐπιτεταμένην (ἐπιθυμίαν). Haec tria vocabula permutantur Tom. V. p. 192 C. "Ἐπέταξε λαοὺς ἡμῖν καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν." . . . Τὸ δὲ, "ὑπὸ τοὺς πόδας," τὸ ὑποταγμένον δηλοῖ, μᾶλλον δὲ τὴν πολλὴν ὑποταγήν. Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τῆς ὑποταγῆς τὴν ἐπίτασιν, ἀκουσον. "Alii τὸ ὑποταγμένον, alii τὸ ἐπιτεταμένον." Montef. Verum videtur τὸ ἐπιτεταμένον; sed tum delenda ista, μᾶλλον δὲ τὴν πολλὴν ὑποταγήν, utpote e glossemate nata.

P. 615 E. lin. penult. τὸ τῆς σοφίας] καὶ τῆς σοφίας mendose Mor. unde καὶ τὸ τῆς σοφίας effecit Montef.

P. 616 A. lin. 7. ὥσπερ οὖν] ὅπερ οὖν Mor. Ben. repugnantibus libris.

P. 616 B. not.^j. C. not.^k. Vid. nos in Indice Graeco ad Homilias in Matth. s. vv. ἐνίγειν et ἦκεν.

P. 616 D. lin. 2. ἐν post ἤνεγκεν deest in Ben. hypothetae lapsu.

P. 617 B. not.^l. εἰ γὰρ καὶ τὸ πλεόν (τὸ πᾶν G. Vat.) ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Cf. infra p. 642 D. καὶ ὅτι τὸ πλεόν τῆς χάριτος ἦν, οὐ τὸ πᾶν. p. 646 C. δεικνύς καὶ τότε τὸ πλεόν τῆς χάριτος ἐσόμενον, καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ θεοῦ, καὶ σχιζόν τὸ πᾶν.

P. 618 C. lin. ult. σώζεσθαι] σώσασθαι mendose Ben.

P. 619 C. not.^l. "Quod omnino probō, nisi quod abesse malim καὶ ante τὴν κυριωτάτην, unde incipit apodosis." Heyse.

P. 619 D. lin. 2. ἐπειδὴ γὰρ ἔχει ἰσχυρὰν λύσιν ἐπαγαγεῖν. "Ἐχει i. e. μέλλει. Alius locus notandus propter hanc τοῦ ἔχειν significationem." Bois. Locum non indicavit. Nobis ad manum sunt exempla quae sequuntur. Tom. I. p. 774 D. 'Ο δεσπότης μου ἐσφάγη, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξέχεεν ὑπὲρ ἀνθρώπου· καγὼ καταφρονήσαι ἔχω; Tom. IV. p. 462 C. Μὴ γὰρ μέχρις ἐμοῦ εἶχε στῆναι τὰ τῆς τιμωρίας; Πᾶσά μου ἡ βασιλεία ἀρδὴν ἐμέλλεν ἀφανίζεσθαι. Tom. VIII. p. 304 E. ᾗδισαν γὰρ ὅτι ἀλῶνας εἶχον. Tom. X. p. 53 C. οὐ γὰρ ᾗδισαν ὅτι οὕτω λάμψαι ἔχει ὁ σταυρός. Ibid. p. 566 C. ἡμᾶς οὖν ἰφορᾶσθαι ἔχει. Adde Tom. II. pp. 731 B.

742 A.E. in opusculis ab una et eadem manu, vix tamen Chrysostomi, profectis.

HOM. XVIII.

P. 621 B. not.^f. καὶ τὴν δέησιν ἣν ποιείται] Sic B.D.E.F. καὶ τὴν δέησιν ποιείται A.H.I. Omissio proclivis τοῦ ἦν, post syllabam ὦν, nexum verborum dissolvit, quem sic resarcire conati sunt interpolatores: καὶ ὄρα καὶ τὴν δέησιν πῶς (ὡς Vat.) ποιείται ἀπὸ διανοίας. Sic cum Editis G. Vat. καὶ ὄρα καὶ τὴν δέησιν πῶς ἀπὸ διανοίας ποιείται Cat.

P. 621 C. lin. 4. εἰ γὰρ μὴ δι' ἄνθρωπον. Interpretes, *propter hominem Christum*. Dunaeus dubitanter corrigit, εἰ γὰρ δι' ἀγνωσίαν, vel εἰ γὰρ μὴ ἀλλ' ἢ δι' ἀνθρώπινον. Propius a vulgato abest, εἰ γὰρ μὴ δι' ἀπόνοιαν. Sed audiamus Boisiū. "Est hic locus unus ex iis, qui emendatione indigere videntur, nec tamen indigent. Δι' ἄνθρωπον et διὰ ζῆλον opponuntur, sicut πείθειν ἀνθρώπους et πείθειν θεόν Gal. i. 10. Separantur a Christo διὰ ἄνθρωπον, qui hominum studio . . . id faciunt; διὰ ζῆλον autem qui Dei, non hominum causa separantur . . . Hoc ita esse clarissime liquet e Graecis Scholiis . . . μαρτυρῶ, φησὶν, αὐτοῖς, ὅτι οὐ δι' ἀνθρώπον εἰσιν ἀπεσχαισμένοι Χριστοῦ, ἀλλὰ διὰ ζῆλον θεοῦ."

P. 623 B. lin. 1. εὐκλον καὶ εὐτέλῃ. Haec ad sensum vix hilum differunt. Infra p. 631 D. ἐπειδὴ ἐδόκει τοῦτο εὐτελὲς εἶναι. Vid. Annot. ad Tom. VII. p. 11 A.

Ibid. lin. 7. τῇ ἀρετῇ τῇ διὰ τῶν ἔργων. Articulum post ἀρετῇ casu omisit Montef.

Ibid. not.^f. τοὺς τόνοὺς ἐκλύουσα. Cf. supra p. 549 B. ἀλλ' ἵνα τοῦτων ἐκλύσῃ τὸν τόνον. Infra p. 710 B. edidimus, καὶ πολλῶν τὸν τόνον τῶν σπινδαλεῖν βουλομένων ἐκλύοντες. Eadem correctio adhibenda videtur locis, quae sequuntur. Tom. I. p. 699 D. καὶ σπινδαλεῖν ἡμῶν ἐκλύσαι τοὺς περὶ ἀρετῇ πόνους. Tom. VIII. p. 215 B. ἐκλύων τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους. Plurale τόνοι legitur Tom. II. p. 511 C. ὥστε μὴ τὴν ἐκείνου νοθείαν τῶν τόνων αὐτῶν τὸν δρόμον ἐκκλίνει.

P. 623 E. lin. 2. τὸ τὴν κάτω] καὶ τὴν κάτω mendose dedit Morellus, quem temere secuti sunt recentiores.

Ibid. lin. 6. "Legendum, ἀλλ' αὐτὸς ἐφ' ἕτερον αὐτοὺς ἄγει τὸ γ." Dun. αὐτὸ om. Cat.

P. 624 B. lin. 6. Mendum ὅψεις pro ὅψει est in Benedictina utraque.

P. 624 E. not.^a. εἰς πάντας καὶ ἐνὶ πάντας εἰςat Noster Tom. VII. p. 283 C.

P. 625 A. lin. 6. ἐκείπερ καὶ εἰς ὁ θεὸς Mor. Ben. invitis libris.

P. 626 A. not.^a. Ἐρράφια sunt vestes et ornatus sepulcrales. Supra p. 574 D. ἀπὸ τῆς πολυτελείας τῶν ἐνταφίων. Tom. IX. p. 175 B. Μὴ περὶ

σήματα, μὴ περὶ ἐντάφιοι ἀσχολώμεθα. Περίστησον χάρας τοῦτο ἐντάφιον μέγιστον. (Similis sententia, Tom. II. p. 689 A. ἱκανὸν ἐντάφιον λαβὼν ἀπεισι, τὴν πρὸς τὸν θεὸν παρρησίαν. Cf. Wesseling. ad Diod. Sic. XI. 11. Dorrill. ad Charit. p. 456 Ed. Lips.)

P. 626 A. not.^o. "Post ὑποσκέλισα Hoescheliu desiderabat verbum ἀπέλυσσε, seu aliud simile. Poterat conjicere, ὑποσκέλισα, ὑπεσκέλισε καὶ εἰς μοιχείαν ἐνέβαλεν. At nulla opus est conjectura, si καὶ sumatur pro ἀπέο." Heyse. Librariis, qui καὶ pro copula haberent, proclive erat ἐνέβαλεν cum ἐνέβαλον mutare.

P. 626 C. lin. 8. τὰ ἄλλα τὰ τοιῶτων καταγελαστότερα. Vid. Annot. ad p. 539 D.

P. 627 B. lin. 1. καὶ συγκροτῆσαι καὶ στεφανώσιν. Vetus vertit, vel exturbare vel coronare; mire. Alii de plausu intelligunt, qui sensus in simplici verbo inest. Συγκροτεῖν potius valet augere, confirmare. Noster Tom. X. p. 460 A. οἱ οὕτω φιλοῦντες αὐτὸν καὶ συγκροτοῦντες, ὥς καὶ φυσιωθῆναι. Ibid. p. 630 C. καίτοιγε φιλίαν οὐδὲ τοῦτο ἀρκεῖ δεῖξαι, τὸ μὴ φθονεῖν . . . ἀλλὰ τὸ συγκροτεῖν καὶ αὔξειν τὸν φιλοῦντα. Olim tentavimus καὶ σε κροτῆσαι, quod nunc non placet.

P. 628 B. lin. 1. τότε μὲν μυρίους ὑποσκελίζουσα. "Mendi manifestum. Quid si legas μυρίως, ut διχῶς, τριχῶς, τετραχῶς, πολλαχῶς? Non possum aliquid melius." Dun. "Dunaens μυρίως, quod omnino sensus postulat. Non aequè aptum foret μυριάκις." Heyse. Vocabulum μυρίως non est Graecum. Auctor, ni fallimur, scripsit, μυρία σε ὑποσκελίζουσα.

P. 628 D. lin. 1. ὁ δὲ ἀπὸ δουλοπρεποῦς διακονίας. Montefalconius ex ingenio, ut videtur, nec monito lectore, διανοίας edidit. Frustra. Vid. p. 629 D.

P. 629 B. not.^w. τὸν ἐρήμον πολίτην. Idem uno vocabulo ἐρημοπολίτης audit, Tom. III. p. 510 B.

Ibid. not.^x. καὶ κολακεύοντος (τοῦ πλήθους) οὐκ ἐπιστρέφεται. Sic Tom. IV. p. 39 A. παντὸς τοῦ δήμου καθημένον καὶ μυρίας εἰφημίας καταχέοντος οὐκ ἐπιστρέφονται . . . ἰλλὰ πρὸς ἓνα μόνον ὁρῶσι τὸν βασιλέα . . . καὶ τῷ νείμασι ἐκείνου προσέχοντες παντὸς ὑπερορῶσι τοῦ πλήθους.

P. 629 D. not.^e. καὶ τῆς χάριτος ταύτης [ἐξεπέσομεν καὶ] προδίδοται τὰ τοῦ Χρ. πράγματα. "Verba ἐξεπέσομεν καὶ desunt in Morell." Montef. Scilicet ea in textum intulit ipse Montef. auctoritate sui Codicis E. Syntaxis προδιδόμει τί τινας ea ipsa est, quam illustravimus ad Tom. VII. p. 746 A. μὴ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα προέσθαι. Nunc addimus Tom. IV. p. 546 C. προέσθαι τῶν μαρτυρητῶν τὸν ἄνθρωπον.

HOM. XIX.

P. 630 B. not.^a. ἀκούσωσιν et κηρύξωσιν Mosq.

P. 631 B. lin. 8. ἐγκαλεῖτε, διὰ τί μὴ πάντες ὑπήκουσαν. Sav. in marg. ἰσ. διότι. Non opus. Noster Tom. VII. p. 689 C. εἶτα ἵνα μὴ ἐγκαλέσῃ (objiciat) διὰ τί ἔπτα μίαν ἔσχον.

P. 632 E. lin. 7. ὁ δὲ λέγει κ.τ.ε. Cum his conferri potest locus Nostri Tom. VI. p. 177 C.

Ibid. lin. ult. τὴν οἰκίαν ὑφορώμενος σωτηρίαν. "Lego praerorwmevos, suae prospiciens salutis. Idem, προροούμενος σωτηρίας." Dun. Frustra. Secundum Nostri usum ὑφορᾶσθαι valet respicere; ut Tom. III. p. 51 D. οὐχ ὁ γέρον τὴν πολιὰν αἰδεῖται, οὐχ ὁ νέος ὑφορᾶται τὴν φλόγα τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας. Tom. VIII. p. 96 B. οὐ πλήθος, οὐ δόξαν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὑφορώμενος.

P. 633 D. lin. 5. Post ἐπίσθθησαν Cat. addit, οὐ μόνον δὲ οὐκ ἐπίσθθησαν.

P. 635 C. not.^b. Edebatur, τί οὖν; ὁ λαὸς εἰς τρισχιλίους κ.τ.ε. Copulam ante εἰς τρισχ. habet Sav. in marg. consentientibus nostris excepto C. omnibus. In Catena legitur, τί οὖν ὁ λαὸς, εἰς σέ; καὶ εἰς τρισχιλίους κ.τ.ε. non male, si interpungas, τί οὖν; ὁ λαὸς εἰς σέ καὶ εἰς τρισχ. Tum vero post περίεστη leviter distinguendum erat, quod in vulgata quoque scriptura molestum est. Nihil, nostro iudicio, sincerius est lectione unius Cod. I. τί οὖν; οὗτος λαός; καὶ εἰς τρισχιλίους κ.τ.ε. Error ortus, ut videtur, ex compendiosa scriptura vocabuli οὗτος. Interpres vetus non vertit ὁ λαός.

P. 638 E. lin. 3. τῆς δὲ ἐκείνου ψυχῆς. Particula δὲ, a Morello casu praeterita, nunc demum ex libris omnibus restituta est.

P. 639 D. not.ⁱ. Locutio ἀναπαλαίειν τὴν ἦτταν, qua usitatior est ἀναμάχεσθαι τὴν ἦτταν, non fugit diligentiam Budaei Comment. L. G. p. 403. Adde Eustath. ad Il. λ. 72. μικρὸν δὲ ὅσον περιέσσονται τῶν Τρώων, ἀναμαχεσάμενοι καὶ τὴν ἦτταν ἀναπαλαίσαντες.

P. 639 E. not.^p. Matthaei ad Luc. xvi. 6. "Ad lectionem κάδους hoc unum noto, quod β̄ et κ̄ in Codd. inde a Saec. IX. facile confunduntur. β̄ enim in Codd. fere respondet Latinorum u. Ergo modo cum κ̄, modo cum μ̄ confunditur."

P. 640 D. not.^s. λύει τὰς ἐπιβουλὰς, ἀποκρούεται τὰς ἐπηρεάς. "Aptior lectio. Insidiarum laqueos extricat et dissolvit, praepotentium injurias retundit." Heyse.

P. 641 A. lin. 4. ἐπισκῆψαι τοῖς προσήκουσι. Vetus, ut quibus quaeque conveniant, dispicias. Montef. ut rebus tuis consuleres. Immo, ut cognatis mandares. Noster Tom. VII. p. 753 B. ἀθρόον ἀναρπασθίνετε, καὶ

οὐδὲ ἐπισκῆψαι συγχωρηθέντες τοῖς οἰκείοις ὑπὲρ ὧν ἐβούλοντο. Babrias
Fab. XLVII. p. 94 Ed. Boissonade.

Ἐν τοῖς παλαιοῖς ἦν ἀνὴρ ὑπέργηρος
εἶχεν δὲ πολλοὺς παῖδας· οἷς ἐπισκῆπτων·
ἔμελλε γὰρ δὴ τὸν βίον τελευτῆσαι·
ἐκέλευε κ. τ. έ.

P. 641 C. lin. 8. ὅταν μὲν γὰρ ἔζη. Sic omnes. Rursus Tom. XI. p.
416 F. οὕτω καὶ αὐτὸς, ὅταν εἶδεν ἀσθενούντα, καὶ ἐπιπλῆξαι οὐκ ἴσχυσεν,
ἐδάκρυε λοιπόν. Adde infra p. 708 E. Tom. X. pp. 230 B. 610 A. ut
ante nos legebantur haec loca. *Sovil.* ad Tom. IV. p. 277 D. “Ὅταν,
rectam grammaticae regulam sequendo, non nisi cum subjunctivo:
quod hoc loco non observatur, et aliis plerisque apud Chrysostomum:
nisi dicamus omnes Codices esse vitiosos.”